

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Grad. R. R. I.

878
P6n
M2

A 444089

MARIAE AVITAE
BONIFACIUS GLASSMURUS
ET ROLANDUS
TRUINERIANA

PLINIUS

NAATULIS MEDICINA

LOND — C MAYER

m

1817. 17. 21.

55

117. 17. 6

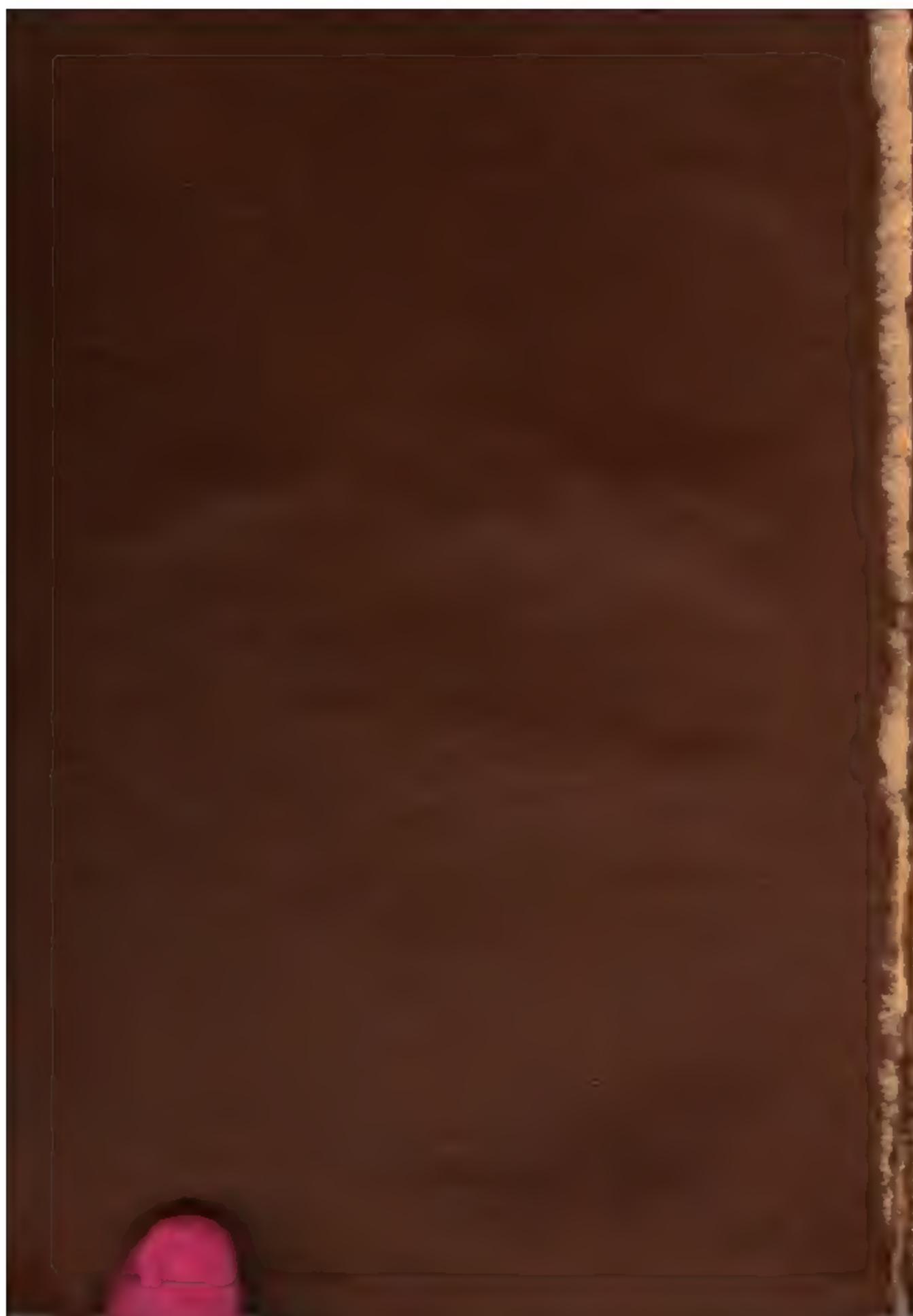
117. 17. 6

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN

THE GIFT OF
PROF. ALEXANDER ZINN

Alexander Ziwet
C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

POST LUDOVICI IANI OBITUM

RECOGNOVIT ET SCRIPTURAE DISCREPANTIA ADIECTA

EDIDIT

CAROLUS MAYHOFF.

VOL. III. LIBRI XVI—XXII.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXXXII.

LIPSIAN, TYPIS B. G. THUBNERI.

ALFREDO FLECKEISENO

COLLEGAE

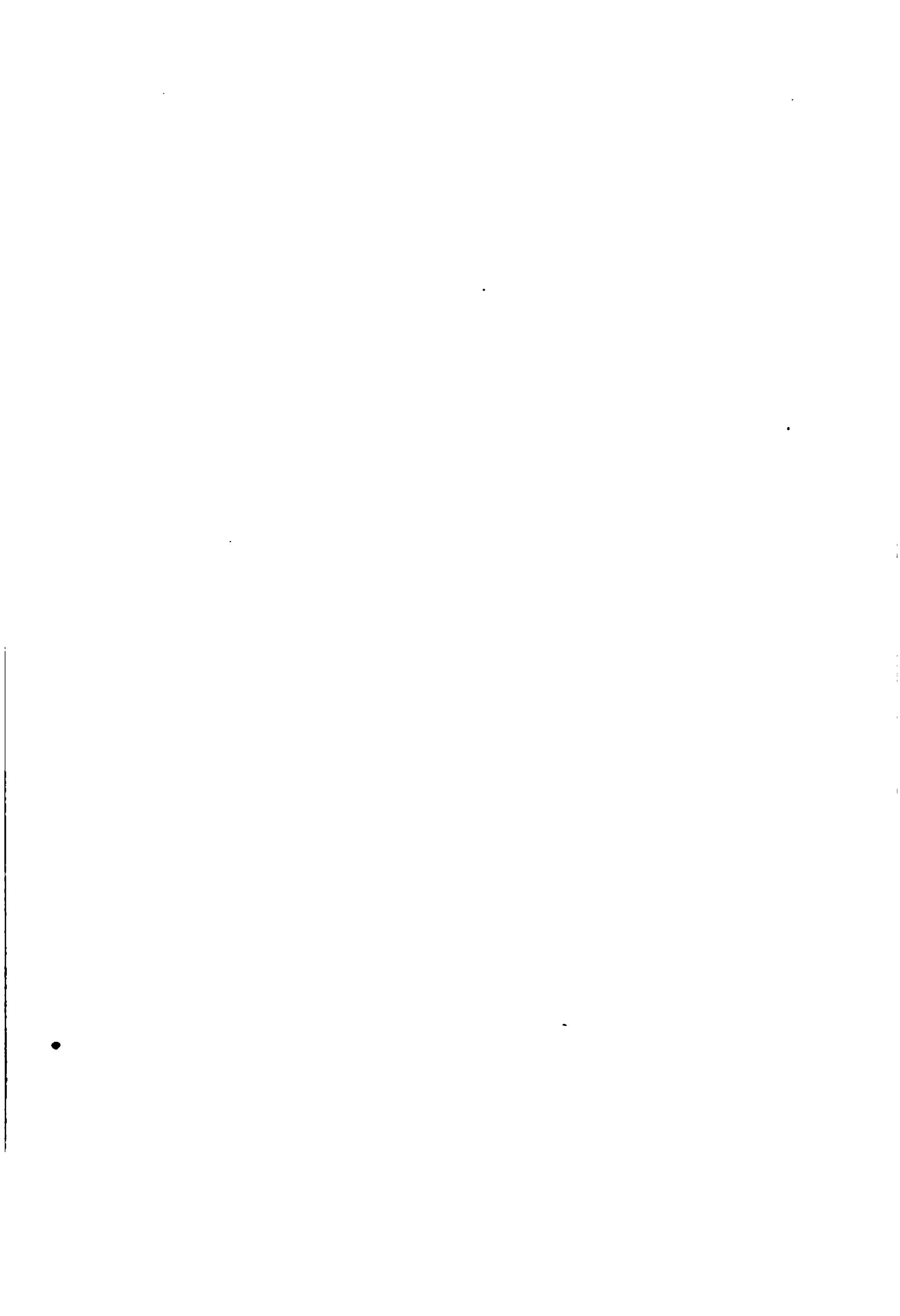
QUONDAM PER TRIA LUSTRA

CARISSIMO

PROMPTO SEMPER STUDIORUM ADIUTORI

SACRUM

381344

PRAEFATIO

Multo serius quam putaveram mihi contigit, ut tertium hoc volumen in lucem emitterem. non infitior equidem aliquamdiu quodam taedio me captum fuisse talis negotii in primis operosi et difficilis. etenim gratius est commentationes scribere, quibus quae arrideant eligas, enarratisque dilucide quae recte explorasse videare praecipuae sagacitatis laudem ferre; editoris vero est magna ex parte industriam et ingenium quodammodo abscondere neque tamen praeterire quidquam, quamvis molestum, et in minutissimis rebus operam consumere haud ita multis placituram atque adeo contemptam, his praesertim senectentis iam saeculi moribus, quibus qui talia studiose consequantur a magno vociferantium choro ‘frivoli operis’ facile arguuntur, exili sane solacio Pliniano (XI 4), ut ‘in contemplatione naturae’, sic in litterarum scientia ‘nihil posse videri supervacuum’. sed redintegratis mox studiis iam a. 1884 ita praeparaveram omnia, ut paulo post typothetae librum mandari posse cogitarem, cum Lipsiae suscepto rectoratu otii penuria coactus sum Horatii illi de nono anno parere consilio. nunc demum scholastico munere et onere deposito peregi quod volebam et, si per deum licebit continuare me haec studia, minoribus post-hac temporum intervallis me reliqua volumina spero absoluturum.

De critici negotii ratione non alia opus est praefari quam quae in vol. II exposui. codicum subsidiis usus sum iis, quae in Silligii et Detleffseni editionibus parata sunt; nova nec adhibui nec quaesivi, nisi quod in ultimis libris, ubi E deest, codicis *Luxemburgensis* scripturam arcessivi et *Arundeliani* aliquot enotavi lectiones ex iis

quas speciminis gratia Victor Ryssel, collega quondam coniunctissimus Lipsiensis, nunc Turicensis, officiosissima voluntate rogatu meo Londini a. 1886 excerptis. quibus perlustratis non multum praesidii inde exspectandum esse cognovi, et vix posse arbitror, nisi casu mirifico pervertatum aliquod exemplum luci reddatur, ex aliis codicibus nondum collatis dignum conferendi impendio emolumen-
tum percipi, siquidem etiam meliores, quos collatos habemus, libri quam mendosi sint, illustri exemplo codicis *Monei* manifestum est. collatis uti sano iudicio interim satis erit; de virtutibus autem vitiisque eorum non universe, sed singillatim ex ipsis verbis Plinii et pro loci cuiusque natura et ratione iudicandum esse usus me in dies magis docuit. non minoris quam codices momenti Plinianae scientiae et fontes et fossas derivatas esse (auctores dico et eos, e quibus Plinius, et eos, qui rursus e Plinio hauserunt) iam prius intellexeram quam Birtio auctore Ahly, Heigl, Sprengel de libris nonnullis privatim scripserunt, hodieque paenitet me non iam in priore volume locos parallelos, quotquot investigaveram, textus perpetuo subiunxisse. nunc id sedulo feci, et novam hanc huius voluminis dotem, ut necessaria est critico, ita multis reor profuturam; qua in re Stadleri de libro XIX com-
mentatione non tam adiutus sum — nam pridem mea peracta erat opera — quam adductus in spem, in ceteris quoque libris insignium locorum paucos fore, qui me praeterierint.

Hoc dupli subsidiorum genere ut certissimis fundamen-
tis nixus simulque elocutione Pliniana diligenter ob-
servata in textu recensendo emendandoque elaboravi; per-
functus demum hoc toto opere postremo vetustiorum
editionum lectiones assidue contuli (quo factum est, ut
haud raro quod novum esse putaveram olim iam prae-
reptum esse cognoscerem), easque lectiones fere omnes
siglis appositis perpetuo indicavi, ut, quoad fieri posset,
emendationum suo quamque auctori redderem et unoquo-
que loco lectionis quasi quandam historiam emendandique
progressum regressumve patefacerem. quod etsi infiniti

laboris erat, omittere tamen nolui, quia sic doctorum hominum commodo non mediocriter consultum esse arbitrabar. nec in scripturae discrepantia conscribenda chartae pepercit et multa librariorum menda ideo adnotavi, ut neglegentia aut licentia eorum vel insigne aliquod mendi genus significaretur. quot ad quemque locum codices collati essent quo facilius intellegeretur, in omnium paginarum superiore margine siglas repetendas curavi.

Interpunctioni praecipuam curam impendi non modo ad corrigendam verborum structuram, sed etiam ut legentium suecurrerem intellectui, id quod in Pliniano opere non iniucundum erit, obsecutus hac re maxime CFWMüller, a quo quae facete monita sunt planissime convenient cum iis, quae ipse semper sensi. ita autem res ferebat, ut non liceret putidam aequabilitatem affectare, ac mihi praestat, si modo peccandum est, frequentius quam rarius distinguendo peccare.

De conjecturis denique, quas plus mille locis protuli, legentes quaeso meminerint, quantum praeter omnium opinionem tralaticius contextus quandam mutatus sit optimi codicis *Monei* auctoritate, atque accurate inspiciant et fontes a me indicatos et Plinianae dictionis proprietatem. plures proferre poteram — nam multis locis vilia latere credo —, si uberius exponendi locus fuisset. interim in his quoque multa erunt, quae subtili inquisitione digna sint nec ingrata fortasse adolescentulis dissertationum materiam querentibus, qui etiamsi me ‘aculeata mordacitate’, quam urticae foliis Plinius tribuit (XXI 91), petuntur sint, non aegre feram, modo verum patescat.

Scribebam Dresdae kal. Iul. MDCCCLXXXII.

CONSPECTUS CODICUM

De codicis manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes in hoc volumine adnotatae sunt, origine et auctoritate uberrime disputavit Detlefsenus a. 1869 in philologi vol. XXVIII p. 284—337; quae scripsérat partim retractavit a. 1870 in praef. edit. vol. IV p. V sqq. et, postquam de correctionibus ab altera manu factis in nov. lucubr. p. 54 sqq. contradixi, in diurn. litt. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 ssq. confidentius de pluribus rebus contradixit Carolus Welzhofer in progr. gymn. Ludov. Monac. a. 1878, quod inscribitur ‘Ein Beitrag zur Handschriftenkunde der nat. hist. des Plinius’. praeterea cfr. quae exposuerunt Urlichs in Bursiani annal. litt. antiqu. 1878 II p. 267—272, Carolus Rück in progr. gymn. Ludov. Monac. a. 1888 p. 61 sqq., Carolus Welzhofer de locis e Plinii nat. hist. a Beda citatis in commentationibus philologis Guil. Christio sexagenario (Monachii 1891) dicatis p. 25—41.

I. Ac vetustiores quidem codices in tertio hoc volumine habemus nullos praeter pauca fragmenta in codicibus miscellaneis servata, quae Detlefsenus contulit et edidit.

- 1) **P:** *codicis Parisini latini* 9378 folium unum litteris uncialibus saeculo fere VI exaratum, quod continet XVIII 87—99;
- 2) **H:** *codicis Lucensis* folia septem saeculo VIII scripta, quae sub titulo DEDIUISIONE TEMPORUM plENI SECUNDI continent XVIII 309—365.

Praeterea ad libros XIX et XX ex editionis Gelenianae a. 1545 exemplo in bibliotheca Barberiniana Romae adservato Detlefsenus transcripsit ediditque

- 3) **S:** *varias lectiones* ab homine docto margini adscriptas, quae putantur ex optimi generis codice aliquo nunc deperdito desumptae esse. quod num ita se habeat, mihi quidem dubium est, nam etsi non desunt quae confirmantur meliorum codicum consensu, aliae tamen congruunt cum editionum vetustiorum scriptura a Gelenio damnata, aliae coniecturarum speciem prae se ferunt. certe solae per se non multum habent auctoritatis.

II. Recentiores autem codices, qui totum opus Plinianum plus minusve integrum continent et toti aut maximam partem perpetuo collati sunt, variis gradibus, qui certo definiri vix posse videntur, redeunt omnes ad archetypos duos, ut duae sint familiae discernendae.

1. Prioris familiae sunt

- 1) [D + G + V]: is codex, qui, in Gallia septentrionali saeculo XI maioribus litteris Gothicis scriptus, quondam integer fuit et in unum coniunctus, nunc exstat quibusdam locis mutilatus et divisus (ut Detlefseno videtur, dubitante Welzhofero) in tres partes has:
 - a) D: *codicem Vaticanum latinum 3861*, continentem XVI — XVIII 167. 280 — XIX 50. 69 — 156, quos libros omnes contulit Detlefsenus;
 - b) G: *codicis Parisini latini 6796* (Silligio et Iano c) folia 52 et 53, continentia XIX 189 — XX 10. 162 — 186;
 - c) V: *codicem Leidensem Vossianum fol. n. LXI*, continentem XX 186 — XXII, quos libros contulit Nauta.
- 2) G: *codicis Parisini latini 6796* partes eae, quae continent XVI — XVII 33. 220 — XVIII 134. 337 — XIX 189, scriptae illae quidem saeculo XI, et eae, quae continent XXI 2 — 68. 81 — 172. XXII 71 — 135, manu saeculo fere antiquiore scriptae. librum XIX contulit Ianus, reliquos Detlefsenus.
- 3) F: *codex Leidensis [Lipsii] n. VII* saeculi XI, continens integros libros XVI — XXII. diu oblitteratum Detlefsenus invenit et contulit; librorum XVIII, XIX, XX varias lectiones usui critico patefecit, reliquorum nondum edidit. transcriptum autem esse hunc codicem ex codice (D + G + V) nondum ab altera manu correcto contendit Detlefsenus edit. vol. IV praef. p. V sqq., refellere conatus est Welzhofer l. l. p. 31 sqq.
- 4) d: *codex Parisinus latinus 6797* (Harduino Regius II), saeculo XIII binis columnis scriptus, continentis libros XVI — XXII, quos omnes contulit Ianus. hunc totum e codice F transcriptum esse ideoque in universum neglegi posse Detlefsenus censuit, sed mihi non persuasit, nam haud pauca habet ille propria eademque confirmata optimorum subsidiorum auctoritate, ut carere eo non possimus.

Omnes hi codices ab altera manu correcti sunt, sed in harum correctionum usu critico summa cautione opus est, ut quid cuique loco conveniat maximeque sit probabile, argumenti, verborum, artis palaeographicae ratione habita diligenter perpendatur. diffidendum minime est corrector:

D², qui si non omnibus, at multis locis haud dubie hausit e codice meliore et plenior explevitque probabilissime lacunas aliquot; multo magis F², quem tam saepe appetet non abstinuisse ab interpolationibus, ut aliis quoque locis, nisi evi denter cogamur rerum et verborum nexu, non sit cur ei fidem habeamus. non magni momenti sunt G²V², exigui vel nullius d².

Eiusdem familiae sunt codices hi, quos non plane neglegendos duxi:

x: *codicis Luxemburgensis* (quem totum notavi sigla X) partes eae, quae suppletæ sunt ex archetypo priori huic familiae cognato. scripturae discrepantiam ex XXI 162 — XXII 65 publici iuris fecit Mattheus Michel p. 15—22 singularis libelli ('Le manuscrit de Pline le naturaliste conservé à la bibl. de l'Athénée de Luxembourg'), quo a. 1865 codicem accurate descripsit.

Praeterea multis locis, sed ita ut e silentio nihil concludendum sit, adnotavi lectiones

f: *codicis Chiffletiani*, desumptas ex margine editionis Dalecampianaæ, quem codicem Detlefsenus statuit eundem esse atque codicem Leidensem F, contradicente Welzhofero l. l. p. 31 sqq., et

T: *codicis Toletani*, saeculo XIII binis columnis scripti, qui continet integros libros XVI—XXII et a Pintiano quondam diligenter inspectus, in Silligii usum totus collatus est a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X).

2. Alterius familiae sunt

codices ii, qui plurimum valuerunt ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam. in his principem locum tenet

1) E: *codex Parisinus latinus 6795* (Silligio et Iano a, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, qui continet libros XVI—XXI 161 et XXII 66—164. cum librarius sive ipsius codicis sive eius archetypi haud raro verba, quae invenerat, temeraria emendandi libidine mutaverit, praecipua cautione utendum est, nec plus tribuendum correctori E²; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq. contulerunt libros XVI, XVII, XVIII Dübnerus, XIX, XX Ianus, XXI, XXII Detlefsenus.

Communem cum hoc habent originem

2) R: *codicis Riccardiani*, qui Florentiae adservatur, circa a. 1100 binis columnis litteris minusculis scripti, partes eae, quae continent XXI—XXII 144, collatae a Iano.

Ad eandem familiam pertinent tres codices, quorum lectiones selectas paucis locis commemoravi:

X: codicis *Luxemburgensis* partes genuinae et principales, quoad non suppletae sunt (x) ex archetypo prioris familiae;

man. Dal.: codex a Dalecampio in editionis margine sigla *M* vel *Man.* notatus, de quo cfr. Urlichs in Eo II (1866) p. 359, Detlefsenus philol. vol. XXVIII (1869) p. 301, Welzhofer l. l. p. 36;

Arund.: codex *Arundelianus* 98, Londini in museo Britannico adservatus et a catalogi auctore saeculo XII adscriptus. est membranaceus maxima formae, in libro primo quaternis, in ceteris binis columnis litteris minusculis exaratus, initialibus librorum capitumque litteris auri et colorum varietate magnifice distinctis. continet 160 foliis (praemissa 'Vita plini secundi ex catalogo uirorum illustrium tranquilli') praefationem et libros I—XVIII, sed desunt inter folia 143 et 144 totus fere liber XVII a § 50 *alio cibo celerius* usque ad finem et libri XVIII initium usque ad § 143 *sistebant aluum bubus*. magnae illius in libris II—V foliorum perturbationis, quae in archetypo quondam sinistro casu facta et per complures codices propagata est (cfr. Silligii edit. vol. I praef. p. XIII, Detlefs. mus. rhen. vol. XV p. 270), nullum vestigium conspicitur. ex nonnullis libris et huius et superiorum voluminum aliquot lectiones speciminis gratia Rysselius roganti mihi excerpta, sed ne omnes quidem in apparatu critico commemorari opus esse visum est. eiusdem cuius **E** originis Arundelianum esse apparet, sed ita ut ad *man. Dal.* et *Ambros. I. II* proprius accedat, interdum etiam cum dT conspiret nec propriis careat interpolationibus.

III. Accedunt ad subsidia haec et instrumenti critici vice funguntur *excerpta* quaedam, qualia saeculis ad medium aevum vergentibus non raro facta sunt ex iis partibus operis Pliniani, quae sunt de siderali et medica scientia.

1) m: *excerpta astronomica* e libris II et XVIII ad fidem decem codicum (4 Monacensium, 1 Vindobonensis, 1 Montepessulanus, 2 Bernensium, 2 Parisinorum) a Carolo Rückio edita in libello, qui inscribitur 'Auszüge aus der Naturgeschichte des C. Plinius Secundus in einem astronomisch-komputistischen Sammelwerke des 8. Jahrhunderts' (Monachii 1888) p. 43—50. quae e libro XVIII excerpta sunt, complectuntur sub titulo *De temporum mutatione* §§ 220—225. 275—277 et sub titulo *De praesagiis temporum* §§ 340—365.

2) *schol. Germ.*: *excerpta* e libro XVIII *scholiis ad Germanici Caesaris Aratea inserta*, quae complectuntur §§ 213.

222. 234 — 294. 309 — 313. 341 — 359. edita sunt ad fidem maxime codicum Stroziani et Urbinatis ab Alfredo Breysigio una cum editione Germanici Berolini 1867 p. 203 — 220.

3) Q: *codicis Parisini latini 10318* (sive *suppl. lat. 685*) miscellanei folia 262 — 290, quibus continentur excerpta medica ex libris XIX 3 — XX 253, deperditis foliis sex, quae XX 73 — 218 complectebantur. codex olim fuit Claudi Salmasii, qui his excerptis saepe usus est in emendando Plinio eaque inscripsit Pseudo-Appuleii fragmentum de remediis salutaribus; quare sub eodem titulo Silligius textum a Dübnero descriptum quinto editionis volumini praemisit. codicem post Dübnerum Detlefsen denuo contulit. his excerptis (de quibus cfr. Silligii quaest. Plin. spec. I Dresdae 1839) Ianus in editione sua adornanda cautissime usus est eorumque fidem perangustis finibus circumscribi voluit (cfr. de auctor. codd. Plin. Suevof. 1859 p. 9), prorsus tum adsentiente Detlefso, sed postea hic mutata sententia Urlichso, ut videtur, maxime auctore nimium ferme iis tribuit auctoritatis. multis certe locis Pliniana verba excerptor non intacta reliquit: in artum contraxit orationem, mutavit struc-
turam, variavit verborum collocationem, ut in huius modi rebus ei diffidas.

NOTARUM EXPLICATIO

a. = ante.

add. = addit, addunt, addito.

con. = coniecit, conjectura.

corr. = corredit, correctura.

del. = delevi, delevit, deleto.

dist. = distinxii, distinxit.

lac. = lacunam.

l. = libri manu scripti (PH)

D G V F d (x) R E, quotquot quoque loco collati et uniuscuiusque paginae in margine superiore siglis indicatis sunt.

r. = reliqui codices praeter eos, qui ad eandem lectio- nem adnotati sunt.

ras. = rasura.

v. = lectio vulgata inde a vetustissimis editionibus usque ad hanc aut ad eam, quae una adnotata est, velut *v. a. G.* = vulgata ante Gelenium.

codd. dett. = codices deteriores (plerumque neglecti).

cod. Murbac. = codex Murbaensis Cornarii.

vet. Dal = conjectura incerti hominis docti vel veterioris alicuius editionis lectio a Dalecampio ad marginem enotata.

B = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492, 1493.

Bas. = Basileensis editio (Erasmii) 1525

Brot. = Broterii editio Parisina 1779.

C = Io. Caesarii editio Coloniensis 1524.

D = Detlessem editionis Berolinensis vol. III. 1868.

Dal. = Dalecampi editio Lugdunensis (1587, 1606).

G = Gelenii editio Basileensis 1554. (Eiusdem castigatio- nes sive annotationes 1535).

H = Harduini editio Parisina (1685) 1741.

Hack. = Hackiana editio. Lugd. Bat. 1668.

J = Iani editionis Teubneriae vol. III. Lipsiae 1867.

Lugd. = Lugdunensis editio (I. N. Victorii) 1563.

P = Pintiani in C. Plinii nat. hist. libros omnes observa- tiones. (Salmanticae 1544) Lugduni 1593.

Par. = Parisina editio 1514.

S = Silligi editionis vol. III. Hamburgi et Gotha 1853.

Salm. = Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisii 1629) Trajecti ad Rhenum 1689.

Turneb. = Turnebi adversaria- torum libri XXX. Parisiae 1580.

U = Urlichii vindiciarum Plinianarum vol. II. Erlangae

1866. (Eiusdem *chrest.* — *chrestomathia Pliniana*. Berolini 1857).

Ven. — Veneta editio (I. B. Palmarii) 1499.

Verc. — Alexandri Benedicti editio 1507.

Frodeen (C.): *quaestionum Plinianarum specimen. Regionemontani* 1888.

Gronovius (J. F.): *in aliquot libros C. Plinii Secundi notae* (1669). v. Sill. edit. vol. VI.

CFW Müller: *Kritische Bemerkungen zu Plinius' nat. hist.* Breslau 1888.

Müller (Jo.): *Emendationen zur nat. hist. des Plinius. III. IV.* Wien 1879. 1880.

— *Der Stil des älteren Plinius.* Innsbruck 1883.

Oehmichen: *Berliner philologische Wochenschrift* 1889 nr. 21 p. 658 — 661.

Pliniana (mea): v. *Philologische Abhandlungen* (Martin Hertz dargebracht). Berlin 1888. (p. 28 — 43).

Th. H. — *Theophrasti historiae plantarum libri IX* (ed. Wimmer).

Th. C. — *Theophrasti de causis plantarum libri VI* (ed. Wimmer).

Diosc. — *Dioscoridis de materia medica libri V* (ed: C. Sprengel 1829).

Geop. — *Geoponicorum sive de re rustica libri XX* (ed. J. N. Niclas 1781).

Cato — *M. Porci Catonis de agri cultura liber* (ed. H. Keil 1882).

Varro — *M. Terenti Varronis rerum rusticarum libri III* (ed. H. Keil 1884).

Col. — *L. Iunii Moderati Columellae de re rustica libri XII et liber de arboribus* (ed. J. G. Schneider 1794).

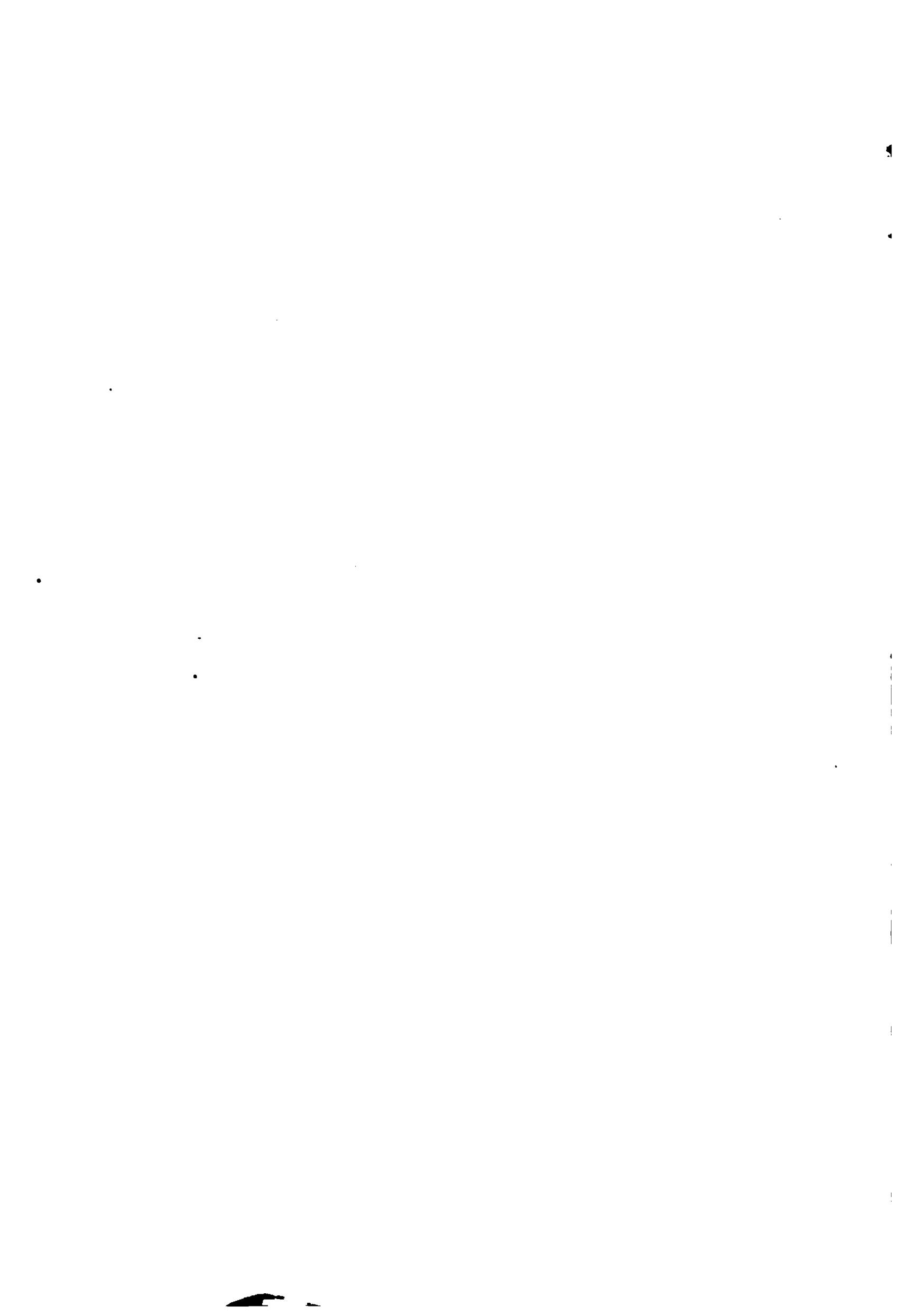
Pall. — *Palladii Rutilii de re rustica libri XIV* (ed. J. G. Schneider 1795).

Plin. iun. Gargil. — *Plinii Secundi quae fertur una cum Gargilii Martialis medicina edita a Valentino Rose.* Lipsiae 1875.

Scribon. — *Scribonii Largi compositiones* (ed. G. Helmreich 1887).

Marc. Emp. — *Marcelli de medicamentis liber* (ed. G. Helmreich 1889).

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI XVI—XXII

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

(1) Pomiferae arbores quaeque mitioribus sucis voluptatem primae cibis attulerunt et necessario alimento delicias miscere docuerunt, sive illae ultiro ab homine dicere blandos sapores adoptione et conubio — idque munus etiam feris volucribusque dedimus —, intra praedictas constant. proximum erat narrare glandiferas, quae primae victum mortalium aluerunt nutrices inopis ac ferae sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu comperta, quae-nam qualisque esset vita sine arbore ulla, sine frutice viventium.

1. Diximus et in oriente quidem iuxta oceanum complures ea in necessitate gentes. sunt vero et in septentrione visae nobis Chaucorum, qui maiores minoresque appellantur. vasto ibi meatu bis dierum noctiumque singularum intervallis effusus in immensum agitur oceanus, operiens aeternam rerum naturae controversiam dubiam-

1 quaequae DG Par. 3 ille EX. | ultiro siue ab Arund.
v.a.D. 4 blando saporis EX. 5 a feris D coll. XVII 99. |
dedimus D²d v. dedicimus D¹. didicimus r Arund. D. dididi-
mus S. 5. 6 intra praedictas ll. v. ita Arund. 6 constant
Arund. v. -stat ll. | quae D. que D². quoque r Arund. S. quoque
quae v. 7 primo uictu Arund. man. Dal. S. | aluorum E
Arund. man. Dal. S. | ferreae Arund. 8 ni d E Arund. v. in r. |
congreget DG. | conferta DG. 13 Chaucorum H. Cauch-
cauc- ll. v. 16 alternam D²D. | dubiumque E v.a.S.

3 que terrae [sit] an partem maris. illic, misera gens, tumulos optinent altos aut tribunalia exstructa manibus ad experientia altissimi aestus, casis ita inpositis navigantibus similes, cum integrant aquae circumdata, naufragis vero, cum recesserint, fugientesque cum mari pisces circa tuguria 5 venantur. non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimus, ne cum feris quidem dimicare contingit omni procul
 4 abacto frutice. ulva et palustri iunco funes nectunt ad praetexenda piscibus retia captumque manibus lutum ventis magis quam sole siccantes terra cibos et rigentia septentrione viscera sua urunt. potus non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus. et hae gentes, si vincantur hodie a populo Romano, servire se dicunt! ita est profecto: multis fortuna parcit in poenam.

5 (2) Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Ger- 15 maniam operiunt adduntque frigori umbras, altissimae
 2 tamen haud procul supra dictis Chaucis circa duos prae-
 cipue lacus. litora ipsa optinent quercus maxima aviditate nascendi, suffossaeque fluctibus aut propulsae flatibus vastas complexu radicum insulas secum auferunt, atque 20 ita libratae stantes navigant, ingentium ramorum armamentis saepe territis classibus nostris, cum velut ex industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, in-

1 uncos ego posui. sitam d. situm an S. sit in Dederich. sitne Cornelissen *Mnemos*. 1879 p. 298. | pars Arund. man. Dal. v. parte in G. in parte Müller de stilo p. 135. parte an Dederich. pars an Cornelissen. 2 optinet D² v. a. J. | aut D¹GdE Arund. v. sub D². ut P. ceu D. 4 naufragiis dEX v. a. G. 8 abacto DG. 10 cibo GE Arund. cibis d. | et v. set D². sed r Arund. | rigentia dv. -gantia r Arund. 11 potuus DG D. potius E. potus iis G. 12 hae gentes D²dv. accentus D¹G. -te E. accedente X. hae terrae Arund. man. Dal. 14 parcius ES. partior Arund. pactior man. Dal. | poena E Arund. man. Dal. 16 operiunt D. replent B. reperiunt DGdf. referunt E Arund. man. Dal. v. an referciunt?
 17 Chaucis H. Cauchis C. caucis dv. chausis D²GE. cau- sis D¹. 20 complexu d Arund. v. complexa (com- E) r. | insulas D²dv. in siluas D¹G. siluas EX Arund. S. 21 libra- tae d Arund. v. -ta rX. 22 ex D²D. om. rG. de v. 23 pro- prospera r Arund. prospectu v.

opesque remedii illae proelium navale adversus arbores inirent. 2. in eadem septentrionali plaga Hercyniae silvae 6 roborum vastitas intacta aevis et congenita mundo prope immortali sorte miracula excedit. ut alia omittantur fide 5 caritura, constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu aut, ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque et ipsos inter se rixantes curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum tramittant.

3. Glandiferi maxime generis omnes, quibus honos 10 apud Romanos perpetuus. 4. (3) hinc civicae coronae, 7 militum virtutis insigne clarissimum, iam pridem vero et clementiae imperatorum, postquam civilium bellorum profano meritum coepit videri civem non occidere. cedunt his murales vallaresque et aureae, quamquam pretio antecedentes, cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxime 15 ad hoc aevi celebres, M. Varrone e piraticis bellis dante Magno Pompeio, itemque M. Agrippa tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa piratica fuere. antea rostra navium 8 tribunali praefixa fori decus erant, veluti p. R. ipsi corona 20 inposita. postquam vero tribuniciis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum agi singulisque civium quaeri et sacrosancti omnia profana facere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. dedit hanc Augustus coronam Agrippae, sed civi- 25 cam a genere humano accepit ipse.

(4) Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur — ob 9 id Homerus caelo tantum eam et proelio universo tribuit, viritim vero ne in certamine quidem ulli — feruntque primum omnium Liberum patrem inposuisse capiti suo ex 30 hedera. postea deorum honori sacrificantes sumpsere, vic-

§ 9: Homerus Σ 485. N 736.

2 Hercyniae C. -ciniae D(?). hirciniae G. -caniae EX.
hyrcinie dv. 3 eius d. om. v. a. G. 17 itemque D²dEv.
quae r. 19 publice R. dT. 21 priuatum agi f. Brot. -tu
magis ll. -tum magis v. 22 sacrosancta T v. a. S. 23 subire
dE. 26—28 dist. Brunn. p. 26. 27 ea DS. ea r. eas v.
30 eorum E.

10 timis simul coronatis. novissime et in sacris certaminibus usurpatae, in quibus hodieque non victori dantur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur; inde natum ut et triumphaturis conferrentur in templis dicandae, mox ut et ludis darentur. longum est nec instituti operis disse- 5 rere, quis quamque Romanorum primus acceperit; neque enim alias noverant quam bellicas. quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera quam cunctis.

11 (5) Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, quod Fidenam primus inrupisset. avus hic Tulli Hostilius 10 regis fuit. P. Decium patrem tribunum militum frondea donavit exercitus ab eo servatus imperatore Cornelio Cocco cos. Samnitium bello. civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex aesculo Iovi sacra, variatumque et cum quercu est ac data ubique quae fuerat, custodito tantum 15 12 honore glandis. additae leges artae et ideo superbae quas- que conferre libeat cum illa Graecorum summa, quae sub ipso Iove datur cuique muros patria gaudens rumpit: civem servare, hostem occidere, utque eum locum, in quo sit actum, hostis optineat eo die, ut servatus fateatur — 20 13 alias testes nihil prosunt —, ut civis fuerit. auxilia quamvis rege servato decus non dant, nec crescit honos idem imperatore conservato, quoniam conditores in quocumque cive summum esse voluere. accepta licet uti perpetuo. ludis ineunti semper adsurgi etiam ab senatu in more est, 25 sedendi ius in proximo senatui, vacatio munerum omnium 14 ipsi patrique et avo paterno. XIII eas accepit Siccius 7, ¹⁰² Dentatus, ut retulimus suo loco, VI Capitolinus, is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit

§ 12: Masurius Sabinus apud Gellium V 6, 13.

2 dantur *D.* datur *ll. G.* dant *v.* 5 institutio *E.* | one-
ris *D G f.* 13 iligna *Verc.* -no *D G E.* in ligno *d.* 14 ioui
sacra *D²v.* iouis ara *r.* | uastatumque *D¹G E.* 15 tamen
v. a. G. 19 ciuem *D²G v.* quem *r.* | ut ne *J.* utcumque *S.*
21 ciuis *D²v.* ciues *r.* 24 ciue *dv.* -em *r S.* 25 ludi *E.*
ludoa B. | ineunti *B.* sine uentis *E.* inouentis *D G.* innouanti *d.*
vacatio *dv.* uoc- *r.* | numerum *D G.*

apud Trebiam. o mores aeternos, qui tanta opera honore solo donaverint et, cum reliquas coronas auro commendifarent, salutem *civis* in pretio esse noluerint, clare professi ne servari quidem hominem fas esse lucri causa!

5 5. (6) Glande opes nunc quoque multarum gentium 15 etiam pace gaudentium constant. nec non et inopia frugum aresfactis emolitur farina spissaturque in panis usum; quin et hodieque per Hispanias secundis mensis glans inseritur. dulcior eadem in cinere tosta. cautum est praeterea lege 10 XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.

Genera earum multa. distant fructu, situ, sexu, sa- 16 pore. namque alia fageae glandi figura, quernae alia et lignae, atque inter se quoque generum singulorum differ- 15 rentiae. praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores, quae culta optinent. iam montuosis planisque distant, sicut et sexu, mares ac feminae, item sapore: dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. genera di- 17 20 stinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi, quippe cum robur quercumque vulgo nasci videamus, aesculum non ubique, quartam vero generis eiusdem, quae cerrus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. distinguemus ergo proprietate naturaque et, ubi res coget, 25 etiam Graecis nominibus.

6. (7) Fagi glans nucleis similis triangula cute in- 18 cluditur. folium tenue atque e levissimis, populo simile,

§ 16: Th. H. III 8, 2.

3 ciuis *v.* quis *ll.* | clara *v. a. H.* 3. 4 professi ne *TiH.* -sione (-seone *G¹*) *rv.* 5 glande *J.* grande *DG.* -des *dE.* glandes *v. |* oppes *DG.* | nunc *dJ.* sunt *r.* sunt nunc *S.* esse nunc *v.*
 6 constat *v. a. S.* 7 emollitur *D.* molitur *dE v. a. D.*
 13 alia *dv.* in alia *r.* | queronae *DG.* alia quernae *v. a. J.* |
 alia et *J.* et alia *ll. v.* 14 lignae *E.* 16 optinent *v.*
 -net *ll.* | iam *ego.* iam in *ll. v.* 22 currus *D¹G.* eurus *d.*
 23 notam *v. -ta ll.* 24 distinguemus *v. -guimus ll. S.* |
 cogit *dJ.* 27 populeo *D²D.*

celerrime flavescens et media parte plerumque gignens superne parvolam bacam viridem, cacumine aculeatam. fagum muribus gratissimum est, et ideo animalis eius una proventus, glires quoque saginat, expetitur et turdis. arborum fertilitas omnium fere alternat, sed maxime fagi. 5

19 (8) Glandem, quae proprie intellegitur, ferunt robur, quercus, aesculus, cerrus, ilex, suber. continent hispido calyce per genera plus minusve complectente. folia praeter illicem gravia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec, cum cadunt, flavescentia, ut fagi, pro differentia generum bre- 10 viora vel longiora.

Ilicis duo genera. ex his in Italia folio non multum ab oleis distant milaces a quibusdam Graecis dictae; in provinciis aquifoliae sunt ilices. glans utriusque brevior et gracilior, quam Homerus aculon appellat eoque nomine a glande distinguit. masculas ilices negant ferre. 15

20 Glans optima in quercu atque grandissima, mox aesculo. nam robori parva, cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneae. sed et in querna alia dulcior, molliorque feminae, mari spissior. maxime autem probantur 20 latifoliae ex argumento dictae. distant inter se magnitudo et cutis tenuitate, item quod aliis subest tunica 21 robagine scabra, aliis protinus candidum corpus. probatur et ea, cuius in balano utrumque ex longitudine extrema lapidescit duritia, melior cui in cortice quam cui in cor- 25 pore, utrumque non nisi mari. praeterea aliis ovata, aliis

§ 19. milaces: Th. H. III 16, 2. — Homerus κ 242. Th. H. III 8, 1. — § 20: ibid. 2. 3.

3 fagum D²dES. in facum r. fagi glans v. fagus U 256. | gratissimum D²dJ. -mam ES. -ma v. Ul. l. gratis sunt D¹G. | est DGEv. esse dS. | eius dEv. ei r. 4 expedit ES. 8 minusue D²dS. -nus ite D¹G. -nus item Ev. minus C. -nus cutem G. -nusve cutem J. 12 non v. non t D². non ut rS. non ita J.

14 dist. Salm. exerc. 192^a G. | ilices D²Salm. -cis dEv. a. D. -ci r. 15 et gracilior dv. e (del. E²) grac- E. om. DG. 18 robori D²dD. -ris rv. | horrid d. | echinato v. ecyn- DGd. cin- E. 19 ceu E Verc. seu r. 25 duritiam E. in dur- ~ ~ G.

rotunda, aliis acutior figura, sicut et colos nigror candi-
diorve, qui praefertur. amaritudo in extremitatibus, mediae
dulces. quin et pediculi brevitas proceritasque differen-
tiam habet. in ipsis vero arboribus quae maximam fert 22
hemeris vocatur, brevior et in orbem comosa alasque
ramorum crebro cavata. fortius lignum quercus habet et
incorruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior
caudice, excelsissima autem aegilops, incultis amica.

Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis 23
aedificiis atque carboni: dolata vitiis obnoxia est, quam-
obrem solida utuntur; carbo in aerariorum tantum officinis
compendio, quoniam desinente flatu protinus emoriens
saepius recoquitur, cetero plurimus scintillis. idem e no-
vellis melior. acervi consertis taleis recentibus luto ca-
minantur, accensa strue contis pungitur durescens calyx
atque ita sudorem emittit.

Pessima et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui 24
crassissimus cortex atque caudex et plerumque cavus
fungosusque. nec alia putrescit ex hoc genere, etiam
cum vivit. quin et fulmine saepissime icitur, quamvis
altitudine non excellat. ideo ligno eius nec ad sacrificia
uti fas habetur. eidem rara glans et, cum tulit, amara,
quam praeter sues nullum attingat animal, ac ne hae qui-
dem, si aliud pabulum habeant. hoc quoque inter reliqua
neglectae religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur.

Glans fagea suem hilarem facit, carnem cocibilem ac 25
levem et utilem stomacho; iligna suem angustam, nitidam,

§ 22: ibid. 4. — § 23: ibid. 5. 7 extr. V 9, 1. 4. — § 24:
Th. H. III 8, 5. 7 init.

2 qui praefertur dv. quippe fertur r. 8 aegilops v. e
Theophr. aezops (ez- d) ll. 9 hac dv. haec r. 10 dotata
D1GE v. a. H. 11 carbo in H. -oni ll. G. -one v. -one in
U 257. | aerariorum dv. -iarum E. era- r. 13 ceterum E.S.

14 paleis D2 v. a. B. 15 calix E (*ut semper*) D. 19 an
nec alia pariter (*vel ita*)? cfr. *Theophr.* h. pl. III 8, 5.

20 icitur v. iacitur ll. D. cfr. II 146. XV 134. 22 habetur
om. d. | rare E. raro v.a.S. 23 atongat G. attingit E v.a.G.

26 coquibilem dG.

strigosam; ponderosam querna, diffusam, gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. ligna temptari sues, nisi paulatim detur. hanc novissimam cadere. fungosam carnem fieri aesculo, robore, subere. 5

26 (9) Quae glandem ferunt, omnes et gallam alternisque annis glandem, sed gallam hemeris optimam et coriis perficiendis aptissimam, similem huic latifolia, sed leviorem multoque minus probatam. fert et nigram — duo enim 27 genera sunt —; haec tinguendis lanis utilior. 7. nascitur autem galla sole de geminis exeunte erumpens noctu semper universa. crescit uno die candidior et, si aestu excepta est, arescit protinus neque ad iustum incrementum pervenit, hoc est ut nucleus fabae magnitudine habeat. nigra diutius viret crescitque, ut interdum mali 15 compleat magnitudinem. optima Commagena, deterrima ex robore. signum eius quod cavernae traluent.

28 (10) Robur praeter fructum plurima et alia gignit. namque fert et gallae utrumque genus et quaedam veluti mora, ni distarent arida duritie, plerumque et tauri caput 20 imitantia, quibus fructus inest nucleis olivae similis. nascuntur in eo et pilulae nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. nam et sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. fert et aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore mel- 25 liginis suci. gignunt et alae ramorum eius pilulas corpore, non pediculo adhaerentes, candicantes umbilicis, cetera nigra varietate dispersa; media cocci colorem

§ 26: Th. H. III 8, 6. — § 27: Th. H. III 5, 2 (Diosc. I 146).
— §§ 28. 29: Th. H. III 7, 4. 5.

1 *dist. Strack.* | diffusam D²v. -sa et D¹. -saa G. -sa// d.
-sa E.S. | grandissima CFWMüller p. 20. 10 lanis D²P
e Theophr. om. r v.a.S. 17 cauernae v. -na ll. D. | traluent
D¹G. -cet D²D. translucent rv. 19 quaedam v. quae iam
ll. S. 20 et ego. om. ll. v. cfr. Theophr. 21 nucleis dv.
-eus r. 26 suci plenam U 258. | alae Be Theophr. aliae
ll. C. alii v. 27 candicantibus D²D.

habent, apertis atra inanitas est. aliquando et pumices
gignit nec non et e foliis convolutas pilulas et in foliorum
venis aquosos nucleos candicantes ac tralucidos, quamdui
molles sint, in quibus et culices nascuntur. maturescunt
5 in modum

8. (11) Ferunt robora et cachrym; ita vocatur pi- 30
lula in medicina urendi vim habens. gignitur et in abiete,
larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere,
hieme durans. continet nucleus pineis similem. is crescit
10 hieme, aperitur vere. pilula tota cadit, cum folia coepere
crescere. tam multifera sunt, tot res praeter glandem 31
pariunt robora, sed et boletos suillosque — gulae no-
vissima irritamenta —, qui circa radices gignuntur, quer-
cus probatissimos, robur autem et cupressus et pinus
15 noxios. robora ferunt et viscum et mella, ut auctor est
Hesiodus, constatque rores melleos e caelo, ut diximus, 11,30
cadentes non aliis magis insidere frondibus. crematoque
robore cinerem nitrosum esse certum est.

(12) Omnes tamen has eius dotes ilex solo provocat 32
20occo. granum hoc primoque ceu scabies fruticis, parvae
aquifoliae ilicis. cusculum vocant. pensionem alteram
tributi pauperibus Hispaniae donat. usum eius ac ratio-

§ 30: Th. H. III 5, 5. — § 31: Hesiodus ἔργα καὶ ἡμ. 233.
Th. H. III 7, 6.

1 atra *P* e *Theophr.* amara *ll. v.* autem atra *J.* 2. 3 folio-
rum uenis *D²S.* folio rubens *r.* -bente *G.* -tes *v.* 4 indu-
rescunt *B coll.* *Theophr.* 5 lacunam ego indicavi. in modum
gallae *B.* in nodum ad parvae levis gallae modum *J coll.*
Theophr. 6 ferunt *v.* ferunt *ll.* 10 uero *D¹G.* | dist.
D coll. *Theophr.* | cooperit *E.* -rint *v. a. H.* 14 probatissimos
D²v. -mum *rS.* 17 crematoque ego. craemato (crem- *D*)
quoque *D²D.* cremati (craem- *D¹.* graem- *G*) quoque *rv.*
18 robore *D²D.* robi *r.* roboris *v.* 20 hic *G E D.* | scabies
d TH. scaptes *r.* scapus *G.* spectes *v.* | fruticis *G.* -ces *ll. v.* |
paruae *G.* parua *D d E.* -ui *G.* -uos *v.* 21 ilices *G d E*
v. a. G. | cusculum *D G G.* cuscolium *E J.* esciiscolium *d.* quis-
quilibrium *v.* scoleciūm *D coll. XXIV 8.* 22 ac rationem *D.*
grationem *D G.* -iorem *d v.* generationem *E.* an grani et ratio-
nem?

9,140 nem in conchylii mentione tradidimus. gignitur et in
sq. Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia.

33 (13) Galliarum glandiferae maxime arbores agaricum ferunt. est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. e glandiferis sola quae vocatur aegilops fert pannos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verum et e ramis de- 5 12,108 pendentes cubitali magnitudine, odoratos, uti diximus 34 inter unguenta. suberi minima arbor, glans pessima, rara, 10 cortex tantum in fructu, praecrassus ac renascens atque etiam in denos pedes undique explanatus. usus eius anchoribus maxime navium piscantiumque tragulis et cadorum obturamentis, praeterea in hiberno feminarum calceatu. quamobrem non infacete Graeci corticis arborem appellant. sunt et qui feminam illicem vocent atque, ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur in carpentariis prae- 15 cipue fabricis, ut circa Elim et Lacedaemonem. nec in Italia tota nascitur aut in Gallia omnino.

35 9. (14) Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae in 20 magno usu agrestium. vasa eo corbesque ac patentiora quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt atque protecta tuguriorum. scribit in recenti ad duces explorator incidens litteras a suco. nec non et in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. sed non durat ar- 25 bor ipsa.

36 10. (15) Scandula e robore aptissima, mox e glandiferis aliis fagoque, facillima ex omnibus, quae resinam

§ 33: Th. H. III 8, 6. — § 34: Th. H. III 17, 1. 16, 3.

4 antidotus D G d. 6 quo G. que D G. quae E. om. d T. quod v. an qui? 7 aegilops v. cfr. § 22. aeziops (ez- d) ll.

9 odoratos v. -tus ll. | uti D. ut E v. ubi r. 10 et rara D² D. 15 cortices arborum E Verc. 21 eo D² D. om. rv.

23 protecta D² d T S. -exta D¹ G. pretesta E. praet- v. projecta coni. H coll. Vitruv. IV 2, 1. | recenti v. -tia ll.

27 scandulae ... aptissimae d v. a. S. 28 facillima f S. -me D G E -mae d v.

ferunt, sed minime durans praeterquam e pino. scandula
coniectam fuisse Romam ad Pyrrhi usque bellum annis
CCCCLXX Cornelius Nepos auctor est. silvarum certe 37
distinguebatur insignibus, Fagutali Iove etiam nunc ubi
5 lucus fageus fuit, porta Querquetulana, colle in quem
vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis.
Q. Hortensius dictator, cum plebes secessisset in Ianicu-
lum, legem in aesculeto tulit, ut quod ea iussisset omnes
Quirites teneret.

10 (16) Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant 38
suburbanae, pinus atque abies omnesque, quae picem
gignunt. de quibus nunc dicemus, simul ut tota con-
diendi vina origo cognoscatur, quae ferunt in Asia aut 14, 122
orientे praedictis.

15 Picem in Europa sex genera cognatarum arborum
ferunt. ex his pinus atque pinaster folium habent capilla-
menti modo prætenue longumque et mucrone aculeatum.
pinus fert minimum resinae, interdum et nucibus ipsis,
de quibus dictum est, vixque ut adscribatur generi. 15, 35

20 (17) Pinaster nihil est aliud quam pinus silvestris 39
minor altitudine et a medio ramosa, sicut pinus in ver-
tice. copiosiorem dat haec resinam quo dicemus modo. 57 sqq.
gignitur et in planis. easdem arbores alio nomine esse
per oram Italiae quas tibulos vocant, plerique arbitrantur,
25 sed graciles succinctioresque et enodes liburnicarum ad
usus, paene sine resina.

(18) Picea montes amat atque frigora, feralis arbor 40
et funebri indicio ad fores posita ac rogis virens, iam
tamen et in domos recepta tonsili facilitate. haec pluri-
30 mam fundit interveniente candida gemma, tam simili turis,
ut mixta visu discerni non queat; unde fraus Sepiasiae.

1 durant v. a. S. 5 lucus D²d v. litus r. 6 minis
DG. 7 Q. v. quae ll. | plebs E v. a. D. | successisset E.
9 tenerent D². 11 pice DG. 12. 13 dist. ego. cfr. Pliniana
p. 30. 13 quae ferunt v. quae ferrunt DG. quae ferrent
dES. quaedam ferunt Bas. 14 praedictis ll. v. e praed- B.

16 pinastri DG. 21 minor D. miror DG. mira rv.
24 quas D²v. quos rG. | stibulos E. 31 uisu D²v. a uisu
rLugd. | seplasiae TB. supra- r.

41 omnibus his generibus folia brevia, sed crassiora duraque
ceu cupressis. piceae rami paene statim ab radice modici
velut bracchia lateribus inhaerent.

Similiter abieti expetitae naviis situs in excuso
42 montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. materies vero 5
praecipua est trabibus et plurimis vitae operibus. resina
in ea vitium, unde fructus piceae, exiguumque sudat ali-
quando contactu solis. e diverso materies, quae abieti
pulcherrima, piceae ad fissiles scandulas cupasque et pauca
alia secamenta. 10

43 (19) Quinto generi est situs idem, facies eadem.
larix vocatur. materies praestantior longe, incorrupta
aevis, umori contumax, rubens praeterea et odore acrior.
plusculum huic erumpit liquoris melleo colore atque len-
tore, numquam durescentis. 15

44 Sextum genus est taeda proprie dicta, abundantior
suco quam reliqua, parcior liquidiorque quam picea, flam-
mis ac lumini sacrorum etiam grata. hae, mares dum-
taxat, ferunt et eam, quam Graeci sycen vocant, odoris
gravissimi. laricis morbus est ut taeda fiat. 20

45 Omnia autem haec genera accensa fuligine inmodica
carbonem repente exspuunt cum eruptionis crepitu eiacu-
lanturque longe, excepta larice, quae nec ardet nec car-
bonem facit nec alio modo ignis vi consumitur quam la-
pides. omnia ea perpetuo virent nec facile discernuntur 25
in fronde etiam a peritis; tanta natalium mixtura est.

§ 42: (Th. H. III 9, 5). — § 43: Vitruv. II 9, 14. — §§ 44. 45:
Th. H. III 9, 3. 5. Vitruv. l.l.

1 breuia sed **D²***D*. breui saeta et *rv.* | crassiora *D*. crasi-
D². -ore **D¹***Gd*. crassiore **E***v*. 4 *dist.* *Külb*. 6 praecipua
est **f***S*. -puaes **G**. -pues **D**. -pue **E**. -pua *d**v*. 6. 7 resina in
ea *ego*. resinae *ll*. -na *ei* *v*. -na est *D*. 11 est *coni*. *J*. et
DGET. *om.* *d**v*. 12. 13 incorrupta aeuis *ego*. *cfr.* **XXIV** 17.
XVI 6. *Pliniana* p. 31. -ptae uis **DGd**. -pte uis **E**. -pta uis *v*.
-pta *ei* uis *J*. -pta est usu *S*. 13 umori **DGEv**. u maiori d.
mori *Verc*. umore *J*. 14. 15 lentore *coni*. *S*. -tiore *d**v*. ren-
tiore **D¹***G*. recentiore **D²***ED*. 15 *dist.* *J*. | durescenti *coni*. *S*.
durascentis **E** *v.a*. *Bas*. 26 a peritis *v*. apertis *ll*.

sed picea minus alta quam larix; illa crassior leviorque 46
 cortice, folio villoso, pinguior et densior, mollius flexo;
 at piceae rariora siccioraque folia et tenuiora ac magis
 algentia, totaque horridior et perfusa resina, lignum abieti
 5 similius. larix ustis radicibus non repullulat, *picea re-*
pullulat, ut in Lesbo accidit incenso nemore Pyrrhaeo.
 alia etiamnunc generibus ipsis in sexu differentia. mas 47
 brevior et durior, femina procerior, pinguioribus foliis et
 simplicibus atque non rigidibus. lignum maribus durum
 10 et in fabrili opere contortum, feminae mollius, publico
 discrimine in securibus. hae in quocumque genere de-
 prehendunt marem, quippe respuuntur et fragosius sidunt,
 aegrius revelluntur. ipsa materies retorrida et nigrior
 maribus. laricis circa Idam in Troade et alia differentia, 48
 15 montanae maritimaeque. nam in Macedonia et Arcadia
 circaque Elim permutant nomina, nec constat auctoribus,
 quod cuique generi adtribuant. nos ista Romano discerni-
 mus iudicio. abies e cunctis amplissima est et femina
 etiam prolixior, materie mollior utiliorque, arbore rotun-
 20 dior, folio pinnato densa, ut imbre non tramittat, atque
 hilarior in totum. e ramis generum horum panicularum 49
 modo nucamenta squamatim compacta dependent praeter-
 quam larici. haec abietis masculae primori parte nucleos
 habent, non item feminae. piceae vero totis paniculis,
 25 minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros, propter
 quod Graeci phthiropoeon eam appellant. in eadem

§ 46: Th. H. III 9, 5. — § 47: Th. H. III 9, 2. 3. — §§ 48. 49:
 Th. H. III 9, 6. II 2, 6.

2 molliorque flexu dT v. a. S. 3 at piceae v. ac pi- J.
 ac picae D². ac pitae D¹G. ac pice d. a capite et E. 4 abieti
 E v. -tis rG. 5. 6 picea repullulat inseruit Be Theophr.
 om. ll. v. 8 durior foliis com. P coll. Theophr. 14 laricis
 D²D coll. Theophr. radicis D¹G. -ix dE v. del. P. | dist. D.

19 mollior D²d v. -orum D¹G. -ore E. | arbor E. 21 pani-
 cularum d v. pini- r. 22 nucamenta v. nunc- ll. 23 haec
 D²d G. hae rv. | prima in E v. a. G. 26 phthiropoeon ego.
 cfr. Theophr. -poron d. pthiroporen r. phthirophoron Verc.

nucamenta maribus compressiora sunt ac minus resina roscida.

50 (20) Similis his etiamnunc aspectu est, ne quid praetereatur, taxus minime virens gracilisque et tristis ac dira, nullo suco, ex omnibus sola bacifera. mas noxio 5 fructu; letale quippe bacis in Hispania praecipue venenum inest, vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. hanc *Sextius milacem* a Graecis vocari dicit et esse in Arcadia tam praesentis veneni, ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant mori- 10 antur. sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena — quae nunc toxica dicimus —, quibus sagittae tinguantur. repertum innoxiam fieri, si in ipsam arborem clavus aereus adigatur.

52 11. (21) Pix liquida in Europa e taeda coquitur, 15 navalibus muniendis multosque alios ad usus. lignum eius concisum furnis undique igni extra circumdato fervet. primus sudor aquae modo fluit canali. hoc in Syria cedarum vocatur, cui tanta vis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum perfusa eo serventur. 20

53 (22) Sequens liquor crassior iam picem fundit. haec rursus in cortinas aeras coniecta aceto spissatur ut coagulo et Brutiae cognomen accepit, dolis dumtaxat vasisque ceteris utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante et quod pinguior est reliqua omni. illa 25

§ 51: Diosc. IV 80. — § 52: Herodotus II 87. — § 53: (Dion. Halic. frgm. XX 15 [20, 6] Kiessl.).

1 nucamenta dv. nunc- r. 5 nullus DG. | bacifera mas D²v. bacis fera mas D¹G. bacis fert ramos d. bacas fert. Mas E.S. 7 uas DG. 8 milacem DGdG. cfr. § 19. smillacem E. smilacem B coll. *Diosc. IV 80.* 13 reperto DG D. an reperio? | ipsa arbore dE S. 14 adicatur d. addicatur E v.a. C. 15 e v. om. ll. 17 feruet dG. fero (ferro D²) ex DG. ferro ut E v.a. C. 18. 19 cedrum B e *Vitruv. II 9, 13* (ubi nunc cedreum legitur). cedrum ll. 22. 23 ut coagulo et dTS. et coagulo et DGf. et coagulat E. -lata v. 24 lento E. 25 omni illa D². illa omni D¹GdID. illa omnia TE Arund. v. | ego. cfr. XIV 127.

fit e piceae resina ferventibus coacta lapidibus in alveis validi roboris aut, si alvei non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. haec in vinum additur farinae modo 54 tusa, nigrior colore. eadem resina si cum aqua lenius 5 decoquatur coleturque, rufo colore lentescit ac stillaticia vocatur. seponuntur autem ad id fere vitia resinae cortexque. alia temperies ad crapulam. namque flos crudus resinae cum multa astula tenui brevique avulsus conciditur ad cibrum minuta. dein ferventi aqua, donec coquatur, 10 perfunditur.

Huius expressum pingue praecipua resina fit atque 55 rara nec nisi paucis in locis subalpinae Italiae, conveniens medicis. resinae albae congium in II aquae pluviae co- cunt. alii utilius putant sine aqua coquere lento igne toto 15 die, utique vase aeris albi, item terebinthinam in sartagine cinere ferventi, hanc ceteris praeferebentes. proxima e lentisco. 12. (23) non omittendum apud eosdem zo- 56 piissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multoque efficaciorem ad omnia, 20 quibus pices resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo.

Aperitur picea e parte solari, non plaga, sed vulnere 57 ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minimum absit. nec corpori ipsi parcitur, ut 25 in ceteris, quoniam astula in fructu est. verum haec proxima laudatur, altior amaritudinem adfert. postea umor

§ 55: Diosc. I 93. 91. Th. H. IX 2, 2. — § 56: Diosc. I 98. —
§§ 57. 58: Th. H. IX 2, 7.

1 fiunt dTE Arund. v. a. D. | e om. D¹. | picea dTEv.
pice D². | an cocta? 3 uinum dv. uimum DG. fimum E.
fumum Arund. 4 lenius ego. cfr. XXV 90. leuius ll. v.
7 crapula DGd. 9 cribri dG. | coquatur dv. coquentur r.
cogatur J coll. § 53. 13 II ego. duobus ll. v. nonne binis?

15 utrique DGd v. a. Bas. 15. 16 sartagine v. cart- ll.

16 cinere feruenti dT Brot. ref- rv. 17 e ego. et ll.
ex v. 17. 18 zopissam Be Diosc. I 98. zosippam ll. 18 cera
d B. cetera r. 19 multo dC. 22 uulnere dv. -ra r.

58 omnis e tota confluit in ulcus. item in taeda. cum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur ac deinde alia. postea tota arbor succiditur et medulla eius uritur. sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem et e ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his 5 partibus. in Macedonia laricem masculam urunt, feminae 59 radices tantum. Theopompus scripsit in Apolloniatarum agro picem fossilem, non deteriorem Macedonica, inveniri. pix optima ubique ex apricis aquilonis situ, ex opacis horridior virusque praeferens, frigida hieme deterior ac 10 minus copiosa et decolor. quidam arbitrantur in montuosis copia praestantiorem ac colore et dulciorem fieri, odore quoque gratiorem, dum resina sit, decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat, tenuioresque esse ipsas arbores quam in planis, sed has et illas serenitate 15 steriliores. fructum quaedam proximo anno ab incisu largiuntur, aliae secundo, quaedam tertio. expletur autem plaga resina, non cortice nec cicatrice, quae in hac arbore non coit.

60 61 Inter haec genera propriam quidam fecere sappinum, 20
 15, 66 quoniam ex cognatione harum seritur, qualis dicta est *in*
nucleis, eiusdemque arboris imas partes taedas vocant,
 cum sit illa arbor nil aliud quam picea feritatis paulum
 mitigatae satu, sappinus autem materies caesurae genere
 196 fiat, sicuti docebimus. 25

62 13. (24) Materiae enim causa reliquas arbores natura
 genuit copiosissimamque fraxinum. procera haec ac teres,
 pinnata et ipsa folio, multumque Homeri praeconio et
 Achillis hasta nobilitata. materies est ad plurima utilis;

§§ 58—50: Th. H. IX 2, 1. 3. 5. 6. — § 62: Homerus Y 277.

12 colore d G. -rem r. | odore T. -rem rv. cfr. U 261.

14 serum abeat d B coll. Theophr. ferum habeat r. 17 aliae
 D v. -ia r. 20 proprium d v. a. S. | sappinum J. sapi- d T.
 sappium rv. 21 cognatione D²d Arund. v. cogita- r. | in C.
 om. ll. 24 sappinus (sapp- D) DGGD. -ni EC. -na d T. sapii
 Arund. | caesurae D²D. -sare r. -sarum e v. | generata E Arund.
 25 fiat DGG. fit TE Arund. v. fit d H.

ea quidem, quae fit in Ida Troadis, in tantum cedro similis,
ut ementes fallat cortice ablato. Graeci duo genera eius 63
fecere: longam enodem, alteram brevem duriorem fuscio-
remque, laureis foliis. bumeliam vocant in Macedonia
5 amplissimam lentissimamque. alii sitū divisere, campestrem
enim esse crispam, montanam spissam. folia earum iu- 64
mentis mortifera, ceteris ruminantium innocua Graeci pro-
didere; in Italia nec iumentis nocent. contra serpentes
vero suco expresso ad potum et inposita ulceri opifera,
10 ut nihil aequa, reperiuntur, tantaque est vis, ut ne ma-
tutinas quidem occidentesve umbras, cum sunt longissimae,
serpens arboris eius adtingat, adeo ipsam procul fugiat.
experti prodimus, si fronde ea circumcludantur ignis et
serpens, in ignes potius quam in fraxinum fugere ser-
15 pentem. mira naturae benignitas, prius quam hae pro-
deant, florere fraxinum nec ante conditas folia demittere.

14. (25) In tilia mas et femina differunt omni modo. 65
namque et materies maris dura rufiorque ac nodosa et
odoratior, cortex quoque crassior ac detractus inflexibilis.
20 nec semen fert aut florem ut femina, quae crassior arbore,
materie candida praecellensque est. mirum in hac arbore
fructum a nullo animalium adtingi, foliorum corticisque
sucum esse dulcem. inter corticem ac lignum tenues
tunicae multiplici membrana, e quibus vincula tiliae vo-
25 cantur tenuissimumque eorum philyrae, coronarum lem-
niscis celebres antiquorum honore. materies teredinem
non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

§ 63: Th. H. III 11, 3. 4. 5. — § 64: Diosc. I 108. Pl. iun.
p. 111, 10. — § 65: Th. H. III 10, 4. I 12, 4.

8 nocent dC. -cet rv. 9 ulterior E. -ori d. 10 ut
nihil ego. ac nihil ll. v. | uis ut D¹d v. uisui E. uis huic D².
11 cum dP. quam rv. 13 experta D³ v. a. G. | circumcludan-
tur ego. -datur D³D. ciroque cludatur D¹G. giro concludatur
Arund. gyroque cludatur Ev. gyroque circumclaudatur dT. cfr.
U 262. | et igni D. 16 demittere ego. dim- ll. v. cfr. § 81.
83. XIX 66. 24 tunicae coni. Dal. -cas dv. tonicas r. tuni-
cae sunt D. 25 tenuissimumque eorum ego. -mum quorum
DG D. -mum eorum Ev. -mae earum dG.

66 15. (26) Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. plura eius genera: album, quod praecipui candoris, vocatur Gallicum in transpadana Italia transque Alpes nascens. alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Histria Raetiaque praecipuum. e viliore genere crassivenium vocatur. Graeci situ discernunt, campestre enim candidum esse nec crispum — quod glinon vocant —, montanum vero crispus duriusque, etiamnunc e mascula crispus ad 10 lautiora opera, tertium genus zygian rubentem, fissili ligno, cortice livido, scabro. hoc alii generis proprii esse malunt et Latine carpinum appellant.

67 16. (27) Pulcherrimum vero est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. tuber utrumque arboris 15 eius, bruscum intortius crispum, molluscum simplicius sparsum et, si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praeferreretur citro; nunc intra pugillares lectorumque solidos aut lamnas raro usu spectatur. e brusco fiunt et mensae nigrescentes. reperitur et in alno tuber, tanto 20 deterius, quantum ab acere alnus ipsa distat. aceris mares prius florent. etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut et fraxini. est trans Alpes arbor simillima aceri albo materie, quae vocatur staphylocarpus. fert siliquas et in iis nucleos sapore nucis abellanae. 25

68 17. (28) In primis vero materies honorata buxo est raro crispanti nec nisi radice, de cetero levisque est

§ 67: Th. H. III 11, 1. 2 (III 3, 1).

9 glinon v e *Theophr.* alinon DoGaE. -ono r. 11 ligno v. -ni ll. 12 liuido ego. -do de ll. -do et v. -do ac D. 19 solidos *Salm. exerc.* 296^a D. solicios DoGaf. sili- dE²v. sibili- E¹. cfr. U 263. 20 an mensae, sed nigrescentes? | alni D¹Gad. | tuber D²v. -ber et E.S. -bere r. -ber set J. 27 crispi/canti E. | radice ll. v. cortice *Arund.* | lacunam ego indicavi. excidit fortasse simplicis. | leuisque est ego. lenis qui est E *Arund.* lenis quies rv. lenis quies est S. leui cuius U 264.

materiae, set lentore quodam et duritie ac pallore commendabilis, ipsa vero arbor et topiario opere. tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur amplitudinemque proceriorem. oleastrum, in omni usu damnatum,
5 gravem praefert odorem. tertium genus nostratis vocant, e silvestri, ut credo, mitigatum satu, diffusius et densitate parietum, virens semper ac tonsile. buxus Pyrenaeis ac 71 Cytoriis montibus plurima et Berecyntio tractu, crassissima in Corsica, flore non sernendo, quae causa amaritudinis 10 mellis. semen cunctis animantibus invisum. nec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. amat frigida, aprica. in igni quoque duritia quae ferro, nec flamma nec carbone utili.

17. (29) Inter has atque frugiferas materie vitium- 72 que amicitia accipitur ulmus. Graeci duo genera eius novere: montanam quae sit amplior, campestrem quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas et ex iis siccanas praefert, quae non sint riguae, alterum genus Gallicas, tertium nostrates, densiore folio et ab eodem pediculo numerosiore, quartum silvestre. Atinia non ferunt samaram — ita vocatur ulmi semen —, omnesque radicum plantis proveniunt, reliquae semine.

§ 70 extr.: Th. H. III 3, 3. — § 71: Th. H. III 15, 5. 4, 6
(IV 5, 1). — § 72: Th. H. III 14, 1. Colum. V 6, 2. de arb. 16, 1.
Tremellius Scrofa ap. Colum. l. l. (IX 13, 2).

1 materia E Arund. v. a. G. | set lentore ego. silentio D²G.
-tiae D¹Gd. -ti E Arund. v. est lentitie U. | et quadam E Arund.
v. a. G. quadam et U. 2 ipsa ego. in ipsa ll. v. | arbor et
ego. -bore ll. v. 3. 4 amplitudine procerior est E. -ores S.

4 oleastrum ll. v. siluestre U 264. 5 nostratis DGdv.
-trates TES. -trate Verc. -tras D. 6 siluestre (om. e) E v. a. D.

9 corsica dv. -cam r. | flore G. -rem ll. v. 10 mellis.
semen D. semen mellis ll. mellis. semen illius v. 11 an
aspera (*Theophr. τραχέι*)? 11. 12 in igni DGEv. ligni
dTd. 12 duritiam E. | quae DdTv. que G. om. ES. | ferri
ES. | utilis dE v. a. G. 15 montanam ego. -tuosam ll. v. cfr.
§ 48. 63. 67. 128. XVIII 63. 179. XX 173. XXI 160. XXIV 34.

16 uocat dv. -ant r. 16. 17 siccaneas vet. Dal. cfr. index
libri et Colum. II 2, 4. 16, 3. IV 30, 5. siccanae ll. v. 19 Ati-
niae v. rat- ll. 19. 20 samaram dH. -riam Ev. -rim D.
-ritim G. -ra B.

73 18. (30) Nunc celeberrimis arborum dictis quaedam in universum de cunctis indicanda sunt. montes amant cedrus, larix, taeda et ceterae, e quibus resina gignitur, item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, carpinus. est in Appennino et frutex, qui vocatur 5 cotinus, ad linamenta modo conchylii colore insignis.

74 montes et valles diligit abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. non temere in montibus visae sunt prunus, punicae, oleastri, iuglans, mori, sabuci. descendunt et in 10 plana cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. subeunt et in montuosa ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex tinguendisque vestibus nascentes genistae. gaudet frigidis sorbus, sed 15 magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratum virgis, eadem circulis flexilis, item corbium costis. bitumen ex ea Galliae excoquunt. in eosdem situs comitantur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est **Masurius**. nunc 20 facibus carpinus, corylus familiarissimae.

76 (31) Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, laburnum. Alpina et haec arbor, nec vulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non adtingunt. odit et quae appellatur Iovis barba, in opere 25 topiario tonsilis et in rotunditatem spissa, argenteo folio.

77 non nisi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima, item vaccinia Italiae in aucupiis sata, Galliae vero etiam purpurae tinguendae causa ad

§ 73: (Th. H. III 3, 1). — § 76: Th. C. V 15, 3. H. II 7, 1. —
§ 77: Cato 9. Th. H. III 3, 2.

5 est **D**. est et **ll. v.** | et **om. dEv.** 6 linamenta **H.**
ligna- **ll.** linea- **v.** 8 sorbus **dV.** soruus **D².** oruus **D¹G.**
ornus **E.** 10 mori **fS.** -ris **D¹GE.** -rus **D²dV.** 13 fruticis
DG(?)D. 14 nascentis **DG(?)E²D.** -ndis **E¹.** 17 costis
D²dH. cortis **r.** sportis **v.** | galli **D²D.** 18 comitatur **v.**
7 cfr. IX 110. XXI 65. 22 aquas odere **v.** aqua sudore **ll.**

servitiorum vestes. quaecumque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt *et* aspectu pulchriora quae in campestribus, meliora autem fructu, materie crispiora quae in montibus, exceptis malis pirisque.

5 19. (32) Praeterea arborum aliis decidunt folia, aliae 78 sempiterna coma virent, quam differentiam antecedat necesse est prior. sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam urbaniores, quoniam his placet nominibus distinguere ac mites, quae fructu aut aliqua dote umbrarumque officio humanius iuvant, non improbe dicantur . urbanae.

20. (33) Harum generis non decidunt oleae, lauro, 79 palmae, myrto, cupressis, pinis, hederae, rhododendro et, quamvis herba dicatur, sabinae. rhododendron, ut nomine 15 appareat, a Graecis venit. alii nerium vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulis fruticosum. iumentis caprisque et ovibus venenum est, idem homini contra serpentium venena remedio.

21. Silvestrium generis folia non decidunt abieti, 80 larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. inter utraque genera sunt andrachle in Graecia et ubique unedo; reliqua enim folia decidunt iis praeterquam in cacuminibus. non decidunt autem et in fruticum genere *cedro* cuidam, rubo, calamo. 25 in Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una numquam folia demittens nec ante

§§ 78—80: Th. H. I 9, 3. — § 81: ibid. 5. I 3, 5.

2 fiunt et *ego*. fiunt *ll. v.* | aspectuque *v. a. S.* | pulchriora quae d. -oraque *rS.* -ora *v.* 3 autem fructu *D²D.* om. *rv.* | et materie *D.* | crispiora quae *ego*. cfr. *Pliniana* p. 40. -oraque *ll. v.* 8 quoniam *DGS.* quō *E.* qu^om d. quas *v.* 9 ac *ego*. cfr. p. 27, 7. hae *ll. H.* h. e. *Müller* emend. *III* 8. ergo *v.* 12 generis *ego*. cfr. § 80. -ri *ll. v.* 13 cupresso *dE v. a. S.*

22 andrachle *Salm. exerc.* 362^a *F.* (cfr. *Theophr.*). -acile *ll.* -achne *v.* adrachne *B.* 24 cedro cuidam *ego coll. Theophr.* *h. p. I 9, 4.* cuidam *dEv.* cudam *DG. del. D.* quibusdam *S.* | calami *E.* calam *G.*

mediam aestatem germinans; idque mirum est, Graecis auctoribus proditum, apud nos postea sileri. nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Aegypti et in Elephantine Thebaidis nulli arborum decidant, ne vitibus quidem.

82 22. (34) Ceterae omnes extra praedictas — etenim 5 enumerare longum est — folia deperdunt, observatumque non arescere nisi tenuia et lata et mollia, quae vero non decidant, callo crassa et angusta esse. falsa definitio est non decidere iis, quarum pinguior sucus sit. quis enim potest in ilice intellegere? decidere Timaeus mathemati- 10 cus sole scorpionem transeunte sideris vi et quodam veneno aëris putat. cur ergo non eadem causa adversum 83 omnes polleat, iure miremur. cadunt plurimis autumno, quaedam amittunt tardius atque in hiemes prorogant moras, neque interest maturius germinasse, utpote cum quaedam 15 primae germinent et inter novissimas nudentur, ut amygdalae, fraxini, sabuci, morus autem novissima germinet, 84 cum primis folia demittat. magna et in hoc vis soli. prius decidunt in siccis macrisque, et vetustae prius arbori, multis etiam antequam maturescat fructus, ut sero- 20 tinae fico et hibernae piro et malo, granatumque est pomum *tali* tantum aspici in matre. neque iis autem, quae semper retinent comas, eadem folia durant subnascientibus aliis; tum arescunt vetera, quod evenit circa solstitia maxime. 25

85 (35) Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, 16, 25 praeterquam populo, hederae, crotoni, quam et cici dixi-

§ 82: Th. H. I 9, 4. — §§ 83. 84: ibid. 6. 7. — §§ 85—87: Th. H. I 10, 1.

4 nullae E. | arborum dTS. -res r. -ri v. 13 plurimi E. -ma *Arund.* 14 amittunt tardius ego. tardius amittunt dv. tardius r *Arund.* S. 16 germinent dv. -nant r. 17 dist. D. | aut G. haud E. | germinat dEv. 18 demittat D. -ttet DG. dimittit rv. | solis E. 19 uetustae dv. -tate r. 20 ut D²dS. in rv. 20. 21 serotina v. a. S. 21. hibernae D²S. -na E v. -no r. | malo E v. -la r. | dist. D. | granatumque DG D. -tum d. -tum quod E S. -to v. 22 tali ego. om. ll. v. | aspicit ritur J. | matrem E. 23 durant sed d (?) v. a. S. | dist. D.

mus vocari. 23. populi tria genera: alba ac nigra et quae Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima fungis-que enascentibus laudatissima. alba folio bicolor, superne 86 candicans, inferiore parte viridi. huic nigraeque et crotoni 5 in iuventa circinatae rotunditatis sunt, vetustiora in angu-los exeunt. e contrario hederae angulosa rotundantur. populorum foliis grandissima lanugo evolat candida et radiata, folio numerosiore candicant ut villi. folia granatis et amygdalis rubentia.

10 (36) Mirum in primis id quod ulmo tiliaeque et oleae 87 et populo albae et salici evenit. circumaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intel-legitur sidus confectum. 24. est et publica omnium 88 foliorum in ipsis differentia. namque pars inferior a terra 15 herbido viret colore, ab eadem leviora nervos callumque et articulos in superiore habent parte, incisuras vero subter, ut manus humana. oleae superne candidiora et minus levia, item hederae. sed omnium folia cotidie ad solem oscitant, inferiores partes tepefieri volentia. supe-20 rior pars omnium lanuginem quantulamcumque habet, quae in aliis gentium lana est.

(37) In oriente funes validos e foliis palmae fieri 89 dictum est, eosque in umore utiliores esse. et apud nos 13,30 vero palmis a messe decerpuntur. ex his meliora quae 25 sese non diviserint. siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole expanduntur et noctibus relictā, donec can-dore inarescant, postea in opera finduntur.

(38) Latissima fico, viti, platano, angusta myrto, 90 punicae, oleae, capillata pino, cedro, aculeata aquifolio et

§ 88: ibid. 2. — §§ 90. 91: ibid. 4. 5. 6. 7.

2 appellatur *v.* -antur *ll.* 4 crotoni *Tv.* -tam *G.* cotonii d. -tam *D.* -ta *E.* 7. 8 candida et radiata *D²J.* -dae traditae *dH.* -dae tradita *rv.* 8 filo *TJ.* | candicant ut *ego.* candida et ut *ll. v.* -dae fiunt *J.* | *villi v.* *villae ll. J.* iulus *B.* iulus *C.* 19 uolentia *dv.* uiol- *r.* 24 uero *D.* uere *DGEv.* fere *dG.* | decerpuntur *dv.* -pantur *r.* | ex his *D²G.* iis *D¹.* eis *r.* 25 sese *D²dG.* esse *r.* | diuiserint *dG.* -rit *G.* deuiserit *D.* diuisis erit *E.* 29 punicae *v.* -co *ll. D.*

ilicum generi — nam iuniperis spina pro folio est —, carnosa cupresso, tamarici, crassissima alno, longa harundini, salici, palmae et duplia, circinata piro, mucronata malo, angulosa hederae, divisa platano, insecta pectinum modo piceae, abieti, sinuosa toto ambitu robori, spinosa 5

91 cute rubo. mordacia sunt quibusdam, ut urticis, pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifoliis, pediculo brevi oleae, ilici, longo vitibus, tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. iam et in pomo ipso mali quodam in genere parva mediis emicant folia, interim et gemina, 10 praeterea aliis circa ramos, aliis et in cacumine ramorum, 92 robori et in caudice ipso. iam *densa aut* rara semperque lata rariora. disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis, plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque, ramulosa ulmo et cytiso. quibus adicit Cato decidua po- 15 pulea quernaque, animalibus iubens dari non perarida, bubus quidem et ficalnea lignaque et hederacea. dantur et ex harundine ac lauru. decidunt sorbo universa, ceteris paulatim. et de foliis hactenus.

93 25. (39) Ordo autem naturae annuus ita se habet: 20 primus est conceptus flare incipiente vento favonio, ex a. d. fere VI idus Febr. hoc maritantur vivescentia e terra, 8,166 quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. hic est genitalis spiritus mundi a fovendo dictus, ut quidam existi- 94 mavere. flat ab occasu aequinoctiali ver inchoans. catli- 25 tionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere eaque animam ferente omnibus satis. concipiunt variis diebus et pro sua quaeque natura alia protinus, ut ani-

§ 92: Th. H. I 10, 8. Cato 5, 8. — § 93: (Th. H. III 4, 1. C. I 10, 1). — § 94 extr.: Th. C. II 11, 11.

1 ilicum dv. licum r. | iunipero d v. a. S. 5 toto dv.
tota r. 8 oleae ilici D²D. -ae et ilici dv. -ae et lici E.
-a et lici r. 12 densa v. -so ll. | aut ego. ac ll. v. 15 de-
cidua G. -dua ea DGD. -due a d. -dua a E v. 15. 16 po-
pulea G. -lo a ll. -lo v. 17 lignaque v. lig- ll. 25 aequi-
noctiali D²v. noct- r. 25. 26 caditionem d. catulit- C.
27 anima E v. a. B. | inferente dE v. a. S.

malia, tardius aliqua et diutius grava partus gerunt, quod germinatio ideo vocatur. pariunt vero, cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis; educatio in pomo est.

Haec et germinatio labor arborum, (40) flos est pleni 95 veris indicium et anni renascentis, flos gaudium arborum. tunc se novas aliasque quam sunt ostendunt, tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant. sed hoc negatum plerisque; non enim omnes florent, et sunt tristes quaedam quaeque non sentiant gaudia annorum. nam 10 neque ilex, picea, larix, pinus ullo flore exhilarantur natalesve pomorum annuos versicolori nuntio promittunt, nec fici atque caprifici; protinus enim fructum pro flore gignunt. in ficis mirabiles sunt et abortus qui numquam maturescunt. nec iuniperi florent. quidam earum duo 96 15 genera tradunt: alteram florere nec ferre, quae vero non floreat ferre protinus bacis nascentibus, quae biennio haerent. sed id falsum, omnibusque his dura facies semper. sic et hominum multis fortuna sine flore est.

(41) Omnes autem germinant, etiam quae non florent, 97 magna et locorum differentia, quippe cum ex eodem genere quae sunt in palustribus priora germinent, mox campestria, novissima in silvis, per se autem tardius piri silvestres quam ceterae. primo favonio cornus, proxime laurus pauloque ante aequinoctium tilia, acer, inter primas 25 vero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. festinat et planus. cetera vere coepturo, aquifolium, terebinthus, palmarus, castanea, glandes, serotino autem germine malus, tardissimo suber. quibusdam germinatio, nimia

· §§ 95. 96: Th. H. II 3, 8. — §§ 97. 98: Th. H. III 4, 1. 2.

3 illa E. | ruptis D²d v. prumtis D¹G. eprumptis E. e promptis *Arund.* | utriculi E *Arund.* | educatio D²d v. cfr. *Pliniana* p. 41. edubitatio D¹G. sed dubitatio E *Arund.* U 267. sed educatio S. 4 haec ego. hoc ll. v. | labor arborum coni. S. laborum ll. arborum v. 8 non enim D²d G. nomen in r.

9 quaedam d v. om. r. 12 pro flore D²S. flores rv. 14 eorum E. 23 ceterae U 268. -ra ll. v. 26 ceterae v. a. D. 27 serotino d v. -nae r. 28 germinatur Gd *Lugd.* | nimia D v. minima r.

soli ubertate aut invitantis caeli voluptate, quod magis in herbis segetum evenit. in arboribus tamen nimia germinatio elactescit. sunt aliae naturales quibusdam praeterque vernam, quae suis constant sideribus — quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine —, hiberna 5 ^{18, 201} aquilae exortu, aestiva canis ortu, tertia arcturi. has duas quidam omnibus arboribus communes putant, sentiri autem maxime in fico, vite, punicis, causam adferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. maxime 100 tamen in Aegypto apparet haec ratio. et reliquae quidem 10 arbores, ut primum coepere, continuant germinationem, robur et abies et larix intermittunt tripertito ac terna germina edunt. ideo et ter squamas corticum spargunt, quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegnatum rumpitur cortex. est autem prima earum 15 incipiente vere circiter xv diebus. iterum germinant transeunte geminos sole. sic fit, ut prima cacumina in pelli 101 secutis appareat, geniculato incremento. tertia est earundem a solstitio brevissima, nec diutius septenis diebus, clareque et tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. vitis sola bis parturit, primum cum emittit uvam, iterum cum digerit. eorum, quae non florent, partus 102 tantum est et maturitas. quaedam statim in germinatione florent properantque in eo, sed tarde maturantur, ut vitis. serotino quaedam germinatu florent maturantque celeriter, 25 sicuti morus, quae novissima urbanarum germinat nec

§ 99: Th. H. III 5, 4. — §§ 100. 101: Th. H. III 5, 1. 2.

1 soli D³d_v. sol r. | inuitantes D¹G. -nte D. 3 elactescit D³D. cfr. XVII 15. XVIII 281. elacescit r. elasse- v. | qui- busdam dG. quiddam DG. quidam E. 3. 4 praeterque D³G. paterque r. 4 uernam ES. -nas rG. 12 tripertita ES. 13 ter dH. inter rv. 18 secundis D cum U 269. sed cfr. CFW Müller p. 9 et XIV 61. XVI 110. XVIII 242. 19 a TD. ad rv. | solstitio T. solisstitio DG D. solstitium rv. 21 sola bis D³d_v. sola ab his D¹. sol ab his r. | primum cum P. cum pri- ll. v. a. D. 24 tarde om. D¹G. | ut D³d v. om. r. | uites dEv. 25 serotino v. -na ll. D. | germinatu G. germinant D.

nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragatur etiam cum strepitu.

(42) Ex iis, quae hieme aquila exorient, ut diximus, 103
 5 concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario,⁹⁹ Martio vero pomum maturat. ab ea proximae florent Armeniaca, dein tuberes et praecoces, illae peregrinae, hae coactae; ordine autem naturae silvestrium primae sabucus, cui medulla plurima, et cui nulla, cornus mascula, urbanarum malus parvoque post, ut simul possit videri, pirus et cerasus et prunus. sequitur laurus, illam cupressus, 104
 dein punica, fici. et vites et oleae florentibus iam his germinant, concipiunt vergiliarum exortu. hoc sidus illarum est. floret autem solstitio vitis et, quae paulo serius 15 incipit, olea. deflorescunt omnia septenis diebus non celerius, quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis, omnia et intra VIII id. Iul. etesiarum praecursu.

26. (43) Nec statim fructus sequitur in aliquibus. 105
 cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea 20 sanguineum. ex eo genere femina post autumnum fert bacas acerbas et ingustabiles cunctis animantibus, ligno quoque fungosa et inutilis, cum mas e fortissimis durissimisque sit. tanta differentia ab eodem genere fit sexu. et terebinthus messibus reddit semen et acer et fraxinus, 106
 25 nuces et mala et pira praeterquam hiberna aut praecocia autumno, glandiferae serius etiamnum, vergiliarum occasu, aesculus tantum autumno, incipiente autem hieme quaedam genera mali pirique et suber. abies floret croci colore

§§ 105—107: Th. H. III 4, 3—6.

3 peragatur et iam D²S. -gat etiam dv. -geret iam (etiam E) r. | sterritu D¹G. 6 maturant d. -ra E. | proxime d v. a. S.

6. 7 Armeniaca dein v. -nia cadent (-dunt d) in ll. 7 et dEv. set rD. | hae dv. hac DG. ac ED. 9. 10 urbanarum D²v. -norum r. 22 fungosa dv. -so S. fumgosa DG. fumigoso E. | inutili GES. | cum mas e D²dB. summa se r.

22. 23 durissimisque D²S. quae D¹. que r. quoque v. 23 sexu D²D. sceu E. seu r. sed G. del. v. 28 floret D²dTD. -res rv.

circa solstitium, semen reddit post vergiliarum occasum. pinus autem et picea praeveniunt germinatione xv fere diebus, semen vero post vergilias et ipsae reddunt.

107 (44) Citreae et iuniperus et ilex anniferae habentur, novusque fructus in his cum annotino pendet. in maxima 5 tamen admiratione pinus est: habet fructum maturescens, habet proximo anno ad maturitatem venturum ac deinde tertio. nec ulla arborum avidius se promittit; quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia; sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. quae se in 10 arbore ipsa divisere, azaniae vocantur laeduntque ceteras, nisi detrahantur.

108 (45) Fructum arborum solae nullum ferunt — hoc est ne semen quidem — tamarix, scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter 15 ilicem et olivam. infelices autem existimantur damnatae-que religione, quae neque seruntur umquam neque fructum ferunt. Cremutius auctor est numquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. quae cummim gignunt, post germinationem aperiunt; cummis non nisi fructu detracto 20 spissatur.

109 (46) Novellae arbores carent fructu, quamdiu crescent. perdunt facilime ante maturitatem palma, ficus, amygdala, malus, pirus, item punica, quae etiam roribus nimiis et pruinis florem amittit. qua de causa inflectunt 25 ramos eius, ne subrecti umorem infestum excipient atque contineant. pirus et amygdala, etiam si non pluat, sed fiat austrinum caelum aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint.

§ 109 init.: Th. H. II 8, 1.

1 solisstium D. 3 uero dv. uere r. 8. 9 quo mense
dv. quod mense D². qm se D¹. quo se (si E) r. 10 nulla
GdE. | maturescant dv. -cunt r. 14 tamarix dv. -ris D²E.
-ri r. | copiis E. | post nascens D² ins. Nec semen tantum.
17 quae dv. om. r. 19 cummim et cummis S. gum- ll. v.
-periuntur v. sed cfr. § 109 inflectunt, § 124 tingunt.

ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino 110 maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperdia. secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum 5 esse constat. sed in hoc quoque providens natura facile nascenti et depacto surculo incuriosius semen dedit. una tamen proditur ad maturitatem perferre solita in Creta insula ipso descensu Iovis speluncae durum ligneumque, magnitudine ciceris.

10 (47) Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut 111 in Paro silva Cende quae nihil fert. persicae arbores in Rhodo florent tantum. fit haec differentia et sexu, ut in iis quae mares non ferunt; aliqui hoc permutant et mares esse quae ferant tradunt. facit et densitas sterilitatem.

15 (48) Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum 112 et cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. cetero eadem natura quae frugibus. namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. palma sola, ut dictum est, in spathis habet fructum, racemis 13, 30 20 propendentem.

(49) Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta 113 fico, cui folium maximum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum. eidem uni serius folium nascitur quam pomum. insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, 25 ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. ficus et

§ 110: Tb. H. III 1, 3. Homerus κ 510. Th. C. II 9, 14. H. III 3, 4. — § 111: Th. H. III 3, 5. C. II 3, 7. C. II 10, 1. Colum. V 10, 5. de arb. 19, 3. — § 113: Th. C. V 1, 8 (6 extr.).

2 frugiperdia D²dJ. -da v. frugifer die r. 8 descensu d v. -so r. | durum ego. cfr. *Pliniana* p. 33. dorum D^G. edorum d. torum E. thorum *Arund.* torvum v. 11 cende D^GdD. -dae E. -da v. caedua B. videtur arboris nomen latere in cende (vel cende quae) et pro silua ponendum esse insula. 12. 13 et sexu ut in iis D²D. et ex sexu in iis d v. e sex uiciniis D¹G. ex uicinis E. 13 quae D^GE D. que dG. esse v. | permutant et D²dD. -tante D¹G. -tantes E v. 16 ut D²d v. et r. 17 cetera E. | matura D¹G E. 22 ficu d. | umbrissimumque D²GdE. 23 eidem uni D²D. ei demum rv. eidemque G.

praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant, in Laconico genere maxime.

114 Sunt et biferae in isdem; 27. (50) in Ceo insula caprifici triferae sunt; primo fetu sequens evocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. biferae et in malis ac pirus quaedam, sicut et praecoces. malus silvestris bifera. sequens eius fructus post arcturum, in apricis maxime.

115 vites quidem et triferae sunt, quas ob id insanias vocant, quoniam in his alia maturescunt, alia turgescunt, alia 10 florent. M. Varro auctor est vitem suis Zmyrnae apud Matroon trifera et malum in agro Consentino. hoc autem evenit perpetuo in Venesi Africæ agro, de quo plura 18, 188 alias. ea est soli fertilitas. trifera est et cupressus. namque bacae eius colliguntur mense Ianuario et Maio et 15 Septembri, ternasque earum gerit magnitudines.

116 Est vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. summa sui parte fertiliores arbutus, quercus, inferiore iuglandes, fici mariscae. omnes quo magis sene- scunt, hoc maturius ferunt, et in apricis locis nec pingui 20 terra. silvestria omnia tardiora. quaedam ex his omnino nec maturescunt. item quae subarantur aut quae abla- queantur celeriora neglectis. haec et fertiliora.

117 (51) Est etiamnum aetatis differentia. amygdala enim et pirus in senecta fertilissimae, ut et glandiferae et 25

§ 114: (Athenaeus III 77^e) Th. C. II 9, 13. H. I 14, 1. —
§ 115: Th. C. I 11, 3. Varro r. r. I 7, 6. — § 117: Th. C. II 11, 10. 6.

3 dist. D. | biferae dv. -re D². ibi fere r. | ceo dE. cfr.
Athen. III 77^e. Cea v. caeco D¹. oaecō G. coho D². Coo D.
4 fetu dv. fetus r. 8 fructus D²dv. -um r. 9 insanias
dv. infra sanas DGE². infrabsanas E¹. 11 Zmyrnae S. smy-
E v. my- r. 12 Matroon P. -oum H. matream T Verc. -ean
D²Gd. matrem an r. mare C e Varr. de re rust. I 7, 6. | tri-
feram ll. v. biferam C e Varr. l. l. | consentino dv. -ina r.
13 uenesi ll. D. Tacapensi B coll. XVIII 188. frauennesi v.
16 generit D¹G. | magnitudinis DG (?) D. 21 siluestria
P. -triora ll. v. 23 haec D²dv. bacae r. 24 Est v. A DG.
om. dE. an Alia (vel mira)?

quoddam genus ficorum, ceterae in iuventa tardiusque maturantes, quod maxime notatur in vitibus. vetustioribus enim vinum melius, novellis copiosius. celerrime vero senescit et in senecta deteriore fructum gignit malus.
 5 namque et minora poma proveniunt et vermiculis obnoxia; quin et in ipsa arbore nascuntur. *ficus* sola ex omnium 118 arborum fetu maturitatis causa medicatur, iam quidem et portentis, quoniam maiora sunt pretia praeposteris. omnia autem celerius senescunt praefecunda. quin et protinus 10 moriuntur aliqua caelo fecunditatem omnem e blandito, quod maxime vitibus evenit. 28. contra *morus* tardissime 119 senescit, fructu minime laborans, tarde et ea, quorum crispa materies, ut *palma*, *acer*, *populus*. 29. et subarata ocius senescunt, *silvestria* autem tardissime. atque in 15 totum omnis cura fertilitatem adicit, fertilitas senectam. ideo et praeflorent talia et praegerminant, in totum praecocia fiunt, quoniam omnis infirmitas caelo magis oboedit.

(52) Multae plura gignunt, ut diximus in glandiferis, 120 inter quas *laurus* uvas suas maximeque sterilis, quae 26 *qq.* non gignit aliud; ob id a quibusdam mas existimatur. ferunt et *abellanae iulos* compactili callo, ad nihil utiles, 20 30. plurima vero *ilices*, nam et semen suum et granum, quod *crataegum* vocant, et a septentrione viscum, a meridie hyphear — de quis plura mox paulo — interdumque 245 25 pariter res quaternas habent.

(53) Arbores quaedam simplices, quibus a radice 121 caudex unus et rami frequentes, ut *olivae*, *fico*, *viti*.

§ 118. 119: ibid. 2. 3. 7. — § 120: Th. H. III 7, 3. III 16, 1 (cfr. III 15, 5). — § 121: Th. H. I 3, 3. C. II 12, 6. H. I 8, 2.

1 ceterae in *G.* -ra in *d.* -ra eius *r.* | inuenta *E.* 3 uinum DGv. uuam *d.* uina *E.* 6 *an* qui et? | in ipsa dv. ipsa *r.* 7 medicatur D²dv. -itatur *r.* | et dTP. ex rv. 12 ea D²dv. a D¹G. om. *E.* 16 talia *B.* ealia D¹G. alia rv. | in totum *ego*. totum DGd. tota E.S. atque in totum v. 17 ob- oedit D²S. ob oedit f. oboccidit *r.* 19 quas *G.* quae Ddv. que *r.* 22 ilices *ego*. *ilex* Pe Theophr. buxeis D². buxiis D¹G. buxus rv. 23 crataegum *H* (cfr. index libri). crate- gum f. grataegum DGE. -tecum dT. cfr. U 272.

quaedam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus, item nux abellana, quin immo melior et copiosior fructu in plures dispersa ramos. hi quibusdam omnino nulli, ut in *sato* 122 genere buxi, loto transmarinae. quaedam bifurcae atque etiam in quinas partes diffusae, quaedam dividuae nec ramosae, ut sabuci, quaedam individuae, ramosae, ut piceae. quibusdam ramorum ordo, sicut piceae, abieti, aliis inconditus, ut robori, malo, piro. et abieti quidem subrecta divisura ramique in caelum tendentes, non in latera 123 proni. mirum, cacuminibus eorum decisio moritur, totis vero detruncatis durat. et si infra quam rami fuere praecidatur, quod superest vivit, si vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. alia ab radice bracciata, ut ulmus, alia in cacumine ramosa, ut pinus, faba Graeca, quam Romae a suavitate fructus, silvestris quidem, sed 124 cerasorum paene natura, loton appellant. praecipue dominibus expetitur ramorum petulantia brevi caudice latissima expatiantium umbra et in vicinas domos saepe transilientium. nulla opacitas brevior, nec auferunt *rami* solem hieme decidentibus foliis. nullis cortex iucundior aut oculos excipiens blandius, nullis rami longiores validioresque aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. cortice pelles tingunt, radice lanas. malis proprium genus. ferrum enim rostra reddunt adhaerentibus uni maximo minoribus.

125 (54) Ramorum aliqui caeci, qui non germinant, quod natura fit, si non evaluere, aut poena, cum deputatos cicatrix hebetavit. quae dividuis in ramo natura est, haec

§ 122: Th. H. I 8, 3. — § 123: Th. H. III 7, 2. — §§ 124
extr. 125: Th. H. I 8, 4. 5. I 9, 1. III 13, 1. I 9, 1.

3 hi quibusdam **DG D.** in quibusd **D. E.** haec d. quibus d. | nulli **D. E.** nullum **DGE.** nullus dv. | sato (vel satiuo) ego. cfr. § 70 et *Theophr.* suo ll. v. universo *Müller emend.* III 8.

4 buxo v. 7 piceae **D²v.** piseae (-ee d) r. | aliis **Gv.** alias **r Hack.**

11 intra **fE.** 14 faba ll. *J.* lotos sive faba v. 15 a **Ev.**

ac **r.** 16 natura *om.* dT. 19 nulli **E v.** a. S. | auferunt

rami **ego.** auferunt ll. *S.* aufert v. 21 rami dv. ramis **r.**

22 arbores dv. -ore **r.** 28 hebetauerit d. | ramo dv. *roma r.*

viti in oculo, harundini in geniculo. omnium terrae proxima crassiora. in longitudinem excrescent abies, larix, palma, cypressus, ulmus et si qua unistirpia. ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes aequali per totam 5 duum cubitorum crassitudine reperitur. quaedam statim in ramos sparguntur, ut mali.

31. (55) Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliae, aliis 126 crassus, ut robori, aliis levis, ut malo, fico, idem scaber robori, palmae, omnibus in senecta rugosior. quibusdam 10 rumpitur sponte, ut viti, quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni, carnosus suberi, populo, membranaceus viti, harundini, libris similis ceraso, multiplex tunicis vitibus, tiliae, abieti, quibusdam simplex, ut fico, harundini.

(56) Magna et radicum differentia: copiosae fico, ro- 127 bori, platano, breves et angustae malo, singulares abieti, larici; singulis enim innituntur, quamquam minutis in latera dispersis. crassiores lauro et inaequales, item oleae, cui et ramosae. at robori carnosae. robora suas in profundum agunt; si Vergilio quidem credimus, aesculus 20 quantum corpore eminet, tantum radice descendit. oleae 128 malisque et cupressis per summa caespitum, aliis recto meatu, ut lauro, oleae, aliis flexuoso, ut fico. minutis haec capillamentis hirsuta et abies multaeque silvestrium, e quibus montani praetenuia fila decerpentes spectabiles 25 lagoenas et alia vasa nectunt. quidam non altius descen- 129 dere radices, quam solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassive dixerat, quod falsum arbitror. apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur,

§ 126: Th. H. I 5, 2. — § 127: Th. H. I 6, 3. Verg. Georg. II 291. — § 128: Th. H. I 6, 4. — § 129: Th. H. I 7, 1. II 5, 2.

3 ulmus dv. -mis r. 4 xl ll. v. xxiii (pro xxxx) U 273
e Theophr. 11 uiti J. ut uiti ll. v. 12 uitibus coni. S.
ut uitibus ll. v. 16 innituntur dv. -tentur r. 21 an
serpunt per summa? cfr. XXI 99. XVII 144. 23 fortasse
hirsuta, ut et abies. cfr. CFW Müller p. 15. 27 tenuioris
D²dTG. -res rv. | crassiuē D²S. grauisue dT. grauis siue D¹G.
-uiissime E. -mas v. siue crassiores B. crassiorisue G.

octo cubitorum in altitudinem nec totam refossem, sed abruptam. maxima spatio atque plenitudine citri est, ab 130 ea platani, roboris et glandiferarum. quarundam radix vivacior superficie, ut laurus. itaque cum truncō inaruit, recisa etiam laetius fruticat. quidam brevitate radicum 5 celerius senescere arbores putant, quod coarguunt fici, quarum radices longissimae et senectus ocissima. falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. visa enim est annosa quercus eversa tempestatis vi, iugerum soli amplexa.

10

131 (57) Prostratas restitui plerumque et quadam terrae cicatrice vivescere volgare est. familiarissimum hoc platanis, quae plurimum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum, quibus amputatis levato onere in suo scrobe reponuntur; factumque iam est hoc et in iuglandibus oleisque ac multis aliis. 32. est in exemplis et sine tempestate ullave causa alia quam prodigi cecidisse multas ac sua sponte surrexisse. factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, 20 quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte ita ut protinus floreret, a quo deinde tempore maiestas p. R. 133 surrexit, quae ante vastata cladibus fuerat. memoratur hoc idem factum et in Philippis salice procidia atque detruncata et Stagiris in museo populo alba, omnia fausti 25 ominis. sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta vitaeque reddita longitudine xv cubitorum, crassitudine quattuor ulnarum.

§ 130. fici: Th. H. I 7, 2. — § 131: Th. H. IV 16, 2. —
§ 133: ibid. 3. 2.

1 altitudinem dT. cfr. XXVII 123. -ine rv. (*an in ante ablativum delendum?*). 2 citri D. et citri ll. v. 4 lauri E v. a. D. 8 aliqui D²dv. aliqui ut r. 8. 9 uetustate minui uisa D²Gdv. -ate///uisa D¹. -atem indiuisa E. 14 suo D G d D. sua E v. 20 amputatum dv. amputamentum r. 22 p. r. D²dv. py r. 25 musaeo ropulo E. 27 restibulis E. 28 x cubitorum U 273.

(58) Arbores quas naturae debemus tribus modis 134
 nascuntur, sponte aut semine aut ab radice. cura nume-
 rosior extitit, de qua suo dicemus volumine. nunc enim 17, 58
 totus sermo de natura est multis modis mirisque memo-
 rabili. namque non omnia in omnibus locis nasci docui- 12, 51
 mus nec tralata vivere. hoc alias fastidio, alias contumacia,
 saepius inbecillitate eorum quae transferantur evenit, alias
 caelo inuidente, alias solo repugnante.

(59) Fastidit balsamum alibi nasci, nata Assyria 135
 10 malus alibi ferre, nec non et palma ubique nasci aut nata
 parere vel, cum promisit etiam ostenditque, educare, tam-
 quam invita pepererit. non habet vires frutex cinnami in
 Syriae vicina pervenienti. non ferunt amomi nardique
 deliciae, ne in Arabiam quidem, ex India et nave pere-
 15 grinari; temptavit enim Seleucus rex. illud maxime mirum, 136
 ipsas plerumque arbores exorari, ut vivant atque trami-
 grant, aliquando et a solo impetrari, ut alienas alat ad-
 venasque nutriat, caelum nullo modo flecti. vivit in Italia
 piperis arbor, casiae vero etiam in septentrionali plaga,
 20 vixit in Lydia turis, sed unde sorbentes sucum omnem
 ex iis soles coquentesve lacrimam? illud proxime mirum, 137
 mutari naturam in iisdem atque pro indiviso valere.
 cedrum aestuosis partibus dederat, set in Lyciis Phrygiis-
 que montibus nascitur. frigus inimicum lauro fecerat, sed

§ 134: Verg. Georg. II 9 sqq. — § 137: Th. H. IV 5, 2. 3.

1 debemus *U* 273. debeamus *ll. v.* 6 hoc (haec d) alias
dTH. hoc aliaque *r.* hocque alias *v.* 8 caelo inuidente
 alias *om. DG.* 9 alibi *om. Arund.* | nata Assyria *H.* natura
syria DGfdT. natura nisi in *syria EX Arund. man. Dal.* Assyria
G. natura quae in *Syria v.* 10 maluit fere nec *Arund.* fere
 noluit nec *man. Dal.* noluit fere nec *v. a. G.* | palmam nasci
 ubique aut natam *Arund. man. Dal. v. a. G.* 11 ostenditque
 etiam *Arund. man. Dal.* 11, 12 quae (quae si *Arund.*) tam-
 quam *d Arund. v. a. S.* 12 peperit *d T v. a. S.* 14 Arabiam *J.*
-bia ll. v. 14. 15 peregrinari *v.* peregrinavit (perig- *DG*) *U.*
 20 sorbentes *D²dv.* scor- *r.* 21 his *D²ED.* | soles *dv.*
solis rD. 22 iisdem *fH.* iisdem locis *ll. v.* | pro induiso
DGdG. in prouiso *Ev.* ex improuiso *f.* 23 set *ego.* et *ll. v.*

in Olympo copiosior nulla est. circa Bosporum Cimme-
rium in Panticapaeo urbe omni modo laboravit Mithridates
rex et ceteri incolae sacrorum certe causa laurum myr-
tumque habere: non contigit, cum teporis arbores abun-
dent ibi, punicae ficique, iam mali et piri laudatissimae. 5
138 frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem,
piceam. et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam
ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt, persica in
Tusculano, nuces Graecae cum taedio inserunt Tarra-
cina silvis scatente earum. 10

139 33. (60) Cupressus advena et difficillime nascentium
fuit, ut de qua verbosius saepiusque quam de omnibus
aliis prodiderit Cato, satu morosa, fructu supervacua,
bacis torva, folio amara, odore violenta ac ne umbra qui-
dem gratiosa, materie rara, ut paene fruticosi generis, 15
140 Diti sacra et ideo funebri signo ad domos posita. femina
.... sterilis. diu metae demum aspectu non repudiata
distinguendis tantum pinorum ordinibus, nunc vero ton-
silis facta in densitatem parietum coercitaque gracilitate
perpetuo teres trahitur etiam in picturas operis topiarii, 20
venatus classesve et imagines rerum tenui folio breve
141 et vidente semper vestiens. duo genera earum: meta in
fastigium convoluta, quae et femina appellatur. mas spargit
extra se ramos deputaturque et accipit vitem. utraque
autem immittitur in perticas asseresve amputatione ramo- 25

§ 139: Cato 48. 151. Th. C. I 8, 4. Geop. XI 5, 5. — § 140:
Verg. Aen. III 680. Varro r. r. I 15. — § 141: Varro r. r. I 126.
Colum. IV 26, 1.

4 teporis *G.* temporis *ll. del. v.* 9 Tusculano nuces *ego*.
-ano non nuces **DG** (*dittogr. vitio*). -ano nec non nuces *dv*.
-ano nam nuces **ES**. -ano iam nuces **D**. 13 satu **D**. sato **D²**.
yato **D¹GE**. raro **d**. natu **v**. | morosa **Ev**. mur- **r**. 15 fruti-
cosi **dv**. -sis **r**. 17 *lacunam ego indicavi coll. XVII* 73.
exciderunt fert semen, mas. cfr. § 247. | dist. U 275. 18 pi-
norum *ll. v. cfr. Varr. de re rust. I* 15. uinearum *P parum apte*
coll. Varr. I 26. 19 densitatem *ego*. -ate *ll. v.* 20 teres
Salm. exerc. 122^a A. tere *G.* tera **D¹**. terra **D²**. tenera **dEv**. |
pictura **DG**. | operis topiarii *P.* operistoriarii (-ri **D**) **DG**. operi
istoriarum **E**. operi historiari **dT**. -iali *v.a.H.* 25 persicas **E**.

rum, qui XIII anno denariis singulis veneunt, quaestu-
sissima in satus ratione silva, vulgoque dotem filiae anti-
qui plantaria ea appellabant. huic patria insula Creta,
quamquam Cato Tarentinam eam appellat, credo, quod
5 primum eo venerit. et in Aenaria succisa regerminat;
sed in Creta quocumque in loco terram moverit quispiam, 142
nisu naturali haec gignitur protinusque emicat, illa vero
etiam non appellato solo ac sponte maximeque in Idaeis
montibus et quos Albos vocant summisque in his, unde
10 numquam nives absunt, plurima, quod miremur, alibi
non nisi in tempore proveniens et nutricem magno opere
fastidiens.

(61) Nec terrae tantum natura circa has refert aut 143
perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis. imbræ
15 aliqua plerumque semina adferunt et certo fluunt genere,
aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicae regioni,
cum primum ibi laserpicium natum est, ut in herbarum 19, 41
natura dicemus. nata est et silva urbi ei proxima imbre
piceo crassoque.*

20 34. (62) Hedera iam dicitur in Asia nasci. *circiter 144
urbis Romae annum CCCCXXX* negaverat Theophrastus,
nec in India nisi in monte Mero, quin et Harpalum omni
modo laborasse, ut sereret eam in Medis frustra, Alexandrum
vero ob raritatem ita coronato exercitu victorem ex India

§ 142: Th. H. III 1, 6. IV 1, 3. Solin. 11, 12. — § 143: Th. H.
III 1, 5. 6. C. I 5, 1. — § 144: Th. H. IV 4, 1. III 18, 10.

1 ueneunt dv. -nerunt D¹G E. -nierunt D²D. 2 filiae
d S. -lia r. -liarum v. 3 plantaria ea coni. S. -ariae ll.
-aria v. 4 quamquam ll. det. v. quam ll. cum H. | appellat H.
5 in aenaria D¹G dv. marenaria E. in ea D². in Tarra
Bentleius non accurate coll. Theophr. h. pl. II 2, 2. 7 nisu
naturali U 276. nisi naturalia D G E. ni (nisi v.) seratur alia
dv. a H. ui naturali coni. Dal. | emicat C. emigrat ll. v.
8 ac sponte dEv. ae sponso r. 13 has v. hos ll. 14 dist.
ego. | imbræ D G d G. imbrium E v. 15 aliqua ego. -quæ E v.
-que D G. aquæ d H. | certo dv. certe r S. 17 ut v. om. ll.
20. 21 circiter — cccccxxx in ll. leguntur post crassoque
(v. 19); transposuit et numerum corr. U 277. 22 in v. om. ll.
23 medis D³dv. -diis r. 24 uictore D G.

redisce exemplo Liberi patris. cuius dei et nunc adornat thyrsoς galeasque etiam ac scuta in Thraciae populis solemnibus sacris, inimica arboribus satisque omnibus, se-pulchra, muros rumpens, serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei.

5

145 Duo genera prima, ut reliquarum, mas atque femina. maior traditur mas et corpore et folio, duriore etiam ac pinguiore et flore ad purpuram accedente; utriusque autem similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. species horum generum tres: est enim candida aut nigra hedera 10
 146 tertiaque vocatur helix. etiamnum haec species dividuntur in alias, quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia et folio. fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus et grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi, idem Silenici, cum est minor acinus, 15
 147 sparsior racemus, simili modo ut in nigra. alicui et semen nigrum, alii crocatum, cuius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. quidam apud Graecos etiamnum duo genera huius faciunt a colore acinorum, 20 erythranum et chrysocarpum.

148 Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maxime distat. parva sunt et angulosa concinnioraque, cum reliquorum generum simplicia sint. distat et longitudine internodiorum, praecipue tamen sterilitate, quoniam 25 fructum non gignit. quidam hoc aetatis esse, non generis existimant primoque helicem esse, fieri hederam vetustate.
 149 horum error manifestus intellegitur, quoniam helicis plura

§ 145: Th. H. VI 2, 1. — §§ 145. 146: Th. H. III 18, 6. —
 § 147: Diosc. II 210. — §§ 148—151: Th. H. III 18, 7—9.

3 arboribus coni. S. -oris D G d. -ori E G. 5 ei D²dG.
 e/// D¹. ē G. om. E v. 8 pinguiore et E v. -ore set D²D.
 -orem et r. an -ore ut et? 11 tertia quae E. -tiaque quae
 v. sed cfr. § 70. 177. XVIII 112. | hae D²v. 15 idem D G d.
 item rv. 16 dist. ego. | ut in ego. cfr. Theophr. in D G E v.
 om. d. 22 habet v. -ent ll. 24 quam d. | sunt D G d.
 27 primoque dv. primo qui r.

genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac virens, quae plurima est, altera candido folio, tertia versicolori, quae Thracia vocatur. etiamnum herbaceae tenuiora folia et in ordinem digesta densioraque; in alio genere 5 diversa omnia ea. in versicolori alia tenuioribus foliis et 150 similiter ordinatis densioribusque est, alteri generi neglecta haec omnia; maiora quoque aut minora sunt folia macularumque habitu distant. et in candidis aliis sunt candidiora. adulescit in longitudinem maxime herbacea. arbores 151 10 autem necat candida omnemque sucum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. signa eius folia maxima atque latissima, mammae rigentes, quae sunt ceteris inflexae, racemi stantes ac subrecti. et quamquam omnium hederarum generi radicosa bracchia, huic tamen 152 15 maxime ramosa ac robusta, ab ea nigrae. sed proprium albae, quod inter media folia emittit bracchia utrimque semper amplectens, hoc et in muris, quamvis ambire non possit. itaque etiam pluribus locis intercisa vivit tamen duratque, et totidem initia radicum habet quot bracchia, 20 quibus incolumis et solida arbores sugit ac strangulat. est et in fructu differentia albae nigraeque hederae, quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant. est et rigens hedera, quae sine adminiculo stat sola omnium generum, ob id vocata orthocissos, e diverso 25 numquam nisi humi repens chamaecissos.

35. (63) Similis est hederae e Cilicia quidem primum 153

§§ 151. 152: ib. 8. 9. 10. 6 init. — §§ 153. 154: Th. H. III 18, 11. 12 (Diosc. IV 142).

3 et hi annum E.: 5 omnia ea ego. omnia. et DGEv.
omnia d. cfr. Theophr. 8 distat DG. | aliis ego. alii DG.
alia dv. cfr. Theophr. 10 necat dv. nec ad r. 12 latis-
sime G. | mammae rigentes ego. cfr. § 152. -mas erigentes DG.
-mas erigentis dv. 13 racemi v. -mis ll. | quamquam dv.
quamque r. 14 an omni? cfr. XVII 120. 16 utrimque
dC. utrumque rv. 17 muris D³dv. -res r. -ros fS. 21 est
et v. e Theophr. est ll. J. 22 aliquis U 279. sed cfr. § 20
et Müller de stilo Pl. p. 91. 24 orthocissos P. oriocissos D².
cissos r v. a. S. 26 similis dv. -le r. | hederae e v. -reae E¹.
-rae (ed- G) r. .

profecta, sed in Graecia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulis, spinosis fructuosa ramis, folio hederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emitte 154 pampinos, flore candido, olente lilium. fert racemos labruscae modo, non hederae, colore rubro, complexa acinis 5 maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque, infausta omnibus sacris et coronis, quoniam sit lugubris virgine eius nominis propter amorem iuvenis 155 Croci mutata in hunc fruticem. id volgus ignorans plerumque festa sua polluit hederam existimando, sicut in 10 poetis aut Libero patre aut Sileno quis omnino scit quibus coronentur?

E smilace fiunt codicilli, propriumque materiae est, ut admota auribus lenem sonum reddat. — Hederae mira proditur natura ad experienda vina, si vas fiat e ligno 15 eius, vina transfluere ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

156 36. (64) Inter ea, quae frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conveniat. principatum in his tenebunt harundines belli pacisque experimentis necessariae atque 20 etiam deliciis gratae.

Tegulo earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantque aevis tecta talia; et in reliquo vero orbe 157 et camaras levissime suspendunt. chartisque serviunt callami, Aegyptii maxime cognatione quadam papyri. probatores tamen Cnidii et qui in Asia circa Anaeticum lacum nascuntur. nostratis fungosior subest natura, cartilagine bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit

§ 154: Ovid. Met. IV 283. — § 155: Cato 111.

1 profecta dv. -cto r. | graecia dEv. traccia r. 1. 2 similacem E (ut v. 13) v. a. B. 3 folio D²dv. -ia r. | pediculo D²dv. red- D¹G. ret- E. 4 libium E. 6 ternos D²dB. inter nos D¹. unt nos G. undenos Ev. 11 quis omnino scit ego. qui somno nescit ll. P. qui (quis G) omnino nescit v. qui quis omnino nescit coni. S. 12 coronetur P. 18 gaudent et D²dG. -dentes r. gaudent v. 23 talia D²coni. S. alta rv. 24 chartisque v. trhacisque D. thra- r. an chartis quoque? 26 Cnidii S. gnidi DGE. -dii dv.

ligno, fissilis, praeacuta semper acie. geniculata cetero 158
gracilitas nodisque distincta leni fastigio tenuatur in ca-
cumina, crassiore paniculae coma, neque hac supervacua.
aut enim pro pluma strata cauponarum replet aut, ubi
5 lignosiore induruit callo, sicut in Belgis, contusa et inter-
iecta navium commissuris feruminat textus glutino tenacior
rimisque explendis fidelior pice.

(65) Calamis orientis populi bella conficiunt, calamis* 159
mortem adcelerant pinna addita, calamis *spicula addunt
10 inrevocabili hamo noxia* fitque et ex ipso telum aliud
fracto in vulneribus. his armis solem ipsum obumbrant.
propter hoc maxime serenos dies optant, odere ventos et
imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. ac si quis 160
Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros,
15 Sarmatarum tot gentes et orientis omniaque Parthorum
regna diligentius computet, aequa ferme pars hominum in
toto mundo calamis superata degit. praecipuus hic usus 161
in Creta bellatores suos nobilitavit. sed in hoc quoque,
ut ceteris in rebus, vicit Italia, quando nullus sagittis
20 aptior calamus quam in Rheno Bononiensi amne, cui
plurima inest medulla pondusque volucre et contra flatus
quoque pervicax libra. quippe non eadem gratia Belgicis
haec et Creticis commendationibus. quamquam praferun-
tur Indici, quorum alia quibusdam videtur natura, quando
25 et hastarum vicem praebent additis cuspidibus. harundini 162
quidem Indicae arborea amplitudo, quales vulgo in templis
videmus. differre mares ac feminas in his quoque Indi

§ 161 extr.—163 init.: Th. H. IV 11, 13. Herodot. III 98. —
§ 162: Solin. 52, 48.

2 nodis d v.a.S. 4 pro d v. om. r. | plurima D².
5 lignosiore P. limosiore ll. v.a.H. 7 rimisque D²d v. prim- r.
9. 10 spicula — noxia ll. v. habent post alterum calamis
(v. 8), transposui auctore U 280. 10 noxia v. noxiae D¹G E.
noxie d. noxia et D²D. 11 obumbrant v. -rat ll. 13 quis
d v. quid r. 17 usus D²d v. uisus r S. 18 nobilitauit D²S.
praecipitauit rv. 22 Belgicis v. bellicis ll. 23 dist. ego. |
commendationibus d B (cfr. XXV 130). -ationibus D¹G E. -atio
D². -atio. omnibus coni. S. 26 arborum D².

tradunt. spissius mari corpus, feminae capacius. navi-
giorumque etiam vicem praestant, si credimus, singula
internodia. circa Acesinen amnem maxime nascitur.

163 Harundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam
recisa secundius resurgit. radix natura vivax, geniculata 5
et ipsa. folia Indicis tantum brevia, omnibus vero a nodo
orsa complexu tenues per ambitum inducunt tunicas, atque
a medio internodio cum plurimum desinunt vestire pro-
cumbuntque. latera harundini calamoque in rotunditate
bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum a 10
dextera fiat, alterum superiore geniculo ab laeva per vices.
inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues.

164 (66) Plura autem genera. alia spissior densiorque
geniculis, brevibus internodiis, alia rarer maioribus, te-
nuiorque et ipsa. calamus vero alias totus concavus, quem 15
vocant syringian, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei
cartilaginis atque carnis. Orchomenio et nodi continuo
foramine pervii, quem auleticon vocant. hic tibiis utilior,
165 fistulis ille. est alias crassiore ligno et tenui foramine.
hunc totum fungosa replet medulla. alias brevior, alias 20
procerior, exiliior crassiorque. fruticosissimus, qui vocatur
donax, non nisi in aquaticis natus, quoniam et haec
differentia est, multum praelata harundine quae in siccis
166 proveniat. suum genus sagittario calamo, ut diximus, sed
161 Cretico longissimis internodiis, obsequiumque quo libeat 25
flecti calefacto. differentias faciunt et folia non multitu-
dine *tantum et longitudine*, verum et colore. varia Laco-

§§ 164—167: Th. H. IV 11, 10—13.

7 complexu D²d_v. con (cum E) complexo r. 10 ut d_v.
om. r. | a S. ad ll. v. 11 dexteram d¹v.a.G. -ras d². | ableua
E Verc. ad laeua v. 17 orchomenio ll. D. -ius v. | nodi D²D.
om. ll. v. 18 peruii D. peruit Gd¹. perum E. perui//t D¹.
aperuit d². perui//s D². pervius v. 20 replet v. -leet D².
-leeti D¹. -leti GE. -leuit dS. 21 procerior et tenui for-
amine D². 22 natus D²d_v. natis r. 24 proueniat v. -nit d.
praeueniat (pre- G) r. 27 tantum et longitudine *ego e Theophr.*
om. ll. v. tantum P (non modo multitudine *coni. J.*). | uaria B
e Theophr. ualida ll. v.

nicis et ab ima parte densiora; quales in totum circa stagna gigni putant dissimiles amnicis longisque vestiri foliis spatiösius a nodo scandente complexu. est et obli- 167
qua harundo, non in excelsitatem nascens, sed iuxta ter-
5 ram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate animalibus. vocatur a quibusdam eletia. est et in Italia* palustris ex cortice tantum sub ipsa coma *nascens, ad-
arca nomine*, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est
quae sinapi.

10 De Orchomenii lacus harundinetis accuratius dici cogit 168 admiratio antiqua. characian vocabant crassiores firmioresque, plocimon vero subtiliorem, hanc in insulis fluvi-
tantibus natam, illam in ripis exspatiantis lacus. tertia est 169 harundo tibialis calami, quem auleticon dicebant. nono
15 hic anno nascebatur. nam et lacus incrementa hoc tem-
poris spatio servabat, prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset, quod notatum apud Chaeroniam in-
fausto Atheniensium proelio est. . . aepe . . . Lebadia . . . vo-
catur influente Cephiso. cum igitur anno permansit inun-
20 datio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem.
vocabantur zeugitae, contra bombyciae maturius reciproco;
graciles, feminarum latiore folio atque candidiore, modica
lanugine; at omnino nulla spadonum nomine insignibus.

§ 167: Diosc. V 136. — §§ 168. 169: Th. H. IV 11, 1. 2. —
§ 169: ib. 8. 9. 3.

5 in *del. U 281* in eius *coni. Dal.* | temeritate D¹GdE. 6
eletia D. iletia U 281. elegia ll. v. | Galatia U 282 coll. *Diosc. V 136.* 7. 8 nascens adarca nomine ll. v. *habent post Italia;*
transposui auctore U 282 coll. XX 241. 8 utilissime DG.
10 orchomenii Ev. orcomeni DG. comenti d. | lacus v. flacus
DG. flaccus E. raciis d. 12 plocimon U 283 e *Theophr.* plocian
DGfEv. politian d. plotiam Bas. 13 natas dE. | illam v.
illas ll. 15. 16 *an* incremento . . spatium? 18 praelio
D²v. om. rH. | dist. ego; lacunas indicaverunt J. U 283. | Est
aepe DG. et saepe dTEv. Est prope D. | Lebadia D. lebaida
(laeb- DG) ll. H. apud Lebadiam B. | notatur v. a. H. 20
an aucupatoriae? 21 dist. U 284 coll. *Theophr.* | *an* reci-
proca (sc. inundatione)? 23 at ego. aut ll. v. | insigni// D¹.
-gnis D²D.

170 hinc erant armamenta ad inclutos cantus, non silendo et reliquo curae miraculo, ut venia sit argento iam potius cani. caedi solebant tempestivae usque ad Antigeniden tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub arc-turo. sic praeparatae aliquot post annos utiles esse in- 5
 171 cipiebant, tunc quoque multa domandae exercitatione et canere tibiae ipsae edocendae, comprimentibus se linguis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. postquam varie-tas accessit et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia coeptae et fieri utiles in trimatu, apertioribus earum lin- 10
 172 gulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie. sed tum ex sua quamque tantum harundine congruere per-suasum erat, et eam, quae radicem antecesserat, laevae tibiae convenire, quae cacumen, dexterae, inmensum quan-tum praelatis quas ipse Cephisus abluisset. nunc sacri- 15
 ficiae Tuscorum e buxo, ludicrae vero e loto ossibusque asininis et argento fiunt. — Aucupatoria harundo e Pan-hormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa.

173 (67) Harundinis Italiae usus ad vineas maxime. Cato seri eam iubet in umidis agris bipalio subacto prius solo, 20 oculis dispositis intervallo ternorum pedum, simul et cor-rudae, unde asparagi fiant, concordare amicitiam, salicis vero circa. 37. qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant et Caecuba eduent, licet alni sae-pibus munit contraque erumpentium amnium impetus 25 riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae den-sius caesaeque in numero herede prosint.

§§ 170—172: Th. H. IV 11, 4. 5. 7. 9. — § 173: Cato 6, 3, 4.

1 inclutos *Aldus.* -lytos D². -lusos *rv. a. D.* 7 edocen-dae *Palm.* doc- dB. educ- *rv. a. G.* | linguis D²D. liguris *r.* lingulis *Verc.* lig- *v.* 9 luxuriantes E *v. a. G.* 9 antes DG | solstitia D²v. stultitia D¹GE. -iciae d. 10. 11 lingulis *Verc.* ung-DG E *v.* lig- dB. 15. 16 sacrificiae tuscorum dv. -cae tus-quorum DG. -cetur quorum E. 17 e ego. a ll. v. 21. 22 cor-rudae *ego.* -dam ll. v. 22 asparagi *v.* aspargi D². -git D¹G. aspergit *r.* | salicis dv. sil- *r.* salices S. -cem Bas. 24 alni *v.* alnis D²dE. alny *r.* 24. 25 saepes *v. a. G.* epirus D². 26. 27 densius caesaeque U 285. caesaeque densius ll. v.

(68) Salicis etiam plura genera. namque et in pro- 174
 ceritatem magnam emitunt iugis vinearum perticas pari-
 unque balteo corticis vincula, et aliae virgas sequacis ad
 vincturas lentitiae, aliae praetenues viminibus texendis spec-
 5 tabili subtilitate, rursus aliae firmiores coribus ac pluri-
 mae agricolarum supellectili, candidiores ablato cortice le-
 nique tractatu maioribus vasis, quam ut e corio fiant eadem,
 atque etiam supinarum in delicias cathedralium aptissimae.
 caedua salici fertilitas densiorque tonsura ex brevi pugno 175
 10 verius quam ramo, non, ut remur, in novissimis curanda
 arbore. nullius quippe tutior redditus est minorisve inpendi
 aut tempestatum securior.

(69) Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato 176
 adtribuit prioremque quam olivetis quamque frumento aut
 15 pratis, nec quia desint alia vincula. siquidem et genistae
 et populi et ulmi et sanguinei frutices et betullae et
 harundo fissa et harundinum folia, ut in Liguria, et vitis
 ipsa recisisque aculeis rubi alligant et intorta corylus —
 mirumque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse
 20 vires —, salici tamen praecipua dos. finditur Graeca 177
 rubens, candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido
 ligat nexu. in Asia tria genera observant: nigram utilio-
 rem viminibus, candidam agricolarum usibus, tertiam, quae
 brevissima est, helicem vocant. apud nos quoque multi
 25 totidem generibus nomina inponunt, viminalem vocant ean-
 demque purpuream, alteram nitelinam a colore, quae sit
 tenuior, tertiam Gallicam, quae tenuissima.

§ 176: Cato 1, 7. — § 177: Colum. IV 30, 4. Th. H. III 13, 7.

- 1 etiam *ego*. statim *ll. v.* autem *U 285. an* utilitatum?
 2. 3 pariunque *d v.* paritque *r.* pariterque *D.* 3 sequaces *E.* |
 iuncturas *E v. a. G.* 4 lentitiae *v.* laet- *D G.* let- *r.* | aliae *v.*
-ias ll. S. | praetenuae *D G.* 6. 7 lenique *d H.* leuique *rv.*
 7 tractatu *D² d v.* tractat ut *D¹ G.* -tatu ut *E.* | maioribus (*an* am-
 plioribus?) *ego*. melio//ribus *E.* molioribus *D G.* mollio- *d T v. S.*
uilio- G. | quam ut e *v.* quae (que *d T*) ut ne *ll.* quae sine
Salm. 7. 8 eadem, atque *ego*. eodem atque *ll. v.* atque
 eodem *U 285.* 8. 9 aptissimae caedua (-uas *D¹ G.*) *D G G.*
-ma ecce duas *E.* -ma haec eduas *d.* 26 colore *d v.* cal- *r.*
 26. 27 *an* est tenuior?

178 (70) Nec in fruticum nec in veprium caulumve neque in herbarum aut alio ullo quam suo genere numerentur iure scirpi · fragiles palustresque*, e quibus * [et] tegulum tegetesque*, detracto cortice candelae luminibus et funeribus serviunt. firmior quibusdam in locis eorum rigor. namque iis velificant non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator Africus praepostero more velum intra malos suspendens, et mapalia sua Mauri tegunt, proximeque aestimanti hoc videantur esse, quod in interiore parte mundi papyrus.

10

179 (71) Sui, sed fructosi generis sunt inter aquaticas et rubi atque sabuci, fungosi generis, aliter tamen quam ferulae, quippe plus ligni est, utique sabuco, ex qua magis canoram bucinam tubamque credit pastor ibi caesa, ubi 180 gallorum cantum frutex ille non exaudiat. rubi mora fe- 15 runt et alio genere similitudinem rosae quae vocatur cynos- batos. tertium genus Idaeum vocant Graeci a loco, tene- rius quam cetera minoribusque spinis et minus aduncis. flos eius contra lippitudines inlinitur ex melle et igni sacro; contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. 20 sabuci acinos habent nigros atque parvos, umoris lenti, infiendo maxime capillo. qui et ipsi aqua decocti man- duntur.

§ 180: Diosc. IV 38. Th. H. III 13, 6.

3 scirpi v. -pis ll. | e quibus ll. v. *habent post tegetesque;*
transposui cum U 286. | et del. U ad v.a.D. 4 stragulum
 tegetesque texuntur U. 5 eorum Dal. earum ll. v. 7 ue-
 lum D²D. uela dEv. leua G. in D¹ ras. 9 aestimanti dB.
 -ati rS. | uideantur EB. -atur rv. | quo TB. | inferiore parte
 Nili B. 10. 11. papyrus. Sui S. -rum usui ll. -rum usu
 Brot. -ri sunt usu B. 13 ligni est D²dS. -gnist D¹G. -gnit
 E. -gni G. 14 canoram v. -rum ll. | caesa C. -sae dv. cau-
 sae r. 15 mora D²dv. more r. 16 quae ego. cfr. XXIV
 121. qui ll. v. 16. 17 cynosbatos v. cynusbatos D²E. -tus d.
 -tis r. 17. 18 tenerius ego. teneriores D². tenuiores r. cfr.
 XXIV 123 et Diosc. tenuior est v. tenerior est B. tenuius est
 C. tenerioribus D. 18 spinis dv. pinis DE. -nus G. 22
 capillos D²D. sed cfr. XXIV 54.

38. (72) Umor et corpori arborum est, qui sanguis 181
earum intellegi debet, non idem omnibus: ficis lacteus —
huic ad caseos figurandos coaguli vis —, cerasis cummi-
nosus, ulmis salivosus, latus ac pinguis, malis, vitibus,
piris aquosus. vivaciora quibus lentior. atque in totum
corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis,
caro, nervi, venae, ossa, medullae. pro parte cortex. mi- 182
rum, is in moro medicis sucum quaerentibus vere hora
diei secunda lapide incisus manat, altius fractus siccus
10 videtur. proximi plerisque adipes. hi vocantur a colore
alburnum, mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore
facile putrescens, teredini obnoxia, quare semper ampu-
tabitur. subest huic caro, carni ossa, id est materiae
optimum. alternant fructus quibus siccius lignum, ut 183
olea, magis quam quibus carnosum, ut cerasus. nec omni-
bus adipes carnesve largae, ut nec animalium acerrimis.
neutrum habent buxus, cornus, olea, nec medullam mini-
mumque etiam sanguinis, sicuti ossa non habent sorba,
carnem sabuci — at plurimam ambae medullam — nec
20 harundines maiore ex parte.

(73) In quarundam arborum carnis pulpa venae- 184
que sunt. discrimen earum facile; venae latiores candi-
dioresque. pulpa fissilibus insunt. ideo fit, ut aure ad
caput trabis quamlibet praelongae admota ictus ab altero
26 capite vel graphii sentiantur penetrante rectis meatibus
sono, unde deprehenditur, an torta sit materies nodisque
concisa. quibus sunt tubera, sicuti sunt in carne glandia, 185

§ 181: Th. H. I 12, 2 (cf. ib. IX 1, 2). — §§ 181. 182: Th.
H. I 2, 4—6.

1 corpori *ego* cfr. *Theophr.* (τῶν δένδρων αὐτῶν) et *infra*
v. 6. cortici *ll. v. del. P.* 2 lacteus *dv.* acteus *f.* lactens *rS.*
4 ac *D²dEv.* e *r.* | *dist. D.* cfr. *Theophr.* | ac *piris dv.a.D.*
6 corpori *d Hack.* -re *rv.* 9 *incisus dT.* *incussus rv.*
11 arborum *DG.* -borum *d.* 12 facile *dEv.* *sacre (-rae*
D²)r. 13 carni *ego.* cui *ll. v.* 19 at *ego.* et *ll. v.* sed *Dal.* |
plurimam *dv.* -mas *D¹.* -mae *r.* 22 latiores *DGd.* 23 pulpe
G. pulpa (*puncto posito*) *D.* 25 graphii *G.* grapi *DG.* graui
r. grauis *v.* 25 sentiatur *dv.a.S.* sencientur *DG.* 27 sic-
ut sunt *v.* sic sunt *ll. H.* sicut *S.*

in iis nec vena nec pulpa, quodam callo carnis in se convoluto. hoc pretiosissimum in citro et acere. cetera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam; aliqui fragilis esset vena in orbem arboris caesa. fagis pectines traversi in pulpa. apud antiquos inde et vasis honoros. 5 M'. Curius iuravit se nihil ex praeda attigisse praeter gut-
 186 tum faginum, quo sacrificaret. — Lignum in longitudinem fluvitat, ut *quaeque* pars fuit ab radice, validius sedit. — quibusdam pulpa sine venis mero stamine et tenui constat. haec maxime fissilia. alia frangi celeriora quam findi, 10 quibus pulpa non est, ut oleae, vites. at e contrario totum e carne corpus fico, tota ossea ilex, ornus, robur, cytisus,
 188 morus, hebenus, lotos et quae sine medulla esse diximus. ceteris nigricans color, fulva cornus in venabulis nitet incisuris nodata propter decorem. cedrus et larix et iuni- 15
 187 perus rubent. 39. larix femina habet quam Graeci vocant aegida mellei coloris. *hoc lignum proximum medullae est. in abiete lusson Graeci vocant*. inventum pictorum tabellis inmortale nullisque fissile rimis. * cedri quoque durissima quae medullae proxima, ut in corpore ossa, deraso 20 modo limo. et sabuci interiora mire firma traduntur, quidamque venabula ex ea praeferunt omnibus, constat enim ex cute et ossibus.

188 (74) Caedi tempestivum quae decorticentur et teretes

§ 186: Th. H. V 4, 8. — § 187: Th. H. III 9, 3. 7. Vitruv. II 9, 17. — § 188: Th. H. V 1, 1.

3 in pulpam D²dEv. ut pul- r. 4 arboris caesa dEv.
 -oribus cercenantur (circ- D²)r. | fagis Dv. fagis r. 6. 7.
 guttum dv. gutum r. 8 fluuitat *ego cum P* (fluitat) e Theophr. cf. § 204. XIII 57. fluctuatur ll. v. | ut *quaeque* CFW Müller p. 17. ut *quae* dEv. utque rD. 12 ossea *ego*. ossea est ll. v. an ossea sunt? | ornus DG. cornus rv. 16 femina B e Theophr. -nam DdE. et fem- G. 17. 18 hoc lignum — uocant ll. v. *habent post rimis* (v. 19); *transp. ego coll.* Theophr. 18 lusson Robertus Constant. e Theophr. (λούσσον). leuson ll.G. leucon v. 19 fissile v. -lem dE. fyssyle D². -lem r. 22 quidamque J. qui namque ll. v. | faciunt praeferunt v.a.J. 24 et P e Theophr. ut ll. v.

ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias cortice inextricabili et carie subnascente ei materiaque nigrescente; tigna et quibus aufert securis corticem a bruma ad favonium aut, si praevenire cogamur, arcturi 5 occasu et ante eum fidiculae, novissima ratione solstitio. dies siderum horum reddentur suo loco. vulgo satis ^{18, 271} putant observare, ne qua dedolanda sternatur ante edi- ³¹³ tos suos fructus. robur vere caesum teredinem sentit, ¹⁸⁹ bruma autem neque vitiatur neque pandatur, alias ob-
10 noxiun etiam, ut torqueat sese findatque, quod in subere tempestive quoque caeso evenit. infinitum refert et luna- ¹⁹⁰ ris ratio, nec nisi a XX in XXX caedi volunt. inter omnes vero convenit utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interlunii, alii silentis lunae appellant. sic certe
15 Tiberius Caesar concremato ponte naumachiario larices ad restituendum caedi in Raetia prae finivit. quidam dicunt, ¹⁹¹ ut in coitu et sub terra sit luna, quod fieri non potest nisi noctu. si competant coitus in novissimum diem bruma, illa fit aeterna materies; proxime, cum supra dictis
20 sideribus. quidam et canis ortum addunt, et sic caesas materias in forum Augustum. nec novellae autem ad ma- ¹⁹² teriem nec veteres utilissimae. circumcisae quoque in medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis umor stantibus defluat. mirum apud antiquos primo Punico bello
25 classem Duilli imperatoris ab arbore LX die navigasse, contra vero Hieronem regem CCXX naves effectas diebus XLV tradit L. Piso. secundo quoque Punico Scipionis classis XL die a securi navigavit. tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet.

³⁰ (75) Cato hominum summus in omni usu de mate- ¹⁹³ riis haec adicit: Prelum ex sappino atra potissi-

§ 192: Vitruv. II 9, 3. — § 193: Cato 31, 2.

1 ceterosque E.S. | retundi D.G.d. 6 reddentur D²G.v.
-etur r.Brot. 9 uitiatur D²v. uiatur D¹G.E.G. deiciatur d.T.
18 si competant D²d.v. sic opet- D¹G. sic oppet- E. | coi-
tus D²v. coetus D¹G.E. ceptus d. 19 fit Dal. fit ll.v. 22
in D.G.D. ad rv.

5
mum facito. ulmeam, pineam, nuceam, banc atque aliam materiem omnem cum ecfodies, luna decrescente eximoto post meridiem sine vento austro. tum erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. cavetoque per rorem trahas aut 5
194 doles. idemque mox: Nisi intermestri lunaque di-
mida ne tangas materiem. quam effodias aut
praecidas abs terra. diebus VII proximis, quibus
luna plena fuerit, optime eximitur. omnino ca-
veto ni quam materiem doles neve caedas neve 10
tangas nisi siccum, neve gelidam neve rorulen-
tam. — Tiberius item et in capillo tondendo servavit in-
terlunia. M. Varro adversus deslvia praecipit observan-
dum id a pleniluniis. —

195 (76) <1> Larici et magis abieti succisis umor diu de- 15
fluit. haec omnium arborum altissimae ac rectissimae.
navium malis antemnisque propter levitatem praefertur
abies. communia his pinoque, ut quadripertitos venarum
cursus bifidosve habeant vel omnino simplices. fabrorum
in intestina opera medulla sectilis optima quadripertitis, 20
.... materies et mollior quam ceterae. intellectus in cor-
196 tice protinus peritis. abietis quae pars a terra fuit, eno-
186 dis est. haec qua diximus ratione fluviata detoratur atque
ita sappinus vocatur, superior pars nodosa duriorque

§ 194: Cato 37, 3. 4. Varro I 37, 2. — § 195: Th. H. V 1,
6. 9. 10. 11. — § 196: Vitruv. II 9, 7. — Th. H. V 1, 11; IV 1, 4.
Vitruv. II 9, 17.

2 ecfodies <i>ego</i> . exf- DGE. eff- dv.	7 quam <i>ego e Cat.</i>
37, 4. tuam D ² . tam r. tunc ne v. tum <i>Brot.</i>	8 VII E (?)
<i>H e Cat.</i> III r v.	10 ni quam <i>Gesner ad Cat. l. l.</i> ne quam
<i>Brot.</i> nigram ll. v.	12 item U 287. idem ll. v.
plenal- r.	15 larici v. -cis ll. S. abieti v. -tis
ll. S. diu dv. dio r.	16 hae dv. cfr. XVII 5.
quoque D ² . an commune et his et pino quoque?	18 pino
que Ev.a.D. ad fabrorum B.	19 bifidos-
20 in coni. S. om. ll. v.	que
21 dist. <i>ego et lac.</i> indicavi e Theophr. h. pl. V 1, 10. exciderunt	
pessima bifidis. materiis D ² Ev.a.G.	23 hac dEv.a.G. de-
toratur coni. D philol. XXXI p. 391 coll. Vitruvii II 9, 7 „ejecto	
ulo“. decoratur ll. decorticatur v.	

fusterna. et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniae partes, et in totum deteriores ex umidis opacisque, spissiores ex apricis ac diurnae. ideo Romae infernas abies supernati praefertur.

5 Est per se gentium quoque in his differentia. Alpi- 197 bus Appenninoque laudatissimae, in Gallia Iuribus ac monte Vosego, in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. deterior Aenianica et Arcadica, pessima Parnasia et Euboica, quoniam ramosae ibi et contortae putrescentesque facile. at 10 cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. cedri oleo peruncta materies nec tiniam nec cariem sentit. iunipero 198 eadem virtus quae cedro. vasta haec in Hispania maximeque Vaccaeis. medulla eius ubicumque solidior etiam quam cedris. publicum omnium vitium vocant spiras, 15 ubi convolvere se venae atque nodi. inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est duritia clavo similis, inimica serris. et quaedam forte accidunt, ut lapide comprehenso aut recepto in corpus aut alterius arboris ramo. <2> Megaris diu stetit oleaster in foro, cui 199 20 viri fortes adfixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occultaverat, sicutque arbor illa fatalis excidio urbis praemonitae oraculo, cum arbor arma peperisset, quod succisae accidit ocreis galeisque intus repertis. ferunt lapides ita inventos ad continendos partus esse remedio.

§ 197: Th. H. V 2, 1. Vitruv. II 9, 13. — §§ 198. 199: Th. H. V 2, 3. 4.

3 ideo romae D²dv. ideo rumae D¹G. id eorum. hae E. | infernas D²B. -na rv. 4 praferunt D². 5 se dTS. om. rv. | quoque regiones v.a.S. 6 dist. U 289. an Galliae? 7 uosago E. Vogeso C. 8 Aenianica (*vel Aeana*) B e Theophr. aeneatica (ene²G) ll. v. a. D. | euboica D²G. eb- d. eubuica D¹G. euboea Ev. 9 ramosae D²dv. ramos ac r. 9. 10 ac cedros DG. 13 vaccaeis D²H. -ceis dT. -cae eis rv. -cae eius C. | medullae uis D². | an utique? 14 cedris DGf. -rus rv. an cedri? 15. 16 in quibusdam dv. quib- r. 16 clauso DG. 17 accidunt dv. acced- r. | ut comi. Dal. in ll. v. iis D. del. C. 18 an ac recepto? 22 praemonitae v. -tas G. -ta D. -tis dS. post monita E. | oraculo cum dv. -lum cum E. -lo D². -lum r. -lorum cum S.

200 40. Amplissima arborum ad hoc aevi existimatur Romae visa, quam propter miraculum Tiberius Caesar in eodem ponte naumachiario exposuerat advectam cum reliqua materie, duravitque ad Neronis principis amphitheatum. fuit autem trabs ea e larice, longa pedes cxx, 5 bipedali crassitudine aequalis, quo intellegebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen aestimantis. 201 fuit memoria nostra et in porticibus saeptorum a M. Agrippa relicta aequa miraculi causa, quae diribitorio superfuerat, xx pedibus brevior, sesquipedali crassitudine. 10 abies admirationis praecipuae visa est in nave, quae ex Aegypto Gai principis iussu obeliscum in Vaticano circa statutum quattuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit. qua nave nihil admirabilius visum in mari certum est. ~~cxx~~ modium lentis pro saburra ei fuere. 15 202 longitudo spatiū obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. ibi namque demersa est Claudio principe cum tribus molibus turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere advectisque. arboris eius crassitudo quattuor hominum ulnas complectentium implebat, vulgoque auditur ~~LXXX~~ nummum et pluris malos vendari ad eos usus, rates vero conecti ~~XL~~ sestertium 20 plerasque. at in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. maxima [ea] in Cypro traditur ad undeciremem Demetri succisa CXXX pedum, 25 crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germaniae praedones singulis arboribus cavatis navigant, qua-

§ 203: Th. H. V 7, 1. V 8, 1.

5 trabs D³d Verc. traps D¹G. trabes Ev. | ea e D¹G D. ae D². e dEv. 6 uix Ev. via r. 9 diribitorio B. dilib- DG. del- E. delibat- dv. 15 ~~cxx~~ D. cxxm G. cxx Ev. cxxx DGdf. 16 ostensis d. -sus E. 17 a Claudio dv.a.D. sed cfr. VII 74. 158. VIII 37. IX 10. 19 ob iter Brot. ob id ex D. (cfr. XXXVI 70). ob id ter (advecto) P. 20 crassitudine D². 21 pluris v. -res E. -re r. 22 connecti dv. connecti r. | sestertium J. -tii DGE. HS d(?) H. -tiis v. 24 maxima D G. -me E. | uncos ego posui. 25 undeciremem v. unicumcegem D². unde cerem r.

rum quaedam et xxx homines ferunt. <3> spississima 204 ex omni materie, ideo et gravissima iudicatur hebenus et buxus, graciles natura. neutra in aquis fluvitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. ex reliquis spississima lotos, 5 quae Romae ita appellatur, dein robur exalburnatum. et huic nigricans color magisque etiam cytiso, quae proxime accedere hebenum videtur, quamquam non desunt qui Syriacas terebinthos nigriores adfirment. celebravit et The- 205 ricles nomine calices ex terebintho solitus facere torno; 10 perquam probatur materies. omnium haec sola ungui vult meliorque fit oleo. colos mire adulteratur iuglante ac piro silvestri tinctis atque in medicamine decoctis. omnibus quae diximus spissa firmitas. ab iis proxima est 206 cornus, quamquam non potest videri materies propter 15 exilitatem, sed lignum non alio paene quam ad radios rotarum utile aut si quid cuneandum sit in ligno clavisve figendum ceu ferreis. ilex item et oleaster et olea atque castanea, carpinus, populus. haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea esset ramis saepe deputatis. castra- 20 tio illa est adimitque vires. de cetero plerisque horum, 207 sed utique robori, tanta duritia, ut terebrari nisi made- factum non queat et ne sic quidem adactus avelli clavus. e diverso clavum non tenet cedrus. mollissima tilia. ea- dem videtur et calidissima. argumentum adferunt quod 25 citissime ascias retundat. calidae et morus, laurus, hede- rae et omnia, e quibus ignaria fiunt.

(77) Exploratorum hoc usus in castris pastorumque 208 repperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapi- dis occasio est. teritur ergo lignum ligno ignemque con-

§§ 204. 205: Th. H. V 3, 1. 2. — §§ 206. 207: ib. 3. 4.

1 spississima *Salm. exerc. 728^b E coll. Theophr. sciscima G. scissima D E. siccissima dv. 8 celebrauit ego. -ratur ll. v. | Thericles Bas. teri- DGEv. tetri- d. 10 per quem v.a.J. | dist. U 290. 11 fit oleo. colos D²S. fit oleo olos D¹. fit oleae olos (olor d)r. oleo fit colos v. 14 uideri ll. v. an nitere? cfr. § 186. 215. XVII 26. 22 clauus dEv. clabus D¹G. cla- uis D². 26 omnia D²D. omnia D¹G. homine d. omnes E v. 28 excudendum D²G. exclud- r. excuti- v.*

cipit adtritu, excipiente materie aridi somitis, fungi vel foliorum facillimo conceptu. sed nihil hedera praestantius quae teratur, lauro quae terat. probatur et vitis e silvestribus — alia quam labrusca —, et ipsa hederae modo 209 arborem scandens. frigidissima quaecumque aquatica, lentissima autem et ideo scutis faciendis aptissima quorum plaga contrahit se protinus cluditque suum vulnus et ob id contumacius tramittit ferrum, in quo sunt genere *vitis*, *vitex*, *salix*, *tilia*, *betulla*, *sabucus*, *populus* utraque. levissimae ex his *vitex*, *salix* ideoque utilissimae; omnes 10 autem ad cistas quaeque flexili crate constent. habent 210 et candorem, rigorem et in sculpturis facilitatem. est lentitia platano, sed madida, sicut alno. siccor eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. rigorem fortissime servat ulmus, ob id cardinibus coassamentisque portarum utilissima, quoniam minime torquetur, permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix 211 superior. palma est . . . similis et suberis materies, spissae et malus pirusque, nec non acer, sed fragile, et quaecumque crispa. in omnibus silvestria et mascula differentiam cuiusque generis augent. et infecunda firmiora

§ 208 extr.: Th. H. V 9, 6. 7 init. — §§ 209—211 init.: Th. H. V 3, 4—6. (ad § 209 cfr. etiam Th. H. V 9, 5. V 7, 7. Vitruv. II 9, 9). — § 211: Th. H. V 3, 3. V 4, 1.

2 facillimo d *H.* -me D G v. -mae E. | conceptum v. a. *H.*
 3 e *Salm. exerc.* 126^b C e *Theophr.* et G d E. om. D v. ex
D | silvestris v. a. *D.* 8. 9 uitex ego e *Theophr.* et § 176.
 fici ll. v. 9 uitex ego e *Vitruv.* ut ex D¹ G. ilex D². frutex d.
 ut haec E. del. *Verc.* ut v. 10 leuissima D G (?). | uitex
 ego. cfr. XXIV 59. sicut et ll. v. ficus et C. 11 quaequae
D. | constent E S. -tet D². -test D¹ G. cum testa d. constant
 v. | habent d E v. habilia (-les *D*) habent D² D. habera r.
 12. 13 lentitia v. laetitia (let- d) ll. 15 coassamentis-
 que D cum Schneidero ad *Theophr.* h. pl. V 3, 5. crass- ll. *H.*
 ass- v. 17 sic v. sit D G E. om. d. 18 palma est d T E v.
 -mae est r G. | lac. ego indicavi coll. *Theophr.* exciderunt fortasse
 leuis et mollis, sed lenta, palmae. | similis D² J. milis D¹ G d T.
 mitis E. mollis v. | suberis D² d T v. superies G.-ius E. | materies
 v. om. r G. 20. 21 differentiam S. -tia ll. v. -tias G.

fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus et cornus.

(78) Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, 212 cedrus, hebenus, lotus, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, 5 olea, e reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxum.

(79) Maxime aeternam putant hebenum et cupressum 213 cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo 10 Ephesiae Dianaee, utpote cum tota Asia extruente CXX annis peractum sit. convenit tectum eius esse e cedrinis trabibus. de simulacro ipso deae ambigitur. ceteri ex hebeno esse tradunt, Mucianus III cos. ex iis, qui proxime viso eo scripsere, vitigineum et numquam mutatum 15 septies restituto templo, hanc materiam elegisse Endoeon, 214 etiam nomen artificis nuncupans, quod equidem miror, cum antiquorem Minerva quoque, non modo Libero patre, vetustatem ei tribuat. adicit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat teneatque iuncturas — quas 20 et ipsas esse modico admodum miror —, valvas esse e 215 cupresso et iam CCCC prope annis durare materiem omnem novae similem. id quoque notandum, valvas in glutinis compage quadriennio fuisse. cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera in uno genere materiae uitor maxime 25 valeat aeternus. non et simulacrum Veiovis in arce e 216 cupresso durat a condita urbe DLXI anno dicatum? me-

§§ 212. 213: Th. H. V 4, 2. Vitruv. II 9, 13. — § 214 extr.
215: Th. H. V 4, 2.

4 buxus dTEv.a.G. sed cfr. § 227. 231. 6 non D³d²v.
om. r. 7 buxus dTH. 8 eternae G. aeterna dT. 9 claro
v. -ra ll. 10 cxx D³D coll. XXXVI 95. cccc rv. 14
eo dEv. om. DG D. 15 Endoeon S. eandem con ll. Pandemion H. Endyon Brot. 17 mineruam DGEv.a. Verc. | quoque non Bas. non quoque ll. v. 18 ei tribuat D³d Bas. et trib- D¹G. attrib- Ev. | nardo D³Gv. -di r. 21 durare dv.
-ri r. 24 in om. E. 25 non et ego. non ae DGE. nonne dv. 26 urbe v. om. ll. | DLXI dTE³. DLI DGG. DCLXI E¹v. DLX D cum Merkelio (ad Ovid. fast. CXXVIII).

morabile et Uticae templum Apollinis, ubi cedro Numida trabes durant ita, ut positae fuere prima urbis eius origine annis MCLXXVIII, et in Hispania Sagunti templum Dianae a Zacyntho advectae cum conditoribus annis CC ante excidium Troiae, ut auctor est Bocchus; infra ipsum oppidum id habent — pepercit religione inductus Hannibal — iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. super omnia memoratur *aedis* Aulide eiusdem deae saeculis ante Troianum bellum exaedificata, quonam genere materiae, scientia obliterata. in plenum dici potest utique quae odore praecellant, eas et aeternitate praestare. a predictis morus proxume laudatur, quae vetustate etiam nigrescit. et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus quam alia: ulmus in perflatu firma, robur defossum et in aquis quercus obruta. eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. larix in umore praecipua et alnus nigra. robur marina aqua conrumpitur. non inprobatur et fagus in aqua et iuglans, hae quidem in iis quae defodiuncur vel principales, item iuniperus, eadem et subdialibus aptissima. fagus et cerrus celeriter marcescunt. aesculus quoque umoris inpatiens. contra adacta in terram in palustribus alnus aeterna onerisque quantilibet patiens. cerasus firma, ulmus et fraxinus lentae, sed facile pandantur, flexiles tamen, stantesque ac circumcisura siccatae fideliores. laricem in maritimis navibus obnoxiam

§ 218: ibid. Vitruv. II 9, 8. Th. V 4, 3. V 7, 7 init. V 7, 6 extr. Vitruv. II 9, 9. — § 219: Vitruv. ib. § 9. 10. 11. Th. H. V 4, 4.

3 sagunt E. -unti aiunt dv.a.S. 5 est v. erit DG. erat r.S. | an intra? 6 habent ego. habenteui (*ortum ex habentent*) DG. -benti. Cui E. -bens cui dT. -bent cui S. -beri. Cui v. | dist. ego. 7 nunc dv. none r. 8 memorantur DGE. | aedis S. elis ll. aedes in v. 9 quonam genere dG. quo (qm D) genera r. 11 eas et Salm. exerc. 31^a B. ea sed ll. ea v. 14 ad alia Müller emend. III 12. an alias vel in aliis? | perflatu D² Bas. prefatu dE. praefa- r. praeflante v. 24 dist. | filol. XXXI p. 393. | ac D² D. a rv. 25 siccatae fiunt duconi. D l. l. coll. Vitr. II 9, 11.

teredini tradunt, omniaque praeterquam oleastrum et oleam. quaedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniora.

41. (80) Infestantium quattuor genera: teredines ca. 220 pite ad portionem grandissimo rodunt dentibus. hae tan-
tum in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem pro-
prie dici. terrestres tinias vocant, culicibus vero similes
thripas. quartum est et e vermiculorum genere, et eorum
alii putrescente suco ipsa materie, alii pariuntur sicut in
arboribus ex eo, qui cerastes vocatur. cum tantum ero-
sit, ut circumagat se, generat alium. haec nasci prohibet 221
in aliis amaritudo, ut cupresso, in aliis duritia, ut buxo.
tradunt et abietem circa germinationes decorticatam qua 189
diximus luna aquis non corrumpi. Alexandri Magni
comites prodiderunt in Tylo Rubri maris insula arbo-
res esse, ex quibus naves fierent; quas ducentis annis
durantes inventas, etsi mergerentur, incorruptas. in eadem
esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium
tigrium maculis, ponderosum et, cum in spissiora decidat,
vitri modo fragilem.

42. (81) Apud nos materiae finduntur aliquae sponte, 222 ob id architecti eas fimo inlitas siccari iubent, ut adfla-
tus ne noceant. pondus sustinere validae abies, larix,
etiam in traversum positae. robur, olea incurvantur ce-
duntque ponderi. illae renituntur nec temere rumpuntur,
priusque carie quam viribus deficiunt. et palmae arbor 223
valida; in diversum enim curvatur, [et populus] cetera

§§ 220. 221: Th. H. V 4, 4—7. — §§ 222—224: Th. H. V 5, 6. 6, 1.

4 infestantium D²v. -estatiuum E. -ertatiuum r. 5 gran-
dissimo D²D. grad- D¹. graui- rv. 8 quartum D²v. qua-
rum r. | est om. E. | et a E. 13 decorticatam D²dv. de co-
stis (coctis E) aram r. 16 fuere D². | dist. U 294 e Theophr.

17 durantes del. P. 20 uitri D²v. cuitri D¹GE. eyt d¹.
eyit d². 22 inlaetas DG. 23 ne ego. non (ortum e no)
ll. v. 24 posita et D². 25 ne dT. | rumpantur dTES.

26. 27. arbor ualida dH. -orum ual- rv. -or inual- G. 27
curuatur dv. -tus r. | uncos posui cum Brot. et Schneidero ad
Theophr. h. pl. V 6, 1. at populus v.a.H. | cetera H. contra ll. v.

omnia in inferiora pandantur, palma ex contrario forniciatim. pinus et cupressus adversus cariem tiniasque firmissimae. facile pandatur iuglans, fiunt enim et ex ea trabes. frangi se praenuntiat crepitum, quod et in Antandro accidit, cum e balineis territi sono profugerunt. pinus, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur; obrutae terra plurimis duratura annis eaedem, si non integantur, cito senescunt, mirum in modum fortiores, si humor extra quoque supersit.

225 (82) Firmissima in rectum abies, eadem valvarum paginae et ad quaecumque libeat intestina opera aptissima sive Graeco sive Campano sive Siculo fabricae artis genere, spectabilis ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinae raptus, eadem e cunctis maxime sociabilis glutino in tantum, ut findatur ante, qua solida est.

226 43. (83) Magna autem et glutinatio propter ea, quae sectilibus laminis aut alio genere operiuntur. stamineam in hoc usu probant venam, et vocant ferulaceam argumento similitudinis, quoniam lacunosa et crispa in omni genere glutinum abdicant. quaedam et inter se et cum aliis insociabilia glutino, sicut robur, nec fere cohaerent nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumque coniun-

§ 225: Th. H. V 6, 2 (IV 1, 2). — § 226 med.: Th. H. V 7, 2.

1 in *P. om. ll. v. a. J. cfr. XVIII 178.* 4 crepitum dT D.
screp- G. strep- rv. 4. 5 Antandro B e *Theophr.* andro ll. v.
antro T. 6 in tubos D²d B. intobos D¹G. intus E. 7 obruta
terra D²v. -ta uerra D¹G. -ta terra r. | duratura D. -ra-
tur DG. -rantur E. -rant dv. | dist. ego. | no DG. 8 tegantur
ES. 13 dist. ego. 14 runcinae D²d T Brot. -nam r.
-narum v. 14. 15 e cunctis D. e curris DGd. et curris E.
et curribus v. 15 glutino dv. -nos r. | findatur dv. -antur
r. 16 qua d B. quam rv. 18 aut ego. aut in D²Dal. ac in rv.
19 ferulaceam Brot. -cea D². fertile eam r. feruleam H.
20 lacunosa et E Brot. -osae d Palm. -ose rv. lacrimose
B. laciniouse H. | dist. Brot. 21 genere et DG. | abdicant v.
-cat ll. 22 robur D²dv. robius r. 23 ni similia G. dis-
similia U 295. | coniungat D²v. -git rS.

gat. cornum maxime odit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. cuicumque operi facilia flexilia omnia, quae lenta 227 diximus, praeterque morus et caprificus. forabilia ac sec- 209 tilia, quae modice umida. arida enim latius quam teras 5 cedunt, viridia praeter robur et buxum pertinacius resi- stunt serrarumque dentes replent aequalitate inertis. qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem.

Oboedientissima quocumque in opere fraxinus, eadem- 228 que hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior, Gal- 10 lica vero etiam ad currus flexili levitate. aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. (84) facilis et fagus, 229 quamquam fragilis et tenera. eadem sectilibus lumnis in tenui flexilis capsisque ac scrineis sola utilis. secatur in lumnas praetenues et ilex, colore quoque non ingrata, sed 15 maxime fida iis, quae terantur, ut rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus sicut duritia ilex et utroque legitur ulmus. sunt vero et parvi usus fabrilium ministeriorum 230 insignes, ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri, ex iisdem mal- 20 leos, maioresque e pinu et ilice. et his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae quam inmaturae, quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius immoti plantae modo germinaverint. Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet, Hyginus manubria 25 rusticis carpinea, ligna, cerrea.

Quae in lumnas secentur quorumque operimento ve- 231 stiatur alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus,

§ 227: Th. H. V 6, 2. 3. — §§ 229 extr. 230: Th. H. V 7, 6—8. — § 230: Th. H. V 9, 8. Cato 31, 1.

1 odit d²T Brot. audit rv. 2 tilia D²v. talia r. 3
forabilia D²J. fur- r. ferrabilia H coll. Theophr. | sectilia D²dv.
fect- D¹G. secti E. 10 flexili ego. -ibili ll. v. | leuitate D.
uita ll. uitem v. cui coni. S. 11 taxus P coll. Theophr. h. pl.
V 7, 6. 12 et tenera D²B. -ro E. e tenore rv. | sectilibus
D²v. fict- r. | laminis DGD. 18 insignes ideoque ll. v. an
insigneque? cfr. § 113. 21 inmaturae v. in nat- DG. mat- dT.
in natura E. 22 cum dv. eum r. 26 secentur U 295.
-cantur ll. v.

aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sabuci r-
 69 dix, populus. dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile,
 sicut citrum acerque. nec aliarum tuber iam in pretio.
 media pars arborum crispior et, quo propior radici, mi-
 232 noribus magisque flexilibus maculis. haec prima origo 5
 luxuriae arborum, alia integi et vilioris ligni e pretiosiore
 corticem fieri. ut una arbor saepius veniret, excogitatae
 sunt et ligni bratteae. nec satis, coepere tingui anima-
 lium cornua, dentes secari lignumque ebore distingui, mox
 233 operiri. placuit deinde materiem et in mari quaeri. te- 10
 studio in hoc secta, nuperque portentosis ingenii principatu
 Neronis inventum, ut pigmentis perderet se pluris-
 que veniret imitata lignum. sic lectis pretia quaeruntur,
 sic terebinthum vinci iuvat, sic citrum pretiosius fieri,
 sic acer decipi. modo luxuria non fuerat contenta ligno, 15
 iam lignum et e testudine facit.

234 44. (85) Vita arborum quarundam immensa credi pot-
 est, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitet.
 verum ex iis, quas memoria hominum custodit, durant in
 Liternino Africani prioris manu satae olea, item myrtus 20
 eodem loco conspicuae magnitudinis — subest specus, in
 235 quo manes eius custodire draco traditur —, Romae vero
 lotos in Lucinae area, anno, qui fuit sine magistratibus,
 CCCLXXIX urbis aede condita. incertum, ipsa quanto vetu-
 stior; esse quidem vetustiorem non est dubium, cum ab 25
 eo luco Lucina nominetur. haec nunc D circiter annum
 habet. antiquior, sed incerta eius aetas, quae capillata

2 tuber Gv. su- r. 3 tuber iam ego. tuberia G. -era
 rv. tuber tam D. 5 flexilibus dv. -lis E. -les r. 6 luxu-
 riae dv. -iam r. | uiliores ligni ES. -res ligno v. | e GD. ae D.
 om. rv. | pretiosiores v. 7 corticem DG D. -ce rv. 10
 operiri dv. -ire r. 12 penderet G. | se om. DG. 14 iu-
 uat dT. iubant DG. iubent Ev. 16 et e Salm. exerc. 296^b A.
 et D²D. eme G. emi D¹Ev. enim e dTH. | testudinem D²v.
 18 cogitet D²dG. -ite D¹G. -itat Ev. 19 durat D².
 20 satae olea ego. sata olea D². satae oliuae rv. 24
 CCCLXXIX Pigh. ann. 1, 254. (cfr. Liv. VI 35, 10). ccclxxix ll. v.
 a. H. | quanto ipsa dT. 26 d D²D. cfr. index libri. om.
 r. CCCL v. 27 antiquiorem E. -ior est S. -ior illa est G.

dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur.

(86) Verum altera lotos in Volcanali, quod Romulus 236 constituit ex victoria de decumis, aequaeva urbi intellegitur, ut auctor est Masurius. radices eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. fuit cum ea cypressus aequalis, circa supra Neronis principis prolapsa atque neglecta.

(87) Vetustior autem urbe in Vaticano ilex, in qua 237 titulus aereis litteris Etruscis religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. apud eos extant ilices tres etiam Tiburno conditore eorum vetustiores, apud quas inaugurus traditur. fuisse autem eum tradunt filium 15 Amphiarai, qui apud Thebas obierit una aetate ante Ilia-
cum bellum.

(88) Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemno- 238 nis manu satam et alteram in Caphya Arcadiae loco. sunt hodie ex adverso Iliensium urbis iuxta Hellespon-
20 tum in Protesilai sepulchro arbores, quae omnibus ex eo aevis, cum in tantum adcrevere, ut Ilium aspiciant, inarescunt rursusque adolescent. iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

25 (89) Argis olea etiamnum durare dicitur, ad quam 239 Io in tauram mutatam Argus alligaverit. in Ponto citra Heracleam aerae sunt Iovis Τρατίου cognomine, ibi quer-
cus duae ab Hercule satae. in eodem tractu portus Amyci

§ 238: Th. H. IV 13, 2.

3 altera v. -ter ll. 4 de om. GdE. 10 aereus *Hübner*. 18 in Caphya ego. -phiae ll. v. -phyis *B* e *Theophr.* Caphyae in *D.* | loco *U* 297. luco ll. v. 20 protesilai *D²v.* -liai *D¹G.* -lia dE. | sepulchro *D²v.* in sep- d. ipse p- *D¹.* ipsae p- *G.* ipsa pulchre *E.* 20. 21 ex eo aeuis *D²S.* aeuis *H.* ex foaebis *D¹G.* exfebis d. ephebis *E.* -biis eius v. 21 aspi- ciunt (ads- *E*) *DGE.* 26 tauram *U* 298. -rum ll. *J.* vaccam v. | citra *D.* cytra *DG.* circa rv. 27 Τρατίου *S.* stratiu *DG.* -atiui *E.* -tii d*B.* Statiui v.

est, Bebryce rege imperfecto clarus. eius tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant, quoniam, si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiunt, 240 donec abiciatur. regionem Aulocrenen diximus, per quam 5, 106 Apamea in Phrygiam itur. ibi platanus ostenditur, ex 5 qua pependerit Marsuas victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. nec non palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur, Olympiae oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religio. Athenis quoque olea durare traditur in certamine 10 edita a Minerva.

241 (90) Ex diverso brevissima vita est punicis, fico, malis, et ex his praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acidis, et dulciori in punicis, item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est sexagenis annis durasse vites. videntur et aquatiae celerius interire. senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant laurus et mali et punicae. firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis CC inter auctores conveniat. 20

242 (91) Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. in hoc arborum eximiam aetate nostra amavit Passienus Crispus bis cos., orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno 25 clarius postea, osculari complectique eam solitus, non modo cubare sub ea vinumque illi adfundere. vicina luco est ilex, et ipsa nobilis XXXIV pedum ambitu caudicis, decem

§§ 240. 241: Th. H. IV 13, 2. 3. 5.

1 bebryce *fv.* bebrice **D²**. hebrice **D¹GE**. thebe rice d.
 4 aulotrenen **DGE**. 11 edito **DGE v. a. Bas.** 14 acidis *P.*
acutis ll. v. acerbis U 299. at v. XIII 113 coll. Diosc. I 151.
XVII 259. XXIII 109. | dulciori codd. G. -ior ll v. | item in
ll. v. a. D. item U 299. at cfr. Theophr. h. pl. IV 13, 2 καὶ
ἀμπέλων ἔνια γένη. 19 uiuendum *dv.* uide- *r.* 23 fagei
nemoris D² B. fagenei moris **D¹GE**. faginei mori (moris *v.*) *dv.* |
arbores eximia EX. 28 decem ceu *Müller emend. III p. 13.*

arbores emittens singulas magnitudinis visendae silvamque sola faciens.

(92) Hedera necari arbores certum est. similem qui- 243
dam et in visco, tametsi tardiorem, iniuriam earum arbitrantur. namque et hoc praeter fructus adgnascitur, non in novissimis mirabile. quaedam enim in terra gigni non 244 possunt et in arboribus nascuntur. namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum et in Syria herba quae vocatur *cadytas*, non tantum arboribus, 10 sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese, item circa Tempe Thessalica quae polypodium vocatur et quae dolicchos ac serpyllum. oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos; quod vero in spina fullonia, hippophaeston, caulinis inanibus, foliis parvis, radice alba, 15 cuius sucus ad detractiones in comitali morbo utilissimus habetur.

(93) Visci tria genera. namque in abiete, larice ste- 245
lin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia, viscum autem in quercu, robore, ilice, piro silvestri, terebintho, nec non 20 et aliis arboribus adgnasci plerique. copiosissimum in quercu quod hyphear vocant. in omni arbore, excepta

§ 243: Th. C. V 15, 4. — § 244: Th. C. II 17, 1. 3. 4. 18, 3.
Diosc. IV 160 (cfr. Plin. XXVII 92). — § 245: Th. C. II 17, 1
(cfr. Th. H. III 16, 1 et Plin. XVI 120).

1 arboris **D²D.** arbo **D¹G.** | emittens **D²D.** mittens **dG.**
mitiens **r.** metiens **v.** 2 faciens **D²dTS.** -ent **D¹E.** fatient
G. facit **v.** 5 adgnascitur Müller l. l. p. 14. adgnosc- **ll.** **v.**
9 cadytas **B e Theophr.** castas **ll.** cassytias **v.** 11 Tempe
B. templi **ll.** -pla **v.** | thessalica **d v.** etess- **D¹GE.** edess- **D².**
13 phaunos **ll.** **v.** phaulias *Salm. exerc. 911^b* **D.** cfr. *Theophr.*
h. pl. II 2, 12. c. pl. VI 8, 3. 5. | spina **B.** hispiria **DGdv.** his-
pania **E.** 13. 14 hippophaeston **G.** -sto **B e Diosc.** hypo-
phacto (-ofa- d) in **ll.** **v.** 14 caulinis **D²S.** calli- **dEv.** galli- **r.**
calyc- **C.** capitulis **H.** 18 nasci **del.** **B.** | hyphear **v e Theophr.**
hyphear **DGE.** -pea **d.** 19 piro **D² coni.** **H.** primo **DGE.**
pruno **d v. a. D.** 19. 20 nec non et **ego.** nec **ll.** **v.** cfr. *Theophr.* καὶ
ἐν ἐτέροις πλειστιν. 20 *an* plerisque? 21 quod hyphear
ego. adhispear **D².** adhaspear **D¹Gd.** ada- **ES.** quod dryos
hyphear **v.** Arcades hyphear **U 300.**

ilice et quercu, differentiam facit... odor virusque, et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro et lento.

246 hyphear ad saginanda pecora utilius. vitia modo purgat primo, dein pinguefacit quae suffecere purgationi; quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. ea medendi ratio aestatis quadragenis diebus. adiciunt discriminem: visco in iis, quae folia amittant, et ipsi decidere, contra inhaerere 5 nato in aeterna fronde. omnino autem satum nullo modo nascitur nec nisi per alvum avium redditum, maxime palumbis ac turdi. haec est natura, ut nisi maturatum in ventre avium non proveniat. altitudo eius non excedit cubitalem, semper fructectosi ac viridis. mas fertilis, femina sterilis, nisi quod et fertilis aliquando non fert.

248 (94) Viscum fit ex acinis, qui colliguntur messium tempore inmaturi. nam si accessere imbræ, amplitudine 15 quidem augentur, visco vero marcescunt. siccantur deinde et aridi tunduntur ac conditi in aqua putrescunt duodecim fere diebus, unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. inde in profluente, rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. hoc est viscum pin- 20 nis avium tactu ligandis oleo subactum, cum libeat insidias moliri.

249 (95) Non est omittenda in hac re et Galliarum admiratio. nihil habent Druidæ — ita suos appellant magos — visco et arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, 25 sacratus. iam per se roborum eligunt lucos nec ulla

§§ 246. 247: Th. C. II 17, 6. 2. 5. 8. 9.

1 lac. ego indicavi. excidit acini. 2 utriusque v. in utroque G. | uiscum amarum et lendum v. a. H. 3 uicia D G D (puncto posito ad utilius referens). 4 sufficere d E. 5 labes P.

6 aestatis D²d G. aetatis rv. | uisco D²G. uiso r. del. v.

7 amittant C. mittant ll. S. 10 turdi C. -dis ll. v. 13

nisi quod et fertilis D²S. om. rv. 14 fit D²v. cum fit E.

confit rG. 16 augetur D G E. 19 malleo v. a malleo ll.

Brot. aqua malleo Müller emend. III 15. 21 ligandis D²d T H.

D¹G. iugl- E. ligandis iuglandis v. 23 hac D²S.

v. 24 magis E. 26 iam iam d. an cum iam?

sacra sine earum fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druidae videri. enim vero quidquid adgnascatur illis e caelo missum putant signumque esse electae ab ipso deo arboris. est autem 250
 5 id rarum admodum inventu et repertum magna religione petitur et ante omnia sexta luna, quae principia mensum annorumque his facit et saeculi post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat nec sit sui dimidia. omnia sanantem appellant suo vocabulo. sacrificio epulisque rite
 10 sub arbore comparatis duos admovent candidi coloris tau-
 ros, quorum cornua tum primum vinciantur. sacerdos 251
 candida veste cultus arborem scandit, falce aurea deme-
 tit, candido id excipitur sago. tum deinde victimas im-
 molant precantes, suum donum deus prosperum faciat iis
 15 quibus dederit. fecunditatem eo poto dari cuicunque ani-
 malium sterili arbitrantur, contra venena esse omnia re-
 medio. tanta gentium in rebus frivolis plerumque reli-
 gio est.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBER XVII

1. (1) Natura arborum terra marique sponte sua pro- 1
 venientium dicta est; restat earum, quae arte et humanis
 ingenii sunt verius quam nascuntur. sed prius mirari
 25 succurrit, quae retulimus paenuria pro indiviso pos- 16, 1.
 sessa feris, depugnante cum his homine circa caducos 15.
 fructus, circa pendentes vero et cum alitibus, in tanta

1 appellati dEGE. -atio r. -ari v. 2. 3 an tum vero? 5
 admodum DEv. ad morum r. 7 secula E. 9 appellant
 ego. -antes (ortum ex iterata littera s) ll. v. U. chrest. p. 217
 omnia — vocabulo transposuit post arboris (v. 4). 24 mirari v.
 cfr. index libri. arari ll. 25 quae fv. qua ll. H. | abstulimus
 v. a. H. 25. 26 possessa ego. -essa a DEv. -essas a rH.

deliciarum pretia venisse, clarissimo, ut equidem arbitror,
 2 exemplo L. Crassi atque Cn. Domiti Ahenobarbi. Cras-
 sus orator fuit in primis nominis Romani. domus ei
 magnifica, sed aliquanto praestantior in eodem Palatio
 Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit, multo vero 5
 pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali
 C. Aquili, equitis Romani clarioris illa etiam quam iuris
 3 civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. nobi-
 lissimarum gentium ambo censuram post consulatus simul
 gessere anno conditae urbis DCLXII frequentem iurgiis 10
 propter dissimilitudinem morum. tum Cn. Domitius, ut
 erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex
 aemulatione avidissimum est, graviter increpuit tanti cen-
 sorem habitare, LX HS pro domo eius identidem pro-
 4 mittens, et Crassus, ut praesens ingenio semper, ut faceto 15
 lepore sollers, addicere se respondit exceptis sex arbori-
 bus. ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam
 volente Domitio, Crassus: Utrumne igitur ego sum,
 inquit, quaeso, Domiti, exemplo gravis et ipsa
 mea censura notandus, qui domo, quae mihi here- 20
 ditate obvenit, comiter habitem, an tu, qui sex
 5 arbores LX aestimes? haec fuere lotoe patula ramo-
 rum opacitate lascivae, Caecina Largo e proceribus crebro
 iuventa nostra eas in domo sua ostentante, duraveruntque
 16, 234 — quoniam et de longissimo aevo arborum diximus — 25
 *qq. ad Neronis principis incendia cultu virides iuvenesque,
 6 ni princeps ille adcelerasset etiam arborum mortem. ac

§§ 3. 4: cfr. Valer. Max. IX 1, 4.

5 que E. 8 an tum tamen? 9 post ambo ll. v. habent
 Crassus est (est om. dE^v) atque Domitius; glossema cognovit
 U 301. 12 ira odio d. 13 audissimum E. an acidissimum?
 14 LX HS ego coll. § 4 et Val. Max. his d. tis G. //is D. is E.
 milia nummorum v. sestertium milies G. sestertium sexages
Brot. (post eius). HS S. M HS D. 19 et GD. et ab rv. |
 an ipse? 21 comiter dv. cumiter (-tor D¹) r. communiter S.

22 LX ego. cx D¹. om. rv. HS milies G. sestertio sex-
 agies *Brot.* (ante sex). HS S (post aestimes). M D. | haec
 DGE. eae dv. hae D. cfr. XVI 195. 26 incendia D. in-
 cendia quibus cremauit urbem annis (clxxx add. v) postea ll. v.

ne quis vilem de cetero Crassi domum nihilque in ea iurganti Domitio fuisse Accendum praeter arbores iudicet, iam columnas VI Hymetti marmoris, aedilitatis gratia ad scenam ornandam advectas, in atrio eius domus statuerat, 5 cum in publico nondum essent ullae marmoreae. tam recens est opulentia, tantoque tunc plus honoris arbores domibus adferebant, ut sine illis ne inimicitarum quidem pretium servaverit Domitius.

Fuere ab his et cognomina antiquis: Frondicio militi 7
 10 illi, qui praeclara facinora Volturnum transnatans fronde inposita adversus Hannibalem edidit, Stolonus Liciniae genti. ita appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde et pampinatio inventa primo Stoloni dedit nomen. fuit et arborum cura legibus priscis, cautumque est XII
 15 tabulis ut, qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas aeris XXV. quid existimamus? venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem illos, qui vel frugiferas tanti taxaverant? nec minus miraculum in pomo est 8 multarum circa suburbana fructu annuo addictive binis mili-
 20 bus nummum, maiore singularum reditu quam erat apud antiquos praediorum. ob hoc insita et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascentur. nunc ergo dicemus, quoniam maxime modo tan- 9 tum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem
 25 absolutamque prodituri, et ideo non volgata tractabimus nec quae constare animo advertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur vita. nam diligentiam supervacuis affectare non nostrum est. ante omnia autem [in universum et] quae ad cuncta arborum genera perti-
 30 nent in commune de caelo terraque dicemus.

2 iurganti *U chrest.* p. 219. -nte ll. v. a. D. | licendum ego.
 dic- ll. v. 3 vi (pro iv) *U chrest.* l. l. cfr. XXXVI 7. quat-
 tuor ll. v. 9 fronditio d'E v. a. D. 10 fronde DGdE
 fronde capiti d(?)v. 13 inde dT. 16 futurasne E v. a. H. |
 credidisse v. -set ll. 17 uel om. E v. a. S. 18 taxauerant v.
 tuex- E¹. uex- r. 20 maiore dv. -res r. 23 dicemus dv.
 dicimus r. | quoniam TS. quō E. quo dv. qm D. qu G. 25
 tractauimus EX. 28 in supervacuis d v. a. D. 29 uncos ego
 posui. 30 dicimus D'GE.

10 2. (2) Aquilone maxime gaudent, densiores ab adflatu eius laetioresque et materie firmiores. qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento eo opponenda et id tantum a septentrione servandum. quin immo tempestiva frigora plurimum arborum firmitati 5 conferunt, et sic optime germinant, alioqui, si blandiantur 11 austri, defetiscentes, ac magis etiam in flore. nam si, cum defloruere, protinus sequantur imbræ, in totum poma depereunt, adeo ut amygdalæ et piri, etiam si omnino nubilum fuit austrinusve fatus, amittant fetus. circa vergilias 10 quidem pluvere inimicissimum viti et oleæ, quoniam tum coitus est earum. hoc est illud quadriduum oleis decretorium, hic articulus austrinus nibili spurci, quod 16, 109 diximus. fruges quoque peius maturescunt austrinis diebus, sed celerius. illa sunt noxia frigora, quae septentri- 15 nibus aut praeposteris fiunt horis. hiemem quidem aquiloniam esse omnibus satis utilissimum. imbræ vero tum expetendi evidens causa est, quoniam arbores fetu exinanitas et foliorum quoque amissione languidas naturale est 13 avide esurire, cibus autem earum imber. quare tepidam 20 esse hiemem, ut absumpto partu arborum sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. quin immo si plures ita continentur anni, etiam ipsae moriuntur arbores, quando nemini dubia poena est in 25 fame laborantium. ergo qui dixit hiemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit; nec per solstitia imbræ vitibus conducunt; hiberno quidem pulvere laetiores fieri

§ 10: Th. H. IV 1, 4. (V 1, 11). Colum. IV 16, 3. Varro r. r. I 26. Th. H. IV 14, 1. Th. C. II 1, 2. 3. — §§ 11—13: Th. C. II 2, 1. 2. 3. 2. 3. Verg. G. I 100. 101. §§ 14—16: Verg. G. ib. Th. C. II 1, 3. 4. 5. 6. 7. Cato 40, 4.

2 materie D. -riae D³dE^v. maturia ore G³. -uriore r. | firmioris v. a. S. 4 ea E. | ponenda d. 6 alioqui d^v. alio qua D^E. alia qua E.S. 7 defatiscentes E^v.a. D. | flore G. florem ll. v.. 10 fuerit d. 11 pluvere S. puluere D^GE. pluvere d^v. 16 hiemem d^v. -mes D³E. -nes r. 19 amissione v. emiss- ll. J. 25 moriuntur v. -iantur ll. H.

messes luxuriantis ingenii fertilitate dictum est. · alioqui
 vota arborum frugumque communia sunt nives diutinas
 sedere. causa non solum quia animam terrae evanescen-
 tem exhalatione includunt et comprimunt retroque agunt
 5 in vires frugum atque radices, verum quod et liquorem
 sensim praebent, purum praeterea levissimumque, quando
 nix aquarum caelestium spuma est. ergo umor ex his 15
 non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur
 destillans velut ex ubere, alit omnia, quia non inundat.
 10 tellus quoque illo modo fermentescit, et sui plena, a lac-
 tescentibus satis non effeta, cum tempus aperit, tepidis
 adridet horis. ita maxime frumenta pinguescunt, praeter-
 quam ubi calidus semper aēr est, ut in Aegypto. conti-
 nuatio enim et ipsa consuetudo idem quod modus aliubi
 15 efficit, plurimumque prodest ubicumque non esse quod
 noceat. in maiore parte orbis, cum praecoces excurrere 16
 germinationes evocatae indulgentia caeli, secutis frigori-
 bus exuruntur. qua de causa serotinae hiemes noxiae,
 silvestribus quoque, quae magis etiam dolent urguente
 20 umbra sua nec adiuvante medicina, quando vestire tene-
 ras intorto stramento in silvestribus non est. ergo tem- 17
 pestivae aquae hibernis primum imbribus, dein germina-
 tionem antecedentibus; tertium tempus est, cum educant
 poma, nec protinus, sed iam valido fetu. quae fructus
 25 suos diutius continent longioresque desiderant cibos, his
 et serotinae aquae utiles, ut viti, oleae, punicis. hae ta-
 men pluviae generis cuiusque arboribus diverso modo de-
 siderantur, aliis alio tempore maturantibus. quapropter
 eisdem imbribus aliqua laedi videoas, aliqua iuvari, etiam
 30 in eodem genere, sicut in piris alio die hiberna quaerunt

 § 17: Th. C. II 2, 1. 3.

1 an de fertilitate? 7 puma D¹G. pruina E U 302.
 9 quia non ego. quae non ll. v. neque P. 10 illo d^v. ullo
 r. | a del. D. ac v. 15 efficit d^v. effecti r. 17 indulgen-
 tia d^v. -tiam r. 22 in imbribus E S. 22.23 germinatio-
 nem d^v. -ione et r. 26 ut viti d^v. ut uitio D. et uitio r.
 26. 27 tamen ego. iam ll. v. 30 dist. J.

pluvias, alio vero praecocia, ut pariter quidem omnia de-
 18 siderent hibernum tempus, set ante germinationem. quae
 aquilonem austro utiliorem facit ratio, eadem mediterranea
 maritimis praefert — sunt enim plerumque frigidiora —
 et montuosa planis et nocturnos imbrues diurnis. magis 5
 fruuntur aquis sata non statim auferente eas sole.
 19 Conexa et situs vinearum arbustorumque ratio est,
 quas in horas debeant spectare. Vergilius ad occasus
 seri damnavit, aliqui sic maluere quam in exortus. a plu-
 ribus meridiem probari adverto, nec arbitror perpetuum 10
 quicquam in hoc praecipi posse. ad soli naturam, ad loci
 ingenium, ad caeli cuiusque mores dirigenda sollertia est.
 20 in Africa meridiem vineas spectare et viti inutile et colono
 insalubre est, quoniam ipsa meridianae subiacet plagae,
 quapropter ibi, qui in occasum aut septentriones conseret, 15
 optime miscebit solum caelo. cum Vergilius occasus
 improbet, nec de septentrione relinqu dubitatio videtur.
 atqui in cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis
 21 compertum est nullas esse fertiliores. multum rationis
 optinent et venti. in Narbonensi provincia atque Liguria 20
 et parte Etruriae contra circum serere imperitia existi-
 mat, eundemque oblicum accipere providentia. is nam-
 que aestates ibi temperat, sed tanta plerumque violentia,
 22 ut auferat tecta. 3. quidam caelum terrae parere cogunt,
 ut, quae in siccis serantur, orientem ac septentriones 25
 spectent, quae in umidis, meridiem. nec non ex ipsis

§ 18: ib. II 3, 1. II 2, 4. — §§ 19. 20: Verg. G. II 298.
 Colum. III 12, 5. 6. — § 22: (cfr. Colum. III 12, 6) [Pallad. II
 13, 6]. Colum. III 1, 7.

1 alio uero *v.* uero alia *ll.* 1. 2 *dist. J.* 2 set *ego*.
 est *ll. v. del. J.* 6 fruuntur *v.* fruitur DGdE¹. -tura E²S. |
 auferente *dv.* -rent *r.* | solae E. 8 horas *v.* (cfr. § 83. 84).
 oras d *Verc.* hora *r.* 9 exortus *vet. Dal.* -tu *ll. v.* 11 ad
 soli *dv.* ac soli *r.* 13 etsi uiti *v.* uiti *H.* | et colono *D.*
 col- (eol- G) *ll. v.* 14 salubre *v. a. H.* 16 optimi D²G.
 -mu D¹. 17 relinqu *dv.* -iqui DG. -iqua ES. 18 *an* sub-
 alpina? cfr. XVI 55. | Gallia pro Italia coni. Strack. 19 nulla E.
 23 aestatem sibi E.

vitibus causas mutuantur in frigidis praecoces serendo, ut maturitas antecedat algorem, quae poma vitesque rorem oderint, contra ortus, ut statim auferat sol, quae ament, ad occasus vel etiam ad septentriones, ut diutius eo
5 fruantur. ^{ceteri fere rationem naturae secuti in aquilonem} obversas vites et arbores poni suasere. odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat. 4. aquilonis situm ventorumque reliquorum diximus secundo volumine ^{2, 119} _{18, 321} dicemusque proximo plura caelestia. interim manifestum ^{sqq.}
10 videtur salubritatis argumentum, quoniam in meridiem etiam spectantium semper ante decidunt folia. similis et in maritimis causa. quibusdam locis adflatu maris noxii, 24 in plurimis iidem alunt. quibusdam satis e longinquo aspicere maria iucundum, proprius admoveri salis halitum
15 inutile. similis et fluminum stagnorumque ratio. nebulis adurunt aut aestuantia refrigerant. opacitate atque etiam rigore gaudent quae diximus. quare experimentis optime 16, 74 creditur.

(3) A caelo proximum est terrae dixisse rationem, 25 haud faciliore tractatu, quippe non eadem arboribus convenit et frugibus plerumque, nec pulla, qualis habet Campania, ubique optima vitibus, aut quae tenues exhalat nebulas, nec rubrica multis laudata. cretam in Albensium Pompeianorum agro et argillam cunctis ad vineas generibus anteponunt, quamquam praepingues, quod excipitur in eo genere. invicem sabulum album in Ticiniensi multisque in locis nigrum itemque rubrum, etiam pingui terrae permixtum, infecundum est. argumenta quoque 26

§ 25: Colum. III 11, 6. Verg. G. II 217. Colum. III 11, 10. 7. — § 26: Verg. G. II 207. 184. 185 (219).

1 uitis *D.* 3 auferat *D²dv.* -ant *r.* | amant *E.* 4 eo *v.*
con d. com *D².* eum *E.* cum *r.* 6 obuersas *G.* obseruas *DE.*
obser *G.* -eruantes *dT.* 11 decidunt *v.* -dant *ll.* *G.*
13 alunt *J.* aiunt *ll.* utiles *v. a. S.* 14 satis *dE Hack.*
23 lubrica *GdTE v. a. B.* 24 pompeianorumque *E v. a. Bas.*
25 praepingues *DGv.* -guis *rS.* -gue est *D.* 26 Ticinensi *v. a. J.*

iudicantium saepe fallunt. non utique laetum solum est, in quo procerae arbores nitent, praeterquam illis arboribus. quid enim abiete procerius? at quae vixisse possit alia in loco eodem? nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. nam quid laudatius Germaniae 5 pabulis? at statim subest harena tenuissimo caespitum 27 corio. nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non, Hercules, magis quam pinguis, adhaerens digitis, quod in argillis arguitar. scrobes quidem regesta in eos nulla compleat, ut densa atque rara ad hunc modum de- 10 prehendi possit, ferroque omnis rubiginem obducit. nec gravis aut levior iusto deprehenditur pondere. quod enim pondus terrae iustum intellegi potest? neque fluminibus adgesta semper laudabilis, quando senescant sata quaedam 28 aqua. sed neque illa, quae laudatur, diu praeterquam 15 salici utilis sentitur. inter argumenta stipulae crassitudo est, tanta alioqui in Leborino Campaniae nobili campo, ut ligni vice utantur. sed id solum ubicumque arduum opere, difficili cultu, bonis suis acrius paene, quam vitiis 29 posset, adfligit agricolam. et carbunculus, quae terra ita 20 vocatur, emendari intenta cura videtur. nam tofus naturae friabilis expetitur quoque ab auctoribus. Vergilius et

§ 27: Verg. G. 184 (251). 248—250 (Colum. II 2, 18). 227 sqq. (Colum. II 2, 19) [Pallad. I 5, 3]. 220. 254. 186. 187. Hyginus apud Colum. III 11, 8. — § 29: Colum. III 11, 7. 9 [Pallad. II 13, 6]. (cfr. Varro r. r. I 9, 2. Vitruv. II 6, 6). Colum. arb. 3, 6 [Pallad. II 13, 3]. (cfr. Vitruv. II 7, 2). Verg. G. II 189.

2 procerae dv. -ras r. 3 abiete procerius dv. ab iste proceries r. | at Dv. aut r Verc. | an possint (sc. sata)?
 6 at ego. et DGE S. et tamen d(?)v. 14 senescunt S cum Gesnero. 15 aqua v. aquae ll. an aquae sede, neque?
 16 salici v. -cis ll. 18 is E. idem v. a. D. 20 terrae D².
 20. 21 ita uocatur (-antur DGE) ll. v. an damnatur vel improbatur? 21 intenta cura ego. (an inuicem arte? cfr. § 58). uidemacra D¹G. idemacra D². uite macra dEG. macra D. quidem cura Müller emend. III 16. marga U. | utetur E. putatur v.a. S. | naturae ego (cfr. XXXVI 144). satur ac dTJ. saturac r. scaber natura v. scaber ac S. natura D. 22 fri-
 cabilis E.

quae felicem ferat non improbat vitibus. salsaeque terrae multa melius creduntur, tutiora a vitiis innascentium animalium. nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat, nec campi omnes minus solis atque perflatius, quam opus 5 sit, accipiunt, et quasdam pruinis ac nebulis pasci dixi- 14, 23 mus vites. omnium rerum sunt quaedam in alto secreta et suo cuique corde pavidenda. quid quod mutantur saepe 30 iudicata quoque et diu comperta? in Thessalia circa Larisam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleaeque 10 desierunt, quae prius fuerant, item vites aduri, quod non antea, . . . Aenos sensit admoto Hebro, et circa Philippos cultura siccata regio mutavit caeli habitum. at in Syracusano agro advena cultor elapidato solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. in Syria levem tenui sulco 15 inprimunt vomerem, quia subest saxum exurens aestate semina. iam in quibusdam locis similes aestus inmodici 31 et frigorum effectus. est fertilis Thracia frugum rigore, aestibus Africa et Aegyptus. in Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum secundus, ut suo tempore 20 satum demetant hordeum sublatumque protinus serant et cum aliis frugibus metant. glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Baetica. Pucina vina in saxo cocuntur, Caecubae vites in Pomtinis paludibus madent. tanta est argumentorum ac soli varietas ac diffe- 25 rentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud censores ageret, 32 campos Rosiae dixit Italiae sumen esse, in quibus

§ 30: Th. C. V 14, 2. 3. 5. III 20, 5. — § 31: Th. C. III 23, 4.
H. VIII 2, 9. — § 32: Varro r. r. 1 7, 10.

1 filicem v. a. S. 2 tumora D G. | a Bas. om. ll. v.
3 perite fodiat v. periteff- D¹ G E. perit' eff- d. per id eff- D².
8 comperta G. -pressa d T E. compressa G. -raessa D. com-
prehensa v. 11 lacunam cognovit P coll. Theophr., explevit
U 304 his: coeperunt, contra calorem augeri. 14 luto del. P.
gelu U 305, sed ap. Theophr. lectio est incerta. 16 similes
dv. -lis r S. 17 an frugum Thracia? 18 chalcia d C. chal-
chia G v. calchia r. 20 ferant dv. ferant r. 22 uenafrano
dv. uenef- r. | pucina D B. punica r. 26 rosiae D G E Verc.
roseae d (?) G. Rosiae v. | sumens E.

perticas pridie relictas gramen operiret, sed non nisi ad pabulum probantur. non tamen indociles natura nos esse voluit, et vitia confessa fecit etiam ubi bona certa non fecerat. quamobrem primum crimina dicemus.

33 5. Terram amaram [probaverim] demonstrant eius atrae degeneresque herbae, frigidam autem retroride nata, item uliginosam tristia, rubricam oculi argillamque, operi difficilias quaeque rastros aut vomeres ingentibus glaebis onerent, quamquam non quod operi, hoc et fructui adversum; item e contrario cineraceam et sabulum album. 10 nam sterilis denso callo facile deprehenditur vel uno ictu 34 cuspidis. Cato breviter atque ex suo more vitia determinat: Terram cariosam cave, neve plaustro neve pecore inellas. quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut paene vestigiis quoque interdicat? 15 redigamus ad ligni cariem, et inveniemus illa, quae in tantum abominatur, vitia aridae, fistulosae, scabrae, canescentis, exesae, pumicosae. plus dixit una significatione quam possit ulla copia sermonis enarrari. est enim interpretatione vitiorum quaedam non aetate (quae nulla in ea 20 intellegi potest), sed natura sua anus terra, et ideo infecunda ad omnia atque inbecilla. idem agrum optimum iudicat ab radice montium planicie in meridiem excurrente,

§ 33: (cfr. Varro r. r. I 9, 7. Colum. III 11, 6. 9. [Pallad. I 5, 2. 34, 3.] Verg. G. II 255). — § 34: Cato 5, 6. — § 35: Colum. II 1, 2. — § 36: Cato 1, 3. 151, 2.

4 dicemus dT U 305. -cimus rS. -camus v. 5 uncos ego posui. probauerim ll. D. an probaturis? -averint coni. S. siue macram si quis probare uelit v.a.J. | demonstrantes J. | eius ego. eas ll. H. eam v. sata J. 6 degeneresque J. 7 oculi v. -lis ll. S. 8 difficilima v.a.G. -mam D. | quaequaes D. 9 onerent dG. -ret rv. 10 cinericeam E.S. sed cfr. XXVII 44. 11 denso D. -sa ll.v. 13 cariosam D²v. -otam d. -ota E. carior iam D¹. | cave ne ares Pe Catone. | plastrum et pecores Dd. 15 tanto opere ab eo dE S. 17 abominatur v. abominantur (abho- D) ll. 17. 18 canescentis v. canentientis (-tes D E) ll. canentis J. 18 exesae v. ex se ll. 21 an anilis? 23 ab radice D²d T D. -cem D¹. ad radicem E v. sub radice P e Catone.

qui est totius Italiae situs, terram vero teneram, quae vocetur pulla. erit igitur haec optima et operi et satis. intellegere modo libeat dictam mira significatione teneram, et quidquid optari debet, in eo vocabulo invenietur.

5 illa temperatae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, 37 nec madida nec sitiens. illa post vomerem nitescens, qualem fons ingeniorum Homerus in armis a deo cælatam dixit addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret ex auro. illa quam recentem exquirunt inprobæ

10 alites vomerem comitantes corvique aratoris vestigia ipsa rodentes. reddatur hoc in loco luxuriaæ quoque sententia et aliqua in propositum certe. Cicero, lux doctrinarum 38 altera, Meliora, inquit, unguenta sunt quae terram, quam quae crocum sapiunt. hoc enim maluit dixisse

15 quam redolent. ita est profecto, illa erit optima quae unguenta sapient. quod si admonendi sumus, qualis sit 39 terræ odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus cælestes deiecere capita sua, et cum a siccitate continua immaduit

20 imbre. tunc emittit illum suum halitum divinum ex sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit. is esse e commota debebit repertusque neminem fallet, ac de terra odor optime iudicabit. talis fere est in novalibus caesa vetere silva, quae consensu laudatur. et in frugibus quidem 40

25 ferendis eadem terra utilior intellegitur, quotiens intermissa cultura quievit, quod in vineis non fit, eoque est diligentius eligenda, ne vera existat opinio eorum, qui

§ 37: Hom. Σ 541. 547. — § 38: Cic. de or. III 25, 99. —
§ 39: Th. C. VI 17, 6. 7. — § 40: Colum. I praef. 1. 2. II 1, 2.

1 totius v. potius ll. 2 satis P. satia DE. sata dT.
3 dictam Ev. -ta r. 7 a deo B. ab eo ll. v. 8 nigre-
scentis B. incresc- ll. v. 11 rodentis DD. 12 et aliqua
ll. v. Italica S parum apte coll. § 93. an et alioqui (cfr. XIII
21) vel ex obliquo (i. e. inpropre)? 18 cælestis DE v.a.S.
19 deucere E. deicerit v.a.S. 20 ex v. et ll. | sole dv.
solem r. {21 e ego (cfr. XXXIII 98). om. ll. S. odor in v.
22 fallet dv. -lat r. 26 fit E.

41 iam Italiae terram existimavere lassam. operis quidem
facilitas in aliis generibus constat et caelo, nec potest
arari post imbres aliqua, ubertatis vitio lentescens. contra
in Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fer-
tilem campum nullis, cum siccum est, arabilem tauris, 5
post imbres vili asello et a parte altera iugi anu vomerem
trahente vidimus scindi. terram enim terra emen-
dandi, ut aliqui praecipiunt, super tenuem pingui iniecta
aut gracili bibulaque super umidam ac praepinguem, de-
mentis operaे est. quid potest sperare qui colit tales? 10

42 6. (4) Alia est ratio, quam Britanniae et Galliae in-
venere, alendi eam ipsa, genusque, quod vocant margam.
spissior ubertas in ea intellegitur et quidam terrae adipes
ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitu-
dinis nucleo. 7. non omisere et hoc Graeci — quid 15
enim intemperatum illis? — leucargillon vocant candidam
argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in
43 umida frigidaque terra. illam Gallias Britanniasque locuple-
tantem cum cura dici convenit.

Duo genera fuerant, plura nuper exerceri copta pro- 20
ficientibus ingeniis. est enim alba, rufa, columbina, argil-
lacea, tofacea, harenacea. natura duplex, aspera aut pinguis;
experimenta utriusque in manu. usus aeque geminus, ut
44 fruges tantum alant aut eaedem et pabulum. fruges alit

§ 41: Th. C. III 20, 3. — § 42 extr.: Th. C. III 20, 3. 4.

2 facilitas *ego*. facultas *ll. v.* cfr. XVIII 110. 3 ali-
quo E. 4 byzantio d *v.a.G.* 5 cum *dv.* eum *r.* | siccum
ll. J. -us *v.* | arabile E. 6 iugi anu *v.* iungi anum *ll. U* 306
et a parte altera iungi anum *post scindi transponi vult.*
7 trahente *v. -tem ll.* | terra E. | terrae D&E. 7. 8 emendari
d *v.a.S.* sed cfr. Nipperd. ad Tac. ann. XIII 26 extr. 8 intecta
D&E. 9. 10 dementis *coni.J.* cfr. II 85. -tia *ll. v.* 11 bri-
tanniae d T J. -nia E *v.* britannia D. | gallia E *v.a.J.*
12 ipsa *dv.* ipsae D&S (*indicata lacuna*). ipsa. est *U* 307. |
quod genus *v.a.S.* genus quod *U.* an quod *delendum?*
13 quidem E. 16 leucargillon G. -lion dE. leugargilion D.
18 illas Dd *v.a.H.* 18. 19 locupletantes *v.a.H.*
21 rufa *v.* rosa *ll.* 23 manu usus aeque D. manus usaeque
Dd. manus usu quae E. manus ususque *v.*

tofacea albaque, si inter fontes reperta est, ad infinitum fertilis, verum aspera tractatu; si nimia iniecta est, exurit solum. proxima est rufa, quae vocatur acaunumarga, intermixto lapide terrae minutae, harenosae. lapis contunditur 5 in ipso campo, primisque annis stipula difficulter caeditur propter lapides; inpendio tamen minima levitate dimidio minoris, quam ceterae, invehitur. inspergitur rara; sale eam misceri putant. utrumque hoc genus semel iniectum in L annos valet et frugum et pabuli ubertate.

10 8. Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua 45 alba. plura eius genera: mordacissimum quod supra diximus. alterum genus albae creta argentaria est. petitur 43 ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore angusto, intus, ut in metallis, spatiante vena. hac maxime 15 Britannia utitur. durat annis LXXX, neque est exemplum ullius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. tertium genus 46 candidae glisomargam vocant. est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram laetissimum secetur. 20 dum fruges, nullum aliud gramen emittit. durat xxx annis. densior iusto Signini modo strangulat solum. columbinam Galliae suo nomine eglecopalam appellant. glaebis excitatur lapidum modo, sole et gelatione ita solvitur, ut tenuissimas bratteas faciat. haec ex aequo fertilis. harenacea 47 25 utuntur, si alia non sit; in uliginosis vero, et si alia sit. Ubios gentium soles novimus, qui fertilissimum agrum colentes quacumque terra infra pedes tres effossa et pedali crassitudine iniecta laetificant. sed ea non diutius

1 albaque d^E Brot. alba quae Dv. | si Dd Brot. sit E^D.
si sit v. 2 dist. Brot. | aspero D. | tractatu v. tractuus D.
tractu r^D. | si S. et si v. om. ll. 8 acaunumarga T^fE^H.
-nomarga r. 6 minima D^ED. -mo v. nimia dT. 7 dist.
Müller emend. III 17. 8 eam dv. ea r. 12 cretae d^Ev.a.J. |
argumentaria DdT. 14 augusto ego. (an angustiore?) -tur
D^I. -tatur r^{Brot.} -tatis v. -tis vet. Dal. 15 durat C. -ant
ll. v. 16 qui bis v. quibus ll. | hanc v. hunc ll. 20 fruges
ego. in fruge est ll. v. in frugem exit *Müller emend. III 17.*
22 gallia E v.a.H. | glecopalam d. | appellat v.a.H. 25 uero
DdG. uerti E. 26 ubi hos E v.a.G. 28 intecta —

annis x prodest. Aedui et Pictones calce uberrimos fecere agros, quae sane et oleis vitibusque utilissima reperitur. 48 omnis autem marga arato inicienda est. ut medicamentum rapiatur, et fimi desiderat quantumcumque, primo plus aspera et quae in herbas non effunditur; alioquin novitate 5 quaecumque fuerit solum laedet, ne sic quidem primo anno fertilis. interest et quali solo quaeratur. sicca enim umido melior, arido pinguis. temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

49 9. (5) Transpadanis cineris usus adeo placet, ut ante-¹⁰ ponant fimo iumentorumque, quod levissimum est, ob id exurant. utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere nec quasdam ad fruges, ut dicemus. sunt qui pulvere quoque uvas ali iudicent pubescentesque pulverent et vitium arborumque radicibus¹⁵ adspergant. quod certum est, Narbonensi provinciae et vindemias circius sic coquit, plusque pulvis ibi quam sol confert.

50 (6) Fimi plures differentiae, ipsa res antiqua. iam apud Homerum regius senex agrum ita laetificans suis²⁰ manibus reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur, divulgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis, quod etiam pabulo boum suumque magnificat neque alio²⁵ cibo celerius pinguescere adseverat. de nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut

§ 49: Th. H. II 7, 5 (Colum. XI 2, 60). — § 50: Hom. w 225.
Varro r. r. I 38, 2.

2 et uitibus d v.a.S. 3 aratro initienda E. 4 dist. D. |
fimū D' D. | quantumcumque D. -lumquae ll. aliquantum-
lum, quae (quaeque J) v. 8 temperato B. -te E. -tae d G.
-poratae D. 11 quod quia (pro que quod) d(?) v.a.D. | est
d v. esse r. 12 exurunt v.a.S. exarant J. 14 dicimus D¹E.
diximus v.a.S. 16 narbonensi E. -sis d. 17 circius D
coll. § 21 et II 121. cercius D. certius rv. | sic coquit D. sicco
quid D. sicco quod E. sic (certius) coqui d T v (add. eo). | plus
quia D. quia plus v.a.S. 22 quae om. E.

ex his agri stercorarentur. primum Columella e colum- 51
 bariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato.
 ceteri auctores consensu humanas dapes ad hoc in primis
 advocant. alii ex his paeferunt potus hominum in cori-
 5 ariorum officinis pilo madefacto, alii per sese aqua iterum
 largiusque etiam, quam cum bibitur, admixta. quippe plus
 ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo
 accesserit. haec sunt certamina, invicemque ad tellurem
 quoque alendam aluntur homines. proxime spurcitas suum 52
 10 laudant, Columella solus damnat. alii cuiuscumque qua-
 dripedis ex cytiso, aliqui columbaria paeferunt. proximum
 deinde caprarum est, ab hoc ovium, dein boum, novissi-
 mum iumentorum.

Hae fuere apud priscos differentiae, simulque pae- 53
 15 cepta non invenio recenti utendi, quando et hic vetustas
 utilior; visumque iam est apud quosdam provincialium
 inveteratum, abundante geniali copia pecudum, farinae vice
 cribris superinici, faetore aspectuque temporis viribus in
 quandam etiam gratiam mutato. — (Nuper repertum oleas
 20 gaudere maxime cinere e calcariis fornacibus.) — Varro 54
 paeceptis adicit equino, quod sit levissimum, segetes
 alendi, prata vero graviore et quod ex hordeo fiat mul-
 tasque gignat herbas. quidam etiam bubulo iumentorum

§ 51: Colum. II 14, 1. Chartodras ap. Th. H. II 7, 4. Th. C.
 III 9, 3. 17, 5. — § 52: Colum. II 14, 4. Varro r. r. I 38, 3. —
 § 53: Varro I 18, 4. Colum. I 6, 21. Geop. II 21, 11. — § 54:
 Varro I 38, 3. Colum. II 14, 4. 5. 6 [II 15, 5. 6]. Pallad. I 33, 2.

1 primum *P e Colum.* proximum *ll. v.* | e **D D.** om. *rv.* ex *P.*
 4. 5 coririorum *C.* (cfr. § 258). coriorum *ll. v.* 7 iam
 ibi *d?* *v. a. D.* | mali *d H.* male *rv.* | domandum *dv.* -dus **D³E.**
-mundus D¹. 8 inuicemque *ll. S.* quibus inuicem *v.*
 9 aluntur *ego.* utuntur *ll. v.* | homine *U 312.* 10 solus *v.*
 solum *ll.* 11 exciti. so **E.** exitiosum *v. a. G.* 12. 13 nouissi-
 mum *d G.* -us *rv.* 15 non inuenio *ll. v.* ut inuenio *B.* non
 inuenta ingeniorum *S.* plura non inuenio *J. eici vult U 313.* |
 recenti *ego.* rettuli *ll. S.* re tali *v.* 17 inueteratum *ego.* in
 tantum *ll. v.* 18 iniici *d T.* 19. 20 *verba Nuper* — fornacibus
 videntur pertinere ad § 49 (post ut dicemus). 23 bubula *d.*
bubalo E.

praeferunt ovillumque caprino, omnibus vero asinum, quoniam lentissime mandant. e contrario usus adversus utrumque pronuntiat. inter omnes autem constat nihil esse utilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa manipulisve desectae circa radices arborum ac vitium obrutis. et ubi non sit pecus, culmo ipso vel etiam felice stercorare arbitrantur.

55 Cato: Stercus unde facias, stramenta, lupinum, paleas, fabalia ac frondis iligneam querneam. ex segete evellito ebulum, cicutam et 10 circum salicta herbam altam ulvamque. eam substernito ovibus, bubusque frondem putidam. — Vinea si macra erit, sarmenta sua comburito et indidem inarato. idemque: Ubi saturus eris frumentum, oves ibi delectato.

56 (7) Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram dicit: segetem stercorant fruges: lupinum, faba, vicia; sicut e contrario: cicer, quia vellitur et quia salsum est, hordeum, fenum Graecum, ervum, haec omnia segetem exurunt et omnia quae velluntur. 20 nucleos in segetem ne indideris. — Vergilius et lino segetem exuri et avena et papavere arbitratur.

57 (8) Fimeta sub diu concavo loco et qui umorem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo e robore

§ 55: Cato 37, 2. Cato 30. — § 56: Cato 37, 2. 1. Verg. G. I 77. — § 57: Colum. I 6, 22. II 14, 7. 6. Varro r. r. I 38, 3. Cato 29. Colum. II 14, 9.

1 suillumque dT. 4 siliquetur v. -quet D. -queat d. -quent T. -que E. 5 uersa v. -sae ll. 8 facias Pe Catone. faciat ll. fiat v.a.S. 9 frondes d v.a.S. | iligneam J. -nea DE. -nas v. ilaginea d. 9. 10 querneam J. -nea DE. -na d. -nasque v. 11 altam Pe Catone. actam DE. auctam v. mactam dT Brot. 12 bubusque Se Catone. que ll. om. v. | frondemque v.a.S. 13 uitis Cato. | macra erit He Catone. macrauerit ll. macruerit v. macra fuerit S. 13. 14 sua concidito minute et ibidem inarato aut infodito Cato. 14. 15 ubi sementim facturus eris, ibi oues delectato Cato. 16 et dv. est r. 17 dist. ego. 18. 19 quod uellitur et quod salsum Cato. 20 exsugunt Cato. 21 nucleos dv. -eus D. -eum E. 24 stramenta E.

depacto fieri iubent. ita fore ne innascantur iis serpentes. simum inicere terrae plurimum refert favonio flante ac luna sitiente. id plerique prave intellegunt a favonii ortu faciendum ac Februario mense tantum, cum id pleraque 5 sata aliis postulent mensibus. quocumque tempore facere libeat, curandum, ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat lunaque decrescente ac sicca. mirum in modum augetur ubertas effectusque eius observatione tali.

10. (9) Et abunde praedicta ratione caeli ac terrae 58 nunc de iis arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proveniunt. nec pauciora prope sunt genera; tam benigne naturae gratiam retulimus. aut enim semine proveniunt aut plantis radicis aut propagine aut avolsione aut surculo aut insito aut consecro arboris truncō. nam 15 folia palmarum apud Babylonios seri atque ita arborem provenire Trogum credidisse demiror. quaedam autem pluribus generibus seruntur, quaedam omnibus.

(10) Ac pleraque ex his natura ipsa docuit et in 59 primis semen serere, cum decidens exceptumque terra 20 vivesceret. sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes, caeduis dumtaxat exceptis; et semine autem, quamquam dissimili, ea quoque, quae aliis modis seruntur, ut vites et mala atque pira. namque his pro semine nucleus, non, ut supra dictis, fructus ipse. et 25 mespila semine nasci possunt. omnia haec tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda, interdumque etiam castaneae.

§ 58: Th. H. II 1, 1. Trogus: cfr. Th. H. II 2, 2. — § 59: Colum. IV 33, 2. 4. Verg. Geo. II 15. Th. H. II 2, 4. 5. Th. C. I 8, 1. IV 1, 1. I 9, 1. 16, 12.

1 iuuent E. 3 silente *P e Catone.* 9 et *T E J.* *om. rv.*

10 dicemus *D²d v.* -cimus *r H.* 14 aut consecro *D E S.* (cfr. *Theophr.*) in cons- d *T H.* et cons- *v.* 16 proueniret *D.* | Trogum *om. D.* | deuenisse credidisse *E¹.* 21 iuglandes *E v.* ut glandes *r.* | dumtaxat *v.* -xaret *ll.* | et *D d G.* e *E S.* ex *v.*

22 dissimilia *D.* 24 dictus *E.* 25 tardo *d.* 26 inter- dumque *D T D.* -dum *rv.*

60 (11) Quibusdam natura contra omnino non degenerandi, quoquo modo serantur, ut cupressis, palmae, lauris.
 15, 127 namque et laurus pluribus modis seritur. genera eius
 sqq. diximus. ex his Augusta et bacalis et tinus simili modo
 seruntur. baceae mense Ianuario aquilonis adflatu siccatae 5
 leguntur expandunturque rarae, ne calefiant acervo. postea
 61 quidam fimo ad satum praeparatas urina madefaciunt, alii
 in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur
 cutis, quae alioqui uligine infestat nec patitur partum.
 in sulco repastinato palmi altitudine vicenae fere acer- 10
 vatim *seruntur*, mense Martio. eadem et propagine*,
 62 triumphalis talea tantum. myrti genera omnia in Cam-
 pania bacis seruntur, Romae propagine. Tarentinam Demo-
 critus et alio modo seri docet, grandissimis bacarum
 tuis leviter, ne grana frangantur, eaque intrita 15
 restem circumlini atque ita seri. parietem fore . . . den-
 sitatis, ex quo virgulae differantur. sic et spinas saepis
 causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. pilas
 autem laurus et myrti inopia a trimatu tempestivum est
 transferre.

20

63 Inter ea, quae semine seruntur, Mago in nucibus
 operosus est. amygdalam in argilla molli meridiem spec-

§ 60: Th. H. II 2, 6. — § 61: Pallad. III 23, 2. — § 62:
 Geop. XI 7, 4. Colum. XI 3, 5. Pallad. I 34, 5. — § 63: Pallad.
 II 15, 7. 8. 15. Colum. V 10, 12. 13.

1 contra om. d. an contra natura? 2 quoquo d. v. quo r. |
 serantur d. v. seruantur r. seruntur S. 4 tinus G. (cfr. XV 128).
 tpinus E¹. pinus rv. 7 fimo Verc. fumo ll. v. | satum G.
 -tu ll. | paratas E v. a. G. | urina v. ad urinam (-na D) ll.
 9 quae D D. que d. om. E v. | uligo v. a. S. | infestatur D. | pati-
 tur partum ego. (an potius parturire? cfr. § 135. XVI 101).
 patitur ll. patitur nasci v. panditur D. 10 repastinato v.
 -nati ll. 11 seruntur ll. v. habent post propagine; transposui
 et dist. ego. 12 triumphali E. 13 Tarentinam P coll.
 XV 122. -na ll. v. 15 lacunam ego indicavi his fere ex-
 plendam: ex aqua farinam misceri: cfr. Pall. I 34, 5. | ea
 quae D. 16 restem Bas. reste ll. v. | pariete E. | lacunam
 ind. J. mirae expl. Dal. 16. 17 densitates D. -ate D.
 17 saepis v. -pe D. sepe r. (cfr. § 68). 21 Mago v. magno ll.
 22 amygdalam d. S. amygdala (amig- D) r. G.

tante seri iubet; gaudere et dura calidaque terra, in pingui aut umida mori aut sterilescere; serendas quam maxime falcatas et e novella fimoque diluto maceratas per triduum aut pridie, quam serantur, aqua mulsa; mucrone 5 defigi, aciem lateris in aquilonem spectare; ternas simul serendas, triangula ratione palmo inter se distantes; denis diebus adaquari, donec grandescant. iuglandes nuces por- 64 rectae seruntur commissuris iacentibus, pineae nucleis septenis fere in ollas perforatas additis aut ut laurus, quae 10 bacis seritur. citrea grano et propagine, sorba semine et a radice planta et avolsione proveniunt, sed illa in calidis, sorba in frigidis et umidis.

(12) Natura et plantaria demonstravit multarum radi- 65 cibus pullulante subole densa et pariente matre, quas necet: eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis. paucorum in hoc genere rami parcunt suboli, ut ulmorum palmarumque. nullis vero tales pulluli proveniunt nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. 20 omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius 66 nutrici dari atque in seminariis adolescere iterumque migrare, qui transitus mirum in modum mitigat etiam silvestres, sive arborum quoque, ut hominum, natura no- vitatis ac peregrinationis avida est, sive discedentes virus 25 relincunt mansuescuntque tractatu ceu ferae, dum radici avellitur planta.

(13) Et aliud genus simile monstravit, avolsique ar- 67

§ 64: Pallad. IV 10, 11. II 15, 2. — § 65: Verg. Geo. II 17. 55. 17. — § 67: Th. H. II 5, 3. Pallad. IV 10, 19.

6 palmo v. (cfr. Colum.) -mas ll. -mam D. 8 commis-
suris dv. -ra r. 9 abditis D. 11 auolsione v. auers- ll.
13 demonstrauit dv. -aui r. 14 quis E. 15 ingesta
E.S. 16 paucarum U 314 (cfr. v. 18 quarum). paucorum ll. v.
18 pilluli E. 20 sua (i. e. tellure) DEv. suo dT. an suo
solo? | locari Tv. iocati r. 21 nutrici dv. -cis E. -risci D.
25 mansuescuntque v. -cunt ceu ll. | radicis P. 25. 26 dum
— planta videntur post relincunt transponenda esse. 27 an
avolsi namque (vel quippe)? cfr. § 65. 96.

boribus stolones vixerunt, quo in genere et cum perna sua
avelluntur partemque aliquam e matris quoque corpore
auferunt secum fimbriato corpore. hoc modo plantantur
punicae, coryli, mali, sorbi, mespilae, fraxini, fici in pri-
misque vites. cotoneum ita satum degenerat. ex eodem 5
68 inventum est surculos abscisos serere. hoc primo saepis
causa factum, sabucis, cotoneo et rubis depactis, mox et
culturae, ut populis, alnis, salici, quae vel inverso surculo
seritur. iam haec ibi disponuntur, ubi libeat esse eas.
quamquam seminarii curam ante convenit dici, quam 10
transeatur ad alia genera.

69 (14) Namque ad id praecipuum eligi solum refert,
quoniam nutricem indulgentiorem esse quam matrem saepe
convenit. sit ergo siccum sucosumque, bipalio subactum,
advenis hospitale et quam simillimum terrae *ei*, in quam 15
transferenda sint, ante omnia elapidatum munitumque ab
incursu etiam gallinacei generis, quam minime rimosum,
70 ne penetrans sol exurat fibras. intervallo sesquipedum
seri — nam si inter se contingant, praeter alia vitia
etiam verminosa fiunt —, sariri convenit saepius herbas- 20
que evelli, praeterea semina ipsa fruticantia supputare ac
71 falcem pati consuescere. Cato et furcis crates inponi
iubet altitudine hominis ad solem recipiendum atque integi
culmo ad frigora arcenda. sic pirorum malorumque semina
nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos semine satas et 25
72 ipsas. minimis id granis constat, vix ut perspici quaedam

§ 68: [Pallad. III 25, 21]. Th. C. I 1, 4. — § 69: Colum. arb.
1, 4. 5. Cato 46, 1. Colum. V 9, 1. 10, 1. — § 70: Colum. V 10, 7.
Cato 46, 2. Colum. V 6, 7. — § 71: Cato 48, 2. 3. Th. C. I 5, 4
(IV 4, 3). Varro I 40, 1.

1 et *v.* ut *ll. S.* *an* ut ... avellantur, partem plerumque?
3 auferunt *v.* -ant *ll. D.* 7 *an* cotoneo, rubis? 8 quae
d*v.* aquae *r.* 9 haec ibi *E* (cfr. § 5. XVI 195). helbi *D.*
ea*e* ibi d(?)*v.* hae ibi *S.* 10 quamquam *ll. dist. ego.* cfr.
XVIII 125. quamobrem *v.* 15 *ei ego.* cfr. Cato. om. *ll. v.*
16. 17 ab incursu *DD.* -sum *dT.* ad incusum *E**v.* 19 alia
D²dTv. aha *D¹.* ea ali *E.* 20 uermiosa *d v.a.C.* | ante sariri
habent ideo *E**v.* *dist. ego.*

possint, non omittendo naturae miraculo e tam parvo gigni arbores, tanto maiore tritici et hordei grano, ne quis fabam reputet. quid simile origini suae habent malorum pirorumque semina? his principiis respuentem securis 5 materiem nasci, indomita ponderibus immensis prela, arbores velis, turribus murisque inpellendis arietes! haec est naturae vis, haec potentia. super omnia erit e lacrima nasci aliquid, ut suo loco dicemus.

19, 162. 21, 24

Ergo e cupresso femina — mas enim, ut diximus, (16, 140) 73
10 non gignit — pilulae collectae quibus docui mensibus 60
siccantur sole, ruptaeque emittunt semen formicis mire expetitum, ampliato etiam miraculo tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. seritur Aprili mense, area aequata cylindris aut volviculis, densum, terraque 15 cribris superincernitur pollicis crassitudine. contra maius 74
pondus attollere se non valet torqueaturque sub terra. ob hoc et pavitur vestigiis. leniter rigatur a solis occasu in trinis diebus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. differuntur post annum dodrantali filo, custodita temperie, ut 20 viridi caelo serantur ac sine aura. mirumque dictu, periculum eo tantum die est, si roravit quantulumcumque imbris, aut si adflavit. de reliquo tutae sunt perpetua securitate aquasque postea odere. et zizipha grano serun- 75

§ 72 extr.: Th. H. II 2, 1. — § 73: Geop. XI 5, 5. Cato 48, 1. 2. 151, 3. — § 74: Cato ibid. 28, 1. Th. H. II 7, 1 (cfr. Plin. XVI 76). — § 75: Pallad. V 4, 1. II 15, 20. X 14, 3. III 25, 32. V 5, 2. Colum. V 6, 8.

1 omittendum . . . miraculum dTE v. a. G. cfr. XVI 170. |
e tam G. etiam ll. ex tam v. 5 prela dv. preda E. praeda D.

5. 6 arbores v. -ris DED. -ribus d. 6 hoc E. 7 naturae uis C. -ra eius ll. v. 10 an docuimus? 14 uolui-
culis ego. uuluoalis Df. uulgo alis dT. uulgiualis E¹. ualgi- E².
uolgiolis v. pauiculis U 315. (cfr. Cato 91. 129. Colum. XI 3, 34).

15 superincernitur DdTS. supercern- E v. | maius D² D.
mans D¹. mas// d. immane E v. 17 pauitur DfH. patitur r.
parcitur v. | leniter v. (cfr. Cato 151, 3). leuiter ll. S. | rigatur
dv. lig- r. 18. 19 deferuntur P. 21 quantulacumque Df.

22 imbris ego. imbres Dd f. imbre E v. 23 odere E² Verc.
uidere Dd. odore E¹ v.

tur Aprili mense. tubures melius inseruntur in pruno silvestri et malo cotoneo et in calabrice. ea est spina silvestris; quaecumque optime et myxas recipit; utiliter et sorbos.

11. Plantas ex seminario transferre in aliud, priusquam suo loco ponantur, operose praecipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. 5

(15) 76 Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, samara colligenda est circa Martias kalendas, cum flavescere incipit. dein, biduo in umbra siccata, serenda densa in refracto, 10 terra super minuta incibrata crassitudine, qua in cupressis. pluviae si non adiuvent, rigandum. differendae ex arearum venis post annum in ulmaria intervallo pedali in quam-
77 que partem. Atiniā ulmos autumno serere utilius, quia carentes semine plantis scruntur. in arbustum quinquennes 15 sub urbe transferunt aut, ut quibusdam placet, quae vicenum pedum esse coeperunt. sulco, qui novenarius dicitur, altitudine pedum III, pari latitudine et eo amplius circa positas pedes terni undique e solido adaggerantur. arulas id vocant in Campania. intervalla ex loci natura sumun-
78 tur. rariores serendas in campestribus convenit. populos et fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est ab idibus Februariis, plantis et ipsas nascentes. in disponendis arboribus arbustisque

§ 76: Colum. V 6, 6. — § 77: Colum. V 6, 9. 10. 12. arb.
16, 3. Th. H. II 5, 6.

1 tuberes dv. tubes E². tubescere E¹. 2 cotoneo v.
-onea E. -one d. cotinne D. | et om. E. 3 quacumque E.
5 in dv. m D. om. E. 10 refracto v. refacto DE. arefacta
dT. area facta Schneider, sed cfr. Colum. V 6, 6 cum XI 2, 60.
11 qua CFW Müller p. 18. quae ll. v. 12 deferendae
TEv. disse- G. 14 Atiniā ego coll. XVI 72. 108 et Colum V
6, 9. maritas ll. v. 15 carentes T U 316. -ente ll. -ent v. | post
semine habent nam (non dTf) ut e ll. S.; eieci ut ex iterato
semine orta. nam et eae D. nam eae e v. 16 transferuntur
f v.a. Bas. 18 III ego. trium ll. v. nonne ternorum? | latitu-
dine v. altit- ll. om. d¹. 19 terni D²v. sterni r. 20 ex
loci v. sex luci ll. 21 rariores dTfH. ariores D¹E. ari-
D²v. | populos D¹dv. -lus r. 22 fraxinos dv. -nus r.

ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata et necessaria, non perflatu modo utilis, verum et aspectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem se porrigente versu. populos eadem ratio semine quae ulmos serendi, transferendi quoque e seminariis eadem et silvis.

(16) Ante omnia igitur in similem transferri terram 79 aut meliorem oportet, nec ex tepidis aut praecocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos; praefodere scrobes ante; si fieri possit, tanto, donec pingui 10 caespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem 80 pluviasque conbibant, aut, si id condicio largita non sit, ignes in mediis fieri ante menses duos, nec nisi post imbrres in his seri, altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem, in pronis 15 palmo amplius, iubetque caminata fossura ore compressiore esse, in nigra vero terra duo cubita et palmum quadratis angulis eadem mensura. Graeci auctores consentiunt non altiores quino semipede esse debere nec latiores II pedibus, nusquam vero semisquipede minus altos. quo- 20 niam in umido solo ad vicina aquae perveniatur, Cato,

§ 79: Pallad. III 9, 5. Th. H. II 5, 1. C. III 5, 2. (Colum. arb. 20, 2). Colum. III 5, 2. 9, 7—9. Th. C. III 4, 1. — § 80: Colum. V 5, 1. 2. 10, 2. arb. 19, 1. 16, 2. 4, 3. V 9, 7. 10, 3. (III 13, 8). V 10, 4. arb. 4, 3. 19, 2. Xenoph. Oecon. 19, 5. 7. Colum. III 13, 7. 8. (Th. H. II 5, 2).

1 quincuncialis v. -unculis d. quisuncalis E. quinsonoalis D. 2 quoquo dTfH. que quo r. quocumque v. 3 popu-
los dTS. -lus r. -lis v. 4 semine v. -na DE. -nandi dT. |
quae dS. qua rv. 8 aut dv. et rTS. | ex his dS. exiit r.
ex iis v. 9 ante ll. v. an ante aliquanto? (Theophr. ὃς πλεί-
στου χρόνου et ἐκ πολλῶν). | tanto donec Dv. tanto prius do-
nec EG. tanto prior nec d. 10 magno E. 11 largita om.
dT. cfr. Colum. V 9, 7. 12 mediis DdT D. -ios ES. -io v.

14 post cubitorum Petavius suspicatus est lacunam esse, his
fere explendam: latitudinem duorum. | pronis H coll. Colum.
pruinis DTE. prunis d. prunis v. 15 iubetque ego. et ubi-
que ll. v. | compressiore esse in ego. -iores (S. -iore dv). sint
ll. v. 17 dist. J. 18 u ego. duobus ll. v. 19 semisqui-
pede dS. -dem r. 20 dist. ego. | aquae dv. quae D. que-
que E. | perueniatur ego. -iat ll. v. (cfr. § 193. IV 94. VI 52).

- 81 si locus aquosus sit, latos pedes ternos in faucibus imosque palmum et pedem, altitudine IIII pedum, eos lapide consterni aut, si non sit, perticis salignis viridibus, si neque hae sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipes detrahatur. nobis adiciendum videtur ex predicta arborum 5 natura, ut altius demittantur ea, quae summa tellure gaudent, tamquam fraxinus, olea. haec et similia quaternos pedes oporteat demitti. ceteris altitudinis pedes terni suffecerint. *est innoxium adradi partes, quae se nudaverint.* Excide radicem, inquit, istam, Papirius Cursor imperator, ad terrorem Praenestinorum praetoris destringi 10 82 securi iussa.* testas, aliqui lapides rotundos subici malunt, qui et contineant umorem et transmittant, non idem planos facere et a terreno arcere radicem existimantes. glarea substrata inter utramque sententiam fuerit. 15
- 83 Arborem nec minorem bima nec maiorem trima transferre quidam praecipiunt, alii cum manum compleat, Cato crassiorem v digitis. non omisisset idem, si attineret, meridianam caeli partem signare in cortice, ut translatae

§ 81: Cato 43. (Colum. arb. 20, 3). Th. C. III 4, 2. H. II 5, 1. Colum. V 9, 7. Th. C. III 8, 1. Liv. IX 16, 17. 18. — § 82: Aristot. de invent. 6. Colum. arb. 4, 4. 5. Th. C. III 6, 5. 4, 3. Verg. Geo. II 348. Colum. III 15, 3. 4. arb. 17, 2. V 9, 9. Pallad. III 18, 5. — § 83: Cato 45, 3. (Pallad. III 25, 2). Colum. V 9, 10. Cato 28, 2. Verg. Geo. II 269 (Th. H. II 5, 3). Colum. V 6, 20. 9, 8. 10, 7. arb. 17, 4.

an potius exciderunt ante quoniam haec fere: fodiendum autem in sicco tantum? cfr. Xenoph. Oecon. 1 latos G. latus ll.

1. 2. imisque Ev. a. G. | IIII ego. quattuor ll. v. 4 altitudinem v. -ne Ei. -ni D. -nis d. | semipes detrahatur J. -pede trahatur ll. 5 adiciendum v. adiuuendum DE. -ntum d. 6 ea quae dv. aquae r. 8 oporteat Dd. -tet Ev. | dimitti Ev. 8. 9 terni suffecerint D. ternis (-ni d. -nos v) effecerint ll. v. | est innoxium — nudaverint post securi iussa habent ll. v. transposui ego. | est D². esti r. et est J. | adradi DE D. abradi dv. cfr. § 115. 138. Colum. IV 29, 9. arb. 8, 2. 12 securi iussa J. securius set (sed D²) ll. | testas om. v. a. H. | aliqui, aliqui J. aliqui vel S. sed cfr. Müller de stilo Plin. p. 91. 13 idem ego. item ll. v. 15 glarea Ev. gloria r. 16. 17 transferri dv. a. S. 17 annum dv. a. D. 18 attineret G. absti- ll. v. 19 translatae S. -lat DE. -latis dT. -lata v.

isdem et adsuetis statuerentur horis, ne aquiloniae meridianis oppositae solibus funderentur et algerent meridianae aquilonibus. quod e diverso adfectant etiam quidam in 84 vite ficoque, permutantes in contrarium. densiores enim 5 folio ita fieri magisque protegere fructum et minus amittere, siccumque sic etiam scansilem fieri. plerique id demum carent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. id quidem in horam 85 diei quintam vel octavam spectare maluerim. aequa latet 10 non neglegendum, ne radices mora inarescant neve a septentrionibus aut ab ea parte caeli usque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversae his ventis radices praebeantur, propter quod emoriuntur ignaris causae agricolis. Cato omnes ventos et 86 15 imbrequoque in tota translatione damnat. et ad haec proderit quam plurimum terrae, in qua vixerint, radicibus cohaerere ac totas *cum* caespite circumligari, cum ob id Cato in coribus transferri iubeat, procul dubio utilissime. *qui* quidem summam terram contentus est subdi. 20 quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. radices inflexas poni melius; arboarem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium. ficus si in scilla — bulborum hoc genus est — 87 seratur, ocissime ferre traditur pomum neque vermiculationi obnoxium, quo vitio carent *et* reliqua poma similiter 25

§ 84: Th. H. II 6, 12. C. III 5, 2. Colum. III 9, 7. — § 85: cfr. Plin. XVIII 334. Colum. V 6, 19. — § 86: Cato 28, 1 (cfr. Cato 61, 2, *ubi* plurima cum terra *scribendum videtur*). Colum. V 9, 8. Cato 28, 1. 2. (Colum. V 6, 21). Colum. V 10, 16. Pallad. IV 10, 2. — § 87: Th. H. II 5, 5. (C. V 6, 10). Pallad. IV 10, 25. Th. C. V 9, 4. Cato 28, 2. (Colum. V 6, 13. Th. C. III 5, 5).

1 statuerentur TS. -eretur ll. v. | horis dG. oris rTv.
6 siccumque dv. -mue r. 10 a om. Dd. 17 cum ego. om.
ll. v. cfr. Colum. V 9, 8. an totos caespites? 19 qui quidem
ego. quidem DTEv. idem d (?) P. qui idem D. 23 si in
scilla T Verc. in sicilia (in fic- D¹) ll. | est dv. om. D. esse E. |
24 ratur E. seritur v.a.G. 25 et ego. om. ll. v.

sata. radicum *filis* magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non evolsas, quis dubitet? qua ratione et reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices festuca cospissandam, quod Cato primum in ea re esse censem, plagam quoque a trunco oblini simo et foliis praeligari praecipiens.

88 12. (17) Huius loci pars est ad intervalla pertinens: quidam punicas et myrtos et lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen novenis, malos amplius paulo, vel magis etiam piros magisque amygdalas et ficos. quam- 10 optime diiudicabit ramorum amplitudinis ratio locorumque; et umbrae cuiusque arboris, quoniam has quoque observari oportet. breves sunt quamvis magnarum arborum, cum ramos in orbem circinant, ut in malis pirisque; eadem enormes cerasis, lauris. 15

89 (18) Iam quaedam umbrarum proprietas: iuglandum gravis et noxia, etiam capiti humano omnibusque iuxta satis. necat gramina et pinus, sed ventis utraque resistit, quoniam es protecta vinearum ratione egent. stilicidia pinus, quercus, ilicis ponderosissima, nullum cupressi, 20 umbra minima et in se convoluta. ficorum levis, quamvis sparsa, ideoque inter vineas seri non vetentur. ulmorum lenis, etiam nutriens, quacumque opacat. Attico haec quoque videtur e gravissimis, nec dubito, si emitantur in ramos; constrictae quidem illius noxiā esse 25

§ 88: Th. H. II 5, 6. — § 89: (Varro I 16, 6. Pall. XII 7, 9).

1 filis *ego*. cfr. XVI 128. eius ll. v. del. P. 3 confessi E. 4 festuca cospissandam (consp- P) D cum P. festugato (-ucato v. fistucato d C) spissandam ll. v. 9 tamen ll. v. tantum? 10 ficos TE¹S. ficus rv. 10. 11 quamquam *ego* (*mutata distinctione*). qm̄ D d. quō E. quod v. del. S. quod iam D. 11 diiudicabit v. -cauit ll. an id diiudicabit? 14 cum ego. om. ll. D U 318. quae v. | ramis D. | circinant *ego*. -nent v. -nat D²d. cercineat E. -nat D¹. circinatis D. -nantium U 318. 15 eadem E v. a. Verc. 16 iuglandium d v. a. D. (item § 91). 19 proiecta D cum Dal. sed cfr. XVI 35. | egent d v. aegent r. augent (*iunctum cum stilicidia*) D. 20 nulla compaessi D². 21 lenis f. 23 levis v. a. H. 25 illius E¹S. ullius DE²G. mollius d.

non arbitror. iucunda et platani, quamquam crassa. licet
gramini credere non *sub* alia laetius operienti toros. populo
nulla ludentibus foliis, pinguis alno, sed pascens sata.
vitis sibi sufficit, mobili folio iactatuque crebro solem 91
5 umbra temperans, eodem gravi protegens in imbre. om-
nium fere levis umbra, quorum pediculi longi. non fasti-
dienda haec quoque scientia atque non in ultimis ponenda,
quando satis quibusque umbra aut nutrix aut noverca est.
iuglandum quidem pinorumque et picearum et abietis
10 quaecumque attingere non dubie venenum.

(19) Stilicidii brevis definitio est: omnium, quae pro- 92
iectu frondis ita defenduntur, ut per ipsas non defluant
imbres, stilla saeva est. ergo plurimum intererit hac in
quaestione, terra, in qua seremus, in quantum arbores
15 quasque alat. iam per se colles minora quaerunt inter-
valla. ventosis locis crebriores seri conductit, oleam tamen 93
maximo intervallo, de qua Catonis Italica sententia est
in xxv pedibus, plurimum xxx seri. sed hoc variatur
locorum natura. non alia maior in Baetica arbor, in Africa
20 vero — fides penes auctores erit — miliarias vocari mul-
tas narrant a pondere olei, quod ferant annuo proventu.
ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit undique aut in
macro solo ac duro atque ventoso, cum minimum, XLV. 94
Baetica quidem uberrimas messes inter oleas metit. illam
25 inscientiam pudendam esse conveniet adultas interlucare
iusto plus et in senectam praecipitare aut, ut plerumque
ipsis, qui posuere, coarguentibus imperitiam suam, totas

§§ 92. 93: Th. H. II 5, 6. C. III 7, 2. Cato 6, 1. (Colum.
V 9, 7).

2 gramina E U 319. | non *sub* ego. cfr. XIX 156. *Pliniana*
p. 32. non soli ll. v. soli non U 319. non solum Müller emend.
III 18. | haud alia v. a. D. | operienti E. -imenti d. -iente Dv. |
toros v. cfr. XXII 76. -rus ll. -ris Müller l. l. 10 attigere
dv. a. S. 14 an in quantum intervallum? 16 oleam ego.
olea ll. v. 18 pedes Cato 6, 1. | plurimum DED. minimum,
plurimum d(?)v. 19 alia dv. alio r. 25 inscritiam v. a. H. |
conueniet v. cum (com D²) uehi et ll. | interlucare G. -uc-
tare ll. v. 26 ut om. dv. a. S.

excidere. nihil est foedius agricolis quam gestae rei poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

95 13. (20) Quaedam autem natura tarde crescunt, et in primis semine tantum nascentia et longo aevo durantia. at quae cito occidunt, velocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, et tamen antecedunt divitiis. in trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes et ante. ex his lentissima est pirus, ocissima omnium cypinus et pseudocypinus frutex. protinus enim floret seminque perfert. omnia vero celerius adolescunt stolonibus 10 ablatis unamque in stirpem redactis alimentis.

96 (21) Eadem natura et propagines docuit. rubi namque curvati gracilitate et simul proceritate nimia defigunt rursus in terram capita iterumque nascuntur ex sese repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus ut possint videri 15 homines terrae causa geniti. ita pessima atque execranda res propaginem tamen docuit ac viviradicem. eadem autem natura et hederis. Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurus, pruna, myrtum, nuces abellanas et Praenestinas, pla- 20 tanum.

97 Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobum IIII pedum quoquo et post biennium amputato

§ 94 extr. cfr. Colum. I 8, 14. — § 95: § 59. Th. C. I 8, 1. Colum. arb. 20, 2. Verg. Geo. II 57. Varro I 41, 4. Th. C. I 8, 4. — § 96: Th. H. III 18, 4. Cato 133, 2. 4. (52, 2). — § 97: Cato 51. 133, 3. Colum. arb. 7, 2. Cato 51.

1 foedius *v.* fidius *ll.* | gestae *v.* castae *ll.* 1. 2 poenitentia *v.* potentia *ll.* 2 laxitate *dv.* -tati *r.* | delingere **D.**

3 naturae **D².** natorae **D¹.** 6 pirus *dv.* pinus *r.* 7 diuitis **DD.** | incipiunt *v.* -pit *ll.* 7. 8 ostendens stante **DE.** 9 pseudocypinus **C.** -capirius *ll.* *v.* 10 profert *dv.* *a.* **S.** 14. 15 replentur *d.* 17 uiuiradicem **TG.** uirira- **D.** uiridem *ra-* *r.*

18 natura et hederis **S.** naturae (-re **D¹E.** -ra **D²**) tederis *ll.* -ra est hederis *v.* 19. 20 lauros **dT.** laurum *v.* *a.* **S e Catone.** 20 pruna **J.** -nam *ll.* -num **S e Catone.** -nos *v.* del. **P.** | syrtus **Dd.** myrtus *v.* -tos **C.** 23 quoquo *d* *Verc.* quoque *rv.* *an* quoquaversus *vel* undique? | post biennum **D²v.** posten-
nium *r.*

flexu plantaque translata post trimatum, quas si longius ferre libeat, in qualis statim aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in his transferantur. alterum 98 genus luxuriosius, in ipsa arbore radices sollicitando tra-
iectis per vasa fictilia vel qualos ramis terraque circumfartis, atque hoc blandimento inpetratis radicibus inter poma ipsa et cacumina — in summa etenim cacumina hoc modo petuntur audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi — eodem quo supra biennii spatio ab-
scisa propagine et cum quasillis sata. Sabina herba propa-
gine seritur et avolsione; tradunt faece vini aut e parietibus latere tuso mire ali. iisdem modis rosmarinum seritur et ramo, quoniam neutri semen, rhododendrum propagine et semine.

15 14. (22) Semine quoque inserere natura docuit raptim 99 avium fame devorato solidoque et alvi tempore madido cum fecundo fimi medicamine abiepto in mollibus arborum lec-
ticis et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas, unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauru, lau-
rum in ceraso et bacis simul discolores. tradunt et mone-
dulam condentem semina in thensauros cavernarum eius-
dem rei praebere causas.

(23) Hinc nata inoculatio sutoriae simili fistula ape- 100 riendi in arbore oculum cortice exciso semenque inclu-
25 dendti eadem fistula sublatum ex alia. in ficiis et malis haec fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quaerit sinum in nodo germine expulsi corticis gemmamque ex alia ar-
bore includit.

§ 98: Cato 133, 3. 52, 1. Pallad. III 10, 6. 7. Geop. XI 16.
— § 99: (Th. C. II 17, 4. V 4, 5). — § 100: Verg. Geo. II 74 sq.

1 quas si dv. quasi r. 4 luxuriosum E. 4. 5 circum-
fartis dT H. -mpartis r. -mpactis v. 7 cacuminum summa
dT. 8 dist. ego. | ingenio ll. cfr. XV 49. an inuento? 10
quasillis S. quas illis E. qua illis r. qualis illis v. 17 for-
tasse e mollibus. an potius in mollitas arborum vel ventis?
18 uentis dv. -ti E. ueti D. 25 et U 321. hoc et ll. autem
et v. 27 germine dE v. gemine D. gemmae C. cfr. Colum.
V 11, 3.

101 Et hactenus natura ipsa docuit, (24) insitionem autem casus, magister alius et paene numerosior, ad hunc modum: agricola sedulus casam saepis munimento' cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex hedera. at illae vivaci morsu adprehensae suam ex aliena fecere vitam, 5 apparuitque truncum esse pro terra. aufertur ergo serra 102 aequaliter superficies, levigatur falce truncus. ratio postea duplex, et prima inter corticem lignumque inserendi. timebant prisci truncum findere, mox inforare ausi medio ipsi- que in eo medullae calamum imprimebant, unum inseren- 10 tes, neque enim plures capiebat medulla. subtilior postea ratio vel senos addi, mortalitati eorum et numero, per media trunko leniter fisso cuneoque tenui fissuram custo- diente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam ca- lamus. 15

103 Multa in hoc servanda: primum omnium, quae patia- tur coitum talem arbor et cuius arboris. varie quoque et non isdem in partibus subest omnibus sucus. vitibus ficiisque media sicciora et e summa parte conceptus; ideo illinc surculi petuntur. oleis circa media sucus, inde et 20 104 surculi; cacumina sitiunt. facillime coalescunt quibus ea- dem corticis natura quaeque pariter florentia eiusdem horae cognitionem suorumque societatem habent. lenta res, quotiens umidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. reliqua observatio, ne fissura in nodo fiat — re- 25 pudiat quippe advenam inhospitalis duritia —, ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua,

§ 101: Th. C. I 6, 1. Colum. V 11, 3. 4. 6. 7. — § 102: Colum. V 11, 1. Verg. Geo. II 78 sq. — § 104: Colum. V 11, 1. 12. Th. C. I 6, 2. Verg. Geo. II 78. Colum. V 11, 3. 10. 4. 7. IV 29, 9.

5 aliena *Hack.* -eno *ll. v.* 9 inforare *dEv.* imperare *D.* |
ausi *dv.* aut si *r.* 12 addi *ego.* adici *D S.* adiicit *d(?)v.* |
dist. Müller emend. III 19. | numero succurrere persuasa *v. a. D.*
17 arboris calamus *v. a. S.* 19 sicciora *v.* -iore *ll.* | e
om. d. 20 media *fEH.* -ias *rv.* 21 surculi *dv.* -lis *r.*
23 cognitionem *D B S.* gigna- *rv.* germina- *C.* 24 res *D dv.*
res est *EC.* 25 dura *Brot.* ex *ed. princ.*

ne tralucens. *Vergilius* e cacumine inseri vetat, cei- 105
 tumque est ab umeris arborum orientem aestivum spec-
 tantibus surculos petendos, et e feracibus et e germine
 novello, nisi vetustae arbori inserantur; ii enim robustio-
 5 res esse debent. praeterea ut praegnates, hoc est ger-
 minatione turgentes et qui parere illo speraverint anno,
 bimi utique nec tenuiores digito minimo. inseruntur au- 106
 tem et inversi, cum id agitur, ut minor altitudo in lati-
 tudinem se fundat. ante omnia gemmantes nitere conve-
 10 niet; nihil usquam ulcerosum aut retorridum spei favet.
 medulla calami commissurae in matre ligni corticisque
 iungatur, id enim satius quam foris cortici aequari. calami
 exacutio medullam ne nudet, tamen tenui fistula detegat.
 fastigatio levi descendat cuneo tribus non ampliore digitis,
 15 quod facillime contingit tinctum aqua radentibus. ne ex- 107
 acuatur in vento, ne cortex a ligno decedat alterutri.
 calamus ad corticem usque suum deprimatur. ne luxetur,
 dum deprimitur, neve cortex replicetur in rugas. ideo
 lacrimantes calamos inseri non oportet, non, Hercules,
 20 magis quam aridos, quia illo modo labat umore nimio
 cortex, hoc vitali defectu non umescit neque concorpora-
 tur. id etiam religionis servant, ut luna crescente, ut 108
 calamus utraque deprimatur manu. et alioqui hoc in opere
 duae simul manus minus nituntur, necessario tempera-
 25 mento. validius demissi tardius ferunt, fortius durant,

§ 105: *Verg. Geo.* II 78. *Colum.* V 10, 6. arb. 20, 1. V 11,
 3. 9. *Pallad.* III 17, 4. *Th. C.* I 6, 3. 4. III 5, 1. — § 106:
Colum. V 11, 7. 5. (*Pallad.* III 17, 5). *Th. C.* I 6, 7. *Colum.*
 IV 29. 9. — § 107: *Th. C.* I 6, 8. 5. — § 108: *Colum.* V 11, 2.
Pallad. III 17, 4.

4 uetustae dv. -state r. -stati S. | arboris DS. | ii E²v.
 id r. 5. 6 germinatione dTv. cfr. *Colum.* V 11, 3. gemina-
 r. gemma- G. 8. 9 latitudinem v. alti- ll. 10 aut retor-
 ridum v. aut ore to- d. auctore to- r. | dist. D. 11 si in
 matre v. a. D. 12 cortici dv. -cis r. 13 tenui tamen d
 v. a. S. an tantum tenui? 14 fastigio d. | cuneo dv. cum
 eo r. 15. 16 exacuatur G. exaquatur DE. -uetur d. 16
 decidat dv. a. G. 17 laxetur dT v. a. G. 18 deprimitur v.
 rep- ll. 21. 22 concorporatur DC. -rat rv.

contraria ex diverso. ne hiscat nimium rima laxeque capiat, aut ne parum et exprimat aut compressum necet; 109 hoc maxime cavendum in praevalide accipientis truncō. *ut media fissura relinquatur*, quidam vestigio fissurae falce in truncis facto salice praeligant marginem ipsum, postea 5 cuneo findunt continente vinculo libertatem debiscendi. — (quaedam in plantario insita eodem die transferuntur). — si crassior truncus inseratur, inter corticem et lignum inseri melius, cuneo optime osseo, cortex ne rumpatur, 110 laxato. cerasi libro dempto finduntur. hae solae et post 10 brumam inseruntur. dempto libro habent veluti lanuginem, quae si comprehendit insitum, putrefacit. *vinculum* cuneo adacto utilissime adstringitur. inserere aptissimum, quam proxime terrae patiatur nodorum truncique ratio. 111 eminere calami VI digitorum longitudine non amplius debent. 15 Cato argillae vel cretae harenam simumque bubulum admiscet atque ita usque ad lentorem subigi iubet idque interponi et circumlini. ex iis, quae commentatus est, facile appareat illa aetate inter lignum et corticem nec alio modo inserere solitos aut ultra latitudinem II digitorum calamos demittere. inseri autem praecipit pira ac mala per ver et post solstitium diebus L et post vindemia, 112 oleas autem et ficos per ver tantum, luna sitiente,

§ 109: Pallad. III 17, 3. Colum. IV 29, 9. (V 11, 7. 4). —
§ 110: Pallad. XI 12, 5. Colum. V 11, 5. — § 111: Cato 40, 2. 3.
— § 112: Cato 41, 1. 40, 1. (28.) 40, 4. Colum. V 11, 6. Th. C. I 6, 7.

1 rima v. prima ll. 2 et ll. G. del. v. ut D. 3 praecaendum d v. a. S. | in Dd¹EJ. ne in d²T. ut v. | dist. ego. 4 ut ego. in ll. v. | an modica? | relinquatur v. -quant ll. S. de dictione cfr. Colum. IV 29, 16 et V 11, 7. | quidem dE. | falce d v. -cem r. 6 cuneo J. -eos ll. v. | figunt v. a. J. 7 plantario v. -tatio ll. 9 cortex ne ego. cortice ll. J. ne cortice v. cfr. Colum. V 11, 4. 10 finduntur d v. fund- r. 12 comprehenderit d. | putrefacit. uinculum Schneider ad Colum. IV 29, 10. putrefacito incolume D E. -cit incolume (-mi v) d H. 13 adacto Schneider l. l. -tum ll. v. 14 proximum d v. a. S. 15 calami sex d v. -mi se D. -mis e i E. 21 demittere d v. dim- r. 22 per solstitium S e Catone 40, 1. | et post H. post ll. v. et per S. 23 silente P e Catone 40, 1.

[hoc est sicca] praeterea post meridiem ac sine vento austro. mirum quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, et caespite ab imbre frigoribusque protexisse 111 ac mollibus bifidorum vimum fasciis, lingua bubula — 5 herbae id genus est — insuper optegi iubet eamque inligari opertam stramentis. nunc abunde arbitrantur paleato luto sarcire *et* libro II digitos insito exstante. verno in- 113 serentes tempus urguet, incitantibus se gemmis praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimum- 10 que suci habet sub cortice, qui nimius insitis nocet. punica vero et sicum quaeque alia sicca sunt recrastinare minime utile. pirum vel florentem inserere licet et in 114 Maium quoque mensem pretendere insitiones. quod si longius adferantur pomorum calami, rapo infixos optime 15 custodire sucum arbitrantur, servari inter duos imbrices iuxta rivos vel piscinas utrumque terra obstructos, 15. vi- tium vero in scrobibus siccis stramento opertos ac deinde terra obrutos, ut cacumine exstant.

(25) Cato vitem tribus modis inserit: praesectam findi 115 iubet per medullam, in eam surculos exacutos, ut dictum 106 est, addi, medullas iungi. altero, si inter se vites con-tingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso iunctis medullis colligari. tertium genus est terebrare vi- tem in obliquum ad medullam calamosque addere longos 25 pedes binos atque ita ligatum insitum intritaque inlitum operire terra calamis subrectis. nostra aetas correxit, ut 116

§ 113: Th. C. I 6, 5. 8. — § 114: (Pallad. III 25, 7. — Geop. X 75, 22). Colum. IV 29, 8. — § 115: Cato 41, 2. 3. 4. — § 116: Colum. IV 29, 16. 4. 6. arb. 8, 1. (Geop. IV 12). IV 29, 10. arb. 8, 3. Th. C. I 6, 8.

1 uncos posuit D. cfr. XVII 57. 4 fasciis J. fasces ll. fascibus v. 7 sarcire d Dal. farcire rv. fasciare J. | et libro ego. libro ll. v. -ros C. plagam vincire libro coni. S. | duos ll. v. quattuor digitis Colum. V 11, 6. 11 quaeque Brot. e Theophr. quamque ll. quamquam (alias) v | procrastinare coni. Dal. 13 insitionem d v. a. S. 14 infixos v. -xo ll. 18 exstant Duker ad Liv. 42, 2. existent D E. -tant d v. a. S. 21 iungi dv. iunci r. | altero si d Verc. -ros r. 22 adraso v. -sa ll.

Gallica uteretur terebra, quae excavat nec urit — quoniam adustio omnis hebetat —, atque ut gemmascere incipiens eligeretur calamus, nec plus quam binis ab insito emineret oculis, ulmi . . . vimine alligato . . . bina circumdarentur . . . acie a duabus partibus, ut inde potius destillaret mucor, qui maxime vites infestat; dein cum evaluisent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur,
 117 ubertati crassitudine permissa. vitibus inserendis tempus dedere ab aequinoctio autumno ad germinationis initia. sativae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura sic-
 10 cioribus; si sativae silvestribus inserantur, degenerant in feritatem. reliqua caelo constant. aptissima insitis siccitas; huius enim remedium: adpositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem destillat. inoculatio rores amat lenes.

15

118 16. (26) Emplastratio et ipsa ex inoculatione nata videri potest, crasso autem maxime cortici convenit, sicut est ficis. ergo amputatis omnibus ramis, ne sucum avocent, nitidissima in parte quaque praecipua cernatur hilaritas, exempta scutula ita, ne descendat ulta corticem ferrum, 20 inprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma,

§ 117: (Colum. IV 29, 1). Th. C. I 6, 10. 6. — §§ 118. 119:
 Colum. V 11, 8. 11. 9. 10. 11. 8. Cato 42.

3 eligeretur *D.* ligatur *ll.* -getur *v.* legatur *G.* | *an* ab inscriptione? 4 ulmi *ll.* *S.* ulmeo *v. del.* *D.* *an* ulmi libro uel? | alligatus *v. a.* *S.* | binaque *v. a.* *S.* | circumdaretur *Tv.* circumcidatur *C.* -cideretur *G.* lacunam indicavi cum *J.* etiam bina corruptum videtur. legendum fortasse: ulmi libro vel vimine alligato vincula luto paleato oblita circumdarentur, et vitis infra falcis incideretur acie. 6 mucor *D E G.* cfr. Theophr. humor *dTv.* cfr. Colum. arb. 8, 3. 7 flagella *d v.* -elli *r.*

8 ubertati *v.* -ate *ll.* *D.* 10. 11 siccioribus *ll.* *v.* *an* spissioribus? cfr. § 121. Theophr. c. pl. I 6, 10 cum h. pl. III 2, 3.

12 feritatem *d v.* -tate *r.* 12. 13 siccitas *d v.* -catas *r.*
 13 in remedium *D.* | dist. ego. 14 distillans *Hack.* 16 Emplastratio *Huet ap. Brot.* cfr. index libri. emplastri (-sti *E*) ratio *dEv.* Emplastri *D.* | ex om. *E S.* 17 cortice *E.* | ficus *D.* 18 *an* summis. ramis? cfr. Colum. 19 cernatur *d v.* certatur *r.* 21 mamma *v.* -mas *ll.*

sic conpage densata, ut cicatrici locus non sit et statim fiat unitas, nec umorem nec adflatum recipiens; nihilominus tamen et luto munire et vinculo melius. hoc genus 119 non pridem repertum volunt qui novis moribus favent, sed 5 iam et apud veteres Graecos invenitur et apud Catonem, qui oleam sicumque sic inseri iussit, mensura etiam praefinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quattuor digitorum longitudine et trium latitudine atque ita coagmentari et illa sua intrita oblini, eadem 10 ratione ut in malo. quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus, exempta cortici tessella latere plano adiungendo. tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes 120 tullios omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio bacis, aliunde vite, pirus, ficus, puniceis malorumque 15 generibus. sed huic brevis fuit vita. nec tamen omnia experimentis adsequi *in natura* possumus. quaedam enim nasci nisi sponte nullo modo queunt, eaque inmitibus tantum et desertis locis proveniunt. capacissima insitorum 121 omnium dicitur platanus, postea robur, verum utraque 20 sapores corrumpit. quaedam omni genere inseruntur, ut ficus, ut punicae. vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis aut caducus rimosusque cortex, neque inoculationem siccae aut umoris exigui. fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio, sed utraque infirmissima; et quae 25 cortice tantum nituntur, vel levi aura ocissime deplantantur. inserere firmissimum et fecundius quam serere.

§ 120: (Colum. IV 29, 9). Th. C. III 1, 1. 4. — § 121 extr.:
Colum. V 10, 6. arb. 20, 2.

5 iam et *ego*. etiam et **DED**. etiam d. id etiam v. et iam J. et S. 7 corticis **DD**. 8 longitudinem . . . latitudinem **DD**. 9 coagmentati d. | oblini v. oblii **dE**. oblitera **D**. 10 ut **D**. et **ll**. v. 11 latere *ego*. a latere **ll**. **D**. surculo a latere v. | plano **ll**. v. calamo **D**. 13 tullios *O. Jahn* (*bull. dell' inst. arch. 1840 p. 12*). tullias **d Brot.** thulias *r S. Tullios* *H.* tulias *G.* tilias v. 15 omnem v. per omnia S. 16 experientes *CFW Müller* p. 18. | *in natura* *ego*. naturam **ll**. v. 19 dicitur v. a. S. 20 corrumpunt **E** v. a. *H.* 21 et punicae d v. a. S. *an* punicae? 22 ac caducus d v. a. S.

122 17. Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Romanus Ateste genitus insevit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. sic facta est castanea, quae ab eo nomen accepit inter laudatas. postea Tereus eiusdem libertus Corellianam iterum insevit. haec 5 est inter eas differentia: illa copiosior, haec Tereiana melior.

123 (27) Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit ac defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. multa sic seruntur in primisque ficus omnibus 10 aliis modis nascens praeterquam talea, optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite eoque ipso harena cooperto. ramo seruntur et punica, palis laxato prius meatu, item myrtus, omnium horum longitudine III pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter servato, truncō exacuto.

124 (28) Myrtus et taleis seritur, morus talea tantum, quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. quapropter de talearum satu nunc dicendum est. servandum in eo ante omnia, ut taleae ex feracibus fiant arboribus, ne curvae neve scabrae aut bifurcae, ne tenuiores quam ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut in libato cortice atque ut sectura inferior ponatur semper et quod fuerit ab radice, ad cumuleturque germinatio terra, 25 donec robur planta capiat.

§ 123: Th. H. II 1, 2. II 5, 6. 4. 5. II 1, 4. — § 124: Th. H. II 1, 4. Pallad. III 25, 28. 30 extr. (Plin. XV 57). Colum. V 9, 2. 3. Varro r. r. I 40, 4. Th. H. II 5, 5.

1. 2 cornelius d. 5 Tereus *D coll. v. 6 et XV 94.* heret E. heres d. haere// D¹. haeres D²v. Etereius H. Hetereius U 321. | eiusdem dv. eius de r. (*an eius de libertis?*) 6 haec terreiana E. haec Etereiana H. Hetereiana U 321. si Tereiana recte legatur, fortasse (illa *ex ditto gr. orto*) legendum sit: copiosior haec, Tereiana melior. 11 talea v. tale ll. 12 uastiore dv. uastatiore r. | adigatur dv. adicatur r. 13 ipso dv. ipsa r. 15 longitudine dv. -nem r. 15. 16 crassitudine dv. nem r. 18 e taleis E. 22 ne v. om. ll. neue C. et D. 25 fuerit Müller emend. III 20. erit ll. v. erat U.

18. (29) Quae custodienda in olearum cura Cato 125 iudicaverit, ipsius verbis optime praecipiems: Taleas oleagineas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito, diligenterque tractato, ne liber labo-
5 ret, cum dolabis aut secabis. quas in seminario saturus eris, pedales facito. eas sic inserito: locus bipalio subactus sit beneque gluttus. cum taleam demittes, pede taleam opprimito. si parum descendet, malleo aut mateola adigito, cavetoque,
10 ne librum scindas, cum adiges. palo prius locum ne feceris, quo taleam demittas; ita melius vivet. taleae ubi trimae sunt, tum denique maturae sunt, ubi liber se vertet. si in scrobibus aut in sulcis 126 seres, ternas taleas ponito easque divaricato.
15 supra terram ne plus quattuor digitos traversos emineant, vel oculos serito. — Diligenter eximere oleam oportet et radices quam plurimas cum terra ferre, ubi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat. si quis quaeret, quod tempus
20 oleae serendae sit, agro sicco per sementem, agro laeto per ver. (30) <1> Olivetum diebus xv ante 127 aequinoctium vernum incipito putare. ex eo die dies XL recte putabis. id hoc modo putato: qua locus recte ferax erit, quae arida erunt et si quid

§§ 125. 126: Cato 45. — § 126 extr.: Cato 61, 2. — § 127:
Cato 44. 5, 8. 61, 1.

4 decidito *Cato*. 7 siet beneque terra tenera siet beneque glittus siet *Cato*. | guttus E¹. 8 demittes f *Cato H.* -tis Dv. dimittes E. -tis d. 9 descendet f *Cato S.* -dat rv. | adigito d *Cato v.* adicito r. 10 adiges *Cato H.* adices ll.

11 demittas *Cato v.* -tat ll. | si ita seueris uti stet talea, melius *Cato*. 12 taleae d *Cato H.* talea et rv. | maturae *Cato* curae ll. v. | sint dv. 13 sese *Cato*. 14 seres Dd f *Cato H.* seras Ev. 15 trauersos (transuersos v) emineant v e *Cat. D.* trauerso semine aut ll. 16 oculo seruato P. 16. 17 eximere semina et per tempus radices *Cato*. 17 an quam plurima? cfr. § 86 et *Cato 28, 1.* 18 ubi d *Cato v.* obi r. 19 ne aqua noceat *Cato*. | quaeret D *Cato*. -rat d E² v. -rit E¹. 20 siet *Cato*.

23 xlvi *Cato*.

ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. qua locus ferox non erit, id plus concidito aratoque bene enodatoque stirpisque leves facito. — Circum oleas autumnitate ablaqueato et stercus addito. — Qui oletum saepissime et altissime miscet, is tenuissimas radices exarabit. *si male arabit*, radices susum abibunt, crassiores fient et eo in radices vires oleae abibunt.

- 128 <2> Quae genera olearum et in quo genere terrae iuberet seri quoque spectare oliveta, diximus in ratione 10 ^{15, 20} ~~sqq.~~ olei. Mago in colle et siccis et argilla inter autumnum et brumam seri iussit, in crasso aut umido aut subriguo solo a messe ad brumam. quod praecipisse eum Africæ intellegitur. Italia quidem nunc vere maxime serit. sed si et autumno libeat, post aequinoctium XL diebus ad vergiliarum occasum IIII soli dies sunt, quibus seri noceat.
- 129 Africæ peculiare, quod in oleastro eas inserit quadam aeternitate, cum senescant, proxima adoptione virga emissa atque ita alia arbore ex eadem iuvenescente iterumque et quotiens opus sit, ut aevis eadem oliveta constent. inse- 20 ritur autem oleaster calamo et inoculatione.

- 130 <3> Olea, ubi quercus effossa est, male ponitur, quo-

§ 128: Mago ap. Colum. arb. 17, 1. (Plin. XVII 11). — § 129: Pallad. V 2, 2. 3. (Colum. V 9, 16). Th. C I 6, 10. — § 130: Colum. V 8, 7. arb. 17, 3. (Varro I 16, 6). Pallad. XI 8, 2. Colum. XI 2, 40. 41. V 9, 12. 15.

1 uentus *Cato v.* uetus *ll.* | inde *ll.* *H.* *om.* *codd.* *Cat.* *Verc.*
in *v.* 2 artatoque *S* cum *Pontedera antiqu.* p. 56. 3 eno-
dato *Cato.* 4 autumno *v. a.* *H.* 5 oliuetum *dE v. a.* *D.* |
me miscebit is tenuissi *om.* *codd.* *Cat.* 6. 7 *si male arabit S*
e *Cat.* *om.* *ll.* *v.* 7 fient *Cato v.* fiunt *ll.* 8 eo *om.* *T* *Cato.*
9 et *T S.* ut *D E.* uel *dv.* 10 iuberet *S.* -re et *D E.* ui-
uere et *dv.* | seri debeant *v. a.* *S.* 11 argilla *v.* -la et *E.*
-lam et *r.* 12 subriguo solo *P.* -iguoso *T.* -icosu *D.* -icoso
d. -igu *E.* -iguo *v. a.* *S.* 14 quidem *v.* -dam *ll.* | uero *D d.* |
serit *v.* seri *ll.* 14. 15 sed et si *d T.* 16 *III H coll.* XVII
11. XVIII 287. 288. XIII *ll.* *v.* 17 quidem in *v. a.* *S.* | olea-
stro eas *Müller emend.* III 20. -stro est *ll.* *v.* -stro *S.* -stros
D. | inserere *v. a.* *S.* 18 consenescunt *v. a.* *S.* | adoptione *v.*
-oni *ll.* *H.* 19 uiuescente *d T P.* 22 est *ego.* sit *ll.* *v.*

niam vermes, qui raucae vocantur, in radice quercus na-
scuntur et transeunt. non infumare taleas aut siccare
prius, quam serantur, utilius conpertum. vetus olivetum
ab aequinoctio verno intra vergiliarum exortum interradi
5 alternis annis melius inventum, item muscum radi, cir-
cumfodi autem omnibus annis a solstitio II cubitorum
scrobe pedali altitudine, stercorari tertio anno.

<4> Mago idem amygdalas ab occasu arcturi ad bru- 131
mam seri iubet, pira non eodem tempore omnia, quoniam
10 neque floreant eodem, oblonga aut rotunda ab occasu ver-
giliarum ad brumam, reliqua genera media hieme ab
occasu sagittae, subsolanum aut septentrionis spectantia,
laurum ab occasu aquilae ad occasum sagittae. conexa enim
de tempore serendi inserendique ratio est. vere et au- 132
15 tumno id magna ex parte fieri decrevere. est et alia hora
circa canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omni-
bus locis pariter utilis intellegitur, sed haud omittenda
nobis non tractus alicuius rationem, verum naturae totius
indagantibus. in Cyrenaica regione sub etesiarum flatu 133
20 conserunt, nec non et in Graecia, oleam maxime in La-
conia. Coos insula et vites tunc serit, ceteri apud Grae-
cos inoculare et inserere non dubitant, sed arbores non
serunt. plurimumque in eo locorum natura pollet; nam-
que in Aegypto omni serunt mense et ubicumque imbrues
25 aestivi sunt, ut in India et Aethiopia, necessario post haec
autumno seruntur arbores. **<5>** ergo tria tempora ea- 134

§ 131: Colum. V 9, 13. Pallad. XI 8, 2. 3. (II 15, 6. III 25, 1). — § 132: Th. C. III 2, 6. 3, 3. — § 133: Th. C. III 3, 4. 3. — § 134: Th. C. III 2, 6.

2 infumare dT Brot. cfr. § 143. XIX 73. intu- ll. inhu- v.
5 radi ego coll. Colum. et Pallad. radici DTE. circumdare
radici d(?)v. 10 non aequa v. a. D. | eodem D. eadem
ll. v. | dist. D. 13 laurum ad occasum D. 14 inserendique
ratio Müller emend. III 21. que (quae D v) ratio ll. v. aequa
ratio Verc. quaestio D. cfr. § 19. 140. 18 ratione E.
21 Coos J. cuius ll. Cos C. Co v. 23 eo locorum d v. oleo
quorum E. oleo colarum D¹. ocularum D². 25 non sunt H. |
at J. | dist. J. | post aestum coni. J. an postea h. e. vel post
hos? 26 eadem del. P.

dem germinationis, ver et canis arcturique ortus. neque enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo maior est terrae ac satorum omnium libido, qua tempestive uti plurimum interest conceptus, peculiare utique in in-
 135 sitis, cum sit mutua cupiditas utrumque coeundi. qui ver probant, ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. qui praefrerunt autumnum, ab arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant et ad ver parata veniant atque non protinus germinatio auferat vires. quaedam tamen 10 statutum tempus anni habent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam serendi vel inserendi. de pluribus locorum situs optime iudicabit. frigida enim et aquosa verno
 136 conseri oportet, sicca et calida autumno. <6> communis quidem Italiae ratio tempora ad hunc modum distribuit: 15 moro ab idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum, ita ut brumam xv ne minus diebus antecedant, malis aestivis et cotoneis, item sorbis, prunis, post medium hie- mem in idus Februarias, siliquae Graecae et persicis ante brumam per autumnum, nucibus iuglandi et pineae et 20 abellanae et Graecae atque castaneae a kal. Martiis *ad*

^{16, 74.} idus easdem, salici et genistae circa Martias kal. hanc
⁷⁷ in siccis semine, illam in umidis virga seri diximus.

137 19. <7> Est etiamnum nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream, quod usquam invenerim, Colu- 25 mellae excogitata, ut adfirmat ipse, qua vel diversae insociabilesque arborum naturae copulentur, ut fici atque

§ 135: Th. C. III 3, 1. 2, 7. Varro I 39, 2. Colum. XI 2, 96. Pallad. II 15, 12. Th. C. III 3, 4. — § 136: Colum. V 10, 20. 17. (Varro I 25, 2). 19. 20. 14. arb. 25, 1. 24. 25, 1. 22, 3. 29, 1. — § 137: Colum. V 11, 13. arb. 26, 2.

3 maior est dv. -iore r. | terrae ac dv. ac terrae r. 5 utrumque dv. -rique rS. cfr. VIII 163. 187. 13 iudicabit dv. -cauit r. 16 Mora Dv. a. G. | piro dG. pira rv. 21 ad v. et ll. 22 salici Tv. -icis r. 23 illam dv. illa r.
 24 etiamnunc Ev. H. etiam G. 25 inuenerim dv. -rit r.
 26 adfirmet E. | qua v. quo DdT. que E. 26. 27 insociabilisque DED. 27 fici dv. faci D. fagi E.

oleae. iuxta hanc seri sicum iubet non ampliore inter-vallo, quam ut contingi large possit ramo oleae quam maxime sequaci atque oboedituro, eumque omni interim tempore edomari meditatione curvandi. postea fico adepta 138
 5 vires, quod evenire trimae aut utique quinquenni, detru-
 cata superficie ipsum quoque deputatum et, ut dictum est, 115
 adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum vinculis,
 ne curvatura fugiat. ita quodam propaginum insitorum-
 que temperamento triennio communem inter duas matres
 10 coalescere, quarto anno abscisum totum adoptantis esse,
 nondum vulgata ratione aut mihi certe satis conperta.

(31) Cetero eadem illa de calidis frigidisque et umi- 139
 dis aut siccis supra dicta ratio et scrobes fodere monstra- 135
 vit. in aquosis enim neque amplos neque altos facere ex-
 15 pediet, aliter in aestuoso et sicco, ut quam maxime accipient
 aquam contineantque. haec et veteres arbores colendi ra-
 tio est. ferventibus enim locis adcumulant aestate radices
 operiuntque, ne solis ardor exurat. aliubi ablaqueant per- 140
 flatusque admittunt. iidem hieme cumulis a gelu vindi-
 20 dicant. contra illi hieme aperiunt umoremque sitientibus
 quaerunt. ubicumque circumfodiendi [arbores] ratio [in
 circuitum] pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quo-
 niam amore solis umorisque in summa tellure oberrant.

§ 138: Colum. V 11, 14. 15. arb. 26, 3. IV 29, 13. (Varro I 40, 6). — § 139 extr.: (Colum. V 9, 13). — § 140: Colum. V 5, 6.

1 ampliorum E. 6 ipsum quoque coni. S. ipsumque ll. G.
 7 cruce E v. a. C. | in crure — fugiat transponi post cur-
 vandi voluit P. 8 an refugiat? 9 communem (sc. ramum)
 ego. -une DED. -uni dv. -uniter (del. inter) Huet ap. Brot.
 15 aestuoso T Bas. aestuoso r v. D. 18 ablaqueant v.
 alla- d. adlaqueant (-ntur E)r. 18. 19 perflatusque dv. -atum
 usque r. -atuusque D. 19 idem DD. id est E. 21 arbo-
 ris DD. uncos posui, quia radices dicendum erat propter vv.
 in summa tellure oberrant; si radices ante ratio intercidieset,
 arborum radices scribendum esset. 22 circuitum DTE. -itu
 dv. uncos posui cum Dal.; glossema est ad vv. in orbem.
 22. 23 quoniam DD. qm d. quando E.v.

Et de arboribus quidem fructus gratia serendis inse-
 141 rendisque in universum sint dicta haec: 20. (32) restat
 earum ratio, quae propter alias seruntur ac vineas maxime,
 caeduo ligno.

Principatum in his optinent salices, quas serunt loco 5
 madido, tamen refosso pedes II et semipedem, talea ses-
 142 quipedali vel pertica, quae utilior, quo plenior. intervallo
 esse debent pedes seni. trimae pedibus binis a terra pu-
 tatione coercentur, ut se in latitudinem fundant ac sine
 scalis tondeantur. salix enim fecundior, quo terrae pro- 10
 pior. has quoque omnibus annis confodi iubent mense
 143 Aprili. haec est viminalium cultura. perticalis et virga
 et talea seritur, fossura eadem. perticas ex ea caedi iustum
 est quarto fere anno. et hae autem senescentium locum
 propagine sarciant præcisa post annum. salicis viminalis 15
 iugera singula sufficiunt xxv vineae iugeribus. eiusdem
 rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinato, talea
 sesquipedali, biduo siccata, palmipedi intervallo, terra super-
 iniecta II cubitorum crassitudine.

144 (33) Harundo etiamnum dilutiore quam hae solo gau- 20
 det. seritur bulbo radicis, quod alii oculum vocant, do-
 drantali scrobe, intervallo II pedum et semipedis, refici-
 turque ex sese vetere harundineto extirpato, quod utilius
 repertum quam castrare, sicut antea. namque inter se ra-

§ 141: Colum. IV 30, 3. 4. 5. — § 142: Colum. IV 30, 6.
 31, 2. — § 143: Colum. IV 30, 7. Atticus ap. Colum. IV 30, 2.
 — §§ 144. 145: Colum. IV 32, 1. 2. 4. 5. arb. 29, 1. Pallad.
 III 23, 1. Geop. V 53, 1. (Cato 6, 3). Geop. V 53, 5.

1. 2 serendis inserendisque *Tv.* -di inserendique *r.* 2 sint
D'dv. sunt *r.* 5 quas serunt *Müller emend.* III 22. qua-
 rum *ll.* quarum satio fit *v. lac.* indicavit *D.* 6 refosso *v.* -ssos *ll.*
 8 seni d *Bas.* semi *r.* 11 confodi *D'dv.* -fidi *D¹.* -figi *E.*
 14 eae d *v. a. S.* | locum *om. d v. a. S.* 15 propagine *D²d*
v. om. r. S. | sarciant *D²D.* sarciant locum *d v.* praesarciant
D¹E S. praesarciant locum *f.* *Brot.* resarciant locum *H.* | prae-
 cisa *ego.* (cfr. § 211. Colum. IV 31, 3). pertica *EJ.* pertica
 ac *D.* pertica immersa ac *d v.* | annum recisa *d²(?)v. a. J.*
 20 etiam *n²D* 21 radici *E.* 22 duum *ll. v.* 23 utere *D¹E.*

dices serpunt mutuoque discursu necantur. tempus con- 145
 serendi, priusquam oculi harundinum intumescant, ante
 kal. Martias. crescit ad brumam usque desinitque, cum
 durescere incipit. hoc signum tempestivam habet caesu-
 ram. et hanc autem, quotiens et vineam, fodiendam pu-
 tant. seritur et traversa, non alte terra condita, erum-
 puntque e singulis oculis totidem plantae. seritur et de- 146
 plantata pedali sulco, binis obrutis gemmis, ut tertius
 nodus terram attingat, prono cacumine, ne rores conci-
 piat. caeditur decrescente luna. vineis anno siccata utilior
 quam viridis.

(34) Castanea pedamentis omnibus praefertur facilitate 147
 tractatus, perdurandi pervicacia; regerminatione caedua
 vel salice laetior. quaerit solum facile nec tamen hare-
 nosum, maximeque sabulum umidum aut carbunculum vel
 tofi etiam farinam, quamlibet opaco septentrionalique et
 praefrigido situ, vel etiam declivi. recusat eadem glaream,
 rubricam, cretam omnemque terrae fecunditatem. seri nuce 148
 diximus, sed nisi ex maximis non provenit, nec nisi qui- 59
 20 nis acervatim satis. refringi solum debet sub ea ex No-
 vembri mense in Februarium, quo solutae sponte cadunt
 ex arbore atque subnascuntur. intervalla sint pedalia, un-
 dique sulco dodrantali. ex hoc seminario transferuntur in
 aliud bipedali intervallo post biennium. sunt et propagi- 149
 25 nes, nulli quidem faciliores. nudata enim radice tota in
 sulco prosternitur; tum ex cacumine supra terram relicto
 renascitur et alia ab radice. sed tralata nescit hospitari

§ 146: Colum. arb. 29, 2. Geop. V 53, 2. — § 147: Pallad. XII 15, 2. Colum. IV 33, 1. Pallad. XII 7, 19. Geop. X 63, 1. — §§ 148—151: Pallad. XII 7, 21. 17. Colum. IV 33, 2. 3. 4. 1. Geop. X 63, 3. Colum. IV 30, 2.

1 discursu dT_v. decursu rD. 6 alte terra dC. altera
 rVerc. 10 fumo siccata Schneider ad Colum. IV 33, 1 ex
 Geop. V 53, 6. 17 glaream P e Palladio H. galleam D_E.
 galeam dT. Gallicam B. 19 nisi ex v. nisi et D_E. ni fiet d.

20 refringi Ddft. cfr. Colum. IV 33, 1. perfr- E_v. | sub
 ea D. supra ll. v. 24 post D. plus ll. v. | biennio d_v.

24. 25 an serunt et propagine . . . faciliore? sequentia Schneider ad Colum. IV 33, 3 vitiata putavit.

pavetque novitatem biennio fere; postea prosilit. ideo nucibus potius quam viveradicibus plantaria caedua im-
150 plentur. cultura non alia quam supra dictis, fodiendo supputandisque per biennum sequens. de cetero ipsa se colit umbra stolones supervacuos enecante. caeditur intra 5 septimum annum. sufficiunt pedamenta iugeri vicenis vi- nearum iugeribus, quando etiam bifida ex stirpe fiunt, durantque ultra alteram silvae suae caesuram.

151 Aesculus similiter provenit, caesura triennio senior, minus morosa nasci in quacumque terra seritur vere balano, 10 sed non nisi aesculi, scrobe dodrantali, intervallis II pe- dum. saritur leviter quater anno. hoc pedamentum minime putrescit caesumque maxime fruticat.

Praeter haec, quae diximus, sunt caedua fraxinus, lau- rus, persica, corulus, malus, sed tardius nascuntur terram- 15 que defixa vix tolerant, non modo umorem. sabucus contra 16, 189 firmissima ad palum taleis seritur, ut populus. nam de ^{sqq.} cupresso satis diximus.

152 21. (35) <1> Et praedictis velut armamentis vinea- rum restat ipsarum natura praecipua tradenda cura. vi- 20 tium surculis et quarundam arborum, quibus fungosior intus natura, geniculati scaporum nodi intersaepiunt me- dullam. ferulae ipsae breves, et ad summa breviores arti- 153 culi utrimque sua internodia includunt. medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit longitudinem inplens, 25

§ 153: Colum. III 10, 2. IV 20, 2. — § 154: (ib. IV 16, 3).

1 nouitatem D²d v. -tas tam r. | dist. Schneider l. l. 2 uiueradicibus J. uiuir- G. uice ra- ll. 3 fodiendis d v. a. S.
 4 supplantandisque E. 5 stolones v. -one ll. 6 uice-
 nis D²S. uicem sui r. unius vicenis v. 7 ex Schneider l. l.
 ea ll. v. a. S. 9 biennio Colum. | senior C. senior ll. v. H. an
 caesurae biennio senior? 12 saritur J cum Dal. seritur
 ll. v. 13 caesumque H cum Dal. laes- ll. v. 14 quae dixi-
 mus sunt caedua ego. sunt caedua quae diximus ll. v. 20
 an praecipuaque vel ac praecipua? 23 fistulae coni. Dal.
 probante Schneidero ad Colum. IV 29, 8. | summam d. | breuio-
 ris DD. 23. 24 articuli d. -lis rv. 24 utrimque ego. utique
 ll. v. | sua ego. si in D¹. dua E. duo d. his in D²D. his S.
 duobus v. 25 inrellens ego. inpellens ll. v.

quamdiu nodi pervia patent fistula. cum vero concreti ademere transitum, repercussa erumpit ab iuna sui parte iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, ut dictum est in harundine ac ferula, quorum dexte-^{16, 163}
 5 rum ab imo intellegitur articulo, laevum in proximo,^{13, 122} atque ita per vices. hoc vocatur in vite gemma, cum ibi caespitem fecit; ante vero quam faciat, in concavo oculus et in cacumine ipso germen. sic palmites, nepotes, uvae, folia, pampini gignuntur, mirumque firmiora esse in dex-
 10 tera parte genita.

⟨2⟩ Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, medios secare oportet ita, ne profluat medulla. et in fico quidem dodrantales, paxillis solo patefacto, seruntur sic, ut descendant quae proxima arbori fuerint, II oculi extra terram emineant. oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, unde germinantur. hac de causa et in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quo fuere laturi fructus in arbore, cum tempestive sati praegnates inchoatos conceptus aliubi pariunt. ita satas ficos tertio anno transferre facile. hoc pro senescendi celeritate adtributum huic arbori, ut citissime proveniat.

⟨3⟩ Vitium numerosior satus est. primum omnium nihil seritur ex his nisi inutile et deputatum in sarmenta. opputatur autem quidquid proximo tulit fructum. solebat capitulatus utrumque e duro surculus seri, eoque argumento malleolus vocatur etiamnunc. postea avelli cum sua calce coepitus est, ut in fico, neque est aliud vivacius. tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce,

§ 155 extr.: Plin. XVI 118. Colum. arb. 3, 1. 3. — §§ 156-158: Iulius Atticus et Celsus ap. Colum. III 17, 3. III 6, 3. (17, 2. 19, 2). III 10, 5. 7 (15. 16. 17. 21). III 17. 3. (18, 2). 10, 21. 19, 1. (arb. 3, 4). 19, 2. (15, 3. arb. 3, 3).

1 patent <i>U</i> 323. patet <i>ll. v. a. D.</i>	2 adimere <i>E.</i>	4. 5
dexterum <i>v. -ro ll.</i>	7 facit <i>dTE v. a. G.</i>	oculos <i>D²E v. a. C.</i>
11. 12 medio <i>D.</i>	13 paxillis <i>coni. J.</i>	paxilli <i>D²v. tax-</i>
<i>dTE. ta. x. illi D¹.</i>	16 germinant <i>dv. -nent Brot.</i>	17 quo
<i>D²D. aquos D¹d aquas E.</i>	<i>quos v. fluere E.</i>	19 pariant
<i>coni. S.</i>	<i>20 facile est dT.</i>	<i>coni. S.</i>

quod sagittae vocantur, cum intorti panguntur, idem cum
recisi nec intorti, trigemmes. plures autem ex eodem sur-
157 culo hoc modo fiunt. serere e pampinariis sterile est,
nec nisi secundo oportet. quae raros habet nodos, infe-
cunda iudicatur; densitas gemmarum fertilitatis indicium 5
est. quidam seri vetant nisi eos qui floruerint surculos.
sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile
rumpitur quod intortum fuit. seruntur pedali, non bre-
viores, longitudine, quinque sexve nodorum. pauciores
158 tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. inseri 10
eodem die, quo deputentur, utilissimum; si multo postea
114 necesse sit serere custoditos, uti praecipimus, caveri uti-
que, ne extra terram positi sole inarescant, vento aut fri-
gore hebetentur. qui diutius in sicco fuerint, priusquam
serantur, in aqua pluribus diebus revirescant. 15

159 <4> Solum apricum et quam amplissimum in semi-
nario sive in vinea bidente pastinari debet, ternos pedes
bipalio alto, marra reici quaternum pedum fermento, ita
ut in pedes binos fossa procedat, fossum purgari et ex-
tendi, ne crudum relinquatur, verum exigi mensura. male 20
pastinatum deprendunt scamna inaequalia. metienda est
160 et ea pars, quae interiacet, pulvini. surculi seruntur et
in scrobe et in sulco longiore; super quam tenerrima in-
geritur terra, sed in gracili solo frustra nisi substrato
pinguiore corio. quam duas integi oportet et pro- 25

§§ 159—162: Colum. III 5, 3. (13, 8. IV 1, 3). 13, 9. 10.
(II 4, 3. III 15, 5. Pallad. III 9, 14). Colum. arb. 3, 4. 5. 9,
1. 2. 3. (Pallad. III 29, 1). Th. C. V 5, 1. (III 14, 6). Geop.
IV 7.

1 iidem G. id enim ll. v. 3 e pampinariis sagittas ste-
rile v. a. G. 4 fecunda d. -das v. a. G. an e fecunda (sc.
vite)? cfr. Colum. III 10, 17. 9 nodorum D²v. donorum r.
12 custodito sicuti d. | cauere dT. 16 quam aptissimum
Schneider ad Colum. III 5, 3. 13, 8. an quam mollissimum?
cfr. Colum. III 13, 7. 18 ferramento C. 19 ut in v. ut ll. S.
20 et exigi v. a. G. 23 longiore, super v. -iore se su-
per E. -iores a super D. -iores haec (hac T) super dT. -io-
res. desuper D. | quam ll. J. quos v. 24 substrato dEv. -ata
D(?)J. 25 pinguiore corio D². -iores rv. -iore. corio D. | lacunam

ximam attingi, terram eodem paxillo deprimi et spissari, interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses; ita satos malleolos **xxiii** mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi partatur. oculorum inde materia emicat, cum qua **xxxvi** mense viveradix transfertur.

<5> Est et luxuriosa ratio vites serendi, ut quattuor **161** malleoli vehementi vinculo colligentur ima parte [luxuriosa] atque ita vel per ossa bubuli cruris vel per colla fictilia **10** trajecti obruantur binis eminentibus gemmis. uniscunt hoc modo recisisque palmitem emitunt. postea fistula fracta radix libere capit vires, uaque fert omnium corporum suorum acinos. in alio genere invento novicio **162** finditur malleolus, medullaque erasa in se colligantur ipsi **15** caules ita, ut gemmis parcatur omni modo. tum malleolus in terra fimo mixta seritur et, cum spargere caules coepit, deciditur foditurque saepius. talis uvae acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum vivere semina ipsa perquam mirum sit medulla adempta.

20 Nasci surculis etiam, quibus non sit articulatio, arbo- **163** res non omittendum videtur. namque buxi tenuissimis quinis senisve colligatis depacti proveniunt. quondam in observatione erat, ut defringerentur ex inputata buxo, aliter vivere non crediti. detraxere hoc experimenta.

25 **<6>** Seminarii curam sequitur vinearum ratio. quin- **164**

§§ **164.** **165:** Colum. V 4, 1. 2. arb. 4, 1. Pallad. III 11. 14.
(Colum. IV 12, 2). Colum. IV 17, 8. arb. 4, 2.

indicavi cum J, qui explevit gemmas non pauciores coll. § 204. nec minus v. quam ll. v. gemmas D. 1 dist. D. | et eodem v. a. H. an autem? 2 semina in dv. semina r. 4 nisi deleri voluit J. an si vel sic, ut? 6 ut ue radix D¹. ut uera radix D². 8 ima D² D. in rv. | luxuriosae E. -ose d. uncos posui cum Salm. exerc. p. 413^b D. 9 prius uel om. E.

10 uniscunt D² D. unesc- D¹. umesc- rv. cfr. Colum. arb. 9, 2. 13 inuento ego. -tu ll. v. cfr. XXIII 41. 14 funditur E. | erasa dv. crassa r. 15 caules v. candales ll.

15. 16 malleolo E v. a. G. 16 fimo G. fixo ll. v. 22 senisue v. senisque TE. semisque r. 24 haec E v. a. G.
25 cura E.

que generum hae: sparsis per terram palmitibus aut per se vite subrecta vel cum amminiculo sine iugo aut pedatae simplici iugo aut compluviatae quadriplici. quae pedatae ratio, eadem intellegetur eius quoque, in qua sine amminiculo vitis per se stabit. id enim non fit nisi pedamenti inopia. simplici iugo constat porrecto ordine quem canterium appellant. melior ea vino, quoniam sibi ipsa non obumbrat adsiduoque sole coquitur et adflatum magis sentit, celerius rorem dimittit, pampinationi quoque et occationi omnique operi facilior. super cetera deflorescit 10 utilius. iugum fit pertica aut harundine aut crine funiculove, ut in Hispania Brundisque. compluviata copiosior vino est, dicta a cavis aedium compluviis. dividitur in quaternas partes totidem iugis. huius serendi ratio dicitur, eadem valitura in omni genere, in hoc vero numero- 15 sior tantum. <7> III vero seritur modis: optime in pastinato, proxime in sulco, novissime in scrobe.

167 De pastinatione dictum est; 22. sulco latitudo palae 159 satis est, scrobibus ternorum pedum in quamque partem. altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis 20 minor transferri debet, exstatura etiamnum duabus gem- 168 mis. emolliri terram minutis in scrobe uno sulcis simo- que misceri necessarium. clivosa altiores scrobes poscunt, praeterea pulvinatis a devexitate labris. qui ex his longiores fient, ut vites binas accipient e diverso, alvei voca- 25 buntur. esse vitis radicem in medio scrobe oportet, sed

§§ 166. 167: Colum. IV 17, 1. 19, 2. Varro r. r. I 8, 2. Colum. arb. 4, 2. 3. V 4, 2. (Pallad. II 10, 1. 2). Colum. III 16, 1. 13, 2. IV 4, 2. — § 168: Pallad. III 9, 14. Colum. arb. 4, 4. 5. 3. 10, 4. III 13, 8. Pallad. II 13, 7. III 11.

2 amminiculo *v.* anniculo *ll.* 3. 4 pedatae ratio *J.* pedata erat (*erit E S*) *ll. S.* pedatae ratio erit *v.* pedatae erit *Strack.* 4 intellegitur *E v. a. J.* 7 canterium *d v.* canther. | quoniam *D T S.* quō *E.* qm d. quando *v.* 12 brundisio- que *E v. a. H.* 16 tantum. III uero *ego cum S.* -tum uero *ll.* tribus uero *P.* tantum. His uero tribus *v.* 21 etiamnunc *E.* 22 sulcis *v.* sulcisue *D² d.* salcisue *D¹.* sulcisque *E.* 25 aluei *D² G.* alei *D¹ E.* alae *d T J.* cfr. *Cato 43, 1. Colum. IV 4, 2.*

ipsam innixam solido in orientem aequinoctialem spectare,
 adminicula prima e calamo accipere; vineas limitari decu- 169
 mano XVIII pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum
 transitus, aliisque transversis limitibus denuo pedum distin-
 5 gui per media iugera aut, si maior modus sit, totidem
 pedum cardine, quot decumano, limitari, semper vero quin-
 tanis semitari, hoc est ut quinto quoque palo singulae
 iugo paginae includantur; <8> solo spisso non nisi re-
 pastinato nec nisi viveradicem seri, tenero et soluto vel
 10 malleolum sulco vel scrobe. in colles sulcos agere tra- 170
 versos melius quam pastinare, ut defluvia transtris eorum
 contineantur; aquoso caelo vel sicco solo malleolos serere
 autumno, nisi si tractus ratio mutabit. siccus enim et
 15 calidus autumno poscet, umidus frigidusque etiam veris
 exitu. in arido solo viveradix quoque frustra seritur, male
 et in siccis malleolus, nisi post imbre, at in riguis vel
 frondens vitis et usque ad solstitium recte, ut in Hispania.
 quiescere ventos sationis die utilissimum. plerique
 austros optant, Cato abdicat.

20 <9> Interesse medio temperamento inter binas vites 171
 oportet pedes quinos, minimum autem laeto solo pedes
 quaternos, tenui plurimum octonus — Umbri et Marsi ad
 vicenos intermittunt arationis gratia in his, quae vocant
 porculeta —, pluvio et caliginoso tractu rariores poni,
 25 sicco densiores. subtilitas parsimoniae compendia invenit, 172
 cum vinea in pastinato seratur, obiter seminarium faciendi,

§§ 169. 170: (Colum. IV 20, 5. III 20, 4). Pallad. III 9, 11.

9. 8. Colum. III 14, 3. 1. (Plin. XVII 135. Th. C. III 3, 4. 11.

5). Colum. III 19, 3. Cato 40, 1. — §§ 172—174: Colum. III

16, 1. 2. (III 3, 12). III 3, 9. 4, 2. (Varro I 31, 2. 3). V 5, 10.

12. 13. IV 10, 2. 11, 2—4. 26, 1. 2. (Geop. XI 3, 4). IV 17, 2.

6 quot dv. quod r. 6. 7 quinquanis E. 7 seminar
 G. | ut d Bas. in rv. 9 an soluto et malleolum? 11 tran-
 stris D²S. tales E. tiliis D¹. tiles dT. palis v. 12 sicca E. |
 malleolos dv. -lus r. | serere om. d. 13 mutabit D. -auit ll.
 G. -auerit v. cfr. § 135. 184. 14 poscit d. poscit seri v. a. S.
 18 uentos d C. ueritos r. 24 procul et a E v. a. R
 25 densiores congruit v. a. S.

ut et viveradix loco suo et malleolus, qui transferatur, inter vites et ordines seratur, quae ratio in iugero circiter **xvi** viveradicum donat. interest autem biennium fructus, quo tardius in sato provenit quam in tralato.

173 Viveradix posita in vinea post annum resecatur usque **5** ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta adfixo et fimo addito. simili modo et secundo anno reciditur viresque concipit et intra se pascit suffecturas oneri. alias festinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in fetus exeat tota. nihil **10** avidius nascitur ac, nisi ad pariendum vires serventur, tota fit fetus.

174 <10> Pedamenta optuma, quae diximus, aut ridicae **e**
147 •qq. robore oleaque, si non sint, pali e iunipero, cupresso,
laburno, sabuco. reliquorum generum sudes omnibus annis **15** reciduntur. saluberrima in iugo harundo conexa fasciculis durat annis quinis. cum breviores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur.

175 <11> Tertius vineae annus palmitem velocem robustum- **20** que emittit et quem faciat aetas vitem. hic in iugum insilit. aliqui tum excaecant eum supina falce auferendo oculos, ut longius evocent, noxia iniuria. utilior enim consuetudo pariendi satiusque pampinos adiugatae deter-
176 gere usque quo placeat roborari eam. sunt qui vetant tangi proximo anno, quam tralata sit, neque ante LX mensem falce curari, tunc autem ad III gemmas recidi.

§§ 175. 176: Colum. V 5, 13. IV 11, 1. (arb. 5, 6. IV 24, 4.
22, 4).

3 **xvi** E. | autem om. dT. 8 concipit et v. -pit d. -pit
ut E. -pitur D. 9 eiundicia E¹. runcida D². 12 fit d v.
fit r. 13 radice E v. a. B. | e coni. Dal. om. ll. v. a. H.
15 laburno B coll. XVI 76. alburno ll. v. an lauru? cfr. Colum.
IV 26, 1. Geop. XI 3, 4. | genere d. 16 fasciculus E.
17 durant d. 22 aliqui S. atqui dT. aqui r. quidam v.
24 pariendi d v. -enti r. | adiudicatae E v. a. Bas. 26 tangi
d v. tingi r. | quam d G. q. L. I. autem D. quo E v. 27 cur-

alii et proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosve singulis annis adiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. id utrimque fructu tardum, praeterea retorridum et nodosum pumilionum incremento. 5 optimum autem matrem esse firmam, postea fetum audacem. nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiae errore; quidquid est tale, plagis nascitur, non e matre. 177 totas habeat illa vires, dum roboratur, et annuos accipiet tota fetus, cum permisum fuerit nasci. nihil natura portionibus parit. quae excreverit satis firma, protinus in iugo collocari debebit; si etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa. viribus, non aestate, decernitur. 178 temerarium est ante crassitudinem pollicarem viti impereare. sequente anno palmites edacentur pro viribus matris 15 singuli aut gemini. iidem et secuto, si coget infirmitas, nutriantur, tertioque demum II adiciantur. nec sunt plures quaternis umquam permittendi, breviterque non indulgendum et semper inhibenda fecunditas est. ea est natura, ut parere malit quam vivere. quidquid materiae adimitur, 20 fructui accedit. illa semina mauult quam fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit.

⟨12⟩ Dabit consilium et soli natura. in macro, etiamsi 179 vires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fetura 25 sub eo exeat. minimum id esse debet intervallum, ut

§ 177: (Colum. IV 10, 1, 2. 17, 5). IV 20, 5. — §§ 178—180:
ib. IV 17, 5. 4 (24, 11. 14, 3). 21, 2. 1. 26, 4. V 6, 28 (IV 20, 3. 2).

2 adiciat E. -iunt d. 3 id ll. G. ideo v. an fit? | utrumque G. utriusque v. | fructu U 324. -tum ll. v. 4 nodosum reddit G. | pumilionum d G. -orium D. -orum E. 8 accipiet ego. -pit ll. v. 9 missum D. 10 quae// E. 11 sin d v. a. S. 14 sequenti d v. a. S. | edacentur ego. cfr. Colum. IV 10, 2. 17, 4. 27, 4. salutentur ll. v. saluentur H. seruentur Brot. attollentur S. alitentur J. 18 fecundita D. | est ea est D (dist. ego). et ea est d S. in ea est E v. ea est Bas. 19 malit d v. mallit r. | libere vivere Müller emend. III 22. 20 semina mauult d v. semina uult r. se mauult D. 22 egerit ll. v. an deperit? cfr. § 11. 24 moretnr " -ritur ll.

attingat iugum speretque, non teneat, adeo non recumbat in eo nec delicate se spargat. ita temperetur hic modus, ut crescere etiamnum malit quam parere.

180 <13> Palmes duas tresve gemmas habere sub iugo debet, ex quibus materia nascatur, tunc per iugum mergi alligarique, ut sustineatur iugo, non pendeat, vinculo mox adstrictius a tertia gemma alligari, quoniam et sic coeretur impetus materiae densioresque citra pampini exultant. cacumen religari vetant. natura haec est: deiecta pars aut praeligata fructum dat, plurimumque ipsa curvatura. 10 quod citra est, materiem emittit, offensante, credo, spiritu 152 et illa quam diximus medulla. quae ita emicuerit materia 181 fructum dabit anno sequente. sic duo genera palmitum: quod e duro exit materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur aut, ubi supra cicatricem est, 15 fructuarium; alterum ex anniculo palmite semper fructuarium. relinquitur sub iugo et qui vocatur custos — hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis — proximo anno materiam datus, si vitis luxuria se consumpsert, et aliis iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus 20 appellatur, si forte custos fallat.

182 <14> Vitis, antequam septimum annum a surculo compleat, evocata ad fructum eiuncescit ac moritur. nec veterem placet palmitem in longum et ad quartum usque pedamentum emitte, quod alii dracones, alii funiculos vocant, 25 ut faciant quae masculeta appellant. cum induruit vitis,

§ 181: Colum. V 6, 29 (IV 22, 4. arb. 10, 2). IV 21, 3. 24, 3. arb. 5, 1. IV 24, 5. 17 (22, 4). — § 182: Colum. IV 22, 2 (Plin. XVII 206).

1 speretque *G.* superetque (quae *E*) *ll. v.* | *an ideo?*
 2 ita *dv.* ista *r.* 3 etiam *D² v. a. Brot.* | *malit dTv.* mallet *r.*
 5 ex *materiis* quibus *materia dE v. a. Bas.* | *mergi ll. v.*
cfr. Colum. IV 26, 3. erigi *D.* 7 *adstrictus d v. a. S.*
 8 *exultent E.* 11 *emittit ego.* mittit *ll. v.* 15 *aut ubi v.*
cfr. § 197. aut uti *D¹dEJ.* aut si *D²D.* at ubi *C.* 16 *semper-*
que E v. a D. 19 *luxoriose E.* 20 *ferunculus dE.*
 23 *fluctum E.* | *euanescit D²Bas.* 25 *ut quod D²D.* | *funi-*
culos D²D. iunic- *rv.* 26 *induruerit dT.*

pessimum in vinea traducere. quinto anno et ipsi palmites 183 intorquentur singulaeque singulis materiae emittuntur ac deinde proximis, prioresque amputantur. semper custodem relinqu melius, sed is proximus viti esse debet, nec 5 longior quam dictum est, et, si luxuriaverint palmites, 181 intorqueri, ut IV materias vel II, si uniuersa erit vinea, emittat.

<15> Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, 184 qualecumque initio adminiculum desiderabit, dum stare 10 condiscat et recta surgere, cetera a primordio eadem, dividi autem putatione pollices in aequali examine undique, ne praegravet fructus parte aliqua. obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. huic vineae trium pedum altitudo excelsior nutat, ceteris a quinto, 15 dum ne excedat hominis longitudinem iustum. iis quoque, 185 quae sparguntur in terra, breves ad limitandum caveas circumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter se pugnant occursantes, maiorque pars terrarum ita supinam in tellure vindemiam metit, siquidem et 20 in Africa et in Aegypto Syriaque ac tota Asia et multis locis Europae hic mos praevalet. ibi ergo iuxta terram 186 comprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, ut semper pollices tantum relinquuntur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore binis, praestatque multos esse quam longos. quae de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit uva terrae.

§ 183: Colum. arb. 10, 2 (IV 24, 11). — § 184: Colum. V 5, 7. 8 (IV 24, 9). — § 186: Colum. V 5, 18 (arb. 10, 3).

2 e singulis v.a.S. 3 deinde e d²E v.a.D. 6 uniuengerit erit E. 9 desiderabit d.v. -rauit r. 10 a primordio dG. ad primordio D. -ium ES. 10—12 dist. Müller emend. III 24. 11 pollices DG. -cis rv. 12 praegauet D¹. precauet E. 13 emitare D¹. emittere E. 16 breues G. breui ll. -uis v. | limitandum J. imita- D d¹E. nita- d². innite- v. | cannas H coll. Pall. III 11, 14. 19 tellurem D E S. | metit v. metuit D¹dE. mittit D²D. 24 nonne ter inis P e Colum. arb. 10, 3. quinis ll. v.a.S. an f ·?

187 <16> Genera separari ac singulis conseri tractus utilissimum — mixtura enim generum etiam in vino, non modo in musto, discors — aut, si misceantur, non alia quam pariter maturae iungi necessarium. iuga altiora, quo laetior ager et quo planior, item roscido, nebuloso minusque ventoso convenient, contra humiliora gracili et arido et aestuoso ventisque exposito. iuga ad pedamentum quam artissimo nodo vinciri oportet, vitem levi contineri. quae genera vitium et in quali solo caeloque essent consideranda, cum enumeraremus naturas earum et vinorum, 10
14, 20
sqq. docuimus.

188 <17> De reliquo cultu vehementer ambigitur. plerique aestate tota post singulos rores confodi iubent vineam, alii vetant gemmantem; decuti enim oculos tractuque intrantium deteri, et ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. inimicos et pubescente uva rastros, satisque esse vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno ad vergiliarum exortum et canis ortu et nigrescente acino. quidam ita determinant: veterem semel a vindemia ante brumam, 20 cum alii ablaqueare et stercorare satis potent, iterum ab idibus Aprilibus, antequam concipiat, hoc est in VI idus Maias; dein prius quam florere incipiat et cum defluerit et variante se uva. peritiores adfirmant, si iusto saepius

§ 187: Colum. III 20, 4. arb. 3, 2. III 21, 1. 6. 5. 11. 19, 2. 3. IV 16, 4. 13, 2. — § 188: (Colum. arb. 12. 2). IV 27, 1. Verg. Geo. II 371. Iulus Graecinus ap. Colum. IV 28, 2. — §§ 189—192: Colum. arb. 5, 3. 4. 10, 5. (IV 8, 1. Pallad. IX 5, 1). arb. 12, 1. 11, 2. IV 28, 1. Pallad. VI 2, 2. — Colum. IV 23, 1. 29, 4. 5. (24, 2). 23, 2. 3. IV 9, 1. 24, 7. arb. 10, 1. 3. (5, 2. IV 24, 15. 21. Pallad. III 12, 6. 6, 4). Colum. IV 9, 2. 1. 24, 16.

1 tractus U 325. cfr. Colum. III 21, 1. -tum (= -tuus) D E.
-tibus d v. a. D. 7 arido aestuoso d v. a. S. | uentis d T.
8 leui d v. leue r. an leni? 11 docuimus D T f D. notaui-
mus r v. 14 tactuque v. a. G. 18 confodi D² d v. confido D².
-fidi E. 19 ortu G. ortum ll. H. exortum v. 21 potent v.
-tant ll. Brot. 22 aprilibus D² D. -lis d E v. -los D¹. | con-
cipit d E. : ante D² d v. uaria ante r.

fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rumpantur. quae fodiantur, ante ferventes horas diei fodiendas convenit, sicuti lutum neque arare neque fodere, fossione pulverem excitatum contra soles nebulasque prodesse.

5 <18> Pampinatio verna in confesso est ab idibus Maiis, 190 intra dies X, utique antequam florere incipiat, et eam infra iugum debere fieri. de sequente variant sententiae. cum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii sub ipsa maturitate. sed de his Catonis praecepta decernent. 17, 197
10 namque et putationum tradenda ratio est.

<19> Protinus hanc a vindemia, ubi caeli tepor in- 191 dulget, adoriuntur. sed et in hoc fieri numquam debet ratione naturae ante exortum aquilae, ut in siderum causis docebimus proximo volumine, immo vero favonio, quo- 18, 283
15 niam anceps culpa sit praepropere festinationis. si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari plagasque findi et caeli vitio exuri oculos lacrima destillante. nam gelu fragiles fieri quis nescit? operarum ista computatio est in 192
20 latifundis, non legitima naturae festinatio. quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt; quo serius, eo fructum uberiorem. quare macras prius conveniet putare, validas novissime, plagam omnem obliquam fieri, ut facile decident imbræ, et ad terram verti quam 25 levissima cicatrice acie falcis exacuta plagaque conlevata, recidi autem semper inter II gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. nigram esse eam existimant et, donec 193 ad sincera veniatur, recidendum, quoniam e vitioso materia utilis non exeat. si macra vitis idoneos palmites non

§ 193: Colum. IV 24, 5.

3 fissionem E. 6 eam v. ea ll. 12 et in hoc Müller emend. III 24. in hoc ll. hoc v. 15 an est? 19 nesciat d v.a.S. | operariorum d T. 20 latis fundiis d. 21 materiam d. 22. 23 conueniat d E¹ H. -nit v. 25 exacuta P. exacta ll. v.a.D. | conuelata P. conuelata ll. v.a.H. 26 uulneratus oculus coni. Dal. 27 eam ll. v. laesam coni. Dal. cfr. § 226. an eam noxium?

habeat, ad terram recidi eam novosque elici utilissimum, in pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum uva sint; id enim et uvas supplantat praeterquam in nova vinea. inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo, quippe etiam uva, quae nascatur e duro, rigescente, 5
 194 ut nisi ferro detrahi non possit. pedamentum quidam inter II vites utilius putant statui, et facilius ablaqueantur ita, meliusque est uniiugae vineae, si tamen et ipsi iugo sint vires nec flatu infesta regio. in quadripertita quam proximum oneri adminiculum esse debet, ne tamen in- 10 pedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse non amplius, ablaqueari autem prius quam putari iubent.

195 <20> Cato de omni cultura vitium ita praecipit: Quam altissimam vineam facito alligatoque recte, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: 15 capita vitium *per sementim ablaqueato*. vineam putatam circumfodito, arare incipito, ultro citro- que sulcos perpetuos ducito. vites teneras quam primum propagato, *sic occato*: veteres quam minimum castrato; potius, si opus erit, deicito 20 biennioque post praecidito. vitem novellam re- 196 secari tum erit tempus, ubi valebit. si vinea ab vite calvata erit, sulcos interponito ibique vivam radicem serito. umbram a sulcis removeto, cre- broque fodito. in vinea vetere serito ocinum, si 25 macra erit — quod granum capit ni serito —, et circum capita addito stercus, paleas, vinaceas, 197 aliquid horumce. ubi vinea frondere coeperit,

§ 194: Colum. (IV 24, 18). IV 16, 3. 17, 7. 16, 2. (arb. 5, 3). —
 §§ 195—197: Cato 33, 1. 2. 3. 4.

2 hos dv. his r. eos de his f.S. 3 enim et DdT.D. et-
 enim E.G. enim v. 5 nascitur d.T. 9 flatu Bas. -tui ll. v.
 10 oneri dv. -rari r. 12 iubentur T. 16 per — uineam
P e Cat. om. ll. v.a.S. 17 putata dE v.a.S. 18. 19 quam
 proximum d. 19 sic occato S e Cat. cato ll. om. v.
 23 calua Cato. 23. 24 uiueradicem Cato. 24 ab sulcis
Cato. 26 capiat Cato. | ni serito D. ne ser- d Cato v. inser- r.
 28 horum, quo rectius ualeat S e Cat.

pampinato. vineas novellas alligato crebro, ne caulis praefringatur, et quae iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leviter porrigoque, uti recte stent. ubi uva varia fieri cooperit, vites subligato **<21>** Vitis insitio 198 una est per ver, altera cum uva floret; ea optima est. — Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dumtaxat bracchium crassam licebit. primum deputato; binas gemmas ne amplius re-
linquito. ex radicibus bene exfodito et cave, ne radices saicies. ita uti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco operitoque et bene occulcato, eodemque modo vineam statuito, alligato flexatoque, uti fuerit, crebroque fodito. — Ocinum, quod in
vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum umbrae patiens, quod celerrime proveniat.

23. **<22>** Sequitur arbusti ratio mirum in modum 199 damnata Sasernae patri filioque, celebrata Scrofae, vetustissimis post Catonem peritissimisque, ac ne a Scrofa quidem nisi Italiae concessa, cum tam longo iudicetur aevo nobilia vina non nisi in arbustis gigni et in his quoque laudatoria summis sicut uberiora imis. adeo excelsitate proficitur. hac ratione et arbores eliguntur. 200

§ 198: Cato 41, 1. 49, 1. 2. — § 199: Colum. V 6, 24. (Pallad. III 13, 1). — §§ 200—203: (Colum. V 6, 4. arb. 16, 1). V 6, 5. arb. 16, 3: V 7, 1. 6, 15. 7, 2. (6, 10). V 6, 17. (arb. 16, 2. V 6, 11). Pallad. III 10, 5. Colum. V 6, 18. arb. 16, 3. (V 6, 19. 21).

2 caules praefringantur *Cato*. 3. 4 corrigitoque *Cato*.

4 uti *Se Cat.* ubi **D E H.** ¹ u d. ut *Brot.* quae ubi *v.* | spectent *Cato.* | uaria *v e Cat.* uallaria *ll.* 5 subligato, pampinato uvasque expellito, circum capita sarito *Cato. lac. ind. J.* 6 altera est cum *Cato.* 10 exfodito, usque radices persequito et caueto ne *Cato.* | ne **d T. om. rv.** 11 ne saicies **E v.**

13 flexatoque **d f H.** flox- **D E².** flosx- **E¹.** laxatoque *v.*

16 proueniet **D d.** 18 Sasernae *ego.* sasserne *T.* -na **D d.** a Serna **E.** a Sarsenna *v.* Sarsennae *G.* | patri **T G.** patre *rv.* | celebrata *d v.* -ato *r.* | scrofae **D' v.** scropae **D¹.** sropae **E.** scroba *d.* 19 peritissimisque *d v.* -mis *r.* | ac ne a *v.* aenea **D E.** eneas *d.* 28 eliguntur *v.* religuntur **D.** -gantur *r H.*

prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem
 Atinia. dein populus nigra, eadem de causa, minus densa
 folio. non spernunt plerique et fraxinum ficumque, etiam
^{12, 22 sqq.} oleam, si non sit umbrosa ramis. harum satus cul-
^{15, 18 sqq.} tusque abunde tractatus est. ante XXXVI mensem attingi
^{18, 62 sqq.} falce vetantur. alterna servantur bracchia, alternis pu-
 201 tantur annis, sexto anno maritantur. Transpadana Italia
 praeter supra dictas cornu, opulo, tilia, acere, orno, car-
 pino, quercu arbustat agros, Venetia salice propter uligi-
 nem soli. et ulmus detruncata media in tria ramorum 10
 scamna digeritur, nulla fere xx pedum altiore arbore.
 tabulata earum ab octavo pede altitudinis dilatantur in col-
 libus siccisque agris, a duodecimo in campestribus et umi-
 202 dis. meridianum solem spectare palmae debent, rami a
 projectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium 15
 quoque virgultorum barba, ne obumbrent. intervallum
 iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in
 terga frontemque, in latera viceni; si non aretur, hoc in
 omnes partes. singulis denas saepe adnutriunt vites, dam-
 203 nato agricola minus ternis. maritare nisi validas inimi- 20
 cum, enecante veloci vitium incremento. serere tripedaneo
 scrobe necessarium distantes inter sese arboremque sin-
 gulis pedibus. nihil ibi malleoli atque pastinationis, nulla
 fodiendi inpendia, utpote cum arbusti ratio hac peculiari
 dote praestet, quod ab eodem solo ferri fruges et vitibus 25
 prodest, superque quod vindicans se altitudo non, ut in
 vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete vel saepe
 vel fossarum utique inpendio muniri se cogit.

204 <23> In arbusto e praedictis sola viveradicum ratio,

§§ 204. 205: Colum. V 6, 18. (Cato 133, 4. Pallad. III 10,

8 opulo *P coll. Colum. populo ll. v. a. S.* | acer D. | orno
Bas. ornu dE. cornu D. corno v. 10 in tria D. (in trium
U 326). intra ll. inter v. in G. | morum DE. 11 xv P. |
 pedibus coni. *Dal.* 15 tonsili D²v. consilii r. 16 inter-
 uallum v. -allo ll. 21 ueloci D²dv. uel loci r. 23 mal-
 leolis v. | pastinationis ego. -oni ll. v. 24 haec DD. 25
 quod in eodem v. | ferri ego. feri ll. v. 28 cogit DTS. -get
 E. -gat dv. 29 e dE Bas. et Dv. ex D. | praedicta v.

item propaginum, et haec gemina, ut diximus: qualorum ⁹⁷
 ex ipso tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutis-
 sima est, altera deflexa vite vel palmite iuxta suam arbo-
 rem aut circa proximam caelibem. quod supra terram est
 5 e matre, radi iubetur, ne fruticet. in terra non pauciores
 IV gemmae obruuntur ad radicem capiendam, extra in
 capite binae relincuntur. vitis in arbusto IV pedes longo 205
 constat [omnis] sulco, tres lato, alto duos cum semipede.
 post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim
 10 radicibus suis adsuescat; caulis a capite ad duas gemmas
 reciditur; tertio totus mergus absciditur repetiturque altius
 in terram, ne ex reciso frondeat. tolli viveradix a vinde-
 mia protinus debet.

⟨24⟩ Nuper repertum draconem serere iuxta arborem; 206
 15 ita appellamus palmitem emeritum pluribusque induratum
 annis. bunc praecisum quam maxima amplitudine, tribus
 partibus longitudinis deraso cortice, quatenus obruatur —
 unde et rasilem vocant —, deprimere sulco, reliqua parte
 ad arborem erecta, ocissimum in vite. si gracilis sit vitis
 20 aut terra, usitatum est quam proxime solum decidi, donec
 firmetur radix, sicuti neque roscidam seri neque a sep-
 tentrionis flatu. vites aquilonem spectare debent ipsae,
 palmites autem earum meridiem.

⟨25⟩ Non est festinandum ad putationem novellae, 207
 25 sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi vali-
 dae putatio admovenda, seriore anno fere ad fructum ar-
 busta vite quam iugata. sunt qui omnino putari vetent,

6. 7). (Colum. V 6, 30. 37. IV 15, 2). arb. 7, 3. 2. arb. 16, 3.
 IV 15, 3. — § 206 extr.: Colum. V 6, 19. — § 207: Celsus ap.
 Colum. V 6, 22. 23.

2 ex ego. et D <small>E</small> S. in d(?)v.	2. 3 tutissimum D.	4
circa d <small>E</small> Verc. citra D <small>T</small> f. cura v.	5 ne Ddv. nec E.	7
longo ego. in longo ll. v.	8 uncos ego posui. omnis d <small>E</small> D.	
omnis D ¹ . oms D ² . omni v. fortasse omissum erat sulco et mar-		
gini adscriptum oms. sulco. alto, lato coni. H. e Colum.		
11 reponiturque v. a. D.	17 obseruatur Df.	19 an in uite
est?	22 ipse D ¹ . ipsi D ² .	25 primo dv. -mos r. ! mata
riae D. -ria d.	27 uetent DD. -tant rv. (cfr. § 17)	

priusquam arborem longitudine aequaverit. prima falce VI pedes a terra recidatur, flagello infra relicto et nasci coacto incurvatione materiae. III ei gemmae, non amplius, depu-
208 tato supersint. ex his omissi palmites proximo anno imis digerantur scamnis ac per singulos annos ad superiora 5 scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis et emissario uno, qui subeat usque quo placuerit. de cetero putatione omnia flagella, quae proxime tulerint, recidantur, nova circumcisio undique capreolis spargantur in tabulatis. vernacula putatio deiectis per ramos vitium cri-
nibus circumvestit arborem crinesque ipsos uvis, Gallica in traduces porrigitur, Aemiliae viae in ridicas Atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.

209 <26> Est quorundam inperitia sub ramo vitem vinculo suspendendi, suffocante iniuria. contineri debet vi-
mine, non artari; quin immo etiam quibus salices super-
sunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque Siculi,
quam vocant ampelodesmon, Graecia vero universa iunco,
cypero, ulva. liberata quoque vinculo per aliquot dies
vagari et incondita spargi atque in terra, quam per toluum 20
210 annum spectaverit, recumbere; namque *ut* veterina a iugo
et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium por-
rigi lumbos. arbor quoque ipsa gaudet adsiduo levata
onere, similis respiranti, nihilque est in opere naturae,
quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feria-
rum velit. ob id protinus a vindemia putari et lassas 25
etiamnum fructu edito inprobatur. putatae rursus alligen-
tur alio loco, namque orbitas vinculi sentiunt vexatione
non dubia.

§§ 208—210: Colum. V 6, 23. 26. 27. (IV 29, 10).

3 incurbationem D.E. 5 digerantur D²D. (cfr. Colum. V
6, 23. 36. 7, 3. arb. 16, 4). uig- D¹E. ing- dTfH. infer- v.
8 omnia ego e Colum. omni ll. v. | tulerunt EH. 10 per an-
nos E¹. 11 ipsos dv. -so r. 19 an uinculo uolt?
21 ut v. om. ll. 22 iuuat ita tum dv. uiuacitatum r. 23
leuato d. 27 etiamnum dv. setiannum E. setiam //// D¹.
etiam D².

Traduces Gallicae culturae bini utrumque e lateribus, si 211 par quadrageno distet spatio, quaterni, si viceno, inter se obvii miscentur alliganturque una conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, qua deficiant, aut, si brevitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem unco. traducem bimum praecidere solebant — onerat enim vetustate —; melius donare tempus, ut rasilem faciant, si largiatur crassitudo. alias utile toros futuri draconis pasci.

10 <27> Unum etiamnum genus est medium inter hoc et 212 propaginem, totas supplantandi in terram vites cuneisque findendi et in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus nec recisis, qui a lateribus excurrant, pampinis. Novariensis agri-15 cola, traducum turba non contentus nec copia ramorum, inpositis etiamnum patibulis palmites circumvolvit; itaque praeter soli vitia cultura quoque torva fiunt vina. alia 213 culpa iuxta urbem Aricinis, quae alternis putantur annis, non quia id viti conduceat, sed quia vilitate redditum inpen-20 dia exuperent. medium temperamentum in Carsulano secuntur cariosasque tantum vitis partes incipientesque inarescere deputando, ceteris ad uvam relictis. detracto onere supervacuo pro nutrimento omni est raritas volneris; sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam.

25 <28> Arbusta arari quam altissime desiderant, tametsi 214

§ 211: Colum. V 7, 2. (IV 16, 4). V 6, 30. (cfr. IV 6, 4. 7, 3). — § 214: (Colum. IV 9, 2. 1).

1 gallicae ll. v. -ica e *D* cum *S.* -ca *C.* | culturae ego. -ra ll. v. | utrumque e ego. -imque ll. v. an utriusque e? 2 par ego. pars ll. v. pes *G.* utraque pars *D* cum *U* 327. | quaternis (om. si) *E.* | dist. ego. 7 oneratis v. a. *D.* | dist. *U* 327. 7. 8 ut rasilem *U* 327. ut (in *D*) transilem ll. v. 8 si v. ni ll. *Brot.* 10 etiam *D².* 12. 18 gracilitate dv. -tes r. 17 propter *D².* | curua *E¹.* 18 Aricinis *Sab.* cfr. XIV 12. uarracinis ll. uara- v. Tarracinis vel Marrucinis coni. *H.* 20 Carseolano *C.* sed cfr. III 113. 21 cariosas *U* 328. | incipientes v. a. *H.* 22 dist. ego. 23 omni dv. -nis r. 25 tametsi *Brot.* cum *P.* tanta etsi ll. etsi tantum v. tamen, etsi *S.* etsi *U* 329.

frumenti ratio non exigit. pampinari ea non est moris; et hoc compendium operae. deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint supervacui et absumant alimenta. plagas ad septentriones aut ad meridiem spectare vetuimus; melius, si neque in occasus solis. 5 diu dolent talia quoque ulcera et difficile sanescunt algendo nimis aestuandove. non eadem *ut* in vite libertas, quoniam certa latera, sed facilius abscondere et detorquere, quo velis, plagas. in arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat umor. 10

215 (36) Viti adminicula addenda, quae scandat adprehensa, si maiora sint. 24. vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas et, quarum servare uvas libeat, decrescente luna tradunt; quae vero interlunio sint putatae, nullis animalium obnoxias esse. alia ratione plena luna 15 noctu tondendas, cum sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro, atque in totum serendas plena aut crescente utique censem. sufficient in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.

216 (37) <1> Et abunde satu cultuque arborum tractato, 20 quoniam de palmis et cytiso in peregrinis arboribus ad 13, 26 et fatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura 180 sqq. est magno opere pertinens ad omnia ea. infestantur namque et arbores morbis. quid enim genitum caret his malis? et silvestrium quidem perniciosos negant esse vexa- 25 rique tantum grandine in germinatione aut flore, aduri

§ 215 med.: Colum. arb. 15. — §§ 216. 218. 219: Th. H. IV 14, 1. (C. V 8, 3). — H. IV 14, 2. C. V 9, 1. 7. 11, 3.

3 interlucata d*B.* interloc- *rv.* 6 quoque *ll. v.* an talia-
que? | senescunt *E.* 7 nimis *B.* minus *ll. v.* | ut *ego. om. ll. v.* |
in uite quae in arbustis libertas *v. a. D.* 8 certa *v.* creta
ll. | sed *D E S.* est *d C.* non est *T.* et *v.* 9 supino ore *coni.*
J. 11 adprehensa *v.* -(-praeh- *D*) sas *ll.* 12 pergulas *D d v.*
per singulas *E.* 12. 13 quinque (quiue *D*) tribus *D E.* 14 si
sint *E.* 17 serendas *v.* -dasque *ll.* | aut *v.* ut *ll.* 18 uti-
que *v.* utque *D.* utque *d E.* 18 *an* duodeni? cfr. Colum. III
3, 8. Geop. II 46. 21 et *D S.* ac *rv.* 23 est *Brot.* sit *ll.*
25 *an* set?

quoque fervore aut flatu frigidiore, praepostero die, nam suo frigora etiam prosunt, ut diximus. quid ergo? non 217 et vites algore intereunt? hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non evenit nisi in frigido. 5 itaque per hiemes caeli rigorem probamus, non soli. nec infirmissimae arbores gelu periclitantur, sed maxima, vexatisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam praestriktus non potuit eo pervenire umor.

⟨2⟩ Arborum quidam communes morbi, quidam pri- 218 10 vati generum. communis vermiculatio et sideratio ac dolor membrorum, unde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominis miseriis. trunca dicimus certe corpora et oculos germinum exustos ac multa simili sorte. itaque laborant et fame et cruditate, quae fiunt umoris 219 15 quantitate, aliqua vero et obesitate, ut omnia, quae resinan ferunt, nimia pinguitudine in taedam mutantur et, cum radices quoque pinguescere coepere, intereunt, ut animalia nimio adipe, aliquando et pestilentia per genera, sicut inter homines nunc servitia, nunc plebes urbana 20 vel rustica.

⟨3⟩ Vermiculantur magis minusve quaedam, omnes 220 tamen fere, idque aves cavi corticis sono experiuntur. iam quidem et hoc in luxuria esse coepit, praegrandesque roborum delicatiore sunt in cibo — cosses vocant — atque 25 etiam farina saginati hi quoque altiles fiunt. maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici, minus quae amarae sunt et odoratae. eorum, qui in ficis existunt, alii nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes,

§§ 220. 221: Th. H. IV 14, 2. 5. C. V 9, 4. 10, 5. Pallad.
II 15, 3. IV 10, 20.

1 frigidiore *B.* fragiliore *ll. v.* | nam *ego.* quam *ll. v.* quoniam *G.* quamquam *S.* 2 frigore *E².* 4 soli *dv.* oli *r.*
6 gelu *dv.* gulæ *D.* gelis *E.* 7 praestriktus *fv* (gelu add. *v. a. S.*). -ctas *ll.* 10 et *D²D.* est *rv.* 11 debilitas *DG.* debita *r.* adhibita *v.* 12 miseriis *dv.* -ris *rD.* 15 aliqua *ego.* -quae *ll. v.* 18 aliquando *D²C.* quanto *r.* quando *v.* 22 cani *E.* 24 delicatiore sunt *Bas.* -res ut (uti *E v*) *ll.* 25 an hi delendum? 28 alios *dv.* aliis *r.*

omnes tamen in cerasten figurantur sonumque edunt parvoli stridoris. et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis ac pilosis atque ita emoritur; mespila quoque in senecta obnoxia ei morbo est.

222 <4> Sideratio tota e caelo constat. quapropter et grando 5 in his causis intellegi debet et carbunculatio et quod pruinorum iniuria evenit. haec enim verno tempore invitatis et erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. pruinae perniciosior natura, quoniam lapsa persidit gelat- 10 que ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi inmoto aere et sereno. proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatum vapor, cum insita ac novellae arbores moriuntur, praecipue ficus et vitis.

223 Olea praeter vermiculationem, quam aequae ac ficus 15 sentit, clavum etiam patitur, sive fungum placet dici vel patellam. haec est solis exustio. nocere tradit Cato et muscum rubrum. nocet plerumque vitibus atque oleis et nimia fertilitas. scabies communis omnium est. inpetigo et, quae adgnasci solent, cocleae peculiaria ficorum vitia, 20 nec ubique. sunt enim quaedam aegritudines et locorum.

224 <5> Verum ut homini nervorum cruciatus, sic et arborei, ac duobus aequae modis. aut enim in pedes, hoc est radices, inrumpit vis morbi, aut in articulos, hoc est cacuminum digitos, qui longissime a toto corpore exeunt. 25 nigrescunt ergo, et sunt apud Graecos sua nomina .utri-
225 que vitio. undique primo dolor, mox et macies earum partium fragilis, postremo tabes morsque, non intrante suco

§ 222: (Colum. III 2, 4). — §§ 223—225: Th. (C. V 9, 1).
H. IV 14, 2. 3. Cato 6, 2. Th. H. IV 14, 3. 4. 5. C. V 9, 12.

4 obnixa d. | ei v. ein DGd. in E. 7 tempore G. tem-
pore ll. v. 10 persidit D²D. -det rv. 13 siccitatum D²v.
-atium S. sittacum G. sit citatium r. | insitae dv. a. S. 20
agnasci DG. agnoscit E. 22 ut E²v. at DGE¹. ad d. 24
erumpit dv. a. H. 26 nigrescunt coni. Dal. e Theophr. in-
arescunt (-cent E) ll. v. 27 an utrobique? fortasse huc
transponenda sint nigrescunt ergo et [utrobique primo e. q. s.].
28 morbusque E v. a. H.

aut non perveniente, maximeque id fici sentiunt. *caprificus* omnibus immunis est, quae adhuc diximus. *scabies* gignitur roribus lentis post vergilias; nam si *largiores* fuere, profundunt arborem, non scalpunt scabie, et *grossi* 5 *dunt*; sive *imbres* nimii fuere, alio modo fucus laborat, radicibus madidis.

<6> Vitibus praeter vermiculationem et siderationem 226 morbus peculiaris articulatio tribus de causis: una vi tempestatum germinibus ablatis, altera, ut notavit Theophrastus, in supinum excisis, tertia culturae imperitia laesis. omnes enim earum iniuriae in articulis sentiuntur. siderationis genus est et his deflorescentibus roratio, aut cum acini, priusquam crescant, decocuntur in callum. aegrotant et cum alsere, laesis uredine attonsum oculis. et 15 calore hoc evenit intempestivo, quoniam omnia modo constant certoque temperamento. fiunt et culpa colentium 227 vitia, cum praestringuntur, ut dictum est, aut circumfossor iniurioso ictu verberavit vel etiam subarator imprudens luxavit radices corpusve desquamavit. est et quae- 20 dam contusio falcis hebetioris. quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut aestus, quoniam in ulcus penetrat iniuria omnis a foris. infirmissima vero malus, maximeque quae dulcis est. quibusdam debilitas sterilita- 228 tem, non necem, adfert, ut si quis pino cacumen auferat 25 vel palmae. sterilescunt enim nec moriuntur. aegrotant

§§ 226—230: Th. H. IV 14, 6. (C. V 9, 13). 14, 7. 8. 9.
(C. V 10, 3). 14, 10. (C. V 10, 1).

3 *largiores Se coni. Dal.* rariores *ll. v.* an non rariores?
4 profundunt *v.* -duntne *ll. J.* an profundunt benigne? | et
grossi *H.* eteros si (siue d¹) *ll.* caeterum si *v.* an at grossi?
5 siue *ll. v.* si uel *H.* an sin et vel si uero? | malo *P.* 8 ui *v.*
uti *ll.* 8. 9 tempestuum *E¹.* 10 recisis d*T.* 11 omnis
DGED. | enim *om. E.S.* 12 et his DGD. in his d*E*v. uuis
CFWMüller p. 25. 12. 13 cum acini *dv.* conacini *r.*
16. 17 colentium uitia *ego.* uitium (-tia *G*) colentia *ll.* uinitorum (uites *H.* uitia *J*) colentium *v.* 17 est *om. DGED.* 21
ulcis *DG.* 23 maximeque quae d*E¹*v. -me quaeque (quaque
D¹)*D.* -meque quaeque (quaque *G*)*E²G.* -me quaeque *D.*
25 non *E¹T.*

aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut temores vel adflatus defuere aut contra abundavere. decidunt enim aut deteriora fiunt. pessimum est inter omnia, cum deflorescentem vitem et oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus.

5

229 <7> Sunt ex eadem causa nascentes et urucae, dirum animal, eroduntque frondem, aliae florem quoque, olivarum, ut in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. nascitur hoc malum tempore umido et lento. fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium 10 ideoque mutavit. est etiamnum peculiare olivis et vitibus — araneum vocant —, cum veluti telae involvunt fructum et absumunt. adurunt et flatus quidam eas maxime, sed et alios fructus. nam vermiculationem et poma ipsa per se quibusdam [annis] sentiunt, mala, pira, mespila, punica. in oliva ancipiti eventu, quando sub cute innati fructum adimunt, augent, si in ipso nucleo fuere eroden-tes eum. gigni illos prohibent pluviae, quae fiunt post arcturum. eaedem si austrinae fuere, generant druppis quoque, quae maturescentes tum sunt praecipue caduae. 20
230 id riguis magis evenit, etiam si non cecidere, fastidiendis. sunt et culicum genera aliquis molesta, ut glandibus, fico; qui videntur ex umore nasci, tum dulci subdito corticibus. et aegrotatio quidem fere in his est.

231 <8> Quaedam temporum causae aut locorum non pro- 25 prie dicantur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes

§§ 231—234: Th. H. IV 14, 10. 11. (C. V 12, 4). 14, 12. 13.
(C. V 12, 10). IV 15, 1. 16, 5. (C. V 15, 6). (C. II 18, 3).

2 temores v. temporis ll. | defluere D¹GE. 6 uerucae E.
erucae d v. a. S. | dirum DGdv. dicitur E. 7. 8 quoque oliuarum U 330 coll. Theophr. oliuarum quoque ll. v. 9 tem-pore dE v. a. G. 18 adsumunt D¹GE. | adurunt v. et adu- ll.
15 uncos ego posui coll. Theophr. 16 sub cute innati (nati H) ego. cfr. § 29. XXII 163. subeunti nati ll. subeunt nati v.
17 fuere D¹v. facere r. 18 eum v. cum ll. 19 are-tur rume qdem E. | druppis S. droppis ll. drupis v. 22 ali-quibus d v. a. S. | molesta d v. mode- r. 23 tunc d v. a. S.
ad gustum U 331. | dulci dv. -cis r.

cum invasit arborem aut uredo vel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Euboea Olympias. hic enim si flavit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari possint. hoc genere con-
5 valles et adposita fluminibus laborant, praecipueque vitis, olea, ficus. quod cum evenit, detegitur statim in germi- 233 natione, in oliva tardius. sed in omnibus signum est re-vivescendi, si folia amisere. alioqui quas putas praeva-luisse moriuntur. nonnumquam inarescunt folia eademque
10 revivescunt. alia in terris septentrionalibus, ut Ponto, Thracia, frigore aut gelu laborant, si post brumam conti-nuavere XL diebus. et ibi autem et in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat.

15 <9> Quae iniuria hominum constant, secundum . . . ha- 234 bent causas. pix, oleum, adeps inimica praecipue novellis. cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuvatur; crassescens enim praestringit et stran-gulat. nec andrachle offenditur, si non simul incidatur et
20 corpus. alioqui et cerasus et tilia et vitis corticem mit-tunt, sed non vitalem nec proximum corpori, verum eum, qui subnascente alio expellitur. quarundam natura rimo- 235 sus cortex, ut platānis. tiliae renascitur paulo minus quam totus. ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto
25 fimoque, et aliquando prosunt, si non vehementior frigo-rum aut calorū vis secuta est. quaedam tardius ita mo-

1 inuaserit dT v. a. G. 3 flauerit dT v. a. G. | ita arefa-ciens U 331 e *Theophr.* 4 nullus DG. 6 eum DG. | eue-nit CFW Müller p. 18. uenit ll. H. euenerit v. 8 si D²v. om. r. 10 aliae d v. a. D. | in terris H. inter ll. in v.

11 Thracia U 332 e *Theophr.* fragia DE. frygia G. phrygia dv. 12 et ibi G. tibi D¹GE. ibi rv. 13 gelatio d v. ue-latiu DG. -tium E. 15 constant D²v. -at r. | lac. ego indi-cavi. secundum DG. secum dum E¹. secum dTE²S. secundas v. alias H. secundum vim D. secandi CFW Müller p. 18. (*an potius* secundum causas ita se habent?). 17 orbe GdE v. a. C. 19 andrachle S. -cle DGd. -chne v. adracle E. -chne B.

20. 21 *an* amittunt? 25 fimoque (quae D²) D²dv. fito-que (quae D¹) D¹G. fiditoque E. 26 calorū uis dv. -ru ii² D¹G. -ruus E. -ris uis D²D. cfr. XVIII 175. XX 158.

riuntur, ut robora et quercus. refert et tempus anni.
abieti enim et pino si quis detraxerit sole taurum vel
geminos transeunte, cum germinant, statim moriuntur; ean-
236 dem iniuriam hieme passae diutius tolerant. similiter ilex
et robur quercusque. si angusta decorticatio fuit, nihil 5
234 nocetur supra dictis; infirmioribus quidem et in solo gra-
cili vel ab una tantum parte detractus interemitt. similem
et decacuminatio rationem habet piceae, cedri, cupressi —
haec enim detracto cacumine aut ignibus adusto inter-
237 eunt —, similem et depastio animalium. oleam quidem 10
etiam, si lambat capra, sterilescere auctor est Varro,
8, 204 15, 34 ut diximus. quaedam hac iniuria moriuntur, aliqua de-
teriora tantum fiunt, ut amygdalae — ex dulcibus enim
transfigurantur in amaras —, aliqua vero etiam utiliora,
238 ut apud Chios pirus, quam phocida appellant. nam de- 15
13, 36 truncatio diximus quibus prodesset. intereunt pleraque
17, 201 et fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, punicis, quaedam
vel ab ulcere tantum. pinus hanc iniuriam spernit et
omnia, quae resinam gignunt. radicibus amputatis mori
minime mirum est; pleraeque etiam non omnibus, sed 20
maximis aut, quae sunt inter illas vitales, abscisis mo-
riuntur.

239 <10> Necant invicem inter sese umbra vel densitate
atque alimenti rapina. necat et hedera vinciens — nec vi-

§§ 235—240: Th. H. IV 15, 2. 3. 2. 3. 4. 16, 1. (C V 17, 3. 6).
Varro r. r. I 2, 19. Th. C. V 17, 5. II 15, 1. 2. (Pallad. II 15, 9).
Th. H. IV 16, 1. 5. C. V 15, 4. H. IV 16, 6. (Plin. XVI 243.
XIX 87. XX 84). Th. C. II 18, 4. (Geop. XII 17, 18). Verg. Geo.
II 299. Th. H. IV 15, 1.

1 quercus **DG D.** 5 quercusque **U** 333. -quae **DGE.**
et quercus. Quae (Quod v. a. **H.**) **dv.** 6 nocet ut **D²D.** no-
cet v. a. **G.** 6. 7 gracilis **D².** 9 haec **GdE.** cfr. § 5. XVI
195. hae **Dv.** 11 capras **DG.** 12 haec **DG.** 15 phocida
dv. phochida **r.** 17 exceptis uite malo **dv.** erectis uitem
alio (ex alio **E**) **r.** | punicis **D²D.** -ces **r.** -ca **v.** 18 pinus
Bodaeus (cfr. Schneider ad Theophr. h. pl. IV 16, 1). **ficus ll.**
v. a. **D.** 20 etiam **ego.** tamen **ll. v.** 21 abscissis **DGd**
v. a. **S.** 23 necant **DdG.** necat **rv.**

scum prodest — et cytisus, necatur eo, quod halimon vocant Graeci. quorundam natura non necat quidem, sed laedit odorum aut suci mixtura, ut raphanus et laurus vitem. olfactatrix enim intellegitur et tingui odore mirum in modum, ideo, cum iuxta sit, averti et recedere saporemque inimicum fugere. hinc sumpsit Androcydes medicinam 240 contra ebrietates, raphanum manducari praecipiens. odit et caulem et olus omne, odit et corylum, ni procul absint, tristis atque aegra. nitrum quidem et alum, marina aqua calida et fabae putamina vel ervi ultima venena sunt.

25. (38) Inter vitia arborum est et prodigiis locus.²⁴¹ invenimus ficos sub foliis natas, vitem et malum punicam stirpe fructum tulisse, non palmite aut ramis, vitem uvas sine foliis, oleas quoque amisisse folia bacis haerentibus. sunt et miracula fortuita. nam et oliva in totum ambusta revixit et in Boeotia derosae locustis fici regerminavere. mutantur arbores et colore fiuntque ex nigris candidae,²⁴² non semper prodigo, sed eae maxime, quae ex semine nascuntur. et populus alba in nigram transit. quidam et sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. prodigo autem fiunt ex dulcibus acerba poma aut dulcia ex acerbis, e caprifico fici aut contra, gravi ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida

§ 241: Th. H. II 3, 3. — § 242: Th. H. II 2, 4. 3, 2. C. V
7, 2. H. II 2, 10. 3, 1. 2.

1 dist. ego. an potius et cytisus necat, necatur? cfr. *Theophr.* | necatur *H.* nec aureo (auro *C*) *ll. v.* 3 odorum *D.* cfr. *Theophr.* -rem *ll.* -re *v.* 4 extingui d*T.* tangi *v. a.* *Brot.* 7 raphanum (rhapa- DG) *ll. v.* -nus ut *H.* -nus *D.* | manducari ego. mandatur DGEH. manti d*v.* 13 ficos *J* coll. *Theophr.* †eos *G.* enim eos *r.* enim *v.* | sub *ll.* *J.* sine *v.* | punicam d*G.* -cum *r.* 14 palmitem *DG.* 16 sunt et *v.* sunt *ll.* *S.* | combusta d*T.* 17 et in d*E**v.* etiai D¹*G.* etiam in D². | fici D²*S.* ficisi D¹*E.* ficusi *G.* cytisi d*T.* ficus *v.* fetus *U* 335 coll. *Theophr.* | iterum germinaure *v. a.* *S.* 18 colores DG. 19 prodigo sed eae d*D.* -osae deae (de ea D² eae *E*) *r.* -osae et *v.* -ose eae *H.* 22 acerba d*v.* -rua *r.*

uva et fico in nigras aut, ut Laudiceae Xerxis adventu,
 243 platano in oleam mutata. qualibus ostentis Aristandri
 apud Graecos volumen scatet, ne in infinitum abeamus,
 apud nos vero C. Epidii commentarii, in quibus arbores
 locutae quoque reperiuntur. subsedit in Cumano arbor 5
 gravi ostento paulo ante Pompei Magni bella civilia paucis
 ramis eminentibus; inventum Sibyllinis libris internicio-
 nem hominum fore, tantoque eam maiorem, quanto propius
 244 ab urbe [postea] facta esset. sunt prodigia et cum alie-
 nis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum vel aris, 10
 et cum in arboribus ipsis alienae. ficus in lauro nata est
 Cyzici ante obsidionem. simili modo Trallibus palma in
 basi Caesaris dictatoris circa bella civilia eius. nec non
 et Romae in Capitolio in ara Iovis bello Persei enata
 palma victoriam triumphosque portendit. hac tempestati- 15
 bus prostrata eodem loco ficus enata est M. Messalae
 C. Cassii censorum lustro, a quo tempore pudicitiam sub-
 245 versam Piso gravis auctor prodidit. super omnia, quae
 umquam audita sunt, erit prodigium in nostro aevo Nero-
 nis principis ruina factum in agro Marrucino, Vetti Mar- 20
 celli e primis equestris ordinis oliveto universo viam publi-
 cam transgresso arvisque inde e contrario in locum oli-
 veti profectis.

246 26. (39) Nunc expositis arborum morbis consentaneum est dicere et remedia. ex his quaedam sunt com- 25
 munia omnium, quaedam propria quarundam. communia

§ 244: Valer. Max. I 6, 12 extr. — § 246: Th. H. II 7, 1.

1 Laudiceae T. cfr. VIII 190. XII 133. Usener ann. philol. 1865 p. 228. -datiae D¹G. laodiceae dv. -ciae D²D. leodiiae E. 2 mutata dv. -atam r. 3 in v. om. ll. 4 C. Epidii dv. cepidi D¹GE. lepidi D². | commentarii dv. comentariis (comm- D)r. 8 tantoque eam dv. tamquam E. tantoque rD. | propius dv. proprius r. 9 uncos ego posui. postea facta ll. v. posita factum J. hostia litatum D. an ostenta (vel por-tenta) facta essent? 12 palmae D. -me G. 14 ara iouis D² (coni. H) D. capita (-te v) bis rv. capite Iouis Brot. cum ~st. Dal. 17 pudicitia E. 17. 18 subuersam dv. -sa E. n r. 20 uecti E S. Vectii v.

ablaqueatio, adcumulatio, adflari radices aut cooperiri, riguus dato potu vel ablato, simum suco defectis, putatio levandis onere, item suco emissso quaedam veluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, vitium extenuatio et domi-
 5 tura palmitum, gemmarum, si frigus retorridas hirtasque fecerit, repumicatio et quaedam politura. arborum his aliae 247 magis, aliae minus gaudent, veluti cupressus et aquas asper- natur et simum et circumfossuram amputationemque et omnia remedia odit, quin etiam necatur riguis, vitis et
 10 punicae praecipue aluntur. ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum vero eius marcescit. amygdalae, si colantur fos- sione, florem amittunt. nec insitas circumfodere oportet, 248 priusquam validae ferre cooperint poma. plurimae autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua, sicut nos
 15 unguis et capillum. reciduntur veteres totae ac rursus a stolone aliquo resurgunt, sed non omnes nec nisi qua- rum naturam pati diximus.

16. 123. 130. 173. 241

(40) Rigua aestivis vaporibus utilia, hieme inimica, 249 autumno varie et ex natura soli, quippe cum vindemiator 20 Hispaniarum stagnante solo uvas demetat. cetero maiore in parte orbis etiam pluvias autumni aquas derivare con- venit. circa canis ortum rigua maxime presunt ac ne- tum quidem nimia, quoniam inepti radicibus nocent. et aetas modum temperat, novillae enim minus sitiunt.

§§ 247. 248: Th. H. II 7, 1. (C. V 15, 3. III 11, 4). C. III 18 2.
 (Pallad. II 15, 9). Th. H. II 7, 2 — § 249: Colum. II 8, 3. XI
 2, 82. Th. C. V 15, 3.

1. 2. riguus *J coll.* § 250. -mas *U.* (om. d¹). -na *D.* -vis *v.*
 2 fimi *v. a. J.* | defectis *ego.* ref- *U. v.* | putatione *v. a. J.*
 3 levandis *ego.* levatis *U. v.* 4. 5 domitura *d.v.* -inatura
E. -inarum *v.* 5 palmitum om. DGf. ¹ geminarum *E.* om. DGf.
 gemmas *v. a. H.* 7 aquas D¹. cfr. XVI 76. aqua D²G. aquam
r.v. 11 marcescit *Bee.* -acet DGf. marescat d. inar- *v.* 15
 ac *d.v.* om. *v.* 16 aliquae *d.* 19 varie TD. -iae DGf. -ia Et.
 vindemitor DGf. 20 ceterum *v. a. G.* 21 aut omnia aquas
d. aut omnia qua (omni aqua *v.*) E *v. a. G.* | derinare D²D. cfr.
 Colum. erinare T Brot. -ari *G.* ericuare *d.* eriacuare D¹G. se-
 ria uere *E.* seri et arari *v. a. G.*

desiderant autem maxime rigari quae adsuevere, contra siccis locis genita non expetunt umorem nisi necessarium.

250 (41) Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sulmonense Italiae agro, pago Fabiano, ubi et arva rigant. mirumque, herbae aqua illa necantur, fruges aluntur, et rigus pro sarculo est. in eodem agro bruma — tanto magis, si nives iaceant geletve —, ne frigus vites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solis, eodem aestate vix tolerandi rigoris. 10

251 27. (42) Carbunculi ac robiginum remedia demonstra-
18, 279 bimus volumine proximo, interim est et scariphatio
sqq. quaedam in remediiis, cum macie corticis ex aegritudine adstringente se iustoque plus vitalia arborum comprimente exacutam falcis aciem utraque manu imprimentes perpetuis 15 incisuris diducunt ac veluti cutem laxant. salutare id fuisse argumento sunt dilatatae cicatrices et internato corpore 252 expletae, (43) magna ex parte similis hominum medecina et arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. amygdalae ex amaris dulces fiunt, si circumfosso 20 stipite et ab ima parte circumforato defluens pituita abs- tergeatur. et ulmis detrahitur sucus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam, in senecta aut cum ali- 253 mento nimio abundare sentiuntur. idem et ficorum turgido

§ 250 extr.: Ovid. Trist. IV 10, 3. — § 252: (Pallad. III 25, 4). Th. H. II 7, 7 (C. II 14, 1). Geop. X 59. Pallad. II 15, 11. Colum. V 6, 17. — § 253: Th. H. II 7, 6. (Pallad. III 10, 3). Colum. V 10, 17. Pallad. II 15, 3.

5. 6 riguis v. a. G. frigus D². 7 si niues D²v. sinuessa r. | iaceant D²dG. taceant (-cent E¹)r. scateant v. 8 uocant v. uocem DGd. uoce E. 9 solis eodem aestate J. solis edem aestate d. soli sede maiestate r. solo sed idem aestate G. 11 carbunculi dv. -lum r. 11. 12 demonstrabimus D²dv. -auimus r. 12 scariphatio S. -acio DG. -ificatio G. chariphacio E. castratio dT ind. libri. 13 macie dv. acie r. 15 exacutam U 335. exactam ll. v. cfr. § 192. 265. | utramque D¹GE. 16 diducunt P. ded- ll. v. 18 expletae dv. -eto r. | dist. U 335. 23 senecta v. -tam ll. 24 idem D²

cortice incisuris in oblicum levibus emittitur. ita fit, ne decidunt fructus. pomiferis, quae germinant nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis fertilesque fiunt, hoc idem in amygdalis e robore cuneo adacto, in piris sorbis-
5 que e taeda ac cinere et terra cooperto. etiam radices 254 circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque et circumcisio cinerem addidisse. fici serotinae fiunt, si primae grossi, cum fabae magnitudinem excessere, detrahan-
turi. subnascuntur enim quae serius maturescunt. eae-
10 dem, cum frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahabantur, firmiores fertilioresque fiunt, nam caprificatio maturat.

(44) In ea culices nasci e grossis manifestum, quo- 255 niam, cum evolavere, non inveniuntur intus grana, quae 15 in eos versa appareat. exeundi tanta est aviditas, ut plerique aut pede relicto aut pinnae parte erumpant. est et aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apium similes ignavia malitiaque cum pernicie verorum et utilium; interemunt enim illos atque ipsi commoriuntur. 256 20 vexant et tineae semina ficorum, contra quas remedium in eodem scrobe defodere taleam lentisci inversa parte, quae fuerit a cacumine. uberrimas autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. caprificorum laudantur maxime nigrae et in petro-
sis, quoniam frumenta plurima habeant. caprificatio ipsa 25 post imbre.

(45) In primis autem cavendum, ne ex remediis vitia 257

§ 254: Colum. V 10, 10. Pallad. IV 10, 31. 30. — §§ 255.
256: Th. H. II 8, 2. 3. Colum. V 10, 9. 10. arb. 20, 3. Pallad.
IV 10, 29.

3 scissa dT. 5 et terra dv. e terra r. 7. 8 primae grossi dv. prima (-ae D¹) aegrossi r. 8 excesserint d.
9. 10. eadem dv. eadem r. 10 cum v. cfr. Colum. om. ll.
13 manifestum est dv. a. S. 19 commoriuntur fS. mor-
ll. v. an inmoriuntur? ἐναποθνήκουσιν Theophr. 20 quas dv.
quos r. 21 eodem dG. eadem rv. | taleam P e Colum, ita-
liam ll. -licam v. a. H. 22 rubrica DdB. lub- rv. 23
frondere incipientium v. -de (-dere d) recipienti-

fiant, quod evenit nimia aut intempestiva medicina. interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. vitis tantum tonsuram annuam quaerit, alternam vero myrtus, punicae, oleae, quia celeriter fruticescunt. ceterae rarius tondeantur, nulla autumno, ac ne radantur quidem nisi vere. putatione plaga ad vitalia . . . sunt omnia, quaecumque non supervacua.

258 (46) Similis fimi ratio. gaudent eo, sed cavendum, ne in fervore solis admoveatur, ne inmaturum, ne validius quam opus sit. urit vineas suillum nisi quinquennio interposito, praeterquam si riguis diluatur, et e coriariorum sordibus nisi admixta aqua, item largius. iustum existimant in denos pedes quadratos III modios. id quidem soli natura decernet.

259 (47) Columbino ac suillo plagis quoque arborum mendentur. si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum addi iubent. eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris, aut cacumina spargi vino lasere diluto; si findantur in arbore, pediculum in torqueri; fics utique amurcam adfundit, ceteris arboribus aegris faecem vini, aut lupinum circum radices earum seri. 260 aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis prodest. fici, cum Volcanalibus tonuit, cadunt. remedium est, ut ante stipula hordeacea areae stringantur. cerasos praeco-

§ 257: (Colum. IV 10, 3. arb. 10, 1. 2. Pallad. XII 4, 1. 2). — § 258: (Th. C. III 9, 3. 5). — §§ 259. 260: Colum. V 10, 15. 16. 10. II 10, 1. Pallad. IV 10, 3. 4. 30. XI 12, 1. III 25, 5. IX 2. III 25, 16. VII 5, 1. VIII 3, 1.

5 tondeantur *ego*. *cfr. Colum.* -entur *ll. v.* | radantur **D²D**. radiantur (-icantur *d*)*r.* raduntur *v.* 6 putatio ne *D.* | plaga ad *v.* plaga sit *D.* | *lac. ego indicavi.* intercidisse videntur fiat, cavendum; vitalia. 8 fimi ratio *G.* firmatio *ll.* sterco-ratio *v.* 9 immaturius dT *v.a.G.* inmutarum **E.** 12 largius. iustum *v.* largiosius tum *ll.* 17 addi iubent (-bend **D³**) **D²D**. adiubend **D¹.** -bent *G.* adiuuent dE². aduenit **E¹.** adhibent *v.* 19 quaternis dT. 20 lasare **DGEJ.** 22 uini d*v.* uine **DG.** uinea **E.**

ces facit cogitque maturescere calx admota radicibus. et haec autem, *ut* omnia poma, intervelli melius est, ut quae relictæ sint grandescant.

28. Quaedam poena emendantur aut morsu excitantur, 261
 5 ut palmae ac lentisci; salsis enim aquis aluntur. salis vim et cineres, sed leniorem, habent; ideo flos adsparguntur rutaæque, ne fiant vermiosæ neve radices putre-
 scant. quin et vitium radicibus aquam salsam iubent ad-
 fundi, si sint lacrimosæ; si vero fructus earum decidunt,
 10 cinerem acetô conspergi ipsasque inlini aut sandaraca, si putrescat uva; si vero fertiles non sint, acetô acri subacto cinere rigari atque oblini; quod si fructum non maturent 262
 prius inarescentem, praecisarum ad radices plagam fibras-
 que acetô acri et urina vetusta madefacere atque eo luto
 15 obtruere, saepe fodere. olearum, si parum promisere fruc-
 tus, nudatas radices hiberno frigori opponunt, eaque casti-
 gatione proficiunt. omnia haec annua caeli ratione con-
 stant et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius.
 nec non ignis aliquis prodest, ut harundini. ambusta nam-
 20 que densior mitiorque surgit. Cato et medicamenta quae- 263
 dam conponit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum urnam, amurcae et aquae portione aequa, ablaqueatis prius radicibus pau-
 latim, adfundì iubens, in olea hoc amplius stramentis ante
 25 circumpositis, item fico; huius praecipue vere terram ad-

§ 261: Colum. III 1, 9. Verg. Geo. II 238. Th. C. II 5, 3.
 III 17, 1. Pallad. XI 12, 2. Geop. V 39, 2. 37, 1. Colum. arb. 8,
 4. 5. — § 262: Geop. V 37, 1. (Cato 93. Colum. V 9, 16). Pal-
 lad. IV 7, 4. Th. H. IV 11, 13. Colum. IV 32, 5. — §§ 263. 264:
 Cato 86 extr. 93. 94. 95. (Pallad. I 35, 6).

1 calx DOMINUS EGO v. ca. (ea d) LX GODUS d. calix r. 2 ut ego. an
 et? om. ll. v. cfr. Pallad. 5 ut dv. et r. | salsis C. salis ll. v.
 6 cineres TE H. cinis rv. | habet v. a. H. 7 rutaæque
 coni. Dal. rutaque ll. v. ruta G. | ne dv. nec r. | uerminosæ
 C. 11 sint U 336. sunt ll. v. 13 ab DG. 19 aliquibus
 dT. -quid E v. a. S. 20 an resurgit? cfr. § 248. XVI 163.
 23 portionem EGO¹ v. a. D. | aqua DG. aequam v. a. D.
 23. 24 an paulum? cfr. XIX 158. XXIX 46. non alte Cato.
 25 uere DG dT P. ueteri E. -rem v. a. F

aggerari radicibus; ita futurum, ut non decidunt grossi
 264 maiorque fecunditas nec scabra proveniat. simili modo,
 ne convolvulus fiat in vinea, amurcae congios duos deco-
 qui in crassitudinem mellis, rursusque cum bituminis tertia
 parte et sulphuris quarta sub diu coqui, quoniam exarde-
 scat sub tecto. hoc vites circa capita ac sub bracchiis
 ungui; ita non fore convolvolum. quidam contenti sunt
 fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu continuo
 265 triduo. plerique non minus auxilii et alimenti arbitran-
 tur in urina quam Cato in amurca, addita modo pari 10
 aquae portione, quoniam per se noceat. aliqui volucre
 appellant animal praerodens pubescentes uvas. quod ne
 accidat, falces, cum sint exacutae, fibrina pelle detergent
 atque ita putant aut sanguine ursino linunt post puta-
 266 tionem easdem. sunt arborum pestes et formicae. has 15
 abigunt rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus, nec
 non et pisce suspenso iuxta in unum locum congregant
 aut lupino trito cum oleo radices linunt. multi et has et
 talpas amurca necant, contraque urucas et, ne mala putre-
 scant, lacerti viridis felle tangi cacumina iubent, privatim 20
 autem contra urucas ambiri arbores singulas a muliere
 267 incitati mensis, nudis pedibus, recincta. item ne quod
 animal pastu malefico decerpatur frondem, fimo boum diluto

§§ 265. 266: Colum. V 9, 16. Pallad. IV 8, 1. Colum. arb.
 15. Pallad. IV 10, 29. Colum. arb. 14. Democritus ap. Colum.
 XI 3, 64. X 357. Pallad. III 25, 15. I 35, 3. (Plin. XXVIII 78).
 — § 267: Cato 160. 139.

3. 4 decoqui dTfH. -oci rD. -octos v. 4 mollis D¹GE. |
 cum bituminis tertia dv. cubitum in his tertia D². cubitu
 (-tum E) ministeria r. 5 diu coqui G. diu qui DGE¹. dio
 qui E². di usque d. diuo usque v. diuo coquito Verc. | quo dv.
 ne Verc. 5. 6 excandescat Verc. e Catone. 10. 11 paria-
 que E. aquae pari v. a. S. 11 alii dE v. a. S. | uolucre dTH.
 -uere r. (-ucram Colum.) uoluocem v. 14 ursina D¹GE. | li-
 nunt D. li//nunt D. linolunt G. lini uolunt ES. liniri uolunt
 dv. 16 caudibus GE. 18 et has E v. a. G. 18. 19 e talpas
 DG. 19 uricas DG. erucas dv. a. S. | ne mala ego. mala
 ne v. mala ll. an putrescentia? 22 incitate D². initiant D.
 cum Barthio ad Stat. Theb. VI 217. 23 diluto dv. -tos r.

spargi folia, quotiens imber interveniat, quoniam abluatur
ita virus medicaminis, mira quaedam excogitante sollertia
humana, quippe cum averti grandines carmine credant
plerique, cuius verba inserere non equidem serio ausim,
5 quamquam a Catone proditis contra luxata membra iun-
genda harundinum fissurae. idem arbores religiosas lucos-
que succidi permisit, sacrificio prius facto, cuius rationem
precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINI SECUNDI

10

NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIII

1. (1) Sequitur natura frugum hortorumque ac florum 1
quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure
proveniunt, vel per se tantum herbarum immensa contem-
platione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores,
15 odores coloresque et sucos ac vires earum, quas salutis
aut voluptatis hominum gratia gignit. qua in parte pri-
mum omnium patrocinari terrae et adesse cuncorum pa- 2
renti iuvat, quamquam inter initia operis defensae. quo- 2, 154
20 niam tamen ipsa materia accedimus ad reputationem
eiusdem parentis et noxia: nostris eam criminibus ur-
guemus nostramque culpam illi inputamus. genuit venena.

1 abluatur *v.* obl- DGE. oblitur dT. oblinatur D.
3 humana *v.* immanat D. inma- dE. ima- G. 5 proditis
ll. S. -ita *v.* an -iti? | membra *v.* -bra et dT. -bret G. membra
et D². -bret D¹. -breui E. 5. 6 iungenda T Par. -dae D.
iunguendae G. unguendae E. -da d. inungenda *v.* iungente ea
S. 8 precationemque H. (depre- P). recreat- DG. recreat- dT.
rotat- E. notionemque *v.* quoque G. 16 ac dEv. aut r.

17 qua in D²d *v.* quam D¹GF. qua E. 19 interitia E.

20 accedimus *ego*. -dit intus ll. Brot. intus accedit *v.* in-
tus accedit B. accedit interius D. 21. 22 urgu-
-etur E².

set quis invenit illa praeter hominem? cavere ac refugere
 alibus ferisque satis est. atque cum arbore exacuant
 limentque cornua elephanti et uri, saxo rhinocerotes, utro-
 que apri dentium sicas, sciantque ad nocendum praeparare
 se animalia, quod tamen eorum excepto homine et tela sua 5
 3 venenis tinguit? nos et sagittas tinguimus ac ferro ipsi
 nocentius aliquid damus, nos et flumina inficimus et re-
 rum naturae elementa, ipsumque quo vivitur in perniciem
 vertimus. neque est, ut putemus ignorari ea ab animali-
 bus; quae praeparent contra serpentium dimicationes, 10
 8, 88. quae post proelium ad medendum excogitarent, indi-
 96 ^{sqq.} cavimus. nec ab ullo praeter hominem veneno pugna-
 4 tur alieno. fateamur ergo culpam ne iis quidem, quae
 nascuntur, contenti; etenim quanto plura eorum genera
 humana manu fiunt! quid? non et homines quidem ut 15
 venena nascuntur? atra ceu serpentium lingua vibrat tabes-
 que animi contacta adurit culpantium omnia ac dirarum
 alitum modo tenebris quoque suis et ipsarum noctium
 quieti invidentium gemitu, quae sola vox eorum est, ut
 inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere 20
 aut prodesse vitae. nec ullum aliud abominati spiritus
 5 praemium novere quam odisse omnia. verum et in hoc
 eadem naturae maiestas. quanto plures bonos genuit ut

1 et quis TE. ecquis d H. | hominum DGF. 2 exaquant
 D'GE. exagant F. 3 limenque D'GFE. ti- D³. | uri D³EH.
 humore (-res dT)r. duro v. del. G. | saxo ll. v. ac D². 3. 4
 utroque v. -raque ll. 4 apru D'GFE. | sicas dC. siccias DGF v.
 sicca E. 5 et ego. e DGF. om. rv. 6 tinguis D'GF. -gui E. |
 tinguimus dTH. ung- rv. 7 filomina D'GFE. 8 ipsum
 quoque quo E v. a. D. | in D. in se E. ipse D'GF. ipse in D².
 aerem in d(?)v. 10 quae quidem quae v. a. Brot. | praepa-
 rarent Tf v. -parente D¹. -parent r. -parent enim D. 11 ex-
 cogitent dT. -tarint D. 12. 13 pugnantur E. -amtur GF.
 13 culpam d Verc. -pa rv. 14 quanto plura Huet. ap.
 Brot. quando plura ll. Tv. complura G. 15 quin et dE Brot. |
 homines dv. -nis rS. | quidam v. a. C. | ut ll. G. ad v. e mente
 J. vi D. 16 an uenenata (vel -ati)? 17 contacta dT Brot.
 cfr. IX 183. contracta rD. -ctata S. contrectata v. 18 suis
 D²G. uis rT. om. v. 19 quae D²dv. que D'GF. quoque E.
 20 obuti D². 23 dist. ego. | tanto d(?) v. a. S.

fruges! quanto fertilior in his, quae iuvent alantque! quorum aestimatione et gaudio nos quoque, relictis exustioni suae istis hominum rubis, pergemus excolere vitam eoque constantius, quo operaे nobis maior quam famae gratia ex-
petitur. quippe sermo circa rura est agrestesque usus, sed quibus vita constet honosque apud priscos maximus fuerit.

2. (2) Arvorum sacerdotes Romulus in primis insti-
tuit seque duodecimum fratrem appellavit inter illos Acca
Larentia nutrice sua genitos, spicea corona, quae vitta
10 alba colligaretur, sacerdotio ei pro religiosissimo insigni
data; quae prima apud Romanos fuit corona, honosque is
non nisi vita finitur et exules etiam captosque comitatur.
bina tunc iugera p. R. satis erant, nullique maiorem mo-
dum adtribuit, quo servorum paulo ante principis Neronis
15 contento huius spatii viridiariis? piscinas iuvat maiores
habere, gratumque, si non aliquem culinas. Numa insti-
tuit deos fruge colere et mola salsa supplicare atque, ut
auctor est *Hemina*, far torrere, quoniam tostum cibo
salubrius esset, id uno modo consecutus, statuendo non
20 esse purum ad rem divinam nisi tostum. is et *Fornacalia*
instituit farris torrendi ferias et aequae religiosas *Termi-*
nis agrorum. hos enim deos tum maxime noverant, Se-
iamque a serendo, *Segestam* a segetibus appellabant, qua-
rum simulacra in circo videmus — tertiam ex his

§ 6: *Masurius Sabinus* ap. *Gell.* VII 7, 8. — § 7: *Varro I*
10, 2. — § 8: *Ovid. Fast. II* 525. (*Macrob. Sat. I* 16. *Augustin.*
de civ. dei IV 8).

1 ac fruges *v.* ac frugi *B.* | iuuant *E* *v. a.* *D.* fouent *dT.* |
alantque *D²* *D.* aluntque (-utque *G*)*rv.* 2 exustioni *Tf**v.* -nis
r. aestuationi *B.* 3 urbis *E.* turbis *v. a.* *Brot.* *cfr. XVII* 96.

4 quo *GE**v.* *qm* *F.* quoniam *rT.* | graecia *DG.* gretia
E². grecia *F².* precia *F¹.* 6 constet *TS.* tet *DGF.* et *E.* *om.*
dv. 9 *larentia* *fS.* *lauentia* *DFdE.* fauue- *G.* *Laurentia* *v.* |
genitos *dTfH.* -tus *r.* *om.* *v.* 11 his *E**S.* iis *Par.* 12 fini-
tus *dTE.* 15 spatii *v.* patii *DGF.* spatio *rS.* 18 hemina
dv. emina *D².* aem- *D¹GF.* eam- *E.* 19 salubrius esset *dv.*
salubribus (sarli- *D¹GF*) esse *r.* | consecutus *J.* -tum *ll.* *v.* .
20 *fornacula* *Merula.* fortunacula *ll.* 24 tertiam *dv.* -^t-

nominare sub tecto religio est —, ac ne degustabant qui-dem novas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent.

9 3. (3) Iugum vocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset; actus, in quo boves agerentur cum aratro 5 uno impetu iusto. hic erat cxx pedum duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat. dona amplissima imperatorum ac fortium civium quantum quis uno die plurimum circumaravisset, item quartarii farris aut heminae, confe-rente populo. cognomina etiam prima inde: Pilumni, qui 10 pilum pistrinis invenerat, Pisonis a pisendo, iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optime genus sereret. Iuniorum e familia Bubulcum nominarunt, qui bubus optime utebatur. quin et in sacris nihil reli-giosius confarreationis vinculo erat, novaeque nuptae far- 15 reum praeferebant. agrum male colere censorum probrum iudicabatur, atque, ut refert Cato, cum virum *bonum* laudantes bonum agricolam bonumque colonum dixissent, amplissime laudasse existimabantur. hinc et locupletes dicebant loci, hoc est agri, plenos. pecunia ipsa a pecore 20 appellabatur. etiam nunc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus redditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. multatio quoque non nisi ovium boumque inpendio dicebatur, non omittenda priscarum legum benivolentia: cautum quippe est, ne bovem prius 25

§ 9: Varro I 10, 1. Col. V 1, 5. 6. — § 11: Gellius IV 12, 1 (e Catone). Cato praef. 2. 3. (Nigidius ap. Gell. X 5, 2). Varro II 1, 9. Col. VI praef. 4.

3 libassent *dv.* *liua-* **D²**. *iuua-* *r.* 4 iugum *Ursinus e Varrone. Par.* iugerum *ll. v. a. H.* 9 quartarius **F².** | eminae **E.** 11 pisendo **D²F²v.** pisce- *r.* 12 Lentulorum **B.** -tinorum *ll. v.* 13 e ego. *an in?* *om. ll. v.* | familiae *dv.* -liam **F D.**

14 quia **F²D.** 15 confarreationis *coni. Dal.* -rationis *v.* conferretationis *ll.* 17 bonum *ego e Catone. om. ll. v.* 18 laudantes bonum agricolam **D²D.** *om. r v.* bonum agricolam *S e Catone.* | bonum colonum *dTv. a. S.* 20 dicebantur **E.** 21 et etiam **F²D.** 24 non *v.* nec **F²D.** nunc *r.* *cfr. § 35.*
-quem **F²fD.**

quam ovem nominaret, qui indiceret multam. ludos boum 12
causa celebrantes Bubetios vocabant. Servius rex ovium
boumque effigie primum aes signavit. frugem quidem
aratro quaesitam furtim noctu pavisse ac secuisse puberi
5 XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari
iubebant gravius quam in homicidio convictum, in pubem
praetoris arbitratu verberari noxiamve duplionemve decerni. 13
iam distinctio honosque civitatis ipsius non aliunde erat.
rusticae tribus laudatissimae eorum, qui rura haberent,
10 urbanae vero, in quas transferri ignominia esset, desidia
probro. itaque quattuor solae erant, a partibus urbis, in
quis habitabant, Suburana, Palatina, Collina, Esquilina.
nundinis urbem revisitabant et ideo comitia nundinis ha-
bere non licebat, ne plebes rustica avocaretur. quies som- 14
15 nusque in stramentis erat. gloriam denique ipsam a farris
honore adoriam appellabant. equidem ipsa etiam verba
priscae significationis admiror; ita enim est in commen-
tariis pontificum: Augurio canario agendo dies
constituantur, priusquam frumenta vaginis ex-
20 eant nec antequam in vaginas perveniant.

(4) Ergo his moribus non modo sufficiebant fruges 15
nulla provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonae
vilitas incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis pri-
mum frumentum populo in modios assibus datavit. L. Mi-

§ 13: Varro II praef. 1. Col. I praef. 17. (18). Macrob. I 16, 29.
Festus p. 173^a, 30. — § 14: cfr. Varro I 32. — § 15: (cfr. Col. I
praef. 19. 20). Varro II praef. 3. Liv. IV 16.

2 bubetium d. 3 aes D³ in ras. dEv. araes G. ares F.
significauit E. 4 puberi F²v. -re D². puueri D¹G F¹. puerum
d. 5 XI E. | capitale dv. a. Brot. 7 noxiamque duplionem H.
noxaeue duplionem Lipsius. 10 urbanae F²dv. banae DF¹.
uanae E. bene G. 12 quis dS. queis G. quibus F²fD. quas
rv. 13 (non) nisi nundinis vet. Dal. 16 onere E. | ipsa
etiam F²fH. ipsa DF¹. etiam rv. 20 nec U chrest. 224. et
ll. v. 22 nulla v. nulli ll. 23 plebis dv. -bilis r. 23. 24
primus S cum Bentl. ad Hor. sat. II 3, 156. 24 modios v.
medios D³d. -dio r. | passibus GF. | dotauit d. donauit E v. a.
S. | L. om. E v. a. Brot.

nucius Augurinus, qui Spurium Maelium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus, qua de causa statua ei extra portam
 16 Trigeminam a populo stipe conlata statuta est. Seius in aedilitate assibus populo frumentum praestitit, quam ob causam et ei statuae in Capitolio ac Palatio dicatae sunt, ipse supremo die populi umeris portatus in rogum est. quo vero anno Mater deum advecta Romam est, maiorem ea aestate messem quam antecedentibus annis decem fac-
 17 tam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini congios siccique siccae pondo xxx, olei pondo x, carnis pondo XII. nec e latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos, quippe etiam lege Stolonis Licini incluso modo quingentorum iuge- 15 rum, et ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. luxuriantis iam rei p. fuit ista mensura. Mani quidem Curi post triumphos inmensumque terrarum adiectum imperio nota contio est: pernicio- sum intellegi civem, cui septem iugera non essent satis. 20 haec autem mensura plebei post exactos reges adsignata 18 est. quaenam ergo tantae ubertatis causa erat? ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri, ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali aratore, sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella, 25 eademque diligentia arva disponebant, qua castra, sive

§ 17: Varro I 2, 9. Val. Max. VIII 6, 3. Liv. VII 16, 9. Col. I 3, 11. — § 18: Col. I 3, 10. Val. Max. IV 3, 5. (Varro I 2, 9). — § 19: Col. I praef. 3.

1 Maelium *v. aelium (el- d) ll.* 3 quae DG^F. 4 trigemina DG^F. | Seius *U chrest. 224 coll. X 52. XV 2.* T. Sesius d. T. reius DG^F. Treius E. T. Seius S. Trebius *v.* 8 quo uero ego. quo uerum ll. J. uerum quo *v.* cfr. § 162. | romam d.v. -ma r. 9 ea *v.* eam ll. | messem d.H. esse r. factam esse *v.* del. G. 12. 13 pondo *v.* ponto d (ter). post r (ter). 15 lege d.v. legis r. 16 ipso Dv. ipse (-sae d)r. 19 adiectum d. | contio E Par. concio d Verc. coctio DF¹. coccio G. dictio F²D.

honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et curiosius fiunt. serentem invenerunt dati honores Serranum, unde ei et cognomen. aranti quattuor sua iugera in Vaticano, quae prata Quintia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam et quidem, ut traditur, nudo, plenoque nuntius morarum: *Vela corpus*, inquit, ut perferam senatus populi Romani mandata. tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde ex agris senatum ducesque arcessentibus. at nunc eadem illa vincti pedes, damnatae manus inscriptaque vultus exercent, non tam surda tellure, quae parens appellatur colique dicitur et ipso honore his absumpto, ut non invita ea et indignante credatur id fieri. et nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quae fuerint imperatorum!

(5) Igitur de cultura agri praecipere principale fuit etiam apud exterros, siquidem et reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus, et duces, Xenophon et Poenus etiam Mago, cui quidem tantum honorem senatus noster habuit Carthagine capta, ut, cum regulis Africae bibliothecas denaret, unius eius duodetriginta vo-

§ 20: Val. Max. IV 4, 5. Verg. Aen. VI 844. Liv. III 26, 9. Col. I praef. 13. 19. — § 21: Cic. de sen. 16, 56. Col. I praef. 3. (Col. I 3, 12). — § 22: Varro I 1, 8. 10 (cfr. Col. I 1, 8).

3 ei et F²fS. om. rv. 4 cincinnato dv. -inator r.
 5 nodo D¹F¹d. manus nodo E. 6 plenoque v. -nosque
 DF¹dE. -nusque rD. | nuntius morarum F²D. nunti ac (nun-
 tia d cum ras. E) morum r. nunti laborum J. nunc iam anno-
 rum Uchrest. 226. locus nondum sanatus videtur; conici possunt
 varia multa, ut mentis ac morum vel virtutis auorum vel etiam
 peritusque nuntii morum vel militiae morum, alia. 9 et
 ex E. | arcescentibus E. arcers- d. accers- v.a.H. 12 et
 ipso ego. et ipsa E v. ut ipse G. ut ipsa DF¹. ipsa dH. ut F²D. |
 honore dv. honore DGF¹. onere F²D. cfr. § 14. opere S. | his
 absumpto DGF¹EG. his (hinc v) adsumpto dv. ab his sumpto
 F²fS. 13 ut del. F²D. | inuite FE. | indignante F²S.
 -gnata dH. -gna r. -gne ferente v. | credatur F²Tv. -dantur d.
 creantur r. 13. 14 et nos CFW Müller p. 18. sed n.
 16 iugitur G. -iter F. 20 regulus E.

lumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum
 23 iam M. Cato praecepta condidisset, peritisque Punicae
 dandum negotium, in quo praecessit omnes vir clarissimae
 familiae D. Silanus. sapientiae vero auctores et carmini-
 bus excellentes quique alii illustres viri composuissent,
 5 quos sequeremur, praeteximus hoc in volumine, non in
 grege nominando M. Varrone, qui LXXXI vitae annum
 agens de ea re prodendum putavit.

24 4. Apud Romanos multo senior vitium cultura esse
 coepit, primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere,
 10 quorum a nobis nunc ratio tractabitur, non volgari modo,
 verum, ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis
 omni cura perquisitis causaque rerum et ratione simul
 207 ~~qq.~~ eruta. dicemus et sidera siderumque ipsorum terrestria
 signa dabimus indubitata, quandoquidem qui adhuc dili-
 gentius ea tractavere, quibusvis potius quam agricolis
 25 scripsisse possunt videri. (6) ac primum omnium oraculis
 maiore ex parte agemus, quae non in alio vitae genere
 plura certiorave sunt. cur enim non videantur oracula, a
 certissimo deo maximeque veridico, usu, profecta? 20

26 5. Principium autem a Catone sumemus: Fortissimi
 viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur
 minimeque male cogitantes. — Praedium ne cupide
 emas. in re rustica operae ne parcas, in agro emendo
 minime. quod male emptum est, semper paenitet. agrum
 25 paratueros ante omnia intueri oportet aquam, viam,

§ 23: Varro I 1, 1. — § 26: Cato praef. 4. 1, 1. 3. (Col. I 3, 3).

1 transferenda *v.* -do *ll.* 2 punice **T E S.** linguae puni-
 cae **d(?)v.** 4 sapientes **d G.** | uero *del.* *v. a. G.* 4. 5 aucto-
 res—uiri **D² S.** *om. rv.* 5 copiosissimae *v.* complures *G.*
 6 sequeremur **d T v.** sequemur **D² G S.** -uentur **E.** -umur **D¹.**
 -uimur **E.** sequentes *G.* 6. 7 non ingrate **E v. a. S.**
 7 LXXXI **E.** 10 coluere **F² d v.** colere **F¹.** colore *r.* 13 per-
 quisitis **D² v.** -tio *r.* 14 dicemus *v.* dicimus *ll.* 15 qui
E v. om. r. 18 ex *d v.* a **E.** e *r D.* *del.* **D².** 20 deo **P.**
 die *ll. v.* *cfr. XXVI 11. Col. I 4, 4.* 24 opere **E.** operari **d T.**
 operi *v. a. G.* 26 aquarum **F² v. a. H.** *an* aquarium? *cfr. Cato.*
 uiam aut **D².** uim aut *rv.* uim et *Verc.* uiam et **H.**

vicinum. singula magnas interpretationes habent nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius aestimari iubet, 27 quo pacto niteant. in bona enim, inquit, regione bene nitent. Atilius Regulus ille Punico bello bis consul aiebat 5 neque secundissimis locis insalubrem agrum parandum neque effetis saluberrimum. salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam adsueti etiam in pestilentiibus durant. praeterea sunt quaedam partibus anni salubria, nihil autem salutare est, nisi quod toto anno 10 salubre. malus est ager, cum quo dominus luctatur.

Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua virtute 28 valeat qua dictum est positione, ut operariorum copia 17, 36 prope sit oppidumque validum, ut navigiorum evectus vel itinerum, ut bene aedificatus et cultus. in quo falli pleros- 15 que video; segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. nihil est damnosius deserto agro. itaque Cato, de bono domino melius emi, nec temere contem- nendam alienam disciplinam, agroque ut homini, quamvis quaestuosus sit, si tamen et sumptuosus, non multum 20 superesse. ille in agro quaestuosissimam iudicat vitem, 29 non frustra, quoniam ante omnia de impensae ratione cavit; proxime hortos irriguos, nec id falso, si sub oppido sint; et prata antiqui parata dixere, idemque Cato interro- gatus, quis esset certissimus quaestus, respondit: si bene 25 pascas; qui proximus: si sat bene. summa omnium 30

§ 27: Cato 1, 2. Col. I 4, 2. (Col. I 4, 9. 3, 9). — §§ 28. 29: Cato 1, 3. 4. 6. 7. Varro I 7, 9. 10. Cato 1, 6. (Col. II 2, 6). Varro I 7, 10. Col. II 16, 2. Cic. de off. II 25, 89. Col. VI praef. 4. — § 30: Cato 2, 7.

1 uiciniam F². 2 dubius E. | existimari d. 3 niteant C e Catone. iubeant ll. uiuant v. | bono enim E. bono est f. -na est v.a. H. | regione dT Verc. relig- rv. 4 nitent TH. -entq. G. -enti r. utenti v. nitere Verc. 10 salubre est F²f D.

12 ualeat D²dv. aleat D¹FE. om. G. 14 ut bene D²dv. ui bene D¹GF. tum bene E. 15 segnitiem Gv. -iam d. -tio r. 16 arbitrantur v. -atur ll. | damnosius D²v. damno (dampno d) eius r. | deserto v. -tius d. -tus r. | ager E. agrum F².

18 agrorum qui d. 21 impensa E. | cauet U 339. 22 irri- guos F²v. cfr. Cato. riguos r G. 24 an qui? 25 qui si sat S. sit. at ll. v. si arat B. (si mediocriter pasc&

in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quam minimo inpendio constatus esset. hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. eodemque per-
 31 tinet, quod agricolam vendacem esse oportere dixit, fundum in adulescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro, tunc quoque cunctanter, optimum-
 que est, ut volgo dixerit, aliena insanis frui, sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. eum tamen, qui bene habitet, saepius ventitare in agrum, frontemque domini plus prod-
 esse quam occipitum non mentiuntur.

10

32 6. (7) <1> Modus hic probatur, ut neque fundus villam quaerat neque villa fundum, non, ut fecere iuxta diversis in eadem aetate exemplis L. Lucullus et Q. Scaevola, cum villa Scaevoiae fructus non caperet, villam Luculli ager, quo in genere censoria castigatio erat minus arare 15 quam verrere. nec hoc sine arte quadam est. novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius VII cos., sed peritia castra metandi sic, ut comparatos ei ceteros etiam Sulla
 33 Felix caecos fuisse diceret. <2> convenit neque iuxta paludes ponendam esse neque adverso amne, quamquam 20 Homerus omnino e flumine semper antelucanas auras insalubres verissime tradidit. spectare in aestuosis locis septentriones debet, meridiem in frigidis, in temperatis exortum aequinoctiale.

§ 31: Cato 3, 1. Varro I 11, 1. Cato 4. Col. I 1, 18. IV 18, 1. —
 § 32: Cato 3, 1. Col. I 4, 8. Varro I 11, 1. Col. I 4, 6. — § 33:
 Col. I 5, 6. 4. Varro I 12, 2. 1. Homerus € 469. Col. I 5, 5.
 Varro I 12, 1.

2 minimo F²d^v. -ime r. 4 cato post agricolam add.
 F²D. | uendacem, non emacem Sauppe var. lectt. p. 14 e Catone.
 5 sine cunctatione aedificandum (ed- D³) D²v. om. r.
 6 consito D²d^v. -itio r. 7 ut om. d. 12 fecere ego. (-re
 id coni. S). fecerit ll. -rint v. -runt Bas. 13 diuersis in ego.
 -sum DFdEv. om. G. -sis Bas. | et Q. G. et que DG. atque d.
 et quae E. equē E. Q. v. 14 caperet Turnebus. caret ll.
 careret v.a.S. | uilla v.a.S. 16 uertere P. 17 Misenensi
 C. misin- ll. v. 18 metanti E. -ntis S. | comparatos ei G.
 -tus et (ei v.) ll. v. | ceteros dG. -rus DG. -ri E. in caeteris v.
 19 caccos E. | diceret G. -re ll. v. 21 e v. om. ll.
 22 aestuosis f. 23 in temperatis F²v. temp- r.

Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, 34
 quamquam de terrae genere optimo disserentes abunde
 dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas 17, 25
 subsignabimus Catonis maxime verbis: ebulum vel ^{sqq.}
 5 prunus silvestris vel rubus, bulbis minutus, tri-
 folium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus
 malusque frumentarii soli notae, item nigra terra
 et cinerei coloris. omnis creta coquet, nisi per-
 macra, sabulumque, nisi id etiam pertenue est,
 10 et multo campestribus magis quam clivosis re-
 spondent eadem.

⟨3⟩ Modum agri in primis servandum antiqui puta- 35
 vere, quippe ita censebant, satius esse minus serere et
 melius arare; qua in sententia et Vergilium suis video.
 15 verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam, iam
 vero et provincias — sex domini semissem Africæ possi-
 debant, cum interfecit eos Nero princeps —, non frau-
 dando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui
 numquam agrum mercatus est conterminum. agro empto
 20 domum vendendam inclementer atque non ex utilitate
 publici status Mago censuit, hoc exordio praexcepta pan-
 dere ingressus, ut tamen appareat adsiduitatem desidera-
 tam ab eo.

⟨4⟩ Dehinc peritia vilorum in cura habenda est, 36
 multaque de his Cato praecepit. nobis satis sit dixisse,
 quam proximum domino corde esse debere et tamen sibi-
 met ipsi non videri. coli rura ab ergastulis pessimum

§ 34: Col. II 2, 20. 14. — § 35: Col. I 3, 8. Verg. Georg. II 412. Mago ap. Col. I 1, 18. — § 36: Cato 5. ib. § 3. Col. I 8, 10. 13. XI 1, 27.

4 Catonis ll. v. Columellæ P. Magonis Klotz. 7 malus-
 que Ev. malus r. | frumentari soli notae E. frumentis habilis
 linoque F². 7. 8 terreat et E. terra, at et S. 9 sabulum-
 que F² fd H. -lum rv. 15 latifundia Dv. -diam GF¹d. -di-
 iam F². -dium E. 16—17 dist. U chrest. 227. 17. 18 frau-
 dandus F². fraudabo v. a. G. 18 pompeius F². -ium v. a. G.
 21 mago statuit dT. 26 corde DGF¹E v. -da d. " -"
 26. 27 semetipsi E. 27 ab F² fd H. om. rv.

est, ut quidquid agitur a desperantibus. temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, et fortassis incredibile, ni penitus aestimetur, nihil minus expedire,
 37 quam agrum optime colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate consulatum militari industria meritus, antiquae alias parsimoniae, circiter [M] HS liberalitate divi Augusti congestum usque ad detractationem heredis exhausit agros in Piceno coemendo colendoque in gloriam. internicionem ergo famemque censemus? immo, Hercules,
 38 modum iudicem rerum omnium utilissimum. bene colere 10 necessarium est, optime damnosum, praeterquam subole sua colono aut pascendis alioqui colente. domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur inpendium operae, nec temere olivam, nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt, itaque decipi advenas.
 15
 39 (8) <1> Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet: malis bonis. sed defendi aequum est abavos, qui praeceptis suis prospexere vitae. namque cum dicerent malis, intellegere voluere vilissimos, summumque providentiae illorum fuit, ut quam minimum 20 esset inpendii. praecipiebant enim ista, qui triumphales denas argenti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo vilico relinquere victorias et reverti in rura sua postulabant, quorum heredia colenda suscipiebat res p.,

§ 38 extr.: Th. H. VIII 6, 3. — § 39: Val. Max. IV 4, 6.

1 ut v. et ll. G. 2 posuisse F²v. potu- r. 3 incredi-
 bile ni T. -lem E. -le rv. | aestiment v. existiment C. -metur G.
 4 ab infima dT. 5 militari Ddv. -are r. 6 [M] HS D.
 miliens HS d Bas. XIII S D¹F. XI h+ S G. XI + S D². in E. 7 an
 congestorum? | detractationem (detrect- d Lugd.) dE²G. de-
 tractionem rv. 7. 8 exhausit dv. exausit r. 8 in gloria
 (ad sqq. relatum) B. 10 modu E². modo E¹. 12 sua v.
 suo ll. H. | colono aut ll. v. colonoue C cum B. | colente om.
 v.a. H. | dist. ego. | aliquas ll. v. an amplas vel etiam Italicas?
 16 quonam dEv. Qm r. | coluntur dE v. a. G. 17 de-
 fendi E v. -endendi r. 18 abauis E. 19. 20 summumque
 D²D. -mum rv. -ma P. 21 esset dv. esse r. | impedi DG F.
 heredia dT Brot. herendia r. praedia v.

exercitusque ducebant senatu illis vilicante. inde illa 40
 reliqua oracula: nequam agricolam esse quisquis
 emeret quod praestare ei fundus posset; malum
 patrem familias quisquis interdiu faceret, quod
 5 noctu posset, nisi in tempestate caeli; peiorem
 qui profestis diebus ageret, quod feriatis debe-
 ret; pessimum qui sereno die sub tecto potius
 operaretur quam in agro. <2> Nequeo mihi tempe- 41
 rare, quo minus unum exemplum antiquitatis adferam, ex
 10 quo intellegi possit, apud populum etiam de culturis agendi
 morem fuisse qualiterque defendi soliti sint illi viri.
 C. Furius Cresimus e servitute liberatus, cum in parvo
 admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam
 ex amplissimis vicinitas, in invidia erat magna, ceu fruges
 15 alienas perliceret beneficiis. quamobrem ab Spurio Albino 42
 curuli *aedile* die dicta metuens damnationem, cum in
 suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum
 omne in forum attulit et adduxit familiam suam validam
 atque, ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta
 20 egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves
 saturos. postea dixit: *Veneficia mea, Quirites, haec* 43
 sunt, nec possum vobis ostendere aut in forum
 adducere lucubrationes meas vigiliasque et su-
 dores. omnium sententiis absolutus itaque est. profecto
 25 opera, non inpensa, cultura constat, et ideo maiores fer-
 tilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.

<3> Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae pro- 44

(§ 40 extr.: Col. II 21, 1.) — § 43 extr.: Col. III 21, 4. —
 § 44: Cato 4.—5, 2. 7. Col. I 8, 14. XI 1, 28. 30. — Cato 5, 6.

1 illis dv. illi r. | In die E. 2 exoracula E. ex oraculo S.
 3 posset dv. -sit r. 6 profestis v. -essis ll. 10 agendis F.
 11 modum F²f². 12 cressimus E². crescimus E¹. Cresi-
 nus v. Chresimus S. 15 pelliceret dv. a. S. | ueneficiis dv.
 uenif- E. benef- r. 16 curili DGF. | aedile S. om. ll. v.
 18 familiam H. filiam ll. v. | suam D²D. om. rv. 21 uene-
 ficia E v. beneficia d. -facia DF¹. -facta F². -facico G.
 24 omnium F²E v. -ibus r. | absolutus. Itaque dist. G. 25 non
 om. E S. in F. | constat et dE v. -stet r.

pria generum singulorum erunt. interim communia, quae succurrunt, non omittemus, et in primis Catonis humannissimum utilissimumque: id agendum, ut diligent vicini. causas reddit ille, nos existimamus nulli esse dubias. — Inter prima idem cavet, ne familiae male sit. — Nihil sero faciendum in agricultura omnes censem, iterumque suo quaeque tempore facienda, et tertio praecepto praetermissa frustra revocari. — De terra cariosa execratio 17, 8 Catonis abunde indicata est, quamquam praedicere non cessantis. — Quidquid per asellum fieri potest, vilissime 10 45 constat. — Filex biennio moritur, si frondem agere non patiaris. id efficacissime contingit germinantis ramis baculo decussis; sucus enim ex ipsa defluens necat radices. aiunt et circa solstitium avolsas non renasci nec harundine sectas aut exaratas vomeri harundine inposita. simi- 15 liter et harundinem exarari filice vomeri inposita prae- 46 cipiunt. — Iuncosus ager verti pala debet aut in saxoso 47 bidentibus. frutecta igni optime tolluntur. umidiorem agrum fossis concidi atque siccari utilissimum est, fossas autem cretosis locis apertas relinqu, in solutiore terra 20 saepibus firmari vel proclivibus ac supinis lateribus

§ 45: Col. II 2, 13. — Col. XI 2, 62. cfr. Diosc. IV 183. —
 § 46: Col. II 2, 13. (Pallad. VI 3, 3). Col. II 2, 11. (Pallad. I 6, 13). —
 § 47: Col. II 2, 9. 10. cfr. Th. C. III 6, 3. 4. Pallad. VI 3, 1. 2.

1 erunt **F²dv.** erit **F¹.** erint **rS.** 3 utilissimumque
F²fdTH. -mum **r.** et util- **v.** | diligent se **F²fD.** -gant' **d.** -gant
 te **U** 339. 4 uicinis **E.** | reddidit **d.** | nos **om.** **E.** quas **v.a.H.**
 5 dubios **E.** | male sint **E.** malae sint **d v.a.S.** 6. 7 iterum
E.S. 9 *de v.* praedicere (= interdicere) cfr. § 303. 10 ces-
 santis *ego.* cessat is *ll. v.* | *dist. ego.* 11 constare **F²D.** | filex
F²D. *filix dv.* *felix rS.* 12 germinantibus **F²D.** 12. 13 ba-
 culo **F²dv.** -los **r.** 16 filice **F²v.** -ci **d.** felice **rS.** 17 iunco-
 sus **D²**E²v. iunco sucus (sucus **F²**) **r.** | at **v.a.S.** ante **F²fD.** |
 in faxoso **GF¹.** infractus **F²f²D.** 19 fossis **F²dg.** -si **r.**
 -sione **v.** 20 cretosis **D²F²dB.** ceto- **D¹G.** reto- **F¹.** retusis
E v.a.G. | reliqui **DGF.** | solutiore **F²v.** -ione **r.** | **terrae d.**
 21 uel *ego.* ne **E²G.** in **F².** ine **rf.** margine **D.** | procliuis **D.**
 procliuis **F².** procibus **rf.** imbricibus **v e Colum.** procidant **G.**
 declius imbricibus **S.** | ac **v.** aut *ll. G.*

procumbere; quasdam obcaecari et in alias dirigi maiores patentioresque et, si sit occasio, silice vel glarea sterni, ora autem earum binis utrimque lapidibus statuminari et alio superintegi. silvae extirpandae rationem Democritus 5 prodidit, lupini flore in suco cicutae uno die macerato sparsisque radicibus.

7. (9) Et quoniam praeparatus est ager, nunc indi- 48
cabitur natura frugum. sunt autem duo prima earum genera: frumenta, ut triticum, hordeum, et legumina, ut 10 faba, cicer. differentia notior, quam ut indicari deceat.

(10) <1> Frumenti ipsius totidem genera per tempora 49
satu divisa: hiberna, quae circa vergiliarum occasum sata terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, hordeum; aestiva, quae aestate ante vergiliarum exortum seruntur, ut milium, 15 panicum, sesama, horminum, irio, Italiae dumtaxat ritu. alioquin in Graecia et in Asia omnia a vergiliarum occasu seruntur, quaedam autem utroque tempore in Italia, ex his quaedam et tertio veris. aliqui verna milium, pani- 50 cum, lentem, cicer, alicam appellant, sementiva autem 20 triticum, hordeum, fabam, rapam. et in tritici genere pars aliqua pabuli est quadripedum causa sati, ut farrago, et in leguminibus, ut vicia; ad communem quadripedum hominumque usum lupinum.

<2> Legumina omnia singulas habent radices praeter 51
25 fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur,

§ 48: Col. II 6, 1. Th. H. VIII 1, 1. — § 49: Th. H. VIII 1, 2. 4. — § 50: Verg. Georg. I 215. Th. H. VIII 1, 3. Col. I 10, 31. — § 51: Th. H. VIII 2, 3. 1, 5. (Varro I 45, 1). 2, 1.

1 procubente *D.* sed de *v.* procliibus cfr. auct. belli Afr. 37, de *v.* procumbere IV 44 et Curt. V 4, 6. | derigi d.

2 po .. tentioresque *E.* patentiores d. | et si *F²S.* om. r. si *v.*

3 statuminari *Ddf¹Tv.* istat- *Gf¹E.* intus muniri *F²f².*

4 alios *F².* 6 sparsoque *F²D.* 13 triticum, far, hordeum *v. a. D.* 15 sesama *D²C.* (sis- *v.*) sesima *GES.* sisima *r.* | horminum *v.* orm- *D².* torm- *F².* urm- *r.* | irlio *E.* milio *D².*

16 a *DTS.* om. *r v.* 19 sementiuia *F²dTG.* (-tica *v.*) -tiuam *r.* 20 rapam *ll. D.* napum, rapam *v.* 22 uitia *E v. a. C.* | ac *F².* at *v. a. D.* | communem *D²D.* -ne *rG.*
23 usum *D²D.* usui *r v.* 25 an multas?

altissimas autem cicer. frumenta multis radicantur fibris sine ramis. erumpit a primo satu hordeum die septimo, legumen quarto vel, cum tardissime, septimo, faba a xv ad xx, legumina in Aegypto tertio die. ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quae et 5 prior floret. radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem, ceteris seminibus eadem pars et radicem et florem.

52 <3> Frumenta hieme in herba sunt, verno tempore fastigantur in stipulam quae sunt hiberni generis, at milium et panicum in culmum geniculatum et concavum, 10

53 sesama vero in ferulaceum. omnium satorum fructus aut spicis continetur, ut tritici, hordei, muniturque vallo aristarum contra aves et parvas quadripedes, aut includitur siliquis, ut leguminum, aut vasculis, ut sesamae ac papaveris. milium et panicum tantum pro indiviso et parvis 15 avibus expositum est; indefensum quippe membranis continetur.

Panicum a paniculis dictum, cacumine languide nuntante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, praedensis acervatur granis, cum longissima, pedali *phoba*. 20 milio comae granum complexae fimbriato capillo curvantur. 54 sunt et panico genera mammosa, e pano parvis racemata paniculis, et cacumine gemino; quin et colore distinguntur candido, nigro, rufo, etiam purpureo. panis multifariam et

§ 52: Th. H. VIII 2, 4. 3, 2. — § 53: ib. 3, 4. I 11, 2. —
§ 54: Col. II 9, 19.

3 legumina d v.a.S. | a T E v. om. r. 8 hieme F d v. -mi r.

9 fastigantur d T v. fa//tig- E. fatig- D¹ G F¹. fastigiantur D² Par. spicantur F² f. 10 et om. d. | culmen E v.a. Bas.

11 sesama D² C. sis- F² v. sesima d S. sisemina r. | satorum D² in ras. d v. saturorum G F¹ E. satiuorum F² f T D. 12 aut tritici E. 13 contra aues et paruas quadripedes D² S. ob F². om. r v. 14 sesamae D² F² C. sesimae d E S. sesamae r.

16 indefensū ego. -sa ll. v. 16. 17 continentur F² v.

20 phoba Turneb. coll. Theophr. obfa D¹ G F¹ d T E. offa D² F² Salm. loba B. obba G. 21 milio D² S. mili F¹. miliae r. milii G. | fibriato E. 22 mammoso E¹ v.a.H. 23 distinguitur d f v.a.G.

24 multifariam D S. -riae F². -rie d v. -ria r.

e milio fit, e panico rarus; sed nullum ponderosius frumentum est aut quod coquendo magis crescat. LX pondo panis e modio reducunt modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. milium intra hos X annos ex India in 55 5 Italiā invectum est nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. adolescit ad pedes altitudine VII, prae-grandibus comis — iubas vocant —, omnium frugum fertilissimum. ex uno grano sextarii terni gignuntur. seri debet in umidis.

10 <4> Frumenta quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, sed etiamnum occultam. genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. sed non ante supra dictum geniculorum numerum conceptus est spicae, qui ut spem sui fecit, IIII aut 15 v tardissime diebus florere incipiunt totidemque aut paulo pluribus deflorescunt, hordea vero, cum tardissime, diebus VII. Varro quater novenis diebus fruges absolvi tradit et mense nono meti.

<5> Fabae in folia exeunt ac deinde caulem emittunt nullis distinctum internodiis. reliqua legumina surculosa sunt. ex his ramosa cicer, ervum, lens. quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum; at pisa scandunt, si habuere, aut deteriora fiunt. leguminum unicaulis faba sola, unus et lupino, sed , ceteris

§ 56: Th. H. VIII 2, 4. 5 (cfr. Col. II 11, 10). Varro I 32, 1. —

§ 57: Th. VIII 3, 2. 2, 3.

1. 2 frumento E v. a. G. 2 crescit E S. 3 redicunt d. reddit P. redire dicunt coni. S. 5 nigro E S. 6 altitudes F¹. -dinus F². -din E. 7 comis D²F²T D. cumis D¹G F¹E. culmis dv. | iubas D² Salm. D. lobas rv. phobas Scaliger. 12 farri F²v. -ris r. 15 an cum tardissime? 16 uero om. d T. | diebus D²D. om. rv. 17 quinquies nouenis P e Varr. 19 caulem E v. -les F fd. -lis r. an caulem cavum? cfr. Theophr. 20 distinctus F¹. -ctas F². 21 erbum D G F. 23 at ego coll. Theophr. ut ll. v. | pisa scandunt si habuere aut ego. piscandum (-unt d) nisi habuere aut D G F¹d E. pisarum et F²D. pisa scandunt aut nisi habuere U 343. pisorum quod si non habuere v. 24 lupino sed D²D. -inos et D¹G F¹. -inis et (sed S) E d T S. -inis v. | lac. ego indicavi. deest non rec

- 58 ramosis praetenui surculo, omnibus vero fistulosis. folium
quaedam ab radice emittunt, quaedam a cacumine, *ut*
frumentum et hordeum. utrumque et quidquid in stipula
est in cacumine unum folium habet — sed hordeo
scabra sunt, ceteris levia —, multifolia contra faba, cicer,
pisum. frumentis folium harundinaceum, fabae rotunda et
magnae leguminum parti, longiora erviliae et piso, phasiolis
59 venosa, sesamae et irioni sanguinea. cadunt folia lupino
tantum et papaveri. legumina diutius florent, et ex his
ervum ac cicer, sed diutissime faba, XL diebus, non 10
autem singuli scapi tamdiu, quoniam alio desinente aliis
incipit, nec tota seges, sicut frumenti, pariter. siliquantur
vero omnia diversis diebus et ab ima primum parte, pau-
latim flore subeunte.
- 60 <6> Frumenta cum defloruere, crassescunt maturantur- 15
que, cum plurimum, diebus XL, item faba, paucissimis
cicer. id enim a sementi diebus XL perficitur. milium
et panicum et sesama et omnia aestiva XL diebus matu-
rantur a flore, magna terrae caelique differentia. in
Aegypto enim hordeum sexto a satu mense, frumenta 20
septimo metuntur, in Hellade VII hordeum, in Pelopon-
neso octavo, et frumenta etiamnum tardius. grana in
stipula crinito textu spicantur. in faba leguminibusque

§ 58: Th. H. VIII 2, 1. 3. ib. 3, 1. — §§ 59—60: Th. H.
VIII 2, 5—7. ib. 3, 5.

1 ramosis *ego*. (*abl. abs.*) -osus *ll. v.* | fistulosus *v.* 2 emit-
tunt *ego*. mittunt *ll. v.* | *ut ego et vv. dist. om. ll. v.* 3 utrum-
que *G.* utrumque *DGFdT.* uitiumque *E.* uitiaque *vel* uiciaque *v.*
utique *D.* 5 multifolia *D e Theophr.* -ficia *ll.* -fida *S.* -pli-
cia *v.* 6 harundineum *d f. cfr. § 55. VIII 117. XXIV 150.* |
rotundum *d v. a. S.* 7 magna *D²E.* | parti *F²dv.* parte *r.* |
longiora *v.* -iore *D².* -iores *d² in ras. E.* -ior *r.* | erui ciceri *D².*
uiliae E. *uillae d.* | pasiolis *E.* pass- *d.* 8 sesamae *D²C.* sae-
sime *G.* sesimae *rS.* | et irioni *v.* irioni *d.* cetrioni *E.* ti *D.*
trioni *r.* 10 sed *del. F².* 11 aliud *E v.* aliud *D²d.* aliut *r.*
12 siliquantur *dv.* -quata *D².* -quam tam *D¹FE.* aliquam
tam *G.* 13 diueris *DGF.* 14 subiunctae *E.* 16 faba
XL *F².* 18 sesama *C.* sisama *F²v.* sesima *GdS.* sesina *E².*
semina *r.* 21 vii *FfS. om. rv.*

alternis lateribus siliquantur. fortiora contra hiemes frumenta, legumina in cibo.

<7> Tunicae frumento plures. hordeum maxime nudum 61 et arinca, set praecipue avena. calamus altior frumento 5 quam hordeo, arista mordacior hordeo. in area exteruntur triticum et siligo et hordeum. sic et seruntur pura, qualiter moluntur, quia tosta non sunt. e diverso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. itaque haec cum suis folliculis seruntur cruda. et far in vaginulis suis 10 servant ad satus atque non torrent.

(11) Levissimum ex his hordeum raro excedit xv libras et faba xxii. ponderosius far magisque etiamnum triticum. far in Aegypto ex olyra conficitur. tertium genus spicae hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris dedere, quod illic bracem vocant, apud nos scandalam, nitidissimi grani. est et alia differentia, quod fere quaternis libris plus reddit panis quam far aliud. populum Romanum farre tantum e frumento CCC annis usum Verrius tradit.

20 (12) <1> Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italicum nullum equidem comparaverim candore ac pondere, quo maxime decernitur. montanis modo comparetur Italiae agris externum, in quo principatum tenuit Boeotia, dein Sicilia, mox Africa. tertium pondus erat Thracio, Syrio, 25 deinde et Aegyptio, athletarum [cum] decreto, quorum capacitas iumentis similis quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non perve-

§ 61: Th. H. VIII 4, 1. — § 63: cfr. ib. 4, 5. 8. 4.

1 contra om. Ev. ad G. | hieme E v. a. G. 2 leguminibus F². 4 aruncas et E. 6 silico E. 7 moliuntur D E C. mori- F. | torta E³. tota E¹. 8 purgari om. d. 9 seruntur D² v. serantur r S. 10 ad satus G F² dv. assuetus D²(?). at satus r. 13 farina in aegypto F² D. 15 bracum f. brance v. a. H. | scandalum d. sandalam E H. -lum C. scandulam Georges ex edicto Dioclet. ed. Momms. 1 nr. 8. Isidor. 17, 3. 11. 16 est et F² f D. est d T S. et rv. 18. 19 uerius D¹ G. uarrius E. uarro d T P. 24 Assyrio U 344 e Theophr. 25 uncos ego posui. tum U 344. an olim vel quidem?

64 nit. ex omni autem genere grani praetulit dracontian et strangian et Selinusium argumento crassissimi calami. itaque pingui solo haec genera adsignabat. levissimum et maxime inane speudian, tenuissimi calami, in umidis seri
65 iubebat, quoniam multo egeret alimento. haec suere sententiae Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Graecia atque in toto orbe terrarum potentissima, ita tam
men ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudaverit, ad verbum tralata sententia: et fortunatam 10 Italiam frumento serere candido. quae laus peculiariis hodieque Italico est; quo magis admiror posteros Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti.
66 <2> Nunc ex his generibus, quae Romam invehuntur, levissimum est Gallicum atque Chersonneso advectum, 15 quippe non excedunt modii vicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. Sardum adicit selibram, Alexandrinum et trientem — hoc et Siculi pondus —, Baeticum totam libram addit, Africum et dodrantem. in transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa 20 67 Clusium et senas. lex certa naturae, ut in quocumque genere pani militari tertia portio ad grani pondus

§ 64: Th. C. III 21, 2. (H. VIII 4, 3).

1 autem D² in ras. GdTD. aeadem F¹. eadem E Bas. a F². | dracontian D²D. -iam C e Theophr. -ion dTS. ora con-
tion r. 2 strangiam C. stelepan D². istelepan r. stlengian U 345 cum J. | ita d Dal. 4 inane speudian D²S. -ne sceu-
dia D¹GFD. -nes ceu E. -ne seu v. 5 haec (pro hae) E.
hae rv. 10 laudauerit D²F²dv. -rim r. 11 serere D²D.
carere D¹GFD. canere EG. 14 Romam v. roma DG. romae
FdE Brot. 15 aduentum D¹G F¹. adpensus F². 16 exce-
dit F²dT. | modii D²dTD. -dius F². -dium E. in modium v.
mod G. modo r. | si quis D²v. silique F¹. siliqui r. 17 sar-
dum adiecit (-cis d)dT. sardinia dicit E. | selibram F²D. -ras
rG. 18 trientem F²D. -tes rv. | Baeticum U 346. boet-
DGFE. boeot- dv. 19 dodrantem F²D. -tes rv. 21 certe
dE H. | natura DGF¹. 22 pane dE v. a. C. | miliari D coll.
§§ 55. 102. 73. 74. sed cfr. Vopisc. Aurel. 9, 6. panis nauticus
ap. Plin. XXII 138. praeterea dicendum esset miliario vel
cfr. herba miliaria XXII 161. Varro r. r. III 5, 2.

accedat, sicut optimum frumentum esse, quod in subactum
congium aquae capiat. quibusdam generibus per se pon-
dus, sicut Balicico: modio tritici panis p. xxxv reddit;
quibusdam binis mixtis, ut Cyprio et Alexandrino xx prope
5 libras non excedentibus. Cyprium fuscum est panemque 68
nigrum facit, itaque miscetur Alexandrinum candidum, red-
euntque xxv pondo. Thebaicum libram adicit. marina
aqua subigi, quod plerique in maritimis locis faciunt occa-
sione lucrandi salis, inutilissimum. non alia de causa
10 opportuniora morbis corpora existunt. Galliae et Hispaniae 62
frumento in potum resoluto quibus diximus generi- 67
bus spuma ita concreta pro fermento utuntur, qua de
causa levior illis quam ceteris panis. <3> Est differen- 69
tia et calami, crassior quippe melioris est generis. plu-
15 rimis tunicis Thracium triticum vestitur ob nimia frigora
illi plague exquisitum. eadem causa et trimenstre invenit
detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu mense,
cum et in reliquo orbe, metitur. totis hoc Alpibus notum,
et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento laetus, uni-
20 calamum praeterea nec usquam capax, seriturque non nisi
tenui terra. est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod 70
XL die, e quo satum est, maturescit, mirumque nulli fru-

§§ 69. 70: Th. H. VIII 4, 3 extr. (cfr. C. III 21, 2). ib. 4, 4.
Col. II 9, 7. Th. C. IV 11, 4. Col. II 9, 8. Diosc. II 107. Th. H.
VIII 4, 5.

1 accedat v. accedit (-dat F²) et tertia ll. | subactu v. a. J.
3 locum recte dist. v. a. S. cfr. § 62. | xxx d v. a. H. |
redit D. 4 binis H. in pinis D'GFD. in binis G. non nisi
D²S. 6. 7 redditumque F²dE v. a. S. 7 libram F² in ras. f
S. -ras rv. 8 in om. E.S. 8. 9 occasione F²dv. -nem r.
9 inutilissimum dG. util- r. uil- fv. 10 a morbis F². |
gallia E.S. | et F²v. om. r. 10. 11 hispanie G. -nia E.
13 dist. ego. 13. 14 differentia ego. -tiae DF. -cie G. -tia
est dEv. 16 trimestre Dal. -estria dEv. -enstria rD.
17 a satu F²Bas. assatum r. 18 cum D²D. om. rv. 20
seriturque dEv. -turquae F². sequitur quae r. 21 thraeiae
E.v. -cia dT tracie r. | Aenum P e Theophr. enum D². num G.
finem F²f². fenum r. finum v. a. Brot. 22 e quo ego. cfr.
XVII 126. quo F²v. quod r. quam G.

mento plus esse ponderis et furfuribus carere. utilur eo et Sicilia et Achaia, montuosis utraque partibus, Euboea quoque circa Carystum. in tantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimum. Graeci setanion vocant. tradunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras aequent.

71 (13) Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum.
201 dabimus et dies serendo cuique generi natura singulorum
*sq. exposita. hordeum Indis sativum et silvestre, ex quo panis 10
apud eos praecipuus et alica. maxume quidem oryza gau-
dent, ex qua tisanam conficiunt, quam reliqui mortales
ex hordeo. oryzae folia carnosa, porro similia, sed la-
tiora, altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae
rotunditatis.

15

72 (14) Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Athenien-
sium ritu Menandro auctore appareat et gladiatorum cogno-
mine, qui hordearii vocabantur. polentam quoque Graeci
non aliunde praeferunt. pluribus fit haec modis. Graeci
perfusum aqua hordeum siccant nocte una ac postero die
73 frigunt, dein molis frangunt. sunt qui vehementius tostum
rursus exigua aqua adspergant et siccent, priusquam mo-
llant. alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens
purgant madidumque in pila tundunt atque in corbibus
eluunt ac siccatum sole rursus tundunt et purgatum mo-
lunt. quocumque autem genere praeparato vicenis hordei

§ 71: Th. H. IV 4, 9. — §§ 72. 73: Pl. iun. p. 8, 15—20.

2 achia DGF. 4 trimestris E¹v. -stri rD. 5 anti-
quissimum F²v. -mis d. -m//i D. -mi rS. | setamon E. sitanion
Turneb. adv. 1, 20. cfr. Diosc. II 107. Theophr. h. pl. VIII 2, 3.
trimenon v. a. H. 6 singulas F²E. 9 matura E. 10
indi E. | silurē E. | ex Gdv. in r. 11 et alica H coll. Theophr.
et XXII 136. italica DGF¹dE G. itali F². -lici fv. | quidem v.
quidam ll. S. 14 gemmeae Ddv. geminae fED. -ne GF.

16. 17 ante mensium ritum E. 18 hordiarii E. 22 et
siccent F²fH. siccent r. siccentque v. 25 siccatum D²F² in
ras. dv. -arum r.

libris ternas seminis lini et coriandri selibram salisque acetabulum, torrentes omnia ante, miscent in mola. qui 74 diutius volunt servare, cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem farinam molit, isdem additis atque etiam milio.

Panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, quadrupedumque fere cibus est, (15) cum tisanae inde usus validissimus saluberrimusque tanto opere probetur. unum 75 laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis 10 medicinae scientia. tisanae bonitas praecipua Uticensi. in Aegypto vero est quae fiat ex hordeo, cui sunt bini anguli. in Baetica et Africa genus, ex quo fiat, hordei glabrum appellat Turranius. idem olyran et oryzan eandem esse existimat. tisanae conficienda volgata ratio est.

(16) Simili modo e tritici semine tragum fit, in Campania dumtaxat et Aegypto, (17) amyllum vero ex omni tritico ac siligine, sed optimum e trimestri. inventio eius Chio insulae debetur; et hodie laudatissimum inde. est appellatum ab eo quod sine mola fiat. proximum trimestri 20 quod e minime ponderoso tritico. madescit dulci aqua in ligneis vasis, ita ut integratur quinques in die mutata; melius, si et noctu, ita ut misceatur pariter. emollitum 77 priusquam acescat, linteo aut sportis saccatum tegulae infunditur in litae fermento, atque ita in sole densatur. post 25 Chium maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium — pro-

§ 75: cfr. Geop. III 9. — §§ 76. 77. Diosc. II 123. Cato 87.

1 selibram F¹H. -bras D¹Gv. -bra E. sex libras dT. 2 acetabulum F²S. -ulo rv. | omnia ante D¹Gd. ante omnia rv.
5 milio v. emilio ll. 6. 7 quadrupedum quis D². -dum quorum F². 7 fere cibus D²dTfH. refe cibus D¹F¹G. cibus F². refectibus E. tradidit refectibus v. 10 scientiae E¹ v. a. G. 13 oryzan Verc. orygan DFE². origan (am d) r. | eandem dEv. eadem r. 14 existimant E¹. 15 e S. et ll. ex v. | tragum D²v. -grum d. trangum r. 17 sigiline E. | et optimum E S. | e F²G. ex dv. et r. 18 inde est D²dEv. idem F². id est r. | dist. ego. 20 quod de dT. quodam G. | aqua in D²F²dv. aquam r. aqua C. 21 intinguatur F². 22 noctu F²G. in noctu r. 23 saccatum dH. sicc- rv.

batur autem levore et levitate atque ut recens sit —, iam et Catoni dictum apud nos.

- 78 (18) Hordei farina et ad medendum utuntur, mirumque in usu iumentorum ignibus durato ac postea molito offisque humana manu demissis in alvum maiores vires 5 torosque corporis fieri. spicae quaedam binos ordines habent, quaedam plures usque ad senos. grano ipsi aliquot differentiae: longius leviusque aut brevius ac rotundius, candidius nigriusve, cui purpura est opimo ad polentam. contra tempestates candido maxima infirmitas. 10
 79 hordeum frugum omnium mollissimum est. seri non volt nisi in sicca et soluta terra ac nisi laeta. palea ex optimis, stramento vero nullum comparatur. hordeum ex omni frumento minime calamitosum, quia ante tollitur quam triticum occupet rubigo — itaque sapientes agricolae triti- 15 cum cibariis tantum serunt, hordeum sacculo seri dicunt —,
 80 propterea celerrime redit, fertilissimumque quod in Hispaniae Carthagine Aprili mense collectum est. hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. rapitur omne a prima statim maturitate festinantius quam cetera. fragili enim stipula et tenuissima palea granum continetur. meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocata maturitate tollatur.
 81 8. (19) Frumenti genera non eadem ubique nec, ubi eadem sunt, isdem nominibus. volgatissima ex his atque 25

§ 78: Th. H. VIII 4, 2. — § 79: Col. II 9, 3 (14). Th. H. VIII 4, 1 extr.

1 leuiore E. 2 catonis E v. a. G. 5 in aluum maiores uires (esse uires F²S. eis uires J) F²v. maiores esse in aluum uires r. 7. 8 aliquot v. -quod DGF¹D. -quid dE. -quae F².
 8 ac ego. aut ll. v. et U 349. 9 nigriusue D. -iusque uel DS. -ius uel rv. | opimo ego e Theophr. (cfr. XXII 92). opti- D²D. ulti- rv. 11 uolt S. uult dTG. uulet DGF¹E. ualet F²v. 14 quia F²dEv. qui r. 15. 16 dist. ego. 17 prop- terea quod S. | fertilissimumque dv. -mum quae F¹. -mum- que est F²D. -mum S. -miquae (-que D²E)r. | in del. F².
 17. 18 hispania E. 19 anno bis Ddv. a nobis r. a del. F²f².
 25 ex his atque D²D. om. rv.

pollentissima far, quod adoreum veteres appellavere, siligo, triticum. haec plurimis terris communia. arinca Galliarum propria, copiosa et Italiae est, Aegypto autem ac Syriae Ciliciaeque et Asiae ac Graeciae peculiares zea, oryza,
 5 tiphe. Aegyptus similaginem conficit e tritico suo nequa- 82
 quam Italicae parem. qui zea utuntur non habent far.
 est et haec Italiae, in Campania maxime, semenque appella-
 latur. hoc habet nomen res paeclaras, ut mox docebimus,
 10 propter quam Homerus Ζείδωρος ἀπούρα dixit, non, ut
 aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. amyllum quo-
 que ex ea fit priore crassius; haec sola differentia est. 83
 ex omni genere durissimum far et contra hiemes firmis-
 simum. patitur frigidissimos locos et minus subactos vel
 aestuosos sitientesque. primus antiquis Latii cibus, magno
 15 argumento in adoriae donis, sicuti diximus. pulte autem,
 non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum,
 quoniam et pulmentaria hodieque dicuntur et Ennius,
 84 antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens offam eri-
 puisse plorantibus liberis patres commemorat. et hodie
 20 sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur, vide-
 turque tam puls ignota Graeciae fuisse quam Italiae polenta.

(20) <1> Tritici semine avidius nullum est nec quod 85
 plus alimenti trahat. siliginem proprie dixerim tritici de-
 licias candore sive virtute sive pondere. conveniens umi-

§. 82: cfr. Col. II 6, 1. Diosc. II 123. — § 83: cfr. Col. II
 8, 5. Val. Max. II 5, 5. — § 85: Col. II 9, 13.

1 pollutissima *ego*. ponent- **D**². potent- **D**. *om. r. v.* | appelle
 lauere **D** *d* **v.** -llare *r.* 3 aegypto **G** **G**. in aeg- *r* **v.** 4 oryza
D. *oriza F*². *olyza D*. *oliza r.* *olyra v.* 6 italicae **F** *v.* -ico
d. -iae *r Bas.* 9 umerus **E**. | zidoros (eid- **D**¹. zoid- **D**²)
 arura **U**. | dixit **D**² *d* **v.** diximus *r.* 10 donaret *d* **v.** -rent *r.*
 14 aestuosos *d* **E** *v.* -tiuosos *r* **D**. | antiquo is *CFWMüller* p. 18. |
 Latii *ego*. cfr. XI 251. latio **U**. *v.* 17. 18 dist. *ego*. 20 pul-
 tibus *d*. | fitilla **G**. cfr. *Buecheler in Fleckeis. ann. 1875* p. 328.
 fit illa **D** **G** **F**¹. fritilla (-tella **E**¹) **F**² **E**² *v.* illa *d*. 21 tam
 puls **D** *d* **C**. tam plus **F**¹ **E** *v.* tamplius **F**². tempus **G**. 23. 24
 dist. **D**. 24 candore siue uirtute siue pondere *ego*. candore
 uirtute pondere **D**² **D**. candor (-ore **F**¹) est et sine uirtute sine
 (et sine *v*) pondere *r* **v.** (*an* candore, etsi uincitur *r*

dis tractibus, quales Italiae sunt et Galliae Comatae, sed trans Alpes in Allobrogum tantum Remorumque agro pertinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. remedium, ut gravissima quaeque grana eius serantur.

86 9. e silagine lautissimus panis pistrinarumque opera laudatissima. praecellit in Italia, si Campana Pisis natae misceatur. rufior illa, at Pisana candidior ponderosiorque cretacea. iustum est e grano Campanae, quam vocant castratam, e modio redire sextarios IV siliginis vel e gre-

87 gali sine castratura sextarios V, praeterea floris semodium 10 et cibarii, quod secundarium vocant, sextarios IV, furfuris sextarios totidem, e Pisana autem siliginis sextarios V, cetera paria sunt. Clusina Arretinaque etiamnum sextarios siliginis adiciunt, in reliquis pares. si vero pollinem facere libeat, XVI pondo panis redeunt et cibarii III furfuru- 15 rumque semodius. molae discrimine hoc constat. nam quae sicca moluntur, plus farinae reddunt, quae salsa aqua sparsa, candidiorem medullam, verum plus retinent in furfure.

88 farinam a farre dictam nomine ipso apparet. silagineae farinae modius Gallicae XX libras panis reddit, Italicae 20 duabus tribusve amplius in artopticio pane. nam furnaceis binas adiciunt libras in quocumque genere.

89 10. <2> Similago e tritico fit, laudatissima ex Africo. iustum est e modiis redire semodios et pollinis sextarios V — ita appellant in tritico quod florem in silagine; hoc 25 aerariae officinae chartariaeque utuntur —, praeterea secundarii sextarios IV furfurumque tantundem, panis vero 90 e modio similaginis p. XXII, e floris modio p. XVI. pretium huic annona media in modios farinae XL asses,

1 sed et E v. a. D. 2 remorumque D²d T Brot. memo- r.
Meminorumque G. 5 lautissimus D²d v. lat- r. 6 praecellit d E v. -llet r. 8 Campanae v. -aniae ll. 14 adiciunt coni. H. adsciunt E. adsciunt r Brot. assumunt v. | pollionem E. 15 panes E. | iii ego. tres F² D. tria rv. (*scribendum erat terna*). 16 namque d¹ E. si add. d². 20 modius P F² d v. -ios r.. | xx P D. xxii rv. 23 laudatissimo ex africa P D. | dist. D. 25 ita P F² D. ita ut r. ita autem (enim v) G. 26 aerariae d v. era- P. haera- D F. ara- E. heccrarie G. 28 p. XXII U 351. // xxii P. cxxii r v. a. D. | p. XVI P D. cxvii rv.

similagini octonis assibus amplius, siligini castratae duplum. est et alia distinctio semel pollinatam XVII p. panis reddere, bis XVIII, ter XIX cum triente et secundarii panis quinas selibras, totidem cibarii et fursfurum sex-
5 tarios VI.

⟨3⟩ Siligo numquam maturescit pariter, nec ulla sege- 91
tum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quae
maturuere protinus granum dimittentibus. sed minus quam
cetera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper
10 rectam habet spicam nec rorem continet, qui robiginem
faciat. ⟨4⟩ Ex arinca dulcissimus panis. ipsa spissior 92
quam far, et maior spica, eadem et ponderosior. raro modius
grani non XVI libras implet. exteritur in Graecia
difficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta. haec
15 enim est quam olyram vocat. eadem in Aegypto facilis
fertilisque.

Far sine arista est, item siligo, excepta quae Laconica 93
appellatur. adiciuntur his genera bromos et tragos, externa
omnia, ab oriente in vectae oryzae similia. tiphe et ipsa
20 eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. apud
Graecos est et zea, traduntque eam ac tiphen, cum sint

§ 91 extr.: cfr. Th. C. 14, 1. — Homerus E 195. Herodot.
II 36. (Diosc. II 113). — § 93 extr.: Th. H. II 4, 1.

1 similagini *D.* simulaginis P. similaginis (-ini v) castra-
tae d v. similaginis castrate (-tae E) duplum r. | octonis — du-
plum om. F¹. 2 lacunam indicavi ego. an tenuiore cribro?
cfr. § 105. XXXIII 87. tem///c///i P. temp. l. D¹G. templi D²
in marg. tempore l. rH. del. D | pollinata P. Pauli nata fH
cum Turnebo. | xvii p. DGFD. xvii pondo dEv. (prima add.
Brot.) xviii P¹. xviii p. P². 3 bis PD. uisa rv. (secunda
add. Brot.) | ter PD. tert. DF² in ras. tertia rH cum Turn. |
xix FdTEH. xx D². xxx D¹v. vii/// P. 8 mature E. 11
facit P. | arinca C. ari/// P. africa rv. 12. 13 modius d v.
-ios r. 14 umero dictam E. 18 an genere? | bromos et
tragos D cum Salm. exerc. p. 154^a E. bro.....trago P. bromos
siligo excepta (exceptitia v) et tragos rH. cfr. v. 17. 19 in-
vecta v. a. D. | oryzae Pv. -za r. | tiphe dEv. etii///e P. thipe
r. | ipsa Pv. pisa r. 20 nostra//urbe d. 21 zea B. ixia ll. |
ac v. om. ll. an et?

degeneres, redire ad frumentum, si pistae serantur, nec protinus, sed tertio anno.

94 (21) Tritico nihil est fertilius — hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alebat hominem —, utpote cum e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae 5 campo, centeni quinquageni modii reddantur. misit ex eo loco divo Augusto procurator eius ex uno grano, vix credibile dictu, CCCC paucis minus germina, existante de 95 ea re epistulae. misit et Neroni similiter CCCLX stipulas ex uno grano. cum centesimo quidem et Leontini 10 Siciliae campi fundunt aliique et tota Baetica et in primis Aegyptus. fertilissima tritici genera ramosum ac quod centigranum vocant. inventus est iam et scapus unus centum fabis onustus.

96 49 (22) Aestiva frumenta diximus sesamam, milium, 15 panicum. sesama ab Indis venit. ex ea et oleum faciunt; colos eius candidus. huic simile est in Asia Graeciaque erysimum, idemque erat, nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus adnumerandum potius quam frugibus. eiusdem naturae et horminum Graecis dic- 20 tum, sed cumino simile; seritur cum sesama. hac et irione nullum animal vescitur virentibus.

97 (23) Pistura non omnium facilis, quippe Etruria spiccam farris tosti pisente pilo praeferrato fistula serrata et stella intus denticulata, ut, si intenti pisant, concidantur 25

§ 94: (cfr. XVII 41). — § 96: (cfr. XV 28). Diosc. II 121. Th. H. VIII 5, 1. C. IV 15, 1. H. VIII 7, 3. C. VI 12, 12.

4 alat v. a. H. | dist. ego. | utpote PD²F²dv. pote E. om. r.
 7 procuratore P. 8 paucis minus PD²dv. del. F². paucissimis r. 9 cclx P. 11 Baetica C. bet- PD²v. boet- E. biet- r. 12 ac ego. aut ll. v. et S. 13 unus om. P. 15 sesamam dC. ses//mam P. sisimam E. sisimam D¹. sissimam r. 16 sesama dC. sesima PDS. sisima r. 18 pinguius Pv. -guis r. 19 irionem Pv. trio- D². -onum E. irionum r. 20 est et F². | horminum v. orm- ll. D. cfr. index libri et XIX 151. XXII 159. 21 sesama PC. sisima F². sesima rS. | hac F² Brot. hec G. haec r. hoc v. 24 praeferrata E. 25 ut DGdfv. u// P. aut r. | nisi v. a. J. | intenti v. ini||||||| P. interiti r. intentius J.

grana ferrumque frangatur. maior pars Italiae nudo utitur pilo, rotis etiam, quas aqua verset, obiter et mola. de ipsa ratione pisendi Magonis proponemus sententiam: triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evali, 98
 5 dein sole siccatum *in* pila repeti, simili modo hordeum. huius sextarios XX spargi II sextariis aquae. lentem torreri prius, dein cum furfuribus leviter pisi aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto et harenae semedio. ervilium iisdem modis, quibus lentem. sesamam in calida ma-
 10 ceratam exporrigi, dein confricari et frigida mergi, ut paleae fluctuantur, iterumque exporrigi in sole super linteum, quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. et 99
 ipsa autem, quae evalluntur, variam pistrinarum rationem habent. acus vocatur, cum per se pisitur spica tantum,
 15 aurificum ad usus, si vero in area teritur cum stipula, palea, in maiore terrarum parte ad pabula iumentorum. mili et panici et sesamae purgamenta adpludam vocant et alibi aliis nominibus.

(24) Milio Campania praecipue gaudet pultemque can- 100
 20 didam ex eo facit. fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur et cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine e cruris venis ad-

§ 100: Col. II 9, 14. Verg. Georg. III 463.

1 nudo **P**²**D**. riudo **D**¹**F**. ruido *rv.* 2 aquas **D**¹**GFE**. | orbiter **E**. | *dist.* **J**. | mola **J**. molat **ll**. *v.* cfr. Blümneri technol. I p. 46 n. 2. 3 proponemus **F**²**T****D**. -nemu// **P**. -nemur **F**¹. -netur *dv.* praeponemus **D****G**. -netur **E**. | sententia **DdE**.
 4. 5 eualli dein (deinde *G*) **D****G****F**¹**G**. euelli dein (deinde *v*) **F**³**E***v*. ualidae in **P**. -de in **dT**. 5 in pila *ego*. cfr. XXXIII 87. pila **ll**. *v.* pilo **TG**. 6 lentum **E**. 6. 7 torreri **PS**. -ere *rv.* 9 sesamam **C**. sesimam **P** (*i in ras.*) **dS**. -ma **E**. sisima *r*. 11 fluctuantur **E**. 12 mutescere **E**. 13 eualluntur *G*. ualluntu// **P**. eualiuntur *r*. eualuantur *v*. | pistrinarum **PdTD**. pristin- *r*. pisturarum *v*. 14 pisitur **D**¹*v*. pitur **D**². piscatur **E**¹. pistor *d*. pistur *r*. | *dist.* U 352. 15 an teratur?
 16 et maiore **ES** (*lacunae signo praemisso*). | est ad **F**². | pabulum **dTf**. | iumentorum **D**²**F**²*fv*. -tatum *r*. 17 sesamae **C**. sesimae **dES**. sisime *r*. 20 praedulcis **D**²**F**²*dv*. -ci **D**¹**F**¹. predulci *r*. 22 e *v*. om. **ll**. | cruris uenis *del*. **F**².

mixto. Aethiopes non aliam frugem quam mili bordeique novere.

- 101 (25) Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur, sed et circumpadana Italia addita faba, sine qua Ponticae gentes nullum panico praferunt cibum. — Cetera 5 aestiva frumenta riguis magis etiam quam imbribus gaudent, milium et panicum aquis minime, cum in folia ex-eunt. vetant ea inter vites arboresve frugiferas seri, terram emaciari hoc satu existimantes.
- 102 11. (26) Mili praecipuus ad fermenta usus e musto 10 subacti in annum tempus. simile fit e tritici ipsius furfuribus minutis et optimis e musto albo triduo maceratis, subactis ac sole siccatis. inde pastillos in pane faciendo dilutos cum similagine seminis servefaciunt atque ita farinae miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Graeci 15 in binos semodios farinae satis esse bessem fermenti con-
103 stituere. et haec quidem genera vindemiis tantum fiunt; quo libeat vero tempore ex aqua hordeoque bilibres offae ferventi foco vel fictili patina torrentur cinere et carbone, usque dum rubeant. postea operiuntur in vasis, donec 20 aescant. hinc fermentum diluitur. cum fieret autem panis hordeacius, ervi aut cicerculae farina ipse fermentabatur;
104 iustum erat II librae in V semodios. nunc fermentum fit ex ipsa farina, quae subigitur, priusquam addatur sal, ad

§ 101: Th. H. VIII 7, 3. — § 102: cfr. Didymus in Geop. II 33, 3. Pallad. XI 21.

3 quidem d H. -dam r. quaedam v. 4 sine aqua D. del. F². sine qua nihil conficiunt v. lacunam ego indicavi. an potius solida? cfr. § 117. 7 cum v. q¹¹m d. quō E. quoniam r(?) D. at cfr. Theophr. φυλλοβολοῦσιν. an quoniam folia exuunt? 9 emaciari Scum H coll. Col. II 10, 1. emactari D G F¹f¹E. emacerari F²f²D. emacrari dv. 11 e F²fS. et r. ex v. 12 minimis dT. | maceratis P. -ato F²dT. maturato r. v. a. D. 14 similagine D²F²dv. -geni E. -ligine D. -geni r. | seminus F². 16 binos F²v. binos et r. | bessem S. besē F²f. beses r. beses v. 22 hordeaceus d v. a. S. | erui d T f H. eruiliae C. herui E. heruilae v. herbi r. | farina T f H. -nae F d E v. -ne r. -na ei G. | ipsae F E v. a. S. 23 n ego. duae ll. v. scribendum fuit binae. an binas libras? | quinque ll. v (pro quinos).

pultis modum decocta et relicta, donec acescat. vulgo vero nec suffervesciunt, sed tantum pridie adservata materia utuntur, palamque est naturam acore fermentari, sicut eva-
lidiora esse corpora, quae fermentato pane alantur, quippe
5 cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

(27) Panis ipsius varia genera persequi supervacuum 105
videtur, alias ab opsoniis appellati, ut ostrearii, alias a de-
liciis, ut artolagani, alias a festinatione, ut speustici, nec
10 non a coquendi ratione, ut furnacei vel artopticii aut in
clibanis cocti, non pridem etiam e Parthis in vecto quem
aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur ad tenuem et
spongiosam inanitatem, alii Parthicum. summa laus sili-
ginis bonitate et cribri tenuitate constat. quidam ex ovis
15 aut lacte subigunt, butyro vero gentes etiam pacatae, ad
operis pistorii genera transeunte cura. durat sua Piceno 106
in panis inventione gratia ex alicae materia. eum novem
diebus maceratum decumo ad speciem tractae subigunt
uvae passae suco, postea in furnis ollis inditum, quae rum-
20 pantur ibi, torrent. neque est ex eo cibus nisi madefacto,
quod fit lacte maxime mulso.

§ 106: cfr. Martial. XIII ep. 47.

2 sufferuere faciunt **E** v. a. **G**. 3 est naturam **fH**. est
naturam **stF²**. naturam est (**stF¹**. **strG**) **D¹GF¹dE**. natura est
D²v. 3. 4 sicut et validiora **v. a. S**. **an** sicut invalidiora?
nam quippe cum **alias** **non** **ponitur** **sensu** **concessivo**. 8 alia
sub **E**. alias sub **d**. | appellati **C**. -ari **GdEv**. appellari **r**. | ostre-
arii **v**. uostrearii **F²**. -ari **r**. 9 speustici **G**. (speusici **v**.)
sceptrici **F²**. -ice **r**. **an idem qui** **ctρεπτίκιοc Athenaei III p. 113^a**,
ut sit fastigatione pro festinatione substituendum? 10 ar-
topticii **dB**. cfr. **Athen. III p. 113^d**. -icei **rS**. 10 non **del**. **F²**.

11 inuectus **F²** **Brot**. 12 aquaticam **E**. | ad **D²F²dTD**.
a rv. **del**. **G**. | **tenue** **E**. -ui **v. a. G**. 13 spongiosam **GF²dTD**.
-sum **F¹**. -sa **v**. -geosam **D**. -sa **ES**. | inanitate **GEv. a. D**.
15 at **F²**. 16 genere **F²**. 17 eum **G**. cum **DGF¹dTv**. cui
F². 18 maceratum **S**. -rato **ll**. -rata **v**. -rant **G**. | tractae
subigunt **D²G**. tracta es ubi tunc **D¹GF¹E**. tractae subigi tunc
dT. tracto (-cta **v**) et subacto (-cta **v**) **F²v**. 19 inclitum **E**.
20 clibus **E**. 21 maxime uel mulso **F²D**. sed c/r. X 52
XIX 64.

- 107 (28) Pistores Romae non fuere ad Persicum usque bellum annis ab urbe condita super DLXXX. ipsi panem faciebant Quirites, mulierumque id opus maxime erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. artoptas iam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam inscripsit, magna ob 5 id concertatione eruditorum, an is versus poetae sit illius, 108 certumque fit Atei Capitonis sententia cocos tum panem lautioribus coquere solitos, pistoresque tantum eos, qui far pisebant, nominatos. nec cocos vero habebant in servitiis, eosque ex macello conducebant. cribrorum genera 10 Galliae saetis equorum invenere, Hispaniae lino excusso-ria et pollinaria, Aegyptus papyro atque iunco.
- 109 (29) <1> Sed inter prima dicatur et alicae ratio prae-stantissimae saluberrimaeque, quae palma frugum indubi-tata Italiae contingit. fit sine dubio et in Aegypto, sed 15 admodum spernenda, in Italia vero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoque agro, in Campania tamen laudatissima. campus est subiacens montibus nimbosis, totus quidem 110 XL p. planities. terra eius, ut protinus soli natura dica-tur, pulvrea summa, inferior bibula et pumicis vice fistu-losa quoque. montium culpa in bonum cedit. crebros

§ 107: Plauti Aulul. II 9, 4.

3 maxime om. E v. a. D. 4 artoptas iam D. -ptasiam ll. -ptam B. 5 aululariam dv. auru- r. | inscripsit S cum Ursino. scripsit ll. v. cfr. XIV 92. 6 cum certatione fE. | an is v. annis E. anni is D¹GF. annui d. ennii D². | poeta E.

7 cocos tum H cum Turnebo adv. 28, 42. costum D¹GFdT. tostum D²E v. 8 piscatoresque E¹. 10 criborum GFE.

11 galli e d G. galliae ex (e J) D²D. | saetis S. setis D² F²dv. sextis r. | hispaniae fE v. diis panie (-iae G) D¹GF. dii ispanie d. dii hispani e T. ispani e D². Hispani e G. -niae e J. -nia e D. 12 pollinaria v. apoll- DGd. opoll- r. | e pa-pyro v. 13. 14 praestantissime TE. 14 saluberrimaeque quae v. -imam quae DF. -imamque GE. -ima quae d. -ima-que T. | palmam E. 15 italiae fS. -lia ll. -liam v. | contin-git FdE Verc. contigit DGfv. 17 laudatissimus E v. a. G.

18 totus GJ. totis rv. 19 XL p. D. xl. p. DG. xl pre F. de d E parum constat. xl m passuum v. | planities Strack J. -itia est dT. -itiae DFE². -icie Gv. -icie H. tinitiae E¹.

20. 21 fistulosa H cfr. XVII 34. -las ll. -lans v.

enim imbres percolat atque transmittit, nec dilui aut maderere voluit propter facilitatem culturae, eadem acceptum umorem nullis fontibus reddit, sed temperate concoquens intra se vice suci continet. seritur toto anno, panico se- 111
 5 mel, bis farre. et tamen vere segetes, quae interquierere, fundunt rosam odoratiorem sativa. adeo terra non cessat parere, unde volgo dictum, plus apud Campanos unguenti quam apud ceteros olei fieri. quantum autem universas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars
 10 eius, quae Leboriae vocantur, quem Phlegraicum Graeci appellant. finiuntur Leboriae via ab utroque latere consulari, quae a Puteolis et quae a Cumis Capuam dicit.

⟨2⟩ Alica fit e zea, quam semen appellavimus. tun- 112
 ditur granum eius in pila lignea, ne lapidis duritia con-⁸²
 15 terat, mobili, ut notum est, pilo vinctorum poenali opera. primori inest pyxis ferrea. excussis inde tunicis iterum isdem armamentis nudata conciditur medulla. ita fiunt aliae tria genera: minimum ac secundarium, grandissimum vero aphaerema appellant. nondum habent candorem suum, 113
 20 quo praecellunt, iam tamen Alexandrinae praeferuntur. postea, mirum dictu, admiscetur creta, quae transit in corpus coloremque et teneritatem adfert. invenitur haec inter 114 Puteolos et Neapolim in colle Leucogaeo appellato, extat-

§ 111: cfr. Strabo V p. 242 extr. — § 112: Diosc. II 118 init.

2 facilitatem D³d^v. falacitatem D¹G. felicitatem rS. cfr. XVII 37. 41. XVIII 167. 178. Varro r. r. II 6, 5. Colum. V 4, 3. 3 temperate Gd^fT D. -atae DF. -at et Ev. | concoquens D³d^fTv. tonco- D¹F. tunco- G. coquens E. 4 fuci (succi C)d. fusi rv. furni S. cfr. XIV 14. XXII 94. (Pro furni *magis placeret* foci). 6 rosae modo satiorem E. | satiua v. -iuam ll. 7. 8 campanos unguenti quam apud om. E.

9 campanus Dv. om. r. 10 leboriae DdJ. -ie T. laboriae G Verc. -ie rv. cfr. III 60. XVII 28. | uocatur D².
 11 Leboriae J. (Lab- v.) leuiora ll. 12 apud aeolis E.
 14 ne D²fH. ue D¹GF. uel r. nam v. 15 mobili ut D²S.
 -ilius D¹dT. nobilius r (add. ut) v. 16 inde v. in ll. 20
 procellunt E. | proferuntur E. 23 colle D²v. cole et G. colle
 et (eth d)r. | leucogaeo dH. -geo rv. cfr. XXXI 12. | extat-
 que Ev. exiatque D¹GF. existitque dT. existitque D².

que divi Augusti decretum, quo annua ducena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam, adiecitque causam adserendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. — (In eodem reperitur et sulphur, emicantque fontes Araxi 5 oculorum claritati et volnerum medicinae dentiumque firmitati.) —

115 <3> Alica adulterina fit maxime quidem e zea, quae in Africa degenerat. latiores eius spicae nigrioresque et brevi stipula. pisunt cum harena et sic quoque difficulter 10 deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura, posteaque gypsi pars quarta inspargitur atque, ut cohaesit, farinario cribro subcernunt. quae in eo remansit, excepticia appellatur et grandissima est. rursus, quae transit, artiore cernitur et secundaria vocatur, item cribraria, quae simili 15 modo in tertio remansit cribro angustissimo et tantum harenas transmittente. alia ratio ubique adulterandi ex tritico: candidissima et grandissima eligunt grana ac semicocta in ollis postea arefaciunt sole ad *dimidiū* rursusque leviter adspersa molis frangunt. ex zea pulchrius 20 quam e tritico fit *tragum*, quamvis id alicae vitium sit. candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

117 12. (30) Sequitur leguminum natura, inter quae maxime honos fabae, quippe ex qua temptatus sit etiam panis. lomentum appellatur farina *ex ea*, adgravaturque pondus illa et omni legumine, iam vero et pabulo, in pane

§ 115: Geop. III 7. Diosc. II 118 extr. — § 116: Geop. III 8. (Cato 86).

1 annua ducena *f. coni. H.* annua uicena *G.* annoaducena **D G F.** -aduicena **E v.** -ad ducenta **d T.** 3 adserendi *Strack.* adfer *U. v. a. J.* 5 Oraxi *v. a. Brot.* 15 uocatur item **D²dv.** uocum ritem (rite **E**)*r.* 19 solem **D.** | ad dimidium *ego. cfr.* § 115. **XXIII** 142. ad initium **dv.** ad initum **D¹G F E.** admitunt **D²D.** 21 e **D²E S.** ex **dv.** et **r.** | *tragum Turnebus D.* *cfr. Schneider ad Cat. 86.* grana cum **E.** gracum *r.* granum *v.* graneum *vel granaeum coni. H.* 22 ei **dv.** et **r.** 23. 24 maximae **E.** -mus **F²v.** 25 ex ea *ego.* ea **D¹G F¹d E v.** del. **D².** eius **F²D.** 26 *dist. D.* | pabulo **D d T v.** *cfr. §§ 142.* 143. -la **F¹E.** -lum **G.** ad pabula **F².** ad pabulum **D.** | in pane

venali. fabae multiplex usus omnium quadripedum generi, praecipue homini. frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, et maxime panico solida ac delicatius fracta. quin et prisco ritu puls fabata suae religionis diis in 118
 5 sacro est. praevalens pulmentari cibo, set hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere, ob haec Pythagoricae sententiae damnata, ut alii tradidere, quoniam mortuorum animae sint in ea, qua de causa parentando utique adsumitur. Varro et ob haec flaminem ea non 119
 10 vesci tradit et quoniam in flore eius litterae lugubres reperiantur. in eadem peculiaris religio, namque fabam utique ex frugibus referre mos est auspici causa, quae ideo referiva appellatur. et auctionibus adhibere eam lucrosum putant. sola certe frugum etiam exesa repletur
 15 crescente luna. aqua marina aliave salsa non percoquitur. seritur ante vergiliarum occasum leguminum prima, ut 120 antecedat hiemem. Vergilius eam per ver seri iubet circumpadanae Italiae ritu, sed maior pars malunt fabalia maturae sationis quam trimestrem fructum. eius namque
 20 siliquae caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. aquas in flore maxime concupiscit, cum vero defloruit, exiguae desiderat. solum, in quo sata est, laetificat stercoris vice. ideo circa Macedoniam Thessaliamque, cum florere coepit, vertunt arva. nascitur et sua sponte plerisque in locis, 121
 25 sicut septentrionalis oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant, item in Mauretania silvestris passim,

§ 118: cfr. Cato 134, 1. Didymus in Geop. II 35, 3. (Diosc. II 127). — § 119: Fabius Pictor ap. Gell. X 15, 12. Didymus in Geop. II 35, 6. 7. — § 120: cfr. Pallad. XII 1, 2. Verg. Georg. I 215. Col. II 10, 9. Th. H. VIII 6, 5. (C. III 24, 3). cfr. Th. H. VIII 9, 1. Col. II 10, 7. Cato 37, 2.

DGdTD. om. rv. 1 uenalis v. a. S. 3 aut delicatius coni. Dal. 4 puls fabata ego. pulsa faba D²D. fabata r Brot. fabacia v. 5 set ego. sed T. et rv. 9 uitique D¹E. cuitque d. | et om. d. 12 ex DGFD. et dE. e B. | mos F²v. mox r. 16 ut D²E v. aut D¹GFD. haud F². 17 antecedit F²d. | seri dv. sari r. 19 sationis dv. racionis G. rati- r. | dist. H. 20 gratissimi/// d v. a. G. | pabulo v. -li ll. 21 conspicit E. | defloruerit dT. 26 mauritania E v. a. H. mau

sed praedura et quae percoqui non possit. nascitur et in Aegypto spinoso caule, qua de causa crocodili oculis 122 timentes refugiunt. longitudo scapo quattuor cubitorum est amplissima, crassitudo *digiti*. ni genicula abessent, molli calamo similis; caput papaveri, colore roseo, in eo 5 fabae non supra tricenas; folia ampla, fructus ipse amarus et odore, sed radix perquam grata incolarum cibis, cruda et omni modo cocta, harundinum radicibus similis. nascitur et in Syria Ciliciaque et in Toronae Chalcidices lacu.

10

123 (31) Ex leguminibus autumno vereve seruntur lens et in Graecia pisum. lens amat solum tenue magis quam pingue, caelum utique siccum. duo genera eius Aegypto, alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura, unde vario usu tralatum est in lenticulas nomen. invenio apud 15 auctores aequanimitatem fieri vescentibus ea. pisum in apricis seri debet frigorum inpatientissimum. ideo in Italia et in austriore caelo non nisi verno tempore terra facili, soluta.

124 (32) Ciceris natura est gigni cum salsilagine, ideo 20 solum urit nec nisi madefactum pridie seri debet. differentiae plures, magnitudine, colore, figura, sapore. est

§ 121 extr.: Th. H. IV 8, 8. — §§ 122. 123: Th. H. IV 8, 7. 8. VII 1, 4. Col. II 10, 15. 4. Pallad. III 4. Geop. II 37, 2. — § 124: Th. H. VIII 6, 5. Col. II 10, 20. Geop. II 36, 1. — Th. H. VIII 6, 1. Diosc. II 126. — Col. II 10, 19. Th. H. VIII 6, 5.

ritima d¹. marit- d². 1 et *om.* E H. 2 ac oculis E¹. (aculeos *v. a.* B.) caules F². 3 scabro F²E. 4 dist. *Strack coll.* Theophr. | *digiti* ni Turnebus. intoni ll. (*an* ut digito. ni?) *digiti* in totum ni S. nec B. octona *v.* | abessent Turnebus. abesset DGFE. habens sed dT. habet *v. a.* S. 6 tricenas *v.* -ena ll. triginta Scum Salm. 7 quam D². | grata D²D. lata rv. lauta B. 8 omni modo cocta dT J e Theophr. coll. XVI 65. 137. XVII 162. XXII 154. omnino decocta rv. 9 Toronae J. -ne ll. *v.* 9. 10 Chalcidices S e Theophr. -cidis ll. *v.* J. 11 autumno uereue J. autumno uere DGFdT. autem noue re E. autem nouembri *v.* (et uere coni. H. *an* uel uere?) 16 auctorem DF¹E. 19 ac soluta *v. a.* S.

enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumque; est et columbinum, quod alii Venerium appellant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. est et cicercula minuti ciceris, inae-
5 qualis, angulosi, veluti pisum, dulcissimum autem id quod ervo simillimum, firmiusque quod nigrum et rufum quam quod album.

(33) Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum longae et ad figuram seminis latae, piso cylindratae. passio-
10 lorum cum ipsis manduntur granis. serere eos qua velis terra licet ab idibus Octobr. in kal. Novembris. legumina, cum maturescere cooperunt, rapienda sunt, quoniam cito exiliunt latentque, cum decidere, sicut et lupinum. 13. quamquam prius de rapis dixisse conveniat — (34) in
15 transcurso ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, et ipsi tamen inter hortensia — si iustus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba dicendis, quando aliis usus praestantior ab iis non est.

Ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec
20 in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magis-
que si decoquantur aqua. quadripedes et fronde eorum 127
gaudent, et homini non minore rapiciorum suis horis gra-
tia quam cymarum, flavidorum quoque et in horreis ene-
catorum vel maiore quam virentium. ipsa vero durant et
25 in sua terra servata et postea passa paene ad alium pro-

§ 125: Th. H. VIII 5, 2. 3. Diosc. II 175. Col. XI 2, 72. (Pallad. XI 1, 3). — § 126: Col. II 10, 22. — § 127: cfr. Cato 35. — Th. H. VII 2, 5. (Pl. XIX 122).

1 capiti v. capite (pite G) ll. | appellant dE S. 2 uene-
rium uocant d v. a. S. 6 eruo D²F²d v. ero r. 9 cilindra-
tie E v. -aceae C. 9. 10 faseolorum v. phasio- S. 10 man-
dunt Ff E²S. manducent E¹. 11 octobr. ego. -bris ll. v. at
plene scribendum erat octobribus: cfr. etiam XI 42. XV 19.
XXI 111. 12 cooperint F²E v. a. H. 14—16 dist. S.
17 alias D²F²f TD. ali D¹GF¹. alii E v. aliis C. 18 ab
iis v. ahis (pro ab is) D¹GF¹. ab his dTEC. his D²F²f D. an
rapis? 20 ruris del. F². 22 minore DdT E v. -ora G. -orē F.
-or est f D. -or C. | rapiciorum d TS. rapaciorum (-pati- G) D GF¹ E v.
raparum F²f. 24 maiorē F. -or C. 25 passo E v. a. C.

ventum, famemque sentiri prohibent. a vino atque messe
 128 tertius hic Transpadanis fructus. terram non morose eli-
 git, paene ubi nihil aliud seri possit. nebulis et pruinis
 ac frigore ultiro aluntur, amplitudine mirabili; vidi XL libras
 excedentia. in cibis quidem nostris pluribus modis com- 5
 mendantur, durantque ad alia sinapis acrimonia domita,
 etiam coloribus picta praeter suum sex aliis, purpureo
 129 quoque. neque aliud in cibis tingui decet. genera eorum
 Graeci duo prima fecere, masculinum femininumque, et ea
 serendi modo ex eodem semine: densiore enim satu ma- 10
 sculescere, item in terra difficili. semen praestantius quo
 130 subtilius. species vero omnium tres. aut enim in latitu-
 dinem fundi, aut in rotunditatem globari. tertiam speciem
 silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente,
 raphani similitudine et folio anguloso scabroque, suco acri, 15
 qui circa messem exceptus oculos purget medeaturque
 caligini admixto lacte mulierum. frigore dulciora fieri
 existimantur et grandiora. tepore in folia exeunt. palma
 in Nursino agro nascentibus — taxatio in libras sesterti
 singuli et in penuria bini —, proxima in Algido natis, 20
 131 napis vero Amiterni. (35) quorum eadem fere natura:
 gaudent aequae frigidis. seruntur et ante kalendas Mar-
 tias, in iugero sextarii IIII. diligentiores quinto sulco
 napum seri iubent, rapa quarto, utrumque stercorato, rapa

§ 128: Th. H. VII 4, 3. (Martial. XIII 16). — Varro I 59,
 4. Col. XII 56, 3. (Pallad. XIII 5). — § 129: Th. H. VII 4, 3.
 (5). — § 130: Th. H. VII 6, 2. 4, 3. Col. X 421. — § 131: Col.
 X 422. Martial. XIII 20. Col. XI 3, 16. II 10, 24. XI 3, 59. (Pal-
 lad. VIII 2, 1). Hyginus ap. Col. XI 3, 62. cfr. Th. C. V 6, 9.
 Col. XI 3, 62.

1 uentum E. 2 terram dv. -ra rD. 2. 3 eligit v.
 legit ll. S. legitimur D. 3 paene om. dT. 4 ac F²dv. a r.
 6 ad alia ll. v. an acetaria? 7 alis E. 8 debet D².
 9 masculum dG. 10 modo dv. modi rS. modum D
 cum U 354. | enim semine satu E. 15. 16 acrique E.
 19 Nursino v. ursino ll. | dist. U 354. | taxatio v. taxio ll.
 21 napis ego. napi ll. v. | Amiternini v. | dist. ego. | natura est
 FD. 22 aequae om. d. 24 rapum E.

laetiora fieri, si cum palea *semen* inaretur. serere nudum volunt precantem sibi et vicinis serere se. satūs utriusque 132 generi iustus inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Volcani, feruntque subtili observatione, quota luna 5 praecedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra praedictum temporis spatium serantur, mire provenire. seruntur et vere in calidis atque umidis.

14. (36) Lupino usus proximus, cum sit et homini 133 et quadripedum generi ungulas habenti communis. remedium eius, ne metentes fugiat exiliendo, ut ab imbre tollatur. nec ullius quae seruntur natura ad sensum . . . terraeque mirabilior est. primum omnium cotidie cum sole circumagit horasque agricolis etiam nubilo demonstrat. ter praeterea floret. terram amat terraque operiri 15 non vult. et unum hoc seritur non arato. quaerit maxime 134 sabulosa et sicca atque etiam harenosa. coli utique non vult. tellurem adeo amat, ut, quamvis fructuoso solo coiectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perveniat. pinguescere hoc satu arva vineasque diximus; 17, 54 itaque adeo non eget fimo, ut optimi vicem repraesentet,

§ 132: Col. XI 3, 18. (Pallad. IX 5, 1). — Col. II 10, 23. (Pallad. VIII 2, 1). — § 133: Th. H. VIII 11, 4. C. IV 13, 3. Geop. II 39, 6. Apuleius in Geop. II 39, 3. 6. 8. Th. H. VII 11, 3. — § 134: Cato 34, 2. Th. H. I 3, 6. III 2, 1. Col. II 11, 5. Th. H. I 7, 3. VIII 11, 8. Cato 37, 2. Varro I 23, 3. Col. II 14, 5. 15, 5. 6. 10, 1. XI 2, 44. Pallad. IX 2. Geop. II 39, 5.

1 cum **F³d B.** om. *rv.* | semen inaretur *ego*. *cfr. Pliniana* p. 43. seminaretur **DGF¹TE.** -nentur **F³d G.** -netur *v.* 2 utique **E.** 5 procedente **E v. a. G.** 8 lupino *dv.* -nos **D¹GF¹.** -nus **E.** -nis **F².** -ni **D²D.** 11 *an* quaequae? | seruntur **F²v.** serantur **DGdT.** seratur *rS.* | ad sensum *ego*. adsensu (ass- *v*) *ll. v.* *cfr. VII 20.* 23. *IX 111 et IX 42.* II 108. 109. XVI 95. | *lacunam cum S indicavi.* excidit siderum vel solis (caeli *S*). 12 terraque (quae **D³**) **DF¹E.** terraque **dT.** terrae *rv.* terrae quoque **D cum U** 355. 14 floret ter germinat **D.** | terraque **dTv.** terratque **E.** terra atque **DGF¹.** atque terra **F².** atqui terra **D.** 15 quaerit **G.** querit **D².** fuerit **D¹FE.** si (ubi *v*) fuerit **dTv.** 17 fructuoso **dG.** -ecto *r.* 18 coiectum **F¹J.** coni- **F²dv.** coiactum **D.** coactum **ES.**

nihilque aliud nullo inpendio constat, ut quod ne serendi
 135 quidem gratia opus sit adferre: protinus seritur ex area
 ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. primumque
 omnium seritur, novissimum tollitur, utrumque Septembri
 fere mense, quia, si non antecessit hiemem, frigoribus 5
 obnoxium est. inpune praeterea iacet, vel derelictum
 etiam, si non protinus secuti obruant imbræ, ab omnibus
 animalibus amaritudine sua tutum, plerumque tamen levi
 sulco integunt. ex densiore terra rubricam maxime amat.
 ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sa- 10
 bulo post secundum. cretosa tantum limosaque odit et in
 136 his non provenit. maceratum calida aqua homini quoque
 in cibo est. nam bovem unum modii singuli satiant validumque praestant, quando etiam inpositum puerorum ventribus pro remedio est. condi in fumo maxime convenit, 15
 quoniam in umido vermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

137 15. (37) Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agricolis operosa. uno sulco sata non saritur, non stercoratur nec 20 aliud quam deoccatur. sationis eius tria tempora: circa occasum arcturi, ut Decembri mense pascat. tum optime seritur in semen. aequa namque fert depasta. secunda satio mense Ianuario est, novissima Martio, tum ad frontem utilissima. siccitatem ex omnibus, quae seruntur, 25 maxime amat. non aspernatur etiam umbrosa. ex semine eius, si lecta matura est, palea ceteris praefertur. vitibus praeripit sucum, languescuntque, si in arbusto seratur.

§ 135: Th. VIII 1, 3. 11, 8. Col. II 10, 2. XI 2, 72. Pallad. VII 2, 2. Th. H. VIII 7, 3. Geop. II 39, 2. Col. II 10, 3. 15, 6. 10, 4. — § 136: Geop. II 39, 4. 6. Cato 54, 3. Col. II 10, 1. 3. Pallad. VII 2, 2. — § 137: Col. II 13, 1. — § 138: Col. II 10, 29. Pallad. II 6.

2 area *P e Theophr. et Colum.* aruo ll. v. 5 antecesserit
 dT v. a. G. 10 florem D³F²d^v. flori r. 12 maceratam E. |
 hominique E. quoque del. v. a. G. 14 quin etiam *P. an*
lacuna ante quando statuenda est? cfr. XXII 155. 20 saritur
 (sarri- v) S. seritur ll. 21 sationis F²d^v. rat- r. 26 um-
 brosa D³d^v. amb- r.

(38) Nec ervi operosa cura est. hoc amplius quam 139 vicia runcatur, et ipsum medicaminis vim optinens, quippe cum divom Augustum curatum epistulis ipsius memoria exstet. sufficiunt singulis boum iugis modi quini sati. 5 Martio mense satum noxiū esse bobus aiunt, item autumno gravedinosum, innoxium autem fieri primo vere satum.

16. (39) Et silicia, hoc est fenum Graecum, scari- 140 phatione seritur, non altiore quattuor digitorum sulco, quantoque peius tractatur, tanto provenit melius. rarum 10 dictu esse aliquid, cui proposit neglegentia. id autem, quod secale ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

(40) Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deter- 141 rimum et tantum ad arcendam famem, secunda, sed gracili stipula, nigritia triste, pondere praecipuum. admiscetur 15 huic far, ut mitiget amaritudinem eius, et tamen sic quoque ingratissimum ventri est. nascitur qualicumque solo cum centesimo grano, ipsumque pro laetamine est.

(41) Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, 142 admixta aliquando et vicia. eadem in Africa fit ex hordeo. 20 omnia haec pabularia, degeneransque ex leguminibus quae vocatur cracca, in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitivas illius loci fieri.

(42) Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato 143 ocinum vocat, quo sistebant alvom bubus. id erat e pabuli

§ 139: Col. II 10, 34. Pallad. III 7. Th. H. II 4, 2. — § 140: Col. II 19, 33. Pallad. II 7. — § 142: Varro I 31, 5. Col. II 7, 2. 11, 81. Pallad. X 8, 1. — § 143: Cato 27. 33, 3. 53. 54, 3. 4. Varro I 31, 4.

3 cum ll. S. per eum v. per eruum B. quo U 356. | eo epistulis J. 4 existet S. existet ll. exstat v. | sati del. F²D. at cfr. § 9 et Colum. 5 bubus E v. a. D. 6 grauedinosum dv. grauid- r. | satum dv. persatum r. 7 silica T. sicilia FE. 7. 8 scarificatione d. scarificatione (-rifi- v) F²v. a. D.

10 quid FE. 11 farrago appellatur dv. frago appellantur r. | desiderat dv. -rant r. 12. 13 teterimum T. ater- vet. Dal.

18 et v. sed ll. S. sed requirat aptum pro tantum. | famem utile v. a. H. | secunda FE. 18 recrementis D¹FED. 20 de- generansque D²dG. -rans qui r. 24 quod DFT. | citabant P. ciebant Dal. e Varr. | e om. dT. | pabulis E v. a. S.

segete viride desectum, antequam generaret. Sura Mamilius aliter id interpretatur et tradit fabae modios X, viciae II, tantundem erviliae in iugero autumno misceri et seri solitos, melius et avena Graeca, cui non cadit semen, admixta. hoc vocatum ocinum boumque causa seri solitum. Varro appellatum a celeritate proveniendi e Graeco, quod ὥκέω dicunt. 5

144 (43) Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis advepta per bella Persarum, quae Darius intulit, sed vel in primis dicenda tanta dos est, cum ex uno satu amplius 10 quam tricenis annis duret. similis est trifolio caule foliisque, geniculata. quidquid in caule adsurgit, folia contrahuntur. unum de ea et cytiso volumen *Amphilochus* 145 conposuit. solum, in quo seratur, elapidatum purgatumque subigitur autumno, mox aratum et occatum integratur crate 15 iterum ac tertium, quinis diebus interpositis et fimo addito. poscit autem siccum sucosumque vel riguum. ita 146 praeparato seritur mense Maio, alias pruinis obnoxia. opus est densitate seminis omnia occupari internascentesque herbas excludi — id praestant in iugera modi III — 20

§ 144: Isid. Orig. XVII 4, 9. Col. II 10, 25. (28). Pallad. V 1, 1. Diosc. II 176. — §§ 145—148: Col. II 10, 26. 27. 28. 25. 28. (§ 145: Pallad. III 6. § 146: cfr. Col. XI 2, 7).

1 uiridi **D²** *v.a.S.* | desectum **DdT.S.** -te **F.E.** -ta *v.* | generaret *Strack.* gelaret *ll.v.* genicularet *vel* siliquaret *Ursinus.* generaret siliquas *coni.* *H.* cfr. *Varro.* 3 ii *ego.* duos *ll.v.* (*pro binos*). 4 solitos **DdT.v.** -tus **F.E.** -tum *G.* 5 admixto **F.E.** 6 appellat **dTS.** 7 ὥκέω *Turneb.* *H.* oceos *r.* ocys oceos *v.* ὥκύς *Bas.* 8 medis **DFv.** medicis *r.* 10 *dist.* *ego.* | est *ego.* et *ll.* ei *S.* eius est *G.* eius ut *v.* 11 denis *P e Colum.* an scriptum fuerat quamdenis = iii denis?

11. 12 foliis qui **DF.** 13 *amphilochus dv.* -lochi est *J.* -locus **D².** ampli locus *r.* 14 conposuit *P.* confusum *ll.J.* fecit confusum (-sim *Dal.*) *v.a.S.* 15 occatum **D²v.** occultum *r.* | an inducitur? cfr. *Colum. II 17, 4.* | creta *D.* 16. 17 addito **D²dv.** -ita *r.* 17 succosum *v.a.G.* | ita *dv.* et a **D¹F.E.** et ita **D²D.** 20 iugero **D²dT.** | modia **E** *v.a.J.* modico **D².** | iii *ego coll.* § 9 et *Colum.* ui *ll.* uicena *v.* -ni *J.* bini *D* cum Schneidero ad *Varr.* *r.r.* I 42.

e^t cavendum ne adurat sol, terraque protinus integi debet. si sit umidum solum herbosumve, vincitur et desciscit in pratum. ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est, manu potius quam sarculo. secatur incipiens 5 florere et quotiens refloruit. id sexies evenit per annos, cum minimum, quater. in semen maturescere prohibenda 147 est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. verno sariri debet liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris ad solum radi. ita reliquae herbae intereunt sine ipsius 10 damno propter altitudinem radicum. si evicerint herbae, remedium unicum in aratro, saepius vertendo, donec omnes aliae radices intereant. dari non ad satietatem debet, ne 148 deplere sanguinem necesse sit. et viridis utilior est. arescit surculose ac postremo in pulverem inutilem ex- 15 tenuatur. de cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabulis, adsfatim diximus inter frutices. et nunc frugum omnium 13, 130 natura peragenda est, cuius in parte de morbis quoque dicatur.

17. (44) <1> Primum omnium frumenti vitium avena 149 est, et hordeum in eam degenerat sic, ut ipsa frumenti sit instar, quippe cum Germaniae populi serant eam neque alia pulte vivant. soli maxime caeruleum umore hoc evenit vitium. sequentem causam habet inbecillitas seminis, si diutius retentum est terra, priusquam erumpat. eadem 150 25 ratio et si cariosum fuit, cum sereretur. prima autem statim eruptione agnoscitur, ex quo appareat in radice

1 et cauendum *ego*. cauendum *G*. -dam *D²*. cinauendam (cen- *D¹*) *FD¹*. uindem *dT*. cena inmouendam *E*. immouendum *v*. immo cauendum *C*. mouendum *H*. | ne adurat *DFEv*. ia dura *dT*. ne aduratur *Hack*. | sol *D²D*. *om. r. dist. ego*. | terram quae *D²D*. 2 herbosumue *D¹F*. -sumque *D²D*. 8 altitudine *dv*. -nem *r*. 6 cum *om. E*. 8 sariri *P*. sarri *DFd*. seri *E v. a. S*. | marris *DFdv*. in aruis *E*. 9 intereunt— 10 herbae *D²dv. om. r*. 11 in *coni. Dal*. i *F*. et *E. om. r*. est *v. a. S*. | aratio *T v. a. S*. 13 deplere *G*. replere *ll*. repellere *v*. 14 in *v. om. ll*. 15 ipsi *Ev*. ipse *r*. 16 *an* set nunc? 17 modiis *E*. uitiis *v. a. H*. 20 fit *d v. a. S*. 21 seruant *D¹dT*. edant *v. a. G*. 23 causato *F¹dE*. | si *F²H*. cum *D²v*. *om. r*. 24 erumpet *F¹E*. 25 ratio est et si *F²D*. ratio si *d*. est ratio si *v. a. S*.

esse causam. est et aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quam roboret corpus, adflatu noxio cassum et inane in spica evanescit quodam abortu.

151 <2> Venti autem tribus temporibus nocent frumento 5 et hordeo: in flore aut protinus cum defloruere vel matu- rescere incipientibus. tum enim exinaniant grana, prioribus causis nasci prohibent. nocet et sol creber ex nube. nascuntur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus 152 secutis inclusit repentinus calor umorem. gignuntur et in 10 grano, cum spica e pluviis calore infervescit. est et can- tharis dictus scarabaeus parvus, frumenta erodens. omnia ea animalia cum cibo deficiunt. oleum, pix, adipis con- traria seminibus, cavendumque ne contacta eis serantur. imber in herba utilis a partu, florentibus autem frumento 15 et hordeo nocet, leguminibus innocuus praeterquam ciceri. maturescentia frumenta imbre laeduntur et hordeum magis. 153 nascitur et herba alba, panico similis, occupans arva, pecori quoque mortifera. nam lolium et tribulos et car- duos lappasque non magis quam rubos inter frugum 20 morbos potius quam inter ipsius terrae pestes numera- 154 verim. caeleste frugum vinearumque malum nullo minus noxiū est robigo. frequentissima haec in roscido tractu convallibusque ac perflatum non habentibus; e diverso

§§ 151. 152: Th. H. VIII 10, 3. 4. 5. 1. 5. C. III 22, 4. IV 14, 4. — Th. H. IV 16, 5. C. V 15, 6. Th. H. VIII 6, 5. 6. C. III 24, 3. — § 153: Verg. Georg. I 150 — 154. — § 154: Th. H. VIII 10, 2. C. III 22, 1. IV 14, 1. 3. — H. VIII 6, 5. C. III 22, 3. 24, 3. IV 14, 4.

2 inchoatum F². | maturum F². 3 robur et E S. robo- retur v. | cascum d. 4 abortu D²F²d T J. aboriti D¹F¹. -rtiuo E v. 8 causis F²d v. causi D F¹. causa E. | e nube E v. a. D. 9 uermiculi in D²F²d v. -lum r. 11 spica e D. -cae D F¹d E v. -ca F². | pluuis F¹. pluuii F². pluuius d T. | calore F D. -or r v. 11. 12 cantharis v. -ridis U. S. 14 contracta E. | eis d v. tis D F¹. his F²D. trans E. 15 a. partu D²D. q partu D¹. quartu F¹. -to E v. del. F². tantum d(?) B. an ac parturientibus? cfr. Theophr. 18 panico F²d B. panifico r v. 19. 20 tribulus et carduus lappaque . . . rubus E.

carent ea ventosa et excelsa. inter vitia segetum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt. commune autem omnium satorum vitium uricae, etiam ciceris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.

5 ⟨3⟩ Est herba, quae cicer enecat et ervum circum- 155 ligando se; vocatur orobanche. tritico simili modo aera, hordeo festuca, quae vocatur aegilops, lenti herba securiclata, quam Graeci a similitudine pelecinum vocant; et hae complexu necant. circa Philippos ateratum nominant in
10 pingui solo herbam, qua faba necatur, teratum, qua in macro, cum udam quidam ventus adflavit. aerae granum 156 minimum est in cortice aculeato. cum est in pane, celer-rime vertigines facit, aiuntque in Asia et Graecia balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus id semen
15 inicere. nascitur et phalangion in ervo, bestiola aranei generis, si hiems aquosa sit. limaces nascuntur in vicia et aliquando e terra, cocleae minutae, mirum in modum erodentes eam. et morbi quidem fere hi sunt.

(45) Remedia eorum, quaecumque pertinent ad her- 157
20 bas, in sarculo et, cum semen iactatur, cinere. quae vero in semine et circa radicem consistunt, praecedente cura caventur. vino ante semina perfusa minus aegrotare exi-stimant. Vergilius nitro et amurca perfundi iubet fabam;

§ 155: Th. H. VIII 8, 4. 3. 7. (C. IV 15, 5. Geop. II 43). Th. C. IV 12, 8. Plutarch. quaest. symp. VII 2, 3. — § 156: Geop. II 43. Galen. alim. fac. I 37. Th. H. VIII 10, 1. Col. X 324. — § 157: Verg. Georg. I 80. Geop. II 18, 6. Verg. Georg. I 193. Th. C. III 24, 4. Col. II 10, 11. Geop. II 18, 12.

1 carentia E. 2 oneratae vet. *Dal. H.* -ta F²dv. hone-rata DF¹. hoc onerata E. 3 uricae DFD. -ca Ev. erucae dT *Brot.* uruca J. 5 eruum dv. herbum r. 6 orobanche v. -bachae D². -brachae F². orebrahae F¹. orobreche dE. -chae D¹. | aera C. haera DF²d. hera F¹. herba E *Verc.* era v.
7. 8 securidata d. -daca v. a. S. 8 pelecinum dD. -non v. pelicenum r. | hae dT *Brot.* hac r. hae quidem v. 10 tera-mum qua in J. terratum qua in DF. terram umquam (nunq. d) in dE. teramnon (-mon S) qua in v. 11 aerae dC. here r. erae v. 12 minime DF. 18 uertiginem d. 15 eruo dv. heruo E. herbo r. 16. 17 dist. ego. cfr. *Colum.* X 324.

158 sic etiam grandescere promittit. quidam vero, si triduo ante satum urina et aqua maceretur, praecipue adolescere putant; ter quidem saritam modium fractae e modio solidae reddere. reliqua semina, cupressi foliis tuis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. multi ad mili remedia rubetam noctu arvo circumferri iubent, priusquam sariatur, defodique in medio inclusam fictili. ita nec passerem nec vermes nocere, sed eruendam, priusquam metatur; alioquin amarum fieri.

159 quin et armo talpae contacta semina uberiora esse. De-¹⁰ mocritus suco herbae, quae appellatur aizoum, in tegulis nascens, et ab aliis aesum, Latine vero sedum aut digitillum, medicata seri iubet omnia semina. vulgo vero, si dulcedo noceat et vermes radicibus inhaereant, remedium est amurca pura ac sine sale spargere, dein sariare, si in ¹⁵ articulum seges ire cooperit, runcare, ne herbae videntur.

160 pestem a milio atque panico, sturnorum passerumve agmina, scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quattuor angulis segetis defossa, mirum dictu, ut omnino nulla avis intret. mures abiguntur cinere mustelae vel felis diluto ²⁰ et semine sparso vel decoctarum aqua. sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. ob id felle bubulo semina

§§ 158. 159: Col. II 11, 7. 9, 9. 10. Geop. II 18, 16. 4. 13.
14. 1. Col. XI 3, 61. 64. X 356. Pallad. I 35, 3. Th. H. VII 15, 2.
Geop. XII 7, 3. Diosc. IV 88. 89. Col. X 353. — § 160 extr.:
Pallad. I 35, 9. Didymus in Geop. X 90, 4. Apuleius ib. XIII 5, 1.

1 promittens dT. 2 praecipue F²v. -puos E. -puus DF¹d.
-puius T. an procliuius? 3 saritam C. sartam dTEv. satam
r. | e modio DFdv. modium E. 4 tuis om. d. 5 non dv.
nunc r. | obnoxia D²dv. subn- r. 6 mili d. -lii v. -lia DF²E.
melio F¹. 9 an priusquam seratur? cfr. Geop. 10 con-
tracta E. 11 aizoum D²S. -oon B. aizum r. 12 et ab
aliis Strack. J. ab aliis D²D. tabalis D¹F. caballis dT. tabulis
fE. -lisue B. | aesum DFEJ. esum dT. del. B. nomen adhuc
corruptum. U 358 hypogaeson (*rectius-geson*), quod ne XXV 160
quidem satis certum est, sed a Barbaro illatum, nec usquam alibi
scriptum legitur. 12. 13 aut dicit illum dE. ut dicit ille
v.a.B. 14 ulcedo D. uredo fS. 16 an exire? | truncare E.
17 limio E. | panicus turnorum E. 20 falis deluto E.
21 aquas et E.

attungi utilius putant. rubigo quidem, maxima segetum 161
 pestis, lauri ramis in arvo defixis transit in ea folia ex
 arvis. luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba
 dumtaxat, et depastae quidem vel saepius nullam in spica
 5 iniuriam sentiunt. retonsarum etiam semel omnino certum
 est granum longius fieri et inane cassumque ac satum
 non nasci. Babylone tamen bis secant, tertium depascunt;
 alioquin folia tantum fierent. sic quoque cum quinqua- 162
 gesimo fenore messes reddit eximia fertilitas soli, dili-
 10 gentioribus vel cum centesimo. neque est cura difficilis
 quam diutissime aqua rigandi, ut praepinguis et densa
 ubertas diluatur. limum autem non invehunt Euphrates
 Tigrisque sic ut in Aegypto Nilus, nec terra ipsa herbas
 gignit. ubertas tamen tanta est, ut sequente anno sponte
 15 restibilis fiat seges impressis vestigio seminibus. quae
 tanta soli differentia admonet terrae genera in fruges
 describere.

(46) Igitur Catonis haec sententia est: in agro crasso 163
 et laeto frumentum seri, si vero nebulosus sit idem, *rapa*,
 20 raphanos, milium, panicum. in frigido, aquoso prius seren-
 dum, postea in calido, in solo autem rubricoso vel pullo
 vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum; in creta et
 rubrica et aquosiore agro adorem; in sicco et non her-

§§ 161. 162: Apuleius ib. V 33, 4. Th. H. VIII 7, 4. —
 § 163: Cato 6, 1. 34, 1. 2.

3 pecorum d. 4 uel om. dT. 5 retonsarum dv. retus- r.
 6 fieri om. d. | cascumque D¹F¹d. casumque f. crassumque
 E². 8. 9 quinquagesimo B e Theophr. cfr. v. 10. quinto decimo
 ll. v. a. C. 9 eximia fertilitas D²S. exilitas rv. | soli S. soli
 cum DF²dE. soli cum uenum F¹. soli uerum v. 10 uel
 cum ego. uenum (uerum dEJ) cum DF²dEJ. uenus cum F¹.
 uero cum D²S. cum v. | centesimo B. centesimo quinquagesimo
 ll. v. a. H. 11 aqua rigandi DFE G. adaquari (aquari v) gau-
 dent dTv. 13 terrae ipsi F². 14 ubertatis dE v. a. S.
 -ates F². | tanta est ut D²S. tantae (-te dE) sunt r (v add. ut). |
 sponte ut F². ut sponte dT. 19 sit F²v. est sit r. est S. |
 rapa P e Cat. S. om. ll. v. cfr. Varro r. r. I 23, 7. 20 rapha-
 nos F² P e Cat. S. -nus DF¹d. -num Ev. | et aquoso df v. a. S.
 uel aqu- F²D. 21 lubricoso dE. 22 aserenoso E.

164 boso nec umbroso triticum; in solo valido fabam; viciam vero quam minime aquoso herbidoque; siliginem et triticum in loco aperto, edito, qui sole quam diutissime torreatur; lentem in rudente et rubricoso, qui non sit herbidus; hordeum in novali et in arvo, quod restibile possit fieri; trimestre, ubi sementem maturam facere non possis et cuius crassitudo sit restibilis.

165 Subtilis et illa sententia: serenda ea in tenuiore terra, quae non multo indigent suco, ut cytisus et cicere excepto legumina quae velluntur e terra, non subsecantur — unde 10 et legumina appellata, quia ita leguntur —, in pingui autem quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. sic ergo tenuis solum hordeo dabitur — minus enim alimenti radix poscit —, laetior terra densiorque 166 tritico. in loco umidiore far adorem potius quam triticum seretur, temperato et triticum et hordeum. colles robustius, sed minus reddunt triticum. far, siligo et cretosum et uliginosum solum patiuntur.

18. Ex frugibus ostentum semel, quod equidem invenerim, accidit P. Aelio Cn. Cornelio cos., quo anno 20 superatus est Hannibal. in arboribus enim tum nota produntur frumenta.

§ 164: Cato 35, 1. 2. — § 165: Varro I 23, 2. (Geop. II 12, 1). — Geop. II 13, 1. (Varro I 9, 4). Th. C. III 21, 2. H. VIII 9, 1. — § 166: Varro I 9, 4. Col. II 9, 3.

2 aquoso DF^v. in aqu- dE^C. 3 edito DE^v. editoque dG. et edito F²D. | sole D²d^v. sale r. 4 rudente P e Cat. S. fructecto DFE. -eto v. -ectoso dC. 5 poterit Cato. 6 non possis H e Cat. non possit ll. v. 8 seranda DF. 9 suco DE^v. suctu DF¹. sumptu F². 9. 10 cicere excepto legumina H cum Ursino ad Varr. r. r. I 23, 2. cicer exceptis leguminibus ll. v. an cicere excepto, e leguminibus? 10 subsecuntur FE. 12 cibi DF¹dE^v. curae F². | olu D¹F¹. olo D². del. F². 14 laetior P. lenior ll. H. leuior v. cfr. Theophr. et Geop. et § 163. 97. 187. XVII 26 al. an plenior? 15 umidiore S e Varr. humili ll. v. -mido Ursin. D. 17. 18 cretoso et uliginoso solo F². 18 patiuntur D²D. sat- D¹dE. sort- v. seruntur F². 19 ex D. et ll. G. est et in v. 19. 20 inuenerim F²v. -rit r.

(47) Et quoniam de frugum terraeque generibus ab- 167
 unde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante
 omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni
 vice fungens evagari incipit, ut diximus, a solstitio ac 5,57
 5 nova luna, primo lente, dein vehementius, quamdiu in
 leone sol est. mox pigrescit in virginem transgresso atque
 in libra residit. si XII cubita non excessit, fames certa 168
 est, nec minus si XVI exsuperavit. tanto enim tardius
 decedit, quanto abundantius crevit, et sementem arcet.
 10 vulgo credebatur a decessu eius serere solitos, mox sues
 inpellere vestigiis semina deprimentes in madido solo, et
 credo antiquitus factitatum, nunc quoque non multo gra- 169
 viore opera; sed tamen inarari certum est abiecta prius
 semina in limo degressi amnis. hoc fit Novembri mense
 15 incipiente, postea pauci runcant — botanismon vocant —,
 reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante kal.
 Apriles. peragitur autem messis mense Maio, stipula num-
 quam cubitali, quippe sabulum subest granumque limo
 tantum continetur. excellentius Thebaidis regioni frumen- 170
 20 tum, quoniam palustris Aegyptus. similis ratio, sed feli-
 citas maior Babyloniae Seleuciae, Euphrate atque Tigri
 restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu tempe-
 ratur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in
 Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent. in omni

§ 168: Herodot. II 14 extr. — § 169: Th. C. III 20, 9. —
 § 170: Th. C. III 20, 5. Verg. Georg. I 53. Col. I praef. 22.

4 a dEv. om. FHJ. | solstitie F¹. | ac ego. aut F¹dEv. del.
 F²P. a J. et vet. Dal. H. cfr. V 57 et XVII 130. 5 primo
 dT Brot. a primo F²E. oprimò F¹. ac primo v. 7 residit
 S coll. V 57. -det ll. v. 8 exsuperauit dG. -abit r. 9 ar-
 get F¹. arcere F². 10 a dS. ac r. ab v. | solitus E.
 11 in dv. et r. 12. 13 grauiore Fv. -ora dTE Hack.
 14 digressi d v. a. Brot. | fit FTE D. est dv. 15 pauci runcant
 FJ. pauci runcant pauci dE. pauci runcant quod v. 17 per-
 agitur F²v. peragitatur F¹ES. agitatur d. | messes E. an per-
 aguntur messes? | mense dTv. om. rG. 19 excellentius dv.
 -ibus r. | regionis d. 21 maior et d. | babyloniae ac d v. a. B.
 -loni ac G. cfr. VI 122. 23 arat dv. om. r. | multifaria E.

quidem parte culturae, sed in hac maxime valet oraculum illud: quid quaeque regio patiatur.

171 (48) Vomerum plura genera: culter vocatur inflexus praedensam, priusquam proscindatur, terram secans futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. alterum genus est volgare rostrati vectis. tertium in solo facili, nec toto porrectum 5 dentali, sed exigua cuspide in rostro. latior haec quarto generi et acutior in mucronem fastigata eodemque gladio scindens solum et acie laterum radices herbarum secans. 10 non pridem inventum in Raetia Galliae duas addere tali rotulas, quod genus vocant plaumorati. cuspis effigiem 173 palae habet. serunt ita non nisi culta terra et fere nova. latitudo vomeris caespites versat. semen protinus iniciunt cratesque dentatas supertrahunt. nec sarienda sunt hoc 15 modo sata, sed protelis binis ternisque sic arant. uno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena iustum est.

174 19. (49) <1> In arando magnopere servandum est Catonis oraculum: quid est bene agrum colere? 20 bene arare. quid secundum? *arare*. quid ter-

§ 171: (v. Schneider. ad Col. II 4, 6 et Varr. I 29, 2). —
§ 174: Cato 61, 1. (cfr. Th. C. III 20, 2. Pallad. II 3, 1).

1 hac d S. ac E. hac quidem F v. 2 illud d v. illum F² E. om. F¹. | quaeque v. quae ll. 3 inflexus S. infelix ll. inferius *Brot.* ex ed. pr. locus nondum sanatus. an infixus praedentali? 4 praedensa E². | priusquam F² d v. prius r. 7 rostrati G. rostra uti d E. rostratum uti F v D. -rati uti S. | nec F¹ d E v. non F² D. 9 glandio F E. 10 secans v. se-cant ll. 11 retia E. | duas F E v. ut duas d H. | addere tali ego. -erent alii (ali F¹) ll. -erent tali H. addiderunt (tali add. G) v. 12 plaumorati ll. *Brot.* planarati v. plaustrarati coni. H. ploum Raeti *Baist apud Wölfflin.* (*Archiv III* 285).

13 habet v. -ent ll. | ita F E v. tamen d. | culta terra d v. cultatra F E². cultratatra E¹. cultrata vel cultro arata terra Strack. inculta terra *Frobeen quaest.* Plin. p. 91. an fulcata terra? | an fere nouali? 16 porcellis B. 17 conseri T. | facili F d. 19 reseruandum F E. 20 quod est F² E². quid est primum v. a. S. 21 bene arare del. v. a. S. | arare S e Cat. om. ll. bene arare v.

tiūm? stercorare. sulco vario ne ares. tempe-
stive ares. tepidioribus locis a bruma proscindi arva
oportet, frigidioribus ab aequinoctio verno, et maturius
sicca regione quam umida, maturius dersa terra quam
5 soluta, pingui quam macra. ubi siccae et graves aestates, 176
terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium et autumni
aequinoctium aratur; ubi leves aestus, frequentes imbræ,
pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. altum
et grave solum etiam hieme moveri placet, tenue valde
10 et aridum paulo ante sationem.

⟨2⟩ Sunt et huic suae leges: lutosam terram ne 176
tangito. vi omni arato. prius quam ares proscindito. hoc
utilitatem habet, quod inverso caespite herbarum radices
necantur. quidam utique ab aequinoctio verno proscindi
15 volunt. — quod vere semel aratum est, a temporis argu-
mento vervactum vocatur. hoc in novali aequo necessa-
rium est. novale est quod alternis annis seritur. — ara- 177
tuos boves quam artissime iungi oportet, ut capitibus
sublatis arent — sic minime colla contundunt —; si inter
20 arbores vitesque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum
tenera praecerant; securiculam in stiva pendere, qua
intercidantur radices — hoc melius quam convelli aratro
bovesque luctari —; in arando versum peragi nec stri-
gare in actu spiritus. iustum est proscindi sulco dodrantali 178
25 iugerum uno die, iterari sesquiugerum, si sit facilitas

§ 175: (cfr. Col. II 4, 1). — § 176: Col. II 4, 5. Pallad. II
3, 2. (cfr. Varro I 44, 2. 29, 1. 2). — § 177: Col. II 2, 22. Cato
54, 4. Col. II 2, 28. 27. — § 178: Verg. Georg. I 95. Col. II
2, 25. 4, 10.

5 grauis d. | aestates v. -atis ll. D. 6 terra F²v. -rae r. |
et autumni v. aut- et ll. 8 ubi d. | mediis F²dTH. -ius r.
melius v. 9 tenue dv. om. r. 10 sationem dT Brot. -num r.
-nis tempus v. 11 huic ego. cfr. § 192. 254. hic ll. v. his
U 360. 12 ui dv. ut r. | ares dv. aras rS. 16 uerum
actum E. | aequo F²TH. atque r. 17 est om. ES. 20 fistellis
dE. | capistrari dv. -rati E. -ratu F¹. -rantur F²D. 21 secu-
riculam dv. sericulam r. serri- Brot. | in stiua P. insituam
ll. v. a. S. 23. 24 striare B. 24 actu saepius B.

soli; si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando et animalium labori natura leges statuit. omne arvum rectis sulcis, mox et obliquis subigi debet. in collibus traverso tantum monte aratur, sed modo in superiora modo in inferiora rostrante vomere, tantumque est laboris homini, ut etiam boum vice fungatur. certe sine hoc 179 animali montanae gentes sarculis arant. arator nisi incurvus praevaricatur. inde tralatum hoc crimen in forum. ibi utique caveatur, ubi inventum est. purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rallo. scamna inter duos 10 sulcos cruda ne relinquuntur, glaebae ne exultent. male aratur arvom, quod satis frugibus occandum est. id demum recte subactum erit, ubi non intellegetur, utro vomer ierit. in usu est et collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam educant. 15

180 20. <3> Aratione per traversum iterata occasio sequitur, ubi res poscit, crate vel rastro, et sato semine iteratur haec quoque, ubi consuetudo patitur, crate contenta vel tabula aratro adnexa — quod vocant lirare — operiente semina; ni operiantur, quae primum appellata, 20 181 deliratio est. quarto seri sulco Vergilius existimatur voluisse, cum dixit optimam esse segetem, quae bis soles, bis frigora sensisset. spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Tuscis vero nono. at fabam et viciam non proscisso serere sine damno con- 25 pendium operaे est.

§ 179: Col II 2, 25. (II 4, 7). II 4, 2. 1. 8, 3. (Varro I 29, 2). — § 180: Varro I 29, 2. Pallad. VI 4, 1. — § 181: Verg. Georg. I 47.

5 in v. om. ll. cfr. XVI 223. | laboris v. -ori ll. 9 uti-
que G. ubique ll. itaque v. 12 frugibus dv. frugilius r.
(saxis) fragilibus B. 13 intellegetur v. -gitur ll. S. 14 est
om. E. 16 trauersum d. trans- v. tracta uersum r. 16. 17 se-
quitur dv. seritur r. 18 iteratur Schneider ad Varr. I 29, 2
p. 325. iteratio ll. v. 18. 19 contenta ll. Brot. dentata v.
20 operiente coni. Dal. -tes FT v. a. H. -tis r. del. D. | semina
ni operiantur quae ego. semina operianturque (quae d) ll. se-
mina unde v. operianturque semina unde D. dist. ego.
22 soles FdTJ. solem Ev. cfr. § 184. 23 figura E. 25 at
Fdv. ad E.

<4> Non omittemus unam etiamnum arandi rationem 182
 in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi
 cum subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum mi-
 liumque iam excrescens temptavere. postquam respuebat
 5 natura, inararunt. at illae messes multiplicatae docuere
 quod nunc vocant artrare, id est aratrare, ut credo, tunc
 dictum. hoc fit vel incipiente culmo, cum iam se ad bina
 ternave emiserit folia. nec recens subtrahemus exemplum 183
 in Treverico agro tertio ante hunc annum conpertum.
 10 nam cum hieme praegelida captae segetes essent, rese-
 verunt etiam campos mense Martio uberrimasque messes
 habuerunt.

Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

21. (50) Siliginem, far, triticum, semen, hordeum oc- 184
 15 cato, sarito, runcato quibus dictum erit diebus. singulae ^{§ 240}
^{sqq.} operaे cuique generi in iugero sufficient. sarculatio in-
 duratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus
 vernis novosque soles admittit. qui sariet, caveat ne fru-
 menti radices subfodiat. triticum, semen, hordeum, fabam
 20 bis sarire melius. runcatio, cum seges in articulum exiit, 185
 evolsis inutilibus herbis, frugum radices vindicat segetemque
 discernit a caespite. leguminum cicer eadem quae far deside-
 rat. faba runcari non gestit. quoniam evincit herbas lupi-
 num, occatur tantum. milium et panicum occatur et saritur,

§ 184 extr.: Col. II 11, 8. (1). 4. 7. Pallad. II 9, 2. — § 185:
 Col. II 11, 9. 6. (XI 3, 19). ib. 6. 5. 4.

2 trapadana E. | Salassi v. salsa*si* ll. 7 cum iam ll. G.
 uel tum v. | se ego. si ll. v. is G. | ad dTS. at F. aut Ev. del.
 G. 8 recens dv. recessis F. recisis E. 10 praegelida v.
 -dae dE. pregelide F. 11 etiam dTS. et scient r. an scili-
 cet? resarrientes v. 16 operid. 17 temporibus P. 18 sarit d.
 19 radicem d. 20 seges dv. sex F. sexto E. | articulū
 ego. -culo ll. v. | exiit euolsis ego. esse in molsis ll. est euul-
 sis v. esse incepit (-cipit J) euolsis (uolsis J) SJ. cfr. Colum.
 II 11, 9 et Plin. § 159. XVII 173. XIX 114; de mendo § 191
 (p. 195, 17. 18). 22 far FEv. faba dT. 23 dist. H coll.
 Colum. II 11, 6. 5. 24 occatur F'S. uocatur F'E. runcatur
 dv. | et panicum FEH. panicum dv. | seritur E v. a. C. de
 singulari numero cfr. § 53 med.

non iteratur, non runcatur. silicia et *phasioli* occantur tan-
 186 tum. sunt genera terrae, quorum ubertas pectinari segetem
 in herba cogat — cratis et hoc genus dentatae stilis fer-
 reis —, eademque nihilominus et depascuntur. quae de-
 pasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. at in 5
 Bactris, Africa, Cyrenis omnia haec supervacua fecit *in-*
dulgentia caeli, et a semente non nisi messibus in arva
 redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tan-
 187 tum rore nutriens. Vergilius alternis cessare arva suadet
 — si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est —; 10
 quod si neget condicio, far serendum, unde lupinum aut
 vicia aut faba sublata sint et quae terram faciant laetio-
 rem. in primisque et hoc notandum, quaedam propter alia
 17, 56 seri obiter, si parum provenere, *ut priore* diximus
 volumine, ne eadem saepius dicantur; plurimum enim re- 15
 fert soli cuiusque ratio.

188 22. (51) Civitas Africæ in mediis harenis potentibus
 Syrtis Leptimque *Magnam* vocatur Tacape, felici super
 omne miraculum riguo solo. ternis fere milibus passuum
 in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed cer- 20
 tis horarum spatiis dispensatur inter incolas. palmae ibi
 praegrandi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis,
 sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus,
 189 omnia eodem anno, omniaque aliena umbra aluntur. qua-
 terna cubita eius soli in quadratum, nec ut a porrectis 25

§ 186: Th. H. VIII 6, 6. Col. II 11, 3. — § 187: Verg. Georg.
 I 71 sqq.

1 sicilia *E* v. a. *B*. silicula *B*. siliqua *coni*. *Dal.* | *phasioli*
S. fasi- *F* *E* v. fassi- d. fase- *C*. 3 cratis d. *v*. gratis *r*.
 6 cyrene d. *v*. a. *S*. | superuacua *G*. superi aqua d. -uae *E*. -ue
F. 7 messibus d. *T* *H*. mens- *r*. nonis mensibus *v*. | arua *coni*.
H coll. § 169. area *F* *d*. aream *T* *E* v. a. *S*. 8. 9 tantum *P*.
 tectum *ll*. tactas *v*. a. *S*. 9 nutriende *D*. | suadet et hoc *v*. a.
S. an suadet et? 10 ruris d. *v*. ruri *r*. 12 faciant *v*. -iunt
ll. *Brot*. 14 si *ll*. *J*. etsi *S*. sed *v*. | prouenere ut priorē ego.
 prouenire *ll*. prouenire priori *v*. prouenirent (-niunt *D*) priorē
JD. 17 patentibus *E*. 18 *Magnam* *G*. magna *ll*. *v*.
 20 sed *v*. sed et *ll*. *S*. 22 praegrandi *v*. pregnandi *F* *E*. praeg-
 gnanti d. | subditus *E*. | illi d. *v*. illis *r*.

metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. super omnia est bifera vite bis anno vindemiare. et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc vero toto anno me-
5 titur aliquid, constatque fertilitati non occurrere homines. aquarum quoque differentia magna riguis. est in Narbo- 190
nensi provincia nobilis fons Orgae nomine. in eo herbae nascuntur in tantum expetitae bubus, ut mersis capitibus totis eas quaerant. sed illas in aqua nascentes certum
10 est non nisi imbribus ali. ergo suam quisque terram aquamque noverit.

23. (52) Si fuerit illa terra, quam appellavimus te- 17, 36
neram, poterit sublato hordeo seri milium, eo condito ra-
pae, his sublatis hordeum rursus vel triticum, sicut in
15 Campania, satisque talis terra aratur, cum saritur. alias ordo ut, ubi adorem fuerit, cesseret quattuor mensibus hibernis et vernam fabam recipiat. ante hiemalem ne ces-
set. nimis pinguis alternari potest ita, ut frumento sub-
lato legumen tertio seratur. gracilior et in annum tertium
20 cesseret. frumentum seri quidam vetant nisi in ea, quae proximo anno quieverit.

(53) Maximam huius loci partem stercorationis optinet 192
ratio, de qua et priore diximus volumine. hoc tantum 17, 50
nemini inconpertum est, nisi stercorato seri non oportere,
25 quamquam et huic leges sunt propriae. milium, panicum,

§ 191: cfr. Tb. H. VIII 6, 3.

4 pereat E. pereunt C. | fructus v. si rictus F E. si rictus d.
5 an succurrere? 9 aqua v. aquas ll. 12 tenera E.
13 milium seri d v. a. S. 13. 14 rapae F². rapa r H.
15 saritur Strack. seritur ll. v. a. D. 17 recipiat. ante ego.
-pi ut aut ante Fd. -piat aut ante v. -pi (-piat H) ita ut ante
E H. 17. 18 ne cesseret v. nec exiet ll. 18 ut ego. fit d E.
fit ut F S. si v. 19 et in annum F² v. etiamnum d T. et an-
num F¹ E. 20 in ea quae F² d v. sin ea quae F¹. sine aqua
E. 22 optinet d v. optinet (-nent F²) et r. 24 nemini in-
conpertum ego. cfr. XVII 30 (p. 73, 8). enim in conpessum
(-ensum d) ll. unum (enim H) in confesso v. an nemini in-
fessum? 25 huic E D. hic r v.

rapa, napus nisi in stercorato ne seritor. non stercorato frumentum potius quam hordeum seritor. item in novalibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicum-
 193 que quam recentissime stercorato solo. autumno aliquid saturus Septembri mense fimum in agro acervet, post im-
 brem utique. si verno erit saturus, per hiemem fimum disponat. iustum est vehes XVIII iugero tribui, disper-
 gere caveto, priusquam ares. at iacto semine, si haec omissa sit stercoratio, sequens est, priusquam sarias, ut
 194 fimi ex aviariis seminis vice spargas ante pulverem. quod 10
 ut hanc quoque curam determinemus, iustum mense sin-
 gulas vehes fimi redire in singulas pecudes minores, in maiores denas. nisi contingat hoc, male substravisse pecori colonum appareat. sunt qui optime stercorari putent sub diu retibus inclusa pecorum mansione. ager si non ster-
 coretur, alget; si nimium stercoratus est, aduritur, satius-
 que est id saepe quam supra modum facere. quo calidius solum est, eo minus addi stercoris ratio est.

195 24. (54) Semen optimum anniculum, bimum deterius,

§ 192 extr.: Th. H. VIII 6, 4. Col. II 9, 15. Th. H. VIII 7, 2. Col. II 10, 5. XI 2, 85. — § 193: Col. II 15, 1. (Varro I 38, 1). cfr. Col. XI 2, 86. II 5, 1. 2. Pallad. X 1, 2. 3. Col. II 15, 2. — § 194: Col. II 14, 8. 15, 2. Pallad. X 1, 3. — § 195: Th. H. VIII 11, 5. (Pallad. I 6, 12. Geop. II 16, 4). Col. II 9, 11. 13.

1 napos F²D. | ne F¹D. non F²dv. om. E. | seritor ego.
 -tur ll. Brot. -to D. serantur v. 2 seritor ego. -tur d. -to
 rv. 5 in agro aceruet ego. inarguet ll. an inaceruet? in-
 aret v. inarcuet U 362. 6 dist. ego. | an sin uerno? |
 saturis E. 7 disponat dv. -ant r. | uehes dB. ueges r.
 8 cauento ego. autem ll. v. cfr. Colum. II 5, 2. 15, 1. | an in-
 ares? arescat v. a. J. | at FJ. aut rv. | iacto F²dTH. iactu E.
 iatu F¹. iactato v. 9 omissa dv. commissa r. | sarias J.
 -iat dTH. seriat F²E. at F¹. serat v. 9. 10 ut fimi (vel ster-
 coris) — spargas ego. cfr. Colum. II 15, 2. Plin. XVII 50. 53.
 U 362. 10 ante ll. v. auiarii H. tantum J. | puluere J.
 11 iustum mense ego. iustum est ll. v. a. D. iustum est singu-
 lis mensibus coni. J. 12 uehes dB. ueies r. | redire ego.
 denario ire ll. v. (dena prave iterato ex v. seq. denas). definire
 D. terdenis redire U 363. 13 male dv. mala r. 15. 16 ster-
 coretur ego. -ratur dE C. fuerit stercoratus (stercoratur F¹) FiS.

trimum pessimum, ultra sterile; etenim omnium definita generatio est. quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est; id enim optimum, quoniam gravissimum, neque alio modo utilius discernitur. quae spica interval-
 5 lata semina habebit, abicietur. optimum granum, quod rubet et dentibus fractum eundem habet colorem; deterius, cui plus intus albi est. certum terras alias plus 196 seminis recipere, alias minus, religiosumque inde et pri-
 10 mum colonis augurium, cum avidius accipiat: esurire cre-
 ditur et comesse semen. sationem locis umidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat; siccis serius, ut pluviae sequantur nec diu iacens atque non concipiens evanescat; itemque festinata satione densum spargi semen,
 quia tarde concipiat, serotina rarum, quia densitate nimia
 15 necetur. artis quoque cuiusdam est aequaliter spargere. 197 manus utique congruere debet cum gradu semperque cum dextro pede. fit quoque quorundam occulta ratione, quod sors genialis atque fecunda est. non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus
 20 in serotina nihilque in contrarium, ut praecepere quidam falsa diligentia.

(55) Serere in iugera temperato solo iustum est tri- 198

§ 196: Th. H. VIII 6, 2. (cfr. Col. II 8, 3. XI 2, 80). — § 197:
 Th. C. III 24, 1. 2. (cfr. Geop. II 17. 19, 2). — § 198: (Col. XI

1 sterile **F²v.** -ilem r. | etenim *ego e Theophr.* cfr. *Pliniana* p. 39. et in imo **FEv.** et in uno **dC.** et **D.** 2 genere ra-
 tio **v. a. D.** 4 discernitur **G.** dispe- **FE.** dispergitur **dTv.**
 despescitur **J.** 4. 5 interuallata **J.** -alla **ll.** **D.** per interualla
v. an intus uana? cfr. *Colum. II* 9, 13. 5 seminum **D.**
 6. 7 deterius **dv.** om. **FE.** 7 alia plus **E.** 8 inde et *ego.*
 uidetur inde **dT.** inde **rv.** id et **P.** 8. 9 pessimum **P.**
 10 comesse **v.** cum esse **FE.** cum messe **d.** 12 nec **F¹ES.**
 ne **rv.** 15 necetur **Fv.** nocetur **r.** 17 dextro **dv.** dex-
 trao **r.** | fit **v.** fit **ll.** **D** (*relatum ad praecedentia*). | quorundam
 quoque **D.** 18 fors **v.** fors **ll.** **D.** | fecunda **v.** pecuda **ll.**
 18. 19 est ex **F¹dv.** esse ex **F²D.** 20 in serotina **v. om.**
ll. **D.** in hiberna **J.** cfr. *XVII* 79. | nihilque in **F¹dv.** in **F²**
D. idque in **G.** quae in **J.** | ut *ego.* om. **ll.** **v.** | praecepere **F²**
G. -cipere **r.** (*praeripere quadam v.*) 22 iugero ter-

tici aut siliginis modios v, farris aut seminis, quod frumenti genus ita appellamus, x, hordei vi, fabae quinta amplius quam tritici, viciae vii, ciceris et cicerculae et pisi iii, lupini x, lentis iii — sed hanc cum simo arido seri volunt —, ervi vi, siliciae vi, passiolorum iii, pabuli xx, milii, panici sextarios iii, pingui solo plus, gracili 199 minus. est et alia distinctio: in denso aut cretoso aut uliginoso tritici aut siliginis modios vi, in soluta terra et sicca et laeta iii. macie enim solum, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit et inanem; pingua arva ex 10 uno semine fruticem numerosum fundunt densamque segetem ex raro semine emittunt. ergo inter quattuor et sex modios, pro natura soli quinta minus seri plusve praecipiunt; item in consito aut clivoso, ut in macro. hoc pertinet oraculum illud magno opere custodiendum: Segetem ne defrudes. adiecit his Attius in *Praxidica*, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario, Zoroastres sole scorponis duodecim partes transgresso, cum luna esset in taurō.

2, 75). Varro I 44, 1. Col. II 9, 1. 17. II 10, 8. 29. 19. 20. 35. 4. 15. 34. 33. 4. Varro I 44, 1. Col. XI 2, 75. II 9, 18. — § 199: Col. II 9, 5. 6. — § 200: Cato 5, 4.

soli d v. a. H. 1 aut (autem E¹) feminis E. 2 quinta ll. J. cfr. *Colum. II* 10, 8. quintam partem v. 3 vii ego e *Colum. II* 10, 29. xii ll. v. | cicerculis E¹. 4 lentis paulo plus quam modius *Colum.* 5 erui v *Colum. II* 10, 34. cfr. § 139. | sicilia E. | passiolorum Fd D. phasi- S. fassi- E. fasi- v. fase- C. 6 sextarios vi d T. 9 an sicca et macra uel laeta? cfr. *Colum. II* 9, 5. | macie ego. macies F¹d T E v. macrum F²D. | soli v. a. D. 10 habeat F²v. habet rS. | inane E. 11 semi- nis radice E. -nis radice fruticem v. 12 emittunt v. om- ll. 13 pro natura d v. ponatur a r. | soli om. E. | quinta ll. (i. e. quinta parte. cfr. § 198 et *Colum. II* 9, 6). quinto J. alii quinque non v. | plusue d J. pluresue rv. 14 et cli- uoso d T. | ut Fd G. aut E v. | huc B. 16 defrudes S e Ca- tone. -uges ll. v. | iis (his S) attius d S. iis accius v. his artius F. insartius E. | praxidica O. Ribbeck (*mus. Rhen. 1886 p. 631*). -co ll. v. 18 Zoroastres v. cfr. XXXVII 157. 159. -tris Fd D. -trius E.

(56) Sequitur huc dilata et maxima indigens cura de 201 tempore frugēs serendi quaestio magnaque ex parte rationi siderum conexa; quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps hominum de agricultura praecepit, unum tempus serendi tradidit a vergiliarum occasu. scribebat enim in Boeotia Helladis, ubi ita seri diximus. inter diligentissimos convenit, ut in alitum quadripedumque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus et terrae. hoc Graeci ita definiunt, cum sit calida et umida. Vergilius triticum et far a vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter aequinoctium autumni et brumam, viciam vero et passiolos et lentem boote occidente. quo fit, ut horum siderum aliorumque exortus et occasus digerendi sint in suos dies. sunt qui et ante vergiliarum occasum seri iubeant, dum taxat in arida terra calidisque provinciis; custodiri enim semen, corrumpente umore, et a proximo imbre uno die erumpere; alii statim ab occasu vergiliarum — sequi imbræ a septimo fere die —; aliqui in frigidis ab aequinoctio autumni, in calidis serius, ne ante hiemem luxurient. inter omnes autem convenit circa brumam serendum non esse, magno arguento, quoniam hiberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant; si post brumam, vix quadragesimo. sunt qui properent atque ita pronuntient, festinatam sementem saepe decipere, seroti-

§ 201: Hesiod. ἔργα κ. ήμ. 384. — § 202: Democritus ap. Geop. II 14, 4. (Th. C. III 23, 1. I 13, 4. Col. X 196 sqq.). Verg. Georg. I 219. 208—210. 227—229. (Col. II 8, 1). — § 203: Col. II 8, 3. 4. Th. C. III 23, 1. Col. II 7, 2. — § 204: Varro I 35, 2. Col. II 8, 2. Th. C. III 23, 2. Varro I 34, 1. Col. XI 2, 80.

1 delata E. 2 serendi F²v. seruendi F¹. seruandi r.
 2. 3 rationi ego. -one ll. v. 4. 5 priceps F¹. primus F².
 5 praecepit F²v. -cipit rS. 9 hos d v.a.H. 12 uero et
 FTD. uero rv. | fassiolos E². -iliolos E¹. faseolos T C. phasio-
 S. 13 quo F²v. que F¹. qua r. 14 digerendi B. direg-
 F¹. dirig- rv. 17 non corrumpente com. H. cfr. Schneid.
 ad Colum. II 8, 4. 5. an a corrumpente? 23 ante dEv. rr
 nente F. | bruma F². 24 properant E.

nam semper. e contrario alii vel vere potius serendum quam malo autumno atque, ubi fuerit necesse, inter favo-
205 nium et vernum aequinoctium. quidam omissa caelesti subtilitate temporibus definiunt: vere linum et avenam et papaver atque, uti nunc etiam Transpadani servant, usque 5 · in quinquatus, fabam, silynem Novembri mense, far Septembri extremo usque in idus Octobres, alii post hunc diem in kal. Novembres. ita his nulla naturae cura est, illis nimia, et ideo caeca subtilitas, cum res geratur inter
206 rusticos litterarumque expertes, non modo siderum. et 10 confitendum est caelo maxime constare ea, quippe Vergilio iubente praedisci ventos ante omnia ac siderum mores neque aliter quam navigantibus servari. spes ardua, inmensa, misceri posse caelestem divinitatem inperitiae rusticae, sed temptanda iam grandi vitae emolumento. 15 prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subienda contemplationi est, quo deinde laetior mens discedat a caelo et facta sentiat, quae futura praenosci non possint.

207 25. (57) Primum omnium dierum ipsorum annis so- 20 lisque motus prope inexplicabilis ratio est, ad CCCLXV adiciente anno intercalario diei noctisque quadrantes. ita fit, ut tradi non possint certa siderum tempora. accedit confessa rerum obscuritas, nunc praecurrente nec paucis diebus tempestatum significatu, quod προχειμάζειν Graeci 25

§ 205: (Col. II 10, 17. XI 2, 43. II 10, 9). — § 206: Verg. Georg. I 51. (Col. I praef. 23). — § 207: Veget. IV 40.

3 omissa F²v. em- r. | caelestis F.E. 4 subtilitate F²dT
Brot. sublite F¹. uilitate E. cura ut inutili v. | temporis F². |
definiunt F¹dTv. deficiunt E. ferunt F². 5 etiam E v. om.
r. | serunt F². 5. 6 usque in quinque idus E. -quatribus v.
a. G. 6 nouembri dv. -bre rD. 14 inmensa Fd. et inm-
E v. cfr. Pliniana p. 40 not. 15 rusticae T.S. om. rv. | tent-
tanda G. templanda F. contempl- rv. | iam ego. tam ll. G. ta-
men v. 17 contemplationi dv. -nis r. 18 foeta F.
19 possunt T. 22 adiciente anno D. adicient eam (etiam E)
non ll. adiciunt etiamnum v. | intercalarios v.a.J. 23 credi
E¹. | posset F. 24 confusa E. 25 significatio E. -ione v.a.
G. | prochimazin ll. G.

vocant, nunc postveniente, quod ἐπίχειμάζειν, et plerumque alias *celerius*, alias tardius caeli effectu ad terram deciduo: vulgo serenitate redditā confectū sidus audi- 208
 5 que adfixis constant, interveniunt motus stellarum, gran-
 dinum, imbrium, et ipsi non levi effectu, ut docuimus, 152
 turbantque conceptae spei ordinem. idque, *ne* nobis tan-
 tum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sagaciora
 circa hoc, ut quo vita eorum constet, aestivasque alites
 10 praeposteri aut praeproperi rigores necant, hibernas aestus.
 ideo Vergilius errantium quoque siderum rationem edi- 209
 scendam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni
 stellae transitum. sunt qui certissimum veris indicium
 arbitrentur ob infirmitatem animalis papiliones. sed eo
 15 ipso anno, cum commentaremur haec, notatum est, pro-
 ventum eorum ter repetito frigore extinctum advenasque
 volucres a. d. vi. kal. Febr. spem veris adtulisse mox sae-
 vissima hieme conflictatas. res anceps primum omnium 210
 a caelo peti legem, deinde eam argumentis esse quaeren-
 20 dam. super omnia est mundi convexitatis terrarumque
 globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente
 se gentibus, quo fit, ut causa eius non isdem diebus ubi-
 que valeat. addidere difficultatem et auctores diversis in
 locis observando, mox etiam in isdem diversa prodendo.
 25 tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, Graeca. his 211

§ 209: Verg. Georg. I 335. — § 211: Sueton. Iul. Caes. 40.
 Solin. 1, 45. Macrob. I 14, 14.

1 postueniente d *v.* -tem *r.* | quod E *v.* om. *r.* | epichimazin
ll. G. 2 alia F&E. | celerius *ego.* ferius *ll.* citius *v.* prius *D.*
cfr. § 298. | alia F&E. | caelesti d *TJ.* 3 unde uulgo d *v. a. H.*
an inde uolgo? 4 statutis E. 5 motus *man.* *Dal.* motu
ll. v. 5. 6 grandines imbr̄es *v.* 7 ne *v.* om. *ll.* 10 praeposteri *G.* -ere *ll. v. a. C.* | praeproperi *G.* -ere d *v. a. C.* pro-
 pere E. prope F. | necant *G.* nec ante F&E *v.* negante d.
 14 papiliones *J.* -onis d *D* (prouentum *add. v.*). passionis papi-
 lionis *r.* | sed *ego.* id *ll. v.* | eo om. d. 16 eorum d *v.* quo-
 rum *r.* | terrae petitio E. 18 conflictas d. 20 conuexitatis
F¹dG. -itate *F²D.* -itas E *Tv.* 21 globi *F¹d v.* globo *F²D.*
 glob; E.

addidit quartam apud nos Caesar dictator annos ad solis cursum redigens singulos Sosigene perito scientiae eius adhibito; et ea ipsa ratio postea conperito errore correcta est ita, *ut* duodecim annis continuis non intercalaretur, quia cooperat *ad* sidera annus morari, qui prius antecede- 5
 212 bat. et Sosigenes ipse trinis commentationibus — quamquam diligentior ceteris, non cessavit tamen addubitare ipse semet corrigendo — *et* auctores prodidere ea, quos praetexuimus volumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. minus hoc in reliquis mirum, quos diversi 10
 213 excusaverint tractus. eorum, qui in eadem regione disse-
 dere, unam discordiam ponemus exempli gratia: occasum matutinum vergiliarum Hesiodus — nam huius quoque nomine exstat astrologia — tradidit fieri, cum aequinoctium autumni conficeretur, Thales xxv die ab aequinoc- 15
 tio, Anaximander xxxi, Euctemon *XLIII*, Eudoxus
 214 *XLVIII*. nos sequimur observationem Caesaris maxime;
 haec erit Italiae ratio. dicemus autem et aliorum placita,
 quoniam non unius terrae, sed totius naturae interpretes sumus, non auctoribus positis — id enim verbosum est —, 20
 sed regionibus. legentes tantum meminerint brevitatis gra-
 tia, cum Attica nominata fuerit, simul intellegere Cycla-
 215 das insulas; cum Macedonia, Magnesiam, Threciam; cum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam; cum Boeotia, Lo-
 cridem, Phocidem et finitimos semper tractus; cum Hel- 25

§ 213: exscripsit schol. Germ. p. 209, 12—16.

1 quartam *Tv.* -tum **F.E.** de d *non constat*. 2 cursum
E.v. circum *r.* | singulos *v.* figulo *ll.* | sozigne **F.E.** | perito *v.*
 -tos *ll.* 3 adhibito *v.* -tos *ll.* | conperito *v.* -tum *ll.* 4 *ut*
v. om. ll. 5 cooperant . . . annum *vet.* *Dal.* | ad *ego. om.*
ll. v. | sidus *G.* 6 sozignes **F.E.** | *an* tribus? 6. 7 quam-
 quam d *Tv.* quandam *r.* 6—8 *dist. ego.* 8 *et ego. om. ll. v.*
an et alii? 9 sententia *dv.* -tiae **E.** -tie **F.** 11 eorum
F²dv. earum *r.* 11. 12 dissedere d *Lugd.* dissidere *r v.*
 16 *XXXI* *schol. Germ.* xi.xx **F¹E.** xxix *dv.* xxx **F²D.** | *XLIII* *Eudo-*
xus Boeckh (üb. d. vierjähr. Sonnenkreise p. 86). *om. ll. v. a. D.*
 17 *dist. J.* maximeque *v. a. H.* 18 autem **FES.** tamen
dv. 19 non in unius **E.** 20 est *om. d.* 21 regionibus
Tv. leg- *ll.*

lespontus, Chersonesum et continentia usque Atho montem; cum Ionia, Asiam et insulas Asiae; cum Peloponnesus, Achaiam et ad vesperam iacentes terras. Chaldaeī Assyriam et Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, 5 Gallias sileri non erit mirum; nemo enim observavit in iis, qui proderet siderum exortus. non tamen difficultate ratione dinoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus, qua cognatio ^{6, 212} caeli non gentium modo, verum urbium quoque singula-
10 rum intellegitur. ergo ex iis terris, quas nominavimus, sumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quaeret terras, iidem erunt siderum exortus per omnium circulorum pares umbras. indicandum et illud, tempestates ipsas *cardines* suos habere quadrinī annis; et easdem non
15 magna differentia reverti ratione solis, octonis vero augeri easdem, centesima revolente se luna.

(58) Omnis autem ratio observata est tribus modis, exortu siderum occasuque et ipsorum temporum cardinibus. exortus occasusque binis modis intelleguntur. aut enim adventu solis occultantur stellae et conspici desinunt aut eiusdem abscessu proferunt se, ut emersum hoc melius quam exortum consuetudo dixisset et illud occultationem potius quam occasum. alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt oriente sole aut occidente, 25 matutini vespertinive cognominati, prout alteruter eorum mane vel crepusculo contingit. dodrantes horarum, cum minimum, intervalla ea desiderant ante solis ortum vel post

§ 217: Col. III 6, 4. (Eudoxus ap. Plin. II 130). — § 218:
cfr. Theophr. de signis 1, 2.

1 cersonensem d E. 8 et om. d. 3. 4 chaldaicas siriam E. chaldei assiriam F¹. chaldeam syriam F². 5 gallicas E. -icos F. | enim ea F²D. | obseruabit F E. | in d E v. om. F¹. ex F²D. 6 his F²E S. om. F¹. | proderent F²D. 8 quam F d v. quia E. | cognitio F²v. a. G. 12 iidem (idem F) erunt F d T S. ad (et ad C) earum E v. 14 cardines P. arbores ll. ardiores v. a. S. | suas d. 17 aratio F¹E. 21 ut ego. in ll. v. del. G. | hemersum F¹E. 23 alio B. ullo ll. 25 alteruter T S. -utri r H. -utris v. 26 contingit d v. -igit r. 27 desiderant d v. -rat r.

occasum, ut aspici possint. praeterea bis quaedam ex-
oriuntur et occidunt, omnisque sermo de iis est stellis,
2, 7 sqq. quas adhaerere caelo diximus.

220 (59) Cardines temporum quadripartita anni distinctione
constant per incrementa lucis. augetur haec a bruma et
aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC horis tri-
bus, dein superat noctes ad solstitium diebus XCIII horis
XII; . . . usque ad aequinoctium autumni, et tum aequata
diei procedit *nox* ex eo ad brumam diebus LXXXVIII horis
221 tribus — horae nunc in omni accessione aequinoctiales,¹⁰
non cuiuscumque diei, significantur —, omnesque eae dif-
ferentiae fiunt in octavis partibus signorum, bruma capri-
corni a. d. VIII kal. Ian. fere, aequinoctium vernum arie-
tis, solstitium cancri, alterumque aequinoctium librae, qui
et ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent.¹⁵

222 rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum
dividuntur, per media omnes dierum spatia, quoniam inter
solstitium et aequinoctium autumni fidiculae occasus au-
tumnus inchoat die XLVI, ab aequinoctio eo ad brumam
vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIII, inter
20 brumam et aequinoctium die XLV flatus favoni vernum
tempus, ab aequinoctio verno initium aestatis die XLVIII

§ 222: cfr. schol. Germ. p. 209, 16.

4 cardines **FmD**. cardo *rv.* 5 constant **F³mD**. -tat *rv.* |
a *om. m.* 5. 6 exaequatur **dT**. 6 diebus **EC**. in diebus **Fmv**.
et in diebus **dT**. | et horis *m.* | *an* horis ternis? 7 noctes
mv. nocte *ll.* noctem **D cum U** 364. 8 *lacunam cum*
Petavio S supplavit his: diebusque (*fort.* rursusque diebus) XCII
horis XII. *Brot.* inseruit. diebus — XII post autumni. *om.* *ll.* *v.*
inde usque ad equinoctium minuitur (*om.* autumni) *m.* 9 diei
ego. cfr. II 81. | praecedit *m.* | *nox* ex *eo ego.* ex *eo ll. mv.*
nox Strack. | LXXXVIII *m v. a. H.* | *an* ternis? 10. 11 horae —
significantur *uncis inclusit D.* 11 cuiusque **Fm**. | diei **dmv**.
dici *r.* | *eae v.* heae *m.* ea *ll.* 12 octauis in *m.* | signorum
dm Bas. sigulorum **E.** singul- **Fv.** 15 significatos **F³E**.
19 XLVII *m.* | ab *m.* at ab *v.* octaba **F.** octaua *r.* (OCT *fort.*
natum ex iterato DIE vel ex XLVIORI: cfr. *m.*) 20 XLIII *P coll.*
II 125. XLIII *ll. m v. a. S.* 21 die **dmG.** dies *rv.* 22 XLVIII
ll. mv. XLVII **D coll.** §§ 220. 222.

vergiliarum exortus matutinus. nos incipiemos a semen- 223
tibus frumenti, hoc est vergiliarum occasu matutino.. nec
deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est
et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis
5 isdem diebus longo decedat spatio.

(60) Sementibus tempora plerique praesumunt et ab 224
xi die autumnalis aequinoctii fruges serunt, novem a co-
ronae exortu continuis diebus certo prope imbrium pro-
misso, Xenophon non antequam deus signum dederit.
10 hoc Cicero noster imbre fieri interpretatus est, cum sit
vera ratio non prius serendi quam folia coeperint deci-
dere. hoc ipso vergiliarum occasu fieri putant aliqui a. d. 225
iii idus Novembris, ut diximus, servantque id sidus 2, 125
etiam vestis institores, et est in caelo notatu facillimum.
15 ergo ex occasu eius de hieme augurantur quibus est cura
insidiandi, negotiatores avari. ita nubilo occasu pluviosam
hiemem denuntiat, statimque augent lacernarum pretia;
sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt. sed ille 226
indocilis caeli agricola hoc signum habeat inter suos ve-
20 pres humumque suam aspiciens: cum folia viderit deci-
dua. sic iudicetur anni temperies, alibi tardius, alibi ma-
turius. ita enim sentitur, ut caeli locique adficit natura,
idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo
publica est et unicuique loco peculiaris. miretur hoc qui 227

§ 224: Col. XI 2, 74. cfr. Varro I 34, 1. Democrit. in Geop.
II 14, 4. — Xenoph. oecon. 17, 2. — § 227: cfr. Plin. II 108.
XIX 160.

1 exortu matutino **EH**. 3 mentionem **F**. | concidenda
d*v.* -endi *r.* 5 decidat **FdT D**. 7 serunt nouem a *ego*.
cfr. Pliniana p. 35. seruitio uenta **F**. -*tio ueniente E*. serunt
adueniente *d.v.* seri iubent a **D**. 9 non *del.* **C**. 10 noster
d coni. Dal. **NR FE**. N. R. T. nouembris *v.a.D.* | cum sit **FEv**.
constituit **dT**. 11 serendum **F²**. 12 occasu *om. d.* 13
seruantque **dTH**. seruantq **F¹**. seruant quō **E**. seruntq **F²**. ser-
uant quoniam *v.* 16 negotiatores *ego*. -*oris ll. v.* | auari ita
(*vel* nam) *ego*. auaritia *ll. G.* -*tiae v.* | pluvirosam **F²m v.** flu- *r.*
19 caeli *om. dT*. 20 uiderit decidua *v.* decident (-dunt *d*)
uiderit decidua **F¹dES**. decidere uiderit **F²D**. 23 praecel-
let **F¹ES**.

non meminerit ipso brumali die puleium in carnariis florere. adeo nihil occultum esse natura voluit. et serendi igitur hoc dedit signum. haec est vera interpretatio argumenta naturae secum adferens, quippe sic terram peti suadet promittitque quandam stercoris vicem et contra 5 rigores terram satusque operiri a se nuntiat ac monet festinare.

228 (61) Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. alii plena luna serendam, lentim vero a vicesima quinta ad tricesimam, viciam quoque iisdem 10 lunae diebus. ita demum sine limacibus fore. quidam pabuli causa sic iubent seri, seminis autem vere.

Est et alia manifestior ratio mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus:

15
Iam vero semper viridis semperque gravata
Lentiscus triplici solita est grandescere fetu
Ter fruges fundens tria tempora monstrat
arandi.

229 Ex his unum hoc erit idem et lino ac papaveri serendo. 20
Cato de papavere ita tradit: Virgas et sarmenta, quae tibi usioni supererunt, in segete comburito. ubi eas combusseris, ibi papaver serito. silvestre in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia, visque somnifera etiam sativo. et hactenus de hiberna semente. 25

230 26. (62) Verum ut pariter omnis culturae quoddam

§ 228: Varro I 34, 2. Col. XI 2, 85. II 10, 30. 29. Cic. de divin. I 9, 15 ex Arati diosem. 1050. cfr. Geop. XI 12, 2. Theophr. de sign. 4, 6. — § 229: Cato 38, 4. — § 230: Col. XI 2, 79. 82. 71. Varro I 35, 2. 36.

2 et del. F². 3. 4 argumenti E. -tum v. a. S. 4 terra E v. a. G. 5 promittique F E. 6 satusque d T v. statusque F² D al. statuusque r. flatusque G. | operari F E. 8 statu F E. 9 praecipit d v. a. G. 11 fieri d. 14. 15 subsignabimus F² v. -auimus r. 18 fundes F¹ E. 18. 19 monstrat arandi d v. monstrata radi F¹ E. monstrari tradit F². 20 is F D. | idem et del. F². | papaueri F² v. -eris r. | serendi E. 21 quae F² d v. qua F¹ E. 22 usioni H. osioni F¹ d T. cisioni E. usui F². in ione v. 23 papauer d v. -ere F¹ E. -erem F².

breviarium peragatur, eodem tempore conveniet arbores stercorare, adcumulare item vineas — sufficit in iugera opera — et, ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, solum seminariis bipalio praeparare, incilia aperire,
 5 aquam de agro pellere, torcular lavare et recondere. a kal. 231 Novemb. gallinis ova supponere nolito, donec bruma conficiatur. in eum diem ternadena subicito aestate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumae
 10 dies et circa eum terni; item solstitio aestatem. circa brumam plerisque bis *septeni* halcyonum feturae ventorum quiete molliunt caelum. sed et in his et in aliis omnibus ex eventu significationum intellegi sidera debebunt, non ad dies utique praefinitos expectari tempesta-
 15 tum vadimonia.

(63) Per brumam vitem ne colito. vina tum defae- 232 cari vel etiam diffundi Hyginus suadet a confecta ea septimo die, utique si septima luna conpetat; cerasa circa brumam seri. bubus glandem tum adspergi convenit in
 20 iuga singula modios. largior valetudinem infestat, et quo- cumque tempore detur, si minus xxx diebus continuis data sit, narrant verna scabie poenitere. materiae cae- 16, 188 denda tempus hoc dedimus. reliqua opera nocturna 233

§ 231: (cfr. Col. VIII 5, 8. XI 2, 21. Plin. II 125). — § 232: Col. arb. 5, 3. (cfr. Col. XII 28, 3. Plin. XVII 135). Varro I 39, 2. Hyginus ap. Col. XI 2, 83. Vl 3, 5. — § 233: Col. XI 2, 90. II 21, 3. XI 2, 12.

3 una opera S coll. § 254. 262. cfr. Colum. XI 2, 12.
 40. 46. | ubi d v. cfr. § 236. ibi DF¹E. si ibi F². si D.
 4 seminare bipalia F². 9 fuerint F². 10 et om. Fd. | an aestatem intellegi? cfr. U 365. 11 plerique d v. a. G. | sep-
 teni ego. septem ll. v. | halcyonum d v. alcionum D. altio- r. |
 feturae ego. -ra ll. v. 12 quiete G. -tem ll. v. | molliunt D²
 S. -ium r. -itum J. -ius v. 16 uitem d v. autem r. | ne co-
 lito d v. cfr. Colum. incolito r. ni col- D. 17 ea v. eo ll.
 18 cerasa d v. caerasia D. cesaria E. caes- F. 20 infe-
 siat D¹F¹. infert F². 22 poenitere ll. v. sed mendosum vide-
 tur. | materia E. 22. 23 caedende D. -ente F¹. cedente T

maxime vigilia constant, cum sint noctes tanto ampliores, qualos, crates, fiscinas texere, faces incidere, ridicas prae-
parare interdiu xxx, palos LX et in lucubratione vesper-
tina ridicas v, palos x, totidem antelucana.

234 (64) A bruma in favonium Caesari nobilia sidera 5
significant, III kal. Ian. matutino canis occidens, quo die
Atticae et finitimus regionibus aquila vesperi occidere tra-
ditur. pridie nonas Ian. Caesari delphinus matutino ex-
oritur et postero die fidicula, quo Aegypto sagitta vesperi
235 occidit. item ad vi idus Ian. eiusdem delphini vespertino 10
occasu continui dies hiemant Italiae, et cum sol in aqua-
rium sentiatur transire, quod fere XVI kal. Feb. evenit.
VIII kal. stella regia appellata Tuberoni in pectore leo-
nis occidit matutina, et pridie nonas Feb. fidicula vespera.
236 huius temporis novissimis diebus, ubicumque patietur caeli 15
ratio, terram ad rosaria et vineae satum vertere bipalio
oportet — iugero operae LXX sufficiunt —, fossas pur-
gare aut novas facere, antelucanis ferramenta acuere, ma-
nubria aptare, dolia quassa sarcire, ovium tegimenta con-
cinnare ipsarumque lanas scabendo purgare. 20

237 (65) <1> A favonio in aequinoctium vernum Caesari

§§ 234. 235: Col. XI 2, 94. 4. 5. exscripsit schol. Germ.
p. 203, 1—12. — § 236: Col. XI 2, 16. 19. 92. cfr. Varro II
2, 18. Col. II 21, 4. Plin. VIII 190. — § 237: Col. XI 2, 21. 24.
exscripsit schol. Germ. p. 204, 1—8.

1 constant F² v. a. S. 2 quales DF¹. quale F². | piscinas
D¹F¹. ad piscinas F². | rindicas E. 4 palos dv. palas r. |
antelucana C. cfr. Colum. -ano DFdv. -anum E. 9 uespere
d. 10 ad DFE cod. Strozz. schol. Germ. v. a d. 12 xvii
cod. Strozz. schol. Germ. 13 regia 'schol. Germ. B. regia
euenit ll. -ia Venus v. 14 matutino v. cfr. Fels p. 108 et
XXXII 36. | uesperi cod. Strozz. schol. Germ. v. -pere F² cod.
Urb. schol. Germ. D. add. occidit F² schol. Germ. D. 16 ro-
saria F. cfr. § 242. -riam Dd. -rum Ev. | uinaee F¹. uineta
F². | satam F². 17 LXX DFdT ed. pr. lx Ev. ix Brot. cum
Petavio. 19 ouium tegimenta//incinnare (conci- J) D² in marg.
J. om. rv. 20 ipsorumque d v. a. J. | laminas B. tabulas
Brot. ex ed. pr. | purgare DFS. purgare aut nouas facere d Bas.
purgare aut nouas facere antelucanis Ev.

significat, **XIII** kal. Mart. triduum varie, et **VIII** kal. hirundinis visu et postero die arcturi exortu vespertino, item **III** non. Mart. — Caesar cancri exortu id fieri observavit, maior pars auctorum vindemitoris emersu — **VIII** idus **5** aquilonii piscis exortu et postero die Orionis. in Attica milium apparere servatur. Caesar et idus Mart. ferales sibi notavit scorpionis occasu, **XV** kal. vero April. Italiae milium ostendi, **XII** kal. equum occidere matutino.

<2> Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis **238**
10 maximeque operosum est, in quo praecipue falluntur. neque enim eo die vocantur ad munia, quo favonius flare debeat, sed quo coeperit. hoc acri intentione servandum est; hoc illo mense signum dies habet observatione minime fallaci aut dubia, si quis adtendat. unde autem spiret is **239**
15 ventus quaque parte veniat, diximus secundo volumine **2, 122** et dicemus mox paulo operosius. interim ab eo die, **337** quisquis ille fuerit, quo flare cooperit — non utique **VI** id. Feb., sed sive ante, quando praevernat, sive postea, quando hiemat post diem *hunc* —, innumera rusticos **20** cura distringat et prima quaeque peragantur, quae differri nequeunt. trimestria serantur, vites putentur qua **240** diximus ratione, oleae curentur, poma serantur inserantur- **17, 176** que, vineae pastinentur, seminaria digerantur, instauren-
25 tur alia, harundines, salices, genistae serantur caedantur- que, serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. **17, 78**

§ 239: Col. XI 2, 15. Varro I 28, 1. — §§ 240. 241: Col. XI 2, 20. 18. 19. 9. 10.

1 quatriiduum *schol.* *Germ.* 4 uindex *mitoris v.* *uindex mitoris ll.* 5 aquilonii *schol.* *Germ. B.* -onis *ll. v.* 7 sibis *E.*
 8 ostendit *E* *v. a. G.* | *aequum E.* 12 acri *F²dv.* *agri r.*
 13 dies *ego.* deus *ll. v.* (*de mendo cfr. § 25*). 14 unde aut *E.* 15 hoc secundo *F².* 17 *vii P coll. Varr. I 28, 1 et Colum. XI 2, 15.* 18 quando *dG.* quō *E.* *qm r.* quam *v.* | *praeuernat G.* *praeuerat T.* *praeuenerat ll.* -nerit *v.* 19 quando *dG.* quō *E.* *qm r.* quam *v.* | *hiemat post diem hunc ego.* --diem tunc *F².* --diem certum *J.* --eam diem inquam *v.* --die-
 mat *DF¹dE.* posthiemat tunc *D.* *hiemat S.* 21 neq; st d. an nō queunt? 23 seminaria *CFWMüller p. 18 coll. Cat. 40, 1. Varr. I 29, 1. semina ll. v.* 25 uero om. d *T.* | *platani*

241 tum et segetes convenit purgare, sarire hibernas fruges maximeque far. lex certa in eo, cum quattuor fibrarum esse cooperit, faba vero non antequam trium foliorum, tunc quoque levi sarculo purgare verius quam fodere, florentem utique xv primis diebus non attingere. hordeum nisi sicco ne sarito. putationem aequinoctio peractam habeto. vineae iugerum quaternae operae putant, alli-
242 gant in arbusto singulae operae arbores xv. eodem hoc
19, 49 sqq. tempore hortorum rosariorumque cura est, quae se-
21, 14 sqq. paratim proximis voluminibus dicetur, eodem et topia- 10
rii. tum optime scrobes fiunt. terra in futurum proscinditur Vergilio maxime auctore, ut glaebas sol coquat. utilior sententia, quae non nisi temperatum solum medio vere arari iubet, quoniam in pingui statim sulcos occupent herbae, gracili insecuri aestus exsiccent omnemque 15 succum venturis seminibus auferant. talia autumno melius arari certum est.

243 <3> Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari, in locis crassis et umidis ulmos, ficos, poma, oleas seri, prata sterco- 20 rari luna sitiente; quae rigua non erunt, a flatu favoni defendi et purgari, herbas malas radicitus

§ 242: Verg. Georg. I 63—66. — § 243: Cato 40, 1.—50.—131.

ll. v. fraxini D cum P e Colum. 3 antequam quattuor digitorum *P coll. Colum.* 6 siccum dTH. sit siccum v. a. G. | serito d v. a. H. 8 quindecim ll. v. scribendum fuit quinas denas. 10. 11 tobiari E. topiariorum v. a. S. 12 sol coquat D²d v. sol eoquat D¹. sol ecquat F¹. soleo quat E. sol excoquat F²D. 14 sulco DFE. 14. 15 occupent S. -pant ll. v. 15 exsiccent omnemque dTS. exit centum Nemque (namque E. omnemque D²) D F¹E. exsiccant centum namque (certumque v)F²v. excitant tum namque G. 16 auferunt F² v.a.S. | autumno F²v. -ni r. 19 seminaria propagari ll. v.a.S. lac. indicavit Pontedera. inseruerunt in seminaria uites S. seminariis uitiaria J. (seminariis, uitiariis locum uerti, uites propagari Cato.) 19. 20 umectis Cato. 20 seri d H e Cat. om. rv. 21 silente P e Cat. | inrigua Cato. | afflatu E. ab afflatu v. a. Brot. 22 defendi et ego. -ndit ll. v. -ndi C.

erui, ficos interpretari, seminaria fieri et vetera
sarciri: haec antequam vineam fodere incipias.
idemque: piro florente arare incipito macra hare-
nosaque. postea uti quaeque gravissima et aquo-
5 sissima, ita postremo arato. ergo haec aratio has 244
habebit notas: lentisci primum fructum ostendentis ac piri
florentis. erit et tertia in bulborum satu scillae, item in
coronamentorum narcissi, namque et haec ter florent pri-
moque flore primam arationem ostendunt, medio secundam,
10 tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas praebent.
ac non in novissimis cavitur, ne fabis florentibus 245
attingatur hedera; id enim noxium et exitiale ei est tem-
pus. quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus.
cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent,
15 tunc maxime serendas ficus.

(66) <1> Aequinoctium vernum a. d. VIII kal. April. 246
peragi videtur. ab eo ad vergiliarum exortum matutinum
Caesari significant kal. April. III non. April. in Attica
vergiliae vesperi occultantur, eadem postridie in Boeotia,
20 Caesari autem et Chaldaeis nonis, Aegypto Orion et gla-
dius eius incipiunt abscondi. Caesari VI idus significa- 247
tur imber librae occasu. XIII kal. Mai. Aegypto suculae
occidunt vesperi, sidus vehemens et terra marique turbidum.
xvi Atticae, xv Caesari continuo quatriduo signifi-
25 ficat, Assyriae autem XII kal. hoc est vulgo appellatum

§ 244: Theophr. de sign. 4, 6. Th. H. VII 13, 6. — § 246
— 248: Col. XI 2, 31. 34. 35. 36. exscripsit schol. Germ. p. 204, 9
— p. 205, 15.

1 erui dv. serui DF¹. seri F²E. | interpretari Pe Cat. -urgari ll. v. a. D. 2 (resarcito Cato) | uineam fodere Pe Cat.
uinea florere ll. v. a. S. | incipias Se Cat. -piat ll. v. 3 item-
que F²dv. a. D. | incipito ego e Cat. -piat ll. v. -pias S. 3. 4
rudecta harenosaque Cato. 4 uti quaeque Fd H e Cat. utique rv.

5. 6 an duas habebit notas? 10 alias aliis F². alias
v. a. Bas. 12 hedera Ev. aedera D². acdera D¹F¹. acdrira d.
terra F²D. 21. 22 significatur Dv. -cat r schol. Germ. S.

22 ymbrem codd. Strozz. schol. Germ. imbris S. | occasus S.

24 continuo quatriduo S cum Pontedera. -nuoque triduo
ll. v. quatriduum schol. Germ.

- sidus Parilicum, quoniam xi kal. Mai. urbis Romae natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit, nimborum argumento hyadas appellantibus Graecis [eas stellas] quod nostri a similitudine cognominis Graeci, propter suas inpositum arbitrantes, inperitia appellavere 5
 248 sucas. Caesari et viii kal. notatur dies. vii kal. Aegypto haedi exoriuntur, vi Boeotiae et Atticae canis vesperi occultatur, fidicula mane oritur. v kal. Assyriae Orion totus absconditur, IIII autem canis. vi non. Mai. Caesari sucas matutino exoriuntur et viii id. capella pluvialis, Aegypto autem eodem die canis vesperi occultatur. sic fere in vi id. Mai., qui est vergiliarum exortus, decurrent sidera.
- 249 <2> In hoc temporis intervallo xv diebus primis agricultae rapienda sunt quibus peragendis ante aequinoctium 15 non sufficerit, dum sciat inde natam exprobationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporariae, quam cuculum vocant. dedecus enim habetur obprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, et ob id petulantiae sales, etiam cum primo 20 vere, laudantur, auspicio tamen detestabiles videntur. adeo minima quaeque in agro naturalibus trahuntur argumentis.
- 250 Extremo autem hoc tempore panici miliique satio est. iustum haec seri maturato hordeo. atque etiam in eodem 25

§§ 249. 250: Col. XI 2, 32. 33.

1 parilicum **E** *schol. Germ. H.* parel- **d T.** paral- **r.** palil-
 v. 2 obseruationi **d v.** -onis **E** *schol. Germ.* obsecrationis **r.**
 3 nimborum **d v.** membrorum **r** *schol. Germ.* 4 uncos ego
 posui. eas stellas **D²T S.** casstellas **D¹.** cast- **F E.** has stellas
d v. *apud schol. Germ. glossema non hic, sed post cognominis*
legitur om. Graeci ita: cognominis castellas cod. Strozz., cognitionis uocabulum eis stellis cod. Urb. | quod (sc. sidus) **ll. v. del.**
P. quod nomen **J.** 11 uespere *cod. Strozz. schol. Germ.*
 15 praeripienda **F².** 16 dum **ll. v.** cum **S.** an tum? 17 mutationem **D F.** 18 enim *om. D F.* 20 ut ob **F d v. a. D.**
 21 ludant **D².** ludantur **v. a. D.** | *dist. ego.* | auspicio — uidentur **del. P.** 22 quoque **E v. a. C.** 25 iustum est **d v. a. S.** |
 haec **F²D.** hoc **rv.** | atque etiam in eodem aruo *ad antecedens*

arvo signum illius maturitati et horum sationi commune lucentes vespere per arva cicindelae — ita appellant rustici stellantes volatus, Graeci vero lampyridas — incredibili benignitate naturae. 27. (67) <1> iam vergilias in caelo 251
 5 notabiles caterva fecerat, non tamen his contenta terrestres fecit alias veluti vociferans: ‘cur caelum intuearis, agricultor? cur sidera quaeras, rustice? iam te breviore somno fessum premunt noctes. ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas easque vespera et ab opere disiungenti 10 ostendo ac, ne possis praeterire, miraculo sollicito. videsne 252 ut fulgor igni similis alarum compressu obtegatur, secumque lucem habeat et nocte? dedi tibi herbas horarum indices et, ut ne sole quidem oculos tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. cur 15 etiamnum altius spectes ipsumque caelum scrutere? habes 253 ante pedes tuos ecce vergilias.’ incertis hae diebus proveniunt durantque, sed esse sideris huiusce partum eas certum est. proinde quisquis aestivos fructus ante illas severit, ipse frustrabitur sese. hoc intervallo et apicula 20 procedens fabam florere indicat, fabaque florescens eam evocat. dabitur et aliud finiti frigoris indicium: cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito.
 <2> Ergo opera: taleas olivarum ponere ipsasque oleas 254 interradere, rigare prata aequinoctii diebus primis, cum

§ 253: cfr. Plin. XI 14. — Th. C. I 17, 2. — § 254: Col. XI 2, 37. 41. 42. 38. 35. arb. 5, 1. Varro I 30. 31, 6. 1. (26).

tia referunt v.a.H. 1 maturitati dTH. -tate DF¹. -tatem E. -tatis F²v. | sationis F²v. a. H. 5 his om. d. 6 intueris .. . 7 quaeris v. a. G. 9 disiungenti dE Bas. -gunt D. deiungunt F. 10 sollicitudo E. 11 compressu obtegatur *ego*. cfr. XI 98. compressubtegatur (-praes- D) DF. compressu (-sse E) subtegatur dE D. -ssu tegatur v. 12 *an* habeant et noctem? (noctem v. a. G.) | dedit FE. 13 sote E. | a dEv. om. r(?)D. | auoces G. uoces ll. reuoces v. 15 spectes F²D. spectus DF¹. pectus d. spectas Ev. | scrutere DF¹D. -tere et F². scrutare dES. -aris v. 16 incertis T. in certis ll. v. cfr. XI 98. | eae dT v.a.S. 17 sed esse dTS. sede se DF. sedere E. foedere v. | huius dT. 24 interradere rigare D²v. in terra redigare F². in terra derigare r.

herba creverit in festucam, arcere aquas, vineam pampinare — et huic lex sua: cum pampini IIII digitos longitudine expleverint; pampinat una opera iugerum —, segetes iterare. saritur diebus XX. ab aequinoctio sartura nocere et vineae et segeti existimatur. et oves lavandi hoc 5 idem tempus est.

255 <3> A vergiliarum exortu significant Caesari postridie arcturi occasus matutinus, III id. Mai. fidiculae exortus, XII kal. Iun. capella vesperi occidens et in Attica canis. XI kal. Caesari Orionis gladius occidere incipit, III non. 10 Iun. Caesari et Assyriae aquila vesperi oritur, VII id.

arcturus matutino occidit Italiae, IIII delphinus vesperi 256 exoritur. XVII kal. Iul. gladius Orionis exoritur, quod in Aegypto post quatriuum. XI kal. eiusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII kal. vero Iul. longissimus 15 dies totius anni et nox brevissima solstitium conficiunt.

257 <4> In hoc temporis intervallo vineae pampinantur, curatur ut vinea vetus semel fossa sit, bis novella. oves tondentur, lupinum stercorandi causa vertitur, terra proscinditur, vicia in pabulum secatur, faba metitur, dein 20 cuditur.

258 28. Prata circa kal. Iun. caeduntur, quorum facillima agricolis cura ac minimi inpendii baec de se postulat dici. relinqu debent in laeto solo vel umido vel riguo, eaque aqua pluvia rigari aut publica. utilissimum, si malae her- 25

§§ 255. 256: Col. XI 2, 36. 45. 49. exscripsit schol. Germ. p. 205, 16—p. 206, 9. — § 257: Col. XI 2, 44. 45. 50. — § 258: Col. XI 2, 40. 48. II 16, 2. 17, 3. 4. 5. 6.

1 manere aquas d. 2 quattuor ll. v. 4 saritur C. se-
ritur ll. v. 8 matutinus dTEH. -nis DF. -ni v. 10 III
S cum Pontedera coll. § 288. III ll. schol. Germ. Bas. II v. 12
III S cum schol. Germ. VI et. IIII. DF. sexto et III dEG. VIII
et III v. 13 Iul. schol. Germ. v. om. ll. 15 Iul. uero E.

21 cuditur DFdTJ. cfr. Colum. II 20, 4. concutitur Ev.

25 aut D. uta DF¹. uia dEv. e uia F². uel U 370, sed
totus locus nondum sanatus videtur. (an eoque aqua fluviali
qari aut puteana?) | si malae D²J. simulae D¹FE. simul
d. simul et (est S) v.

bae, arare, dein cratire, sarire, florem ex fenilibus atque e praesepibus feno delapsum spargere, priusquam cratiuntur, nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda feni-
seia, ne herbae vellantur obtrituque hebetentur. senescunt 259
 5 prata restituique debent faba in iis sata vel rapis vel milio, mox insequente anno frumento, rursusque inarata tertio relinqu, praeterea quotiens secta sint siciliri, hoc est quae feniseces praeterierunt secari. est enim in pri-
 mis inutile enasci herbas sementaturas. herba optima in
 10 prato trifoli, proxima graminis, pessima nummuli siliquam etiam diram ferentis. invisa et equisæti est, a similitu-
 dine equinae saetae. secandi tempus, cum spica deflore- 260
 scere coepit atque roborari. secandum, antequam inarescat.
 Cato: fenum, inquit, ne sero seces: prius quam se-
 15 men maturum sit. quidam pridie rigant. ubi non sunt rigua, noctibus roscidis secari melius. quaedam partes Italiae post messem secant. <5> Fuit hoc quoque maio- 261
 ris inpendii apud priores, Creticis tantum transmarinisque cotibus notis nec nisi oleo aciem falcis excitantibus; igi-
 20 tur cornu propter oleum ad crus ligato fenisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit limae vice imperantes ferro, set aquariae protinus virent. falcium ipsarum duo genera:
 Italicum brevius ac vel inter vepres quoque tractabile,

§ 259: Col. II 17, 4. Varro I 49, 2. — § 260: Col. II 18, 1.
 Cato 53. Verg. Georg. I 289.

1 cratire *v.* gratire *ll. G.* | sarire *ego.* sirare DFd. serere
 Ev. dist. *ego.* 2 fenum *d.* | delapsum *CFW Müller p. 18.* dil-
ll. v. 2. 3 cratiuntur *d v.* grat- *r G.* 3 secunda *d v.* fec- *r.*
 3. 4 fenietiam *E.* 4 hebetetur *E.* hebetur *d.* 6 inarata *ego.*
cfr. Pliniana p. 42. in prata *ll. v.* 7 siciliri *Dal.* -lire *ll. v.*
 8 feniseces *v.* feniseges (faen- DF) *ll.* 10 trifolio *E.* |
 siliquam *DFS.* -qua *d E v.* -quas *H.* 11 diram *D²S.* dira
rv. diras *H.* | ferendis *E v.a.C.* | equisaeti *U 371.* -tis *S.* -se-
 tis *d.* -selis *E v.* aequiselis *r.* 13 secundi *D¹FE.* 15 post
 maturum sit inseruit *Bas.* secato *e Cat.* | dist. *D.* | non DdT *D.*
om. rv. 19 cotibus *Ev.* eutibus *d.* cubitis *r.* | falcis *D²d v.*
 facis *r.* 21 uicem *d Dal.* 22 aquariae *H.* -ia *ll. v.* lacunam
ind. J. | uiret *B.* locus adhuc corruptus est. *cfr. XXXIV*
XXXVI 165. an aqua protinus uirentes (*vel* uires sume-

Galliarum latifundia maioribus compendia, quippe medias caedunt herbas brevioresque praetereunt. Italus feni-
262 sex dextra una manu secat. iustum est una opera in die iugerum desecari, alligarique manipulos MCC quaterna pondo. sectum verti ad solem nec nisi siccum construi oportet. 5 ni fuerit observatum hoc diligenter, exhalare matutino nebulam quandam metas, mox sole accendi et conflagrare 263 certum est. rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fenum, quod vocant cordum. Interamnae in Umbria quater anno secantur, etiam non rigua; rigua vero 10 ter plerisque in locis, et postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quam e feno. armentorum ideo cura iumentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, opimo maxime quadrigarum quaestu.

264 (68) <1> Solstitium peragi in octava parte cancri et 15
221. 256 VIII kal. Iul. diximus. magnus hic anni cardo, magna res mundi. in hoc usque a bruma crescunt dies [creverunt sex mensibus], sol ipse ad aquilonem scandens ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti ac degredi ad austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus ablaturus- 20

§ 262: Col. XI 2, 40. II 18, 1. — § 263: Col. II 17, 5. Cato 5, 8. Col. VII 3, 21. Col. II 16, 2.

1 latius fundia F². latius unde et (etiam D) Strack. D. | maioris Dd v. a. D. | lacunam cum S indicavi; fortasse exciderunt quaerunt laboris. an potius latifundiis maiores, compendio quippe medias caedunt? | compendii d(?) v.a.D. 2 italii E. -li v.a.G. 2. 3 fenisex dTG. faenusex DF. fenum ex Ev. 3 secant Ev. a. G. 6 exhalare D²v. ethal- E. et bal- r. 8 defecta dv. defecta r. 9 faenum E. 10. 11 rigua uero ter D²D. uero propter D¹FE. uero d. ter uero v. 12 a feno F¹E v. a. D. | argumentorum E. armentariorum Jcoll. XIV 62. | ideo U 374. id ll. v. a. D. an hic? 14 opimo ego. cfr. Pliniana p. 36. optimo ll. H. -mum v. | quaestu dH. quaestus D¹FEv. quae ius D². 17 ex hoc v. a. G. | crescunt del. G. decrescunt v. 17. 18. uncos ego posui. | creuerunt (-rint E¹) EG. creuerunt a D¹F. creuerat dTS. creuerunt sata D²D. qui creuerunt v. 18 sex mensibus E(?)v. om. rT. | at sol E(?) v. a. G. Brot. 19 ac per DG. asper rv. | enisus G. emsus D¹F. emsus d. emissus D²ED. emersus T. emensus v.

que diei mensuram. ex hoc deinde rapiendi convehendi- 265
que fructus alios atque alios tempus, et praeparandi se
contra saevam feramque hiemem, decebatque hoc discri-
men indubitatis notis signasse naturam. quam ob rem
5 eas manibus ipsis agricolarum ingessit vertique iussit ipsa
die folia et esse confecti sideris signum, nec silvestrium
arborum remotarumque, ut in saltus devios montesque
eundum esset querentibus signa, non rursus urbanarum
quaeque topiario tantum coluntur, quamquam his et in
10 villa visendis. vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae 266
ad mille usus petendae, vertit populi albae etiam vitibus
nuptae. adbuc parum est. 'ulmum, inquit, vite dotatam
habes: et huius vertam. pabulo folia eius stringis aut de-
putas: aspice et tenes sidus. alia parte caelum respiciunt
15 quam qua spectavere pridie. salice omnia alligas, humilima 267
arborum, ipse toto capite altior: et huius circumagam.
quid te rusticum quereris? non stat per me, quo minus
caelum intellegas et caelestia scias. dabo et auribus signum:
palumbium utique exaudi gemitus. transisse solstitium
20 caveto putas, nisi cum incubantem videris palumbem.'

⟨2⟩ Ab solstitio ad fidiculae occasum VI kal. Iul. Caesari 268
Orion exoritur, zona autem eius IIII non. Assyriae, Aegypto
vero procyon matutino aestuosus, quod sidus apud Roma-

§ 265: Th. H. I 10, 1. Varro I 46. (Plin. II 108. XVI 87).
Gell. IX 7, 1. 2. — §§ 268—271: Col. XI 2, 52. 51. 52. 54. 53. 57.
exscripsit schol. Germ. p. 206, 10 — p. 207, 13.

3 decebatque dE Bas. que (quae D²) decebat DF¹. que
decebit F². 4 addubitatis FE. 5 ingessit dv. ingressi r.
6 an die eo vel inde? 8 eundem FE. | esset dv. esse r.
9 quaeque G. que et quae ll. v. et quae H. | his et in
DFJ. et his et in dT. his et E. et in his v. 10 illa v. a. J. |
uisendis dTJ. -di r. uisantur v. 11 uitibus dv. uilibus r.
12 ulmum v. ultinum DF. ultimum r. | inquit om. E. 13 aut
ll. J. uitem G. stringens autem v. an ipsam? 15 quam qua v.
quamquam DFE. quam d. | humilima v. humilia ll. 17 quid
dv. qui r. | quereris dv. -reres F. quaere res r. 19 palum-
bum E v. a. J. | exaudis dT. 20 caueto dG. cautto DF¹
cauto r. cantu ne v. | palumbem D²T v. -bum rG. 22 syriae D'

nos non habet nomen, nisi caniculam hanc volumus intellegi, hoc est minorem canem, ut in astris pingitur, ad 272 aestum magno opere pertinens, sicut paulo mox docebimus.

269 IIII non. Chaldaeis corona occidit matutino, Atticae Orion totus eo die exoritur. prid. id. Iul. Aegyptiis Orion desinit exoriri, XVI kal. Aug. Assyriae procyon exoritur, dein post triduum fere ubique confessum inter omnes sidus ingens, quod canis ortum vocamus, sole partem primam leonis 270 ingresso. hoc fit post solstitium XXIII die. sentiunt id 2, 107 maria et terrae, multae vero et ferae, ut suis locis dixi- 10 9, 58 mus. neque est minor ei veneratio quam discriptis in deos stellis, accenditque solem et magnam aestus obtinet causam. XIII kal. Aegypto aquila occidit matutino etesiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Caesar X kal. 271 sentire Italiam existimavit. aquila Atticae matutino occidit, 15 III kal. regia in pectore leonis stella matutino Caesari emergit. VIII id. Aug. arcturus medius occidit, III id. fidicula occasu suo autumnum inchoat, ut is adnotavit, sed vera ratio id fieri invenit VI id. easdem.

272 <3> In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur decretorio uvis sidere illo, quod caniculam appellavimus, unde carbunculare dicuntur ut quodam uredinis carbone exustae. non comparantur huic malo grandines, procellae quaeque umquam annonae intulere caritatem. agrorum quippe mala sunt illa, carbunculus autem regio- 25 num late patentium, non diffici remedio, nisi calumniari naturam rerum homines quam sibi prodesse mallent.

2 canem d cod. *Urb. schol. Germ. H.* canem sane rv. verba
sane — pingitur *uncis inclusit D.* 2. 3 ad aestum cod. *Urb. schol. Germ. S.* est autem ll. v. 5 aegyptiis D². ex aegyptis
D¹F^E. et aegyptiis dv. aegypto schol. *Germ. S.* 6 //siriae D.
6. 7 post triduum schol. *Germ. S.* postridie ll. v. 7 ingens
D²D. indicans r schol. *Germ. v.* 9 post om. D^E. | die C. dies
ll. v. 11 discriptis ego. descr- ll. v. 13 XIII D²H. XVIII E^{v.}
XVII r schol. *Germ.* 16 III D². 17 emergit D² Brot. euenit
schol. *Germ.* inmergit r. -gitur v. 18 inchoat D^E schol. *Germ. v.* cfr. § 222. XVI 93. II 125. indicat DFD. | adnotauit D²D.
-tat ut D¹Fd. -tat ET schol. *Germ. v.* | sed ut Ev. a. S. 24 um-
quam Tv. numq- rG. | caritatem Ev. clar- r.

ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque caeli 273
cum terris societatem, spernentibus hanc curam eius opulen-
tissimis civium, praevisa olei caritate futura ex vergiliarum
ortu qua diximus ratione ostendemusque iam planius, 17, 11
5 magna tum vilitate propter spem olivae coemisse in toto
tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem quietem-
que doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse, atque 274
ut apparuit causa et ingens divitiarum cursus, restituisse
mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, con-
10 tentum probavisse opes sibi in facili, cum vellet, fore.
hoc postea Sextius e Romanis sapientiae adsectoribus
Athenis fecit eadem ratione. tanta litterarum occasio est.
quas equidem miscebo agrestibus negotiis quam potero
dilucide atque perspicue.

15 Plerique dixerunt rorem inustum sole acri frugibus robi- 275
ginis causam esse et carbunculi vitibus, quod ex parte
falsum arbitror omnemque uredinem frigore tantum con-
stare sole innoxio. id manifestum fiet adtendentibus. nam
primum omnium non hoc evenire nisi noctibus et ante
20 solis ardorem deprehenditur totumque lunari ratione con-
stat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio plenave
luna, hoc est prevalente. utroque enim habitu plena est,
ut saepius diximus, sed interlunio omne lumen, quod a 2, 46
sole accepit, caelo regerens. differentia utriusque habitus
25 magna, sed manifesta. namque interlunio aestate cali- 276

§ 273: cfr. Aristot. de re publ. I 11. Diogen. Laert. I 1, 5.
Cic. de div. I 49, 111. — § 275: Th. C. III 22, 2. IV 14, 3. H.
VIII 10, 2.

3 ciuibus E v. a. G. S. | praeuisa d Verc. in marg. prouisa
r v. a. Par. | claritate E. | futura ex P. ex futuro ll. v. cfr.
II 208. VIII 185. XVIII 206. XXXVII 169. 6 mirantibus
qui v. -busque ll. 7 sciebant d v. -bat r. 8 an concursus?

9 mercem d T. | auidae v. auidire F. audire r. 9. 10 con-
temptum d. 10 probauisse ego. inprob- ll. ita probasse v.

11 sextius D²G. sexitus E. sexius r. 13 negotiis D³E v.
notis r. 15 acri D²d B. agri rv. 19 euenire d E v. euenit
r D. 21 fit d v. fit r. 22 praeualente v. -tes D F E. -tis d.

24 regerens D²D. -rent D¹F d. regiret E. regerit v. | diffe-
rentia igitur m. 25 sed ll. mv. an est et?

- dissima est, hieme gelida. e diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctes, hieme tepidas. causa evidens, sed alia quam redditur a Fabiano Graecisque auctoribus.
- 277 aestate enim interlunio necesse est cum sole proximo nobis circulo currat, igne eius comminus recepto candens, eadem interlunio absit hieme, quoniam abscedit et sol; item in plenilunio aestivo procul abeat adversa soli, hieme autem ad nos per aestivum circulum accedat. ergo per se roscida, quotiens alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinias congelat.
- 278 (69) <1> Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus: unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae ceteraque similia intelleguntur, quae cum acciderint, vis maior appellatur.
- ^{223.} _{2, 106} haec ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus,
- 279 veluti arcturo, Orione, haedis. alia sunt illa, quae silente caelo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. publica haec et magna differentiae a prioribus, aliis robiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. de his nunc dice-
mus a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.
- 280 29. <2> Duae sunt praeter lunarem paucisque caeli locis constant. namque vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messes vindemiasque et omnium

§ 278: (cfr. Col. I 7, 1). — §§ 278. 279: exscripsit schol. Germ. p. 210, 1—12. — §§ 280—294: exscripsit schol. Germ. p. 210, 13 — p. 215, 13.

1 gelida e **F²dmv.** -da **D².** -de **r.** 3 quam **DFdTmD.** om. **Ev.** | fauano m. fauonio **E.** 5 ignem **F.** | receptum candere **F².** 6 alget (*pro absit*) **F².** | abscedit a sole **F².**
 8 accedit **dT.** 18 haec et **D²v.** haec id et **E.** sed et **dT.** hae **D¹.** haud **F.** et *schol. Germ.* S. | magna differentia **F².** | a *del.* **F².** 19 carbunculum **D²v.** caniculum **r** *schol. Germ.*
 21 quae a nullo — prodita sunt **F²** *cod. Urb. schol. Germ.*
 23 priuatim **F¹E^{v.}** primatum **D¹.** priuatum **F².** primatum **D²dT** *schol. Germ.* S. | tenent *cod. Urb. schol. Germ.* S. 24 aestas **E^{v.}**
 -tus **r** *schol. Germ.* 25 semestri **d²v.** -tris **DF¹E** *cod. Strozz.* *schol. Germ.* semen tris **F².** sementis *cod. Urb. schol. Germ.*

maturitatem complexae. est praeterea in caelo qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis [huius defluvio velut 281 ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt] duorum siderum observatione, aquilae in septentrionali parte et in austrina 5 caniculae, cuius mentionem suo loco fecimus. ipse circulus 288 fertur per sagittarium atque geminos, solis centro bis aequinoctialem circulum secans, commissuras eorum optinente hinc aquila illinc canicula. ideo effectus utriusque 282 ad omnes frugiferas pertinent terras, quoniam in his tan-10 tum locis solis terraeque centra congruunt. igitur horum siderum diebus si purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque sucum transmisit in terras, laeta adulescunt sata; si luna qua dictum est ratione roscidum frigus 277 aspersit, admixta amaritudo ut in lacte puerperium necat. 15 modus in terris huius iniuriae, quem fecit in quacumque 283 convexitate comitatus utriusque causae, et ideo non pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. aquilam diximus in Italia exoriri a. d. XIII kal. Ian., nec patitur ratio naturae quicquam in satis ante eum diem spei esse certae. si 20 vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus et prae- coces laedi necesse est.

⟨3⟩ Rudis fuit prisorum vita atque sine litteris. 284 non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem apparebit quam nunc esse rationem. tria namque tempora 25 fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias dies- que festos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa 285

§ 283: (cfr. Col. XI 2, 93). — § 284: Varro I 1, 6.

1 maturitatem **F**^d cod. *Urb. schol. Germ.* v. -tate **r** cod. *Strozz. schol. Germ.* | complexae v. -exas **D**². -exit **D**¹**F**¹**E**. -ectit d. -ectitur **F**². -ectente **J.** amplexantur cod. *Urb. schol. Germ.* S. an complexo? 2. 3 uncos ego posui et locum dist. cfr. XVII 15. 4 obseruatione notabilis *schol. Germ.* 6 centro uis **E**. 10 centra d v. cod. *Urb. schol. Germ.* contra **D**¹**F**¹**E** cod. *Strozz. schol. Germ.* genera **D**². 13 lunae **DF**. 15 quem **D**²v. qua **D**¹**F**¹**dE**. quas cod. *Strozz. schol. Germ.* del. **F**² cod. *Urb. schol. Germ.* 23 ingeniosam d cod. *Urb. v.* -niosa cod. *Strozz. schol. Germ.* -nio iam **DF**¹**E**. -nii iam **F**². 25 fructibus **F**²v. -tus r *schol. Germ.* | quos **DF**.

constituit anno regni sui XI, quae nunc aguntur a. d. VII kal. Mai., quoniam tunc fere segetes robigo occupat. hoc tempus Varro determinavit sole tauri partem X obtinente, sicut tunc ferebat ratio. sed vera causa est, quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno per id quadriduum varia gentium observatione in IIII kal. Mai. canis occidit, sidus et per se vehemens et cui praeoccidere 286 caniculam necesse sit. itaque iidem *Floralia* IIII kal. easdem instituerunt urbis anno DXVI ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. hunc diem Varro determinat sole tauri partem XIII obtinente. ergo si in hoc 10 quadriduum inciderit plenilunum, fruges et omnia, quae 287 florebunt, laedi necesse erit. *Vinalia priora*, quae ante hos dies sunt VIII kal. Mai. degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent, nec quae adhuc diximus ad vites 15 oleasque, quoniam earum conceptus exortu vergiliarum 16, 104 incipit a. d. VI id. Mai., ut docuimus. aliud hoc quadri- 17, 11 duum est, quo neque rore sordidas velim — exurit enim frigidum sidus arcturi postridie occidens —, et multo 288 minus plenilunium incidere. <4> IIII non. Iun. iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. equidem et solstitium VIII kal. Iul. in simili causa duxerim et canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa acinique praecocuntur in 25 callum. rursus plenilunium nocet a. d. IIII non. Iul., cum

3 determinauit DF *schol. Germ. Brot.* -inat rv. 5 undetriginta P. xxxi S. xxi *cod. Urb. schol. Germ.* 5. 6 per id quod ad triduum E. 10 ut D²F²d *schol. Germ. v. et r.*
 13 necesse est dT. 14 mai. D²C. maii d(?) mar. D¹F. mar E. Marci T. mart. *schol. Germ.* Martii v. 16 ab exortu F² *schol. Germ. D. sed cfr. § 280.* 18 quo *cod. Urb. schol. Germ. PD.* quod ll. v. | rorare D². rorem *cod. Urb. schol. Germ.* rura P. rura rore D. | sordidas ego. -dae D¹. sorbide (-dae D²F) r. sorberi *cod. Urb. schol. Germ.* herbida P. sorbile J. sordida esse D. sordere v. | uelint v. a. J. | exurit DS. exaurit F¹. exaurit E. exhaust dT. quo exaurit sata F² in marg. exhorrent v.
 19 si (pro et multo minus) F². 20 inciderit F². -dit cod. *Urb. schol. Germ.* 23 in om. d *Dal.* 24 accidente d cod. 'trozz. *schol. Germ.* v. occ- r.

Aegypto canicula exoritur, vel certe XVI kal. Aug., cum Italiae, item XIIII kal. Aug., cum aquila occidit, usque in X kal. easdem. extra has causas sunt Vinalia altera, quae 289 aguntur a. d. XIIII kal. Sept. Varro ea fidicula incipiente 5 occidere mane determinat, quod vult initium autumni esse et hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. nunc fidiculam occidere a. d. VI id. Aug. servatur.

〈5〉 Intra haec constat caelestis sterilitas, neque nega- 290 verim posse ea permutari algentium locorum *et* aestuan- 10 tium natura. set a nobis rationem demonstratam esse satis est; reliqua observatione cuiusque constabunt. alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. et in hoc mirari benignitatem naturae 291 succurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis acci- 15 dere non posse propter statos siderum cursus, nec nisi paucis noctibus anni, idque quando sit futurum facile nosci ac, ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege divisum: aestate interlunia praeterquam biduo secura esse, hieme plenilunia, nec nisi aestivis brevissimisque noctibus 20 metui, diebus non idem valere; praeterea tam facile in- 292 tellegi, ut formica, minimum animal, interlunio quiescat,

§ 292: (cfr. Plin. X 87. XVII 222).

3 earundem F². 4 ea J. et a ll. del. Brot. ea a S.
6 leniendis v. liniendis d (*cum ras.*) E. finiendis r. inhibendis
(inhie- cod. Strozz.) schol. Germ. 7 obseruatur T cod. Urb.
schol. Germ. 9 ea dT. eam r schol. Germ. v. | permutari E.
-are r schol. Germ. S. -ari arbitrio v. | algentium P. legentium
ll. schol. Germ. v. a. S. | et J. om. ll. v. 9. 10 aestuantiumque
P. aestimantium v. a. S. 10 natura. set ego. cfr. XVII 93.
-ras et ll. schol. Germ. J. -ras sed v. -ras D. 12 hoc est
reliqua obseruatione plenilunium dE schol. Germ. cfr. v. 11.
13 mirari P (e cod. T). -abilem r cod. Strozz. -abilem admirari
v. a. H. mirabili F² cod. Urb. schol. Germ. an mirari incredi-
bilem? cfr. § 250 extr. | benignitate natura F². nature benigni-
tate cod. Urb. schol. Germ. 15 statutos F²dE cod. Urb.
schol. Germ. 17 timeretur F²d cod. Strozz. temeretur DF¹.
teneretur E cod. Urb. schol. Germ. | an eorum (sc. mensium)?
horarum P. | quoque dv. que DF¹E. del. F² schol. Germ.
18 diuisa F. an potius prouisum? dist. ego. 20 idem DFE
schol. Germ. G. ita dT. item v.

plenilunio operetur etiam noctibus; avem parram oriente
 sirio ipso die non apparere et donec occidat, e diverso
 chlorionem prodire ipso die solstitii; neutrum vero lunae
 statum noxium esse, ne noctibus quidem nisi serenis et
 omni aura quiescente, quoniam neque in nube neque in 5
 293 flatu cadunt rores, sic quoque non sine remedio. (70) sar-
 menta aut palearum acervos et evulsas herbas fruticesque
 per vineas camposque, cum timebis, incendito: fumus
 medebitur hic; e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi
 nebulae nocent. quidam tres cancros vivos cremari iubent 10
 294 in arbustis, ut carbunculus ne noceat; alii siluri carnem
 leniter uri a vento, ut per totam vineam fumus disperga-
 tur. Varro auctor est, si fidiculae occasu, quod est ini-
 tium autumni, uva picta consecretur inter vites, minus
 nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae 15
 regem scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in
 media segete, non esse noxias tempestates.
 295 (71) Opera rustica huius intervalli: terram iterare,
 arbores circumfodere aut, ubi aestuosa regio poscat, ad-
 cumulare — germinantia nisi in solo luxurioso fodienda 20

§ 293: Col. arb. 13. Pallad. I 35, 1. Geop. V 31, 1. 33, 2. 6. —
 § 295: Col. XI 2, 54. 55. — Cato 91. 129. Verg. Georg. I 179.
 (Pallad. VII 1. Col. II 19, 1. Varro I 51, 1).

1 operetur etiam noctibus dE. operetur et etiam noctibus
 cod. Urb. operetur etiam noctibus operetur cod. Strozz. schol.
 Germ. etiam noctibus operetur D F v. | parram d C. paruam r.

2 et donec F E schol. Germ. donec D d G. donec et v.

3 chlorionem d T Brot. cfr. X 87. dori- D F¹ cod. Strozz. ori- r
 cod. Urb. schol. Germ. uireonem C. | prodire d v. -dere v.

4 ne schol. Germ. C. nec ll. v. 5 omni aura d v. omni ora D².
 omnia uera r. -ere cod. Strozz. 7 aut D d schol. Germ. v.

aput F¹. apud r. 9 an medebitur his (i. e. roribus)? | dist.
 ego. 11 carbunculus D d T schol. Germ. D. -lis F. -li E v. | ne
 ego. non (natum ex no vel n) ll. v. | noceant E v. a. D.

12 leuiter d v. a. D. 13 est si D² Bás. et si r cod. Strozz.

16 obruatur D² d schol. Germ. G. obseruatur D¹ E. opseruatur
 F¹. opseuatur F². obserata obruatur v. 18 tempore (pro
 terram) F². | iterari d E. 19 circumfoderet D¹ F¹. | aut ubi
 D² d T D. aui ubi D¹ F¹. aui et ubi F². ubi E v.

non sunt —, seminaria purgare sarculo, messem hordeaciam facere, aream messi praeparare, Catonis sententia amurca temperatam, creta Vergili operosius. maiore ex parte aequant tantum et simo bubulo dilutiore inlinunt.
5 id satis ad pulveris remedium videtur.

30. (72) Mesis ipsius ratio varia. Galliarum latifundis 296 valli praegrandes, dentibus in margine insertis, duabus rotis per segetem inpelluntur, iumento in contrarium iuncto; ita dereptae in vallum cadunt spicae. stipulae alibi mediae 10 falce praeciduntur, atque inter duas mergites spica destringitur. alibi ab radice caeduntur, alibi cum radice velluntur, quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant sucum. differentia haec: 297 ubi stipula domos contegunt, quam longissimam servant; 15 ubi feni inopia, e stramento paleam quaerunt. panici culmo non tegunt, milii culmum fere inurunt, hordei stipulam bubus gratissimam servant. panicum et milium singillatim pectine manuali legunt Galliae.

Mesis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressi- 298 20 bus exteritur, alibi perticis flagellatur. triticum quo serius metitur, copiosius invenitur; quo celerius vero, hoc speciosius ac robustius. lex aptissima: antequam granum indurescat et cum iam traxerit colorem; oraculum

§ 296: Pallad. VII 2, 2—4. (Varro I 50, 2). Col. II 20, 3. —
§ 298: Varro I 52, 1. 2. Col. II 20, 4. 2. cfr. Geop. II 25, 2. 1.

1 purgare *S.* -ari *ll. v.* 2 messi **D²D.** messem **D¹F^E.**
messem creta d. ad (in *coni. S.*) messem creta *v.* 3 creta
ex d hic inserui; post operosius U 376. 6 *an* Galliarum in?
cfr. XVII 192. 7 *insertis U 377.* infestis *ll. v. a. D.*
9 direptae **F²** *v. a. Brot.* | mediae *C.* *cfr. § 261.* -ia *ll. v.*
10 mergas **P.** 10. 11 spica destringitur (dist- d *Bas.*) **D²d²v.**
spicandi (-de *E*) stringitur *r.* 11 caeduntur (ced- **D²**) alibi
cum radice **D²D.** *om. rv.* 12 uelluntur **D.** uellunt **F¹dE^G.**
euellunt **F²v.** euelluntur **D.** *sed cfr. § 165.* **XIX** 7. 27. 149.
XXVII 120. 15 inopia e *ego.* -piae **DF¹E.** -pia **F²dT.** -pia
est *v.* 19 *an* messa spica? | area **D²v.** arta **D¹F¹dE.** arta-
tur **F².** 19. 20 gressibus **F²dEv.** grecibus **D¹F¹.** gregibus **D²**
21 hoc copiosius **F²D.** 22 apertissima **F²D.**

vero: biduo celerius messem facere potius quam
biduo serius. siliginis et tritici eadem ratio in area
horreoque. far, quia difficulter excutitur, convenit cum
palea sua condi, et stipula tantum et aristis liberatur.
299 palea plures gentium pro feno utuntur. melior ea, quo 5
tenuior minutiorque et pulveri propior; ideo optima e
milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, praeterquam
iumentis opere laborantibus. culmum saxosis locis, cum
inaruit, baculo frangunt substraturi animalibus. si palea
300 defecit, et culmus teritur. ratio haec: maturius desectus, 10
muria dura sparsus, dein siccatus in manipulos convolvi-
tur atque ita pro feno bubus datur. sunt qui accendant
in arvo et stipulas, magno Vergili praeconio. summa
autem eius ratio, ut herbarum semen exurant. ritus di-
versos magnitudo facit messium et caritas operarum. 15
301 (73) Conexa est ratio frumenti servandi. horrea operose
tripedali crassitudine parietis laterici exaedificari iubent
aliqui, praeterea superne impleri nec adflatus admittere
aut fenestras habere ulla; alii ab exortu tantum aestivo
aut septentrione, eaque sine calce construi, quoniam sit 20
15, 33 frumento inimicissima; nam quae de amurca praeciperentur

§ 299: Cato 54, 2. Col. VI 3, 3. — § 300: Verg. Georg. I 85. —
§ 301: Pallad. I 19, 1. (Geop. II 27). Varro I 57, 1. Col. I 6, 10.
Vitruv. VI 9, 4. Tb. C. IV 16, 1. H. VIII 11, 1.

1. 2 biduo quam d. 2 serius D²v. seritur D¹F¹dE. celerius
seri F². | eadem P. etiam ll. v. a. S. 5 ea quae F² v. a. S.
6 optima e F²v. -ma d. -me r. 9 substraturi ego. -rata d.
-racta E. -ratu v. sub strata J. subtracta DFD (*cum sequenti-
bus iungens*). | animalibus DFD. -lium rv. 10 deficit dTE
v. a. G. 11 dura sparsus D²S. duras partus (-tos F¹) D¹FE.
tur aspartus d. diu respersus Lugd. | siccatis DF. 14. 15 di-
uersos D²F²dTS. -so D¹F¹. -sa E. -sitatem v. 15 caritas
DF¹dEG. cfr. Varro 1, 53. raritas F²Tv. | operarum DF¹dG.
operariorum F²Ev. 16 operose H. -sae D². -si D¹F¹dTE.
-siora F². -sa v. -se et S. 17 trepedali D¹F¹. pedali F². |
parietis D²D. pariter D¹F¹dE². -ter ut E². opere F². pariete
v. | latericio F² v. a. D. | exaedificare E¹. 19 alii F²dv.
alia r. 21 praeciperentur DFTD. -rent d. praeceperunt ES.
-erint v.

indicavimus. alibi contra suspendunt granaria lignea co- 302
 lumnis et perflari undique malunt, atque etiam *a* fundo.
 alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitran-
 tur et, si tegulis subiaceat, conservescere. multi ventilare
 5 quoque vetant; curculionem enim non descendere infra
 quattuor digitos, nec amplius periclitari. Columella et 303
 favonium ventum confecto frumento praedicit, quod miror
 equidem, siccissimum alioqui. sunt qui rubeta rana in
 limine horrei pede e longioribus suspensa invehere iubeant.
 10 nobis referre plurimum tempestivitas condendi videbitur.
 nam si parum tostum atque robustum collectum sit aut
 calidum conditum, vitia innasci necesse est.

Diurnitatis causae plures: aut in ipsius grani corio, 304
 cum est numerosius, ut milio, aut suci pinguedine, qui
 15 pro umore sufficiat tantum, ut sesimae, aut amaritudine,
 ut lupino et cicerculis. in tritico maxime nascuntur ani-
 malia, quoniam spissitate sua concalescit et furfure crasso
 vestitur. tenuior hordeo palea, exilis et legumini; ideo
 non generant. faba crassioribus tunicis operitur; ob hoc
 20 effervescit. quidam ipsum triticum diurnitatis gratia 305
 adspergunt amurca, mille modios quadrantali, alii Chal-
 cidica aut Carica creta aut etiam absinthio. est et Olynthi
 ac Cerinthi Euboeae terra, quae corrumpi non sinat. nec 306
 fere condita in spica laeduntur, utilissime tamen servantur
 25 in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia ac

§ 302: Varro I 57, 3. Col. I 6, 17. Pallad. I 19, 3. — § 303:
 Col. II 20, 5. Geop. II 27, 1. — § 304: Th. C. IV 15, 3. — § 305:
 Varro I 57, 1. 2. Th. H. VIII 11, 7. (Col. I 6, 15).

2 a v. om. ll. 3 pendente (-dante DF¹) tabulato DF¹dG.
 pendant et ab flato E. pendunt et ab afflatu v. perire et flatu F².

4 tegulae subaceant F². | uentilari C. 7 confecto ll. J
(pro extrito accipiens). conferre v. an conlecto vel coniecto
(sc. in acervum)? | praedicit ll. v. cfr. § 44. XXVI 24. -icat J.
 praecipit Bas. 8 rubetam ranam F²E v. a. Bas. 9 suspen-
 sam F² v. a. Bas. 12 uitia D²F²dTS. initia r. inimica v.

14 ut F²d v. aut r Lugd. 15 sufficiat D²D. -cit F²dE v. -ci
 D¹. om. F¹. 16 cicerculis F²TS. -ulus DF¹. -ulo E. -ulae d v.

18 uestitur F²v. uertitur r. 23 Cerinthi B e Theophr.
 perinthi et D. -thi d. -ti F. -te E. 24 tantum (*pro tamen*) E.

Threcia et Hispania, Africa, et ante omnia ut sicco solo fiant curatur, mox ut palea substernantur; praeterea cum spica sua conduntur ita frumenta. si nullus spiritus pene-
307 tret, certum est nihil maleficum nasci. Varro auctor est,
sic conditum triticum durare annis L, milium vero C,
fabam et legumina in oleariis cadis oblita cinere longo
tempore servari. idem fabam a Pyrrhi regis aetate in
quodam specu Ambraciae usque ad piraticum Pompei
308 Magni bellum durasse annis circiter CCXX. ciceri tantum
nullae bestiolae in horreis innascuntur. sunt qui urceis 10
cinere substratis et inlitis, acetum habentibus, leguminum
acervos superingerant, ita non nasci maleficia credentes,
alii *qui* in salsamentariis cadis gypso inlinant, alii qui
lentem aceto laserpiciato respergant siccataque oleo un-
guant. sed brevissima observatio, quod vitiis carere velis,
interlunio legere. quare plurimum refert, condere quis
malit an vendere. crescente enim luna frumenta gran-
descunt.

309 31. (74) Sequitur ex divisione temporum autumnus
a fidiculae occasu ad aequinoctium ac deinde vergiliarum 20
occasum initiumque hiemis. in his intervallis significant
prid. id. Aug. Atticae equus oriens vespera, Aegypto et
Caesari delphinus occidens. XI kal. Sept. Caesari et
Assyriae stella, quae vindemitor appellatur, exoriri mane

§ 307: Varro I 58. — Th. C. IV 16, 2. — § 308: Col. II 10, 16.
Cato 116. — §§ 309—311: schol. Germ. p. 207, 14 — p. 208, 16.
Col. XI 2, 67. 65.

1 thracia E v. a. J. | Africa, et ego; *de asyndeto cfr. Müller de stilo Plin.* p. 69. africæ ll. D (*puncto ante posito cum seqq. iungens*). -ca v. et Africa C. et in parte Africæ coni. S.

2 curatur F²v. -antur DF¹E. -ant dC. | paleae F². 3 dist. ego.

7 idem refert F²D. | fabam a Fv. fabam d. faba r.

9 ccxx Pontedera. cxx ll. v. a. S. 11 cineri dE Brot. | et pice inlitis S cum vet. Dal. 12 maleficia dv. malif- r. 13 alii qui v. alii ll. S. an aut? *cfr. supra § 305.* | inlinunt S. 13. 14 ali- qui et respergunt S. 14 laserpici odore spergant D².

14. 15 ungant dE². ungunt E¹S. inungant v. 21 in om. dT
v. a. G. 22 equos DFD. | uespera D²v. -ri d cod. Urb. G.
-ro r cod. Strozz. schol. Germ. 24 vindemitor D² v. a. H.
anteuindemitor schol. Germ. (*etiam infra*).

incipit vindemiae maturitatem promittens. eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriae v kal. et sagitta occidit et etesiae desinunt. vindemior Aegypto nonis exortur, Atticae arcturus matutino, et sagitta occidit mane. 5 v id. Sept. Caesari capella oritur vesperi, arcturus vero medius prid. id. vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. ratio eius haec traditur: si delphino 311 occidente imbræ fuerint, non futuros per arcturum. signum orientis eius sideris servetur hirundinum abitus; 10 namque deprehensae intereunt. XVI kal. Oct. Aegypto spica, quam tenet virgo, exoritur matutino etesiaeque desinunt. hoc idem Caesari XIII kal., XIII Assyriae significant, et XI kal. Caesari commissura piscium occidens ipsumque aequinocti sidus VIII kal. Oct. dein consentiunt, quod est 312 15 rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus IV kal. Oct. capellam matutino exoriri et III kal. haedos. VI non. Oct. Atticae corona exoritur mane, Asiae et Caesari v heniochus occidit matutino. IV Caesari corona 20 exoriri incipit, et postridie occidunt haedi vespere. VIII 313 id. Oct. Caesari fulgens in corona stella exoritur, et VI id. vergiliae vesperi, idibus corona tota. XVII kal. Nov. succulae vesperi exoriuntur. prid. kal. Caesari arcturus

§§ 312. 313: schol. Germ. p. 209, 1—11. Col. XI 2, 65. 66.
74. 84.

3 et etesiae (etaesie H) Hv. etesiae r. -siaeque schol. Germ. cfr. infra § 311. | vindemior H. -iator D² v. a. H. 5 caesari capella (capp- D²) oritur D²dv. caesariae appellat oritur D¹FH. caesarie appellatur itur E. 6 medius EG. modius H. modios r. Medis v. om. schol. Germ. 8 futuros dEv. -ro D². -rus r cod. Strozz. schol. Germ. defuturos S cum Pontedera. 9 abitus d alt. man. cod. Strozz. v. habitus DF²E cod. Urb. schol. Germ. -tur F¹. -tum H. 12 et dv. ex r. 16 iv dTH. iuñ D¹F. iunt H. ipn D². ion E. Ion IIII v. 19 v D. v. k. FH. v kl. D. v cal. dEv. v non. Oct. S. | eniochus DFH. | iv D. iv k. H. III k. F. III kl. D. III cal. dEv. III non. Oct. S. 20 post pridie E. pridie non. schol. Germ. 21 vi Pontedera. III ll. schol. Germ. v. a. S. 22 xvii Pontedera. XVI DFHT cod. schol. Germ. vi dE v. a. S.

occidit et suculae exoriuntur cum sole. III non. arcturus occidit vesperi. v id. Nov. gladius Orionis occidere incipit. dein III id. vergiliae occidunt.

314 In his temporum intervallis opera rustica: rapa, napos serere quibus diximus diebus. vulgus agreste rapa post ciconiae discessum male seri putat, nos omnino post Vulcanalia, et praecocia cum panico, a fidiculae autem occasu viciam, passiolos, pabulum. hoc silente luna seri iubent. et frondis praeparandae tempus hoc est. unus frondator quattuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. si decrescente luna praeparetur, non putrescit. aridam colligi non oportet.

315 Vindemiam antiqui numquam existimavere maturam ante aequinoctium; iam passim rapi cerno. quamobrem et huius tempora notis argumentisque signentur. leges ita se habent: uvam caldam ne legito, hoc est nimia siccitate ac nisi imber intervenerit. uvam rorulentam ne legito, hoc est si ros nocturnus fuerit nec prius quam sole discutiatur. vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere cooperit aut cum exempto acino ex densitate intervallum non compleri apparuerit ac iam non augeri acinos. plurimum refert, si contingat crescente 316 luna vindemiare. pressura una culleos xx implere debet. hic est pes iustus. ad totidem culleos et lacus xx iugeri-

§ 314: Col. XI 2, 71. 72. — § 315: Col. XI 2, 67. cfr. Cato 112, 2.

2 vii id. Nouembres Atticae uergiliae occasu suo hiemem incohant post uesperi *habet schol. Germ.* 4 rapa, napos *P.* panaphos (paphanos **E** raphanos **DF¹HdTE**. napos raphanos **F²** *v. a. S.* 8 uiciam *dC.* uitiam **DFHv.** uitium **E.** | faseolos *C.* phasiolos *S.* | incipiente (*pro* hoc silente) **F²** *in ras.* 16 calidam **E** *v. a. D.* calcaridam **T.** calcandam *d.* | ne **D²Tv.** nec *r.* | nimia *ego.* in nimia **F²D.** in ea *r.* in eius *v.* in aestiuia *J. malim* continua, *ut XXI* 82. 17 uuam *S.* quam uuam **D².** quam *r.* hanc *v.* | nec **E.** 20 cooperit *v.* coepit *ll. S.* 21 non *del.* **F².** | completur et **F².** | ac iam *J.* acinam **D'FH.** -num *rv.* 22 acinos *ll. H* -no *v.* | plurimum refert *v.* plurime fert **DF¹dTH.** -mum fert **F².** -mos fert **EH.** 23 pressura — p. 231, 11 ongeriem *om. H.*

bus unum sufficit torcolum. premunt aliqui singulis,
utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. longitudo
in his refert, non crassitudo. spatiosa melius premunt.
antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant et vectibus.
5 intra C annos inventa Graecanica, mali rugis per cocleam
ambulantibus, ab aliis adfixa arboris stella, aliis arcas
lapidum adtollente secum arbore, quod maxime probatur.
intra XXII hos annos inventum parvis prelis et minore
torculario aedificio, breviore malo in media derecto, tym-
10 pana inposita vinaceis superne toto pondere urguere et
super prela construere congeriem. hoc et poma colligendi 318
tempus, observato cum aliquod maturitate, non tempe-
state, deciderit; hoc et faeces exprimendi, hoc et defru-
tum coquendi silente luna noctu aut, si interdiu, plena,
15 ceteris diebus aut ante exortum lunae aut post occasum,
nec de novella vite aut palustri, nec nisi e matura uva.
si ligno contingatur vas, adustum et fumosum fieri putant.
iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad vergiliarum 319
occasum dies XLIII. ab eo die oraculum occurrit frigi-
20 dum picari pro nihilo ducentium. sed iam et kal. Ian.
defectu vasorum vindemiantes vidi piscinisque musta condi-
aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. hoc non 320
tam saepe proventu nimio evenit quam segnitia aut avaritia
insidianum caritati. civilis, aequi patrisfamilias modus
25 est annonae cuiusque anni uti. id peraeque etiam lucro-

§ 319: Col. XII 19, 2. 5. Varro I 34, 2. (28, 2).

3 spatiosa (spaci- D²) D²dv. speci- r. 5 cocleam ego.
-eas ll. v. 6 ambulantibus D²D. bulantibus (buba- F¹) D¹FE.
bullantibus dv. | ab aliis D²D. balis D¹F. palis dEv. | arboris d.
-res r. -ri v. | aliis ego. ab alis (aliis F²) DFD. a palis dEv. |
argas DF. 9 dist. D. | medio v. a. D. | derecto ego. decreto
ll. v. a. J. directo coni. S. 12 obseruato ego. -tio (-tur F²D)
ll. v. 16 e matura D²dTEv. ematur r. 16. 17 uua si HdT.
quasi D¹FE. uua quia si D²D. uua nec nisi foliis despuman-
dum quia si v. at cfr. Colum. XII 19, 5. | dist. ego. 22 reci-
perentur D²dv. -retur r. 23 saeuitia dTC. | aut auaritia
(-icia D²) D²S. om. rv. 24 caritati v. -atis ll. | ciuili Fv. |
dist. P. | et aequi P (cfr. XIV 56). sed aequi v. a. D. 25 est
annonae HdTG. etiam nona r.

^{14, 59 sqq.} sissimum. reliqua de vinis adfatum dicta sunt, item
^{15, 5 sqq.} ⁴⁹ vindemia facta olivam esse rapiendam et quae ad oleum
pertinent quaeque a vergiliarum occasu agi debent.

321 32. (75) His quae sunt necessaria adicientur de luna
ventisque et praesagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. 5
namque Vergilius etiam in numeros lunae digerenda
quaedam putavit Democriti secutus ostentationem; nos
legum utilitas, quae in toto opere, in hac quoque mo-
vet parte.

Omnia, quae caeduntur, carpuntur, tondentur, inno- 10
322 centius decrescente luna quam crescente fiunt. stercus
nisi decrescente luna ne tangito, maxime autem intermen-
strua dimidiaque stercorato. verres, iuvencos, arietes, hae-
dos decrescente luna castrato. ova luna nova supponito.
scrobes luna plena noctu facito. arborum radices luna 15
plena operito. umidis locis interlunio serito et circa in-
terlunium quadriduo. ventilari quoque frumenta ac legu-
mina et condi circa extremam lunam iubent, seminaria,
cum luna supra terram sit, fieri, calcari musta, cum luna
sub terra, item materias caedi quaeque alia suis locis 20
323 diximus. neque est facilior observatio ac iam dicta nobis
^{2, 41 sqq.} secundo volumine, sed quod intellegere vel rustici
possint: quotiens ab occidente sole cernetur prioribusque
horis noctis lucebit, crescens erit et oculis dimidiata iudi-
cabitur; cum vero occidente sole orietur ex adverso, ita 25
ut pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. quotiens ab
ortu solis orietur prioribusque noctis horis detrahet lumen

§ 321: Verg. Geo. I 276 sqq. Th. H. V 1, 3. Varro I 37, 1. 2. —
§ 322: Geop. II 21, 12. Mago ap. Col. VI 26, 2. Col. VII 5, 9.
diximus: cfr. XVI 190.

1 reliqua dv. -iquia E. teliqua D¹FH. rei qua D². | de
uinis v. diuinis ll. 10 tondentur F²D. cfr. XVI 194. Varr.
r. r. I 37, 1. 2. tonduntur DF¹dEv. tund- H Par. cond- G.
12 autem om. dG. 15 iacito E. 17 quadriduo E. quatr-
rv. 19 sit D²v. est F². om. d. se r. | efferi d. 20 mate-
riias D²d Brot. -ries v. -ria ex H. marias D¹F¹E. areas F².
23 cernetur HdC. cernitur rv. 26 ut DF²dHv. et r. | aspi-
iantur F²d²v. -ciebantur r. 27 horis et detrahit E.

et in diurnas extendet, decrescens erit iterumque dimidia; in coitu vero, quod interlunium vocant, cum apparere desierit. supra terras autem erit, quamdiu et sol, inter lunio et prima toto die, secunda horae noctis unius dextante sicilico, ac deinde tertia et usque xv multiplicatis horarum isdem portionibus. xv tota supra terras nocte erit eademque sub terris toto die. XVI ad primae horae nocturnae dextantem sicilicum sub terra ager easdemque portiones horarum per singulos dies adiciet usque ad interlunium, et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris ager, tantundem novissimis ex die adiciet supra terram. alternis autem mensibus xxx implebit numeros, alternis vero detrahet singulos. haec erit ratio lunaris; ventorum paulo scrupulosior.

15 33. (76) Observato solis ortu quocumque die libeat stantibus hora diei sexta sic, ut ortum eum a sinistro umerō habeant, contra medium faciem meridies et a vertice septentrio erit. qui ita limes per agrum curret, cardo appellabitur. circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cernat; alioquin post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei ab dextro umero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minima umbra contra medium fiet hominem. per huius medium longitudinem duci sarculo sulcum vel *cultro* liniam verbi gratia 25 pedum XX conveniat mediumque mensuram, hoc est in decimo pede, circumscribi circulo parvo, qui vocetur umbilicus. quae pars fuerit a vertice umbrae, haec erit venti

§ 328: cfr. Col. III 12, 5. (Plin. XVII 20).

1 extendit E. 4 tota Hd v. | horae Hv. hora r. 4. 5 dextante B. destante D F H. distante d E v. 5 sicilico B. silico ll. 6 nocte ego. noctu ll. v. 7 eadem d T. | toto d. tota rv. 8 dextantes E. | sicilicum d B. silicum r. 9 adiciet C. adicit ll. S. 11 an quoad? quando *anonymus ap. Dal.* | ager ego. agat ll v. 15 obseruatio E. 17 meridies et E S. -die sed D H. -dies sed F. -dies d v. 18 curret ego. currit ll. v. 19 appellatur E v. a. D. 24 cultro ego. cinere ll. v. an uomere? 25 conueniet F² v. a. S. D. 26 decumo pede D F H. desinopide E. 27 uenti F² D. uentis D². uentris D¹ F¹ uventus d E v.

septentrionis. illo tibi, putator, arborum plagae ne spec-
tent, neve arbusta vineaeve nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto.
334 illinc flante ne arato, quaeque alia praecipiems. quae
pars liniae fuerit a pedibus umbrae meridiem spectans, haec
2, 119 ventum austrum dabit, quem a Graecis notum diximus 5
329 vocari. illinc flatu veniente materiam vinumque, agricola,
ne tractes. umidus aut aestuosus Italiae est, Africæ qui-
dem incendia cum serenitate adfert. in hunc Italiae pa-
lmites spectent, sed non plagae arborum vitiumve. hic
oleae timeatur vergiliarum quadriduo, hunc caveat insitor 10
330 calamis gemmisque inoculator. de ipsa regionis eius hora
praemonuisse conveniat. frondem medio die, arborator, ne
caedito. cum meridiem adesse senties, pastor, [aestate]
contrahente se umbra, pecudes a sole in opaca cogito.
cum aestate pasces, in occidentem spectent ante meridiem, 15
post meridiem in orientem; aliter noxium, sicut hieme et
vere in rorulentum educere: [nec contra septentrionem
paveris supra dictum] cluduntur ita lippiantque ab adflatu

§ 329: Cato 31, 2. cfr. Plin. XVI 193. XIV 135. II 126. 127.
XVII 11. 18. 112. — § 330: Col. XI 2, 55. VII 3, 24. Varro II
2, 11. 12. Pallad. XII 13, 5. (cfr. Plin. VIII 199). Col. VII 3, 25, 12.
Pallad. VIII 7. Geop. XVII 6, 3. (cfr. Plin. VIII 189).

1 septentrionis E. -onalis d (?) v. a. D. 2 uineaeue d v.
uineaeuet F¹. uel uinetaeuet F². uinea et r. 3 flante uento
F²D. | praecipiems P coll. § 334. -cipimus Hdv. -cepimus C.
6 uineamque v. a. D. cfr. XIV 135. 7 autem aest nothus
F². | est del. F². 8 adfers D¹FH. adferens F². 9 spectent
F²dHv. -tant r. 9. 10 hic oleae timeatur dTD. hicolae
(icule H. incolae F²) timeatur D FH. hic (hunc v) oliueti me-
tator (m&uator E¹) E v. a. S. 12 conueniet d v. a. S. | media
dG. 13 sentias DFE. | aestate F²d v. -atem r. uncos ego
posui. 14 umbra solis T. | pecudes a F²dD. -des T. -de
DF¹H. -dem E. -dem a (e S) v. | sole om. T. 15 spectent
ante F²dTHD. spectante r. specta ante v. 16 oriente E.
17 uere si in d (?) C. | rorulentum Ev. -ente DF¹dH. -ento
F². | educere D. (duc- S). duceret d. -rent H. ducet DE. duces
F¹J. die F². duceres v. | ne H. uncos ego posui. 18 paueris;
sit praedictum D e coni. H. | cluduntur ego. cludantur D²d.
clodantur D¹FHJ. dotantur E. clodunt v. cruciantur D. | lip-
piantque D. -untquae P². -untuae F. -umtue E. -untue rv.

et alvo cita pereunt. qui feminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

34. (77) <1> Diximus ut in media linia designaretur ³²⁷ 331 umbilicus. per hunc medium transversa currat alia. haec 5 erit ab exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctiale, et limes, qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. du- cantur deinde aliae duae lineae in decussis obliquae, ita ut ab septentrionis dextra laevaque ad austri dextram ac laevam descendant. omnes per eundem currant umbili- 332 10 cum, omnes inter se pares sint, omnium intervalla paria. quae ratio semel in quoque agro ineunda erit vel, si sae- pius libeat uti, e ligno facienda, regulis paribus in tym- panum exiguum, sed circinatum adactis. ratione, qua doceo 333 occurendum ingenii quoque in peritorum esse, meridiem 15 excuti placet, quoniam semper idem est, sol autem cotidie ex alio caeli momento quam pridie oritur, ne quis forte ad exortum capiendam putet liniam.

Ita caeli exacta parte quod fuerit lineae caput septen- trioni proximum a parte exortiva, solstitiale habebit ex- 20 ortum, hoc est longissimi diei, ventumque aquilonem, bo- rean Graecis dictum. in hunc ponito arbores vitesque. sed 334 hoc flante ne arato, frugem ne serito, semen ne iacito. praestringit *animam* atque praegelat hic radicibus arbo- rum, quas positurus adferes. praedoctus esto: alia robu-

§ 333: cfr. Seneca quaest. nat. V 16, 3. — § 334: cfr. Plin. XVII 10. 23. 85.

7 decussis D² in ras. v. decus his F. decusis r. -sses B.
8 ab DFHD. a dv. om. E. | dextra ac laeva d. 9 descendat
E. | omnes E v. omne D². omni D¹FdH. et omnino F².
11 quoquo E. 12 uti e dE C. uite DH. uitae F¹. del. F².
14 esse ego. est ll. v. dist. ego. 15 excuti ll v. an exigi?
16 momento prius quam F². 17 capiendum DFH. 18 lineae
caput v. linea caput E. lineae caput D². lineae et apud d.
lina et apud r. 18. 19 septentrionem F²dE. 23 animam
ego. enim ll. v. cfr. XVI 93. XVII 153. 14. XXXI 3. an vim?
praegelat dTHD. praecellat DF. praecellit EvJ. percellit C.
radicibus ll. J. -ices v. 24 praedoctus G. -dictos E. -dictus r.
-dictum D cum U 379. praemonitus v.

335 stis prosunt, alia infantibus. — (Nec sum oblitus in hac parte ventum Graecis poni, quem caecian vocant. sed idem Aristoteles, vir inmensae subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius aquilo Africo flat). — nec tamen eum toto anno in praedictis timeto agricola. mollitur sidere aestate media mutatque nomen — etesias vocatur —; ergo cum frigidum senties, caveto, ad quaecumque aquilo praedicetur: tanto 5 perniciosior septentrione est. in hunc Asiae, Graeciae, Hispaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineaeque spectent. qui mares concipi voles, in hunc pascito, ut sic ineuntem ineat. ex adverso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Graeci liba vocant. in hunc ad coitum cum se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito. 15

337 <2> Tertia a septentrione linia, quam per latitudinem umbrae duximus et decumanam vocavimus, exortum habebit aequinoctiale ventumque subsolanum, Graecis aphelioten dictum. in hunc salubribus locis villaे vineaeque spectent. ipse leniter pluvius tamen est, siccior favonius, 20 ex adverso eius ab aequinoctiali occasu, zephyrus Graecis nominatus. in hunc spectare oliveta Cato iussit. hic ver inchoat aperitque terras tenui frigore saluber, hic vites putandi frugesque curandi, arbores serendi, poma inse-

§ 335: cfr. Plin. II 120. Seneca quaest. nat. V 16, 4. Aristot. meteor. II 6. Plin. II 124. — § 336: cfr. Plin. XVII 23. VIII 189. Col. VII 3, 12. Aristot. gen. an. IV 2 p. 767^a, 12. hist. an. VI 19. — § 337: cfr. Plin. § 33. II 119. 123. 126. Seneca l. l. § 4. Cato 6, 2. cfr. Plin. XV 21. XVI 93. XVII 191. 57. XV 12.

2 caecian v. calcian DF²dH. caltian F¹E. 3 qui id v. quid DFH. qui d. quod E. 4 reddidit dT. 6 timet E v. a. D. | siderea E. (mollit sidera v. a. H.) 7 dist. ego. et etesias v.

8 ad quaecumque ego. ad quecumque (quemc- H. atque c- F) DFTH. at quic- E. ac quac- dv. atque cum D. | praedicetur ego. -icitur ll. v. 9 septentrione ego. -trio ll. v. 10 apuleiae dE. 13 flabit dH Bas. flauit DF¹E. flat F². om. v. 14 ad coitum d. a coitu rv. cfr. Aristot. δχευόμενα. 17 duximus dHE²v. dix- r. | et om. DF. 18. 19 aphelioten HT. d(?)v. ephe- r. 20 dist. ego. an pluuius, tepidus tamen?

rendi, oleas tractandi ius dabit adflatuque nutricium exercet. quarta a septentrione linia, eadem austro ab exortiva parte proxima, brumalem habebit exortum ventumque volturnum, eurum Graecis dictum, sicciorum et ipsum 5 tepidiorumque. in hunc aparia et vineae Italiae Galliarumque spectare debent. ex adverso volturni flabit corus, ab occasu solstitiali et occasu lateris septentrionis, Graecis dictus argestes, ex frigidissimis et ipse, sicut omnes qui a septentrionis parte spirant. hic et grandines infert, 10 339 cavendus et ipse non secus ac septentrio. volturnus si a serena caeli parte cooperit flare, non durabit in noctem, at subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus permanebit. aquilonem praenuntiat terra siccescens repente, 15 austrum umescens rore occulto.

35. (78) Etenim praedicta ventorum ratione, ne saepius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempestatum praesagia, quoniam et hoc placuisse Vergilio magno opere video, siquidem in ipsa messe saepe concurrere 20 proelia ventorum damnosa imperitis refert. tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu orasse, ut reliquae segeti parceret raperetque desecta sub tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticina-

§ 338: cfr. Plin. II 119. 126. XXI 80. Col. IX 5, 1. Seneca l. l.
§ 4. 5. Th. de sign. 2, 11. — § 339: Th. l. l. 2, 5. de ventis 58. —
§ 340: Verg. Geo. I 318. — § 340: Diog. Laert. IX 7, 7.

4 eurum *v.* eorum DG¹H^E. eoum dT. a F². 5 tepidiorum quia in E. | aparia D²d^v. appa- FE. apa- *r*. 6 debent F²d^v. debeat H. -eant *r*. | flabit dE^v. flauit DF¹H. flauiti G. flat F². 7 occasu lateris dTE. occasu latere *r*. occidentali latere *v.* an occasuro latere? cfr. II 92 in occasura parte caeli.

11 durabit GF²d^v. -auit *r*. | nocte DG^F. 12 ad D¹GF¹H. | subsolanus D²dG. -num H. subisolanos D¹GF¹. ubi solanus F². ubi subsolanus Ev. | extenditur dv. -dit *r*. 14 siccescens *v.* siccre- ll. 15 umescens/// (hu- dv) DdS. iime- G. mume- H. ///mescens F¹. inmescens F²E. | rore DdHG. sorore GF. in rore Ev. | occulto ll. *v.* an nocturno? 16 Et iam T. | rationem H. | ne F²v. om. *r*. 19 in Tv. om. *r*. 23 saeuo imbre *v.* sua imbre dE. seu cimbrae DG^F. seu humore H.

tione adprobata. quin immo et harundinem non nisi inpendente pluvia seri iubent et fruges insecurum imbre. quamobrem et haec breviter attingemus, scrutati maxime pertinentia, primumque a sole capiemus praesagia.

342 Purus oriens atque non fervens serenum diem nuntiat, at hibernam pallidus grandinem. si et occidit pridie serenus [et oritur], tanto certior fides serenitatis. concavus oriens pluvias praedicit; idem ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt; quod si et nigrae rubentibus intervenerint, et pluvias; cum occidentis aut orientis 5 radii videntur coire, pluvias. si circa occidentem rubescent nubes, serenitatem et futuri diei spondent. si in exortu spargentur partim ad austrum, partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt; si in ortu aut in occasu contracti 10 cernentur radii, imbre. si in occasu eius pluet aut radii nubem in se trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. cum oriente radii non inlustres eminebunt, quamvis circumdatae nubes non sint, pluviam portendent. si ante exortum nubes globabuntur, hiemem 15 asperam denuntiabunt; si ab ortu repellentur et ad occasum abibunt, serenitatem. si nubes solem circumcludent,

§§ 342—344: schol. Germ. p. 215, 15—p. 216, 14. Th. de sign. 4, 1. Verg. Geo. I 446 sqq. 458. 441. 454. Th. de sign. 1, 10. 11. 2, 2. 1, 13. 2, 1, 13. 1, 11. 3, 1.

1 harundinem dEv. -ine (aru- H) DGFH. 2 pluuia dHev. -ias r. 3 attingemus Bas. -gimus DGFdHS. -igimus E. | scrutati dv. -tim DGFE. seruatim H. | an maxime ad usum vitae pertinentia? cfr. XXIX 2. XIX 2. 6 at Hemv. ad r. | hibernam Gv. -num DFdTEM. -nus schol. Germ. hiuernum H. | grandines dT. an hibernum (sc. diem) pallidus grandine?

7 uncos ego posui. 8 uentos autem E¹. 8. 9 ante oriuntur E¹.

10. 11 aut orientis ll. v. aut occidentis m. 11 uidetur coire ll. m schol. Germ. S. rubent, coire v. locus adhuc mendosus.

11. 12 rubescent ego. -scunt ll. m schol. Germ. v. 12 et om. Em schol. Germ. etiam F². 13 spargantur dT. -guntur m.

15 uentosam m. at cfr. Theophr. 16 cernuntur dT schol. Germ. | occasum d. 20 portendunt dT. 22 abibunt GF²dmv. abebunt r. | circumcludent Hev. -udunt DGFM. -userint dT.

quanto minus luminis relinquunt, tanto turbidior tempestas erit; si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. quod si in exortu aut in occasu fiet, ita ut rubescant 345 nubes, maxima ostendetur tempestas. si non ambibunt, 5 sed incumbent, a quocumque vento fuerint, eum portent; si a meridie, et imbre. si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se ruperit, expectetur ventus. si totus defluxerit aequaliter, serenitatem dabit. si in exortu longe 346 radios per nubes porriget et medius erit inanis, pluviam 10 significabit; si ante ortum radii se ostendent, aquam et ventum; si circa occidentem candidus circulus erit, noctis lenem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si candente sole, ventum; si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum.

15 (79) Proxima sint iure lunae praesagia. quartam eam 347 maxime observat Aegyptus. si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra, pluvias portendere creditur in xv. cornua eius obtusa pluviam, erecta et infesta ventos semper significant, quarta 20 tamen maxime. cornu superius acuminatum septentrionalem atque rigidum illum praesagit ventum, inferius

§§ 345. 346: schol. Germ. p. 216, 14—22. Th. de sign. 1, 10. 2, 6. 4, 2. 1, 11. 2, 6. — §§ 347—350: schol. Germ. p. 217, 1 — p. 218, 4. Verg. Geo. I 432. 430. 428. (cfr. Plin. II 128). Th. de sign. 4, 2. 2, 2. (Verg. Geo. I 895). Th. de sign. 1, 8. 2, 6. 1, 8.

1 relinquunt dTm. 2 eo F¹dEv. ea r. 3 fiat dT. | ita ut D²F²dHmv. ut aut r. 4 maxima F²dHmv. -mae F¹. -me r. | abibunt E v. a. G. 6 cingitur dT v. a. Verc. 7 se ruperit D²H schol. Germ. S. eruperit F². se roperit D¹GF¹. se operit dE. se aperit v. 9 porrigat dT. | medius inanis fuerit dT. 10 significauit E. -cat m. | ostendent FHmv. -dunt r schol. Germ. 12 leuem Hv. lenen F¹. linet E. 13 si ater DGdHmv. fiat F¹. fiat E. si autem F². 14 ruperit se dHmv. ruperisi DG¹F¹. ruperit E. eruperit F². 18 in xv DGFHm. usque in quinta decima schol. Germ. in quinta dE(?)v. | dist. ego coll. Theophr. de sign. 3, 1. 2, 2: μέχρι διχομηνίας. 20 superius ego coll. Theophr. de sign. 2, 2; infra § 349 et II 58. eius ll. v. 20. 21 acuminatum septentrionalem ego. septentrionale acuminatum ll. v.

austrum, utraque erecta noctem ventosam. si quartam orbis
 348 rutilus cinget, et ventos et imbres praemonebit. apud
 Varronem ita est: Si quarto die luna erit directa,
 magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si
 coronam circa se habebit et eam sinceram, quo- 5
 niam illo modo non ante plenam lunam hiematu-
 rum ostendit. si plenilunio per dimidium pura
 erit, dies serenos significabit; si rutila, ventos;
 349 nigrescens imbres. si caligo orbisve nubium in-
 cluserit, ventos, qua se ruperit; si gemini orbes 10
 cinixerint, maiorem tempestatem, et magis, si tres
 erunt aut nigri, interrupti atque distracti. na-
 scens luna si cornu superiore obatrato surget,
 pluvias decrescens dabit; si inferiore, ante pleni-
 lunium; si in media nigritia illa fuerit, imbre 15
 in plenilunio. si plena circa se habebit orbem,
 ex qua parte is maxime splendebit, ex ea ventum
 ostendet; si in ortu cornua crassiora fuerint, hor-
 ridam tempestatem. si ante quartam non appa-
 ruerit vento favonio flante, hiemalis toto mense 20
 erit. si XVI vehementius flammea apparuerit, aspe-
 350 ras tempestates praesagiet. sunt et ipsius lunae VIII
 articuli, quotiens in angulos solis incidat, plerisque inter
 eos tantum observantibus praesagia eius, hoc est III, VII,
 XI, XV, XVIII, XXIII, XXVII et interlunium.

25

1 utrumque **F²**. utrumque **D**. | erecta *ego*. recta **dEm schol.**
Germ. *v.* rectam **DGF¹H**. rectum **F²D**. | noctem uentosam **ll. v.**
an in octauam uentos? *cfr. Theophr. de sign.* 1, 8. 2 cinget
 et **dTS**. cingebat *e DGF¹H*. -ebat **E**. -ebit et **F²m**. -ebit **schol.**
Germ. cinget *v.* -git **G**. 4 praesagit et **E**. | nisi si **F²d**.
schol. *Germ.* *v.* nisi sit **D¹GF¹HE**. et nisi **D²**. nisi **m**. 9 caligo
 orbisue *ego*. caligo orbis **ll. v.** aliquo orbis **schol.** *Germ.* aliquo
 orbe **m**. | nubium *ego*. nubem **ll. m** **schol.** *Germ.* *v.* aliquo orbe
 nubes *vel* caligo aliquo orbe lunam *coni*. *Oehmichen*. *cfr. Theophr.* *l. l. 2, 6.* 10 quo **d** **schol.** *Germ.* | orbe **F²**. orbem **H**.
 11 magis *om.* **dT**. maiorem **m**. 13 obatrato **schol.** *Germ.*
 abatrato **m**. obrecto **F²**. adtrato **D²**. obatro *v. a. Brot.*
 22 **vII** **dT**. 23 inciderit **d**. -dit *v. a. S.* accidit **schol.** *Germ.* |
ntra m.

(80) Tertio loco stellarum observationem esse oportet. 351
 discurrere hae videntur interdum, ventique protinus se-
 quuntur, in quorum parte ita praesagiere. caelum cum
 aequaliter totum erit splendidum articulis temporum, quos
 5 proposuimus, autumnum serenum praestabit et frigidum. 222
 si ver et aestas non sine refrigerio aliquo transierint, au-
 tumnum serenum ac densum minusque ventosum facient.
 autumni serenitas ventosam hiemem facit. cum repente 352
 stellarum fulgor obscuratur et id neque nubilo nec cali-
 10 gine, pluvia aut graves denuntiantur tempestates. si voli-
 tare plures stellae videbuntur, quo ferentur albescentes,
 ventos ex is partibus nuntiabunt [aut]. si coruscabunt,
 certos, si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos
 et undique. si stellarum errantium aliquam orbis inclu-
 15 serit, imbre. sunt in signo cancri duae stellae parvae 353
 aselli appellatae, exiguum inter illas spatiū obtinente
 nubecula, quam praesepia appellant. haec cum caelo se-

§ 351: schol. Germ. p. 218, 6—9. Th. de sign. 2, 12. 1, 13.
 (Plin. II 100). 3, 7. 10. — §§ 352. 353: schol. Germ. p. 218, 9—19.
 219, 13. 14. Verg. Geo. I 365. Aratus diosem. 194. Th. de sign.
 2, 12. 1, 23. 3, 6. 4, 2. 1, 22. Verg. Geo. I 380. Aratus diosem. 208.

1 loci DG. locis F¹. 3 quarum E v. a. H. | ista F². |
 praesagiuerē dC. 5 praestabit (pre- F²) et F²D. praestabitur
 (pre- GF¹) DGF¹. -abit ac S. praesagiabitur (-gab- d) rm.
 -gibunt et C. 6 sine refrigerio dTHm(γκ) D. sine frigore
 m(αβ). sint regio r. sine rigore J. sine riguo v. | transierunt
 TE¹. 7 tersum (pro densem) J cum Hoffio coll. Festo
 p. 363 B, 2 (ed. Müll.). 9 et id G. ut id ll. mS. om. schol. Germ.
 uti v. 9. 10 neque caligine d v. a. S. 10 pluuiā aut G.
 fluuiant D¹GF¹dH schol. Germ. fluuians E. fluitans v. fiant D².
 fiat S. fiet, pluuiā aut J. accidat F²m. litteris similis sit eue-
 niat. 12 aut ll. mG. at v. una J. uncōs ego posui. | corusca-
 bunt ego. cura stabunt ll. m. circa purae stabunt v. cursitabunt
 G. 14 et undique D²J. et untiti H¹. et unditi m. et cun-
 diti H². efunditi (eff- F¹) GF¹. effundit (efu- D¹) D¹ES. -dent v.
 effundi F². effundi signat dT. | stellarum dv. stellam r. -las
 schol. Germ. | aliquam F²dHv. -quae E. -que r. -quas schol. Germ. |
 orbis ll. m(γ) schol. Germ. D. orbes v. morbus m(αβ).
 14. 15 incluserit dTm schol. Germ. -rint rv. 15 imbris ES.
 -res v.

reno apparere desiit, atrox hiems sequitur. si vero alteram earum, aquiloniam, caligo abstulit, austus saevit; si austrinam, aquilo. arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant, a pluviis serenitatem non perinde certam; circulus nubis circa sidera aliqua pluviam.

5

354 (81) Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denuntiat, contra si minus tonuit, imbre. cum sereno caelo fulgetrae erunt et tonitrua, hiemabit, atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit; cum ab aquilone tantum, in posterum diem 10 aquam portendet; cum a septentrione, ventum eum. cum ab austro vel coro aut favonio nocte serena fulgurabit, ventum et imbre ex isdem regionibus demonstrabit. tonitrua matutina ventum significant, imbre meridiana.

355 (82) Nubes cum sereno in caelum ferentur, ex qua- 15 cumque parte id fiet, venti expectentur. si eodem loco globabuntur adpropinquanteque sole discutientur et hoc ab aquilone fiet, ventos; si ab austro, imbres portendent. sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. vehementius atrae ab oriente in noc- 20 356 tem aquam minantur, ab occidente in posterum diem. si nubes ut vellera lanae spargentur multae ab oriente, aquam

§ 354: schol. Germ. p. 219, 14—22. 23. 24. Th. de sign. 2, 7. 21. 1, 21. — § 356: schol. Germ. p. 219, 24. 25. Th. de sign. 1; 13. 3, 6. 4, 2. 3, 8. 6. Verg. Geo. I 397. Aratus diosem. 206.

1 desiit D²dHm(γ)D. -init m(κ). desierit F²E_v. desesit r. desernit schol. Germ. | si uero ego (scriptum si ū). sin D²S. si in D¹G^FH^Em schol. Germ. si dv. 4 circulus F²dTHmJ. -lis r. -li v. 5 nouis E. noui v. a. S. 8 fulgetrae Dm(γ)H. -getre G^Fm(αβ). -gere H. -gora d schol. Germ. -gura T. fulget pluiae E_v. | tonitru D¹G. | hiemabit D²D. abhiem- D¹GdTHH. et hiem- v. abhiemauit Em. abhimanit schol. Germ. 10 fulgurauit E_S. -gorauit m. 12 fulgurabit F²D. -gurauit dS. -gorauit m schol. Germ. -gur aut DGF¹. -gurant E. -gura H. -gurauerit v. 15 ferentur m. cfr. § 345. feruntur ll. v. | ex F²THmS. ea DGF¹. a dv. 17 adpropinquanteque F²TD. -antique DGF¹m(γ). -antisque E. -antibus m(β). -ati quae H. -atibus m(α). -ante dv. -antesque S. | sole F²dTv. solo Hm. soli rS. 18 fiat d v. a. S. 19 petant dT. patet E v. a. G. 22 spargantur dT.

in triduum praeagient. cum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit. si cacumina pura fient, dissere-
nabit. nube grava candidante, quod vocant tempestatem albam, grando imminebit. caelo quamvis sereno nubecula
5 quamvis parva flatum procellosum dabit.

(83) Nebulae montibus descendentes aut caelo cadentes 357
vel in vallis sidentes serenitatem promittent.

(84) Ab his terreni ignes proxime significant. pallidi
namque murmurantesque tempestatum nuntii sentiuntur,
10 pluviae etiam, si in lucernis fungi, si flexuose volitet
flamma. ventum *nuntiant* lumina, cum ex sese flamas 358
elidunt aut vix accenduntur; item cum in aëno pendente
scintillae coacervantur, vel cum tollentibus ollas carbo ad-
haerescit, aut cum contectus ignis e se favillam discutit
15 scintillamve emittit, vel cum cinis in foco concrescit et
cum carbo vehementer perlucet.

(85) Est et aquarum significatio: mare si tranquillum 359
in portu cursitabit murmurabitve intra se, ventum pre-
dicet; si id hieme, et imbre; litora ripaeque si resona-
20 bunt tranquillo, asperam tempestatem, item maris ipsius

§ 357: Verg. Geo. I 401. Aratus diosem. 256. cfr. Th. de sign. 4, 2. Aristot. meteor. I 9. Th. de sign. 2, 9. 3, 5. Verg. Geo. I 392. Aratus diosem. 244. — § 358: Th. de sign. 1, 14. 3, 5. 1, 19. 3, 5. — § 359: schol. Germ. p. 220, 1—4. Th. de sign. 2, 4. 3, 3. Verg. Geo. I 356.

2 fiant T. 2. 3 dies serenabitur dT. 5 quamuis F²E_v.
quamuis a rm. 7 sedentes E v. a. H. | promittunt d v. a. S.

10 et pluviae F². | etiam d v. iam rmS. | si in m. in ll. v. |
dist. ego. 11 nuntiant ego. et ll. mv. *Oehmichen coni.* nun-
tiant (*pro* uentum) et lumina. 12 aeno F²HmD. aeone D.
eone GF¹dT. eo Ev. aeneo J. coll. XXIX 35. | pendentes v.a.S.

14 contectus HC. -entus rmv. | e se v. e si H. est rm.

18 cursitabit D²F²mPS. cursu (-sus H. a cursu v) stabit rv.
cursu stabat schol. Germ. | murmurabitue F²m(γ)S. -abit ut H.
-auit ut DF¹. -auitue m(αβ). -ant ut G. -auerit ut dT. -abit E¹.
-auit E². et murmurabat schol. Germ. 18. 19 praedicet ego.
cfr. § 357. -cit ll. mv. 19 si id DGFDTHm. si idem ES. si
identidem et v. | hieme F²mS. hie G. hiemem rv. 19. 20 si
resonabunt F²dHEv. reson- D²m(γ). straeson- D¹F¹. extreson- G.
son- m(αβ). 20 tranquillo F²mG. -illos r. -illa v.

tranquillo sonitus spumaeve dispersae aut aquae bullantes. pulmones marini in pelago plurium dierum hiemem portendunt. saepe et silentio intumescit inflatumque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

360 (86) Et quidam et montium sonitus nemorumque mugitus praedicunt et sine aura, quae sentiatur, folia ludentia, lanugo populi aut spinae volitans aquisque plumae innatantes, atque etiam in campanis venturam tempestatem praecedens suus fragor. caeli quidem murmur non dubiam significationem habet. 10

361 (87) Praesagiunt et animalia: delphini tranquillo mari lascivientes flatum, ex qua venient parte, item spargentes aquam, iidem turbato tranquillitatem. lolligo volitans, conchae adhaerentes, echini adfigentes sese aut harena saburrantes tempestatis signa sunt. ranae quoque ultra 15
362 solitum vocales et fulicae matutino clangore, item mergi anatesque pinnas rostro purgantes ventum, ceteraeque aquatice aves concursantes, grues in mediterranea festinantes, mergi, gaviae maria aut stagna fugientes. grues silentio per sublime volantes serenitatem, sicut noctua in imbre 20

§ 360: Verg. Geo. I 357. 368. Aratus diosem. 189. Th. de sign. 2, 12. — § 361: Th. de sign. 1, 19. 3, 3. 1, 15. Verg. Geo. I 398. — § 362: Cic. de divin. I 8, 14. Aratus diosem. 181. Verg. Geo. I 361. Th. de sign. 3, 3. 4, 3. 1, 16. Arat. l. l. 267. Verg. Geo. I 403. Arat. l. l. 231.

1 tranquillo **H****G**. -illos **D****G****F**¹. -illus **r****m****v**. 2 pulmonesue **F**²**m**. | plurium **d****H****B**. -imum **D****G****F**¹**E****m****v**. -imorum **F**². 3 inflatumque **m**. -tur **F**². flatumque **D****G****F**¹**d****J**. -tuque **H****E****v**.
4 soliti **m**. 5 et quaedam **F**². equidem **v**. **a**. **S**. 6 et est sine **F**². 7 plumis **H**. -ma **E** **v**. **a**. **D**. 7. 8 innatans **E** **v**. **a**. **D**.
8 campanis (oamp- **H**) **D****G****F****d****T****H****m****D**. -panus **E**. campis **v**.
an compactis (sc. lignis)? cfr. Theophr. de sign. 2, 5. 11 animalia **D**^{2**d****H****m****v**. -alia a **D**¹**G****F**¹. -alia ac **F**²**E**. 12 ueniant **d**. -iunt **E** **v**. **a**. **D**. 13 iidem **J**. idem **D****G****F****H****m****D**. item **d****v**. id est **E**. *del*. **G**. | tranquillitate **E**. 16 solitum **d****H****m****v**. sonitum **r**. | clangore significant tempestatem **m**($\alpha\beta$). 19 gaviae **P**. cauiæ **D****G****F**²**T****H****E****m**. -ia **d**. -icae **F**¹. *del*. **v**. **a**. **S**. | fugientes tempestatem **m**($\alpha\beta$). 20 sicut **D****G****d****T****H**. **sic** **F****m**. **sic** **E****v**. **nic** et **D**.}

garrula — at sereno tempestatem —, corvique singultu quodam latrantes seque concutientes, si continuabunt, serenum *diem*; si vero carptim vocem resorbebunt, ventosum imbre. graculi sero a pabulo recedentes hiemem, 363 5 et albae aves cum congregabuntur et cum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt perfundentque sese, sed maxime cornix, hirundo tam iuxta aquam volitans, ut pinna saepe percutiat, quaeque in arboribus habitant, fugitantes in nidos suos, et anseres continuo clangore in- 10 tempestivi, ardea in mediis harenis tristis.

(88) Nec mirum aquaticas aut in totum volucres prae- 364 sagia aëris sentire: pecora exultantia et indecora lascivia ludentia easdem significationes habent, et boves caelum olfactantes seque lambentes contra pilum, turpesque porci 15 alienos sibi manipulos faeni lacerantes, *et apes operantes* segniter vel contra industriam suam absconditae, vel formicae concursantes aut ova progerentes, item vermes terreni erumpentes.

(89) Trifolium quoque inhorrescere et folia contra 365 20 tempestatem subrigere certum est. (90) nec non et in cibis mensisque nostris vasa, quibus esculentum additur, sudorem repositoriis relinquentia diras tempestates praenuntiant.

§ 363: Th. de sign. 3, 2. 12. 1, 15. 3, 2. Arat. l. l. 212. Verg. Geo. I 377. (364). — § 364: Verg. Geo. I 375. Arat. l. l. 222. Cic. de divin. I 9, 15. Verg. Geo. I 400. Th. de sign. 1, 15. 3, 9. 1, 22. Verg. Geo. I 379. Arat. l. l. 229. Th. de sign. 3, 5.

1 at **Hv.** aut **DGdTEm**(γ). aūt **F.** ā **m(αβ).** 2. 3 serenum **m(αβ).** (*diem add. Oehmichen*). uentos **d(?)v.** om. **ll.** **m(γ).** *an* pluuiam? *cfr. Theophr. de sign. 1, 16.* 4 pabulo **D²F²dTmD.** pauulo **H.** fabulo **D¹F¹.** pabulis **Ev.** 6 perfundentque *ego.* -dentesque **ll.** **mS.** -dentes **v.** *an* potius uolucres currentes contra aquam? *cfr. Verg. Georg. I 386.* 8 pinnis **T.** 9 nidos suos *vet.* *Dal.* **D.** nidus suos **m(αβ).** nidis (*idis H*) suis **ll.** **m(γ)v.** lacunam *indic.* **J.** 12 lasciuia **E.** 14 contra pluuiam **EB.**

15 et apes operantes *ego.* om. **ll.** **mV.** 16 segniter uel *ego.* -iterue (-uae **F²**) et **F²dE²m**(γ). secniterue et **H.** signiterue (-uae **F¹**) *r.* segniterque et **v.** | apes conditae **J.** apes absconditae **S.** | uel om. **ES.** 21 cibis **D²**F²dTHmS. ciuis **E.** cuius ~ conuiuiis **v.** 22 reposituris **E.**

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIX

1 (1) Siderum quoque tempestatumque ratio vel impe-
ritis facili atque indubitato modo demonstrata est, vere- 5
que intellegentibus non minus conferunt rura deprehen-
dendo caelo quam sideralis scientia agro colendo. prox-
2 mam multi hortorum curam fecere; nobis non protinus
transire ad ista tempestivum videtur, miramurque aliquos
scientiae gratiam eruditioisve gloriam ex his petentes 10
tam multa praeterisse, nulla mentione habita tot rerum
sponte curave provenientium, praesertim cum plerisque
earum pretio usuque vitae maior etiam quam frugibus
perhibeatur auctoritas. atque, ut a confessis ordiamur
utilitatibus quaeque non solum terras omnes, verum etiam 15
maria replevere, seritur ac dici neque inter fruges neque
3 inter hortensia potest linum, sed in qua non occurrit vi-
tae parte? quodve miraculum maius, herbam esse quae
admoveat Aegyptum Italiae in tantum, ut Galerius a freto
Siciliae Alexandriam septimo die pervenerit, Balbillus sexto, 20
ambo praefecti, aestate vero post xv annos Valerius Ma-
rianus ex praetoriis senatoribus a Puteolis nono die lenis-
4 sumo flatu? herbam esse quae Gadis ab Herculis colum-
nis septimo die Ostiam adferat et citeriorem Hispaniam

4 siderum quidem *P.* 5 indubitata *D F.* *an* facilis atque
indubitata? | monstrata *G v. a. S.* 7 siderali *E.* -abilis *G.*
7. 8 proxima *G d E.* 9 aliquos *D' d S.* quos *r.* quosdam *v.*
10 gratia *v. a. S.* | eruditioisuae *G.* -onis suae *v. a. S.* 14 per-
hibeatur *v.* -betur *ll.* 17 occurrit *d.* -ret *r Bas.* -rere *v.*
20 Balbillus *Lipsius ad Tac. ann. 12, 22.* babillus *ll. Q v. a. C.*
21 post xv annos *D.* p'. xva *G F.* p. xva *D¹.* post xv *E.*
proxima *D' d v.* 21. 22 Marinus *coni. U chrest. 230 coll. Tac.*
hist. 2, 71. 22 nono *v.* nona *ll.* 23 herbam *v.* -bas *ll.* |
1 Q.D. ad *r G. del. v.* 23. 24 columnas *E v. a. D.*

quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero,
 quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibi
 Crispi procos.? audax vita, scelerum plena! aliquid seri,
 ut ventos procellasque capiat, et parum esse fluctibus so- 5
 lis vehi, iam vero nec vela satis esse maiora naviis, sed,
 quamvis amplitudini antemnarum singulae arbores suffi-
 ciant, super eas tamen addi velorum alia vela, praeterque
 in proris et alia in pupibus pandi, ac tot modis provo-
 cari mortem, denique tam parvo semine nasci quod orbem
 terrarum ultro citro portet, tam gracili avena, tam non
 alte a tellure tolli, neque id viribus suis necti, sed frac-
 tum tunsumque et in mollitiem lanae coactum iniuria, ac
 summa audacia pervehi *mare!* nulla exsecratio sufficit 6
 contra inventorem (dictum suo loco nobis), cui satis 7, 206
 non fuit hominem in terra mori, nisi periret et insepu-
 tus. ac nos priore libro imbrues et flatus cavendos fru- 18, 326
 gum causa victusque praemonebamus: ecce seritur homi- ^{sqq.}
 nis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos
 in mari optet. propterea, ut sciamus favisse Poenas, nihil
 20 gignitur facilius; ut sentiamus nolente seri natura, urit
 agrum deterioremque etiam terram facit.

§ 6: cfr. Seneca nat. quaest. V 18, 6. — extr.: cfr. XVII 56.
 Col. II 10, 17. 13, 3.

2 flauio D²dTH. flatito r. Flacco v. 3 et scelerum dT.

4 procellasque D²Sv. -asue dJ. -as ut D¹GF. -as ES. |
 recipiat E v. a. D. | esse dEv. esse et r. 5 nauigiis d²v.
 -gii r. 6 quamuis ll. v. cum uix P. quamuis uix J. quom
 uix D. ego malim quamquam uix. sed uix parum apte collo-
 catum sit; fortasse nihil mutandum. de verbo sufficiendi cfr.
 XVIII 139. 184. 200. XXIV 147. 7 uelorum U chrest. 230
 transposuit post amplitudini (v. 6). 9 an e tam paruo? cfr.
 XVII 72. 10 citro DQS. citroque rv. | tamen non E.

11 tolli ll. v. sublata Q.S. | nexus Q. nexum S. 11. 12 fractum
 D²dTH. praetium D¹F. pretium r. passum v. 12 iniuria
 naturae v. a. H. 12. 13 ad summa U chrest. 231. 13 auda-
 cia D². -cia et D¹GFdES (*cum signo lac.*). -cia eo sH. -cia
 quo v. -ciae U l. l. | peruehi mare ego. peruenire ll. v.
 14 iumentorum E. | a nobis dEv. 16 ac ego. at ll. v.
 17 praemonuimus dT. 18 an nectitur? 19 aptet d¹. opor-
 tet G. | praeterea dEv. 20 feri ego. fieri DGFd. id fieri Ev.

7 1. (2) <1> Seritur sabulosis maxime unoque sulco,
nec magis festinat aliud. vere satum aestate vellitur, et
hanc quoque terrae iniuriam facit. ignoscat tamen aliquis
Aegypto serenti, ut Arabiae Indiaeque merces importet.
itane et Galliae censemur hoc reditu? montesque mari 5
oppositos esse non est satis et a latere oceani obstare
8 ipsum, quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bitu-
riges ultimique hominum existinati Morini, immo vero
Galliae universae vela texunt, iam quidem et transrhenani
hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum feminae no- 10
vere. qua admonitione succurrit quod M. Varro tradit,
in Serranorum familia gentilicium esse feminas linteas veste
9 non uti. in Germania autem defossae atque sub terra id
opus agunt. similiter etiam in Italiae regione Aliana inter
Padum Ticinumque amnes, ubi a Saetabi tertia in Europa 15
lino palma; secundam enim in vicino Alianis capessunt
Retovina et in Aemilia via Faventina. candore Alianis
semper crudis Faventina praefuerunt; Retovinis tenuitas
summa densitasque, candor qui Faventinis, sed lanugo
nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offendit 20
habet. nervositas filo aequalior paene quam araneis tin-
nitusque, cum dente libeat experiri. ideo duplex quam

§ 7: Col. II 10, 17. cfr. Plin. XVIII 296. — § 8: cfr. Verg.
Aen. VIII 727.

2 an euellitur? cfr. § 16. 27. XVIII 296. 6 a latere
D²d v. aliatere D¹G F¹. alia terrae (-re F²) r. 8 ultimi quo-
que G. | morini D²v. mur- D¹G F E. mar- d. 12 seranorum
E H. | linea E v. a. S. 13 defossae s D. -ssa D G F d. -ssi E v.
14 italiae Q s D. -lia ll. v. | regione E Q H. ratione r v. |
Aliana Turn. adv. 10, 20. H. aeliana Q. aliena D¹G F d T E. aliae
nam D². aliam a S. alia G. alia nam v. 15 panum D F¹. |
subi G d E. | ac F². | Saetabi Brot. setabi D¹G F G. cetabi E.
setabia D². sed ab his d. petabo S. | tertia G d G. -io D F(?) D.
terna E. (subiacent abiterna v. a. G). 16 secundam D G. -da v.
secunda r. | an enim uicina Alianis? 17 retouina Q v. -olina
D². cretoina r. | fabentina E. | aclianis F. 18 auentina E. |
retouinis D¹F v. -olinis D². cretouinis G d E. retiis uinis Q.
19 candor qui S. candorque D². -oreque D¹F. -oraequa r. -or
aeque ut v. 21 araneis D G d B. coraneis F. coronae his E.
maris Q.

ceteris pretium. <2> Et ab his Hispania citerior habet 10 splendorem lini praecipuum torrentis, in quo politur, natura, qui adluit Tarraconem. et tenuitas mira ibi primum carbasis repertis. non dudum ex eadem Hispania Zoelius 5 cum venit in Italiam plagis utilissimum; civitas ea Gallaeciae et oceano propinqua. est sua gloria et Cumano in Campania ad piscium et alitum capturas. eadem et 11 plagis materia — neque enim minores cunctis animalibus insidias quam nobismet ipsis lino tendimus —, sed Cumanae 10 plague concidunt apro saetas et vel ferri aciem vincunt, vidimusque iam tantae tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis transirent uno portante multitudinem, qua saltus cingerentur. nec id maxime mirum, singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo 15 ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. mirentur 12 hoc ignorantes in Aegypti quondam regis, quem Amasis vocant, thorace in Rhodiorum insula Lindi in templo Minervae CCCLXV filis singula fila constare, quod se expertum nuperrime prodidit Mucianus ter cos. parvasque 20 iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia et Paelignis etiamnum linis honorem habet, sed 13

§ 10: cfr. Grat. cyneget. 35. — § 12: cfr. Herodot. III 47.

1 et ab his FdTJ. et ab D. et ad G. et Ev. sed in Q. sed S. | citeriore D². -orem S. 2 splendorem D²dQv. -ore r. | praecipuum v. -uam ll. -ua QD. 3 adluit Qv. adlatuit (all- d) ll. 4 non DGFDTG. nam Ev. 5. 6 Gallaeciae Brot. galliciae DT. -itiae r. Callaeciae Bas. gallaciae v. 7 ad D²dEv. aut r. | capturam Ev. 9 quam dEv. quas r. 10 concludunt coni. H. | apro saetas et uel ego. apros aetas (etas dT. et aetas E) ceu e D¹GFdTE. apros setas (saetas D) ceu D²sD. apros saetas ceu per S. apros et Tuscae uel J. apros et hae (hi H) cassesue (uel H) v. | acie D. 12 qua v. que ll. 13 ante singula habent se in G, sed in r, sed v. del. ego. 15 an Fuluio Lupo? cfr. Willmanns ex. inscr. Lat. nr. 2198. 16 quem GdEv. quae r. 17 Lindi P. tendi ll. (est lindos in rhodo insula Q). ostendi v. a. S. | in om. DF. 18. 19 se expertum D²v. se (per se E. om. dT) exemplum r. 19 nuperrime J. nuper (noper D¹. ne per F¹) romae ll. v. (se nuperrime expertum QS). 20 an hoc experientium? 21 Paelignis D. pel- ll. v. | etiam D². | lini E. lineis Q.

fullonum tantum in usu. nullum est candidius lanaeve similius, sicut in culcitis praecipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc et tomenta pariter inventum. Italiae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.

14 <3> Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. 5
quattuor ibi genera: Taniticum, Pelusiacum, Buticum, Ten-
tyriticum regionum nominibus, in quibus nascentur. supe-
rior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem,
quem aliqui gossypion vocant, plures xylon et ideo lina
inde facta xylina. parvus est similemque barbatae nucis 10
fructum defert, cuius ex interiore bombyce lanugo netur.
nec ulla sunt cum candore molliora pexiorave. vestes inde
15 sacerdotibus Aegypti gratissimae. quartum genus et otho-
ninum appellant. fit e palustri velut harundine, dumtaxat
panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipue 15
in piscando durantia, frutice madefacto x diebus, Aethio-
pes Indique e malis, Arabes e curcurbitis in arboribus,
12, 38 ut diximus, genitis.

16 (3) Apud nos maturitas eius duobus argumentis in-
tellegitur, intumescente semine aut colore flavescente. tum 20
evolsum et in fasciculos manuales colligatum siccatur in
sole pendens conversis superne radicibus uno die, mox v
aliis contrariis in se fascium cacuminibus, ut semen in

§ 14: cfr. XII 39. Herodot. II 37.

2 sicut ll. v. sed Q. | cadurcei Q. 8 tomenta D²E Q B.
torm- rv. 6 taniticum D²G. taneticum Q. tainicum D¹G.
tainitium F. taenitium E. inichium d. tanicum v. | ad pelusiacum D¹G F E. ac pel- d v. a. S. 9 xylon D²v. exylon D¹.
xilon d. filon r. 10 xylina dv. xylena r. 10 similemque
— 11 defert D²v (sed defert fructum v). om. r. 12 ulla sunt
D²d v. nulla sunt D¹G E. nullas F. | molliora Salm. -ore ll. me-
lliora s. mollitiae v. a. S. | pexioraue D²S S. pix fora r. prae-
ferenda v. 13 et Q S. om. ll. v. 13. 14 othoninum D²S.
-neinum Q. -minum d. ut hominum D¹G F. ut homines E. or-
thominum vel orchomenium v. 15 praecipuae Q. -pua G E v. a. S.
16 denis E H. decem G d S. decim Q. 17 e cucurbitis Q S.
cuc- ll. v. 18 genitis Bas. gentis Q. genistis ll. v. de genistis
S B. 23 in sed E. inter se uersis v. a. S. | fascium d T v.
fascium D G F¹. facilitum E. faciunt F².

medium cadat. inter medicamina huic vis, et in quodam
rustico ac praedulci Italiae transpadanae cibo, sed iam
pridem sacrorum tantum, gratia. deinde post messem 17
triticiam virgae ipsae merguntur in aquam solibus tepe-
factam, pondere aliquo depressae; nulli enim levitas maior.
maceratas indicio est membrana laxatior, iterumque in-
versae, ut prius, sole siccantur, mox arefactae in saxo
tunduntur stuppario malleo. quod proximum cortici fuit,
stuppa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere lumini-
bus aptior; et ipsa tamen pectitur ferreis aculeis, donec
omnis membrana decorticitur, *corticesque decussi cli- 18
banis et furnis praebent usum*. medullae numerosior
distinctio candore, mollitia. linumque nere et viris de-
corum. est* ars depectendi digerendique: iustum e quin-
15 quagenis fascium libris quinas denas carminari. iterum
deinde in filo politur, inlisum crebro silici ex aqua, tex-
tumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.

(4) Inventum iam est etiam quod ignibus non ab- 19
sumeretur. vivum id vocant, ardentesque in focis con-
20 vivorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splen-
descentes igni magis quam possent aquis. regum inde
funebres tunicae corporis favillam ab reliquo separant
cinere. nascitur in desertis adustisque sole Indiae, ubi non
cadunt imbre, inter diras serpentes, adsuescitque vivere
25 ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem.

1 et in quodam DGFv. etiam quod *r.* 2 cibus etiam d.

3 *dist. ego.* | deinde post *v.* post deinde *ll. D.* 4 triti-
ciam *S.D.* -ceam *d.v.* -ci aut *r.* 4. 5 tepefactam *D.v.* -ta *F.*
-tum *r.* 6 indicio est *D²v.* indie id est *F¹.* indie idem *r.*

8 tondontur *G²dE.* | stuppario *D²v.* stipp- *D¹Gd.* stip- *r.*
stup- *C.* 10 aculeis *ego.* aenis *DGFE.* enis *dT.* ahenis *v.*
hamis *anon.* *ap.* *B.* crenis *P.* taeniis *coni.* *J.* 11 cortices
— 12 usum *huc transposui;* in *ll. v.* leguntur post decorum
est (14). aliter *J.* | que *ego.* quoque *ll. v.* 12 funis *E.*

13 destinatio *E.* 14 *dist. ego.* 16 ponitur *G.* | in silice
E v. a. J. 16. 17 testumque *D¹d.* testuque *F.* tectumque *v. a. G.*

20 exutis *G.* 20. 21 splendescente *G.* -discunt *Q.*
21 magis quam aliae aqua *Q.* 23 adustisque indie (-iae *D*)
locis *Q.D.* 24 deros d. diras seras *Q.* 25 textu *G d E v.* -to *D².*
exto *r.* tectum *Q.* | breuitate *Q.* utitatem *F.* utiatem *D¹.*

- 20 rufus de cetero colos splendescit igni. cum inventum est,
aequat pretia excellentium margaritarum. vocatur autem
a Graecis ἀρβέτιον ex argumento naturae. Anaxilaus
auctor est linteo eo circumdatam arborem surdis ictibus
et qui non exaudiantur caedi. ergo huic lino principatus 5
in toto orbe. proximus byssino, mulierum maxime deliciis
circa Elim in Achaia genito; quaternis denariis scripula
21 eius permutata quondam ut auri reperio. linteorum lanugo,
e velis navium maritimarum maxime, in magno usu medi-
cinae est, et cinis spodii vim habet. est et inter papa- 10
vera genus quoddam, quo candorem lintea praecipuum
trahunt.
- 22 (5) Temptatum est tingui linum quoque, ut vestium
insaniam acciperet, in Alexandri Magni primum classibus
Indo amne navigantis, cum duces eius ac praefecti certa- 15
mine quodam variassent insignia navium, stupueruntque
litora flatu versicoloria pellente vela. purpureo ad Actium
cum M. Antonio Cleopatra venit eodemque fugit. hoc fuit
imperatoriae navis insigne.
- 23 (6) Postea in theatris tantum umbram fecere, quod 20
primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedi-
caret. carbasina deinde vela primus in theatro duxisse

§ 20: cfr. Varro de l. l. V 131. (Pausan. VI 26, 6). — § 21:
cfr. XX 207. Th. H. IX 12, 4. — § 22: cfr. VI 96. — § 23: Valer.
Max. II 4, 6.

3 asbestinon S. -num C. ac uectinon Q. abestinum D².
auest- r. asuest- v. | naturae suae D²S D. 4 linteolo (*del.*
eo) D². | ictibus v. act- ll. ictus Q. 7 elime achaia d.
limen achaia E. 9 uelis Q C. uillis ll. v. 10 spodii Q B.
spondi (-dii v) dv. pondi r. 13 ut F Q S. et rv. | uestium
Ev. -itum Q. -igium D¹G F d. uecium D². 14 infamiam Q. |
acciperet Q S. -pere ll. v. 15. 16 in certamine E v. a. D.
16 insignia dv. et ins- r D. 17 uersicolori bas S. | pellente
D²d T S S. spellente D¹G F. spendente E. implente B. expan-
dente U chrest. 231. (pellente D iunxit cum sqq.). | uela ego.
uelo ll. v (cum sqq. iunctum). 18 Antonio v. -ium ll. Q. | fugit
D G Q D. effugit rv. 20 an postea (h. e. post Alexandri tem-
pora) cum antecedd. iungendum? po.[pulo] R.[omano] ea coni.
Q. | tantum ll. v. tincta Becker. spectanti S. -tum U chrest. l. l.
nti Strack. extenta D. malim tenta. (an tecti uice vel etiam?)

traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit viamque sacram ab domo sua et clivum usque in Capitolium, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. deinde et sine 24 5 ludis Marcellus Octavia Augusti sorore genitus in aedilitate sua, avunculi XI consulatu, a kal. Aug. velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consistenter, quantum mutati a moribus Catonis censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat! vela nuper et colore caeli, 10 stellata, per rudentes iere etiam in amphitheatris principis Neronis. rubent in cavis aedium et muscum ab sole defendunt. cetero mansit candori pertinax gratia. honor 25 ei iam et Troiano bello. cur enim non et proeliis intersit ut naufragiis? thoracibus lineis paucos tamen pugnasse 15 testis est Homerus. hinc fuisse et navium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores, quoniam, cum σπαρτὰ dixit, significaverit sata.

2. (7) Sparti quidem usus multa post saecula coeptus 26 est, nec ante Poenorum arma, quae primum Hispaniae 20 intulerunt. herba et haec, sponte nascens et quae non queat seri, iuncusque proprie aridi soli, uni terrae data vitio. namque id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. in Africa exiguum et inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniae citerioris portio, nec haec tota, 25 sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. hinc 27

§ 24: Cato (Jordan p. 110). — § 25: Homerus B 529. 830.
135. Varro 'XXV humanarum' ap. Gellium XVII 3, 4.

1 apollinaribus D²v. acoll- (iacoll- d) r. 3 ad cliuum usque Capitolinum B. | munere B. -ri ll. 6 auunculo d(?)v. | consulatu ego. cos. ll. D. consule v. cfr. VIII 20. 22. | a DFTS D. a. d. rH. del. v. ad U chrest. l. l. 7 consistere DF. 8 mutati a ego. -ti E. -tis rv. 9 et om. Ev.a.S. 10 iere dTH. fere S. feret D². terrae rv. terra G. stetere S. fortasse texere caueam (*pro* terrae etiam). 11 rubente G (cum terra iunctum). | ab S. ac dv. ad r. a G. | solem dE v. a. G. 12 candori dv. -ore r. 13 ei iam ego. etiam ll. v. cfr. § 32. XVII 119. | et ll. v. ei S. e J. ex D. 14 thoracibus D²Qv. -caéis F. -ceis r. 17 significauit Q. 20 et sponte Gd. 21 data ego. dato ll. v.

strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina et pastorum vestes. animalibus noxium praeterquam cuminum teneritate. ad reliquos usus laboriose evellitur ocreatis cruribus manuque textis manicis convoluta, osseis iligneisve conamentis, nunc iam in hiemem iuxta, facillime 5 tamen ab idibus Mais in Iunias. hoc maturitatis tempus.

- 28 (8) Volsum fascibus in acervo alligatum biduo, tertio resolutum spargitur in sole siccaturque et rursus in fascibus redit sub tecta. postea maceratur, aqua marina optime, sed et dulci, si marina desit, siccatumque sole iterum 10 rigatur. si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio ac siccatum stans compendium operae fatetur.
- 29 hoc autem tunditur, ut fiat utile, praecipue in aquis mari- que invictum. in sicco praeferunt e cannabi funes, set spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim 15 pensans. est quidem eius natura interpolis, rursusque 30 quam libeat vetustum novo miscetur. verumtamen complectatur animo qui volet miraculum aestimare, quanto sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis aedificationum aliisque desideriis vitae. ad hos omnes usus 20 quae sufficient, minus xxx passuum in latitudinem a litore Carthaginis Novae minusque ē in longitudinem esse re- perientur. longius vehi impendia prohibent.

- 31 (9) Iunco Graecos ad funes usos nomini credamus,

§ 31: cfr. Th. H. IV 12, 2. 15, 1.

3 euellitur **E**v. uell- **r**. 4 ocreatis **d**v. hoc reatus **D****G****F**. ocrea **E**. | manuque textis **Salm.** manu textisque **ll.** **H**. manibusque tectis **v**. | conuoluta **Salm.** -tum **ll.** **v.a.D**. 5 iligneisue **D****F****E** **H**. -nisue **G**. lignisue **d**. -neisue **v**. | iuxta **ll.** **H**. uix **v**. *interpretatur H*: 'pariter hieme ut aestate'. *sed non persuadet*. *magis arrideat* in hiemem usque. *an* iam hieme in iuuenta?

7 alligatum *ego*. *cfr. XII 45*. animatum **ll.** **G**. adunatum **v**. cumulatum **Turn.** **D**. 10 se et **G****E****v**. se et **D¹****F**. sed **r**. 11 urgeat **d****v**. -guat **E**. arguat **G**. | perfusum **v**. peruefusum **D¹****G****F****d****E**. feruef- **D²**. 12 folio **Sabellicus**. folio **ll.** **v.a.C**. | *an* patitur? (*cfr. XVIII 91*). 13 hoc **ll.** **v**. *an* hinc? 14 sed **S**. et **ll.** **v**. at **G**. 15. 16 sitim pensans **G**. -sas **G**. -sa **d**. (sit impensa **v**). sit impensa **r**. 17 quamlibet **d****Q**. 21 a litore **d****Q****v**. altiore **r**. 22 c **E****Q****H**. *om.* **rv**.

quo herbam eam appellant, postea palmarum foliis philuraque manifestum est. inde translatum a Poenis sparti usum perquam simile veri est.

(10) Theophrastus auctor est esse bulbi genus circa 32
 5 ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamque partem, qua vescuntur, esse laneam naturam, ex qua in pilia vestesque quaedam confiantur. sed neque regionem, in qua id fiat, nec quicquam diligentius praeterquam eriophoron id appellari in exemplaribus, quae equidem invenerim, tradit, neque omnino ullam mentionem habet sparti cuncta magna cura persecutus CCCXC annis ante nos, ut iam et alio loco diximus, quo apparebat post 15, 1
 id temporis spatium in usum venisse spartum.

(11) Et quoniam a miraculis rerum coepimus, seque- 33
 15 mur eorum ordinem, in quibus vel maximum est aliquid nasci ac vivere sine ulla radice. tubera haec vocantur undique terra circumdata nullisque fibris nixa aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas sentiente. neque ipsa terrae cohaerent,
 20 cortice etiam includuntur, ut plane nec terram esse possimus dicere neque aliud quam terrae callum. siccis haec 34
 fere et sabulosis locis frutectosisque nascuntur. excedunt saepe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere.
 duo eorum genera: harenosa dentibus inimica, in altero
 25 sincera. distinguntur et colore, rufo nigroque et intus

§ 32: Th. H. VII 13, 8. — § 34: Athenaeus II 62^a.

2 translatum est G. | sparti dv. parti DGF². pari F¹.
 partis E. | usum est G. 4 esse — 6 vescuntur om. E.
 7 mapilia d. mapalia T v.a. H. | confiantur dQG. -ciant rH.
 -ciebantur v. 11 sparti D²d Bas. spar D¹FE. is per G. del. H.
 spartum v. | cccxc H. ccccxl ll. (-xc v). CCCL Q. 12 appa-
 ret Qv. appellaret ll. 13 spatium om. Q.S. | usum Ev. usu
 rQ. | uehisce G. 16 ac dQS. aut rv. | haec om. QS.
 17 nullis Q.S. | nexa QD²S. 19 rima GE. | sentiente D²dTSJ.
 sentgente D¹GF. ingente E. agente v. 20 terram GdEv.
 -ra D. -rae F. 20. 21 possis Q. 21 nec aliud E. | terra E. |
 incallum Q. 24 inimica in DFds. -cam G. -ca et Ev. | altero
 DFds. -ra rv.

candido, laudatissima Africae. crescant anne vitium id terrae — neque enim aliud intellegi potest — ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est, et vivat necne, non facile arbitror intellegi posse. putrescendi enim ratio 35 communis est cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine paucis his annis scimus accidisse mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret, quo manifestum erit terrae naturam in se globari. quod certum est, ex his erunt, quae nascantur et seri non possint.

36 **3.** (12) Simile est et quod in Cyrenaica provincia vocant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosius, et quod in Threcia iton et quod in Græcia geranion.

37 **(13)** De tuberibus haec traduntur peculiariter: cum 15 fuerint imbræ autumnales ac tonitrua crebra, tunc nasci et maxime tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem verno esse. quibusdam locis accepta *tantum* riguis feruntur, sicut Mytilenis negant nasci nisi exundatione

§§ 36—38: Theophr. ap. Athenaeum II 62^a^b^c. 61^e^f. Col. VI 17, 7. cfr. Apicius VII 258.

1 crescunt D² v. a. G. | anne (amne d) uitium DGFdTv. annuentium E. 2 aliud Tv. mali ut DGF. mali et E. | intelligi dTv. -llege DG. -llegere FE. 3 globentur T. | futura d. | uiuat dT. -atne v. uiuant rS. -antne G. 3. 4 necne non ego nov. luc. p. 51. n. 19. ac ne non DGFdS. ac non E. anne non TD. annon haud v. 5 est iis d²v. an iis est? | licino Q.

5. 6 uia dura in spaniā pergenti Q. 6 Karthagini QS.

7 deprehensos E. | denarius dv. -rios Q. -ris DGF¹. -riis F²E. 8 reflecteret dT. 9 globerari Q. | quod certum ex iis G. certe ex his Q. | erunt TQSH. serunt r. del. v.

10 possunt Q. 12 mysi Q¹. musi Q². 13 threcia DFJ.

-cea d. trecia G. thracia Ev. | iton — Graecia (grecia Q) QH.

om. rv. 14 geranion (ce- d) dQB. ceranio E. ceraranio DF.

-nium S. caeraramo G. ceraunium v.a.H. -ion D. 16 ac ll. v.

aut Q. 17 maxime ego. maximume ll. -ime e v. 18 accepta

tantum riguis P. acceptam (-ta d) turriguis D¹GFDdE. acceptam-

tis (-tantis D) riguis D²D. accepta riguis G. -ptantur riguis

et v. an accepta tamen irriguis? cfr. Theophr. (οὐ μὴν ἀλλά).

19 seruntur v. a. G.

fluminum invento semine ab Tiaris. est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiae nobilissima circa Lampsacum et Alopeconnesum, Graeciae vero circa Elim.

(14) Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, 38
5 qui sine radice aut pediculo nascuntur.

(15) Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum laserpicium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica provincia repertum, cuius sucus laser vocatur, magnificum in usu medicamentisque et ad pondus argentei denarii 10 repensum. multis iam annis in ea terra non invenitur, 39 quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes depopulantur pecorum pabulo. unus omnino caulis nostra memoria repertus Neroni principi missus est. si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc de- 15 prehenditur signo: ove, cum comedet, dormiente protinus, capra sternuente crebrius. diuque iam non aliud ad 40 nos invehitur laser, quam quod in Perside aut Media et Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum, id quoque adulteratum cummi aut sacopenio aut faba fracta; 20 quo minus omittendum videtur C. Valerio M. Herennio cos. Cyrenis advecta Romam publice laserpicii pondo xxx, Caesarem vero dictatorem initio belli civilis inter aurum argentumque protulisse ex aerario laserpicii pondo MD.

Id apud auctores Graeciae certissimos invenimus natum 41

§ 40: Diosc. III 84 init. — § 41: Th. H. III 1, 6. C. I 5, 1.
H. VI 3, 3.

1 is C. his ll. v. 3 Elim S. Elin v e Theophr. olim
DGFd. olimpum E. 4 πέλιον Theophr. 7 laserpitium GdE
v. a. S. | silphion v. -phyum Q. siripi F¹. siriphi (syr- G) ll.

8 sucus DFdT. -cum rQv. | uocatur dTQ. -cant rv. 9 usu v.
usum ll. an usu uitae vel usu medico alimentisque? 10 re-
pensum S. -su Q. pensum ll. v. 15 comedit Q. | dormit Q.

16 sternutante E v. a. G. sternuit Q. | crebrius Q. S. om. ll. v.

18 large sed (set D²d) D²d Q G. largeret D¹G F. laser et E.
laser v. 19 sacopemo DF. om. Q. 21 xxx Q. 23 MD H.
∞D D²d T. ∞D Q. cxm D¹F. cxi rv. 24 graeci e DF. | cer-
tissimos ego. cfr. XXII 151. (an peritissimos? cfr. XI 149).
uentissimos DF. euident- GEv. uetust- dTD. diligent- CFV
Miller p. 19. | notum E.

imbre piceo repente madefacta tellure circa Hesperidum hortos Syrtimque maiorem septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est urbis nostrae anno **CXLIII**,
42 vim autem illam per **III** stadium Africæ valuisse. in ea laserpicium gigni solitum, rem feram ac contumacem et,
si coleretur, in deserta fugientem, radice multa crassaque,
caule ferulaceo ac simili crassitudine. huius folia maspe-
tum vocabant, apio maxime similia. semen erat foliaceum,
43 folium ipsum vere deciduum. vesci pecora solita primo-
que purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum **10**
iucunda. post folia amissa caule ipso et homines vesce-
bantur *modis omnibus* decocto, elixo assoque, eorum
quoque corpora **XL** primis diebus purgante*. sucus duo-
bus modis capiebatur, e radice atque caule, et haec duo
erant nomina, rhizias atque caulias, vilior illo ac putre-
44 scens. radici cortex niger. ad mercis adulteria sucum
ipsum in vasa coiectum admixto furfure subinde concu-
tiendo ad maturitatem perducebant, ni ita fecissent, putre-
scensem. argumentum erat maturitatis colos siccitasque
45 sudore finito. alii tradunt laserpicii radicem fuisse maio-
rem cubitali, tuberque in ea supra terram. hoc inciso
profluere solitum sucum ceu lactis, supernato caule, quem
magydarim vocarunt. folia aurei coloris pro semine fuisse,

§ 42—45: Th. H. VI 3, 1. 2. (IX 1, 7). 4. 5. 6.

1 circa dv. (*Theophr.* περί. cfr. § 46). erga rS. 3 **CXLIII** d.
4 stadia d. 7 ac dS. aut rS *H.* haud v. 9 uere **D²dTC**.
uero *rH.* uerno S. 12 modis omnibus *ego et huc transposui coll.* *Theophr.* in ll. *infra post* purgante *pro modis legitur:* um-
his **D¹GF²**. umhos **F¹**. uiciis **D²**. uitiis **dD**. uitia his **ES**. a
uitiis v. utili his *J.* | elixo assoque *ego coll.* *Theophr.* assoque
elixo ll. *J.* assoque et elixo S. asso elixoque v. 14 capie-
bant **G**. 15 rhizias v. apizias **Q**. arinzias d. rimzias r. |
ille **Q** v. a. *H.* 16 hac merces **Q**. et ad mercis v. a. *H.* fortasse
interierunt aliqua post cortex niger et puncto distinguendum
est. post adulteria. cfr. Schneider ad *Theophr.* H. VI 3, 2.
17 in uas **Q**. om. **G**. 19 maturitatis **D²dv.** -tate **E**. -tatem r.
21 tuberque **Ev.** tubertique **DFd.** rutrique **G.** an tuber
ique? 22 suprenato d. superen- *H.* 23 magidarim **E**.
om **G**.

cadentia a canis ortu austro flante. ex his laserpicium nasci solitum, annuo spatio et radice et caule consummantibus sese. hi et circumfodi solitum prodidere, nec purgari pecora, sed aegra sanari aut protinus mori, quod 5 in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

(16) Alterum genus eius est, quod magydaris vocatur, 46 tenerius et minus vehemens, sine suco, quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. gignitur et in Parnaso monte copiosum, quibusdam laserpicium 10 cantibus. per quae omnia adulteratur rei saluberrimae utilissimaeque auctoritas. probatio sinceri prima in colore modice rufo et, cum frangatur, intus candido, mox tralucente gutta quaeque saliva celerrime liquecat. usus in multis medicaminibus.

(17) Sunt etiamnum duo genera non nisi sordido nota 47 volgo, cum quaestu multum polleant, in primis rubia, tinguendis lanis et coriis necessaria. laudatissima Italica et maxime suburbana, et omnes paene provinciae scatent ea. sponte provenit seriturque, similitudine erviliae, verum 20 spinosis foliis et caule. geniculatus hic est quinis circa articulos in orbe foliis. semen eius *rubrum*, *postremo nigrum*, radix *rubra* est. quos in medicina usus habeat dicemus suo loco.

24, 94

§ 46: Th. H. VI 3, 7. (cfr. Diosc. III 84 extr.) Diosc. l. J. med. — § 47: Diosc. III 150.

2. 3 consummantibus *C. -umentibus ll. v.* 3 his d. hoc
v. a. S. 5 accidisse dT. 6 mygdaris GdE. 7 suco GdEQv.
sucoque rSD. | cyro asiriā Q. 9 copiosum dTQS S. -oso r.
-osius v. 9. 10 quod laserpicium uocant QS. 11 probatio
d Verc. sed prob- Q. pratio DF. precio G. ratio Ev. 12 con-
frangatur G. cum frangitur v. a. S. | intus candido (-ito Q) QS.
candido intus (indus D) ll. v. 13 quaeque QS. aquequae
(-que G) DGF. aque d. aquae v. aqua EG. aquae quam S.
quae aqua J. | saliu aquae D¹F. -uaque GdE v. a. S. J. | celerrime
(-erime Q) SQS. celerrime D². om. rv. | liquecit E v. a. S.
19 uerum GdEv. uermi r. 20 spinosis DFd. -sus rv. -sa D. |
foliis ego. om. ll. v. | et caule ll. D. ei caulis v. 21. 22 rubrum,
postremo nigrum, radix ego coll. Diosc. om. ll. v. lacunam indic. S.
nigrum, radix U 389. 22 rubra U l. l. rubia ll. v. rubrum B.
(rubrum est. rubia J). | quas G. quod EC. quot v.

48 (18) At quae vocatur radicula lavandis demum lanis
sucum habet, mirum quantum conferens candori molli-
tiaeque. nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in
Asia Syriaque, saxosis et asperis locis, trans Euphraten
tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui et ipso, cibis
indigenarum expetito et unguentis, quicquid sit cum quo
decoquatur, folio oleae. struthion Graeci vocant. floret
aestate, grata aspectu, verum sine odore, spinosae caule
lanuginis. semen ei nullum, radix magna, quae conciditur
ad quem dictum est usum. 10

49 4. (19) <1> Ab his superest reverti ad hortorum
curam et suapte natura memorandam et quoniam anti-
quitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos ac
regum Adonidis et Alcinoi itemque pensiles, sive illos
Semiramis sive Assyriae rex Syrus fecit, de quorum opere 15
50 alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi co-
luere; quippe etiam Superbus nuntium illum saevum atque
sanguinarium filio remisit ex horto. in XII tabulis legum
nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significa-
tione ea hortus, in horti vero heredium; quam ob rem 20
comitata est et religio quaedam, hortoque et foro tantum
contra invidentium effascinationes dicari videmus in reme-
dio saturica signa, quamquam hortos tutelae Veneris ad-
signante Plauto. iam quidem hortorum nomine in ipsa
51 urbe delicias agros villasque possident. primus hoc in- 25

§ 48: Col. XI 2, 35. Diosc. II 192. Th. H. VI 8, 3. IX 12, 5. —
§ 49: (cfr. Th. H. VI 7, 3). Diodor. II 10. Curtius V 1, 35.
(Herodot. I 185). — § 50: Valer. Max. VII 4, 2. (cfr. Plin. § 169).
Varro I 1, 6. — § 51: Varro de l. l. V 146.

3 praecipue *U* 390. 6 unguentis *E*(?)*H*. -ti *r*. tingenti *B*.
7 struthion *B*. strutin *ll*. 8 spinosae *J*. -osa et *GdEv*.
-osae et *rD*. 9 lanuginoso *v. a. S*. 15 rex Syrus *J*. (cfr.
Diodor. II 10. Curt. V 1, 35). rex cyrus *ll. v.* reagin syriis *Q*.
regina Nitocris *U* 391. [Semiramis Assyriae] regina siue alias
rex Syrus *coni. S*. 17 Superbus Tarquinius *v. a. S*. 18 exorto
remisit *Q*. 20 in hortiuo d. et pro horto *Q*. 21 foco *fH*.
fores *v*. 23 satyrica *G*. saturnica *v*.

stituit Athenis Epicurus otii magister; usque ad eum moris non fuerat in oppidis habitari rura.

Romae quidem per se hortus ager pauperis erat. <2> ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! 52
 5 mergi enim, credo, in profunda satius est et ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasim amnem peti ne fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Aethiopiae sepulchra, aut pugnare cum feris mandique capientem quod mandat aliis. at,
 10 Hercules, quam vilia haec, quam parata voluptati satietati que, nisi eadem, quae ubique, indignatio occurreret! feren- 53
 dum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro pauperibus interdicta, inveterari vina saccisque castrari, nec cuiquam adeo longam esse
 15 vitam, ut non ante se genita potet, e frugibus quoque quondam alicam sibi excogitasse luxuriam ac medulla tan- tū earum superque pistinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane procerum, alio volgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. etiamne in herbis 54
 20 discrimen inventum esse, opesque differentiam facere in cibo etiam uno asse venali? in his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis

§ 52: cfr. X 74. 132. — § 54: cfr. § 151. Martial. XIII 21.

1 otii G F d G. hortorum Ev. 2 habitare d. -beri v. a. G.
 5 satius esse d. 6 phasim F J. -sin T. -si G d. -sidem
 Ev. 7 ne D. et ne P. e F. et rv. 8 Numidiam atque G.
 -dia aquae (aqua ea d¹) d. -dia que (quae F) r. -dia S v. |
 Aethiopiae ll. G. -piaque S v. | sepulchra (-crha F) ll. G. in
 sepulchris aucupari S v. | pugnare G G. depugnare d T. pugnari
 F¹ v. purgari r. 9 feris d T v. foris r. | cupientem E v. a. G. |
 mandit E. 10 uoluptati d v. uolunt- r. 10. 11 societati-
 que G. 16 quondam f. quendam ll. S. quoddam v. | alicam
 ego. cfr. XVIII 109. 112. XXII 128. alitum G E f. halitum d S.
 alimentum v. | ac om. d. | medulla d J. -am G F² E v. medallam
 F¹. 17 et G d v. ex r. 19 descendente v. -tem G F³ d E.
 descentem F¹. | annona Budaeus de asse p. 288. anima ll. v. a. C.
 20 esse ego. est ll. v. | opesque d C. opusque r. olusque v. |
 facere E v. fecere r C. 21 aliqua quoque G d. 22 saginato
 d C. signato rv.

mensa non capiat. silvestres fecerat natura corrudas, ut passim quisque demeteret. ecce altiles spectantur asparagi, et Ravenna ternos libris rependit. heu prodigia ventris! mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet 55 plebei! aquae quoque separantur, et ipsa naturae elementa 5 vi pecuniae discreta sunt. hi nives, illi glaciem potent poenasque montium in voluptatem gulæ vertunt. servatur rigor aestibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. decocunt alii aquas, mox et illas hiemant. nihil 56 utique homini sic, quomodo rerum naturae, placet. etiamne 10 herba aliqua diviti tantum pascitur? nemo Sacros Aventinosque montes et iratae plebis secessus circumspexerit? macellum certe aequabit quos pecunia separaverit. itaque, Hercules, nullum macelli vectigali maius fuit Romae clame 15 more plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius, conpertumque non aliter quaestuosius censum haberí aut tutius ac minore fortunae iure: cum credatur pensio ea pauperrumis, in solo sponsor est et sub die redditus superficiesque caelo 20 quocumque gaudens.

57 <3> Hortorum Cato praedicat caules. hinc primum agricolae aestimabant prisci et sic statim faciebant iudi-

§ 57: Cato 156, 1. (cfr. § 136. § 139).

1 corrudas G C. orr- F. horr- E. horridas d. -dos v.
 3 ternis E v. a. G. 4 carduis uesci *cum dT geminari voluit P.*
 5 aquae G F E v. iam d. 6 ui G E v. in F d T. | discreta E v.
 -tum F. decretum r T f. | hic ... illic d T. | potent d v. potent
 G F². ponent r. 8 rigor ego. ligora F d. ligura G. ligur E.
 algor v. liquor U 392 D. 11 diuiti S. -tia ll. -tiis v. | pa-
 scitur ll. v. nascitur C. *an* pascetur? 12 dist. Müller emend.
 III 32. 13 macellum ego. mox enim ll. H. mons enim v.
 mors Verc. mos enim P. lex enim Strack. | cerce F. census
 U 393 D. | aequauit F. | pecunias F. 14 uectigali ego. -gal
 ll. v. *an* nullum quam macelli uectigal? | maius d v. malus G F.
 -lum E. 15 incausantis G F. 16 messis G. 18 fortunae d v.
 fortitudine r. | quam cum S. dist. ego. | pauperrumis ego. pau-
 erum is (his J) ll. v. pauperum iis quibus (quis U 393) Strack.
 19 et his sub s. | dio G. 22 *an* agricultoras? | aestima-
 antur v. a. S.

cium, nequam esse in domo matrem familias — etenim haec cura feminae dicebatur —, ubi indiligens esset hortus, quippe e carnario aut macello vivendum esse. nec caules, ut nunc maxime, probabant, damnantes pulmentaria 5 quae egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere, nam gari desideria etiam in exprobatione erant. horti maxime 58 placebant quae non egerent igni parcerentque ligno, expedita res et parata semper, unde et acetaria appellantur, facilia concoqui nec oneratura sensus cibo et quae minime 10 accenderent desiderium panis. pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam atque non Indicum piper quaesitum quaeque trans maria petimus. iam in fenestris suis plebs urbana imagine hortorum 59 cotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi prospectus omnes coegit multitudinis innumerae saeva latrocinatio. quamobrem sit aliquis et his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari, et contingat aliqua gratia 15 operaे curaeque nostrae Vergilio quoque confessò, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

(20) Hortos villaе iungendos non est dubium riguoso- 60 que maxime habendos, si contingat, praeffluo amne, si

§ 58: Cato 156, 1. — § 59: Diodor. XII 4. Verg. Geo. IV 6. — § 60: Col. XI 3, 8. (X 23—26). 11. 10. 13. (X 45).

1 esse in dC. essint GF. essent E. esset in v. 2 indulgens dC. indulgens rs. intelligens v. 2. 3 extra hortus sD.
 3 esse v. et ll. esse sed H. ei S. an at? 4 caules v. cautes ll. 6 gari FdE Budaeus. ganari G. carnis s v. a. G. carnari S. 7 quae Strack. quia (qua F¹) ll. v. a. J. locum nondum sanatum puto. 9 nec oneratura Verc. -uro v. ne cone (quo ne d) natura GFd. ne cum e natura E. | sensus ego. cfr. XVIII 118. XX 65. 85. 237. 240. sensu ll. sensum v.
 10 accenderens F¹. -derent aut (ad v) E v. a. G. | panis ll. v. a. D. ueneris P. del. U 394. an potus? 12 transmarina dT. 13 iam quoque dT v. a. G. | imagine ego. in imag- ll. v. 14 antequam v. antiquam GF. -qua E. -qui. Iam d. 18 uideamus v. -emus ll. 19 familia GFdQv. prouincia E. 21 humorem GF. | prohibere G. 22 uilla E. 23 praeffluo dT H. praeffluua GF. -fluua E. perffluo s. proffluo v. | amne T v. amne ne d. ne r.

minus, e putoe rota organisve pneumaticis vel tollenonum haustu rigatos. solum proscindendum a favonio in autumnum praeparantibus post **XIII** dies iterandumque ante brumam. **VIII** iugerum operis palari iustum est, fimum **III** pedes alte cum terra misceri, areis distingui easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini scatebrisque decursus.

(21) In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia cartilagine, alia carne aut utroque, alia cortice aut **cute** et cartilagine, alia tunicis carnosis.

- 61 (22) Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, aliorum non nisi extra. quaedam iacent crescuntque, ut cucurbitae et cucumis; eadem pendent, quamquam graviora multo etiam iis, quae in arboribus gignuntur. sed **15** cucumis cartilagine et carne constat, cucurbita cortice et cartilagine; cortex huic uni maturitate transit in lignum.
 62 terra conduntur raphani napique et rapa, atque alio modo inulae, siser, pastinaceae. quaedam vocabimus ferulacea, ut anetum, malvas. namque tradunt auctores [in Arabia] **20** malvas septimo mense arborescere baculorumque usum
 63 praebere. exemplo est arbor malvae in Mauretania Lixi

§ 61: Verg. Geo. IV 121. Th. H. I 10, 10. — § 62: Th. H. I 3, 2. 9, 2. (cfr. Plin. XIII 123). — § 63: cfr. XIX 173. 174.

1 putoe rota *H* cum *Turn.* *adv.* **10, 20.** putecruta d. pute (-tae **F**) crita *r.* putoe pertica *v.* | tollenonum *coni.* *Palmarius.* tollennonum (-ouum d) **Fd.** tollendonum **E.** -do non *v. a.* *C.* tollentem nonum **G.** tollonibus *s.* 2 haustu **Sv.** hastu **GFd.** -tum **E.** | rigatos **FdS.** -tus **G.** -to **E.** rigandos **C.** -do *v.*
 3 praeparandum est *v. a.* *S.* | Et post **F.** 4 **VIII** et **III** (*v. 5*) ego. octo et tres *ll.* *v.* scribendum erat octonis et ternos. | parari **sD.** at cfr. *Col. X* 45. 5 *an areas?* 10 carne aut ego. carnea *ll.* carne alia *J.* (alia semine, alia cortice, alia cute, alia (aut) cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis *v.*). 12 et om. d. 14 cucuruita **Q.** -bita **D.** 16 et carne — 17 cartilacine **QS.** om. *ll.* *v.* 18 napicique **Gd.** 20 *uncos ego posui coll.* *Theophr.* in arabia *fictum videtur ex mabia* (= malua).
 21 baculorum quoque *S.* -orum *v. a.* *H.* 22 praebentes **q** cum **Q.** | extemplo **B.** | est arbor maluae (-ue **Q**) **QS.** sed re malua *ll.* sed et arbor est malua **B.** | dist. **S.**

oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur,
cc passibus ab oceano iuxta delubrum Herculis antiquius
Gaditano, ut ferunt. ipsa altitudinis pedum xx, crassitu-
dinis quam circumplexi nemo possit. in simili genere
habebitur et cannabis. nec non et carnosa aliqua appel-
labimus, ut spongeas in umore pratorum enascentes. fun-
gorum enim callum in ligni arborumque natura diximus 16, 31.
et alio genere tuberum paulo ante. 33 sqq.

5. (23) Cartilaginum generis extraque terram est cu- 64
cumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. nullo
quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promo-
ventibus in solem rotis olitoribus rursusque hibernis die-
bus intra specularium munimenta revocantibus. quin et
lacte mulso semine eorum biduo macerato apud antiquos
15 Graeciae auctores scriptum est seri oportere, ut dulciores
fiant. crescent qua coguntur forma. in Italia virides et 65
quam minimi, in provinciis quam maximi et cerini aut
nigri placent. copiosissimi Africæ, grandissimi Moesiae.
cum magnitudine excessere, pepones vocantur. vivunt
20 hausti in stomacho in posterum diem nec perfici queunt in
cibis, non insalubres tamen plurimum. natura oleum odere
mire nec minus aquas diligunt, desecti quoque. ad eas 66
modice distantes adrepunt, contra oleum refugiunt aut, si

§ 64: Col. XI 3, 52. (Geop. XII 19, 3). 51. Pallad. IV 9, 7.
Geop. XII 20, 3. Th. H. VII 1, 6. 3, 5. C. III 9, 4. II 14, 3. —
§§ 65. 66: Th. H. VII 3, 5. Pallad. IV 9, 9. 8. Geop. XII 19, 5. 7.
Th. C. V 6, 7.

2 cc Q. c & is d. 4 circumplectione mo Q. -ionem GF.
5 habenda est Q. 5. 6 appellauimus GF. 6 nascen-
tes G. 7 enim ll. v. aut Q. 9 cartilaginei v. a. S. 12 oli-
toris G. -riis S. 13 qui nec E. quin d H. 14 lacte aut
mulsa Schneider ad Pallad. p. 386. 17 citrini v. a. H.
18 dist. Salm. | moesiae d S v. moaestae GF. modeste E.
19 cum FEG. ubi cum G d Salm. Ast cum S v. | magnitudinem
d Q. an ubi communem (*vel* suam *vel* modicam) magnitudinem?
21 dist. G. | naturae T. natant v. a. G. plurimum — quoque
om. Q. locum nondum sanatum puto; an plurimorum naturae
(cfr. XX 109) *vel* puncto ante posito plurimum umore iuuantur
(cfr. Col. XI 3, 48)? 22 dist. S. 23 at si F¹. ac si Q.S.

quid obstet vel si pendeant, curvantur intorquenturque. id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiciatur, a quattuor digitorum intervallo dependentibus ante posterum diem, at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. iidem in fistulam flore demisso mira longitudine 5
 67 crescent. ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus factum, melopeonas vocant. non pendent hi, sed humi rotundantur, colore aureo. mirum in his praeter figuram coloremque et odo- 10 rem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes,
 68 statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingent, fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre et recidere duum digitorum relictam stirpe circa vernum aequinoctium. ita 15 in medulla rubi semine cucumeris insito terra minuta simoque circumaggeratas resistere frigori radices. cucumerum Graeci tria genera fecere, Laconicum, Scytalicum, Boeotium; ex his tantum Laconicum aqua gaudere. sunt qui herba, nomine quae vocatur culix, trita semen eorum 20 maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur.

69 (24) Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in nascendo. aequi hiemem odere, amant rigua ac simum. seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter aequinoctium vernum et solstitium, Parilibus tamen aptissime; 25 aliqui malunt ex kal. Mart. cucurbitas et nonis, cucumis et per Quinquatrus serere. simili modo reptantibus flagellis

§ 68: Col. XI 3, 53. Pallad. IV 9, 9. 8. Th. H. VII 4, 6. —
 § 69: Col. XI 3, 48. 49. 53. Pallad. IV 9, 7. 16.

1 uel si penedeant E. uel si pendeat G. uersi pandantur H ex coni. Dal. | curuantur (curb- Q) Qv. curuanturque ll. | intorquenturque Q.S. om. ll. v. 2 deprehendas Q.S. 3 a om. Q.S.

5 fistulam Q.S. -la ll. v. | demisso Q.G. dim- ll. v. 6 cum ll. v. quam Q.D. sed cfr. § 128. 7 probent Q. 9 rotundantur F(?)v. rotond- d. rutund- Q. rutumd- G. rutum tantum E.

9. 10 colore aureo Q.D. om. ll. v. 20 herba quae uocatur culix nomine v. a. D. | tritam d. adtrita Q.D. 21 macerari iubent Q. 26 cucumeres v. a. S. | ex nonis d. | dist. ego.

scendantis parietum aspera in tectum usque natura
sublimitatis avida. vires sine adminiculo standi non sunt,
velocitas pernix, levi umbra camaras ac pergulas operiens.
inde haec prima duo genera, camararium et plebeium, 70
5 quod humi crescit; in priore mire tenui pediculo libratur
pondus immobile aurae. cucurbita quoque omni modo
fastigatur, vaginis maxime vitilibus, coniecta in eas post-
quam defloruit, crescitque qua cogitur forma, plerumque
[et] draconis intorti figura. libertate vero pensili concessa
10 iam visa est VIII pedum longitudinis. particulatim cucu-
mis floret, sibi ipse superflorescens, et sicciores locos pa-
titur, candida lanugine obductus magisque, dum crescit.

Cucurbitarum numerosior usus. et primus caulis in 71
cibo, atque ex eo in totum natura diversa. nuper in
15 balnearum usum venere urceorum vice, iam pridem vero
etiam cadorum ad vina condenda. cortex viridi tener,
deraditur nihilominus in cibis. cibus saluber ac lenis
pluribus modis, ex his tamen, qui perfici humano ventre
non queant, sed non intumescant. semina, quae proxima 72
20 collo fuerunt, proceras pariunt, item ab imis, sed non

§ 70: Th. H. VII 3, 5. C. V 6, 4. (7). H. VII 3, 1. — § 71:
Col. XI 3, 49. X 385 sqq. (Apicius III 76). — § 72: Col. XI
3, 50. X 382 sqq. Pallad. IV 9, 16.

1 scandentis D G F S. -dentes rv. scandent is (= iis) Müller
emend. III 33. an scandunt et? | parietum B. per artetum d.
per artecum D¹ G F E. (-esum v. a. B.). per partecum D². per
astecum S. per parietum S. 3 pergulas D² E v. -la r. | ape-
riens G. operientes v. a. G. an operiente? 4 prima D² v.
rima r. 5 quod D² v. q, D¹. quo r. quoniam coni. J. | crescit
ego. cfr. § 61. creuit D². credi r. creditur v. conditum S. repit C.

7 fastigiatur D F C. sed cfr. § 146. XVII 106. XVIII 52.
172. XXI 14. XXIV 178. XXXVI 92. II 89. IX 113. XIII 71. |
utilibus D² F v. uti- r. | coniecta G d E v. -tas D¹ F. contexta D² D.

9 uncos ego posui. 10 VIII f. 13 primis d. 14 at
corticis in totum coni. Dal. locum nondum sanatum puto.

15 urceolorum Q D. 17 cibi D¹. | cibis del. D² D. cibos E
v. a. G. | salubres E v. a. G. | lenis D G F d G. lenes E H. leuis
T S. leues v. 18 ex his (iis S) tamen D² d T S S. existimū D¹ F.
existimatur G. -mant v. sed sexis Q. 19 neq; ant Q.

an proxima a collo?

comparandas supra dictis; quae in medio, rotundas; quae in lateribus, crassas brevioresque. siccantur in umbra et,
 73 cum libeat serere, in aqua macerantur. cibis quo longiores tenuioresque, eo gratiore, et ob id salubriores quae pendendo crevere, minimumque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. eas, quae semini serventur, ante hiemem praecidi non est mos, postea fumo
 74 siccantur condendis hortensiorum seminibus, rusticae suppellectili. inventa est ratio, qua cibis quoque servarentur — eodemque modo cucumis — usque ad alios paene pro- 10 ventus; et id quidem muria fit. sed et scrobe opaco in loco harena substrato fenoque sicco operto ac deinde terra virides servari tradunt. sunt et silvestres in utroque genere et omnibus fere hortensiis. sed et his medica
 20, ³
^{et 13} tantum natura est, quam ob rem differentur in sua 15 volumina.

75 (25) Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur
 18, ¹²⁶
^{sqq.} omnia. in quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda, latiora vero et concava feminini, praestantiora suavitate 20 et ad condiendum faciliora; saepius sata transeunt in mare. iidem naporum quinque genera fecere, Corinthium, Cleonaeum, Liothasium, Boeotium et quod per se viride
 76 dixerunt. ex his in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda fere radice. solum enim hoc genus superne tendit, 25

§ 73 extr.: Pallad. IV 9, 16. — § 74: cfr. Nicander ap. Athenaeum IX 14 p. 372 e. Geop. XII 19, 15. 17. — § 75: Th. H. VII 4, 3. cfr. Plin. XVIII 129. Pallad. XIII 5, 3. Col. II 10, 23. Pallad. VIII 2, 2. — §§ 75. 76: Th. H. VII 4, 2. cfr. Athenaeus II 48 p. 56 f.

1 rotundas D²Qv. rotondas d. rumtundas D¹G F. rumpundas E. 4 eo v. et ll. S. ex f. lacunam indic. J. an eo et? | crassiores d. 8 condiendis D (puncto ante posito). 9 seruatur DF. 11 in muria C. | scrobeofacto D². sacrobeofaco d.
 12 operto ego. -tis ll. S. -tos v. 19 Graeci (pro medici) P. cfr. XVIII 129. 21 condiendum D²Qv. -dendum r. | saepius DFTQS. quae saepius rv. spissius P. cfr. XVIII 129 et Theophr. 22 quattuor coni. P et Dal. 23 quod et coni. Dal. et quod — dixerunt deleri voluit P.

non, ut cetera, in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorū patientissimum. ab eo Boeotium dulce est, rotunditate etiam brevi notabile, neque, ut Cleonaeum, praelongum. in totum quidem quorum levia folia, ipsi 5 quoque dulciores; quorum scabra et angulosa et horrida, amariores. est praeterea genus silvestre, cuius folia sunt 77 erucae similia. palma Romae Amiterninis datur, dein Nursinis, tertia nostratibus. cetera de satu eorum in rapis dicta sunt.

18, 129

10 (26) <1> Cortice et cartilagine constant raphani, mul- 78 tisque eorum cortex crassior etiam quam quibusdam ar- borum. amaritudo plurima illis est pro crassitudine cor- ticos — cetera quoque aliquando lignosa — et vis mira colligendi spiritum laxandique ructum. ob id cibus in- 79 15 liberalis, utique si proxime olus mandatur; si vero ipse cum olivis druppis, rarer ructus fit minusque faetidus. Aegypto mire celebratur olei propter fertilitatem, quod e semine eius faciunt. hoc maxime cupiunt serere, si liceat, quoniam et quaestus plus quam e frumento et minus 20 tributi est nullumque ibi copiosius oleum. <2> Genera 80 raphani Graeci fecere tria foliorum differentia: crispi at- que levis et tertium silvestre. atque huic levia quidem, sed breviora ac rotunda copiosaque ac fruticosa, sapor autem asper et medicamenti instar ad eliciendas alvos. et 25 in prioribus tamen differentia semine, quoniam aliqua peius,

§ 77: Col. X 419 sqq. Martial. XIII 20. cfr. Plin. XVIII 130. 131. — § 78: Th. H. I 6, 7. 2, 7. Diosc. II 137. — § 79: cfr. XV 30. Diosc. I 45. — § 80: Th. H. VII 4, 4.

1 in terra F. in tram d. inter a G. | thracitum Fd. trac- G. threitum E. Threcium J. 2 ab eo v. ab DF. at dD. a r.

4 levia D²D. laeuia sP. teuia D¹. teui F. tenuia rH. (-iora v). 7 datur dein dEv. om. r. 7. 8 nursinis dC. (nursiis v). arsis E. Marsiis S. om. r. Marsicis D. 12 illis est ego. illic et DFd. illis est et EH. hic et G. illi est et v.

16 druppis Q.S. druptis GE. drupstis D²F. drupstris D¹. drustis d. drupis B. | fit DFS. 17 fertilitatem D²Tv. -tate F. feritate D¹. -tatem r. | de d v. a. G. 20 ibi DdTSD. om. rv.

22. 23 quidem folia sed D² v. a. G. D. 25 a semine est H. seminis est v.

aliqua admodum exiguum ferunt. haec vitia non cadunt
 81 nisi in crispa folia. <3> Nostri alia fecere genera: Algi-
 dense a loco, longum atque tralucidum, alterum rapi
 figura, quod vocant Syriacum, suavissimum fere ac tener-
 rimus hiemisque patiens praecipue. verum tamen e Syria 5
 non pridem advectum apparet, quoniam apud auctores
 82 non reperitur; id autem tota hieme durat. etiamnum unum
 silvestre Graeci cerain vocant, Pontici armon, alii leucen,
 nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. in
 omnibus autem probandis maxime spectantur caules, in- 10
 mitium enim rotundiores crassioresque ac longis canalibus;
 folia ipsa tristiora et angulis horrida.

83 <4> Seri vult raphanus terra soluta, umida. fimum
 odit palea contentus. frigore adeo gaudet, ut in Germania
 infantium puerorum magnitudinem aequet. seritur post 15
 id. Feb., ut vernus sit, iterumque circa Vulcanalia, quae
 satio melior. multi et Martio et Aprili serunt et Septembri.
 incipiente incremento confert alterna folia circumobruere,
 ipsos vero adcumulare, nam qui extra terram emersit,
 84 durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia 20
 per hiemem iubet et, ne lacunae stagnent, accumulari;
 ita in aestatem grandescere. quidam prodidere, si palo
 adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine,
 deinde in semen fimumque et terra congeratur, ad magni-
 tudinem scrobis crescere. praecipue tamen salsis aluntur; 25
 itaque etiam talibus aquis rigantur et in Aegypto nitro

§ 81: Col. XI 3, 16. 59. — § 82: cfr. XX 22. Th. H. IX
 15, 5. Diosc. II 138. Pallad. XI 11, 4. (Col. VI 17, 8. IX 4, 5.
 XII 9, 3). Th. H. VII 6, 2. — § 83: Col. XI 3, 47. 62. Pallad.
 IX 5, 1. 2. Col. XI 3, 47. 18. Th. H. VII 1, 2. — § 84: Th. C.
 V 6, 2. II 15, 6. Pallad. IX 5, 3. (Plin. XXXI 115). Th. C. II
 5, 3. 16, 8. VI 10, 8. Pallad. IX 5, 2.

5 praecipue. uerum tamen *ego*. praecipuum tamen *ll. v.* |
e ego. est *ll.* est quod *e v.* ex *D.* 8 *cerain U 398 e Theophr.*
ceram d T. *cherain r.* *cherian (-am v)* *S v.* *agrion C e Diosc.*
 9 *harmonaciam d.* *harman- G.* 11 *crassioresque sunt ac*
D²S D. 12 *an crispiora (vel hirsutiora)? cfr. Theophr.*
 22 *aestate d v. a. G.* *an recte? ēv τῷ θέρει Theophr. C. V 6, 2.*
 26 *rigantur D²Q D.* *frig- D¹G F d.* *irrig- E(?)v.*

sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui. in totum quo- 85
que salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis
similes. namque et cocti dulcescunt et in naporum vicem
transeunt. crudos medici suadent ad colligenda acria
5 viscerum cum sale iejunis esse, atque ita vomitionibus
praeparant meatum. tradunt et praecordiis necessarium 86
hunc sucum, quando φθειρίας cordi intus inhaerentem
non alio potuisse depelli conpertum sit in Aegypto, regibus
corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecanibus.
10 atque, ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis
Delphis adeo ceteris cibis praelatus raphanus, ut ex auro
dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. scires non 87
ibi genitum M'. Curium imperatorem, quem hospitum
legatis aurum repudiatur adferentibus rapum torrentem
15 in foco inventum annales nostri prodidere. scripsit et
Moschion Graecus unum de raphano volumen. utilissimi
in cibis hiberno tempore existimantur, iidemque dentibus
semper inimici, quoniam adterant; ebora certe poliunt.
odium is cum vite maximum, refugitque iuxta satos.
20 (27) Lignosiora sunt reliqua in cartilaginum genere a 88
nobis posita, mirumque omnibus vehementiam saporis esse.
ex his pastinaceae unum genus agreste sponte provenit,

§ 85: Celsus I 3. Diosc. II 137. Geop. XII 22, 5. 8. — § 86:
Gargil. p. 133, 8—13. — § 87: Cic. Cato M. 16, 56. de re publ.
III 28, 40. Val. Max. IV 3, 5. Geop. XII 22, 9. Th. H. IV 16, 6.
C. II 18, 4. (Plin. XVII 239). Pallad. IX 5, 3. — § 88: Celsus
II 31. Col. IX 4, 5. VI 17, 8. Pallad. III 24, 9. Col. XI 3, 35.

5 dandos cum E(?) v. a. S. | iejunis esse (= edere) ll. (v).
iaiunos (ieiu- S) esse Q.S. dandos esse D. 7 Φteipiacin Q.S.
pthiriasim d. hithiriasim (-sin S) D¹GFS. ithiriasim (-sin E)
D²E. phthisin v. 8 expelli Q. 12 dicaretur dv. dedica-
retur S. -catus Q. duceretur r. | e ll. v. ex Q.S. 13 M'. v.
M Qd. M r. del. D². | corium D¹Fd. augurium D². | impera-
toris D². | hospitum dT. -itium D¹GF. -tio Ev. ab hostium
D²S D. Samnitium G. 14 rapa Q.S. 19 satos GEv. ratos
D¹Fd. satas Q. satus D². 21 etiam omnibus uehementibus
G. | saporis Dv. -ori r. | inesse v. a. S. 22 agreste Ddv. -tis
rS. | prouenit ll. D. prouenit staphylinos Graece dicitur v (e
Colum. IX 4, 5. cfr. Plin. XX 30).

alterum Graeciae seritur radice vel semine vere primo vel
autumno, ut Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri,
89 Octobri, solo quam altissime refosso. annicula utilis esse
incipit, bima utilior, gratior autumno patinisque maxime,
et sic quoque virus intractabile illi est. hibiscum a pasti-
naca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinae
utile. est et quartum genus in eadem similitudine pasti-
naceae, quam nostri Gallicam vocant, Graeci vero daucon,
cuius genera etiam quattuor fecere, inter medicamenta
25, 110 dicendum.

10
90 (28) Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit flagi-
tans omnibus annis e Germania. Gelduba appellatur ca-
stellum Rheno inpositum, ubi generositas praecipua, ex
quo appare frigidis locis convenire. inest longitudine
nervus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna 15
parte relicta, quae mulso in cibis temperata etiam in
gratiam vertitur. nervus idem et pastinacae maior, dum-
taxat anniculae. siseris satus mensibus Februario, Martio,
April, Augusto, Septembri, Octobri.

91 (29) Brevior his est et torosior amariorque inula per 20
se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluber-
rima. pluribus modis austeritate victa gratiam invenit.
namque et in pollinem tunditur arida liquidoque dulci
temperatur, et decocta posca aut adservata vel macerata
pluribus modis et tunc mixta defruto aut subacta melle 25
92 uisive passis aut pinguibus caryotis. alio rursus modo
cotoneis malis vel sorbis aut prunis, aliquando pipere aut
thymo variata defectus praecipue stomachi excitat, inlustrata
maxime Iuliae Augustae cotidiano cibo. supervacuum eius
semen, quoniam oculis ex radice excisis, ut harundo,

§ 89 extr.: Th. H. IX 15, 5. 8. 20, 2. — § 90 extr.: Col. XI
3, 35. 18. — § 92: Col. XI 3, 35. Pallad. III 24, 13.

1 graeciae dTS D. graece r. del. v. 8 daucon B. dau-
cum DGF. claucon (gl- v) Ev. claucum d. idaucum Q. 12 e fH.
ex Q.S. ae DF. a rv. 16 q; in mulso G. 18. 19 Martio
April v. aprilii martio ll. 20 est om. DF. 26 caryotis C.
treo- dE. cario- v. cereo- DF. cerectis G.

seritur, et haec autem et siser et pastinaca utroque tempore, vere et autumno, magnis seminum intervallis, inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiose fructicat. siser transferre melius.

5 (30) Proxima hinc est bulborum natura, quos Cato 93 in primis serendos praecipit celebrans Megaricos. verum nobilissima est scilla, quamquam medicamini nata exacuen-
doque aceto. nec ulli amplitudo maior, sicuti nec vis
asperior. duo genera medicae, masculae albis foliis, femi-
10 nae nigris. set tertium genus est cibis gratum, Epimenidu
vocatur, angustius folio ac minus asperum. seminis pluri-
mum omnibus; celerius tamen proveniunt satae bulbis
circa latera natis et, ut crescant, folia, quae sunt his
ampla, deflexa circa obruuntur; ita sucum omnem in se
15 trahunt capita. sponte nascuntur copiosissimae in Baliali-
bus Ebusoque insulis ac per Hispanias. unum de eis vo-
lumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas
vires, quas proximo reddemus libro. reliqua genera ^{20, 102} 95
bulborum differunt colore, magnitudine, suavitate, quippe
20 cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica.
post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli.
genera Graeci haec fecere: bolbinen, setanion, opitiona, cyica,

§ 93: Cato 8, 2. Celsus IV 16. Diosc. II 202. (cfr. Plin. XX
97). Th. H. VII 12, 1. — § 94: Th. H. VII (3, 4.) 13, 4. 2, 2.
12, 2. — § 95: Th. H. VII 13, 8. Ovid. rem. am. 797. Diosc.
II 200. (Athenaeus II 65 p. 64 b). Th. H. VII 13, 9. 13, 5.
(VI 8, 1. Plin. XXI 64).

1 autem seritur et *v. a. H.* 2 et *om. G.* 2. 3 nullaue
v. a. H. 3 quam ternorum **G***E**v.* quat- *r.* 4 siser **D**¹**F***d***D**.
siser autem **G***v.* si seras **D**²**E**. 5 hic **G***d.* his *v. a. S.*
6 praecipit **D***F**v.* -cepit *r***G**. 8 sicuti **D**²**F**²**G***d***D**. sicut *rv.* |
nec uis **D**²*d**v.* nec ui **G****F**². ne cui **D**¹. in cui **F**¹. in haec ui **E**.
9 medice **G**. -cinae *d.* -ca **C**. | masculae *ego*. -le **Q**. -lum
ll. Brot. -lus *v.* 9. 10 femine **Q**. -ina **G***E* *v. a. D.* 10 set
ego. et *ll. v.* | est *om. Q**S.* | epimendu **E**. eppymoenito **Q**. epi-
menidium *v. a. S.* 11 angustiis **Q**. | asperum **Q**. -ro *ll. v.*
15 copiosissimae *ego*. -ime *ll. v.* cfr. XXII 62. 22 bolbinen
G. bolui- **F***s*. bului- **D**. bulbi- *rv.* | opitiona, cyica **J** (leucoion
add. S). opythion acocisiam **S**. pytion cocoygiā **G**. pytyon
(pythion **d**) acocoygiam (-an **D**²**E**) *r.* pythion, acrocorion *v.*

aegilopa, sisyrinchion. in hoc mirum imas eius radices crescere hieme, verno autem, cum apparuerit viola, minui 96 ac contrahi, tunc deinde bulbum pinguescere. est inter genera et quod in Aegypto aron vocant, scillae proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae estur 97 et cruda. effodiuntur bulbi ante ver aut deteriores illico fiunt. signum maturitatis est folia inarescentia ab imo, vetustioresque improbant, item longos ac parvos; contra rubicundis rotundioribusque laus et grandissimis. amari- 10 tudo plerisque in vertice est, media eorum dulcia. bulbos non nasci nisi e semine priores tradiderunt, sed in Praenestinis campis sponte nascuntur ac sine modo etiam in Remorum arvis.

98 6. (31) Hortensiis omnibus fere singulae radices, ut 15 raphano, betae, apio, malvae, amplissima autem lapatho, ut quae descendat ad tria cubita — silvestri minor —, et umida effossa quoque diu vivit. quibusdam tamen capillatae, ut apio, malvae, quibusdam surculosae, ut ocimo, aliis carnosae, ut betae, ut magis etiamnum croco; aliquis 20 ex cortice et carne constant, ut raphano, rapis; quorundam geniculatae sunt, ut graminis. quae rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut

§ 96: Th. H. VII 12, 2. I 6, 6. (VII 13, 2). Diosc. II 195.
197. — § 97: Th. C. VI 10, 7. — § 98: Th. H. I 6, 6. VII 2, 7. (8).
I 6, 6. 7. — § 99: Th. H. VII 2, 7. I 6, 9. 11.

1 aegilopa *C.* -pas *S.* aegilipas (eg- d. aegyl- G) DGFD.
-pa *S.* aegy///lippa *E.* | sisyrinchion *C.* (isor- v). sisorychion *L.*

2. 3 minui ac v. -nuthac D¹GF. -nuta d. -nus ut hac *E.*
-nui et D²G. (*an* minui has, contra ipsum deinde?). 6 estur
iS. esetur D¹F. edetur *E.* editur D²S. satur G. seritur d. eda-
tur v. 8 fiunt D²dQG. fidunt D¹GF. findunt *E.* fiunt, si
finduntur v. | est *om.* *E?* v. a. *D.* cfr. XVIII 250. *an* sunt?

9 uetustiores GdE v. a. *D.* *an* uiridioresque? | improbantur
QS. | longe Q. -gi *S.* | ac D²QSS. et GEv. e r. | parui QS.
-uis d. 12 sed in TQS, sed in in d. sed et in rv. sed et G.

13 nascuntur *om.* G. | *an* scillae modo? cfr. § 94 init.
(106). 17 dist. P. | minores tumidae v. a. *H.* 20 ut DFds.
aut Ev. *om.* G. *an* vel (et)? cfr. XVII 121. 23 pluribus i.

atriplex et blitum. scilla autem et bulbi et cepae et alium non nisi in rectum radicantur. sponte nascentium quae-dam numerosiora sunt radice quam folio, ut spalax, per-dicium, crocum. florent *confertim* serpullum, habrotonum, 100 5 napi, raphani, menta, ruta, et cetera quidem, cum coe-pere, deflorescunt, ocimum autem particulatim et ab imo incipit, qua de causa diutissime floret. hoc et in helio-tropio herba evenit. flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. folia cadunt a cacuminibus origano, inulae et 10 aliquando rutae iniuria laesae. maxime concava sunt cepae, getio.

(32) Alium cepasque inter deos in iureiurando habet 101 Aegyptus. cepae genera apud Graecos Sarda, Samothracia, Alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudeaeae 15 nominata. omnibus etiam odor lacrimosus et praecipue Cypriis, minime Cnidiis. omnibus corpus totum pingui tunicarum cartilagine. e cunctis setania minima, excepta 102 Tusculana, sed dulcis. schista autem et Ascalonia con-diuntur. schistam hieme cum coma sua relincunt, vere 20 folia detrahunt, et alia subnascuntur iisdem divisuris, unde et nomen. hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius quam in semen.

§ 100: Th. H. VII 3, 1. 9, 2. (Plin. XXI 100). 3, 1. I 9, 4. 10, 8. — § 101: cfr. II 16. Iuvenal. XV 9. Th. H. VII 4, 7. Col. X 123. Lucil. ap. Non. p. 200 M. 2. Th. H. VII 4, 11. V 1, 6. (I 5, 2. 6, 7. C. I 4, 1). — §§ 102—104: Th. H. VII 4, 7. 8. 9.

1 blitum **D²v.** bitum **G.** bitum **r.** | caepe **GdE** *Dal.* cepe **v.**
2 radicantur **E****v.** reducantur **DF.** -cuntur **r.** 3 sunt
om. **G.** | spalax **S** e *Theophr.* galax **d.** calax **rv.** aspalax **B.**
3. 4 perdicium **B.** -dictum **D.** -diotum **rv.** 4 confertim
Bodaeus e *Theophr.* cum fraxino **ll.** **v.** **a.** **H.** *an* cuncta protinus?
cfr. XVI 94. 11 getio **v.** (cfr. U 402). getyo **DFd.** gethyo
EC. gethon **S.** grecie **G.** 14 alsydena **DF.** Cnidia *coni.* **B.**
e *Theophr.* | schista **B.** scista **DGFd.** scirta **E.** 15 etiam
ll. **v.** fortasse autem. *an* omnibus etiam — Cnidiis *transponenda*
sint post cartilagine? 16. 17 pingui tunicarum **U 403.** pingui-
tudinis earum **ll.** **v.** **a.** **D.** paene tunicarum **P.** 18. 19 con-
duntur **dE** **v.** **a.** **G.** 22 semen **S** **B.** semet **D¹GFdE.** semine
D². -ina **C.** semet ipsa **v.** semen. Et **D.**

103 Ascaloniarum propria natura. etenim velut steriles sunt ab radice, et ob id semine seri illas, non deponi iussere Graeci, praeterea serius circa ver, at cum germinent, transferri, ita crassescere et properare cum praeteriti temporis pensitatione. festinandum autem in iis est, quoniam maturae celeriter putrescunt. si deponantur, caulem emit-
 104 tunt et semen ipsaeque evanescunt. est et colorum differentia; *in* Isso enim et Sardibus candidissimae proveniunt. sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant, an eaedem sint quae Ascaloniae, quoniam satis capita crassescunt, 10 depositis caulis et semen. distant saepe tantum dulci.
 105 apud nos duo prima genera: unum condimentariae, quam illi getion, nostri pallacanam vocant, seritur mensibus Martio, Aprili, Maio, alterum capitatae, quae ab aequinoctio autumni vel a favonio. genera eius austertatis ordine: 15 Africana, Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina, optima autem quae rotundissima. item rufa acrior quam candida, et sicca quam viridis, et cruda quam cocta *sicut* quam
 106 condita. seritur Amiternina frigidis et umidis locis, et sola alii modo capite, reliquae semine proximaque aestate 20 nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod increscit. sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. ergo omnibus annis separatim semen cepae causa seritur, separatim cepa seminis. ser-

§ 105 extr.: Diosc. II 180. — § 106: Pallad. III 24, 3. Geop. XII 31, 4. (cfr. infra § 115).

1 sterilescunt dT. 3 at ego. a DF. aut SD. om. rv. ($\epsilon\tau\theta'$ δταν βλαστήη Theophr.). an ac? 4 properare cum ego. cum (tunc v. tum S) properare ll. v. 6 maturae Gv. -ra rs.

6. 7 emittunt C. mittunt ll. H. amittunt v. 8 in isso TH. amisso (-sse F¹) ll. Abisso S. Samo v. 9 an D²dv. in r. eaedem Fv. eadem r. 10 sunt E. 11 caules GE B. | semina EB. 13 getion v. getin FE. getyn r. gethyon C. | pallachanam DF. 16 gallicana G. | Ascalonia om. v. a. H.

17 quam candida — 18 cruda om. F¹. 18 et sicca DFD. sicca rv. | sicut ego coll. Diosc. II 180. sicca ll. v. sicca quam condita del. D. 20 ali DGFdS. alio E. allii v. | proximaque v. -ma quae ll. Dal. 21 increscit coni. Dal. inar. ll. v. autem om. d. 24 cepa ego. cepae ll. G. cepe v.

vantur autem optime in paleis. getium paene sine capite 107 est, cervicis tantum longae et ideo totum in fronde, saepiusque resecatur, ut porrum. ideo et illud serunt, non deponunt. cetero cepas ter fosso seri iubent extir-
5 patis radicibus herbarum, in iugera denas libras, intermisceri satureiam, quoniam melius proveniat, runcari praeterea et sariri, si non saepius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. semen ceparum nigrescere incipiens, antequam inarescat, metunt.

10 (33) Et de porro in hac cognatione dici conveniat, 108 praesertim cum sectivo auctoritatem nuper fecerit princeps Nero vocis gratia ex oleo statis mensum omnium diebus nihilque aliud ac ne pane quidem vescendo. seritur semine ab aequinoctio autumno, si sectivum facere 15 libuit, densius. in eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper, si nutriatur in capita, antequam 109 secetur. cum increvit, in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis ante medullam et capitibus retractis tunicisve extremis. antiqui silice vel testa subiecta capita 20 dilatabant — hoc item in bulbis —, nunc sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatae alant neque distrahanter. insigne quod, cum fimo laetoque solo gaudeat, rigua odit. 110

§ 107: Th. H. VII 4, 10. Col. XI 3, 56. 57. (Pallad. III 24, 2).

58. — §§ 108. 109: Col. XI 3, 32. 30. (Pallad. III 24, 11. 12). 31. (Th. C. I 4, 5). Geop. XII 29, 2. — § 110: Col. XI 3, 32. Geop. XII 29, 1. 2. Col. X 189. Martial. XIII 19. Th. H. VI 2, 5.

1 getium *v.* gentium DGFd. genium E. gethyum C.

2 ceruices D1F. 3 resecatur *d.v.* -antur *r.* 4 fosso solo *v. a. S.* 7 sariri D2*d.v.* sacra F1. sacri *r.* 9 incipiens *d.v.* incipiens autem DGF. autem inc- E. | inarescat *D coll. Colum.* inarce- S. marcescant *ll. S.* -cat *v.* 10 hac dG. hanc DFE*v.* hanno G. | cognatione dG. -nem *rv.* | conueniant DF.

11 nuber DF. | fecerit dS. fecit Q. tegerit D1GFE. ytgarit D2. dederit *v.* 12 estatis dE *v. a. G.* | omnibus Gd *v. a. G.*

13 pane om. D1. panem coni. S. D. 16 stercoraturque *v.* -atur. Qui ll. | si del. G. locum recte dist. *v. a. G.* | nutriatur (*an* nutritur?) ego. -itur ll. *v.* 17 alam (pro aream) E. 19 testa Salm. tecta ll. tegula *v. a. S.* 22 in signo DF.

et tamen proprietate quaedam soli constant: laudatissimum Aegypto, mox Ostiae atque Ariciae. sectivi duo genera: herbaceum folio, incisuris eius evidentibus, quo utuntur medicamentarii, alterum genus flavidioris folii rotundiorisque, levioribus incisuris. fama est Melam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione suco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto confestim expirasse sine cruciatu. ampliorem modum negant noxium esse.

111 (34) Alium ad multa ruris praecipue medicamenta 10 prodesse creditur. tenuissimis et quae spernantur universum velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, et his separatim vestitis, asperi saporis; quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. taedium huic quoque halitu, 112 ut cepis, nullum tamen coctis. generum differentia in 15 tempore — praecox maturescit LX diebus —, tum in magnitudine. ulpicum quoque in hoc genere Graeci appellavere alium Cyprium, alii ἀντικόροδον, praecipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. tritum in oleo et aceto mirum quantum increscit spuma. quidam 20 ulpicum et alium in plano seri vetant, castellatimque grumulis inponi distantibus inter se pedes ternos. inter grana digiti IIII interesse debent, simul atque tria folia

§§ 112—114: Th. H. VII 4, 11. Col. XI 3, 20. (Diosc. II 181).
21. (Pallad. XII 6, 1. 2). 22. (Geop. XII 30, 9). 23.

1 quaedam DFS. quadam rv. | constat v. a. G. | laudatissimum ego. -mus in ll. v. semper Plinius porrum neutro genere dixit: cfr. § 107. 118. 183. XX 44. (49). XIII 132. 3 hic eruaceum E. 4 flavidioris coni. Dal. faui- DGFd. suaui- E v. fauioris S. suauioris C. pallidioris Salm. H. αὐχμῶδες σφόδρα Theophr. an aridioris? 5 leuioribus Tf v. leni- r. 9 ampliorem ll. v. an at minorem? cfr. XX 8. 131. 184. 11 spernantur D²S S. om. F¹. sperantur r. separantur v. 11. 12 in uniuersum v. 15 ut E v. om. r. | an cocti? de variatione structurae cfr. Müller de stilo Plin. p. 59, 6. 16 tum v. tamen ll. S. an tum et? 17 graeco DF. 18 antiscorodon C. -rdon ll. v. antiCKOΔPON Q. 19 celebratur Q. | tritu DF. trito d v. a. C. 20 increscit Q.S. cfr. XXVIII 64. -cat GdEv. cas r. 23 III S. om. ll. G. quattuor digitu v et Vincent. Bellov.

eruperunt, sariri. grandescunt, quo saepius sariuntur. maturescentium caules depresso in terram obruuntur; ita 113 cavetur, ne in frondem luxurient. in frigidis utilius vere seri quam autumno. cetero ut odore careant, omnia haec 5 iubentur seri, cum luna sub terra sit, colligi, cum in coitu. sine his Menander e Graecis auctor est alium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superederint, odorem extingui. sunt qui et alium et ulpicum inter 114 Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. alium et 10 semine provenit, sed tarde. primo enim anno porri crassitudinem capite efficit, sequenti dividitur, tertio consummatur, pulchriusque tale existimant quidam. in semen exire non debet, sed intorqueri caulis satus gratia, ut caput validius fiat. quod si diutius alium cepamque in- 115 15 veterare libeat, aqua salsa tepida capita unguenda sunt; ita diuturniora fient melioraque usui et in satu sterilia. alii contenti sunt primo super prunas suspendisse abunde- que ita profici arbitrantur, ne germinent, quod facere alium cepamque extra terram quoque certum est et cauli- 20 culo acto evanescere. aliqui et alium palea servari optime putant. alium est et in arvis sponte nascens — alum 116 vocant —, quod adversus improbitatem alitum depascen- tium semina coctum, ne renasci possit, abicitur, statimque quae devoravere aves stupentes manu capiuntur et, si 25 paulum commorere, sopitae. est et silvestre, quod ursinum vocant, odore simili, capite praetenui, foliis grandibus.

§ 115: Pallad. XII 6, 2. cfr. Plin. XX 43. XIX 106.

1 eruperunt **E****H**. -rint **r****v**. 3 utilius **D²****d****v**. **om**. **r**.

7 radictum **G**. | tostum **G**. 13 non **om**. **G**. 17 primos **D****F**. |
an prunam? singulari enim numero *Plinius ceteris huius modi*
locis constanter usus est: § 113. XX 54. XXIX 45. XXX 44.
XXXII 78. XXXIII 60. XXXIV 104. XXXV 175. aliter est
dictum XIII 39. cfr. etiam Celsus IV 10. V 27, 5. 20 aucto
s. | *an in palea? cfr. § 106. XXV 148. 149. XXIX 92.*
*XXX 115. 121. aliter § 74. 128. | seruare F***E**. 24 stupentes
d**v**. -te **r**. 25 commorere **D****G****F****S**. -ouere **r****T****f****H**. -orauere **v**. |
quod **D****F****d****E****v**. et quod **G****f****S**. 26 odore simili *coni. Dal. J.*
odor est mili **D****G****F****E**. odore mili (mili **d****T**) **d****T****S****S**. -re molli **v**.

117 7. (35) In horto satorum celerrime nascuntur oicum, blitum, napus, eruca. tertio enim die erumpunt, anetum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis, cucurbita septimo — prior cucumis —, nasturtium, sinapi quinto, beta aestate sexto, hieme decimo, atriplex octavo, 5 cepae XVIII aut XX, gethyum X aut duodecimo, contumacius coriandrum, cunila quidem et origanum post XXX diem, omnium autem difficillime apium. XL enim die cum 118 celerrime, L maiore ex parte emergit. aliquid et seminum aetas confert, quoniam recentia maturius gignunt in 10 porro, gethyo, cucumi, cucurbita, ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. mirum in betae semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequenti, aliquid et tertio; itaque ex copia seminis modice nascitur. quaedam anno tan- 15 tum suo pariunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum, gethyum; haec enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

119 (36) Semina plurimis rotunda, aliquis oblonga, paucis foliacia et lata, ut atriplici, quibusdam angusta et canaliculata, ut cumino. differunt et colore nigro, candidiore, item duritia surculacea. in folliculo sunt raphanis, sinapi,

§ 117: Th. H. VII 1, 3. (C. IV 3, 1). — § 118: Th. H. VII 1, 6. (3, 4. Pallad. V 3, 2). 7. — § 119: Th. H. VII 3, 2. (I 11, 3).

3 lactuca v. lapt- Q. lactucae (quae D)DF²S. latucae F¹. lactacaque r. | cucumis dQ.S. -mis his r. -mis et v.

4 cucurbita DS. -tas Q. -tae GdEv. -te F. fortasse e Theophr. scribendum est: raphanus X, sexto cucumis, cucurbita et septimo — prior cucumis —. 4 sinapis d. quam sinapi Q. ac sinapi v. a. S. 6 caepae Q. caepe GdE Dal. cepe v. | gethyum C. getym DGd. getim r. getium v. 9 L B e Theophr. om. ll. Q.D. an potius L emergit? 10 recentia Q.S. -tiora Ev. -tius r. 11 ueteri d. 13 totū C e Theophr. tota ll. Qv.

14 gignitur dT v. a. G. -nunt G. | sequenti d. -te rQv. cfr. § 114. | et Q.S. in d. in F ras. om. rv. 17 getium Q v. a C.

19 aliquibus d v. a. S. 20. 21 caniculata Q. 21 cumino. Differunt d v. cum odii (comodii E) ferunt r. | colori DF. | candidiore DFds. cfr. Pliniana p. 40 not. -orae r. candidoque v. ue D. 22 raphano d v. a. D.

rapo. nudum semen est coriandri, aneti, feniculi, cumini,
 cortice obductum bliti, betae, atriplicis, ocimi, at lactucis
 in lanugine. nihil ocimo fecundius. cum maledictis ac 120
 probris serendum praecipiunt, ut laetius proveniat; sato
 5 pavitur terra. et cuminum qui serunt, precantur ne exeat.
 quae in cortice sunt, difficillime inarescunt maximeque
 ocimum, et ideo siccantur omnia ac sunt secunda. utique
 meliora nascuntur acervatim sato semine quam sparso.
 ita certe porrum et apium serunt in laciniis colligatum,
 10 apium etiam paxillo caverna facta ac fimo ingestu. nascun- 121
 tur autem omnia aut semine aut avolsione, quaedam se-
 mine et surculo, ut ruta, origanum, ocimum — praeci-
 dunt enim et hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis —,
 quaedam et semine et radice, ut cepa, alium, bulbi et si
 15 quorum radices anniferorum relinquuntur. eorum vero,
 quae a radice nascuntur, radix diurna et fruticosa est,
 ut bulbi, gethyi, scillae. fruticant alia et non capitata, ut
 apium et beta. caule reciso fere quidem omnia regermi- 122
 nant exceptis quae non scabrum caulem habent, et in
 20 usum vero ocimum, raphanus, lactuca; hanc etiam sua-
 viorem putant a regerminatione. raphanus utique iucun-

§ 120: Th. H. VII 3, 3. (IX 8, 8. Col. XI 3, 34. 33. X 319).
 4. 5. (Geop. XII 29, 5. Pallad. III 24, 12. V 3, 2). — §§ 121. 122:
 Th. H. VII 2, 1. 2. 4. 5. (cfr. Plin. XVIII 127).

1 est *U 404 e Theophr.* et fi DGF. et fit E. om. d. apii
 v. a. D. 2 at dv. ac r. 3. 4 et probris dQS. 4 serere
 praecipiunt (-pium Q)QS. | ut om. GdE v. a. G. | proueniet v. a.
 G. 5 et cuminum G. ad cacuminum (caum- G) ll. ut cum-
 J. adacta cuminum et v. om. QS. festuca. cuminum Müller
 emend. III 33. | qui serunt om. QS. | precantibus QS. 6 quae
 Gdv. quō E. qm̄ r. 6 marescunt D. marcesc- E. mature-
 scunt v. a. B. 7 ideo D³S. id forsiciam (forcic- F¹)D¹FE.
 id fossitiam d. ad fossitiam G. gith (vel gyt) v. | sunt ll. v.
 an fiunt? γίνεται Theophr. 9 apium Bodaeus e Theophr.
 alium DF. allium r v. a. S. 10 ingesta DF. 11 quaedam
 et semine dTJ. 15 radices P. -cem ll. v. a. S. | anniferorum
 B. minimi (-me E¹) ferorum (florum v) ll. v. seminiferorum J.
 an uelut anniferorum? | relinquuntur P. -quunt (-qunt DF)
 Vt ll. -quunt v. a. S. 17 fruticant dv. fruticant F. fructi-
 ficant r. | capitata P. capita ll. -ite v. a. S.

dior detractis foliis, antequam decaulescat. hoc et in rapis. nam et eadem dereptis foliis cooperta terra crescunt durantque in aestatem.

123 (37) Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucae, atriplici, coriandro, aneto. haec enim ubique 5 eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut apes furtivas pessime. nascuntur autem etiam non sata mentastrum, nepete, intubum, puleium. contra plura genera sunt eorum, 10 quae diximus dicemusque, et in primis apio. 8. id enim, quod sponte in umidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio nec hirsutum, rursus in siccis hippocelinum, pluribus foliis, simile helioselino. tertium est oreoselinum, cicuta 15 foliis, radice tenui, semine aneti, minutiore tantum. et sativi autem differentiae in folio denso, crispo aut rariore et leviore, item caule tenuiore aut crassiore, et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.

125 (38) Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex iis factitari prodiderint 20 — folium his paulo maius herbaceo et angustissimum, ut alibi consumpto incremento —, alterum rotundi caulis, tertium sessile, quod Laconicum vocant. alii colore et tempore satus genera discrevere; esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur, albas, quarum Martio, 25 rubentes, quarum Aprili, et omnium earum plantas post

§ 123: Th. H. VII 4, 1. Pallad. IV 9, 14. cfr. Plin. XI 44.
— § 124: Th. H. VII 6, 3. (Pallad. V 3, 2). 4. VII 4, 6. — § 125:
Th. H. VII 4, 5. (Martial. X 48, 9. III 47, 8). Col. XI 3, 26. X
190—193.

2 dereptis d v. a. Brot. 3 aestatem d S. -ate rv. 5 an post aneto (*vel post erucae*) intercidit ruta? cfr. Theophr.

6 aliud GdEv. alunt r. | usquam dv. usque D¹GFE. quam D².

8 ante mentastrum eQ (mente autem et mentastrum) J inseruit menta. 9 nepeta v. a. S. 15 satui dG. -iua r. (est autem) satuis v. | differentia E v. a. G. 16 latiore (pro leuiore) coni. Brot. e Theophr. 20 urtiola E. urceola v. a. B.

21 ut dv. et r. 23 laconium d. -ion v. a. C. | colore G.
v. 24 tempore G. -ris dv. -ri r.

binos menses differri. diligentiores plura genera faciunt: 126
 purpureas, crispas, Cappadocias, Graecas, longioris has
 folii caulisque lati, praeterea longi et angusti, intubis si-
 milis. pessimum autem genus cum exprobatione amari-
 5 tudinis appellavere πικρίδα. est etiamnum alia distinctio
 albae, quae μηκωνίς vocatur a copia lactis soporiferi, quam-
 quam omnes somnum parere creduntur. apud antiquos
 Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo lactucis nomen
 a lacte. purpuream maximae radicis Caecilianam vocant, 127
 10 rotundam vero ac minima radice, latis foliis ἀστυτίδα
 quidamque εὐνουχεῖον, quoniam haec maxime refragetur
 veneri. est quidem natura omnibus refrigeratrix et ideo
 aestate gratia. stomacho fastidium auferunt cibique ad-
 petentiam faciunt. divus certe Augustus lactuca conser- 128
 15 vatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici, cum
 prioris C. Aemili religio nimia eam negaret, in tantum
 recepta commendatione, ut servari etiam in alienos men-

§ 126: Col. XI 3, 26. X 182—188. Th. H. VII 11, 4. Geop.
 XII 1. Diosc. II 165. 164. Celsus II 32. Geop. XII 13, 2. Pal-
 lad. II 14, 4. Varro de l. l. V 104. — § 127: Geop. XII 13, 2.
 Hippocrat. de diaeta II p. 686. Celsus II 27. Col. X 180. Gar-
 gil. p. 144, 11.

2 cappadocias dTS. -otias E. -ocicas rD. -ocas v. | an le-
 uioris (pro longioris)? cfr. Colum. 3. 4 similes GE v. a. G.
 5 picrida Fv. -idia rs. -icia Q. 6 albae Salm. alba Q.
 atrae ll. v. | miconis E. ΜΕΩΝΙC Q. | soporifere d. -era Q. sa-
 porifere DF. 7 somnium GdE v. a. Verc. | credantur Q v. a. G.
 S. 8 lactucae v. a. J. -cae iis lactis S. 9 a lacte D²QSJ.
 aiecte (-tae d)D¹GFD. adiectae ET. adeptae v. (nomine) dic-
 tiae S. | radicis dE v. -cibus r. -ces Q. 10 astytida Bodaeus. H.
 astilida (art- E) ll. ΑΑΚΤΥΛΙE Q. astylida B. 11 eunucheon
 (cumu- E) GdE. ΕΦΥΝΟΥΧΕΙΟN Q. eunuchion B. | refragere-
 tur G. refrigerande (-dae S)QS. 12 ueneri est QS. 13
 grata d. -tae v. a. S. grecia E. 14 diucius D². | certe Augu-
 stus v. certe hac Q. certe D². certus r. 15 Musae om. Q. |
 cum DGFE v. indicium dT. 16 priores DFd v. a. H. | C. Ae-
 mili C. Fr. Hermann. cameli DFdTQ. -lii rH. cauerent G.
 eam ob v. | religione GD. -onem v. a. G. | nimia eam negaret
 H. nimiae (minime GdTE) omne caret ll. nimia ei abnegaret.
 Or Q. nimia eum necaret J. nunc omni caret G. minime com-
 manducarent v. nimia ei abnegaretur D.

ses eas oxymeli tum repertum sit. sanguinem quoque
augere creduntur. est etiamnum quae vocatur caprina lac-
tuca, de qua dicemus inter medicas, et ecce cum
maxime coepit inrepere sativis admodum probata quae Cili-
cia vocatur, folio Cappadociae, ni crispum latiusque esset. 5
129 (39) Neque ex eodem genere possint dici neque ex
alio intubi, hiemis *hi* patientiores virusque praferentes,
sed caule non minus grati. seruntur ab aequinoctio verno,
planta eorum ultimo vere transferuntur. est et errati-
cum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo 10
20, ⁷³
21, ⁸⁸ plura alias.

Inventum omnes thyrso vel folia lactucarum pro-
rogare urceis conditos et recentes in patinis coquere. se-
runtur lactucae anno toto laetis et irriguis stercoratisque,
binis mensibus inter semen plantamque et maturitatem. 15
legitimum tamen a bruma semen iacere, plantam favonio
transferre aut semen favonio, plantam aequinoctio verno.
131 albae maxime hiemem tolerant. umore omnia hortensia
gaudent et stercore, praecipue lactucae et magis intubi.
seri etiam radices inlitas fimo interest et repleri abla- 20
queatas humo. quidam et aliter amplitudinem augent, re-
cisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recenti
inlitis. candorem vero putant contingere his dumtaxat,

§ 128: *sanguinem*: Gargil. ibid. (cfr. Plin. XX 64). Diosc. II 165. — § 129: Col. XI 3, 27. cfr. XII 9. — § 130: Col. XI 3, 27. Pallad. II 14, 1. — § 131: Th. H. VII 5, 1. 1, 8. (Verg. Geo. IV 120). Col. XI 3, 25. Pallad. II 14, 1. 2.

1 oxymelite (*om. tum*) *v. a. S.* 3 dicimus **G E.** | et ecce
G F d T v. ecce *Lugd.* et *eae D¹.* et *heae D².* et *haec D.*
5 *cappadociae G f E v.* -cice *d T.* -cicae **D F D.** -cae **G.** 6 pos-
sint **D F d E.** -sit **G.** possunt **Q v.** 7 *hi* (ii *S*) patientiores *ego.*
pat- **G H** (*cum P*). *inpat- rv.* -ior **Q.** cfr. § 126 init. *C F W M ü l l e r*
p. 15. 16. 8 ab aequinoctio **D³'s D.** *om. rv.* | *dist. U* 406.
10 aegyptio **G.** 14 irriguis *dv.* cfr. *Pallad.* II 14, 1. *riguis*
r G. 16 semen iacere **D³'d E v.** semen tacere **D¹F.** sementare **G.**
19 *dist. v. a. Dal.* cfr. *Theophr.* VII 5, 1. 20. 21 abla-
queatas *v.* -ta *ll. G.* cfr. *W ö l f l i n i Arch. f. lat. Lexicogr.* IV 309.
21 *an* fimo (*pro humo*)? cfr. XVII 259. 263. *Pallad.* II
. 22 excreuerunt **E S.** 23 candorem — dumtaxat *om. G.*

quae sint seminis albi, si harena de litore a primo incremento congeratur in medias atque increscentia folia contra ipsa religentur.

(40) Beta hortensiorum levissima est. eius quoque a 132 5 colore duo genera Graeci faciunt, nigrum et candidus, quod praferunt — parcissimi seminis — appellantque Siculum, candoris sane discrimine praferentes et lactucam. nostri betae genera vernum et autumnale faciunt a temporibus satus. quamquam et Iunio seritur; transfertur 10 autumno planta. hae quoque et oblini fimo radices suas 133 locumque similiter madidum amant. usus his et cum lenti ac faba idemque qui oleris, et praecipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. medici nocentiores quam olus esse iudicavere, quamobrem adpositas non nemini degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint. gemina iis natura, et oleris et capite ipso exilientis bulbi, 134 species summa in latitudine. ea contingit, ut in lactucis, cum cooperint colorem trahere inposito levi pondere. neque alii hortensiorum latitudo maior; in binos pedes aliquando se pandunt, multum et soli natura conferente, siquidem in Circeensi agro amplissimae proveniunt. sunt 135 qui betas punico malo florente optime seri existiment,

§ 132: Th. H. VII 4, 4. 5. (Diosc. II 149. Celsus II 22. III 24). Pallad. VII 4. — § 133: Pallad. III 24, 10. Diosc. II 149. Celsus II 18. 30. IV 9. cfr. Diphil. ap. Athenaeum IX 11 p. 371^b. — § 134: Col. XI 3, 27. Pallad. II 14, 2. Geop. XII 15, 1. — § 135: Col. XI 3, 17. 42. Diosc. II 149. (Martial. III 47, 9. Athenaeus I. l. et III 91 p. 120c).

2 congregatur G. 3 ipsa ego. -sum d. -so r. -sas v.
 4 a om. DF. 5 candidum Q. 7 et ll. G. ut v. | lactucam
 GdTEv. H. -cas D². -cae G. lactuca lactuca D¹F. 9 satus
 H. satuus DF D. satiuis v. satuque dT. | dist. ego. | seratur d
 v. a. G. | transferuntur v. 10 autumno ego. autem in ll. v.
 11 lenti ego. lentis ll. -tibus S. -te v. 13 nocentiores
 E G. innoc- rv. | quamquam olus DF. 14 nemini DFdB.
 memini rv. a. B. Dal. | dist. C. 20 expandunt dT. | conferente D²Fdv. -erent D¹. -errent r. 20. 21 siquidem D²Fd
 TD. est (est hae GE) quidem r. hae quidem G. eis et v.
 22 punica ES.

transferri autem, cum v foliorum esse cooperint. mira differentia, si vera est, candidis alvum elici, nigris inhiberi, et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, eodem betae foliis demersis restitui.

136 (41) <1> Olus caulesque, quibus nunc principatus 5 hortorum, apud Graecos in honore fuisse non reperio, sed 20, 78 Cato brassicae miras canit laudes, quas in medendi qq. loco reddemus. genera eius facit: extensis foliis, caule magno, alteram crispo folio, quam apiacam vocant, tertiam 137 minutis caulibus, lenem, teneram minimeque probat. brassica toto anno seritur, quoniam et toto secatur, utilissime tamen ab aequinoctio autumni, transferturque, cum v foliorum est. cymam a prima satione praestat proximo vere. hic est quidam ipsorum caulum delicatior teneriorque caulinus, Apici luxuria et per eum Druso Caesari fastidi- 15 138 tus, non sine castigatione Tiberi patris. post cymam ex eadem brassica contingunt aestivi autumnalesque caulinuli, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere multifero, donec fertilitate sua consumatur. altera satio ab aequinoctio verno est, cuius planta extremo vere planta- 20 tur, ne prius cyma quam caule pariat. tertia circa solstitium, ex qua, si umidior locus sit, aestate, si siccior,

§ 136: Cato 157, 1. 2. (Athenaeus IX 9 p. 369f). cfr. Th. H. VII 4, 4 et Plin. XIX 80. — §§ 137. 138: Pallad. III 24, 5. Col. XI 3, 14. 23. (42). 24. (Pallad. X 13, 1). Col. X 129. Pallad. VII 4.

1 quinque ll. v. 2 aluum (-uom S) elici TS. aluo (saluo E) melici r. aiunt aluo medici Q. solui aluos modice v. 3 brassicarum Q. | uini D G F d Q v. cum E. | sapore F²E. 4 eodem D G F¹d Q S D. cfr. U 408. odorem F²E S. -re v. malim eūdem, hac praesertim verborum collocatione. | foliis E Q v. folio r S. | demerso S. 6 fuisset et non DF. 7. 8 an in medicinae loco? cfr. § 169. 8 facit tria: unam extensis v. a. J. 9 apiacam S. app- D G F d. apianam E v. apiacon Cato. 12 quinque ll. v. vi Colum. 13 cymam D F D. -ma r Q Brot. -mas v. | satione vet. Dal. stat- E. secat- T. sectat- r. sectione Q v. a. D. 19 consummatur G F Q. | altera — 21 pariat F²S S. om. rv. 21 prius D²S. plus S. 22 sit ego. est ll. v. | siccior D G. siccior rv.

autumno plantatur. umor fimumque si defuere, maior saporis gratia est; si abundavere, laetior fertilitas. fimum asininum maxime convenit.

<2> Est haec quoque res inter opera ganeae, qua- 139
 5 propter non pigebit verbosius persequi. praecipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras, dein si terram fugientes cauliculos sequare terra adtollentesque se proceritate luxuriosa exaggerando aliam accumules ita, ne plus quam cacumen emineat. Tri-
 10 tanum hoc genus vocatur bis computabili inpendio taedio-
 que. <3> Cetera genera complura sunt: Cumanum ses- 140
 sile folio, capite patulum; Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius quam tenerius; hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauli-
 15 culis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit; rariora haec angustioraque, sed teneritas in dote est. frigora non tolerat, quibus etiam aluntur Bruttiani praegrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, 141
 20 quorum crassitudo caulem ipsum extenuet, sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. nuper subiere Lacuturnenses ex convalle Aricina, capite praegrandes, folio innumeri, alii in orbem conlecti, alii in latitudinem torosi; nec plus

§ 139: cfr. Pallad. III 24, 7. — §§ 140. 141: Col. X 130. 139.
 135. 139. 137. 138. Gargil. p. 169, 13—21.

1 plantator G. 7 sequaris dT. quare G. seces v. a. S.
 8 e terra d. a terraque v. a. S. | adtollentesque *CFWMüller* p. 19. toll- DGFdS. dolentesque E. attollentes v. 9 accumules D²(G E?)v. attu- r. 9. 10 trizianum DFS. 11. 12 sessili EC. at cfr. § 125. XV 56. XXXVII 22. *Martial. III* 47, 8. 12 non om. G. 12. 13 excelsus G. 13 quam v. qm̄ dS. quō GF. quoniam T. quo DES. | tenerius ego. tenuius ll. v. cfr. § 173. | inutilissimum dT. 16 infra dT. 17 sed (sede F) teneritas D²Fdv. sedeteritas r. | est D. si ll. G. fit v. ei J. | frigora d²v. figura d¹. -ram r. 18 britiani G. britanni dT. 21 Lacuturnenses U 410. -urreses DGF. -urres r v. a. D.
 22 arina d. | post Aricina in ll. v. a. D. legitur glossema: ubi quondam (quodam DF) fuit lacus turrisque quae (quae om. d) remanet. del. U 410. 23 conlecti ego. corre- ll. S. porre- v.

ullis capitum post Tritianum, cui pedale aliquando conspi-
 142 citur, et cyma nullis senior. cuicumque autem generi
 pruinæ plurimum suavitatis conferunt, at nisi obliquo vul-
 nere defendatur medulla, plurimum nocent. semini desti-
 nati non secantur. est etiam sua gratia numquam plantae 5
 habitum excedentibus; ἀλμυρίδια vocant, quoniam nisi in
 maritumis non proveniunt. aiunt navigatione quoque lon-
 ginqua virides adservari, si statim desecti ita, ne humum
 adtingant, in cados olei quam proxime siccatos opturatos-
 143 que condantur omni spiritu excluso. sunt qui plantam 10
 in transferendo alga subdita pediculo nitrite triti quod
 tribus digitis capiatur celeriorem ad maturitatem fieri
 potent. sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum
 adspergant foliis. nitrum in coquendo etiam viriditatem
 custodit, ut et Apicana coctura, oleo ac sale, priusquam 15
 144 coquantur, maceratis. est inter herbas genus inserendi
 praecisis germinibus caulis et in medullam semine ex aliis
 addito. hoc et in cucumere silvestri. nec non olus quo-
 que silvestre est, triumpho divi Iuli carminibus praecipue
 iocisque militaribus celebratum; alternis quippe versibus 20
 exprobravere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, pree-

§ 142: Athenaeus IX 9 p. 369c. — § 143: Col. XI 8, 23.
 Pallad. III 24, 6. Geop. XII 17, 1. (cfr. Th. H. II 4, 2). Martial.
 XIII 17. Apicius III 61. — § 144: cfr. Pallad. II 14, 4. III 24,
 12. — Diosc. II 142. (Col. XII 7, 1).

1 Tritianum C. trizi- DGFds. triozi- E. trici- v. 2 et om.
 d. | autem om. G. 3 an suauitati? cfr. § 182. | at ego. et
 Ev. nec rs. sed coni. J. sectio D. an sectili vel sectis?
 4 nocent C. nocet ll. v. D. ad rem cfr. XVII 192. 5 etiam Ev.
 iam rs. 6 habitu v. a. G. | excedentibus coni. S. excellent-
 ll. v. a. J. | almiridia DGF. adm- E. 7 an proueniant? | aiunt
 D²QsD. om. rv. 8 adseruari si D¹dTS. -ari is G. -arin
 F¹. -arint F². -ari D²E. -asse Q. -antur v. (uiridibus) -atis
 C. | defecti G. directi E. 10 conduntur GEbas. 11 ni-
 triue D²dTS. nitruue r. nitroue (trito) v. 13 semestri folii
 d. 15 ut et ego. aut ll. v. ut in coni. Dal. 16 inserendi
 Gv. -dis r. 17 caulis v. et caulis ll. S. | et in dEv. in DS.
 r. 18 solus DF². solius F¹. 19 triumpho Q.S. trium
 liorum ll. v.

miorum parsimoniam cavillantes. est autem id cyma silvestris.

(42) Omnia in hortis rerum lautissima cura asparagis. 145
de origine eorum e silvestribus corrudis abunde dic- 16, 173
5 tum et quomodo eas iuberet Cato in harundinetis seri.
est et aliud genus incultius asparago, mitius corruda, pas-
sim etiam in montibus nascens, refertis superioris Ger-
maniae campis, non inficeto Ti. Caesaris dicto, herbam ibi
quandam nasci simillimam asparago. nam quod in Neside 146
10 Campaniae insula sponte nascitur, longe optimum existi-
matur. hortensium seritur spongeis. est enim plurimae
radicis altissimeque germinat. viret thyrso primum emi-
cante, qui caulem educens tempore ipso fastigatur in toros
striatos. potest et semine seri.

15 Nihil diligentius comprehendit Cato, novissimumque 147
libri est, ut appareat *rem* repentem ac noviciam fuisse.
locum subigi iubet umidum aut crassum, semipedali undi-
que intervallo seri, ne calcetur, praeterea ad lineam grana-
bina aut terna paxillo demitti — videlicet semine tum tan-
20 tum serebantur —, id fieri secundum aequinoctium ver- 148
num, stercore satiari, crebro purgari, caveri ne cum her-
bis evellatur asparagus; primo anno stramento ab hieme
protegi, vere aperiri, sariri, runcari, tertio incendi verno.
quo maturius incensus est, hoc melius provenit. itaque
25 harundinetis maxime convenit, quae festinant incendi. sa-
riri iubet idem non antequam asparagus natus fuerit, ne

§ 145: Cato 6, 3. — § 146: Col. XI 3, 43. — §§ 147—149:
Cato 161, 1. 2. (6, 4). 2. 3. 4.

3 in D²TSS. om. rv. | hortis rerum ll. SS. hortensiorum v.
4 e ego. om. ll. in v. | corrudis ego. curis ll. v. 5 eos v. |
harundinetis v. -neis DF. arundineis r. 9 eside DFd.
11 hortensiorum G. 13 caulem v. caudem ll. | ipso quo
v.a.G. | fastigatur ego. -tus est ll. v. -tus G. 14 striatos
ego. -tus DFD. -tur rG. stringitur v. 16 rem ego. om. ll. v. |
repentinam v.a.S. recentem D. | ac DFdT v. ag GE. hanc D. |
notitiam D. -iciam D². nouiciam uiro curam v.a. D. 19 au-
tem rega paxillo G. | demitti aTEP. dim- rv.a. H. 21. 22
herba d Cato. 24 prouenire G. 26 iubet id est d.

149 in sariendo radices vexentur. ex eo velli asparagum ab radice, nam si defringatur, stirpescere et intermori; velli, donec in semen eat — id autem maturescere ad ver —, incendique ac rursus, cum apparuerit asparagus, sariri ac stercorari. ac post annos VIII, cum iam vetus sit, digeri subacto stercoratoque, tum spongeis seri singulorum pedum intervallo. quin et ovillo fimo nominatim uti, quoniam 5
 150 aliud herbas creet. nec quicquam postea temptatum utilius apparuit, nisi quod circa id. Feb. defosso semine acer-
 vatim parvulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. 10
biennio dein nexit inter se radicibus spongeas factas post
 aequinoctium autumni disponunt pedalibus intervallis, fer-
 tilitate in denos annos durante. nullum gratius his solum
 151 19, 54 quam Ravennatum hortorum indicavimus. corrudam
 — hunc enim intellego silvestrem asparagum, quem Graeci 15
 ὅρμινον aut μυάκανθον vocant aliisque nominibus — in-
 venio nasci et arietis cornibus tunsis atque defossis.

152 (43) Poterant videri dicta omnia, quae in pretio sunt,
 ni restaret res maximi quaestus non sine pudore dicenda.
 certum est quippe carduos apud Carthaginem Magnam Cor- 20
 dubamque praecipue sestertium sena milia e parvis red-
 dere *areis*, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam
 vertimus serimusque etiam ea, quae refugiunt cunctae qua-

§ 150: Col. XI 3, 43. Pallad. IV 9, 11. Martial. XIII 21. —
 § 151: Diosc. II 151. Geop. XII 18, 2. cfr. Plin. XX 110.

3 dist. ego. | ad uer H. v. ad autumnum Cato. an conici possit id autumno maturescere ac decerpi —, incendique?
 6 subacto solo v. a. S. 8 herbas ereet DF. -basceret v. a. H.
 -besceret S. 9. 10 aceruatim H cum Dal. -atis ll. v. 10
 macerato in Müller emend. III 35. 11 biennio Müller l. l. om.
 ll. v. magis congruat cum Palladio serunt, per biennium ma-
 cerant fimo, dein. 12 pedalibus v. et (de DF) pedalibus ll.
 14. 15 dist. ego. 14 et corrudam G. 16 ὅρμινον S.
 orminum ll. v. MINON Q. hormenum H. ὅρμινον D cum U 410. |
 myacanthon v. -antum ll. ΔΥΑΚΝΩΝ Q. | aliisque Dds D.
 aliisoue F. aliisue rv. 19 dicenda Gd v. decidenda r.
 ' sestertium Gd E H. -tia rv. | et paruis E. ut parcious G. ex
 aruis C. 22 areis Salm. eis ll. del. v.a. H. 23 seri-

dripedes. carduos ergo duobus modis, autumno planta et 153 semine ante nonas Martias, plantaeque ex eo disponuntur ante id. Novemb. aut in locis frigidis circa favonium. ster-
corantur etiam, si dis placet, laetiusque proveniunt. con-
5 diuntur quoque aceto melle diluto addita laseris radice et cumino, ne quis dies sine carduo sit.

(44) Cetera in transcursu dici possunt. ocimum Pari- 154 libus optime seri ferunt, quidam et autumno iubentque, cum in hiemem seratur, aceto semen perfundi. eruca 10 quoque et nasturtium vel aestate vel hieme facillime na- scuntur. eruca praecipue frigorum contemptrix diversae est quam lactuca naturae concitatrixque veneris. idcirco 155 iungitur illi fere in cibis, ut nimio frigori par fervor in- mixtus temperamentum aequet. nasturtium nomen accepit 15 a narium tormento, et inde vigoris significatio proverbio usurpavit id vocabulum veluti torporem excitantis. in Ara- bia mirae amplitudinis dicitur gigni.

(45) Ruta quoque seritur favonio et ab aequinoctio 156 autumni. odit hiemem et umorem ac fimum, apricis gaudet 20 ac siccis terraque quam maxime lateraria, cinere vult nu- triri. hic et semini miscetur, ut careat urucis. auctoritas

§ 153: Col. XI 3, 28. Pallad. IV 9, 1. Gargil. p. 150, 4—6.
— §§ 154. 155: Col. XI 3, 14. 34. 29. Pallad. V 3, 4. II 14, 5.
Col. X 373. 108. Diosc. II 169. Celsus IV 28. Gargil. p. 147,
7—10. Varro ap. Non. p. 12 M. 19. Geop. XII 27, 2. — § 156:
Col. XI 3, 16. 38. Th. H. VII 5, 1. C. III 17, 1. V 6, 10. Pallad.
IV 9, 13. Geop. XII 25, 1. (Non. p. 341 M. 26). Th. C. V 6, 10.
Diosc. III 45. Pallad. IV 9, 14.

musque D²S D. que G F E. quae D¹. om. dv. | cunctae D²D.
conctaे (-te d) d S. contiae D¹F. conscientiae G v. om. E. 1 mo-
dis serunt v. a. D. 2 deponuntur G. 3 in E v. ut r. 4 dis-
plicet D²D. 4. 5 conduntur D Q C. -duntur rv. 5 quoque ll.
S. que v. om. Q. 6 cumino ego e Gargilio. cumina Q. -ni
ll. v. 7. 8 Parilibus v. paribus ll. 9 in om. v. a. D. | hie-
mem D D. -men F. -me rv. | semen dv. semenque (quae F) r. |
perfunditur E. 10 et D²v. om. r. | masturtium G d. 12 con-
textrix G. 13 ut om. G. 15 nasium E. nardo d. 16
excitantis dv. -atis D G F. excratis E. 20 ac siccis F d D. a
siccis G. et siccis E Q v. 21 erucis G E v. a. S.

ei peculiaris apud antiquos fuit. invenio mulsum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in consulatu collega Quinti Flaminini, comitiis peractis. amicitia ei cum fico tanta, ut nusquam laetior proveniat quam sub hac arbore.

5

157 seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, quae suco nutrit comprehendendo surculum. serit et se ipsa, namque incurvato cacumine alicuius rami cum attigit terram, statim radicatur. eadem et ocimo natura, nisi quod difficilius arescit semen. ruta runcatur non sine difficultate, pruritivis ulceribus, ni munitis manibus id fiat 10 oleove defensis. condiuntur autem et eius folia servanturque fasciculis.

158 (46) Ab aequinoctio verno seritur apium semine paullum in pila pulsato. crispus sic putant fieri aut si satum calcetur cylindro pedibusve. proprium ei, quod 15 colorem mutat. honos in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeae.

159 (47) Eodem tempore seritur menta planta vel, si nondum germinet, spongea. non minus haec umido gaudet.

§ 157: Th. C. I 4, 2. H. VII 2, 1. (cfr. Plin. XIX 120). Col. XI 3, 38. — § 158: Col. XI 3, 33. 34. Pallad. V 3, 2. Geop. XII 23, 2. Th. C. V 6, 7. H. II 4, 3. (cfr. Plin. XIX 124). — § 159: Col. XI 3, 37. Pallad. III 24, 9. (Varro de l. l. V 103).

1 ei Q.D. et D F d E. et et G. ei et S. etiam v. | ei fuit v. a. S. | mulsum Q.S. multum Fd. mustum rv. 3 flaminini D. flāmmi d. flaminī EQ v. a. G. verba collega Quinti Flaminini spuria putavit U 411. fortasse collega delendum sit. | ei d.S. et r. e Q. est ei et v. 4 tanta ut ego. cfr. Plinian. p. 33 not. (praeterea CFW Müller p. 19). tantum ll. S. in tantum ut v. | proueniat v. -nit ll. S. 5 et om. d.S. 6 serit S. seri G F E. seritur dv. | a se v. 7 ipsam E. 9 arescit ll. T S. cfr. § 120. crescit v. at cfr. § 117. probavit U 412, verbis Theophr. VII 2, 1 parum accurate inspectis. | semen. ruta ego. sed durata ll. v. sed ruta D cum U 412. sed delata (rectius dilata) P e Colum., aliena tamen verba eadem — arescit ab hoc loco esse ratus. 10 pruritiis H. -tus d. prorituus (prorat- F¹) r. prouenientibus v. pruritu nascentibus U 412. an pruritu futuris (cfr. § 189 extr.) vel pruritus secuturis? 11 condiuntur S.D. cfr. XX 136. conduntur ll. G. conciduntur v. 14 pila v. pilato ll. 15 quod G F E v. quidem d. 16 onus G. 19 germinet G. -nat rv. | spongea om. G F. |

aestate viret, hieme flavescit. genus eius silvestre mentastrum; ex hoc propagatur ut vitis vel si inversi rami serantur. mentae nomen suavitas odoris apud Graecos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde veteres nostri 5 nomen declinaverunt; nunc autem coepit dici ἡδύοξμον. grata tomento mensas odore percurrit in rusticis dapibus. 160 semel sata diutina aetate durat. congruit puleio, cuius natura in carnariis reflorescens saepius dicta est. 2, 108 haec quoque servantur simili genere, mentam dico 18, 227 10 puleiumque et nepetam. condimentorum tamen omnium, quae fastidiis . . . , cuminum amicissimum. nascitur in 161 summa tellure vix haerens et in sublime tendens in putribus et calidis maxime locis, medio serendum vere. alterum eius genus silvestre, quod rusticum vocant, alii Thebaicum, si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. in Carpetania nostri orbis maxime laudatur, alioqui Aethiopico Africoque palma est; quidam in hoc Aegyptium praeferunt.

(48) Sed praecipue olusatrum mirae naturae est. hip. 162 20 poselinum Graeci vocant, alii zmyrnium. e lacrima caulis

§ 161: Th. C. II 12, 2. Pallad. III 24, 14. IV 9, 17. Diosc. III 62. (61). cfr. Plin. XX 159. 163. — § 162: Col. XI 3, 36. Diosc. III 71. Th. H. VII 6, 3. 4. IX 1, 3. 4. II 2, 1. C. I 4, 6.

non minus coni. H. minus ll. v. a. S. nimis P. an mire (falso scriptum min)? 1 genus v. hoc genus ll. 2 ex hoc ll. S. est, et hoc v. | propagantur E. | ut om. d. 3 odoris om. Q.

3. 4 putauit Q. 4 alioquin d v. a. G. alio G. ante Q. | qui mintha — 5 nomen de om. G. 5 declinauerunt Q v. -erant F d E H. clinauerant G. | nunc — ἡδύοξμον Q S. om. ll. v.

6 grata tomento ego. grato mento (-toi F) F E. grato r Brot. grato menta v. cfr. Blümneri technol. I p. 205. 10 neptam d. nepitam v. a. H. | tam F. iam d D. tantum Müller emend. III 37. 10. 11 omniū quae U 413. omnia quae ll. omniumque v. omnium C. omniaque Müller l. l. omnia D. 11 lacunam indicavit U 413, supplens medentur. malim amica sunt. | nascitur om. F. 12 et in sublime om. F. 14 quod om. G.

16 prodest v. om. ll. J. | nostri orbis d E v. nigorbis F². -bi G. gorbis F¹. 17 in hoc (sc. genere) ego. hoc ll. S. huic v.

17. 18 aegyptio T S. sed cfr. XX 163. 19 holus astrum E. 20 zmyrnium F T S. zmir- d. zmur- Q. zmirnum G. smyr- um E B. -neum C. | caulis Q G. cautis ll. caudicis v.

sui nascitur. seritur et radice. sucum eius qui colligunt, murrae saporem habere dicunt, auctorque est Theophrastus murra sata natum. hipposelinum veteres praeceperunt in locis incultis, lapidosis iuxta maceriam seri — nunc et repastinato seritur et a favonio post aequinoctium autumnum —, quippe cum capparis quoque seratur *sic*, siccis maxime, area ideo fossa inclusa ripisque undique circumstructis lapide; alias evagatur per agros et cogit solum sterilescere. floret aestate, viret usque ad vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. vitia eius, quod trans 10 13, 127 maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices.

164 (49) Peregrinum et careum gentis suae nomine appellatum, culinis principale. in quacumque terra seri vult ratione eadem, qua olusatrum, laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. 15

165 (50) Ligisticum silvestre est in Liguriae suae montibus; seritur etiam ubique. suavius sativum, sed sine viribus. panacem aliqui vocant. Crateuas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat, ceteri vero conyzam, id est cunilaginem, thymbram vero quae sit cunila. haec 20 aput nos habet vocabulum et aliud, satureia dicta in condimentario genere. seritur mense Februario. origano aemulo nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. sed cunilae Aegyptium origanum tantum praeferuntur.

§ 163: Col. XI 3, 36. 54. 55. (Th. H. I 3, 6. Geop. II 39, 9. Diosc. II 204). Pallad. X 13, 2. Th. H. VI 5, 2. — § 164: cfr. Col. XII 51, 2. Diosc. III 59. — § 165: Diosc. III 51. (29). Col. IX 4, 2. 6. XI 3, 39. 40. X 233. Scribon. Larg. comp. 124. Col. XI 3, 57. Pallad. III 24, 2.

3. 4 praeceperunt *ego*. -rant *ll. v.* 4 seri *om.* F. 5 et post Strack. 6 sic *ego*. *om.* *ll. v.* 7 ideo fossa inclusa *ego* e *Colum.* in defossum (-ssu *v. a. Brot.*) cauta (cauata *v.*) *ll. v.* | rupisse E. 8 alias euagatur *d.v.* alia seuatur G F. alia seruatur E. 11 frutices *om.* G. 12 peregrinum *om.* G. | non men GE. 13 in culinis Q. | principalem dE. 16 ligisticum Q *v.* -tri cum *ll.* 17 etiam G d T J. *om.* *rv.* nec minus iam Q. iam S. 19 ceteris d. | uero Q D. fere *ll. v.* 19. 20 conyza mides Q F. 20 cunila *v.* cunicula *ll.* colnila Q. 21 satureia d Q *v.* saturea F¹. satu regia F² G. -ragia E. 22 aemulo - lu F¹. -la F² Q *v.* cfr. *Fels p. 107.* | dist. *ego.* 24 origano d.

(51) Peregrinum fuit et lepidium. seritur a favonio, 166
dein, cum fruticavit, iuxta terram praeciditur, tunc run-
catur stercoraturque. per biennum hoc postea, iisdem
fruticibus, utuntur, si non saevitia hiemis ingruat, quando
5 inpatientissimum est frigorum. exit et in cubitalem alti-
tudinem, foliis lauri, sed mollius. usus eius non sine lacte.

(52) Git pistrinis, anesum et anetum culinis et medicis 167
nascuntur; sacopenium, quo laser adulteratur, et ipsum in
hortis quidem, sed medicinae tantum.

10 (53) Sunt quaedam comitantia aliorum satus; papaver
namque cum brassica seritur ac porcillaca, et eruca cum
lactuca. papaveris sativi tria genera: candidum, cuius se- 168
men tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos
dabatur; hoc et panis rustici crustae inspergitur, adfuso
15 ovo inhaerens, ubi inferiorem crustam apium gitque cere-
ali sapore condunt. alterum genus est papaveris nigrum,
cuius scapo inciso lacteus sucus excipitur. tertium genus 169
rhoean vocant Graeci, id nostri erraticum; sponte quidem,
sed in arvis cum hordeo maxime nascitur, erucae simile,
20 cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo, unde

§ 166: Col. XI 3, 16. 41. XII 8, 3. (X 124). Diosc. II 166.
205. — § 167: Col. VI 34, 1. Pallad. X 13, 3. Diosc. III 83. 84.
85. Pallad. X 13, 1. II 14, 5. (Geop. XII 10). — § 168: Diosc.
IV 65. Col. X 314. Verg. Geo. I 212. — § 169: Th. H. IX 12, 4.
Diosc. IV 64. Liv. I 54, 6. Val. Max. VII 4, 2.

1 lepidium *B.* -dum *dE.* lapidum *r.* 2 cum *om.* *G.* |
fruticauit *FG.* -uerit *v.* fructificauit *GE.* -uerit *d.* | tunc — 3
biennum *om.* *G.* 3 *dist. ego coll. Colum.* 4 ingruat *sD.*
ingrauat *ll. v.* 6 lauri *T S.* lauribus *ll.* -inis *v.* | mollibus *v.*
a. S. 7 git *S coll.* § 168 et *ind. l. XX.* gyt *Q.* gip *GdE.*
gyp *F.* gith (*vel* gyt) *v.* | pistrinis *Qv.* -inus *ll.* | anesum *Q.S.*
annesum *GFE.* -sium *d.* anisum *v.* | anetum *Q(F)v.* anethum
r C. cfr. XIII 123. 8 sacopemum *FQ.* | quo laser adultera-
tur *Q.S. om. ll. v. cfr. § 40.* 9 medicina *FE.* 10 satus *ego.*
satus (satuus *F*) ut *ll. v.* | *dist. ego.* 11 porcillaca *S coll. XIII*
120. portilaca *ll.* portulaca *v.* 12 sativa *G.* 15. 16 ceri-
ali *F v. a. C.* 17 *an capite inciso?* *cfr. not. ad XX 198.*
18 rhoean *S cum Salm.* -am *B.* rhyan *GFEv.* thyran *d.* | id
ll. v. aut delendum aut idem (vel et) scribendum videtur.

et nomen a Graecis accepit. de reliquis generibus papa-
20, 198 veris sponte nascentis dicemus in medicinae loco.
fuisse autem in honore apud Romanos semper indicio est
Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo
papavera in horto altissima sanguinarium illud responsum
hac facti ambage reddidit.

170 (54) Rursus alio comitatu aequinoctio autumni seruntur coriandrum, anetum, atriplex, malva, lapathum, **caere-**
folium, quod paederota Graeci vocant, et acerrimum sapore
igneique effectus ac saluberrimum corpori sinapi, nulla¹³
cultura, melius tamen planta tralata. quin e diverso vix
est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens
171 protinus viret. usus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniae. cocuntur et folia,
sicut reliquorum olerum. sunt autem trium generum:¹⁵
unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae.
semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellaverunt, alii thlaspi, alii saurion.

172 (55) Serpyllo et sisymbrio montes plerique scatent,
sicut Threciae. itaque deferunt ex his avulsos ramos se-
runtque, item Sicyone ex suis montibus et Athenis ex
Hymetto. simili modo et sisymbrium serunt. laetissi-
mum nascitur in puteorum parietibus et circa piscinas
ac stagna.

§ 170: Th. H. VII 1, 2. Pallad. III 24, 9. X 13, 3. Col. XI
3, 42. Celsus II 33. Col. XI 3, 29. Pallad. XI 11, 2. — § 171:
Col. XI 3, 29. Diosc. II 183. 185. Athenaeus IX 2 p. 367a. —
§ 172: Th. H. VI 7, 2. II 1, 3. C. I 4, 2. (Diosc. III 40. II 155.
Geop. XII 35, 3). Th. H. VI 7, 5.

6 an tacita ambage? cfr. *Liv.* 7 autumnali *S.* (-alis Q).
7. 8 seritur d. 8 malua lapathum *C.* malua (maluae d.v.
mallie F) lapati *FdEv.* millie lapathi *G.* balafathyum *Q.*
8. 9 caerefolium *G.* cerefol- Q v. a. *B.* caerepollum *ll.* 10
igneique v. a. *B.* igneque d.E. ignique r.Q. ignei *Ven.* 11
translata *T.* relata *E v. a. G.* om. Q. 12 cadens d.Ev. can-
dens *G F.* candidum Q. 14 contra d. 18 thlaspi *coni. H*
coll. XXVII 140 et Hesych. s. v. θλασπίς. thapsi *ll. v. a. D.*
20 threciae *S D.* -cia *Fd.* thracia *rv.* in Thracia *C.* | itaque
ego. utaque *T.* -que *Fd.* utiqua *G.* utique *E H.* ubi aquae *C.*
22 et d.Ev. om. r.

9. (56) Reliqua sunt ferulacei generis, ceu feniculum 173
 anguibus, ut diximus, gratissimum, ad condienda plu- 8, 99
 rima, cum inaruit, eique perquam similis thapsia, de qua
 diximus inter externos frutices; deinde utilissima funi- 13, 124
 bus cannabis. seritur a favonio; quo densior est, eo tene-
 rior. semen eius, cum est maturum, ab aequinoctio au-
 tumni destringitur et sole aut vento aut fumo siccatur.
 ipsa cannabis vellitur post vindemiam ac lucubrationibus
 decorticata purgatur. optima Alabandica, plagarum piae- 174
 cipue usibus. tria eius ibi genera: inprobatur cortici pro-
 ximum aut medullae; laudatissima est e medio quae mesa
 vocatur. secunda Mylasea. quod ad proceritatem quidem
 attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem aequat. 175
 ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. 13, 123
 semen eius in Italia cibus est; conditur quippe duratque
 in urceis vel anni spatio. duo ex ea genera, caules et
 racemi. corymbian hanc vocant corymbosque quos condunt.

10. (57) Morbos hortensia quoque sentiunt sicut re- 176
 liqua terra sata. namque et ocimum senectute degenerat
 20 in serpyllum, et sisymbrium in zmintham, et ex semine
 brassicae vetere rapa fiunt, atque invicem. et necatur
 cuminum αίμοδώρῳ, nisi repurgetur; est autem unicaule,

§ 173: Th. H. VI 2, 7. Col. II 10, 21. Pallad. III 5. — § 174:
 Grat. cyneg. 46. — § 175: Col. XII 7, 4. — § 176: Th. C. V 7,
 2. 1. H. II 4, 1. Pallad. V 3, 4. III 24, 7. Varro I 40, 2. Th. H.
 VIII 8, 5. C. V 15, 5. H. VIII 10, 1. VII 5, 4. Col. XI 3, 50.

3 cum inaruerit eique d *v. a.* G. cuminoque Q. an post in-
 aruit *intercidit* utile? 5. 6 tenerior F *E* *v.* tenior G. tenuior
 d *T H.* cfr. § 140. 7 destringitur F T S. distr- *r Bas.* defr- *v.*
 11 laudatissimum *v. a.* S. | mesa om. G. 12 dist. *v. a.*
Dal. | secundam lasea G F. 16 ex ea ego. ea ll. *v.* eius G.
 (genera sc. cibi. an olera?). verba duo — racemi spuria putavit
U 416. 19 terrae *v. a.* S. an delendum est? | senectute de-
 generat J. senec degenerat (degerat F¹) iuti (lute E) ll. se-
 necta degenerat G. se necat degeneratque rite *v.* 20 et *v.*
 est et G F d. et — zmintham om. E. | zonnintam G. mentam
Brot. calamintham *v.* 21 uetera *U* 417 e *Varr.* ueteris ll.
v. a. D. 22 αίμοδώρῳ D. ab haemodoro S e Theophr. ab
 imo dorso ll. B. ab uno dorso T *v.* a limodoro H.

radice bulbo simili, non nisi in gracili solo nascens. alius privatim cumini morbus scabies. et ocimum sub canis ortu pallescit. omnia vero accessu mulieris menstrualis 177 flavescent. bestiolarum quoque genera innascuntur, napis pulices, raphano urucae et vermiculi, item lactucis et oleri, utrisque hoc amplius limaces et cocleae, porro vero privata animalia, quae facillime stercore iniesto capiuntur condentia in id se. ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum auctor est Sabinus Tiro in libro κηπουρικῶν, quem Maecenati dicavit. 10

178 (58) Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstravit limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. sed efficacissime heliotropio herba necantur. quidam et aquam 179 diluto latere crudo inimicam his putant. naporum medicina ervi aliquid una seri, sicut olerum cicer; arcet enim urucas. quo si omisso enatae sint, remedio est absinthi 180 sucus decocti inspersus vel sedi; genus hoc herbae, quam 18, 159 alii ἀείζων vocant, diximus. semen olerum si suco

§ 177: Th. H. VII 5, 4. Col. X 321. XI 3, 60. Geop. XII 7. Col. X 324. Pallad. I 35, 13. — § 178: Col. X 322. Pallad. I 35, 8. Geop. XIII 10, 4. — §§ 179. 180: Th. H. VII 5, 4. Pallad. I 35, 8. 3. Geop. XII 7, 1. Col. XI 3, 61. 64. X 356. Geop. XII 7, 3. II 18, 1. Pallad. I 35, 16. (7. 3). Col. X 344. Pallad. I 35, 8 (ubi *incenso pro infuso* scribendum erit).

1 nisi in d³v. susi in d¹. sun F¹. sunt r. 5 uricae E. erucae d¹v. a. S. 6 utriusque E. utrique Q.D. | priuatim v. a. S. 7 stercore v. est stercore ll. | iniectione F. (iniectione stercore Q.S.) 8 ferro quoque G.F.d.Q.v. ferroque E Dal. 8. 9 cuniculam d.Q. 9 sabinius F.Q. 11 item E v. a. G. 13 obturandis d E G. obdu- r. opturantis Q. -ratis v. 15. 16 medicina erui aliquid S. -cina erutaliquid Q. -cinae riui aliquis d. -cinae sui aliquis G.F. -cina est si aliquis E. -cinae sunt (-cina est G) siliquas v. 16 ima E. 17 uricas E. erucas d¹v. a. S. | misso Q. emissio T. | enatae sint d T J. enata est in Q.S (del. in). anatae sint r. iam natae sint v. | remedio Q.D. -ium ll. v. 18 uel Q.S. om. ll. et v. 19 alii Q.D. om. ll. v. | ἀείζων S. ΑΙΖΩΝ. anzoum d. angoum r. angonen S. aizoum B. verba quam — vocant *huc transposui; in ll. Q leguntur post di. spuria putavit U 418.*

eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt; in totum vero necari urucas, si palo inponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. adversus urucas et cancrum fluviatilem in medio 5 horto suspensum auxiliari narrant. sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quae nolint iis obnoxia esse. infestant et culices riguos hortos, praecipue si sint arbusculae aliquae. hi galbano accenso fugantur.

11. Nam quod ad permutationem seminum attinet, qui- 181
busdam ex his firmitas maior est, ut coriandro, betae,
porro, nasturtio, sinapi, erucae, cunilae et fere acribus;
infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi,
et aestiva omnia hibernis magis; minime autem durat
gethyum. sed ex his, quae sunt fortissima, nullum ultra
15 quadrimatum utile est, dumtaxat serendo, culinis et ultra
tempestiva sunt.

(59) Peculiaris medicina raphano, betae, ruta, cuni- 182
lae in salsis aquis, quae et alioqui plurimum suavitati et
fertilitati conferunt. ceteris dulcium aquarum rigua pro-
20 sunt. utilissimae ex his quae frigidissimae et quae potu
suavissimae. minus utiles e stagno et quas elices indu-
cunt, quoniam herbarum semina invehunt. praecipue tamen
imbres alunt, nam et bestiolae innascentes necantur.

12. (60) His horae rigandi matutino atque vespera, 183

§ 181: Th. H. VII 5, 5. 6. — § 182: Th. C. II 5, 3. H. VII
5, 1. 2. (C. II 6, 3). — § 183: Th. H. VII 5, 2. 3. Pallad. V 3, 4.

2 necari Q.S. necat d.T.S. nec rv. | erucas d¹Q v. a. S.
3 femina d¹. -inina d². 4 urycas E. erucas Q v. a. S. | flu-
uiaticum Q.S. 6 nolunt Q v. | us F. his Q v. | esse om. Q.S.
7 riguos ortos (hortos D) Q.D. hortos riguos E(?)v. riguos
G.d. riguus F². riguis F¹. | sunt Q. 8 accesso Q. 12 in-
firmiora autem om. d. 13 dist. ego. coll. Theophr. | minime
autem durat ego. durant minime autem ll. v. 14 getym G
F. getium v. a. C. 15 culinis G.F.E.P. cuniculis d. cunilis v.
a. H. 17. 18 cuniculae d. 18 et aliquibus d. | suauitatis d.
21 utiles e stagno d.v. utile est et agno (gano E)r. | eli-
ces B. ilices ll. silices v. 23. 24 bestiolae .. necantur. his
ll. v. scribendum fortasse bestiolas .. necant. hortis (cfr. in-
dex libri) vel cunctis vel ceteris (cfr. Theophr.). 24 matutina

ne infervescat aqua sole, ocimo tantum et meridie; nam etiam satum celerrime erumpere putant inter initia ferventi aqua aspersum. omnia autem tralata meliora grandioraque fiunt, maxime porri napique. in tralatione et medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum,⁵ 184 porrum, raphani, apium, lactucae, rapa, cucumis. omnia autem fere silvestria sunt et foliis minora et caulibus, suco acriora, sicut cunila, origanum, ruta. solum vero ex omnibus laphatum silvestre melius. hoc in sativis rumix vocatur, omnium, quae seruntur nascunturque, fortissimum;¹⁰ tradunt certe semel satum durare nec vinci umquam a 185 terra, maxime iuxta aquas. usus eius cum tisana tantum in cibis; leniorem gratioremque saporem praestat. silvestre ad multa medicamina utile est. — (Adeoque nihil omisit cura, ut carmine quoque comprehensum reperiam,¹⁵ fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucae, lactucae, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mire provenire. — Quae sunt et silvestria, eadem sativis sicciora intelleguntur et acriora.) —

§ 184: Th. H. VII 6, 1.—VII 2, 7. (Col. X 373. Diosc. II 140. 141). — § 185: Diosc. ibid. (cfr. Plin. XX 231—233). Pallad. II 14, 3. — Th. H. VII 6, 1.

v. a. S. 1 ocimo Ev. -mum rs. | meridie. Nam s D. -dianam F. -diana rv. 6 cucuminis E Ven. 7 autem om. d. | fere siluestria sunt et ego. fere sunt et siluestria (et om. d) ll. siluestria fere sunt et v. 9 laphatum Q. raphanum d. | fortasse sapore melius (εὐτομώτερον Theophr.). an utilius? | satiuis G. sata uis Q. satium ll. v. | rumix F Q S. rumex rv.

10 omnium Q S. om. ll. v. | quae seruntur coll. Theophr. inserui e Q: fortissimum quae seruantur (seruntur S.). om. ll. v. | nascunturque (quae F) G F E. nasciturque d(?)v. del. S. 11 tradunt d Q S. traduntur G F. traditur E v. | certe om. v. a. G.

11. 12 a terra ll. v. an aeternum maxime? 12 aquas usus ego. aqua sucus Q. aquam usus ll. v. aquas sucus S. aquam sucus J. | cum tisana F(?)S. cuncti sana Q. cum tisata G. cuncti sata E. cum typsana d. cum ptisana v. | dist. ego.

13 leniorem ego. leuiores ll. v. 14—19 uncos ego posui; pertinere videntur haec verba ad § 183 extr. post rapa, cucumis.

15 comprehensum v. prehensum (praeh- F) ll. | reperi in E. repererim v. a. G. 18 sunt et G F E G. sunt d T v. | satiuis in satiuis ll. v.

(61) Namque et sucorum saporumque dicenda diffe- 186
rentia est, vel maior in his quam in pomis. sunt autem
acres cunilae, origani, nasturti, sinapis, amari absinthi,
centaurei; aquatiles cucumeris, cucurbitae, lactucae; acuti
5 thymi, cunilae; acuti et odorati apii, aneti, feniculi. sal-
sus tantum e saporibus non nascitur; aliquando extra in-
sedit pulveris modo, et cicerculis tantum.

(62) Atque ut intellegatur vana ceu plerumque vitae 187
persuasio, panax piperis saporem reddit et magis etiam
10 siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto, libanotis
odorem turis, *zmyrnium* murrae. de panace abunde dictum 12, 127
est. libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur
semine. radicem habet olusatri, nihil ture differentem.
15 usus eius post annum stomacho saluberrimus. quidam eam
nomine alio rosmarinum appellant. *zmyrnium* olus seri-
tur iisdem locis murramque radice resipit. eadem et sili- 188
quastro satio. reliqua a ceteris et odore et sapore diffe-
runt, ut anetum, tantaque est diversitas atque vis, ut non
solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur.
20 apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in
saccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dum- 189
taxat. maximum quidem opus in iisdem naturae restat,
quoniam proventus tantum adhuc summasque quasdam

§ 186: cfr. Plin. XV 106. (Th. C. VI 4, 1 sqq.). Th. H. I 12,
1. 2. C. VI 10, 1. — § 187: Diosc. III 51. 72. (Plin. XX 168. 174.
172). Diosc. III 79. Th. IX 11, 10. — § 188: Diosc. III 72. (79).
Th. H. I 12, 1.

2 uel maior in his quam *ll. v.* in his sicut **Q** *U* 420. uel
maior in his sicut **D**. 3 culnilae **F**¹. cuniculae **F**² *d* *Dal.*
cunt **Q**. 5 thymi *Salm.* tumi **G** *d* **T** **Q**. tami **F**² **E**. mi **F**¹. tan-
tum (*vel* tamen) *v. a. H.* | cunilae **G** *E* *v.* -le **Q**. cuniculae **F** *d* **S**.
cunilaginis **D** cum *U* 421. 6 *e om.* **Q**. 7 cicerculis **Q** *Salm.*
circulis *ll. v. a. H.* (nascitur nisi in cicerculis, sed extrinsecus
quasi puluis insidet [-itet **Q**] **Q** *S*). 11 *zmyrnium* **P.** *smyrna* **Q.**
-nium **H.** *myrra* *ll.* *murra* *v.* | panace *d* *v.* panice *r.* 13 se-
mine *om.* **Q** *v. a. B.* 15 *zmyrnium* **S.** -neum *ll.* *Verc.* *smyrnium* *v.* 16 myrrhaque **S.** | radicem **F** *S* *v. a. B.* | resipet **F**.
recipit **S** *v. a. B.* 18 *est om.* **G.** 20 coqui *ll. G.* coci de **Q** *S.*
coctis *v.* 21 in uino **Q** *S.*

tractavimus, vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis et quo nullum reperiri possit maius. ne singulis id rebus contexeremus, iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. nunc suis quaeque partibus constabunt poteruntque a volentibus iungi.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XX

10

1 (1) Maximum hinc opus naturae ordiemur et cibos suos homini narrabimus faterique cogemus ignota esse per quae vivat. nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. pax secum in his aut bellum naturae dicetur, odia amicitiaeque rerum surdarum 15 ac sensu carentium et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa. quod Graeci sympathiam et antipathiam appellavere, quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquas sole devorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere atque, ut a sublimioribus 20 recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide et alio rursus abigente a sese, adamanta, rarum opum gaudium,

§ 2: cfr. Plin. XXXVI 130. Geop. XV 1, 28.

1. 2 medico dv. modico r. 5 longis EG. longius rsv.
13 nemo Ev. ne rT. an recte? | ac GFEv. et d. 14 utilitate Ev. utilitate r. | secum ll. v. simul C. 15 dicetur G dv. diceretur r. | amicitiaeque v. -tiaque ll. Brot. 17 et antipathiam P coll. XXXVII 59. om. ll. v. a. S. 18. 19 restinguentibus E. 19 aquas TSH. aqua r. aquam v. 22 ambiente d. | adamanta rarum U 422 D. adamantarum T. -matarum ll. -manta S. -mantem v. (an adamanta, regiarum opum gaudium? cfr. XXXVII 55).

infragilem omni cetera vi et invictum, sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis locis dicemus paria vel maiora *miracula*. tantum venia sit a minimis, sed a salutaribus ordienti primumque ab hortensiis.

5 1. (2) Cucumin silvestrem esse diximus, multo infra ³ _{19, 74} magnitudinem sativi. ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, suco expresso semini, cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit oculorum etiam periculo. servatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur
 10 harundine, semenque cinere conditum ad coercendam suci abundantiam, qui expressus suscipitur aqua caelesti atque subsidit, deinde sole cogitur in pastillos ad magnos mortalius usus, obscuritates et vitia oculorum, genarum ulcera. tradunt hoc suco tactis radicibus vitium non attingi uvas ⁴ 15 ab avibus. radix autem ex aceto cocta podagrismi inlinitur sucoque dentium dolori medetur, arida cum resina impetiginem et scabiem quaeque psoram et lichenas vocant, parotidas, panos sanat et cicatricibus colorem reddit, et foliorum sucus auribus surdis cum aceto instillatur.

20 (3) Elaterio tempestivus est autumno, nec ullum ex 5 medicamentis longiore aevo durat. incipit a trimatu. si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igni lento in aceto domet. melius quo vetustius, fuitque iam CC annis servatum, ut auctor est Theophrastus, et usque ad

§ 3: Diosc. IV 152. 155. Th. H. IX 9, 4. — § 4: Diosc. IV 152. Celsus IV 24. Th. H. IX 9, 4. Pl. iun. p. 71, 10. — §§ 5. 6: Th. H. IX 9, 4. 14, 1. Diosc. IV 155.

1 *infragilem* v. -ili ll. 3 *miracula coni*. *Dal.* miratu d *cum ras.* *T S.* -ratus r. mira v. an potius introitus tantum uenia sit? 4 *hortensibus* d v. a. *H.* 5 non multo Q.
 6 satiui scimus Q. 7 *flaterium* d¹. *elacterium* d². | exseso Q. | semine d. e sem- v. a. S. | quib; Q. 7. 8 *maturius* dE Q v. -rus r. 8 *indatur* Q. 10 *semenque ego*. semen quoque ll. v. | conditum J. conciditur ll. *conspurgitur* v. | coerendam G F. 13 *oculorum* sanat *genarumque* v. a. S. 15 *podagrificis* S D. 17 *quaeque ll. J.* quae G. quam v. 20 *elaterium tempestivum* v. a. H. 21 *longiore dv.* -ori S. -or ex r. | euo G F. 23 *fuit quod iam dT.* 24 *ut dEG.* est r T. esse v. | et usque E v. eiusque r. sed usque Q.

quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. hoc enim veri experimentum est, si admotum, priusquam extinguat, 6 scintillare sursum ac deorsum cogat. pallidum ac leve herbaceo ac scabro melius ac leniter amarum.

Putant conceptus adiuvari adalligato semine, si terram non adtigerit, partus vero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur 7 extra domum. ipsum cucumin qui magnificant, nasci praeципuum in Arabia, mox in Arcadia; Cyrenis alii tradunt similem heliotropio *cucumin* inter folia et ramos prove- 10 nire magnitudine nucis iuglandis, semen autem esse ad 8 speciem scorpionum caudae reflexum, sed candidum. aliqui qui etiam ab scorpione cucumim vocant, efficacissimo contra scorpionum ictus et semine et elaterio. est ad purgandam utrimque alvum modus pro portione virium ab dimidio 15 obolo ad solidum; copiosius necat. sic et contra phthiriasim bilitur et hydropicis. inlitum anginas et arterias cum melle aut oleo vetere sanat.

9 2. (4) Multi hunc esse apud nos, qui anguinus voce-
tur, ab aliis erraticus, arbitrantur, quo decocto sparsa 20 mures non adtingunt. iidem podagrī eum et articulariis

§ 8: Diosc. IV 155.

1 quinquagesimum annum Q.D. | lumine G.F. 7 enixu
dTS H. exinu G.F. ex mura (muu E³)E. exitu G. 8 hunc
cucumi Q. 8. 9 praecipue Q. 9 dein cyrenis (om. alii)
Q.S. (mox Cyrenis, alii in Arcadia v. a. H.). 10 cucumin
ego. cui d.T. cuius rv. 11 semen, esse autem v. a. H.
semina J. 12 scorpionis v. a. H. | caudae reflexum S. gaudere
flexus Q. cauda replexa ll. H. cauda reflexa v. caudae reflexa
J. | candidum S. -ditum Q. -dida rv. 13 ab G.F.E. ob d. ab
eo v. del. S. | scorpione ego. -onem G.F.d.D. -onum E.v. -onum
D.al. | efficacissimum d.v. a. S. -imum est Q. 14 scorpionum
E.v. -nem r. -nis Q.S. | ictum Q.S. | dist. S. | est ego. et ll. v.
om. Q.S. | purgandam Q.S. -dum d.T.E.v. -de r. 15 utrimque
Q U 423. utrumque G.F. utroque d.T.J. utriusque S. uterus E.v. |
aluum d.T.Q¹. aluom Q²S. aluos G.F. aluosque E.v. | pro por-
tionē U 423. proporcionem Q. portione ll. v. a. D. 18 aut
Q.S. et ll. v. 21 mures (murus E) de eius medicina non E
v. a. H. | eum et Q.S. cum et d.T. cum rv. | articulariis ego.
cularibus Q.S. -culis G.F³d. -culus F¹. -culi E.T.i.H. -culorum v.

morbis decoctum in aceto inlinunt praesentaneo remedio, lumborum vero dolores semine sole siccato, dein trito, **X xx** pondere in hemina aquae dato sanant, tumores subitos inlito cum lacte mulierum. purgat eas elaterium, 5 sed gravidis abortum facit. suspiriosis prodest, morbo vero regio in nares coniectum. lentigines ac maculas e facie tollit in sole inlitum.

(5) Multi eadem omnia sativis adtribuunt, magni etiam 10 sine is momenti. namque et eorum semen quantum tres 10 digiti adprehenderint cum cumino tritum potumque in vino tussientibus auxiliatur, et phreneticis in lacte mulieris, et dysintericis acetabuli mensura, purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, et iocineris vitiis in aqua mulsa. urinam movet ex vino dulci, et in re- 15 nium dolore clysteribus simul *cum* cumino infunditur.

(6) Ei, qui pepones vocantur, refrigerant maxime in 11 cibo et emolliunt alvum. caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus inponitur. radix sanat ulcera concreta in modum favi, quae ceria vocant. eadem concitat vomitio- 20 nes; siccatur, in farinam tunsa datur quattuor obolis in

§ 9 extr.: Diosc. IV 155 extr. — § 10: Gargil. p. 149, 6. 8.
5. — § 11. 12: Diosc. II 163. 162. Athenaeus II 77 p. 68c. Pl.
iun. p. 21, 6. 75, 19. Gargil. p. 148, 6—8. 10—13. 14. 26. 149,
4. 3. 148, 9.

1 aceto **Qv.** -tum **ll. J.** | inlinunt **FQS(v).** linunt **G.** illiniunt **r Brot.** 2 dolores **Q.S.** -ore **GFE.** -ori **dv.** 3 **X xx**
D. **dxx Q.** **x.xx F.** **xxx r.** **xx.x Brot.** triginta denariorum **v.** | aquae dato **D.** aqua dato **Q.** dato aquae (aque **G**) **ll. v.** | sanant **G F E D.** sanat **dQS.** sanat et **v.** | *dist. S.* | tumores **G.** umores (hu- **dv**) **ll. v.** 5 post suspiriosis *videtur deesse* potum vel faucibus inlitum (cfr. *Diosc.*) vel tale quid. 8 satius cucumeribus **Q.S.** | magnum **GF v. a. S.** 9 in eis momentum **v.** a. **S.** | nam **Q.** 10 adprehenderunt **Q.** | cum **Qv.** cum in **ll.** 12 autem **ll. v.** aliqua **Q.** 14. 15 renum **d v. a. S.** 15 cum cumino **v.** cumino **GFE.** cum uini **d.** 16 ei qui **dT.** ei **r.** qui **J.** (Pepones qui **v**). 17 molliunt **Q.** 18 *an* trita radix? cfr. *Gargil.* et *Plin. iun.* 19 *an* quae Graeci? cfr. *Gargil.* | ceria **Q.G.** cerea **ll.** cerion **B.** | concitat **D.** -itae **S.** contra **Fdv.** contrahit **E(?)H cum B.** 20 farinam **Dal.** -ina **ll. v.** *an* uomitiones siccata et in farinam tunsa. datur? cfr. *Diosc.* | thus addatur **E.**

aqua mulsa, ita ut qui biberit quingentos passus postea
 12 ambulet. haec farina et in smegmata adicitur. **cortex**
 quoque vomitionem movet, faciem purgat. hoc et folia
 cuiuscumque sativi inlita. eadem cum melle et epinycti-
 das sanant, cum vino canis morsus, item multipedae; sepa
 Graeci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori praecipue
 nocivam; morsum tumor insequitur et putrescit locus.
 ipse cucumis odore defectum animi refovet. — (Coctos
 deraso cortice ex oleo et aceto ac melle iucundiores esse
 certum est.) —

13 3. (7) Cucurbita quoque silvestris invenitur, **сомφòс**
 a Graecis appellata, intus inanis, unde et nomen, digitali
 crassitudine, non nisi in saxosis nascens. huius coman-
 ducatae sucus stomacho admodum prodest.

14 (8) Colocynthis vocatur alia, ipsa plena semine, sed 15
 minor quam sativa. utilior pallida quam herbacea. are-
 facta per se inanit alvum. infusa quoque clysteribus in-
 testinorum omnibus vitiis medetur et renium et lumborum
 et paralysi. ejecto semine aqua mulsa in ea decoquitur
 ad dimidias; sic tutissimo infunduntur oboli quattuor.²⁰
 15 prodest stomacho et farinae aridae pilulis cum decocto
 melle sumptis. in morbo regio semina eius **vii** sumuntur
 et protinus aqua mulsa. carnes eius cum absinthio ac
 sale dentium dolorem tollunt, sucus vero cum aceto cale-

§ 13: cfr. Diosc. II 158. — §§ 14. 15: Diosc. IV 175.

1 MD dT. quingentos *rv.* 3 et folia *dv.* et in folia *r.*
 5 millepedae *G.* -dem *v.* | sepa dTB. saepe *f.* saepe *r.*
 spea *Dal.* 8 refouet Q.S. *om.* *ll. v.* 8—10 *uncos ego posui;*
verba ad § 11 (post emolliunt aluum) videntur pertinere; cfr.
Gargil. 9 oleo et aceto ac melle Q.S. oleo aceto et melle
ll. v. 11 COMФOC Qv. cfr. index *l.* spongos *ll. s H.* 12 in-
 tuis Q.S. *om.* *ll. v.* 15 colicintis *E.* | semine Q.S. *om.* *ll. v.*
 16 quam herbacea FdT S. quam de eius (quando eius sunt *v.*)
 medicinae herbacea E*v.* 18 renum *d v. a. S.* 19 in eo *S.*
(desideraveris in ea luto inlita, ut § 26. an in aqua mulsa ea?)
 20 sic *del. H.* | tutissimo FTH. -mi dE. -me S. tussienti *v.*
 21 stomacho et *ego.* et stomacho ex dTS. et stomacho
rv. | farina arida S. 22 vii S. uti E. uitii r. *an viii?* cfr.
XXII 135. utiliter *v.* 23. 24 et sale *d v. a. S.*

factus mobiles sistit. item spinae et lumborum ac coxendicu-
m dolores, cum oleo si infricitur. praeterea, mirum
dictu, semina eius, si fuerint pari numero, in linteo ad-
alligata febribus liberare dicuntur, quas Graeci periodicas
5 vocant. sativae quoque derasae sucus tepefactus auribus 16
medetur; caro eius interior sine semine clavis pedum et
suppurationibus, quae Graeci vocant ἀποστήματα. decoc-
tae autem universae sucus dentium motus stabilis et dolo-
res inhibet; vinum cum ea fervefactum oculorum etiam
10 impetus. folia eius cum recentibus cupressi contusa et
inposita, ipsa quoque tosta in argilla ac trita cum adipe
anseris vulneribus medetur. nec non ramentis corticis 17
recentis podagras refrigerat et ardores capitis, infantium
maxime, et ignes sacros vel iisdem strigmentis inpositis
15 vel seminibus. sucus ex strigmentis inlitus cum rosaceo
et aceto febrium ardores refrigerat. aridae cinis inpositus
mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas
in cibis, sed omnium consensu stomacho utilissimae iudi-
cantur et interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

20 (9) Est et rapo vis medica. perniones fervens inposi- 18
tum sanat, item frigus pellit e pedibus. aqua decocti eius
fervens podagratis etiam frigidis medetur, et crudum tusum
cum sale cuicunque vitio pedum. semen inlithum et potum
in vino contra serpentes et toxica salutare esse proditur,

§§ 16. 17: Diosc. II 161. Gargil. p. 141, 1. Pl. iun. p. 26, 12.
Gargil. p. 141, 20. 21. 10. 3. 5. 18. — §§ 18. 19: Diosc. II 134.
Gargil. p. 173, 8. 5. 1—7.

3 in linteo *S ex Q* (cuius semen pari numero in linteo ad-
alligatum febribus perhodicis liberat). *om. ll. v. lacunam in-*
dic. J. 4 liberare *S ex Q.* mederi *d²Ts.* *om. r.* sanare *v.*

5 derasae *S. -se Q.* rasa *ll. v.* 7 quas *dT.* | ait.oc-
tii Mata *Q.* 8 motus *v.* modus *Q.* motū d. montis *F.* men-
tis *E.* 11 ipsa *v.* ipsae *ll.* 13 recentis *ego.* cfr. *Gargil.* recens *ll. J.* *om. Q.* recentes *v(S).* 14 uel iisdem strig-
mentis *S.* uel isdem strigmentis *Q.* uelis (uel his *T*) destrigmen-
tis *dT.* uelis destrigentis (destring- *E*) *r.* de strigmentis uel
his (is) *v.* 15 strigmentus *Q.* trigmentes *F.* 20 perniones
Fdv. preniones *Q.* ptern- *S.* pulmones *E.* | feruens *Qv.* fer-
uiens *F.* feruiens *r.* 23 *an* inlithum uel potum?

19 a multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis propter inflationes, Diocles magnis laudibus tulit, etiam venerem stimulari ab iis professus, item Dionysius, magisque si eruca condirentur; tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

20 (10) Silvestre rapum in arvis maxime nascitur, fructosum, semine candido, duplo maiore quam papaver. hoc ad levigandam cutem in facie totoque corpore utuntur mixta farina pari mensura ervi, hordei et tritici et lupini: radix ad omnia inutilis.

21 4. (11) Naporum duas differentias et in medicina Graeci servant. angulosis foliorum caulibus, flore aneti, quod bunion vocant, purgationibus seminarum et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa vel suci¹⁵ drachma; semen dysintericis tostum tritumque in aquae calidae cyathis quattuor. sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. alterum genus buniada appellant, et raphano et rapo simile, seminis praecipue contra venena. ob id et in antidotis utuntur illo.

22 (12) Raphanum et silvestrem esse diximus. laudatissimus in Arcadia, quamquam et alibi nascitur, utilior urinae dumtaxat ciendae, cetero aestuosus. in Italia et armoraciam vocant.

§ 20: Diosc. II 135. — § 21: Diosc. IV 122. II 136. Gargil. p. 172, 4—14.— § 22: Diosc. II 138. Gargil. p. 172, 12. 13.

1 antidoti uim v. anti (ante F) dantium ll. 2 ea FEG.
om. dT. eum v. | in Ev. a F. ea a T. ab ea d. 5 dolori dv.
-ore r. 6 prodesse G. prodest ll. v. prosunt S. 8 an se-
mine intus candido? cfr. Diosc. | papaueris v. a. J. 10 farina
H. urina ll. v. | mensura d G. mam (nam E) supra r. mensura.
Nam ut supra diximus v. | dist. H. | erui v. herui E. herbi d.
heui E. an erui uel? 13 flore aneti S coll. Diosc. et Gargil.
florent et ll. florentis B. 16.17 aquae calidae S e Gargil.
aqua calida e FEv. aqua calida d. 18 buniada v. butinada
Fd. put- E. 21. 22 laudatissimus H. -mum ll. v. 22 in arca-
dia quamquam dv. om. r. 23—p. 309, 4 in E v. a. H. verba
ita perturbata sunt, ut post cetero legantur 309, 3 bitem — 4
in uino, deinde 1 praeter ea quae — 3 concitant, postremo 23
estiuosus — 1 et satiui uero. 23 aestuosus S. estu- T. aesti-

(13) Et sativi vero praeter ea, quae circa eos 23
dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant,^{19, 80.}
urinam concitant, bilem detrahunt. ^{85. 86.} praeterea cortices
5 in vino decocti mane poti ad ternos cyathos conminuunt
et eiciunt calculos. iidem in posca decocti contra ser-
pentium morsus inlinuntur. ad tussim etiam mane ieiu- 24
nis raphanos prodest esse cum melle, semen eorum tostum
ipsumque commanducatum, adligato raphano aquam foliis
eius decoctis bibere vel sucum ipsius cyathis binis contra
10 phthiriases, phlegmoni ipsos inlinere tusos, livori vero
recenti corticem cum melle, veternosis autem quam acer-
rimos mandere, semenque tostum, dein contritum cum
melle suspiriosis. iidem et contra venena prosunt, cerastis 25
et scorpionibus adversantur — vel ipso vel semine infec-
15 tis manibus inpune tractaveris, inpositoque raphano scor-
piones moriuntur —, salutares et contra fungorum aut
hyoscyami venena atque, ut Nicander tradit, et contra
sanguinem tauri. *contra* viscum quoque dari Apollo-
dori duo iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum,
20 Tarentinus sucum. lienem item extenuant, iocineri pro-

§§ 23—26: Diosc. II 137. Geop. XII 22, 8. 2. 3. 5. (XIII 9,
1. 8, 7). 6. 7. 9. Gargil. p. 134, 21. 1. Pl. iun. p. 110, 9. 101, 17.
Gargil. p. 133, 8. 134, 22. 2. Nicander alex. 330. 430. 527. Gar-
gil. p. 134, 3. (23). Pl. iun. p. 54, 19. (Marc. Emp. 28, 27).

uosus **F**d *v. a.* **B.** **D.** esti- **E.** est et satiui usus **B.** 24 armoraciam
v (*cfr. XIX* 82). marmo- **d****T.** marmorician *r.* 2. 3 extenuant
urinam **d****T***v.* -antur. Nam *r.* 4 uino **d****Q***v.* huno **F.** humo **E.**
om. **T.** 7 raphanos *ego.* -nus *ll.* *v.* | *esse ego.* et **d****T.** *om.* *rv.*
(rafani tussientibus prosunt cybo ieiunis **Q**). 8 adligato ra-
phano **J.** ad (*om.* **E**) illagarapona **F****E.** alligaraphano **d.** ad
lagonoponon **B.** *de loco videtur desperandum esse.* 10 phleg-
moni *v.* flegmini **F**². flemini **F**¹**d.** flagmini **E.** 13 cerastis
v (*add.* caeterum). ceratis **Q.** ceteraseis *ll.* caetero **G.** 14
aduersantur **Q****S.** -satur *ll.* *v.* | *dist.* **S.** | *an* uel suco uel se-
mine? *cfr. Geop. XIII* 8, 7. 15 tractaueris **Q****S.** -tauis **F.**
-tabis *r***G.** -tabilibus *v.* 16 salutares est **Q.** *an* sunt?
17 adque **Q.** aeque **E***v. a.* **S.** | menander **d****T.** 18 sanguinem
tauri **Q****S.** *om.* *ll.* *v.* | contra **D.** et contra **S.** *om.* *ll.* *v.* 19 Ci-
tieus *Bas.* cilleus *ll.* Scyllaeus *v.* 20 Tarentinus *v.* -num **d.**
terrentinum *r.* | *an* iidem?

sunt et lumborum doloribus, hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti et lethargicis et comitialibus et melan-
 26 cholicis. Praxagoras et iliosis dandos censem, Pliston-
 nicus et coeliacis. intestinorum etiam ulcera sanant ac
 purulenta praecordiorum, si cum melle edantur. quidam
 ad haec coquere eos luto inlitos malunt; sic et feminas
 purgari. ex aceto et melle sumpti intestinorum animalia
 detrahunt, iidem ad tertias decocto eorum poto cum vino
 enterocellicis prosunt; sanguinem quoque inutilem sic ex-
 27 trahunt. Medius ad haec et sanguinem excreantibus coc-
 tos dari iubet, et puerperis ad lactis copiam augendam,
 Hippocrates capitis mulierum defluvia perfricari rapha-
 nis, et super umbilicum inponi contra tormenta volvae.
 reducunt et cicatrices ad colorem. semen quoque ex aqua
 28 inpositum sistit ulcera, quae phagedaenas vocant. Demo-
 critus venerem hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis
 voci nocere aliqui tradiderunt. folia, quae in oblongis dum-
 taxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. ubi
 vero acrior raphani medicina admota sit, hysopum dari
 protinus imperant; haec antipathia est. et aurium gravi-
 tati sucum raphani instillant. nam vomituris summo cibo
 esse eos utilissimum est.

29 (14) Pastinaceae simile hibiscum, quod molochen agrian

§§ 27. 28: Diosc. II 137. Hippocr. de m. mul. II 67. 78. Geop. XII 22, 4. 12. 4. 8. Gargil. p. 134, 4. 133, 5. 19. 7. Pl. iun. p. 75, 21. Hippocr. de diaeta II 25. 26. Celsus I 3. — § 29: Th. H. IX 15, 5. (Athenaeus II 52 p. 58 d. e). Diosc. III 153. Gargil. p. 140, 1. Celsus IV 24. (31). Pl. iun. p. 68, 18.

2 sumpti Qv. exsumpti ll. | et comitialibus et melancholicis Q.S. om. ll. v. 3 prexagoras E. 6 luto ego. in luto ll. v. | inlitos (ill- dEv) ll. v. del. S. cfr. § 99. 7 et ll. v. autem Q. autem et U 423. aut e D. aut S. 8 iidem S. idem Q.D. item rv. | decoctum Q. | poto FEv. potu d. puto Q. 9 enterocellicis (-coel- Q) Q.S. -celis ll. v. 10 excruciantibus FE. 12 perfricari Q.S. fricari (-asi F) ll. v. 14 cicatrices (cec- Q) Q.S. -icem ll. v. 15 phagadaenas E. phanad- d. pagadenas Q. 16 et ideo fortasse Q. 17 tradunt Q. | oblongius F. 19. 20 dari potius E¹. 20 iubent T. 20. 21 ad aurium quoque grauitatem Q.S. 21 instillari Q.

vocant et aliqui πλειστολοχείαν, ulceribus, cartilagini et ossibus fractis medetur. folia eius ex aqua pota alvum solvunt; serpentes abigunt, apium, vesparum, crabronum ictibus inlita medentur. radicem eius ante solis ortum erutam involvunt lana coloris, quem nativum vocant, praeterea ovis, quae feminam peperit, strumisque vel suppurratis alligant. quidam ad hunc usum auro effodiendam censem cavendumque, ne terram adtingat. Celsus et podagris, quae sine tumore sint, radicem eius in vino de-
coctam inponi iubet.

5. (15) Alterum genus est staphylinus, quod pastinaciam erraticam vocant. eius semen contritum et in vino potum tumentem alvum et suffocationes mulierum doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat. inlitum quoque e passo ventri earum proposit; et viris vero proposit cum panis portione aequa tritum ex vino potum contra ventris dolores. pellit et urinam, et phagedaenas ulcerum sistit recens cum melle inpositum vel arida farina inspersa. radicem eius Dieuches contra iocineris aut lienis ac lumborum et renium vitia ex aqua mulsa dari iubet, Cleopphantus et dysintericis veteribus. Philistio in lacte coquit et ad stranguriam dat radicis uncias quattuor, ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis et pleuriticis

§§ 30—32: Gargil. p. 171, 20. Diosc. III 52. Pl. iun. p. 57,
10. Gargil. p. 171, 9. 10—13. Diphilus ap. Athen. IX 12 p. 371 b.
Gargil. p. 171, 16. 18. 17. (172, 16—20).

1 ΠΛΕΙΣΤΟΛΟΧΕΙΑΜ Q.S. plistolochiam v. a. *Dal.* plistioltiam F.E. pistolaciam d. | uberibus E. | cartilagini et ego. -gint F. -gini d² (*cum ras.*) T.E v. -ginibus Q. -ginis et G. 2 ossibus om. Q. 3 *an* serpentes abigunt ex oleo et aceto inuncta? *cfr.* *Diosc.* | apium S. appium Q. apum ll. v. 7 aurora d.T.
10 iubent F.E. 11 appilinus Q. 12 erraticam F.d.v.
erbat- Q. om. E.H. | cuius Q. | in om. Q. 15 prodest v. a. C. |
prodest v. a. S. 18 arida ego. -dae ll. T.v. -dum G. *an* arida
eius? *cfr.* § 15 *init.* | farina dE G. -ne F. -nae T.v. | inspersa
ego. -sam dT.v. -sum E fG. inspersam F. 19 Dieuches Bas.
dieuces F.E v. diduces d. | aut ll. S. ac v. 19. 20 ac lumbo-
rum dS D. aelum (elum E) lumborum r. ilium lumborum v.
21 theophrastus d.T.

et comitialibus. habentes eam feriri a serpentibus negantur aut, qui ante gustaverint, non laedi; percussis impunitur cum axungia. folia contra cruditates manduntur.

32 **Orpheus** amatorium inesse staphylino dixit, fortasse quoniam venerem stimulari hoc cibo certum est. id conceptus adiuvari aliqui prodiderunt. ad reliqua et sativa pollet, efficacior tamen silvestris magisque in petrosa nata. semen sativae quoque contra scorpionum ictus et vino aut posca salutare est. radice eius circumscalpidentes dolore liberantur.

33 (16) **Syria**, in hortis operosissima — utique in proverbio Graecis multa Syrorum olera —, simillimam staphylino herbam serit, quam alii gingidion vocant, tenuius tantum et amarius eiusdemque effectus. estur coctum crudumque stomachi magna utilitate; siccatur enim ex alto omnes eius umores.

34 (17) Siser erraticum sativo simile est et effectu: stomachum excitat, fastidium absterget ex aceto laserpiciate sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. urinam ciet, ut Ophion credit, et venerem. in eadem sententia est et Diocles; praeterea cordi convenire convalescentium

35 aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit et venerem subinde offensantem aegrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho inutile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret, esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. sativi privatim sucus cum lacte caprino potus sistit alvum.

§ 33: Diosc. II 166. Galen. alim. fac. II 55. — § 34: Diosc. II 139. Galen. l. l. — § 35 extr.: Pl. iun. p. 47, 14.

4 fortasse Q. 6 contemptus F.E. 8 ictibus E. 9 circumscalpiet Q. 11 utique ego. undique ll. unde quoque 8 D. unde uenit S. uenitque J. indeque G. inde quoque v. | in ll. S. est v. | prouerbio ego. -biū ll. v. 13 gigidion F.E. | an excidit alii lepidion? cfr. Diosc. 14 est ut d. est v. a. G.

17 simile dv. -lis r. | effectu dv. -tus r. 20 Ophion 8 D. cfr. Brunn. p. 36. opion d C. opinion rv. 22 perquam dv. praeterquam r. 23 uenerē ego. ueneri ll. v. 23. 24 offensanti 25 inutile anon. ap. H. utile ll. v. a. J. an nō utile?

(18) Et quoniam plerosque similitudo nominum Grae- 36
 corum confundit, conteximus et de sili [sed hoc est vul-
 gatae notitiae]. optimum *Massiliense*, lato enim grano et
 fulvo est, secundum *Aethiopicum nigrius*, *Creticum odo-*
 5 *ratissimum omnium*. radix iucundi odoris est. semen esse
 et vultures dicuntur. prodest homini ad tussim veterem,
 rupta, convulsa in vino albo potum, item opisthotonicis
 et iocinerum vitiis et torminibus et stranguriae duarum
 aut trium lingularum mensura. sunt et folia utilia, ut 37
 10 quae partus adiuvent etiam quadripedum; hoc maxime
 pasci dicuntur cervae pariturae. inlinuntur et igni sacro.
 multumque in summo cibo concoctionibus confert vel folio
 vel semine. quadripedum quoque alvum sistit sive tritum
 potui infusum sive mandendo commendatum sale. boum
 15 morbis sic tritum infunditur.

(19) Inula quoque a iejunis commanducata dentes 38
 confirmat. si, ut eruta est, terram non adtingat, condita
 tussim emendat; radicis vero decoctae sucus *taenias pellit*,
 siccatae autem in umbra farina tussi et convulsis et in-
 20 flationibus et arteriis medetur. venenatorum morsus abigit.
 folia ex vino lumborum dolori inlinuntur.

(20) Cepae silvestres non sunt. sativae olfactu ipso 39
 et delacrimatione caligini medentur, magis vero suci
 inunctione. somnum etiam facere traduntur et ulcera oris

§§ 36. 37: Diosc. III 53. 54. cfr. Plin. VIII 112. — § 38:
 Pl. iun. p. 26, 14. 54, 20. 57, 8. — §§ 39—43: Diosc. II 180.
 Geop. XII 31, 9. Gargil. p. 161, 12. 14. 15. 162, 6. Geop. I. I. 5.
 Gargil. p. 161, 21. 22. 162, 1. 11. 161, 3. 11. 7. 9. 12. Geop. I. I.
 § 9. Celsus III 20. (Varro? — cfr. Col. XII 10, 1. 3).

2 contundit F&E. | uncos ego posui. | sed om. dT. 2. 3 uul-
 garis v. a. H. 3 *Massiliense* v. cfr. *Diosc. asiliense ll.*
 5 iucundi odoris E*v.* iucundioris r. 9 *lingularum dJ.* ligu-
 larum E*v.* *linguarum FTSS.* 10 *an ob hoc?* 11 inlinitur
 v. a. H. | igni T*E**v.* igne r. 14 commendatum *ego.* coman-
 ducatum ll. v. (cfr. § 260). | saleque S. e sale v. 15 sic dT.
 sit r. sil J. del. G. medetur uel si sv(D). 17 dist. J. | ut
 del. D. | est v. est et ll. est ut D. | attingit d. 18 suco F. |
 taenias S. tenias Fd. tineas E*v.* 19 autem E*v.* aut r.
 24 somnum v. cfr. *Gargil.* somnium ll. D.

sanare commanducatae cum pane, et canis morsus virides ex aceto inlitae aut siccae cum melle et vino, ita ut post diem tertium solvantur. sic et attrita sanant. coccum in cinere et epiphoris multi inposuere cum farina 40 hordeacia et genitalium ulceribus. suco et cicatrices oculorum et albugines et argema inunxere et serpentium morsus et omnia vulnera cum melle; item auricularum cum lacte mulierum et in iisdem sonitum aut gravitatem emendantes cum adipe anserino aut cum melle stillavere. et ex aqua bibendum dederunt repente obmutesceribus. 10 41 in dolore quoque ad dentes conluendos instillavere et plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. alopecias fricuere et psoras tuis cepis. coctas dysintericis vescendas dedere et contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem inlinentes ex aceto ser- 15 42 pentium morsibus, ipsasque multipedae ex aceto. reliqua inter medicos mira diversitas. proximi inutiles esse praecordiis et concoctioni inflationemque et sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola ad colorem quoque validum profici hoc cibo et, si ieuni cotidie edant, firmitatem 20 43 valetudinis custodiri, stomacho utiles esse, spiritus agitatione ventrem mollire, haemorrhoidas aperire subditas pro

2 lacunam ego indicavi cum Val. Rose; excidit tusa e aut decoctae ex melle. cfr. Gargil. probabilius est et serpentium morsus et omnia vulnera cum melle ex v. 6. 7 huc inseri cum Gargilio. 3 attrita H cum vet. Dal. trita ll. D. tritae v.

3. 4 coctam EG. cocta r. tostam v. 4 cinere et EG. rem r v. a. C. | inposuere v. posuere ll. 7 vulnera ll. H. cfr. Geop. XII 31, 5. ulcera Qv(S). | lacunam ego indicavi coll. Gargil.; excidit dolori sucum. de structura cfr. § 28. 201.

8 aut ll. S. ac v. 9 instillauere coni. Dal. 10 dedere dG. 11 coluendos D (semper). 12 bestiarum Ev. uestigarunt F. uesicarum d. 13 cepas d. 15 cremata Ev. crementa F. cremantes dT. | cinerem TEv. -ere r. 16 ipsasque G. in ipsas quae F. in ipsaque dT. in ipsas (ipsa S) quoque Es v. an item (vel ut) ipsas quoque? | an de ui reliqua? cfr. Gargil. 17 inutiles d vet. Dal. D. utiles F(?) EH. inutilia v.

20 si ieuni dG. siciunt r. si sucum ieuni v. 21 utiles H. utile dE. ut ille F. utilem SD. -lia v. 21. 22 agitatione dG. -oni v. ac cogitatione E. a cogitationem F. 22 aperire ego coll. Diosc. appellere ll. pellere v.

balanis; sucum cum suco feniculi contra incipientes hydro-
pises mire proficere, item contra anginas *cum* rutaе et
melle; excitari eodem lethargicos. — (Varro quae sale
et aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari
5 auctor est). —

6. (21) Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit 44
naribus contrito eo obturatis vel gallae mixto aut mentae,
item ex abortu profluvia poto suco. cum lacte mulieris
tussi etiam veteri et pectoris ac pulmonis vitiis medetur.
10 inlitis foliis sanantur vari et ambusta et epinyctides —
ita vocatur ulcus, quae *et* syce, in angulo oculi perpetuo
umore manans; quidam eodem nomine appellant pusulas
liventes ac noctibus inquietantes — et alia ulcera cum 45
melle tritis, vel bestiarum morsus ex aceto, item serpen-
15 tium aliorumque venenatorum, aurium vero vitia cum felle
caprino vel pari mensura mulsi, stridores cum lacte mulieris,
capitis dolores, si in nares fundatur dormituris vel in
aures duobus suci coclearibus, uno mellis. sucus et ad 46
serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero et ad
20 lumborum dolores cum vini hemina potus. sanguinem
vero excreantibus et phthisicis et distillationibus longis

§§ 44—47: Diosc. II 178. Pl. iun. p. 23, 6. Gargil. p. 154,
8. 12. 17. Pl. iun. p. 100, 21. Geop. XII 29, 9. 6. 9. 10. 8. 7. Pl. iun.
p. 10, 1. 57, 12. Gargil. p. 154, 19. 20. 13. 155, 2. 3. 5—8. 156, 1.
155, 9. Aristot. probl. 39.

1. 2 hydro-*pises* *v.* *hypocrisis* (*hypo-* d) *ll.* 2 *cum* *G. om.*
ll. v. | *rutaе F* (*sc. suco*). -*te d¹E.* -*ta d²v.* 3 *eodem ego.* *ead-*
ll. S. *eisd-* *v.* 3—5 *uncos ego posui.* 4 *pista G. pisa ll. v.*
sparsa J. perfusa D. malim condita. | *an sit?* | *arte fallian-*
tur F. 6 *sisti F v. a. G.* 7 *naribus Q G.* *in naribus (aur- F¹)*
ll. v. 8 *mulieris Q S.* -*rum ll. v.* | *dist. Val. Rose Hermae*
VIII 26. 9 *uitiis Q v.* *uitia d.* *uitiam r.* 10 *uari S. Varia Q.*
fani ll. del. v. 11 *quae et syce G.* *quia sic ē (em E. est d)*
ll. om. Q. 14 *tritis ego.* *trito ll. v.* 15 *aliorumque uenena-*
torum aurium Q S. *aliorum ll. v.* *aurium Verc.* | *uero om. E.*
17 *nare d.* | *dormituris uel Val. Rose l. l.* -*turisue ll. v.*
18 *aures Q D.* *aure F d.* *aurem Ev.* 19 *ictus v.* *ictu Q.* *potus f.*
potum ll. ictum S. 20 *dolorem Q S.* 21 *et Q F²v.* *e r.* |
phthisicis dE Gargil. v. *physicis F.* *phiciis Q.* | *et Q S. om.*
ll. v. | *distillationibus d v. a. S.*

vel sucus vel ex ipso cibus prodest, item morbo regio vel hydropicis et ad renum dolores, cum tisanae suco acetabuli mensura. idem modus cum melle vulvas purgat.

47 estur vero et contra fungorum venena, inponitur et vulneribus, uenerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit, sed oculorum aciem hebetare traditur, inflationes quoque facere, quae tamen stomacho non noceant ventremque moliant. voci splendorem adfert.

48 (22) Capitato maiores ad eadem effectus. sanguinem reicientibus sucus eius cum galla aut turis farina vel 10 acacia datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet vulvasque contractas aperire se putat, secunditatem etiam seminarum hoc cibo augeri. contritum ex melle 49 ulcera purgat. tussim et destillationes thoracis, pulmonis et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione tisanae vel 15 crudum praeter capita sine pane, ita ut alternis diebus sumatur, vel si pura excreentur. sic et voci et ueneri somnoque multum confert. capita bis aqua mutata cocta alvum emolliunt sistit flunctiones veteres; cortex de-coctus inlitusque inficit canos. 20

50 (23) Alio magna vis, magnae utilitates contra aquarum

§§ 48. 49: Diosc. II 178. Pl. iun. p. 38, 14. Gargil. p. 153, 13. 15. 154, 1—4. Pl. iun. p. 76, 1. 24, 7. Gargil. p. 154, 4—6. — §§ 50—57: Diosc. II 181. — § 50: Gargil. p. 150, 7. 19. 9—12. Geop. XII 30, 4. 1. Celsus V 27, 6. Pl. iun. p. 86, 5.

4 editur dT v. a. G. 5 uenerem autem Q. | ebrietates ll.
Gargil. v. -atem Q.S. 6 inflationem C. 7 noceant dTS S.
noceat rv. 8 uocis FdQ. | afferant dT. 9 capitato porro
Q.S. cap- uero S. | maiores ad ll. maior est ad v. a. D. maiora
de Q. maior ad U 424. | effectus d v. a. D. -ctu r. uis est QU. |
nam sanguinem Q. 10 galla Val. Rose e Gargil. gallae ll. G.
caule v. 12 se del. d² v. a. S. (aperiri v. a. G). 13 augeri
dQv. -gere r. 14 purgat dG. -ga F. -gare Ev. curat Q. |
destillationis FD. -onibus E. 15 arteriae Qv. -ria ll. -ria-
rum T. | tisanae om. dT. 17 excriantur E. | et ueneri Q.S.
uel ueneri (-ris F) ll. v. 19 alui S. | emolliunt Q. molliunt
Gargil. om. ll. v. | lacunam ego indicavi; inserenda sunt e Gar-
gilio eadem aqua pota cum uino. | sistit T. si sit FE.
sistunt dSv. | flunctiones ego. e fluct- FE. effluct- dT. efflux- S.
et fluct- G. et inflationes v. 21 utilitatis FD.

et locorum mutationes. serpentes abigit et scorpiones odore atque, ut aliqui tradidere, bestias omnes. ictibus medetur potu vel cibo vel inlitu, privatim contra haemorrhoidas cum vino redditum vomitu. ac, ne contra araneos 5 mures venenati morsus valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat, item hyoscymum, canum morsus, in quae vulnera cum melle inponitur. ad serpentium quidem ictus tostum cum restibus suis efficacissime ex oleo inlinitur, adtritisque corporum 10 partibus, vel si in vesicas intumuerint. quin et suffito eo evocari secundas partus existimat Hippocrates, cinere eius cum oleo capitis ulcera manantia sanitati restituens. suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere; Diocles 15 hydropicis cum centaurio aut in fico duplici ad evacuandam alvum, quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum; suspiriosis aliqui et tritum in lacte derunt. Praxagoras et contra morbum regium vino miscuit et contra ileum in oleo et pulte, sic inlinens strumis quoque. antiqui et insanientibus dabant crudum, 20 Diocles phreneticis elixum. contra anginas tritum in posca gargarizari prodest. dentium dolorem tribus capit- 53

§§ 51. 52: Gargil. p. 150, 14—18. Pl. iun. p. 13, 17. 110, 10. Gargil. p. 151, 1. 150, 17. 151, 2. 3. 6. 3. 5. 4. Pl. iun. p. 95, 9. 97, 2. 91, 23. 31, 7. 30, 4. — §§ 53. 54: Pl. iun. p. 26, 15. Geop.

2 ut *om. E.* | bestias omnis *ll.* contra omnis *Q.* bestias, contra omnis *J.* contra bestiarum omnis *S.* et bestiarum omnium *v.* | *dist. ego.* | ictibus *v.* *cfr. Gargil.* ictus *ll.* *S.* *J.* 3 medicatur *Q.* | potum *Q.S.* in potionē *Gargil.* | illitu *d.v.* inlitus *Q.* -tum *S.* inliri **F.E.** uulneri inlitum *Gargil.* 4 cum *ll.* *S.* prodest cum *v.* | uomitu **E.B.** -itum *rv.* -it *Q.* | araneos mures *ego.* araneos et (aut **F**) mures (muros **F¹**) *ll.* araneorum murium *B.* 5 uenenati *ego.* ueneratim **F.E.** uenenatum *d.v.* | morsus *ego.* morsum (= morsuus) *ll.* *v.* 6 pardalianches *v.* -chis *ll.* paralianche *Q.* 8 tostum *Val. Rose.* potum *ll.* *v.* *cfr. § 54.* 9 suir **F¹.** sui **E.** 10 suffito **Q** *Gargil.* suffitu **F.E.v.** suffictu *d.* | *eo om. Q.* 11 uocari **E.** | existimauit **E** *v. a. S.* 16 aliqui **E.v.** aliquique *r.* 18 ileum *v.* aleum **F.d.** alueum **E.** 20 anguiñas autem *Q.* 20. 21 in posca *d.Q.S.* inponat *r.* imponi et *v.* 21 gargarizari **Q.D.** *cfr. Plin. iur-zare d.Tv.* carcarissare *r.* | dolori *d.*

bus in aceto tritis inminuit, vel si decocti aqua conluantur addaturque ipsum in cava dentium. auribus etiam instillatur sucus cum adipe anserino. phthiriases et porrigenes potum, item infusum cum aceto et nitro compescit, destillationes cum lacte coctum vel tritum permixtumve caseo 5 molli, quo genere et raucitatem extenuat vel in pisi aut 54 fabae sorbitione. in totum autem coctum utilius est crudo elixumque tosto; sic et voci plus confert. taenias et reliqua animalia interaneorum pellit in aceto mulso coctum; tenesmo in pulte medetur; temporum doloribus inlinitur 10 elixum et pusulis coctum, dein cum melle tritum; tussi cum adipe vetusto decoctum vel cum lacte aut, si sanguis etiam excreetur vel pura, sub pruna tostum et cum mellis pari modo sumptum; convulsis, ruptis cum sale et oleo. 55 item cum adipe tumores suspectos sanat. extrahit fistulis 15 vitia cum sulphure et resina, etiam harundines cum pice; lepras, lichenas, lentigines exulcerat sanatque cum origano, vel cinis eius ex oleo et garo inlitus; sic et sacros ignes; suggillata aut liventia ad colorem reducit combustum ex 56 melle. credunt et comitiale morbum sanari, si quis eo 20

XII 30, 3. Gargil. p. 151, 9. 10. Pl. iun. p. 12, 14. Gargil. p. 151, 11—13. Pl. iun. p. 55, 3. Geop. I. l. § 1. Gargil. p. 151, 13. 14. 8. 9. 14. Pl. iun. p. 11, 5. (Celsus IV 4). 37, 1. — § 55: Pl. iun. p. 76, 2. 87, 19. 98, 2. 101, 18. — § 56: Pl. iun. p. 93, 15. (Geop. XII 30, 2). 89, 3. 36, 18. Gargil. p. 151, 7. (cfr. Plin.

2 ipsam E. 2. 3 instillatus Fd. 3 porrigenes T. porrigenes d. prurigenes v. a. H. 4 infusum dTS. in usum r. tusum v. an inlithum? (infricatur Plin. iun.) | conspicit FE. 6 uel om. QS. | pisi aut QS. cfr. Gargil. phthisi aut (au) Fd. thysia in E. phthisin in v. 8 toto Q. | plus dTQB. om. E v. a. B. G. | taenias S. tineas ll. v. 10 inlinitur QS. inlineatum FE. illitum dv. 11 dein TJ. dehinc Q. deinde FEv. om. d. 12 aut Ev. ut r. 13 exscreetur dv. excretur F². excretum r. | uel purulenta G. uel purulenta sint et pituitae v. | an super prunam (cfr. XIX 115) vel subdita pruna (cfr. XXXV 175)? possit etiam conici uel pura subsint, pruna (cfr. XXXV 38). | tostum ego. potum ll. coctum G. coctum potum et v. (cfr. § 51). 15 item ego. nam ll. v. 17 lienas Q. 19 (sugillat) autem aut QS. | aut colorem Q. | combustum bustus F. -stos d.

in cibis utatur ac potionē; quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpici obolo in vino austero, — (tussim et alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat fractae incoctum fabae atque ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. facit et somnos, atque in totum rubicundiora corpora) — venerem quoque stimulare cum coriandro viridi tritum potumque e mero. vitia eius sunt quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum laedit copiosius sumptum, sitim gignit. cetero contra pituitam et gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. iumenta urinam reddere atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

7. (24) Lactucae sponte nascentis primum genus est eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. huius lac spissatum mox in aceto pondere obolorum duum adieçto aquae uno cyatho hydropicis datur. caule et foliis contusis, asperso sale, nervi incisi sanantur. eadem trita ex aceto conluta matutinis bis mense dentium dolorem prohibit. 20 (25) alterum est genus quod Graeci caesapon vocant.

XXII 140). — § 57: cfr. Gargil. p. 156, 1. 2. (151, 19. 22). — § 58: cfr. Celsus II 12, 1. III 21. — § 59: Diosc. II 215. 216. Geop. XII 13, 5.

1 cibis **F T S.** ciuis **Q.** cibo **rv.** 2 cum *om.* **Q.** 3—6 parenthesin statuit **D**, *uncos ego posui; verba sua sede amota pertinent ad finem* § 54 post sale et oleo, *ut coniuncta legantur* atque in totum rubicundiora corpora, item cum adipem tumores suspectos sanat. 3 ac pectorum **E G.** cfr. Gargil. acceptorunt **F¹.** -torum **F²d².** *om. d¹.* acceptum **v.** 4 cibo **dv.** cibos **r.** 6. 7 stimulare **F E Q D.** -ulat **dv.** 7 uiride **Q.** 10 et gallina (-nae **v.** -nis **G**) et gallinaceis **E v. a. D.** | prodest *om.* **d.** 11 iumentis **d v. a. G.** 13 est genus **F v. a. S.** 14 eius *om.* **Q D.** 15 lac **d E v.** lactis sucus **F.** lact — is sucus — **D.** (*an i. e. sucus?*) 15. 16 expissatum **v. a. G.** fortasse spissatur, mox, ., *ut simul scribi possit* lacteus sucus. 17 caule uero et **T.** 18 asparso **Q S.** 19 colluta **d E v.** conlota **T.** conlutas **F.** collatas **Q.** *an conlutum?* cfr. XXIV 41. sed maxime *mīhi probatur* conlutos ... dentes dolere. cfr. § 53. 137. | mane **Q.** | dentis **Q.** dentes **F.** | prohibit **d E Hack.** -bet **F Q v.** 20 cesapum **Q.** sepason **d T.** esopon **v. a. H.**

huius folia trita et cum polenta inlita ulceribus medentur. haec in arvis nascuntur; tertium genus in silvis nascens **ICÁTIV** vocant. huius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. quarto infectores lanarum utuntur. simile id erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet et nigriora. 5 sanguinem sistit, phagedaenas et putrescentia ulcera aut quae serpunt sanat, item tumores ante suppurationem, ignem sacrum radice vel foliis. prodest vel ad lienes potu. haec propria singulis.

60 (26) Communia autem sponte nascentibus candor,¹⁰ caulis interdum cubitali longitudine, *in thyrso* et foliis scabritia. ex iis rotunda folia et brevia habentem sunt qui hieracion vocent, quoniam accipitres scalpendo eam sucoque oculos tinguendo obscuritatem, cum sensere, discutiant. sucus omnibus candidus, viribus quoque papaveri¹⁵ similis; carpitur per messes inciso caule, conditur fictili novo, ad multa praeclarus. sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum, argema, nubiculas, cicatrices adustionesque omnes, praecipue caligines. inponitur etiam 61 oculis in lana contra epiphoras. idem sucus alvum purgat in posca potus ad duos obolos. serpentium ictibus medetur in vino potus. et folia thyrsique triti ex aceto bibuntur, vulneri inlinuntur, maxime contra scorionum

§§ 60—62: Diosc. II 215. (III 65. 66). — Th. H. IX 8, 2.
cfr. Geop. XII 13, 11. Diosc. II 165.

2 nascitur Fd v. a. S. | nascens om. F (*an recte?*). in siluis nascens om. T. 3 ICCATIN Q. ysatim d. statim r. isatin v. 4 utuntur quod glustum uocant v. a. H cum B. 4. 5 simile id erat *ego*. id . . . simile est Q. similiter erat F. -lis erat d. -liter E. -le erat v. 5 plura dTfv. plures r. 6. 7 aut quae d. atque F. quae Ev. et quae D cum vet. Dal. 8 contra ignem v. a. D. | dist. ego. | potu vet. Dal. pota ll. v. 10 candor v. -dore ll. 11 in thyrso *ego*. thyrso v. et ipso (ipse d) ll. G. et ipsi Brot. *an* thyrsi et folii? 13 hieracion S (-ios Q). heracliam Fd. eracleam E. hieraciam v. 13. 14 eamque suco Q. 14. 15 discutiunt Q.S. 15 pa- pauer F. 18 arcet manubiculas dT. arcet nubeculas v. a. H. 22 thyrsique C. tursique T. thorsique (to- d) dE. thorsi- quae F. thyrsusque v. | tritici E. 23 dist. ego. *an* uel uulneri?
cfr. *Diosc. II 165 et III 65.*

ictus, contra vero phalangia commixto vino et aceto. aliis 63 quoque venenis resistunt, exceptis quae strangulando necant aut his quae vesicae nocent, item psimithio excepto. inponuntur et ventri ex melle atque aceto ad detrahenda 5 vitia alvi. urinae difficultates sucus emendat. Crateuas eum et hydropicis obolis duobus in aceto *et* cyatho vini dari iubet. quidam et e sativis colligunt sucum minus effi- 64 caceum. peculiares earum effectus — praeter iam dictos^{19, 126}_{sqq.} somnum faciendi veneremque inhibendi, aestum refrige- 10 randi, stomachum purgandi, sanguinem augendi — non pauci restant, quoniam et inflationes discutiunt ructusque lenes faciunt, concoctiones adiuvant, cruditates ipsae num- quam faciunt. nec ulla res in cibis magis aviditatem in- citat inhibitque eadem. in causa alterutraque modus est: 15 sic et alvum copiosiores solvunt, modicae sistunt. lentitiam 65 pituitae digerunt atque, ut aliqui tradiderunt, sensus pur- gant, stomachis dissolutis utilissimæ. adiuvantur in eos usus et oxypori obolis, asperitatem addito dulci ad in- tinctum aceti temperantes, si crassior pituita sit, scillite 20 aut vino absinthite, si et tussis sentiatur, hysopite ad- mixto. dantur coeliacis cum intubo erratico et ad duritiam praecordiorum. dantur et melancholicis candidae copio- 66 siores et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysintericis dedit. ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam

§ 64 extr.: Geop. XII 13, 4. 11. Gargil. p. 144, 13. — § 66:
Gargil. p. 145, 3. 4.

1 uero (uerum *v*) contra **E** *v. a. D.* | phalangia d *Verc.* -iam **E.** longiam **F** *v.* | commisto **E.** cum mixto d. 4 ex *d v.* et *r.*
5 alii d. 6 aceto *et* *Verc.* aceto *ll. v.* *an* aceto adiecto?
cfr. § 58. | cyatho *v.* -*thi d E.* Quiatho in **F**¹. Quiato **F**². | uni d.
7 colligunt *d v.* -untur *r.* 8 effectus *d T D.* *om. r.* uires
v. | praeter iam dictos *D.* praterimi (pater mi **E**) dictus *ll. T.*
partim iam dictae sunt *v.* | *dist. ego.* 11 paucae **E**(?)
v. a. D. 12 concoctiones — 13 faciunt *om. E H.* 12 con-
coctiones *d T v.* -nem **F(Q)S.** | cruditates *T.* -atem **F d v.
13 magis *d T S.* *om. r G.* maiorem *v.* 17 utilissimae *U* 426.
-me *ll. v.* | *dist. ego.* | eos *d T.* eo *r C.* 18 usus **F d T.** usu **E G.**
esu *C.* | oxypor **F** *v. a. B.* | asperitate **F d.** | addita d. 19 scil-
lite *d v.* -ites *r.* 20 absinthite *v.* absentite d. -ites *r.***

pusulae fiant, cum sale inlitae. ulcera etiam, quae serpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in vino. tritae igni sacro inlinuntur. convulsa et luxata caulis tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt, eruptiones papularum ex 67 vino et polenta. in cholera quoque coctas patinis dede- 5 runt, ad quod utilissimae quam maximi caulis et amarae. quidam et lacte infundunt. defervefacti hi caules et stomacho utilissimi traduntur, sicut somno aestiva maxime 19, 126 lactuca et amara lactensque, quam meconidem vocavimus. hoc lacte et oculorum claritati cum muliebri lacte uti- 10 lissimum esse praecipitur, dum tempestivo capite inunguantur oculi, et ad vitia, quae frigore in his facta sint. 68 miras et alias invenio laudes: thoracis vitiis prodesse non secus quam habrotonum cum melle Attico; purgari et feminas hoc cibo; semen sativarum contra scorpiones dari; 15 semine trito ex vino poto et libidinum imaginationes in somno compesci; temptantes aquas non nocere lactucam edentibus. quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

69 8. (27) Nec beta sine remediis est utraque: sive 20 candidae sive nigrae radix recens et madefacta suspensa funiculo contra serpentium morsus efficax esse dicitur; candida beta cocta et cum alio crudo sumpta contra

§ 67: Pl. iun. p. 49, 7. Geop. XII 13, 4. Gargil. p. 145, 4. 6. Diosc. II 165. — § 68: Geop. XII 13, 6. Diosc. II 164. 165. Pl. iun. p. 92, 8. Geop. XII 13, 14. 11. — § 69: (cfr. Geop. XII 15, 2—4). Pl. iun. p. 55, 4. 10, 4. 5. (Diosc. II 149).

2 coercent initio *v.* coercenti (-ndi **E**) uitio **ll.** | aphronitro **Bas.** afonitro **ll.** 7 lacti **Tf Brot.** laeti **Q.** 8 satiua **G.** et satiua *v.* 9 lactiensque *d.* | uocamus *d.* 10 lac *v. a. S.* | et **FE** *v.* ad *d* (*cum ras.*) **T.** | claritate **F.** -tatem *d T.* 11 tem-
pestiuo **F T.** -tiue *rv.* | capiti *v.* cum capite **J.** 11. 12 in-
ungantur *d T.* -guntur **E** *v. a. S.* 12 ad *om. E* *v. a. S.* 13 ui-
tiis *d v.* ut his *r.* 14 cum **Ev.** *om. r.* | purgari *v.* compurgari
FdS. cum purgari **E.** 16 semini **F.** | poto **Qv.** potum **ll.** |
imitationes **Q.** 17 compesci **T Bas.** compescit (comp- **F**) **ll.** *v.*
-scuntur **Q.** | tentantis *d E.* | aquas *d v.* aquis *r.* 19 claritate **E.**
20 remediis *om. E.* -dio *v. a. Brot.* 21 candida *d T.* | nigra
d T. " " " *v.* -pto *r.*

taenias; nigrae radices in aqua coctae porriginem tollunt, atque in totum efficacior esse traditur nigra. sucus eius capitis dolores veteres et vertigines, item sonitum aurium sedat infusus iis. ciet urinam, medetur dysintericis iniecta 70
5 et morbo regio, dolores quoque dentium sedat. inlitus sucus et contra serpentium ictus valet, sed hoc radici dumtaxat expressus. ipsa vero decocta pernionibus occurrit. alba epiphoras sedat fronti inlita, aluminis parvo admixto ignem sacrum sine oleo trita. sic et adustis medetur. et 71
10 contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra ulcera, quae serpunt, inlinitur, et alopeciis cruda et ulceribus, quae in capite manant. sucus eius cum melle naribus inditus caput purgat. coquitur et cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. validius cocta flunctiones stomachi 15 et ventris sistit.

(28) Est et beta silvestris quam limonium vocant, 72
alii neuroidem, multum minoribus foliis tenuioribusque ac densioribus; undecim saepe cauli uni. huius folia ambustis utilia gustantium os adstringunt. semen acetabuli mensura 20 dysintericis prodest. aqua betae radice decocta maculas vestium elui dicunt, item membranarum.

§§ 70. 71: Diosc. II 149. Celsus III 24. Gargil. p. 144, 6.
2. 4. Pl. iun. p. 21, 7. Scribon. Larg. 7. Celsus II 30. — § 72:
Diosc. IV 16.

1 taenias S. tineas ll. v. | in aqua d F D. ita in aqua E v.
3 dolorem Q. | ueteres om. Q D. 4 is d. his r D.
5 dist. ego. | inlitus F E v. illius d. 6 hoc Müller emend. IV 4.
huic ll. v. huius C. hic coni. S. 8 alba d S. albae E. albe F.
albae sucus v. | fronti (F?) D. et fronti Q S. fronte r v.
9 dist. Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. | sic et Q S. licet ll. v.
10 uiscera d. 13 inlitus Q D. sed cfr. Diosc. | post coquitur et ex Q modice inseruit D; malim post aceto. 17 neuroidem Verc. in euro. Idem Q. ineuloidem (meu- d) ll. neuroides B. | foliis del. v. a. S. 18 densioribus d Q S. densioribus foliis r v. | fere undecim (om. saepe) Q. om. E. ferunt decem Müller emend. IV 5. | cauli uni Müller l. l. caulum ll. Q v. caule lilii H cum Cornario. 19 os adstringunt T E H. osati (usati F²) stringant r. astringunt v. 20 aquae F v. a. G.
aque T. aqua autem Q S. | betae Q S. et e F¹ E v. et a F² d.
eius et e J. | decocta J. -tae d T S. -te Q. coctae r v. 21 eluere
dicuntur v. a. G. | item F Q S. itemque r v.

73 (29) Intubi quoque non extra remedia sunt. sucus eorum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit idemque cum vino potus iocineris et vesicae; et epiphoris inponitur. erraticum apud nos quidam ambubaiam appellavere. in Aegypto cichorium vocant quod silvestre est, sativum autem serim, quod est minus et venosius.

74 (30) Cichorium refrigerat in cibo sumptum vel inlitum collectiones; sucus decocti ventrem solvit, iocineri et renibus et stomacho prodest. item, si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit, item morbum regium e mulso, si sine febri sit. vesicam adiuvat. mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. adiciunt Magi suco totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri et quae velint facilius impetrare. quamquam idem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration.

75 (31) Est et silvestre genus alterum — hedypnoida vocant —, latioris folii. stomachum dissolutum adstringit cocta, crudaque sistit alvum. et dysintericis prodest, magis cum lente. rupta et convulsa utroque genere iuvantur, item genitura quibus valetudinis morbo effluat.

§ 73: Gargil. p. 145, 15. 16. 11. Pl. iun. p. 10, 6. 7. Celsus II 30. Diosc. II 159. Col. VIII 14, 2. (Varro III 10, 5). — § 74: (Celsus II 27). — § 75: Gargil. p. 145, 10.

4 ambubaiam *D* cum *Rigaltio*. -beiam *B*. ambubulam *F d T*. ambulam *E f H*. ambugiam *v. a. B. G.* 5 est *ego*. sit *ll. v.*

6 uenenosius *d*. 7 *dist. ego. an pro uentrem soluit scribendum est* uentrem emollit, *ut hoc verbum ad* collectiones quoque pertineat (cfr. XXIII 127. XXII 138) *et refrigerat absolute positum recte intellegatur?* | in cibo *C*. inde cibum *ll. v.* ideo cibo Müller *l. l. 7.* | uel *ego. et ll. v.* cfr. § 76. 10 e *E v.* et *r. ex D.* 11 febre *d v. a. S.* | adiuuant *F d*. 12 demortuos *F*. 13 magis *d*. 14 fauorabiliores *v.* faborauiiores *d*. fabora utiliores (ut liores *F¹*) *r.* | impetrare *v. -ari ll.*

14. 15 quamquam idem *ego. qn* quidem *F. qm* (quam *T*) quidem *d T*. *quo* quidam *E*. quandoquidem *D cum P.* quod quidem *v.*

15 chreston *E v.* chresion *d*. chreteston *F*. 17 Est et *d T*. et *rv.* | alterum *d T*. aliorum *F*. alii *E v.* 20 rupta *d E v.* riis *F*.

¹ —— *ll. v. an iniuria (vel malo vel tale quid)?*

(32) Seris et ipsa, lactucae simillima, duorum gene- 76
rum est silvestris: melior nigra et aestiva, deterior hiberna
et candidior. utraque amara, stomacho utilissima; praeci-
pue quem umor vexet cum aceto in cibo refrigerant vel
5 inlatae, discutiuntque et alios quam stomachi. cum polenta 77
silvestrium radices stomachi causa sorbentur, et cardiacis
inlinuntur super sinistram mammam et ex aceto. omnes
hae et podagricis utiles et sanguinem reicientibus, item
quibus genitura effluat, alterno dierum potu. Petronius
10 Diodotus, qui ἀνθολογούμενα scripsit, in totum damna-
vit serim multis modis arguens, sed aliorum omnium
opinio resistit.

9. (33) Brassicae laudes longum est exsequi, cum et 78
Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit per
15 singula membra hominis digestum et Dieuches, ante
omnes autem Pythagoras, et Cato non parcus celebra-
verit, cuius sententiam vel eo diligentius persequi par est,
ut noscatur, qua medicina usus sit annis DC *populus*
Romanus. in tres species divisere eam Graeci antiquissimi: 79
20 crispam, quam selinada vocaverunt a similitudine apii
foliorum, stomacho utilem, alvum modice mollientem; alte-
ram heliam, latis foliis e caule exeuntibus, unde caulodem

§§ 76. 77: Diosc. II 159. Gargil. p. 145, 9. 12. 13. 12. 146, 1.
Geop. XII 28, 2. 1. — § 78: Gargil. p. 167, 16. Cato 156. 157.
Gargil. p. 166, 4. — § 79: Athenaeus IX 9 p. 369 f. Cato 157, 2.

1. 2 *dist. ego.* | siluestris aut post et ipsa transponere aut
in silvestrium mutare malim. *cfr. index libri:* seris genera III.

2 et aestiuia *ego.* itaest aestiuia ll. ista et aestiuia v.

3 utilissime Tf. 4 uror F². oror F¹. *an* feruor vel ardor?
cfr. Diosc. et XXVII 114. XXIII 12. (vel tumor?) | uexat
v. a. S. | *dist. ego.* 7 ex (om. et) v. a. S. 8 hae et v. haec
et FE. haec d. 9 genitura effluat D. -rae fluat (fluant d)
Fd. -ra fluat E.S. -ra fluit v. 10 anthologoumena fH. -go-
mena d. -longomena r. antilegomena v. 11 serim S. serin B.
serian FE. seriam dv. 15 sin (om. gula membra) E. | diocles
dT. 16. 17 celebrarint v. a. S. 18 cognoscatur dT.

18. 19 *populus Romanus* Gargil. om. ll. v. *Romanus populus* G.

20 selinada v. -dam ll. -noidea H e coni. Dal. (*an* -dem?
cfr. § 72). -nusiam Athenaeus. 22 leam B. eleam v. *an λείαν?*

quidam vocavere, nullius in medicina momenti. tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus foliis et simplicibus
 80 densissimisque, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein levem grandibus foliis, caule magno. prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationique, stomacho, praecordiis crudam ex aceto ac melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino, tantamque esse vim, ut qui
 81 terat haec, validiorem fieri se sentiat. ergo vel cum his tritam sorbendam vel ex hoc instinctu sumendam, podagrae¹⁰ autem morbisque articulariis inlini cum ruta et coriandro et salis mica et hordei farina; aqua quoque eius decocta nervos articulosque mire iuvari, si foveantur. vulnera et recentia et vetera, etiam carcinomata, quae nullis aliis medicamentis sanari possint, foveri prius calida aqua iubet¹⁵
 82 ac bis die tritam inponi. sic etiam fistulas et luxata et tumores, quos evocari quosque discuti opus sit. insomnia etiam vigiliasque tollere decoctam, si ieuni edint quam plurimam ex oleo et sale; tormina, si decocta iterum decoquatur addito oleo, sale, cumino, polenta. si ita sumatur²⁰ sine pane, magis profuturam. inter reliqua bilem detrahi

§ 80: Cato 157, 2. 1. 6. 10. 7. Gargil. p. 166, 14—18. —
 § 81: Cato 156, 1. 157, 7. 3. 4. Geop. XII 17, 5. 4. Gargil. p. 167, 4—6. 10. 1—3. Pl. iun. p. 76, 3. — § 82: Gargil. p. 167, 6—9. Pl. iun. p. 76, 7. Geop. XII 17, 4. 15. Cato 157, 8. 156, 5. 157, 9. 7. Pl. iun. p. 49, 21.

2 crambe v. carambe ll. 5. 6 scintillationique ego. -onique uel F²dT. -oneque uel F¹. -onibusque uel Ev. -onique lieni H e coni. Dal. (in marg.). sed cfr. Gargil. 8. 9 qui terat EG. (-ant v). qui terad F². querad F¹. quantum ad d. 9 se om. E. cum his dG. cuminis E. cum F. cum uino v. 11 articulibus dT. | inlini cum dEv. in linteum F. | ruta et ego. cfr. Gargil. rutaes FEv. ruta d. | coriandro Fd. -dri Ev. 12 mica et ego. micae Fd. mica Ev. | an decoctae? sic H. cfr. § 87. 90 et Gargil. 13 dist. Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. 16 die dEv. de F. | etiam in d. | et luxata anonymi ap. B. eluxatas v. a. H. 17 umores H. | quos ego e Plin. iun. om. ll. v. | quosque FdT. quoque E. quosue Plin. iun. quaeque v.
 18 edint coni. S. edent ll. S. edant v. 21 detrahi EG.
 ... v.. -ait F.

per vinum nigrum pota. quin et urinam eius, qui brassi- 83
cam esitaverit, adservari iubet, calefactamque nervis re-
medio esse. verba ipsius subiciam ad exprimendam sen-
tentiam: pueros pusillos, si laves ea urina, num-
5 quam debiles fieri. auribus quoque ex vino sucum
brassicae tepidum instillari suadet idque etiam tarditati
audientium prodesse adseverat, et inpetigines eadem sanari
sine ulcere.

(34) Graecorum quoque opiniones iam et Catonis 84
10 causa poni convenit, in his dumtaxat, quae ille praeter-
miserit. biles trahere non percoctam putant, item alvum
solvere eandemque bis coctam sistere. vino adversari ut
inimicam vitibus, antecedente in cibis caveri ebrietatem,
-postea sumpta crapulam discuti. hunc cibum et oculorum 85
15 claritati conferre multum, sucum vero crudae vel angulis
tantum tactis cum Attico melle plurimum. facillime con-
coqui, ciboque eo sensus purgari. Erasistrati schola
clamat nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo para-
lyticis et tremulis dari iubet et sanguinem excreantibus.
20 Hippocrates coeliacis et dysintericis bis coctam cum 86
sale, item ad tenesmum et renium causa, lactis quoque
ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans et purgatio-
nem feminis. crudus quidem caulis si mandatur, partus
quoque emortuos pelli. Apollodorus adversus fungorum
25 venena semen aut sucum bibendum censet, Philistion

§ 83: Gargil. p. 167, 11—14. 3. Cato 157, 16. Geop. XII
17, 12. 10. — §§ 84—86: Diosc. II 146. Gargil. p. 167, 21.
Geop. XII 17, 2. 18. 19. (Th. IV 16, 6. Plin. XVII 240. XIX 87).
21. V 11, 3. Cato 156, 1. — Gargil. p. 167, 19. 20. Geop. XII
17, 6. Pl. iun. p. 104, 19. — ib. p. 51, 14. 6. Gargil. p. 167, 20.
21. 168, 1. Geop. XII 17, 8. Diosc. II 137. Nicander alex. 527.

2 esitauerit (*erat essi-*) F²B. om. F¹. hesit- d. aestimauerit
(exti- v) E v. | asseruari dT v. adiuuari F²E. om. F¹. | iubet del. G.
10 conuenit om. E. 11 detrahere v. a. S. 15 suco d
v. a. G. 16 attico F²dv. atiico F¹. addito E. 17 sensus
E G. sensu F. sensum dv. | purgare F. 19 excruciantibus
F E. 21 causa E Dal. -sas rv. 23 crudi quidem dT. qui-
dem crudus E. | caules dT. | mandantur dT. 24 pelli v.
pellit ll. G. 25 an semen ex aceto vel e melle vel tale quid?

opisthotonicis sucum ex lacte caprino cum sale et melle.
 87 invenio et podagra liberatos edendo eam decoctaeque ius
 bibendo, hoc et cardiacis datum et comititalibus morbis
 addito sale, item splenicis in vino albo per dies XL et
 ictericis nec non et phreneticis. raucis crudae sucum 5
 gargarizandum bibendumque demonstrat, contra vero sin-
 gultus cum coriandro et aneto et melle ac pipere ex aceto.
 88 inlitam quoque prodesse inflationibus stomachi, item ser-
 pentium ictibus et sordidis ulceribus ac vetustis, vel aqua
 ipsa cum hordeacia farina, sucum ex aceto vel cum feno 10
 Graeco. sic aliqui et articulis podagrisque inponunt. epiny-
 ctidas et, quidquid aliud serpit in corpore, inposita levat,
 item repentina caligines, has et si mandatur ex aceto;
 suggillata vero et alios livores pura inlita, lepras et ps-
 89 ras cum alumine rotundo ex aceto. sic et fluentes capil- 15
 los retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc
 utilissime inponi, efficacius eandem cum faba trita, item
 convolsis, cum ruta contra ardores febrium et stomachi
 vitia, cum rutaee semine ad secundas et muris aranei mor-
 sus. foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. 20
 90 (35) Ex omnibus brassicae generibus suavissima est
 cyma, at inutilis habetur, difficilis in coquendo et reni-

§§ 87—89: Diosc. II 146. Pl. iun. p. 92, 13. 55, 17. Geop. XII 17, 9. 10. Gargil. p. 167, 22. Diosc. de fac. par. I 91. — Pl. iun. p. 76, 8. Gargil. p. 168, 9. Pl. iun. p. 101, 19. Gargil. p. 168, 3. 5—7. 1—3. Pl. iun. p. 63, 13. Geop. XII 17, 11. 14. — §§ 90. 91: Diosc. II 146. Geop. XII 17, 11. Gargil. p. 168, 22. 169, 1—3.

4. 5 et ictericis ego. cfr. Geop. ict- ll. v. | dist. ego.
 5 raucis ll. radicis v. del. Verc. 6 demonstrant coni. S. sed
 videtur nomen medici Graeci excidisse, fortasse Diagoras; cfr.
 index l. et Brunn p. 34. 7 melle (om. et) E.H. 10 ipsam
 aquam C. | cum aceto d.T. 11 articulis F²v. -losis d. arti-
 lis F¹. conticulis E. 13 mandatur ego. manditur ll. v.
 15 et fluentes v. (etiam fl. Gargil.). effluentes ll. 17 imponi
 asserit v. a. J. | trita ait, item J e coni. S. 18 ardores d.
 -rem rv. | et stomachi E.v. cum stomacho r. 19 uitia cum
 rutaee E(?)v. uiraeuenor F. iure uenora d. an cum rutaee uero? |
 semina F. 19. 20 dist. Ven. 22 cyma at ego. cyma etsi B.
 quima et Fd. quimet E. quin et v. | quoquendo F². quando F¹.

bus contraria. illud quoque non est omittendum, aquam decoctae ad tot usus laudatam faetere humi effusam. stirpium brassicae aridorum cinis inter caustica intellegitur ad coxendicum dolores cum adipe vetusto, ac cum lasere 5 et aceto inter psilotra: evulsis inlitus pilis nasci alios prohibet. bibitur et cum oleo subfervefactus vel per se elixus 91 ad convolta et rupta intus lapsoque ex alto. nulla ergo sunt crima brassicae? immo vero apud eosdem animae gravitatem facere, dentibus et gingivis nocere. et in Aegypto 10 propter amaritudinem non estur.

(36) Silvestris sive erratica inmenso plus effectus 92 laudat Cato, adeo ut aridae quoque farinae in olfactorio collectae vel odore tantum naribus rapto vitia earum graveolentiamque sanari adfirmet. hanc alii petraeam vocant, 15 inimicissimam vino, quam praecipue vitis fugiat aut, si non possit fugere, moriatur. folia habet tenuia, rotunda, 93 parva, levia, plantis oleris similior, candidior sativa et hirsutior. hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac vulneribus recentibus cum melle, ita ne solvatur ante 20 diem septimum, strumis, fistulis in aqua contritam Chrysippus auctor est. alii vero compescere mala corporis, quae serpent — nomas vocant —, item excrescentia assumere, cicatrices ad planum redigere, oris ulcera et ton- 94

§ 92: Cato 157, 15. Geop. V 11, 8. XII 17, 20. — § 93: Diosc. II 147. — § 94: Geop. XII 17, 14. Diosc. II 146. Diosc. de venen. 25.

concoquendo *D cum U* 430. sed cfr. Diosc. εὔπομαχώτερον μὲν — ταρίχευθεν δὲ κακοστόμαχον. 2 faetere humi *v.* humi foetere d. facere (faecere F²) humi *r.* 4 ac Fd. at Ev. 5 inter ll. in uicem *v.* instar *D cum U* 431. | psilotra euulsis ego. psilotre (psiltre F¹) uulsis ll. -otri euulsis *v.* 7 ruta d. | lapsumque *v. a. S.* 10 non estur *v.* non est dE. ·n· ē F. non edi vet. *Dal.* 12 farinae F. -nam *rv.* | olfactoryae Fd. 13 collectae d. -tam *rv.* | rapto EB. rato F. nato d. adhibito *v.* 14 sanare *v.* | adfirmet *v.* -ment Fd. -mant E. an adfir- marit? | petraeam d. -rean F. 15 quam Fd *v.* quia E. 16 habent T. | tenuia ego. uina F. una EH. bina dTv. ima J. del. B. 19 soluatur d. -antur *rv.* 20 aqua *v.* aquam ll. 20. 21 chrysippo Ev. a. Bas. 21 auctor est ego. auctor est et Fd Bas. auctore et Ev. | uero om. T v. a. G.

sillas manducatam et coctam suco gargarizato cum melle tollere, item psoras et lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri inlitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum inponi; melius, si cum lasere et aceto acri; necari quoque canes ea, si detur ex carne. semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungos, tauri sanguinem. folia cocta splenicis in cibo data et cruda inlita cum sulpure et nitro prosunt, item mammarum duritiae. radicum cinis uvae in faucibus tumenti tactu medetur et parotidas cum melle inlitus re-¹⁰ primit, serpentium morsus sanat. virium brassicae unum et magnum argumentum addemus ac mirabile: crustae occupent intus vasa omnia, in quis aquae fervent, ita ut non sit avellere eas; si brassica in his decoquatur, abscedunt.

96 (37) Inter silvestres brassicas et lapsana est, pedalis altitudine, hirsutis foliis, sinapi similis, nisi candidior esset flore. coquitur in cibo, alvum leniter mollit.

(38) Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, sto-²⁰ macho inimicissima.

97 (39) Scillarum in medicina albae et feminae nigrae; quae candidissima fuerit, utilissima erit. huic aridis tuni-
cis direptis quod relicum e vivo est, consecutum suspen-

§ 95: Gargil. p. 169, 6. 7. Geop. XII 17, 12. Pl. iun. p. 29, 3. 20, 2. — § 96: Diosc. II 142. 148. — § 97: Diosc. II 202. Col. XII 33. Pallad. VIII 6. 8. Diosc. V 25.

1 an uel coctam? 2 item om. d 3 cum dEv. cumi F¹. cuminis F². 6 ex Ev. et F. in dT. 7 sanguine d (add. in v. a. G.). 12 ac mirabile S. admir- FEJ. ammir- dT. et mir- v. del. U 433. 13 si occupent v. a. D. | feruent ita ego. feruentim Fd. -entum E. -ent D. -ent in tantum v. 14 eas v. ea ll. 17 napi B. 18 leniter mollit ego. cfr. § 108. lenit et mollit ll. H. leniter emollit v. 22 albae et ego. alba est ll. D. alba est quae masculus v. alba est et nigra. masculae dicuntur albae coni. J. mihi magis probetur praferenda alba est vel alba praestat. 24 an dereptis? cfr. XIX 122. | e uiuo ll. v. e medio P coll. Diosc. an et uiuum (uiuō)? | consecutum T. consequutum F.

ditur lino modicis intervallis. postea arida frusta in cadum aceti quam asperrimi pendentia inmerguntur, ita ne ulla parte vas contingant. * gypso deinde oblitus cadus ponitur 98 sub tegulis totius diei solem accipientibus. *hoc fit ante 5 solstitium, diebus XLVIII*. post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. hoc clariorem oculorum aciem facit, salutare est stomachi, laterum doloribus *ieiunis* sumptum. sed tanta vis est, ut avidius haustum exstinctae animae momento aliquo spe- 10 ciem praebeat. prodest et gingivis et dentibus vel per se 99 commanducata. taenias et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle sumpta. linguae quoque recens subiecta praestat, ne hydropici sitiant. coquitur pluribus modis: in olla, quae coiciatur in clibanum aut furnum, vel 15 adipe aut luto inlita, *vel* frustatum in patinis. et cruda 100 siccatur, deinde conciditur coquiturque in aceto, cum serpentium ictibus inponitur. tosta quoque purgatur et medium eius iterum in aqua coquitur. usus sic coctae ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle 20 et aceto potae, item splenicos et stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus, ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. discutit et foliis stru- 101 mas quadrinis diebus soluta, furfures capitis et ulceram manantia inlita ex oleo cocta. coquitur et in melle cibi 25 gratia, maxime uti concoctionem faciat. sic et interiora

§§ 98. 99: Diosc. II 202. V 25. Pallad. VIII 6. 8. Pl. iun. p. 55, 7. 95, 10. Celsus III 21. — §§ 100. 101: Diosc. II 202. Pl. iun. p. 95, 11. Celsus IV 16. Diosc. V 26. Celsus IV 10. Diosc. II 200. Th. H. VII 13, 4.

3 continguat F. -gat d. 4 hoc fit — 5 XLVIII f. in FdEv
leguntur post contingant (v. 3). *transposui cum U 434.* 5 an
 xl. tum? *cfr. Colum. et Pallad.* 7. 8 laterum Fd. laterumque
 Ev. 8 *ieiunis ego coll.* Diosc. binis Fd. pinis Ev. diebus binis
 S *ex v* (parum sumptum binis diebus). an cyathis singulis uel
 binis? 9 exstinctae Ev. -cto rT. tinctae Dal. | aliisque F. -uae d.
 15 inlita uel *ego*. inlita aut ll. v. 16 cum F. tum rv.
 (*pro tum ponendum erat sic*). 18 iterum ll. v. an item? |
 sic Ev. si Fd. in F¹. 19 urinam (om. ad) d v. a. C. 25
 concoctionem D. coct- ll. v. | faciat coni. S. facias ll. v. a. P

purgat. rimas pedum sanat in oleo cocta et mixta resinae. semen eius lumborum dolori ex melle inponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam contra malorum medicamentorum introitum pollere tradit.

102 (40) Ceteri bulbi ex aceto et sulpure ulceribus in facie medentur, per se vero triti nervorum contractioni et ex vino porrigini, cum melle canum morsibus; Erasistrato placet cum pice. idem sanguinem sistere eos tradit inlitos cum melle. alii, si e naribus fluat, coriandrum 103 et farinam adiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto bulbis curat, erumpentia in capite cum vino austero aut ovo. et bulbos epiphoris idem inlinit et siccae lippitudini media eorum. vitia, quae sunt in facie, rubentes maxime in sole inliti cum melle et nitro emendant, lentiginem cum vino aut cum aceto. vulneribus quoque mire 15 prosunt per se aut, ut Damion, ex mulso, si quinto die 104 solvantur. iisdem et auriculas fractas curat et testium pituitas; in articulorum doloribus miscet et farinam. in vino cocti inliti ventri duritiam praecordiorum emolliunt. dysintericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur, 20 ad convulsa intus cum silphio pilulis fabae magnitudine. ad sudorem tusi inlinuntur. nervis utiles, ideo et para-105 lyticis dantur. luxata in pedibus, qui sunt rufi ex iis, ci-

§ 102: Pl. iun. p. 34, 15. 12, 12. Diosc. II 200. — §§ 103.
104: Pl. iun. p. 21, 8. 74, 1. (Diosc. II 200). 17, 22. 63, 14. 43,
23. 51, 15. — § 105: Diosc. II 200.

1 purgas primas Fd. 3 quoque in limine d T. | contra
om. E v. a. D. 4 pollere P. pellere ll. v. a. D. 5 ceteri
dT. -re F. -rum Ev. | ulceribus dT Plin. iun. uulneribus rv.
6 contractioni G. -ione d. -ionem Fv. -ionum E 7 por-
rigini d G. -ginis F. -gis E. -gines v. | cum FEv. mixtum d T.
8 sanguinem idem E v. a. D. | eo E. 11 bulbis Fd.
12 siccae J coll. XXVIII 169. sice F. sic rv. 13 media
eorum ll. J. medetur aequa v. 15 cum aceto U 435 coll.
Diosc. cucumi (cum cucumi F. cumino d. cum cumino T) cocto
ll. G. cum cumino coctis v. 16 ut om. E. | ex musco Val.
Rose Hermae VIII p. 26 ex Plin. iun. p. 74, 1. at cfr. p. 63,
14. 18 miscet et ego. miscent ll. v. 19 cocti E v. cocta
F. coctam d. | illitu d. 20 ex v. et FE. om. d. 23 luxata
G. iuxta ll. v.

tissime sanant cum melle et sale. venerem maxime Megerici stimulant, hortensii partum cum sapa aut passo sumpti, silvestres interaneorum plagas et vitia cum silphio pilulis devoratis sedant. illorum semen contra phalangia bibitur 5 in vino. ipsi ex aceto inlinuntur contra serpentium ictus. 106 semen antiqui bibendum insanientibus dabant. flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igni factas emendat. Diocles hebetari oculos ab his putat. elixos assis minus utiles esse adicit et difficile concoqui ex vi unius- 10 cuiusque naturae.

(41) Bolbinen Graeci vocant herbam porraceis foliis, 107 rubicundo bulbo. haec traditur vulneribus mire utilis, dumtaxat recentibus. bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

15 10. (42) Inter utilissimos stomacho cibos asparagi 108 traduntur. cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, iidem oculis claritatem adferunt, ventrem leniter molliunt, pectoris et spinae doloribus intestinorumque vitiis prosunt, vino, cum coquuntur, addito. ad lumborum et renium dolores semen obolorum trium pondere, pari cumini bibitur. venerem stimulant, urinam carent utilissime, praeterquam vesica exulcerata, radice quoque plurimorum praedicatione. trita et in vino albo pota calculos quoque exturbat, lumborum et renium dolores sedat. qui-

§ 107: Diosc. II 201. — §§ 108. 109: Diosc. II 151. Diocles ap. Athen. III 91 p. 120d. Gargil. p. 170, 1. 3. 10. 4—8. Pl. iun. p. 57, 14. 58, 8. 24. 34, 12.

1 uentrem Fd. 4 sedant. illorum ego. sed animorum Fd. sedant. horum J. sedant sed animorum E. sedant et satiuorum v. 7 igne E v. a. D. 9 ex ui E v. et r. 11 bolbinen ego. coll. XIX 95. bulbinem ll. v. 15 inter om. E v. a. D. | utilissimos d T f D. -mo F. -mus E v. | stomachi F¹ d T f. | cibos d T f D. cibo F. cibus E v. 19 coquuntur d Verc. coquantur r S. -atur v. | adiecto f. 21 pari E G. parte r v. | an cumini cum uino? 22 praeterquam quod v. a. H. | uesica J. -icam ll. v. | exulcerata J. -atam F. exulceratam r. -rant v. cfr. XXVI 86. | radice J. -icem ll. radix v. 23 dist. ego coll. Gargil.; alter Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. 24 quoque deleri voluit Val. Rose l. l.

dam et ad vulvae dolorem radicem cum vino dulci propinant. eadem in aceto decocta contra elephantiasim proficit. asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

110 (43) Silvestrem asparagum aliqui Libycum vocant, Attici 5 orminum. huius ad supra dicta omnia efficacior vis, et candidiori maior. morbum regium extenuant. veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. idem et semen valet cum aneto ternis utriusque obolis. datur et ad serpentium ictus sucus decoctus; radix miscetur radici 10 111 marathri inter efficacissima auxilia. si sanguis per urinam reddatur, semen et asparagi et apii et cumini ternis obolis in vini *cyathis* duobus Chrysippus dari iubet. set *id* hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat, docet, item veneri, vesicae quoque nisi decoctum; quae 15 aqua si canibus detur, occidi eos. in vino decoctae radicis sucum, si ore contineatur, dentibus mederi.

112 11. (44) Apio gratia in volgo est. namque rami lactis potionibus per rura innatant et in condimentis peculiarem gratiam habent. praeterea oculis inlitum cum melle, 20 ita ut subinde foveantur ferventi suco decocti, aliisque membrorum epiphoris per se tritum aut cum pane vel polenta inpositum mire auxiliatur. pisces quoque, si aegro- 113 tent in piscinis, apio viridi recreantur. verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum 25 varietate est. distinguitur sexu. Chrysippus feminam

§ 110: (cfr. XIX 151). Diosc. II 151. — § 111: Diosc. II 151.
Pl. iun. p. 26, 17. — § 112: Pl. iun. p. 21, 9. Diosc. III 67.

2 *an* decocta et inposita? cfr. *Gargil.* 5 asparagum
ll. H. asparagum aliqui corrudam *v.* sed cfr. XIX 151. non
aliqui, sed nostri vel rustici *dicendum* erat. 6 orminum *Salm.*
ormini **F.E.** ormim d. -minium *C.* horminium *v.* -menum *H.*

7 extenuat *Verc.* *an* caulinuli morbum regium extenuant?

10 *an* sucus decoctus radicis; miscetur? 13 *cyathis* *v.*
quinis (*pro* quiatis) *ll.* | duobus **FdD.** diebus **E.** duobus qui-
nis diebus *v.* 14 set *id ego.* sic et *ll. v.* 18. 19 actis **T.**
largis *v. a. S.* 19 potionibus **FTS.** port- *rv.* | per iura *v. a.*
S. 26 uarietate est *G.* -etas est **F.** -etas d. auctoritas est **E.**

esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore
acri et fervido; Dionysius... nigriorem, brevem, radi-
cis..., vermiculos gignentem; ambo neutrum ad cibos
admittendum, immo omnino nefas, namque id defunctorum
5 epulis feralibus dicatum esse — visus quoque claritati inimi-
cum — [caule feminae vermiculos gigni] ideoque eos, qui 114
ederint, sterilescere, mares feminasve; in puerperiis vero
ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriant; innocen-
tiorem tamen esse marem. eaque causa est, ne inter ne-
10 fastos frutex damnetur. mammorum duritiam inpositis fo-
liis emollit. suaviores aquas potui incoctum praestat. 115
suco maxime radicis cum vino lumborum dolores mitigat,
eodem iure instillato gravitatem aurum. semine urinam
ciet, menstrua ac secundas partus et si foveantur semine
15 decocto. suggillata reddit colori cum ovi albo inlitum.
at ex aqua coctum potumque renibus medetur, in frigida
tritum oris ulceribus. semen cum vino vel radix cum
vetere vino vesicae calculos frangunt. semen datur et ar-
quatis ex vino albo.

20 (45) Apiastrum Hyginus quidem melissophyllum appellat, sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. contexenda enim sunt omnia ex eodem nomine apud Graecos pendentia.

§ 113: (cfr. XIX 124). — § 114: Diosc. III 67. — § 115:
Pl. iun. p. 57, 16. Diosc. III 67. Geop. XII 23, 5. Pl. iun.
p. 101, 19. — § 116: cfr. Varro III 16, 10. Col. IX 8, 13.

-itate est *v. an* maiore... uarietate distinguitur? 2. 3 *lacunas*
ego indicavi; fortasse semine nigriorem, breuem, radicis odore
sauuiter graui. (Dionysius marem nigriorem *v. a. G.*). 2 bre-
uoris *v.* 3 uermiculo gignentem uermiculos Fd. *ne iungas*
radicis uermiculo, *prohibere videntur verba* caule — gigni (*v. 6*).
an (his deletis) caulinco gignentem uermiculos? 4 namque
FdTD. nam Ev. 5 esse dG. ipse r. ipsius *v.* 6 *dist. ego*;
uncos posui cum U 437. 7 steriles E. | mares — 8 cibo om. E. |
puerperis F D. 8 hauriant *ego*. -iunt ll. *v.* 13 grauitatem
Ev. -tate F. -tati d. | aurum F²d v. auria F¹. auri E.
14. 15 *dist. ego cum Val. Rose Hermae VIII p. 26 n.* 14 par-
tus eicit si coni. Val. Rose l. l. 16 at d. ad F. aut Ev. del. Val.
Rose. 18 uetera *ego*. -ri ll. *v.* 20 melissophyllum J.
-phyllon *v. -pylum FE. -pilum d.*

117 (46) Olusatrum, quod hipposelinum vocant, adversatur scorpionibus. poto semine torminibus et interaneis medetur; item difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. radix in vino decocta calculos pellit et lumborum ac lateris dolores. canis rabiosi morsibus potum 5 et inlitum medetur. sucus eius algentes calefacit potus. quartum genus ex eodem aliqui faciunt oreoselinum, *pallum* alto frutice recto, semine cumino simili, urinae et menstruis efficax. heleoselino vis privata contra araneos; eo et oreoselino feminae purgantur. e vino. 10

118 12. (47) Alio genere petroselinum quidam appellant in saxis natum, praecipuum ad vomicas, coclearibus binis suci additis in cyathum marrubii suci atque ita calidae aquae tribus cyathis. adiecere quidam buselinum, differens brevitate caulis a sativo et radicis colore rufo, eiusdem 15 effectus, praevalere contra serpentes potu et inlitu.

119 (48) Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit inutile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati, praeterea insaniam facere et lethargos et iocineris vitia, ideoque capras id aspernari, hominibus quoque fugiendum cens. addunt quidam tritum, si operiatur lapide, scorpionem 20 120 gignere, commanducatum et in sole positum vermes; Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione, quo ederit

§ 117: Diosc. III 71. (72). Gargil. p. 160, 9. 11. Th. H. VII 6, 3. Gargil. p. 160, 13. 14. (Pl. iun. p. 57, 18). 9. 15. Diosc. III 69. 68. Th. H. VII 6, 4. — § 118: Diosc. III 70. — §§ 119. 120: Geop. XI 28, 1. 2. 3. Diosc. II 170. Gargil. p. 156, 6sqq. 10sqq.

1 olusatrum *v.* holisatum *ll.* 3 item *S.* idem *ll.* *D.*
itemque *v.* 4 radix *dT* *Gargil.* radis *F¹.* radicis *F².* radix
eius Ev. 6 eius *om. dT* *Gargil.* 7 oreoselinon *v.* horto
selinum *Fd.* hortos helinum *E.* 7. 8 palmum alto *B e* *Diosc.*
alio *ll. v.* alto *D.* 8 *dist.* *D.* ac recto *B.* 10 90 et *ego.* sed
et *dEG.* de *F.* sed de *v.* 13 suci *v.* sucum *F.* succum *r.*
14 adiecere *dT.* adipere *F.* addidere *Ev.* | buselinon *v.*
boselinum *F.* -inon *E.* fus- *d.* 15 a *dv.* *om. r.* 16 inlitu
ego. linitu *ll.* *G.* litum *v.* *cfr.* § 50. XXVI 151. 153. XXVII
35. 20. 21 censens *FD.* censem *r(?)v.* malim hominibusque
... censuit. 22 gigni *d* *Gargil.* | afri *ll.* *Brot.* affirmant *T.*
afferre. Afri *G.* afferre. alii *v.* 23 a *Ev.* *om. r.*

ocimum, non posse servari. quin immo tradunt aliqui, manipulo ocimi cum cancris x marinis vel fluviatilibus trito convenire ad id scorpiones ex proximo omnes. Diodorus in empiricis etiam pediculos facere ocimi cibum.
 5 secuta aetas acriter defendit, nam id esse capras, nec 121 cuiquam mentem motam, et scorpionum terrestrium ictibus marinorumque venenis mederi ex vino addito acetum exiguo. usu quoque conpertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse, item lethargicis et inflammatis refrigeratione, inlitem capitum doloribus cum rosaceo aut myrteo et aceto, item oculorum epiphoris inpositum ex vino. sto- 122 macho quoque utile, inflationes ructu dissolvere ex aceto sumptum, alvum sistere inpositum, urinam ciere; sic et morbo regio et hydropicis prodesse, etiam *in cholericis de-*
 15 *stillationes stomachi inhiberi.* ergo etiam coeliacis Philistio dedit et coctum dysintericis, et contra Plistonicus, aliqui et in tenesmo et sanguinem excreantibus in vino, duritia quoque praecordiorum. inlinitur mammis exinanitque lactis proventum. auribus utilissimum infan- 123

§ 121: Diosc. II 170. (Gargil.) p. 157, 19. 21. Pl. iun. p. 10,
 8. 21, 10. — § 122: Gargil. p. 156, 17. (157, 17). Diosc. II 170.
 Gargil. p. 157, 1. (157, 17. 18). Pl. iun. p. 47, 15. 51, 16. 44, 1.
 — § 123: Diosc. II 170. Gargil. p. 157, 2. (19). 3. Pl. iun.
 p. 101, 11.

1 tradunt dv. -untur r. 3 et proximo E. a prox- v. a.
H. 3. 4 diodorus ll. v. a. C. *D.* Diodotus *B* ex indice.
 4 empiricis *B.* emptericis *F.* emiriticis d. emitericis *E* v. a. C.
 5 grauiter dT. alacriter v. a. *G.* 6 mutam *F.* emotam T.
 7 malinorumque *F.* malign- d. | acetum *FTS.* -eto *rv.*
 9. 10 refrigeratione *ego.* -oni ll. v. 11 et *ego.* aut ll. v. cfr.
§ 142, praeterea § 17. 73. 135. 246. XXIII 4. 144. 166.
 12 dissoluere ex aceto dT *Gargil.* ex aceto dissoluere *rv.*
 14 etiam in *ego.* etiam ll. v. cfr. § 217. *XXIII 12.* | cholericis *Ven.* choleras eo et *B.* | dist. U 438. 14. 15 distillatio-
 nes dT v. a. S. 16 contra ll. v. colicis C. | lacunam *ego in-*
dicavi. 16. 17 Plistonicus *C.* -icum ll. v. 19 exinanitque
ego coll. *Diosc.* ($\gamma\acute{a}\lambda\acute{a}ktos$ προκλητικόν). *de dictione* cfr. VIII
 134. *XVIII 189.* extinguitque ll. v. aliter se habet *XXV 154:*
 (cicuta) lac . . . mammis inposita extinguit (= *Diosc. IV 79*
γάλα $\sigma\beta\acute{e}\nu\nu\acute{u}\acute{u}\acute{u}\acute{u}$).

tiūm, praecipue cum adipe anserino. semen tritum et haustum naribus sternumenta compescit et destillationes quoque capitis inlitum, vulvas purgat in cibo ex aceto. verrucas mixto atramento sutorio tollit. venerem stimulat, ideo etiam equis asinisque admissurae tempore ingeritur. 5

124 13. Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quae vomitionibus crebris contrahuntur, uomicasque volvae, contra bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

125 (49) Erucae semen scorpionum venenis et muris aranei medetur, bestiolas omnes innascentes corpori arcet, vitia cutis in facie cum melle inlitum, lentigines ex aceto, cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. aiunt verbera subituris potum ex vino duritiam quandam 126 contra ea sensus induere. in condiendis opsoniis tanta est suavitas, ut Graeci euzomon appellaverint. putant, subtrita eruca si foveantur oculi, claritatem restitui, tussim infantium sedari. radix eius in aqua decocta fracta 19, 154 ossa extrahit — nam de venere stimulanda diximus — tria folia silvestris erucae sinistra manu decerpta et trita 20 in aqua mulsa si bibantur.

§ 124: cfr. Diosc. II 170. — §§ 125. 126: Gargil. p. 147, 15. 16. 13. 14. 17. 11. Geop. XII 26, 1. 2. Pl. iun. p. 87, 1. Diosc. II 169. Gargil. p. 147, 18. 13. 14. 15. 7. Pl. iun. p. (110, 5). 97, 3. Geop. XII 26, 3.

2 haustum v. cfr. Gargil. auctum F²dE. actum F¹. | sternumenta d Gargil. v. a. S. | compescit ego e Gargil. (Diosc. παύει, et simul pertinet ad destillationes capitis). om. FdV. mouet E(?) C. de dictione cfr. § 53. conici potuerit etiam emendat (cfr. XXVIII 57). 3 capiti d C. 4 atramento C. cfr. Gargil. et Plin. iun. caeram- F. ceram- Ev. eram- d. 7. 8 contra utuntur d. 8 uomicasque FdD. -cisque TEv. | contra FTS. om. dE. contraque v. 11 corpore f. 15 contra ea ego. contra ll. v. | sensus ego. sensum ll. v. (corruptum ex sensu). cfr. Gargil. duritiam sensus contra verbera. | inducere G.

16 appellauerunt d. 17 claritate F. -ati dT. 17 lacunam ego indicavi. excidisse videntur perunctos non feriri a serpentibus, item data esui (cfr. § 178) vel in cibo sumpta. cfr. Plin. iun. et Gargil. 19 lacunam indicavit H (sed post diximus). excidisse videntur denique et morbum regium exte-

(50) E contrario nasturtium venerem inhibet, animum exacuit, ut diximus. duo eius genera. alvum purgat, detrahit bilem potum X pondere in aquae VII, strumis cum lomento inlitum opertumque brassica paeclare medetur. alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat [visum compurgat], commotas mentes sedat ex aceto sumptum, lienem ex vino potum vel cum fico sumptum, tussim, ex melle si cotidie ieuni sumant. semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito men-
10 tastro. prodest et contra suspiria et tussim cum origano et vino dulci, pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. panos discutit cum pice extrahitque corpori aculeos et maculas inlitum ex aceto; contra carcinomata adicitur ovo-
rum album. et lienibus inlinitur ex aceto, infantibus vero
15 e melle utilissime. Sextius adicit ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere, capitis dolores contrito, alopecias emendari addito sinapi, gravitatem aurium trito inposito auribus cum fico, dentium dolores infuso in aures suco,

§ 127: Gargil. p. 146, 6. 19. 15. 147, 4. Geop. XII 27, 3. 2. 1. 3. Celsus II 29. Pl. iun. p. 80, 12. Diosc. II 184. (Celsus IV 16). — § 128: Diosc. II 184. Geop. XII 27, 2. Gargil. p. 146, 12. 13. 147, 3. Pl. iun. p. 79, 1. 88, 1. — § 129: Col. X 231. Geop. XII 27, 2. 4. 5. Pl. iun. p. 15, 1. Diosc. II 184. Gargil. p. 146, 14. 10. (Marc. Emp. 9, 117). 11. 18. 19.

nuat vel medetur et arquatis: cfr. Plin. iun. et Gepon. | uenere dEv. ferenda F. 2 aluum ll. v. a. C. Gargil. album B. alterum aluum S. album aluum U 439. sed nihil deesse in priore membro videtur: cfr. XIX 136 et Müller de stilo p. 91. 3 X D. x FT Brot. de dE parum constat. in aqua x G. in aqua x denariorum v. | pondo v. a. G. | in aquae viii F(dE?)S. in aqua vii T. in aqua Brot. om. v. ex aquae cyathis quattuor Gargil.

3. 4 strumis cum lomento strumis E. cum lomento strumis v. a. S. 6 uncos ego posui. uisum clarificat v. a. G. uisum purgat U 439. fortasse capitis uitia uisusque purgat. an capitis uitia purgat tusum? 7 sumptum om. v. a. S. 8 semine T. 14 an lienosis? cfr. Scribon. 131. 132. 15 adicit ustum E G. -cit ut F. -cit ut d. -cit hoc v. 16 dolores v. -re FE. -ri dTS. | contrito (-to et G) U 439. contrite FE. contra ire dTS. contritum v. 17 emendare dT v. a. G. | ad-
dito om. E v. a. B.

porriginem et ulcera capitis cum adipe anserino. furunculos concoquit cum fermento. carbunculos ad suppurationem perducit et rumpit, phagedaenas ulcerum expurgat cum melle. coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto inlinitur, item licheni, unguibus scabris, quippe natura eius caustica est. optimum autem Babylonium; silvestri ad omnia ea effectus maior.

131 (51) In praecipuis autem medicaminibus ruta est. latiora sativae folia, rami fruticosiores; silvestris horrida ad effectum est et ad omnia acrior. sucus exprimitur tun-
sae aspersa modice aqua et in pyxide Cypria adservatur. hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Aliacmonem; mirumque, cicutae suco
132 extinguitur: adeo etiam venenorum venena sunt. cicutae
sucus prodest et manibus colligentium rutam. cetero inter
prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica; quaecumque autem ruta et per se pro antidoto valet foliis tritis
ex vino sumptis, contra aconitum maxime et viscum, item
fungos, sive in potu detur sive in cibo; simili modo contra
serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicatura cum
133 his rutam prius edendo muniant se. valent et contra
scorpionum et contra araneorum, apium, crabronum, vesparum aculeos et cantharidas ac salamandras canisve rabiosi

§ 130: Pl. iun. p. 82, 11. Diosc. II 184. Gargil. p. 146, 8. 9.
16—18. 5. Pl. iun. p. 58, 11. — §§ 131. 132: Diosc. III 45. Col.
XI 3, 38. (Plin. XIX 157). Diosc. III 46. 45. Scribon. 188. 198.
Gargil. p. 137, 3. (Plin. VIII 98). — § 133: Geop. XII 25, 7. Pl.
jun. p. 84, 22. 23. — § 134 extr.: cfr. § 119. 121. XXVIII 255.

6 siluestri *v.* -stre Fd. silure E. 9 latiora Fd *v.* ratio
E. 10 ad effectus dT. *an* ad edendum? cfr. *Diosc.* 10. 11
tunsae D. tonsae F. tunsa et dDal. tonsa et E. tusa ea et *v.*
12 noxam T. | in *om.* E *v. a. C.* | Macedonia *v.* -niam dE.
machedoniam F. 13 Aliacmonem Dal. cfr. *Diosc.* anacimum
dE *v. a. C.* anacumF. HaliacnumB. 14 cicutae FdT. quando
cicutae E(?) *v.* 15 et manibus *ego coll.* XIX 157. manibus
et ll. manibus *v.* manibus et faciei coni. Se *Diosc.* 16 galatia E. -tiae *v. a. Bas.* 17 et *Bas.* aut ll. *v.* | aut pro *v. a.*
Bas. 18 ex FD. et d. et pro E. et ex *v.* 19 similis Fd.
21 muniant se D. -iant sed Fd. se muniant sed E*v.*

morsus. acetabuli mensura sucus e vino bibitur, et folia trita vel commanducata inponuntur cum melle ac sale vel cum aceto et pice decocta. suco perunctos, etiam habentes negant feriri ab his malefiscis, serpentesque, si uratur ruta,
5 nidorem fugere. efficacissima tamen est silvestris radix cum 134 vino sumpta; eandem adiciunt efficaciorem esse sub diu potam.

Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina discrevit, et eam laetioribus foliis 10 et colore. idem oculis noxiam putavit; falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa cum pane vel nasturtio, *caprae* quoque silvestres propter visum, ut aiunt. multi suco eius cum melle Attico in- 135 uncti discusserunt caligines vel cum lacte mulieris puerum enixae vel puro suco angulis oculorum tactis. epiphoras cum polenta inposita lenit; item capitis dolores pota cum vino aut cum aceto et rosaceo inlita, si vero sit cephalaea, cum farina hordeacia et aceto. eadem cruditates discutit, mox et inflationes, dolores stomachi veteres. vul- 136 20 vas aperit corrigitque conversas inlita in melle toto ventre et pectore; hydropticis cum fico et decocta ad dimidias partes potaque ex vino. sic bibitur et ad pectoris dolores laterumque et lumborum, tusses, suspiria, pulmonum, iocinerum, renium vitia, horrores frigidos, crapulae grave-

§ 135: Geop. XII 25, 5. 4. Pl. iun. p. 21, 11. 10, 9. Gargil. p. 137, 9. Diosc. III 45. (Celsus IV 2). — §§ 136. 137: Diosc. III 45. Geop. XII 25, 8. (Plin. XIX 157). Pl. iun. p. 50, 1. 38, 18. 23, 8. Gargil. p. 137, 16. 17.

2 a sale E. et sale v. a. S. 3 decoctae F. | etiam ll.
cfr. XXII 60. aut etiam Tv. aut eam G. et eum D. malim et
eam; cfr. § 31. 4 fieri E. 5 nido refugere d. 6 adicitur
E. | diuo dv. dio T Bas. 7 potatam d T. 9 et eam ego. etiam
Fv. eam rG. ea D. | laetioribus FG. lat- rv. | foliis et Ev.
et foliis d. et folii F. 10 colores Fd. 11 utantur E. 12 ca-
prae quoque H. atque quoque ll. satiuae atque v. | silvestris
v. a. H. 17. 18 sit cephalaea dv. sa ceph- F². so eph- F¹.
sacephalici E. 18. 19 cruditas discutitur d. 19 et FdTJ.
om. Ev. 20 illitas d. 21 et decocta FEv. decocta d T.
23 laterum d T. 24 ad crapulae v. dist. ego.

dines. decocuntur folia poturis; et in cibo vel cruda vel decocta *aut* condita prodest; item torminibus in hysopo 137 decocta et cum vino pota. sic et sanguinem sistit interiorem et narium indita *iis*; sic et conlutis dentibus prod- est. auribus quoque in dolore sucus infunditur, custodito, 131 ut diximus, modo in silvestri, contra tarditatem vero sonitusque cum rosaceo vel cum laureo oleo aut cum vino 138 et melle. sucus et phreneticis ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. adiecerunt aliqui et serpyllum et laurum, inlinentes capita et colla. dederunt et lethar- gicis ex aceto olfaciendum et comitalibus bibendum de- coctae sucum in cyathis IIII; ante accessiones, quarum 139 frigus intolerabile est, alsiosisque et crudam in cibo. urinam quoque vel cruentam pellit, seminarum etiam purga- tiones secundasque et iam emortuos partus, ut Hippo- 145 crati videtur, ex vino dulci nigro pota. itaque inlitam et vulvarum causa et suffire iubet. Diocles et cardiacis inponit ex aceto et melle cum farina hordeacia et contra ileum decocta farina in oleo velleribus collecta. multi vero et contra purulentas excreationes siccae drachmas 20

§ 138: Pl. iun. p. 92, 1. 91, 9. Geop. XII 25, 8. Gargil. p. 137, 15. — § 139: Hippocr. de morb. mul. I 128. Pl. iun. p. 92, 14. (cfr. Scribon. 118 = Marc. Emp. 29, 3).

1 ante decocuntur fortasse excidit contra alui flunctiones; cfr. Diosc. | potaturis dE. 2 decocti E. | aut condita ego. decondita d. //dec- F. decondit E. conditaue v. 3 pota Müller emend. IV 7. cocta ll. v. 4 indita *iis* (his Müller l. l.) ego. -tatis F E. -ta tus d. -ta v. 5 dolore Ev. -ris F. -ri- bus d T. 6 modo in EH. modo e dTv. modi e F. 7 cum uino ego. cumino ll. v. cfr. Geopon. 9 tempora et Fv. tem- pora ad rT. | aliqui et Ev. -qui F²d. -quid F¹. 11 et D. de ll. dederunt et v. 12. 13 dist. ego. cfr. Gargil. 12 ac- cessiones F²d Gargil. v. success- E. cess- F¹. deest fortasse fe- brium. 13 algiosisque d. 14 autem (pro etiam) T. 15 et iam ego. etiam ll. v. 16 inlitam dEv. -ta FJ (cum praecedentibus iungens). 17 causa etiam v. a. S. | suffire d v. -icere r. locus adhuc vitiatus videtur; an itemque (vel atque rutaque) incitamenti uuluarum causa et suffire iubet? 18 ilium d. an ileum cum? | et uelleribus v. a. S.

duas, sulphuris unam et dimidiam sumi censem, et contra
cruentas ramos III decoctos in vino. datur et dysinteri- 140
cis cum caseo in vino contrita. dederunt et cum bitumine
infriatam potionis propter anhelitum, ex alto lapsis seminis
5 III uncias olei libra vinique sextario. inlinitur cum oleo
coctis foliis partibus, quas frigus adusserit. si urinam
movet, ut Hippocrati videtur, mirum est, quosdam dare
velut inhibentem potui contra incontinentiam urinae. pso- 141
ras et lepras cum melle et alumine inlita emendat, item
10 vitiliges, verrucas, strumas et similia cum trychno et
adipe suillo ac taurino sebo, ignem sacrum ex aceto et
oleo vel psimithio, carbunculum ex aceto; nonnulli laser-
picium una inlini iubent, sine quo epinyctidas pusulas
curant. inponunt et mammis turgentibus decoctam et
15 pituitae eruptionibus cum cera, testium vero epiphoris
cum ramis lauri teneris, adeo peculiari in visceribus his 142
effectu, ut silvestri ruta cum axungia vetere inlitos rami-
ces sanari prodant, fracta quoque membra semine trito
cum cera inposito. radix rutae sanguinem oculis suffusum
20 et toto corpore cicatrices aut maculas inlita emendat. ex
reliquis, quae traduntur, mirum est, cum ferventem rutae
naturam esse conveniat, fasciculum eius in rosaceo decoc-
tum addita aloes uncia perunctis sudorem reprimere, item-
que generationem impediri hoc cibo. ideo in profluvio 143
25 genitali datur et venerem crebro per somnia imaginanti-
bus. praecavendum est gravidis abstineant hoc cibo, necari

§ 140: Pl. iun. p. 51, 17. 87, 10. Diosc. III 45. — § 141:
Diosc. III 45. Gargil. p. 137, 13. Pl. iun. 98, 2. 82, 22. — §§ 142.
143: Diosc. III 45. Pl. iun. p. 63, 15. 22, 17. 92, 16. Gargil.
p. 137, 18. 19. Geop. XII 25, 6.

5. 6 dist. ego. cfr. Plin. iun. 6 quas Ev. quae d. que
F. 7 ut Ev. et r. 8 uelut v. uel ll. 10 trychno S.
trycno FE. tricno d. strychno G. hircino v. 11. 12 et oleo
— 12 aceto om. E. 15 uero om. dT. 16 ramis lauri d J.
lauri ramis T Plin. iun. laureae rv. cfr. XV 138. 17 ueteri
d. -ri rv. 22 an rosaceo et aceto? cfr. Plin. iun. et not. ad
§ 121. 22. 23 decocto F². decoto F¹. 23 uncia aloes E
v. a. D. 24 impedire Fd. 26 ut abstineant T.

enim partus invenio. eadem ex omnibus satis quadripedum quoque morbis in maximo usu est, sive difficile spirantibus sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino aut, si sanguisugam hauserint, ex aceto et quocumque in simili morborum genere, ut in homine, ⁵ temperata.

144 14. (52) Mentastrum silvestris menta est, differens specie foliorum, quae sunt figura ocimi, pulei odore, propter quod quidam silvestre puleum vocant. his commanducatis et inpositis sanari elephantiasin Magni Pompei ¹⁰ aetate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem facie inlita, conpertum est. eadem inlinuntur bibunturque adversus serpentium ictus drachmis duabus in vini cyathis duobus, adversus scorpionum cum sale, oleo, aceto, item adversus scolopendras ius decocti. adversus omnia venena ¹⁵ servantur folia arida ad farinae modum. substratum vel accensum fugat etiam scorpiones. potum feminas purgat, sed partus necat. ruptis, convulsis, orthopnoicis, torminibus, choleris efficacissimum, item lumbis, podagrnis inpositum. sucus auribus verminosis instillatur. in regio morbo ²⁰ bibitur, strumis inlinitur, somnia veneris inhibet, taenias pellit ex aceto potum, contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole.

§ 144: Diosc. III 37. Pl. iun. p. 34, 13. Marc. Emp. 19, 21.
— §§ 145. 146: Diosc. III 37.

4 hauserint *D e marg. Dal.* exhauserint *ll. H.* (sanguisuga) exhauserit *v.* 6 temperata *vet. Dal.* -rato *ll. v. a. H.*
8 quae sunt *TH.* qua sunt *Fd.* quasi *E v.* | odore *Cornarius e*
Diosc. colore *ll. v.* 10 *an uel inpositis?* cfr. *Marc. Emp.*
11 putorem *S e marg. Dal.* 13 aduersus serpentium *D.* aduersus scorpionum (-nem d²*S*) cum sale oleo (oleo et *ES*) aceto item aduersus scolopendras (scolopen *F.* -pendras et *ES*) serpentium *ll. S.* aduersus scolopendras et serpentium *v.* | dragmis *F.* | in *om. d.* | quiatis *F.* 14 scorpionum — 15 aduersus *F v. D.* *om. d E S.* *totum igitur versum, alieno loco ante positum, suo loco iteravit F,* omiserunt *d E.* 15 scolopendras ius *om. d.* 18 sed partus *F d T D.* a partu sed partus *E v.* | ruptis conuulsis *T D.* ruptis conuulsis sed partus (parcius *a E. H.*) *ll. H. om. v.* 20 uermiosis *F d v. a. C.* 21 omnia *F d Verc.* | taenias *S.* tineas *ll. v.*

(53) Mentae ipsius odor animum excitat et sapor avi- 147
 ditatem in cibis, ideo embammatum mixturae familiaris.
 ipsa acescere aut coire densarique lac non patitur; quare
 lactis potionibus additur, et his, *qui* coagulati potu stran-
 5 gulentur, data in aqua aut mulso. eadem vi resistere et
 generationi creditur cohibendo genitalia densari. aeque 148
 maribus ac feminis sistit sanguinem et purgationes femi-
 narum inhibet, cum amylo ex aqua pota coeliacorum im-
 petus. *exulcerationem* et vomicas vulvae curant illita, ioci-
 10 nerum vitia ternis obolis ex mulso datis, item sanguinem
 excreantibus in sorbitione. ulcera in capite infantium mire
 sanat, arterias umidas siccatur, siccas adstringit, pituitas 149
 corruptas purgat in mulso et aqua. voci suco utilis, sub
 certamine dumtaxat, qui et gargarizatur uva tumente ad-
 15 iecta ruta et coriandro ex lacte; utilis et contra tonsillas
 cum alumine, linguae asperae cum melle et convulsis in-
 tuis per se vitiisque pulmonis. singultus et vomitiones
 sistit cum suco granati, ut Democritus monstrat. re- 150
 centis sucus narium vitia spiritu subductus emendat; ipsa

§ 147: Gargil. p. 158, 6. Diosc. III 36. Geop. XII 24, 2.
 Scribon. 197. Hippocr. de diaeta II 26. — § 148: Diosc. III 36.
 Gargil. p. 158, 8. Pl. iun. p. 13, 18. — §§ 149. 150: Diosc. III
 36. Gargil. p. 158, 9. Scribon. 2.

2 embammatum *G.* inbamma- E. inbamba- d. inbab- F.
 3 ipsae F. ipse d. | acescere *G.* aciesc- dE. accessere Fv. |
 densarique *coni.* *Dal.* denserique E *Ven.* -reque *B.* deserique
F²dTv. deserici qua F¹. 4 et his *qui ego.* cfr. XXII 105. et his
ll. ne huius v. | *dist. ego.* 5 datur *G.* data et S. | mulsa d. |
 uires sistere *Fd.* 6 densari *Fdv.* denseri *EH.* 8. 9 im-
 petum dT. 9 exulcerationem *ego cum J.* cfr. XXIII 75. e ra-
 tione F¹. iratione F²E. si rationem d. sirationem T. Syria-
 tion v. Serapion *coni.* *H.* Dalion *coni.* *S.* Erasistratus U 439. |
 curant illita *ego.* curauit illa (illae E. ille Fv) ll. *H.* 10
 multo *Fd.* 11 sorbitione *ego.* -onem ll. v. cfr. XXII 89. 105.
 116. (128. 136. XXVI 36. XXVII 111). 13 sucus v. a. S. |
 utilis *FdTJ.* om. Ev. an suco utili (*ad praecedentia pertinens*)?

14 certamine utilis E v. a. J. 16 et conuulsi D cum U 439.
 et conuulsa eius ll. et (ad C) conuulsa v. et conuolsae ius J.
conici potuerit etiam et conuulsionibus; cfr. § 168. XXIX 55.
 17 et Ev. ut F²d. in F¹. 19 spiritus *Fdv. a. G.*

trita choleras, in aceto quidem pota, sanguinis flunctiones intus, ileum etiam inposita cum polenta et si mammae tendantur. inlinitur et temporibus in capitis dolore, sumitur et contra scolopendras et scorpiones marinos et ad serpentes. epiphoris inlinitur et omnibus in capite erup- 5
 151 tionibus, item sedis vitiis. intertrigines quoque, vel si teneatur tantum, prohibet. auribus instillatur cum mulso. aiunt et lieni mederi eam *in* horto gustatam ita, ne vellatur, si is, qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies VIII; aridae quoque farinam tribus digitis adprehensam 10 et stomachi dolorem sedare in aqua et similiter aspersa potionē ventris animalia expellere.

152 (54) Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo puleio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti utrisque deiectis. qua de causa dignior e puleio corona 15 Varroni quam e rosa cubiculis nostris pronuntiata est; nam et capitis dolores inposita dicitur levare, quin et olfactu capita tueri contra frigorū aestusque iniuriam et ab siti traditur, neque aestuare eos, qui duos e puleio 153 surculos inpositos auribus in sole habeant. inlinitur etiam 20 in doloribus cum polenta et aceto, femina efficacius. est autem haec flore purpureo, mas candidum habet. item nau- sias cum sale et polenta in frigida aqua pota inhibet; sic et pectoris dolorem, stomachi autem ex aqua. item rosiones

§ 151: Diosc. III 36. Gargil. p. 158, 10. 12. 13. — § 152: Diosc. III 33. Pl. iun. p. 10, 11. (Scribon. 3). — § 153: Diosc. III 33. Marc. Emp. 20, 20.

2 ileum quoque d. 3 post dolore exciderunt fortasse trita cum melle ad canis morsum: cfr. Plin. iun. p. 86, 6. 8 lien d. | in v. om. ll. 8. 9 euellatur d. 10 farinam d Bas. -ina F. -inae Ev. 11 sedari d. | in qua Fd. | aspersa Tv. J. -sam Dal. aspera ll. 12 potionē S. in potionem v. 13 defec-
tus animo (-imi d) Fd. 15 corona uarroni FdT H. contra uartini E. corona uertigini v. 18 acytusque Fd. 19 tra-
dantur E. 20 etiam in ll. v. an et earum vel et aurium?
21 femina E v. -nae d. -ne F. | efficacius d. -atius F². -aus F¹. -acior Ev. dist. ego. 22 haec om. T. | item ego. in ll. S. del. v. 24 pectoris d²T. pectomaris Fd¹. pecto acris E. pec-
-ac uentris v. | dist. D. | item rosiones Fd Bas. item torsio-

sistit et vomitiones cum aceto et polenta, alvum solvit ex sale et aceto et polenta. intestinorum vitia melle decocta et nitro sanat, urinam pellit ex vino et, si Ammineum sit, et calculos et interiores omnes dolores. ex 154
 5 melle et aceto sedat menstrua et secundas, vulvas conversas corrigit, defunctos partus eicit. semen obmutescen-
 tibus olfactu admovetur. comitalibus in aceto cyathi men-
 sura datur. si aquae insalubres bibendae sint, tritum
 10 aspergitur. lassitudines corporis, si omnino tractetur, mi-
 nuit, nervorum causa et in contractione cum sale et aceto,
 e melle infriatur in opisthotono. bibitur ad serpentium 155
 ictus decoctum, ad scorpionum in vino tritum, maxime
 quod in siccis nascitur. ad oris exulcerationes, ad tussim
 efficax habetur. flos recentis incensus pulices necat odore.
 15 Xenocrates pulei ramum lana involutum in tertianis ante
 accessionem olfactandum dari aut stragulis subici et ita
 collocari aegrum inter remedia tradit.

(55) Silvestri ad eadem vis efficacior. simile est ori- 156
 gano, minoribus foliis quam sativum, et a quibusdam dic-
 20 tamnos vocatur. gustatum a pecore caprisque balatum
 concitat, unde quidam Graeci littera mutata blechonem
 vocaverunt. natura tam fervens est, ut inlitas partes ex-

§ 154: Diosc. III 33. — § 155: Diosc. III 33. Pl. iun. p. 90,
 2. — §§ 156. 157: Diosc. III 33.

nes T. intercisiones Ev. 1. 2 aluum soluit ex (et F) sale et aceto et polenta (pul- F) FTS. om. d (?)Ev. 3 decocta dTv.
 -cto rS. -ctum Brot. 3. 4 amineum F(?) v. a. H. sed cfr. cod. M XIV 47. 5. 6 uuluam conuersat (-sat ac d)Fd. 6 de-
 functis F²S. -ti F. 6. 7 obmutescentes E. 7 olfactum FE.

9 laffitudines coni. H. salfit- ll. v. | omnino FdT. cum uino E v. de dictione cfr. CFW Müller p. 14. | tractetur F²dT.
 troctetur F¹. tradetur ES. -datur v. 11 e melle ego. et melle ll. v. 11 infriatur dTS. -igatur F². infiguratur F¹. confringatur E. confricatur v. | in del. v. a. H. item in coni. S.

12 ictus uetus T. | scorpionem d. 13 exulcerationem d.

14 habetur E v. habentis rT. habenti P. an in ore haben-
 tibus? 15 inuolutum d v. lutum r. 19. 20 dictannus d.
 -amus v. a. S. 21 blechonem TS. -onen f. bleconem Fd.
 albeconem E. blechona H. -on v.

ulceret. tuso in perfrictione fricari ante balinea convenit
 157 et ante accessionum horrorem. convolsis et torminibus,
 podagris mire prodest, spasticis cum melle et sale biben-
 dum datur, pulmonum vitia excreabilia facit. ad liensem
 cum sale utile est et vesicae et suspiriis et inflationibus;
 decoctum suco aequaliter et vulvas corrigit et contra sco-
 lopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones valet
 privatimque contra hominis morsum. radix contra incre-
 scentia ulcera recens potentissima, arida vero cicatricibus
 decorem adfert.

5

10

158 (56) Item puleio est nepetaeque societas. decocta in
 aqua ad tertias discutiunt frigora [mulierumque menstruis
 prodest] et aestate sedant calores. nepeta quoque vires
 contra serpentes habet; fumum ex ea nidoremque fugiunt,
 quin et substernere in metu eo dormituris utile est. tusa 15
 aegilopis inponitur et capitis doloribus recens cum tertia
 parte panis temperata aceto inlinitur. sucus eius instilla-
 tus naribus supinis profluvium sanguinis sistit; item ra-
 dix, quae cum myrti semine in passo tepido gargarizata
 anginis medetur.

20

159 (57) Cuminum est et silvestre, praetenue, quaternis
 aut quinis foliis veluti serratis, sed ut sativo magnus usus,
 in stomachi praecipue remediis. discutit pituitas, inflatio-
 nes tritum et cum pane sumptum vel potum ex aqua

§ 158: Gargil. p. 158, 2. (Diosc. III 37). — §§ 159. 160:
 Diosc. III 62. 61.

1 tuso dT. tusci F. tussi Ev. in tussi B. | in perfrictio-
 nes dT. inter (infer F) frictiones Ff v. a. B. 2 accessionem
 FE. | horrorem dv. horrore r. | dist. ego. 3 spasticis P.
 past- FdT. hepaticis Ev. a. S. | aloë (pro sale) Pe Diosc.
 5 utile est Ev. utilē F. -le d. 7. 8 ualet priuatimque coni.
Dal. priuatimue (-que Verc.) ualet ll. v. 8. 9 incresentis
 Fd. 9 recens om. FdT. 11 iterum T. 13 prosunt v.
 uncos ego posui; verba ad nepetam solam pertinentia (cfr. Gar-
 gil.) alieno loco inserta sunt. 15 quin ego. qualia ll. D.
 quam v. quare folia coni. S. | et om. d. | subtenere E. | et dor-
 mituris T. obdorm- Ev. a. S. 16 aegilopiis EH. 21 est
 siluestris E. silvestre est v. a. D. 22 sed ut FES. sedat d. sed
 ? et in v. | an ut satiuom magni usus?

vinoque, tormina quoque et intestinorum dolores. verum-tamen omne pallorem gignit bibentibus. ita certe ferunt 160 Porci Latronis, clari inter magistros dicendi, adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos, et paulo 5 ante Iulum Vindicem, adsertorem illum a Nerone libertatis, captationi testamenti sic lenocinatum. narium sanguinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit, et oculorum epiphoris per se inpositum, tumentibus cum melle prodest. infantibus inponi in ventre satis est. morbo re- 161 10 gio in vino albo a balineis datur; 15. . . . is Aethiopicum maxime in posca et in ecligmate cum melle. Africano pri-vatim urinae incontinentiam cohiberi putant. sativum da-tur ad iocineris vitia tostum tritum in aceto, item ad vertiginem, iis vero, quos acrior urina mordeat, in dulci 15 tritum, ad vulvarum vitia in vino praeterque inpositis vellere foliis, testium tumoribus tostum tritumque cum melle aut cum rosaceo et cera. silvestre ad omnia eadem 162 efficacius, praeterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, scolopendras. sistit et vomitionem nausiasque ex vino quan- 20 tum adprehenderint tres digiti. propter colum quoque bibitur inliniturque *in* penicillo fervens, adprimitur fasciis. strangulationes vulvae potum in vino aperit tribus drach-mis in tribus cyathis vini. auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum sebo vitulino vel melle. suggillatis inlinitur 25 cum melle et uva passa et aceto, lentigini nigrae ex aceto.

§ 161: Pl. iun. p. 97, 20. 63, 16. Diosc. III 61. — § 162:
Diosc. III 62. Scribon. 119. (233.) Marc. Emp. 9, 80. (12).

4 contra aucti Fd. 6 captationi *coni.* S. -one *ll. v. a. J.* |
testamentis Fd *v. a. C.* 7 ex *om. d.* | sis *E.* tit et oculorum
— 8 tumentibus *om. E.* 10 *lacunam ego indicavi.* his T.
om. ll. v. an orthopnoicis? cfr. *Diosc.* 11 *ecligmate S cum*
P vet. Dal. ligmate ll. G. 12 *cohiberi dv. -bere r.* 13
et ad dT *v. a. C.* 14 *acriorum f. acriore ui v. a. H.* 15 tri-
tum uino *v. a. S.* 17 *cera dv. cetera r.* 20 *colum dv. ce-*
lum E. caelum GF. | quoque *v. quemque ll.* 21 *in ego. uel*
ll. v. cfr. *XXXI 125.* (in spongea *XXII 104. XXIII 44. 54.*
XXVIII 67.) | *penicillo ego. -llos GF. -llus d. -llis Ev.* | fas-
ciis *v. faciis dE. faceii G.* 23 *ad Ev. ut r.*

163 (58) Est cumino simillimum quod Graeci vocant ami.
quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant.
Hippocrates regium appellavit, videlicet quia efficacius
Aegyptio iudicavit. plerique alterius naturae in totum
putant, quoniam sit exilius et candidius. similis autem et 5
huic usus. namque et panibus Alexandrinis subditur et
164 condimentis interponitur. inflationes et tormina discutit,
urinas et menstrua ciet, suggillata oculorum, epiphoras
mitigat, cum lini semine scorpionum ictus in vino potum
drachmis duabus privatimque cerastarum cum pari por- 10
tione myrrae. colorem quoque bibentium similiter mutat
in pallorem. suffitum cum uva passa aut resina vulvam
purgat. tradunt facilius concipere eas, quae odorentur id
per coitum.

165 18, 127 (59) De cappari satis diximus inter peregrinos fru- 15
tices. non utendum transmarino, innocentius est Italicum.
ferunt eos, qui cotidie id edint, paralysi non periclitari
nec lienis doloribus. radix eius vitiligines albas tollit, si
166 trita in sole fricentur. splenicis prodest in vino potus
radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum usu, 20
feruntque xxxv diebus per urinam et alvum totum lie-
nem emitti. bibitur in lumborum doloribus ac paralysi.
dentium dolores sedat tritum ex aceto vel semen decoctum

§ 163: Diosc. III 63. 61. — § 164: Diosc. III 63. — § 165:
cfr. XIX 163. Diosc. II 204. — §§ 166. 167: Diosc. II 204. (Marc.
Emp. 23, 71).

1 ammi *B.* 2 quidam — 3 Hippo *om. E.* | esse **F²d^v.**
est **G^F¹.** 3 appellauit **G^D.** -llant **F.** -llat **dEv.** | qua **G^F.**
4 aegypto **dT.** in *Aeg-* *v. a. H.* | iudicauit **Ev.** -abit **F.**
-abat **rT** (*an recte?*). 6 subditur *G.* cfr. § 185. 256. sub-
dicitur **G^F.** subiicitur **dTEH.** subigitur *v.* 8 ciet **dEv.** ce-
set *r.* | *dist. ego coll. Diosc.* et oculorum *v. a. S.* 9 in *uino*
G^{F²}d^v. mino **F¹.** uino *E.* 13 odorantur *ES.* 17 edint
CFWMüller p. 19. edunt *ll. v.* 19 trita **EG.** tritae **dTfv.**
tritiae **G²F.** triticae **G¹.** | sale **dT.** | prodest *v.* prodesse *ll.* |
potus **dHack.** potis **F.** potis **G¹.** potis **G².** potu **EG.** pota *v.*
20 usus **d.** 21 ferunt quod **d.** | *an xxxx?* cfr. *Diosc.*
22 emitti *v.* emittit **G^F.** mitti *rS.* 23 uel semen *ego.*
uel **G^{F²}**d^T*D.* semen **F¹Ev.**

vel manducata radix. infunditur et aurum dolori decoc- 167
 tum oleo. ulcera, quae phagedaenas vocant, folia et radix
 recens cum melle sanant. sic et strumas discutit radix,
 parotidas vermiculosque cocta in aqua. iocineris doloribus
 5 tusa cum farina hordeacia inponitur. vesicae quoque malis
 medetur. dant et ad taenias in aceto et melle. oris ex-
 ulcerationes in aceto decocta tollit. stomacho inutile esse
 inter auctores convenit.

(60) Ligisticum — aliqui panaces vocant — stomacho 168
 10 utile est, item convulsionibus, inflationibus. sunt qui et
 cunilam bubulam appellaverint, uti diximus, falso. 19, 165

16. (61) Cunilae praeter sativam plura sunt in medi- 169
 cina genera. quae bubula appellatur, semen pulei habet,
 utile ad vulnera commanducatum inpositum, ut quinto
 15 post die solvatur. et contra serpentes in vino bhibitur ac
 tritum plagae inponitur. vulnera ab his facta perflicant,
 item testudines cum serpentibus pugnaturae; quidamque
 in hoc usu panaceam vocant. sedat et tumores et viri-
 lium mala sicca vel foliis tritis, in omni usu mire con-
 20 gruens vino.

(62) Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Grae- 170
 cis origanum Heracleoticum. prodest oculis trita addito
 sale; tussim quoque emendat et iocinerum vitia, laterum

§ 168: Diosc. III 51. (cfr. Plin. XIX 165). — § 169: Diosc.
 III 31. cfr. Th. H. IX 11, 1. Plin. VIII 98. — § 170: Diosc. III
 29. (49). 31. cfr. schol. Nicand. ther. 628. Scribon. 124. Plin.
 XXV 32.

4 doloribus — 5 uesicae om. E v. a. S. | doloribus T.S. -ris
 G.F. -res d. 6 tineas v. a. H. 7 inutile ll. Brot. -lem vet.
 Dal. S. -les v. 9 panacem v. a. S. cfr. *Diosc.* 10 inutile
G. | sunt qui et GFTD. sunt et qui r*G.* 14 impositumque
 E v. a. D. 16 perflicant T.S. -icent d. -igent r. -icantur v.
 17 item GFDv. tem E. cutem *Salm.* ante item *lacunam*
indicavit S. scribendum fortasse testudines uescuntur cum
 (cfr. VIII 98) aut testudines, quotiens cum serpentibus pu-
 gnauere (cfr. VIII 97) et simul uulnera — perflicant cum P
 transponendum ante quidamque. | pugnaturae hac se muniunt
 v. a. S. | quidam d. 18 panacem v. a. H. an panaces eam
 cfr. *Theophr.* 20 ex uino v. a. J.

dolores cum farina, oleo et aceto sorbitione temperata,
praecipue vero serpentium morsus.

- 171 (63) Tertium genus est eius, quae a Graecis mascula,
a nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis lignosae,
folio aspero. vires eius vehementissimas in omnibus ge-
neribus earum tradunt; manipulo quoque eius abiepto omnes
e tota domo blattas convenire ad eam, privatim adversus
scorpiones ex posca pollere, foliis tribus ex oleo peruncto
homine fugari serpentes.
- 172 (64) E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus ra- 10
mis et aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu
19, 187 eius cohaerentibus, altera turis, quam libanotida appellavimus. medetur utraque contra serpentes ex vino vel
aceto, pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.
- 173 (65) Sativa quoque suos usus habet. sucus eius cum 15
rosaceo auriculas iuvat, ipsa ad ictus bibitur. fit ex ea
montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. urinam
movet, purgat a partu mulieres. concoctionem mire ad-
iuvat et aviditatem ad cibos utraque vel in cruditate ieui-
nis in potionе aspersa; luxatis quoque utilis, contra vespa- 20
rum et similes ictus ex farina hordeacia et posca utilissima.
libanotidis alia genera suis locis dicentur.
- 174 19, 189 17. (66) Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus,

§ 171: Diosc. III 126. cfr. Th. C. VI 5, 4. — § 172: Diosc. III 126. — § 173: cfr. XIX 165. (Gargil. p. 153, 5. 7—10 (?). Celsus II 31).

1 farina Ev. farre rD. | sorbitione dT D. -onem r. in sor-
bitionem v. 3 est om. dT. 4 cuniculago dT. | linosae dT.
-ose e F¹. -ose GF². 5 folia aspera GF. 5. 6 generibus
EC. his (iis v) generibus rTv Salm. 6 ad earum GFd. ad
eam rem Salm. an his generibus remediorum? | obiecto dT.
7 e (ex d) tota dG. e tuta GF². et ut F¹. et a E. etiam a tota v.
8 tollere GF v. a. B. 10. 11 ramis ll. D. foliis ac ra-
mis B. 11 habet a GF. an trita — habet transponendum
est ante altera turis? 12 cohaerentibus dE v. a. G. | libano-
tida S. -dem dv. -dam r. 12. 13 appellauimus v. -amus
d(?)B. -auerimus r. 14 et sparsae dT. 15 habent GF.
19 utramque GF. 20 utiles GF. 22 libanotides GF.
23 piperitis v. piperiatis GF²E. -ratis d. peperiatis F¹.

contra morbos comitiales bibitur. Castor et aliter demonstrabat: caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati et ructibus.

5 (67) Origanum, quod *vi saporem cunilae aemulatur*, 175
ut diximus, plura genera in medicina habet. onitin 19, 165
ali*i* prasion appellant, non dissimile hysopo. privatim eius
usus contra rosiones stomachi in tepida aqua et contra
cruditates, araneos scorpionesque in vino albo, luxata et
10 incussa in aceto et oleo et lana.

(68) Tragoriganum similius est serpylo silvestri. uri- 176
nam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperae-
que ictum efficacissimum, stomacho acida ructanti et praecordiis.
tussientibus quoque cum melle datur et pleuriticis
15 et peripneumonicis.

(69) Heraclium quoque tria genera habet: nigrius la- 177
tioribus foliis, glutinosum, alterum exilioribus, mollius,
sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare ma-
lunt. tertium est inter haec medium, set minus quam
20 cetera efficax. optimum autem Creticum, nam et iucunde
olet, proximum Zmyrnaeum durius, Heracleoticum ad potum
utilius, quod onitin vocant. communis autem usus ser- 178

§ 175: Diosc. III 30. 29. Gargil. p. 174, 13. 175, 2. 174,
17 sqq. 175, 4. (Marc. Emp. 20, 24). — § 176: Diosc. III 32.
Gargil. p. 174, 11. — § 177: Gargil. ibid.

1 castor et aliter *ll. G.* Castore taliter *v.* Castor taliter *S.*

1. 2 demonstrabant GF. -trante *v. a. G.* 5 *ui saporem ego.* in sapore *ll. v.* | *cunilae dTG.* *cunelae F.* *cunaele G.* *cunilam Ev.* 6 *onitin ali J.* *conitin (-tim d)* *phalis Gd.* *conipalis F¹.* -*phalis r.* et *onitin uel B.* (et *del. G.*) 7 *phrasion d.* *pharasion E.* | *priuatim Ev.* -*atis GF¹.* -*atus r (an recte?).*

8. 9 cruditates, contra *v. a. S.* *sed cfr. Gargil.* | *araneos v.* -*neas dTG.* -*nea r.* | *laxata E.* 13 *an item stomacho?* | *ructanti v.* *ruptanti (-ati F¹) ll.* 14 *datur et dEv.* *datur r.*

15 *peripneumonicis v e* *Diosc.* *peripleu-* *TJ.* *perileumeticis r.*

18 *sambuco d.* | *praesision GF.* *presion d.* 19 *tertium est FdEv.* *tertium GD.* | *inter dv.* *in r.* | *set ego* (*Plinian. p. 35*). *est GF D. om. rv.* 20 *autem om. ES.* 21 *durius ego* (*l. l. 34*). *durius GF.* *odorius rTH.* *deinde v.* *inodorius U 440.*

22 *eo quod vel quam quod coni. H.* | *onitin B.* *otinin ll.*

pentes fugare, percussis esui dari et decoctum potui, urinam ciere, ruptis, convolsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico aut cum hysopo acetabuli mensuris decoctum ad sextam; item ad scabiem, pruriginem, psorras in descensione balinearum. sucus auribus infunditur 5 cum lacte mulieris. tonsillis quoque et uvis medetur, capititis ulceribus. venena opii et gypsi extinguit decoctum, 179 si cum cinere e vino bibatur. alvum mollit acetabuli mensura, suggillatis inlinitur, item dentium dolori, quibus et candorem facit, cum melle et nitro. sanguinem narium 10 sistit. ad parotidas decoquitur cum hordeacia farina, ad arterias asperas cum galla et melle teritur, ad lienem folia 180 cum melle et sale. crassiores pituitas et nigras extenuat coctum cum aceto et sale sumptum paulatim. regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. lassi perunguuntur 15 ex eo ita, ne venter attingatur. epinyctidas cum pice sanat, furunculos aperit cum fico tosta, strumas cum oleo et aceto et farina hordeacia, lateris dolores cum fico inlitum, flunctiones sanguinis in genitalibus tusum ex aceto inlitum, reliquias purgationum a partu. 20

181 (70) Lepidum inter urentia intellegitur. sic et in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. sic et lepras et psoras tollit semper facile et cicatricum ulcera. tradunt in dolore dentium adalligatum bracchio, qua doleat, convertere dolorem. 25

§§ 178—180: Diosc. III 29. cfr. Col. VI 13, 1. Scribon. 182. Marc. Emp. 19, 54. — § 181: Diosc. II 205.

1 estu d. aesuis GF. | dari ego. dare ll. v. | et ego. cfr. Diosc. eo GF. om. rv. | potui GF. eo potu rS. potu v. dist. ego. 2 ciere dv. uere GF. uel e E. | medere GF. 4 ad G. om. ll. v. an lenit (*pro item*)? 5 descensione *anonymi* ap. B. disc- GF². -nes F¹. discessi- (desc- v) Ev. discenti- d. diste- T. 6 mulieris F²dTv. -eres GF¹. om. EG. | tonsillis Tv. toxillis r. | et uuis B. fluuis GFd. fluuiis Ev. 8 si cum dEv. sucum r. | e ego. et GFdv. in EG. 9. 10 quibus etiam et E v. a. S. 10 sanguinis E. 14 paulatium GF. 15 funditur E v. a. Verc. 16 ita om. E. | ne ego. ut GFd. et E. ut ne v. | uenter v. neuter ll. 17 tosta dTS. totas r. trita v. 19 tusus GF. 21 lepidum dE v. a. B. 24 ad cicatri- GF. 25 compescere v. a. H.

(71) Git ex Graecis alii melanthium, alii melaspermon 182
vocant. optimum quam excitatissimi odoris et quam niger-
rimum. medetur serpentium plagis et scorpionum; inlini
ex aceto ac melle reperio incensoque serpentes fugari.
5 bibitur drachma una et contra araneos. destillationem 183
narium discutit tusum in linteolo olefactum, capitis dolo-
res inlitum ex aceto, et infusum naribus cum irino ocu-
lorum epiphoras et tumores, dentium dolores coctum cum
aceto, ulcera oris tritum aut commanducatum; item lepras
10 et lentigines ex aceto, difficultates spirandi addito nitro
potum, duritias tumoresque veteres et suppurationes in-
litum. lacte mulierum auget *aliquot* continuis diebus sump-
tum. colligitur sucus eius ut hyoscyami similiterque lar- 184
gior venenum est, quod miremur, cum semen gratissime
15 panes etiam condiat. oculos quoque purgat, urinam et
menses ciet. quin immo linteolo diligatis tantum granis
XXX secundas trahi reperio. aiunt et clavis in pedi-
bus mederi tritum in urina, culices suffitu necare, item
muscas.

20 (72) Et anesum adversus scorpiones ex vino habetur, 185
Pythagorae inter pauca laudatum sive crudum sive de-
coctum; item viride aridumve omnibus, quae coniuntur
quaeque intinguntur, desideratum, panis etiam crustis in-
ferioribus subditum. saccis quoque additum cum amaris
25 nucibus vina commendat. quin ipsum oris halitum iucun- 186
diorem facit faetoremque tollit manducatum matutinis cum
zmyrnio et melle exiguo, mox vino collutum. vultum

§§ 182—184: Diosc. III 83. — §§ 185. 186: Diosc. III 58.
(cfr. 60).

1 gyth d. gith <i>v. a. S.</i>	2 oolumnum E.	6 olfactory
GF. 7 <i>dist. ego coll. Diosc.</i>	infusus GFd. cum mirino d.	
11 duritia GF.	12 lacte dTfEH. lactum F¹. lactem r.	
lac <i>v.</i> aliquot <i>ego</i> (<i>Plinian. p. 36</i>). om. ll. v.	15 condat d.	
16 diligatis TEH. dilig- r. illig- v. allig- C.	20 ad-	
aduersum E.S. habetur ll. S. bibitur v. fortasse inter remedia	uer-	
habetur, <i>ut XXII 56.</i> (<i>an potius eximum, ut XXVII 127,</i>	22. 23 coctum d.T.	
<i>vel efficacissimum, ut XXI 116?</i>)		
23 tinguntur d.T. panes d. crusti GF. rustici d.	24 sagi	
GFd <i>v. a. B.</i> additum T.S. -tur rv. maris GF.		

iuniorem praestat. insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olefaciant. adpetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artifia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. ob has causas quidam anicetum id vocavere.

5

187 (73) Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. hoc ligustici vicem praestat in condimentis. dolores capitatis levat suffitum naribus. epiphoris oculorum Euenor radicem eius tusam inponit, lollas ipsum cum croco par modo et vino, et per se cum polenta ad magnas fluctiones extrahendisque si qua in oculos inciderint. narium 188 quoque carcinodes consumit inlithum ex aqua. sedat anginas cum hysopo ac melle ex aceto gargarizatum, auribus infunditur cum rosaceo, thoracis pituitas purgat tostum cum melle sumptum. melius cum acetabulo anesi nuces 15 amaras L purgatas terere in melle ad tussim; facillime vero anesi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle 189 ad fabae magnitudinem et ternae diebus sumuntur. praeципuum autem est ad ructus; ideo stomachi inflationibus et intestinorum torminibus et coeliacis medetur. singultus 20 et olfactum potumque decoctum inhibet. foliis decoctis digerit cruditates. sucus decocti cum apio olfactus sternumenta inhibet. potum somnos conciliat, calculos pellit, vomitiones cohibet et praecordiorum tumores, et pectorum

§§ 187—189: Diosc. III 58.

1 iuueniorem d T S. | leua eius pensum F. laeuatur pensum V. | ut puluino d E. 2 olfaciant E v. a. S. 4 desit V F. 7. 8. capitis om. VF. 8 Euenor H cum P. euenenor V¹ T f. euenenor F d E. et uenena V². e uino G. om. v. 9 lollas d. 10 et per v. et cum per ll. | se tritum cum v. a. D. 12 cardines VF v. a. C. carnes T. 12 illitum d Ev. in litem F. illia V¹. illia V². 13 melle et hyssopo E v. a. S. 15 dist. ego. | anesi Brot. annisi ll. anisi v. 16 tere Ev. 17 anisi d E v. a. Brot. | drachmas E. 18 ternis E v. a. S. | an die vel diebus singulis? 19 inflationibus stomachi V v. a. D. 22 decocti ipsum cum V v. a. Verc. 23 somnos d T S. -nus r. -num v. | conciliat vet. Dal. concitat ll. v. cfr. XIV 117. XXI 142. XXIII 38. XXXII 28. (alias leguntur adlicere, ut IX 42. XXVI 14. 48, vel facere, rarius gignere, parere, nusquam conare). 24 et (post cohibet) om. E.

vitiis, nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilissimum. prodest et capitis doloribus instillari sucum cum 190 oleo decocti. non aliud utilius ventri et intestinis putant; 5 ideo dysintericis et in tenesmo datur tostum. aliqui ad- dunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores 191 suco usus est, semen hydropicis et coeliacis dedit tritum cum menta, Euenor radicem et ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma inpositum cum apio, 10 item vulvarum dolori deditque bibendum cum aneto par- turgentibus. phreneticis quoque inclinunt vel recens cum polenta; sic et infantibus comitiale vitium aut contractio- nes sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio 192 comitiali in manu habentes, ideo quam plurimum domi 15 serendum; parere quoque facilius olfactantes, et statim a partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo et contra lassitudines in oleo decoquens addito nitro. semine eius poto lassitu- dinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad in- 193 flationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit, similiter ad ventris aut intestino- rum inflationes et orthopnoicas quod ternis digitis pren- deret seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. multi vomituris acetabula eius et folia lauri decem trita 20 in aqua bibenda inter cenam suadent. strangulatus vul- 194 vae, si manducetur et linatur calidum vel si bibatur cum castoreo in aceto et melle, sedat; vertigines a partu cum semine cucumeris et lini pari mensura ternum digitorum, vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quarta- 25 nas ternis digitis seminis auesi et feniculi usus est in 30

§ 190: Pl. iun. p. 10, 15. — § 191: Diosc. III 58. — § 192: Pl. iun. p. 93, 16. — § 194: Pl. iun. p. 89, 9.

4 tenesmo **TG** (*ut § 122*). -mos **V F d S.** -mus **E.** -mis **v.**

8 euenor **V F E H.** et uenor **dT.** e uino **G.** uerum et **v.** | et **om.** **E** **v.** **a.** **S.** | dallon **dE.** 10 **an** deditque et? 11 in- liniuit **T H.** 12. 13 confractiones **V F.** 13 negat **V G.** **om.** **r.** non **v.** | corrigi **V.** 22. 23 prenderet **U 440.** prenderit **F d S.** praenderit **V.** prehenderit **E v.** 27. 28 semine cum **dE.** 30 funiculi **E.**

195 aceto et mellis cyatho uno. lenit articulares morbos cum amaris nucibus inlithum. sunt qui et aspidum venenatis adversari naturam eius putent. urinam ciet, sitim cohibet, venerem stimulat, cum vino sudorem leniter praestat, vestes quoque a tineis defendit. efficacius semper 5 recens et quo nigrius, stomacho tamen inutile est praeterquam inflato.

196 18. (74) Anetum quoque ructus movet et tormina sedat, alvum sistit. epiphoris radices inlinuntur ex aqua vel vino. singultus cohibet semen fervens olfactu; sump- 10 tum ex aqua sedat cruditates. cinis eius uvam in fauci- bus levat, oculos et genituram hebetat.

197 (75) Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. illud enim hammoniaci lacrimae simile sagapenon vocatur. prodest laterum et pectoris do- 15 loribus, convolsis, tussibus vetustis excreationibusque, praecordiorum tumoribus. sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. datur olfactandum ex aceto in strangulatu vulvae; ceteris et potui datur et cum oleo inficatur. prodest et contra mala medicamenta. 20

198 19, 168 (76) Papaveris sativi tria diximus genera, et sponte nascentis alia promisimus. e sativis albi calix ipse teritur et e vino bibitur somni causa. semen elephantiasi medetur. e nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit, ut Iollas, cum deflore- 25 scit, hora sereni diei tertia, hoc est cum ros in eo ex-

§ 195: Diosc. III 58. — § 196: Diosc. III 60. Pl. iun. p. 21, 12. 29, 4. Gargil. p. 163, 9—11. 14. 15. 19. Geop. XII 34. — § 197: Diosc. III 85. — § 198: Diosc. IV 65. Th. H. IX 8, 2.

1 articulares *ego*. -aris *ll. S.* -ares *v.* 6 inutile est **E v.**
-ilem **V F.** -ile **d T S.** 8 uomet **V.** 10 cohibet **E v.** -bet et
r. | olfactus **V.** -tum **E v. a. S.** 13 toto **V F.** 14 aliud **E.**
15 sagapenon *C.* -emon *ll. D.* -enion *v.* *cfr. index.* 18
lienis **V F D.** 21 tria **V T H.** ita **F d.** *om.* **E v.** 22 proximus
E. | calix **V F** (*ut plerumque*) *v.* calyx *r(?)C.* 24 sapor *v. a.*
H. | capite *coni.* *Dal.* 25 *ut iollas E v.* uti olla d. uitiollas
urtiollas **V.** 25. 26 defloruerit **T.** 26 serena **T.** | ter-
V³ S. *om.* *rv.*

aruuerit. incidi iubent sub capite et calice, nec in alio genere ipsum inciditur caput. sucus et hic et herbae 199 cuiuscumque lana excipitur aut, si exiguus sit, ungue pollicis, ut lactucis, et postero die magis, quod inaruit, [papa-
5 veris vero largus] densatus et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum, si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos. opium vocant. sic scimus interemptum P. Licini Caecinae praetorii viri patrem in Hispania Bavili, cum valetudo inpetibilis odium
10 vitae fecisset; item plerosque alios. qua de causa magna 200 concertatio extitit. Diagoras, Erasistratus in totum damnavere ut mortiferum, infundi vetantes praeterea, quoniam visui noceret. addidit Andreas, ideo non protinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae.
15 sed postea usus eius non inprobatus est medicamento nobili, quod διὰ κωδυῶν vocant. semine quoque eius trito 201 in pastillos e lacte utuntur ad somnum, item ad capitis dolores cum rosaceo; cum hoc et aurum dolori instillatur. podagrīs inlinitur cum lacte mulierum — sic et foliis
20 ipsis utuntur —, item ad ignes sacros et vulnera ex aceto. ego tamen damnaverim collyriis addi, multoque magis quas vocant ληξιπυρέτους quasque pepticas et coeliacas. nigrum 202 tamen coeliacis in vino datur. sativum omne maius. ro-

§§ 199. 200: Diosc. IV 65. — § 201: Diosc. IV 65. Pl. iun. p. 92, 8. Gargil. p. 152, 3. (Marc. Emp. 9, 52). — § 202: Diosc. IV 65. Gargil. p. 152, 6. 1.

3 sit ego. est ll. v. 4. 5 uncos ego posui; glossema pertinet ad verba ut lactucis. 5 densatus dT. -tur rv. 6 siccatur om. VF. | ui Vv. om. r. 7 somnum E v. a. H. | sopium E.

8 P. FH. post rT. del. v. postumii ed. princ. 9 bauili ll. G. baiuli v. Bilbili coni. Dal. nomina adhuc corrupta videntur. | inputibilis V². impat- v. a. S. 11 concertatio Ev. con (cum d) centauro r. | diagoras d. -oraes VES. -ore F. -oras et v. | rasistratus F. -tos VE. et Erasistrato S. 13 andidit F. ra//didit V. 15 ut probatus VF. 16 diacodion B. dacydion F. ac- rv. 17 pastillos v. -llo ll. | e lacte dEv. electe V. electo F. | utantur VF. | somnium f. 18 hoc et G. haec ll. his v. | instillatur EG. -tum rv. 22 uocant E(?)v. om. r. | pepticas v. peticas ll. cfr. index. | caeliacas V. 23 caeliacis V. | an detur?

tunda ei capita, at silvestri longa ac pusilla, sed ad omnes effectus valentiora. decoquitur et bibitur contra vigilias, eademque aqua fovent ora. optimum in siccis et ubi raro pluat. cum capita ipsa et folia decocuntur, sucus meco-
203 nium vocatur, multum opio ignavior. experimentum opii est primum in odore — sincerum enim perpeti non est —, mox in lucernis, ut pura luceat flamma et ut extinctum demum oleat, quae in fucato non eveniunt. accenditur quoque difficilius et crebro extinguitur. est sinceri experimentum et in aqua, quoniam ut nubecula innat, 10 fictum in pusulas coit. sed maxime mirum est aestivo sole deprehendi; sincerum enim sudat et se diluit, donec suco recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adiecto, alii in faba.

204 19. (77) Inter sativa et silvestria medium genus, 15 quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, rhoeam vocavi-
19, 169 mus et erraticum. quidam id decerptum protinus cum toto calice mandunt. alvum exinanit. capita quinque decocta in vini tribus heminis pota et somnum faciunt.

205 (78) Silvestrium unum genus ceratitum vocant, nigrum, 20 cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo ut corniculo. folia minora et tenuiora quam ceteris silvestribus. semen exile tempestivum est messibus; alvum 206 purgat dimidio acetabulo in mulso. folia trita cum oleo

§ 203: Diosc. IV 65. — § 204: Diosc. IV 64. Th. H. IX 12, 4. — §§ 205. 206: Diosc. IV 66. Th. H. IX 12, 3.

1 ei Gronov. et ll. (magis rotundat v. a. H.). | at Ev. ac VF. et dT. | ac VFdT v. at E. | sed dTS. set VF. et Ev.
4. 5 meconium v. menotium E. De meconio V. De mochonio (moco- F²) F. in d ras. 5 opinio VF. opinione dT. | grauior dT. 7 mox est E. | extinctū v. -cto ll. S. extincta coni. J.
9 sincere VF. -rum d. 10 ut nubecula (nubic- F) VFS. cfr. XXVIII 68. in nubila rH. nebula v. 11 pulsas E.
13 recentis VF. 15 et EG. est r. est et v. 16 in aruis VFEB. rarius d. | spondia E. | rhoeam C. rhiam ll. v.
17 erraticum B. emrat- d. emprat- r. empract- v. | id dEv. ad r. 19 et om. d v. a. G. 20 ceratitin VB. ceraticum Ev.
22 corniculo S. -la ll. v. | an et densiora? cfr. Diosc.
24 in dEv. bi F. bi. V.

argema iumentorum sanant. radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias datur ad lumborum vitia et iocineris. carbunculis medentur ex melle folia. quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralium. nascitur enim 5 in adflatu maris aut nitroso loco.

(79) Alterum e silvestribus genus heraclium vocatur, 207 ab aliis *aphrodes*, foliis, si procul intuearis, speciem passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. ex hoc lina splendorem trahunt. aestate tunditur 10 in pila. comitialibus morbis acetabulo seminis in vino albo — vomitionem enim facit —, *item* medicamento, quod διὰ κωδυῶν et arteriace vocatur, utilissimum. fit autem 208 huius papaveris aut cuiuscumque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis in 15 eademque discoctis, deinde *suco* siccato iterumque cum melle decocto ad dimidias partes vapore tenui. addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, turis, acaciae et passi Cretici sextarium. haec ostentatione, simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

§ 207: Diosc. IV 67. Th. H. IX 12, 4. (cfr. Plin. XXVII 119. XIX 21). Gargil. p. 152, 15. — § 208: cfr. Marc. Emp. 14, 5.

4 paralium *S* (-lion *v*). pharalium **Vd**. -alii **F**. far alium **E**.
5 aut nitroso solo **dT**. *an* ac petroso loco? *cfr. Theophr. et Diosc.* 6 e *G*. est *ll*. est in *v*. | siluestrium *d*. | uocantur **F**. uocant **V**. 7 *aphrodes coni*. **H coll.** XXVII 119. **U 441** e *Diosc.* *aphro* VFd. *aphron* **Ev**. | intueare *v.a.B.* 8 praebentibus **EH**. praesentibus **F**. prae senibus **V** (*erasis septem fere litteris*). praesentantibus *dv*. 9 *dist.* **U 441**, *seqq. ego*. | fortasse aestate conditur et siccatum tunditur. *cfr. Diosc.*

10 acetabulo seminis *ego*. -buli semine *ll*. -buli mensura *G*. -buli mensura seminis (semen *C*) *v*. 11 *item ego*. *om.* *ll*. *v*. *an* et *vel* medicamentoque? | medicamentum *d*. 12 dia-
codion *B*. dacodyon **V**. dagodion **F**. dam godion **E**. decadion **dT**. | asteriace **FE** *v.a.Verc.* 14 aqua **Fd**. | caelesti **Vd**.
15 decoctis *T*. -octis *v.a.G*. | *suco* siccato *ego*. *cfr. § 199.* sic-
cato *ll*. *S*. -tis *v*. saccatis *G*. | iterumque **Ev**. iterum *rT*.
16 decocto *ll*. *TJ*. -ctis *v*. decoquito *S*. 17 postea drach-
mas *v*. postea dracmis **V**. dragmis postea **F'dE**. dragmi-
postea dragmis **F²**. 18 sextarium **Ev**. -ario **Vd**. -erio **F**
hac *d* *v.a.G*. 19 quiddam *d*.

209 (80) Tertium genus est tithymalon — mecona vocant, alii paralion — folio lini, flore albo, capite magnitudinis fabae. colligitur uva florente, siccatur in umbra. semen potum purgat alvum dimidio acetabulo in mulso. cuiuscumque autem papaveris caput viride vel siccum inlitum epiphoras oculorum lenit. opium ex vino miraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

210 20. (81) Est et porcillaca, quam peplin vocant, non multum sativa efficacior, cuius memorabiles usus traduntur: sagittarum venena et serpentium haemorrhoidum et presterum restingui pro cibo sumpta et plagis inposita extrahi, item hyoscyami pota e passo expresso suco. cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. resistit et aquarum vitiis, capitis dolori ulceribusque in vino tusa et inposita, reliqua ulcera commanducata cum melle sanat.

211 sic et infantium cerebro inponitur umbilicoque prociduo, in epiphoris vero omnium fronti temporibusque cum polenta, sed ipsis oculis e lacte et melle; eadem, si procedant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae, pusulis cum polenta et sale et aceto. ulcera oris tumoremque gingivarum commanducata cruda sedat, item dentium dolores,

§ 209: Diosc. IV 162 (sect. 3). Th. H. IX 11, 7. (cfr. Plin. XXVI 68). Pl. iun. p. 21, 13. — § 210: Diosc. IV 166. (cfr. Plin. XXVII 119). Diosc. II 150. — § 211: Diosc. II 150. cfr. [Gargil.] p. 177, 8. Celsus VI 6, 8 extr. IV 11.

1 est **V**v. om. r. | tithymalon **C**. tiethym- **V**. tiethim- **F**d. et him- **E**. | meconia d. 2 paralion **C**. arthalion **F**d**E**. arch-
T**v**. asth- **V**. | leni **d**T. leui **v. a.** **H**. | flore **U** 442. folio **V****F**d **T**.
om. **E** **v. a.** **D**. an suco? cfr. *Diosc.* (XXVI 28 semine albo e
Theophr.). 6 oculum **V****F**d. 7 restit **V**. 9 procillaca **V**.
portulaca **B**. | peplin **T****H**. peplilin **V****F**. pepalin **r**. peplion **v**.
sed cfr. index. 12 presterum **B**. presigrum **V**d **T****v**. praesi- **F**.
presigarum **E**. | restringi **T** **v. a.** **C**. 13 pota e **d****E****G**. potae e
T. pote e **V**. pote **F**. poto e **v**. 14 semen **v.** semine **ll**.
17 prociduo **V****F**d **v**. procul dubio cibo duo **E**. 19. 20 pro-
cidant **H** e *Celso*. -cedant **V****F**d **T**. -cedens **E**. -cident **v**.
20 oculi **T****H**. -lis **r**. prodest oculis **v**. prodest *Verc.* | pusulis **S**.
isullis **V**. pusillis **r**. pustulis **v**. 21 ulcera **d****G**. ut cera **V****F**.
ulcera **E**.

tonsillarum ulcera sucus decoctae; quidam adiecere paulum 212
 murrae. nam mobiles dentes stabilit commanducata [cruda
 sedat] vocemque firmat et sitim arcet. cervicis dolores
 cum galla et lini semine et melle pari mensura sedat,
 5 mammorum vitia cum melle aut Cimolia creta, salutaris
 et suspiriosis semine cum melle hausto. stomachum in 213
 acetariis sumpta corroborat. ardentи febribus inponitur
 cum polenta, et alias manducata refrigerat etiam intestina.
 vomitiones sistit. dysinteriae et vomicis estur ex aceto
 10 vel bibitur cum cumino, tenesmis autem cocta. comitiali-
 bus cibo vel potu prodest, purgationibus mulierum ace-
 tabuli mensura in sapa, podagrī calidis cum sale inlita
 et sacro igni. sucus eius potus renes iuvat ac vesicas, 214
 ventris animalia pellit. ad vulnerum dolores ex oleo cum
 15 polenta inponitur. nervorum duritias emollit. Metro-
 dorus, qui ἐπιτομὴν ριζοτομουμένων scripsit, purgationi-
 bus a partu dandam censuit. venerem inhibet venerisque
 somnia. praetorii viri pater est, Hispaniae princeps, quem 215
 scio propter inpetibiles uvae morbos radicem eius filo
 20 suspensam e collo gerere praeterquam in balineis, ita
 liberatum incommodo omni. quin etiam inveni apud aucto-
 res caput inlitum ea destillationem anno toto non sentire.
 oculos tamen hebetare putatur.

(82) Coriandrum inter silvestria non invenitur. prae- 216
 25 cipuum esse constat Aegyptium. valet contra serpentium
 genus unum, quod *amphisbaenas* vocant, potum inpositum-

§ 212: Marc. Emp. 12, 44. Geop. XII 40. Marc. Emp.
 20, 39. — §§ 213. 214: Diosc. II 150. Celsus IV 22. [Gargil.]
 p. 177, 9. Geop. XII 40. — § 216: Diosc. III 64. Gargil. p. 138, 12.

2 nam *ll. v.* *an* etiam? | manducata *dTf.* 2. 3 *uncos*
posuit Müller emend. IV 8. cruditates sedat *v. a. S.* 6 et
VFdv. est *EH.* 9 estur *VFdG.* detur *E.* datur *v.*
 15 mollit *d.* 16 rhegotomumenon *V.* 18 praestori *VF.* |
Hispaniae princeps om. T. (cfr. *XXII 120*). 19 impatibiles
VE v. a. S. | filo *F(?)Ev.* filio *Vd¹.* folio *d².* 20 ita — 21 omni
om. T. 21 omni *Ev.* omnia *VF.* *om. d.* | *an* inuenio?
 22 sentiri *VF.* 23 putant *V.* 24. 25 praecipuum tamen
v. a. S. 25 constat *G.* constat statim *ll. v.* *an* constat iam?
 26 *amphisbaenas v.* *amphis* (*amphis E*) *uenas ll.*

que. sanat et alia vulnera, epinyctidas pusulas tritum; sic et omnes tumores collectionesque cum melle aut uva passa, panos vero ex aceto tritum. seminis grana tria in tertianis devorari iubent aliqui ante accessionem vel plura 217 inlini fronti. sunt qui et ante solis ortum cervicalibus 5 subici efficaciter putent. vis magna ad refrigerandos ardores viridi. ulcera quoque, quae serpunt, sanat cum melle vel uva passa, item testes, ambusta, carbunculos, aures, cum lacte mulieris epiphoras oculorum, ventris et intestinorum flunctiones semen ex aqua potum. bibitur et 10 218 in cholericis cum ruta. pellit animalia interaneorum cum mali punici suco et oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si vera est, menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminae, biduo, si duo, et totidem diebus quot grana sumpserint, M. Varro coriandro 15 subtrito et cumino acetoque carnem omnem incorruptam aestate servari putat.

219 (83) Atriplex et silvestre est, accusatum Pythagorae, tamquam faceret hydropicos morbosque regios et pallorem, concoqueretur difficultime; ac ne in hortis quidem iuxta 20 id nasci quicquam nisi languidum culpavit. addidere Dionysius et Diocles plurimos gigni ex eo morbos, nec nisi mutata saepe aqua coquendum, stomacho contrarium

§ 217: Gargil. p. 138, 14. 1. 8. Diosc. III 64. — § 218: Gargil. p. 138, 9. Diosc. III 64. Gargil. p. 138, 16—18. — § 219—221: Diosc. II 145. Gargil. p. 142, 5. 8. 7. 8.

1 trita d. 4 antea VF. 6 ad v. om. ll. | refrigerando/// d. 9 et E v. om. r. 10 bibitur potum d. | et E G. at Fd. at et V. del. v. 14 si duo EQ v. om. r. 15 toditam Q. an totidem iam, ut ap. Gargil.? | quod V Q D. | sumpserunt Q. | Marcus autem Q S. | uuarro V Q. 16 et cumino (com- Q) acetoque d T Q S. et cum (cum in V) aceto quae r. cum aceto v. | omnem T Q S. om. rv. 18 est G. et V F E. et satium d T. est et satium v e codd. dett. et satium est H. | acusatom F¹. | Pythagorae U 442. -ora S (add. a v). -oras H. phytagora d. ypit- E. ipytagina F. pytagma V. 19 regio sed V. regios sed d. 20 concoqueretur H. conqueretur V F T E. -ritur d. coqueretur G. coquitur v. | iuxta v. iuste ll. 22 nec nunc r. 23 mutate VF.

esse, lentigines et papulas gignere. miror quare difficulter 220
in Italia nasci tradiderit id Solo Smyrnæus. Hippo-
crates vulvarum vitiis infundit id cum beta. Lycus
Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit, panos,
5 furunculos incipientes, duritias omnes vel cocto vel crudo
utiliter inlini putavit, item ignem sacrum cum melle, aceto,
nitro, similiter podagras. unguis scabros detrahere dici-
tur sine ulcere. sunt qui et morbo regio dent semen 221
eius cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfri-
10 cent, alvum moveant cocto vel per se vel cum malva aut
lenticula. concitant et vomitiones. silvestri capillos tingunt
et ad supra scripta utuntur.

21. (84) E contrario in magnis laudibus malva est 222
utraque et sativa et silvestris. duo genera earum ampli-
15 tudine folii discernuntur. maiorem Graeci *malopen* vocant
in sativis, alteram ab emolliendo ventre dictam putant
malachen. at e silvestribus, cui grande folium et radices
albae, althaea vocatur, ab excellentia effectus a quibusdam
plistrolochia. omne solum, in quo seruntur, pinguius 223
faciunt. contra omnes aculeatos ictus efficaces, praecipue
scorpionum, vesparum similiumpque et muris aranei. quin
et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante vel ha-

§ 222: Gargil. p. 139, 3. Diosc. II 144. III 153. (cfr. Atheneus II 52 p. 58^d). — § 223: Diosc. II 144. Geop. XII 12, 4.
Scribon. 184. 186. Pl. iun. p. 108, 15.

2 solo VS. solon FEv. solu d. cfr. § 235. | Smyrnaeus C.
smyrneus dEv. myr- r. 3 id infundit EG. -di v. 7 nitro
Q.S. -roque v. nigro ll. | podagris VF v. a. G. 10 aut cum T.
11 dist. ego. | concitant et ego. -tantes ll. v. 12 ad dEv.
om. r. | dicta Q v. a. H. 15 discernentur VF. | malopen v.
WITTEN Q. lopen Vd. lopem r. molochen coni. Dal. ex Athen.
II 52. 16 emolliendo F. . . . liendum Q. | uentre dEv. -trem
r. -trē Q. an recte? cfr. Cic. Tusc. III 9, 20. 17 malachen v.
malacen Vd. -lecen r. (alace dicta Q). | at e S. a te Q. ae VF.
e rv. | cui dEv. qui VF. quo Q. 18 a Qv. om. ll. S. 19 pli-
stolochia S cum P. -locia dT Brot. plisthol- Q. plitolicia r.
plistolycia H. aristalthaea v. | omnis olum V. | seruntur dTQv.
serantur rH. | pinguius Ev. -guis VQ. -quis F. -guissimum dT.
20 contra dTQ.S. in contra r. huic contra v. an item
contra? | efficacior uis Ev. -cax uis fH.

bentes eas non feriuntur. folium inpositum scorpionibus torporem adfert. valent et contra psimithi venena. aculeos omnes extrahunt inlitae crudae cum aphronitro, potae vero decoctae cum radice sua leporis marini venenum 224 restingunt, ut quidam dicunt, si vomatur. de iisdem mira 5 et alia traduntur, sed maxime, si quis cotidie suci ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis caritatum. ulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et ulcera oris cum melle; radix decocta furfures capitum et dentium mobilitates. eius, quae 10 unum caulem habet, radice circa dentem, qui doleat, 225 pungunt, donec desinat dolor; eadem strumas et parotidas, panos addita hominis saliva purgat citra vulnus. semen in vino nigro potum pituita et nauseis liberat. radix mammarum vitiis occurrit adalligata in lana nigra, tussim 15 in lacte cocta et sorbitionis modo sumpta quinis diebus 226 emendat. stomacho inutiles Sextius Niger dicit, Olym- pias Thebana abortivas esse cum adipe anseris, aliqui purgari feminas foliis earum manus plenae mensura in oleo et vino sumptis. utique constat parturientes foliis 20 substratis celerius solvi; protinus a partu revocanda, ne 227 vulva sequatur. dant et sucum bibendum parturientibus iejunis in vino decoctae hemina. quin et semen adalligant

§ 224: Pl. iun. p. 14, 2. Diosc. II 144. Gargil. p. 139, 9. —
§§ 225. 226: Gargil. p. 139, 11. 12. Diosc. II 144. — § 227:
Geop. XII 12, 7. Gargil. p. 139, 10.

2 psimithi *P.* -miti *Q.* psitum *dT.* phystim *r.*
del. *v. a. S.* 3 aphronitro *S.* a fronitro *Q.* a nitro *VFD.*
nitro *EG.* aut cum aneto *v.* 4 sua *dEv.* suco *rT.* | uenena
V v. a. S. 5 restingunt ut *S.* (-guunt et ut *H cum vet. Dal.*).
-guntur *E.* -guitur *dTr.* restringuntur *V.* -guitur *F.* -gunt et
ut *v.* 6 quis cottidie *Q.* cotidie quis *T v. a. S.* 10 in
capite *Q.* | mobilitate *Q.D.* | eius qui *d.* eiusque uero *Q.*
12 pungunt *QH.* -git *ll.* pungito *coni. Dal.* punge *C.* perunge
v. | dolor *Ev.* dolore *VFQ.* a dolore *dT.* dolere *S.* 13 pur-
gat *dEv.* pungit *V.* pungunt *FT.* 14 et *Vv.* ex *r.* 16 sor-
bitiones *V.* 20 uotique *d.* | parturientem *Q.* 21 solui sed
t. Dal. | ad *Q.* | reuocanda *Verc.* -dam *VTQS.* -dum *rG.*
decocta *v. a. H.* an recte? cfr. XXI 26. XXVI 88.

bracchio genitale non continentum, adeoque veneri nascuntur, ut semen unicaulis adspersum curationi feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradat itemque tres radices iuxta adalligatas. tenesmo, dysintericis utilissime infundi, item sedis vitiis, vel si foveantur. melancholicis quoque sucus datur cyathis ternis tepidus et insanientibus quaternis, decoctae comitalibus heminae suci. hic et calculosis et inflatione et torminibus aut 228 opisthotonico laborantibus tepidus inlinitur. et sacris ignibus et ambustis decocta in oleo folia inponuntur, et ad vulnerum impetus cruda cum pane. sucus decoctae nervis prodest et vesicae et intestinorum rosionibus, vulvas et cibo et infusione emollit. alvo sucus decoctae permeatus suaves facit.

15 Althaeae in omnibus supra dictis efficacior radix, pae- 229 cipue convulsis ruptisque. cocta in aqua alvum sistit, ex vino albo strumas et parotidas et mammarum inflammations; et panos in vino folia decocta et inlita tollunt; eadem arida in lacte decocta quamlibet perniciosae tussi 20 citissime medentur. Hippocrates vulneratis sitientibus- 230 que defectu sanguinis radicis decoctae sucum bibendum

§ 228: Geop. XII 12, 6. Diosc. II 144. Gargil. p. 139, 3. 4. —
§ 229: (cfr. XX 29). Gargil. p. 139, 19. Th. H. IX 18, 1. Diosc. III 153. — § 230: Th. H. IX 18, 1. Geop. XII 12, 2. Diosc. III 153. (cfr. Marc. Emp. 27, 109).

1 adeo quae V. | ueneri v. uenere ll. 2 ut dv. et rS. | curationi J. curationis (car- F¹) ll. cubili ed. princ. cubitali v. a. C. genitali anonymi ap. B. cubationi vel subationi coni. S. locus nondum restitutus videtur. 3 augere ad v. augeri et ll. | tradit VFS. 4 ut tres d. | iuxta aligata Q. (femori alligata Gargil.). | tenesmo D. -mo et v. -mos VFd. -mos sint E. an tenesmo sucum et? 6 cyathis VFdv. quartis E. 7 quaternis om. E. | an hemina? 8 his EG. 9 opistonicco V. opisthotono S cum vet. Dal. 10 ambustis v. -sta ll. | oleo vet. Dal. oleum ll. v. 11 uulneram V. -era d. 13 infusum dT. | aluo ego (an ilium?) oleum ll. J. in oleum S. in oleo v. cfr. Gargil. et Diosc. | dist. ego. | permixtus dT. pori meatus v. a. Brot. 14 suaues Ev. suauius (suuius F¹) r. 17. 18 dist. ego. | inflationes Tf v. a. B. 18 an set panos? 19. 20 tussi citissime v. tusa cit- d. tutissime r. 20 dentur VF.

dedit et ipsam vulneribus cum melle et resina, item contusis, luxatis, tumentibus; et musculis, nervis, articulis inposuit ut supra; spasticis, dysintericis in vino bibendam dedit. mirum aquam radice ea addita addensari sub diu atque glacescere. efficacior autem quo recentior. 5

- 231 (85) Nec lapathum dissimiles effectus habet. est autem et silvestre. quod alii oxalida appellant, *nostri vero rumicem, alii lapathum canterinum*, saepe sativo proximum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minima, * ad strumas cum axungia efficacissimum est; et alterum genus 10 fere oxylapathum vocant, sativo [item] similius et acutiore folio ac rubriore, non nisi in palustribus nascens. sunt qui et hydrolapathum tradant, in aqua natum, et aliud hippolapathum, maius sativo candidiusque ac spissius.
- 232 silvestria scorpionum ictibus medentur et feriri prohibent 15 habentes. radix aceto decocta, si colluatur sucus, dentibus auxiliatur, si vero bibatur, morbo regio. semen

§ 231: Diosc. II 140. 141. — §§ 232. 233: Diosc. II 140. Gargil. p. 142, 17. 13. 143, 4. 2. Geop. XII 38, 2. 1.

3 ut supra spasticis ll. J. et asmaticis (asthm- *Dal.*) v. | bibendam Q.S. -dum ll. v. 4 an densari? | diu Q.J. diuo ll. v. | dio *Bas.* 5 atque ll. v. it Q. | glacescere T Q.S. clacte- *F.* lacte- *rG.* elacte- v. 7 et om. v. a. G. | dist. ego. | an aliqui? | oxalida S. -dem v. oxallida Q. oxalli id d. osea alli id E. cxvii. id r. 7 nostri — 8 canterinum cum Q *huc transposui*; in ll. v leguntur post radice minima. *transposita quoque deleri voluit U 443.* sed cfr. index. 8 saepe satiuo D. saepe autem satiuū Q. saepe ll. H. satiuo v. (*J conferri iussit XXII 148. 154. adde XX 259.*) 10 est om. Q. | dist. ego. | aliud Q.

11 oxilatum Vd. . . . lapatū Q. | sitium Q. | uncos ego posui. item VFdT G. om. Q. idem E v. id quidem S e marg. *Dal.* id est *J cum vet. Dal.* id D. | dissimilius U 443 e *Diosc.* | sed S cum vet. *Dal.* | acutiore D e coni. S. -ora ll. v. acutio Q.

12 folio D e coni. S. folia ll. S. habet folia v. deest in Q. | rubriore VF D. -ora rv. rudiore Q. malim duriore (ckληρά *Diosc.*).

12. 13 sunt qui dTv. qui sunt r. om. Q. 13 et Q.S. om. ll. v. | thyrdolapadum Q. | tradunt E v. a. S. om. Q. | et ll. J. ex Q. Est et v. | aliud E(?)v. alium r. om. G. an delendum?

14 ac spissius om. Q. 15 sed omnia si.... a Q. fortasse recte. | feriri Q.S. -ire ll. v. 16 colluatur *Brot.* coluatur dT D. colatur FE. coletur VC. colletur v. | sucus om. T.

stomachi inextricabilia vitia sanat. hippolapathi radix et privatim unguis scabros detrahit; dysintericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. oxylapathi semen lotum in aqua caelesti sanguinem reicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. praestantissimos pastillos faciunt ex foliis et radice addito nitro et ture exiguo. in usu aceto diluunt.

(86) Sed sativum in epiphoris oculorum inlinunt frontibus. radice lichenas et lepras curant, in vino vero decocta strumas et parotidas, set calculos pota *e* vino et lienes inlita, coeliacos aequae et dysintericos et tenesmos; ex eademque *ad* omnia efficacius ius lapathi et ructus facit et urinam ciet et caliginem oculorum discutit, item pruritum corporis in solia balinearum additum aut prius ipsum inlitem sine oleo. firmat et commanducata radix dentes; eadem decocta cum vino sistit alvum, folia solvunt. adiecit Solo, ne quid omittamus, bulapathum, radicis tantum altitudine differens et *egregio ad* dysintericos effectu potae *ex* vino.

20 22. (87) Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum *in* sub- lime vis feratur, iudicavit, quoniam non aliud magis in nares

§ 234: Diosc. II 140. Geop. XII 38, 2. Gargil. p. 143, 3. 142, 14. — § 236: Gargil. p. 164, 1. 15. 16. 10. Diosc. II 183. — § 237: Gargil. p. 164, 12. (p. 165, 3). 13. 8. 10. 9. 165, 7. Diosc. II 183. Pl. iun. p. 95, 15.

1 radix et *ego*. radix *D.* -ices *ll. v.* 2 scabrose **V F.** | detrahunt *v. a. D.* 3 potum **E Q v.** optimum *r T.* 4 adiecta *d v.* aiecta **V F.** iecta **E.** 5 acacia **d E v.** acia *r.* | prodest **d E v.** *om. r.* 6 ture *H cum Cornario.* iure **d E B.** iurc **F.** iur **V.** | exiguo **d B.** enguo *r.* 9 radici **V F.** radice eius **Q.** | lichenas **T H.** licenas **Q.** licherias *r.* melicerias **B.** *an* sic lichenas? | lepnas **V.** libras **Q.** 10 set *ego.* et *ll. v.* | pota *e* *ego et dist.* *e* *Diosc. et Garg.* pota **E H.** poto *rv.* 11 inlita *ll. H.* *om. v.* *an* inlita ex aceto, coeliacos semine et? 12 ex **V d E v.** et **F.** ad **C.** | ad omnia *ego.* omnia *ll. v.* cfr. § 258. 13 ciet et **d E v.** *om. r.* 17 ne quid *Bas.* *e* *codd.* *dett.* neque ut *ll. v.* 18 *egregio ad* *ego.* cfr. XXIV 138. erga *ll. v.* 19 effectu *ll. J.* efficaci (-cis *v*) effectu (-tus *v*) **G.** | potae **Gronov.** pota *ll.* potu **G.** -tum *v.* 21 in *CFWMüller* p. 21. *om. ll. v.*

et cerebrum penetret. ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aceto inlinitur; fungorum venena discutit. contra pituitam tenetur in ore, donec liquecat, aut gar-
237 garizatur cum aqua mulsa. ad dentium dolores mandi-
tur, ad uvam gargarizatur cum aceto et melle, stomacho 5 utilissimum contra omnia vitia, pulmonibus excreations faciles facit in cibo sumptum; et suspiriosis datur, item comitalibus ter die cum suco cucumerum. sensus atque sternutamentis caput purgat, alvum mollit, menstrua et urinam ciet. et hydropicis inponitur cum fico et cumino 10
238 tusum ternis partibus. comitali morbo aut vulvarum con-
versione suffocatas excitat odore aceto mixto; item lethar-
gicos: adicitur tordylon — est autem hoc semen ex seseli — et, si vehementior lethargus premat, cruribus aut etiam capiti inlinitur cum fico ex aceto. veteres dolores thoracis, 15 lumborum, coxendicum, umerorum et in quacumque parte ex alto corporis vitia extrahenda sint inlitum caustica vi emendat pusulas faciendo, at in magna duritia sine fico inpositum aut, si vehementior ustio timeatur, per duplices 239 pannos. utuntur eo ad alopecias cum rubrica, psoras, 20 lepras, phthiriases, tetanicos, opisthotonicos. inungunt

§ 238: Diosc. II 183. (III 56). Gargil. p. 165, 8. 4. 164, 17.
19. — §. 239: Diosc. II 183. Gargil. p. 165, 2. 13. 14.

7 datur et suspiriosis *E v. a. S.* 8 ter die *ego.* *tedis ll.*
taediis *Gronov.* tepidum *v. a. H.* | acuit *Val. Rose Hermae VIII*
27 n. e *Gargil.* 9 mollit *E v.* purgat mollit *r.* 10 hydro-
picis (*ytro-* Q) *d TQ v.* -pici *r.* -pisi *S.* 12 suffocatas *G.* -tos *ll.*
exanimes *Q.* | odore *v.* o dolore *Q.* odores (-ris F¹) *ll.*
13 tordilon *F.* topaion *Q.* tordylion *B.* | hoc *om. E.* id *v. a. S.* |
ex seseli *C e* *Diosc. III 56.* esseli *Q.* ex esse *F¹.* ex sese *rv.*
ex sili *B.* 14 et si *E v.* et siue *r.* si *Q.* | lethargus *S.* i et
largus *Q.* lethargicos *ll.* (*add. somnus*) *v.* 15 ficu *Q.* | et
aceto *d TQ v. a. G.* 16 ume... m *Q.* humerum *v. a. B.* *deleri*
voluit B et substitui lienum e *Diosc. an iocinerum e Gargil?*
17 sint *ego.* sunt *ll. v.* *cfr. Frobee* p. 40 18 at in *d E v.*
ad in *Q.* ad *r.* 19 aut *Q.S.* ut *VF.* uel *rv.* | timetur *Q.*
20 eo *TQ S. om. rv.* | lubrica *d.* luprica *V.* | psoriis *V.* 21 te-
tanicos *G* (*cum Cornar. ad Diosc. II 140).* litanicos *VdE v.*
lepras *F.* lichenas *H.*

quoque scabras genas aut caligantes oculos *suco* cum melle, sucusque tribus modis exprimitur in fictili calescite in eo sole modice. exit et e caulinulo sucus lacteus; eius *gutta*, cum induruit, dentium dolori medetur. semen 240 ac radix, cum inmaduere musto, conteruntur manusque plena mensura sorbentur ad confirmandas fauces, stomachum, oculos, caput sensusque omnes, mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinae. calculos quoque discutit potum in aceto. inlinitur et livoribus sug- 10 gillatisque cum melle et adipe anserino aut cera Cypria. fit et oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores lumborumque et coxendic peace et perfictiones.

(88) Sinapis naturae esse effectusque eosdem habere 241 traditur adarca inter silvestria dicta, in cortice calamo- 16, 167 rum sub ipsa coma nascens.

(89) Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopaeda aut philochares, notius quam ut indi-

§ 240: Gargil. p. 165, 16. 17. 18. 164, 9. Pl. iun. p. 102, 1. Diosc. II 183. I 47. Gargil. p. 166, 1. 2. — § 241: Diosc. III 109. Pl. iun. p. 38, 19. 80, 13. Marc. Emp. 15, 78.

1 caligantes *B* e *Diosc.* cum gallicam ter *VF.* -ca inter *r.* |
sucos *Müller emend.* IV 9. om. ll. v. 2 sucusque *Ev.* sucoque
rT. 3 exit et e *Ev.* exit et *VF.* excitet d. | lactens *VFdS.*
4 eius gutta *ego e Gargil.* eiuce ui ita *VF.* ei uetui ita d.
qui ita *E(?)v.* lactucae uice. ita *Müller* l. l. 10. | duruit *F.*
inaruerit *Gargil.* 5 inmaduere *Ev.* -eri *F.* -erit *r.* -erint *S.* |
cum teruntur munusque *V.* 6 firmandas *E v. a. S.* 8 sa-
luberrimo *dv.* -mae *rH.* 9 inlinitur *C.* -nitum *VFE.* illi-
tum d. | liboribus *V.* laboribus d. 9. 10 singillatisque *Vd.*
11 eo om. *v. a. H.* ipso *T.* | oleo *dEv.* ulco *rT.* 11. 12 ex-
pressoque quo *FEv.* -esso quoque *V.* -essoque d. 14 naturae
VdE. -re *F.* -ra *J.* -am *v.* | effe *coni.* *J.* om. ll. v. 15 tradi-
tur *v ex d* (traditur habere). auditur *r.* | adarca *v.* at- *Q.* adar-
cam ll. | silvestria dicta *QS.* siluas tacta (intacta *v*) *VFEB.*
siluas tecta (-tam d) *dT.* | in om. *dT v. a. B.* 18 prasion *v.*
parision *FdE.* pa.sion *V.* iippacconium *Q.* prasion, alii eupa-
torium *coni.* *S e Diosc.* 19 philopheda *VF.* padam *Q.* |
philophares *B e Diosc.*

candum sit. huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum et lateris dolores, tussim veterem. et iis, qui sanguinem reiecerint, eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas suci mitigetur.

242 inponitur strumis cum adipe. sunt qui viride semen, 5 quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum addito exiguo olei et salis sorberi ieiunis ad tussim iubeant. alii nihil comparant in eadem causa marrubii et feniculi sucis ad sextarios ternos expressis decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, 10 rursus decocto ad sextarios duos, si coclearii mensura in

243 die sorbeatur in aquae cyatho. virilium vitiis tusum cum melle mire prodest. lichenas purgat ex aceto, ruptis, convulsis, spasticis, nervis salutare. potum alvum solvit cum sale et aceto, item menstrua et secundas mulierum. arida 15 farina cum melle ad tussim sicciam efficacissima est, item ad gangraenas et pterygia. sucus vero auriculis, ex naribus et morbo regio minuendaeque bili cum melle prodest,

244 item contra venena inter pauca potens. ipsa herba stomachum et excreations pectoris purgat cum iride et 20 melle, urinam ciet, cavenda tamen exulceratae vesicae et renium vitiis. dicitur sucus et claritatem oculorum adiuvare. Castor marrubii duo genera tradit, nigrum et, quod magis probat, candidum. in ovum inane sucum addit is ipsumque ovum infundit cum melle aequis portionibus, 25 tepefactum vomicas rumpere, purgare, persanare promittens. inlinit etiam vulneribus a cane factis tusum cum axungia vetere.

§ 242: Marc. Emp. 16, 20. 21. — §§ 243. 244: Diosc. III 109. Marc. Emp. 17, 33. Pl. iun. 86, 6.

5 uiride U 445. -dem Q. -dis ll. v. a. D. 6 capiat VF.

7 sorbere v. a. Brot. | ia iunus Q. ieunos v. a. Brot.

11 codiarii V. 12 in aqua d. | quieto V. | et virilium dE v. a. S.

14 sparsicis V. 15 menstruas d. 17 gangraenas C. cancrianas (camc- F) ll. canrenas v. | pterugia d. -gias V. ex ego coll. Diosc. et ll. v. et e (deleto altero et) B. 18 bile V.

21 cauendo VF. 24 inanem VF. 25 cum ego. om. ll. v. | melle E v. mell F. mel rJ. 27 inlinit vet. Dal. inlitis ll. v. sum f. tusam VF d. tuso E G. tusa v. 28 ueteri dE(?) v. a. D.

(90) Serpyllum a serpendo putant dictum, quod in 245 silvestri evenit, in petris maxime; nam sativum non serpit, sed ad palmum altitudine increscit. pinguius voluntarium et candidioribus foliis ramisque. adversus serpentes efficiax, maxime cenchrim et scolopendras terrestres ac marinas et scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. fugat et odore omnes, si uratur, et contra marinorum venena praecipue valet. capitis doloribus decoctum in aceto in- 246 linitur temporibus ac fronti cum rosaceo, item phreneticis, lethargicis. contra tormina et urinae difficultates, anginas, vomitiones drachmis quattuor ex aqua bibitur; ad iocinatum desideria folia obolis quattuor dantur, ad lienem ex aceto. ad cruentas excreaciones teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

15 (91) Sisymbrium silvestre, quibusdam thymbraeum 247 appellatum, pedali non amplius altitudine. quod in riguis nascitur, simile nasturtio est, tritumque efficax adversus aculeata animalia, ut crabrones et similia; quod in sicco, odoratum est et inseritur coronis, angustiore folio. sedant 20 utraque capitis dolorem, item epiphoras, ut Philinus tradit. alii panem addunt, alii per se decocunt in vino. sanat 248 et epinyctidas cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus inpositum diebusque detractum. vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet,

§§ 245. 246: Diosc. III 40. Th. H. VI 7, 5. (cfr. Plin. XIX 172). Gargil. p. 176, 1. 175, 14. Pl. iun. p. 11, 2. Gargil. p. 176, 6. 7. 8. — § 247: Diosc. II 155. 154. [Gargil.] p. 177, 5. 4. — § 248: Diosc. II 155. 154. [Gargil.] p. 177, 6. 2. Pl. iun. p. 91, 10.

1 serpillum **VQ** v. a. C. 2 nam **QD**. om. ll. v. 3 palmae **EH**. palmi v. | altitudinine **Q**. -dinem **VE** v. a. S. 5 cenchrim v. cencharim ll. 7 odorem **VFQ**. | omnis ll. G. oc.... **Q**. cominus v. an recte? | uratur **Qv**. uretur ll. 11. 12 dist. ego. coll. Gargil. 12 desideria dG. -rium rTS. dolores v. cfr. XXII 108. XXIII 61. XXVII 136. 16 plus **VF**. 17 nasturcio **Q** (*vactoúρκιον* *Diosc. II 184*). | tritumque ego coll. *Diosc.* utrumque ll. v. 19. 20 sedantur aquae **V** 20 *Philinus H* cum vet. *Dal.* cfr. *index*. *plinius ll. u'* dit del. *Verc.* *pilinus v.* 23 dractum **VF**.

sive in cibo sumptum sive suco poto. non edendum gravidis nisi mortuo conceptu, quippe etiam inpositum eicit. movet urinas cum vino potum, silvestre vero et calculos. quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto.

249 (92) Lini semen cum aliis quidem in usu est, sed et per se mulierum cutis vitia emendat in facie, oculorum aciem suco adiuvat. epiphoras cum ture et aqua aut cum murra ac vino sedat, parotidas cum melle aut adipe aut cera, stomachi solutiones inspersum polentae modo, anginas in aqua et oleo decoctum et cum aneso inlitum. tor-¹⁰ retur, ut alvum sistat. coeliacis et dysintericis inponitur ex aceto. ad iocineris dolores estur cum uva passa; ad phthisim utilissime e semine fiunt ecligmata. muscularum, nervorum, articulorum, cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis nitro aut sale aut cinere addi-¹⁵ tis. eadem cum fico . . . etidem concoquit ac maturat; cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quaecumque 251 corpori inhaereant; sic et fracta ossa. serpere ulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitae cum melle.

§ 249: Diosc. II 125. Pl. iun. p. 21, 15. 20, 9. 31, 7—9. Marc. Emp. 15, 31. (Pl. iun. p. 30, 14. 15). — § 250: Marc. Emp. 18, 12. Pl. iun. p. 34, 20. 88, 2. — § 251: Diosc. II 125. Pl. iun. p. 76, 9—11. 63, 18. 44, 2.

1 in suco *v. a. G.* | poto *ego.* potum *ll. v.* 1. 2 ignauidis **V.** 3 urinas **Q.** *cfr.* § 253 *extr.* urinam *ll. v.* | uero **S.** . . . ro **Q.** *om.* *ll. v.* | calculos **Qv.** calchos *ll.* 5 sed **QS.** *om.* *ll. v.* 6 muliebris **Q.** 8 murra **S.** myrrha **Vv.** myrta **Fd.** mu . . ta **Q.** misto **E.** | parotidas *d.v.* paroidas *r.* 8. 9 et cera *dT.* 9 dissolutiones *coni.* *Dal.* *sed cfr.* XXIII 112. XXVII 88. | polenta **VFd.** 9. 10 anginas *v.* anguinae *ll.* 10 aneto *coni.* *Brot.* e *Marc.* *Emp.* et *Plin.* *iun.* | inlinitum **E.** | *post* inlinitum *excidisse* *videtur* sic et tonsillas ex aceto gargarizatum: *cfr.* *Plin.* *iun.* p. 30, 14. 10. 11 torpetur **E.** torreretur. aut cum murt . . . **Q.** *an* torretur ac cum murra, ut aluum *sistat,* coeliacis — aceto? 13 utilissime e *G.* -mae **V.** -me **r.v.** seminae **V.** | et ligmata **V.** 14 ceruitium **E.** ceruicum *d.v.* *a. D.* -icis **V.** 16 lacunam *ego indicavi.* et idem *ll.* *idem G.* item *v.* parotidem *J.* ephelidem *S* (*dubitanter*) e *Diosc.* 18 et fracta **Ev.** effracta *rT.* 19 eruptiones *d.v.* eruitiones **VE.** ueruitions **F.**

emendat unguis scabros cum pari modo nasturtii, testium
vitia et ramices cum resina et murra et gangraenas ex
aqua, stomachi dolores cum feno Graeco sextariis utrius-
que decoctis in aqua mulsa, intestinorum, thoracis perni-
ciosa vitia cystere in oleo aut melle.

(93) Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimo- 252
nia ulla, unde convicium feminis apud Menandrum fa-
ciunt mariti. stomacho inutile est. ventrem adeo turbat,
ut cholera faciat aliquis. dicitur tamen adversus scor-
10 piones potum e vino prodesse, clavis pedum inlini, item
lienibus et temporum dolori ex oleo. Hippocrates men-
strua sisti eo cibo putat.

23. (94) Meum in Italia non nisi a medicis seritur 253
et his admodum paucis. duo genera eius: nobilius Atha-
15 manticum vel Athamanicum vocant, illi tamquam ab Atha-
mante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamania
reperiatur, foliis aneto simile et caule, aliquando bipedale,
radicibus multis obliquis nigris, quibusdam et altis, minus
rufum quam illud alterum. urinam ciet in aqua pota
20 radice trita vel decocta, inflationes stomachi mire discutit,
item tormina et vesicae vitia vulvarumque. articulis cum
melle infantibus cum apio inlิต imo ventri uri-
nas movet.

§ 252: (Diosc. II 143). Gargil. p. 143, 8. 9. 13. 11. 10. —
§ 253: Diosc. I 3.

1 emendat **E**v. -dant **r.** | paro modi **V.** | nasturci **V.**
2 cancraenas **V** (*v. a. C.*). 3 faeno **V.** 3. 4 utrisque **E**v. *a.* **G.**
6 ac **V**v. hac **Q.** aut **r.** 8 inutile est **v.** -ilem **ll.**
9 cholera **V.** ulcera **Q.** | dicitur **E**v. -cetur **r.** 11 tempori-
bus doloribus d. 13 meu *v. a.* **H.** milium **Q.** 14 iis **E**v. *a.*
S. 14. 15 Athamanticum *v.* adam- **ll.** adamant. hic cum **Q.**
15 uel Athamanicum **U** 444. uelata manichum **Q.** om. **ll.**
v. a. D. 16 Athamania **U** *l. l.* -manta **F****Q.** -mante **r** *v. a. D.*
17 aneto **S** cum **B** e **Diosc.** aneso **ll.** **Q.** aniso **v.** | dist. **ego.** |
bipedale **ego coll.** **Diosc.** uipedale **Q.** bipedali **ll.** **v.** bicubitali
B. 18 obliquis **VT** **Brot.** olinis **Q.** oblis **F****d**. obolis **E.** ob-
nigris **v.** | nigris om. *v. a.* **Brot.** | et **Q****S.** om. **ll.** **v.** | altis **V****F****d****T****J.**
albis **Q****S.** altissimis **E**(?) *v.* an rectis? cfr. **Diosc.** 19 illud
Q*v.* illum **ll.** | urinam ciet **J.** murinam et **ll.** ciet urinam
v. | qua **V****F.** | potum d**E**(?)*v.* om. **F**¹. 21 dist. **U** 444. 22 la-

254 (95) Fenicum nobilitavere serpentes gustatu, ut
8, 98 diximus, senectam exuendo oculorumque aciem suco eius
reficiendo, unde intellectum, hominum quoque caliginem
praecipue eo levare. colligitur hic caule turgescente et in
sole siccatur inunguiturque ex melle. [ubique hoc est] 5
laudatissimus in Hiberia lacrimis fit. et e semine recenti
fit et e radicibus prima germinatione incisis.

255 (96) Est in hoc genere et silvestre, quod hippomara-
thum, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore,
procerius, baculi crassitudine, radice candida. nascitur in 10
calidis et saxosis. Diocles et aliud hippomarathi genus
tradidit, longo et angusto folio, semine coriandri.

256 Medicinae in sativo ad scorpionum ictus et serpentium
semine in vino poto. sucus et auribus instillatur vermi-
culosque in his necat. ipsum condimentis prope omnibus 15
inseritur, oxyporis etiam aptissime. quin et panis crustis
subditur. semen stomachum dissolutum adstringit vel in
febris sumptum, nauiam ex aqua tritum sedat, pulmo-
nibus et iocineribus laudatissimum. ventrem sistit, cum
modice sumitur, urinam ciet et ad termina potu. decoc- 20

§ 254: Diosc. III 74. Gargil. p. 159, 5. 6. 10. — § 255: Diosc.
III 75. — §§ 256. 257: Diosc. III 74. Gargil. p. 160, 1. 159, 11.
12. 160, 5. 3. 4. Pl. iun. p. 58, 18. Gargil. p. 159, 13. 14. 16.
160, 2. 159, 14. 16. 160, 7.

cunam ego indicavi. exciderunt fortasse itemque thoracis fluc-
tionibus utile cfr. Diosc. 2 exuendo v. -dum Q. -dam VE.
execuendam r. | oculorumque Qv. oc.lo.umque V². c.lo.umque
V¹. colonumque F. colonorumque r. | sucu eius acuend ... Q.
3 intellectum est v. a. S. | hominem V¹fv. a. Verc. 5 un-
cos posuit D cum U 445. 6 e lacrimis FEv. 6. 7 dist.
ego coll. Diosc. 6 et e dTEQ Brot. et ex Vv. et F. | re-
cente E. om. dT. 7 fit ll. Tv. om. QD. 8. 9 hippomara-
thum (ippo- Q) S. -thron v. hippomatum E. hypo- d. ippoh- r.
9 myrsineum dQC. -seneum rv. smyrneum cons. H.
10 baculi S. uacculi Q. bracili F¹. bracioli V¹F². brachioli V².
bracchioli r. -iali v. 11 et VdT D. set F. sed Ev. 13 in
satiuo dEv. insatiuo r. 15 necat dQv. -atis r. 18 febris
VF. | ex dEv. ea VF². in ea F¹. 20 ciet et dT Brot. et
ciet r. ciet J. exciet et G. excitat et v. | ad om. v. a. S. | potu
T 445. totū Q. totum ll. potum S. mitigat v. | dist. ego.

tum in lactis defectu potum mammas replet. radix cum 257 tisana sumpta renes purgat sive decoctae suco ex vino sumpto. prodest et hydropicis radix ex vino pota, item convulsis. inlinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto, 5 calculos vesicae pellunt, venerem stimulant. geniturae abundantiam quoquo modo haustum facit, verendis amissimum sive ad fovendum radice cum vino decocta sive contrita in oleo inlita. multi et suggillatis cum cera inlinunt [et] radicem. seminis suco vel radice cum 10 melle contra canis morsum utuntur et contra multipedam ex vino.

Hippomarathum ad omnia vehementius calculos prae- 258 cipue pellit, prodest vesicae cum vino leni et seminarum menstruis haerentibus. efficacius in eo semen quam radix. 15 modus in utroque quod duobus digitis tritum addatur in potionem. Petrichus, qui ophiaca scripsit, et Micion, qui rhizotomumena, adversus serpentes nihil efficacius

§ 258: Diosc. III 75. Nicand. ther. 596.

1 in S. et in Q.D. om. ll. v. | lactisque v. a. S. | inplet Q.

1. 2 cuncti sanat sumpta eadem (om. renes — suco) Q.

2 decoctae (= -cte) ego coll. Plin. iun. -cti VFdTJ. -cto Ev.

2. 3 ex uino sumto Q. siue semine sumpto ll. v. de siue semel posito cfr. XVI 1. XVII 159. XXVI 95. XXXII 53. XXXVII 149.

3 e uino d. cum uino T. | pota Q.D. cocta ll. v. 4 ardentibus Verc. -tes ll. v (ad calculos relatum). -te J. sed cfr. Gargil. fortasse exciderunt aliqua: tumoribus et quae ictu uel repentinis suggillationibus (vel caloribus) ardent. 5 uenerem stimulant Q.S. om. ll. v. cfr. Gargil. 6 quo EQ. 7 radice v. -cem ll. | cum F¹Ev. cum in r. | decocta S. cocta v. decoctam Vd. -tum r. 8 contrita v. cfr. Gargil. -tum ll. S. | inlita ego. -tum ll. v. | multum E. | tumoribus et sugillatis v. a. J.

9 uncos ego posui. | radicem VFd. -ice Ev. | dist. ego. | seminis suco ego coll. Diosc. et Gargil. in suco ll. v. | radice ego. -icem VFd. om. Ev. 10 multipedem VFd v. a. G. 12 hippocmarathum V²S (-thron v). -tum r. ippo- Q. 13 tollit dT.

14 haerentibus (her- Q)EQG. haerentes (her- F) r. om. v. | sed efficacius Q. 15 modus Qv. modis VF E. om. d. | in om. E. | ultraque EQ. | tritum C. trito ll. v. om. Q. | addatur Q.S. additur ll. v. 16 potionē Q. an recte? | Micion Brunn p. 36. miccon ll. Miction G. Miction Dal. Miction H. micon v.

hippomaratho putavere; sane et Nicander non in novissimis posuit.

259 (97) Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis et asperior. semen eius extinguere genitaram virorum dicitur. sucus ex eo vermiculos aurium et quodcumque ⁵ animal intraverit eicit, sed cum dolore capitis, tantaque vis ei est, ut aquae infusus coagulare eam dicatur; et ideo iumentorum alvo succurrit potus in aqua. radix articulos contractos emollit in aqua cocta, item podagras et similes impetus. ambustis cruda inlinitur, sed saepius mutatur, priusquam arescat.

260 (98) Ferula semen aneto simile habet. quae ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. caules eduntur decocti commendanturque muria ac melle, stomacho utiles. sin plures sumpti, capitis dolorem faciunt. radix ¹⁵ denarii pondere in vini cyathis duobus bibitur adversus serpentes, et ipsa radix inponitur. sic et torminibus medetur, ex oleo autem et aceto contra sudores inmodicos ²⁰ vel in febribus proficit. sucus ferulae alvum solvit fabae magnitudine devoratus. e viridi medulla vulvis utilis et ad omnia ea vitia. ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in vino trita vel medulla. sunt qui comi-

§ 259: Diosc. III 155. 156. — § 260: Diosc. III 81. Pl. iun. p. 110, 11. 92, 18. — § 261: Diosc. III 81.

1 hippomaratho S. -thon ll. -thro v. (yppomaradrum Q).
 3 cannauisiluestris Q. | nigriore VF v. a. H (folio et asperiore). 7 infusus Q.S. -sum FdE. -sa Vv. 8 lamentorum V. | poti' d. pota v. a. S. 10 sed dE(?)v. et r. an recte?
 13 an cacumina? cfr. XVI 158. XII 42. 14 muria Verc. cfr. Diosc. murga F¹dT. musta VF². musto v.a.S. amurca E.
 15 utilis ll. | sin Ev. in VF. hi dT. facile conicias utilissimi. plures; sed vide ne scribendum sit utiles, ni plures... facerent; cfr. XXIV 17. XXVII 29, alii loci multi. 19 aluum silit v. a. G. 20 et f Dal. | uiride dTf. | medulla VFE (Verc.) H. merulla f. ferula dTv. | uuluis H cum Gronovio. uultuis VFf. uultui rT. ramusculus v. musculus B. del. Verc. fortasse recte; an uel illitu.. est? | utilis Vv. utile r. | et H. est ll. v. est et f Verc. 22 cum medulla V²S. 22. p. 378, 1 comitrialibus ego. -alibus bis VF. -alibus morbis fE(?)v. cfr. XXI 56. XXVII 29, al. (an bis die dandum? cfr. § 237).

tialibus dandum putent luna IIII usque VII lingulae mensura. natura ferularum murenis infestissima est, tactae siquidem ea moriuntur. Castor radicis sucum et oculorum claritati conferre multum putavit.

5 (99) Et de carduorum satu inter hortensia diximus, 262
 quapropter et medicinam ex his non differamus. silvestrium 19, 152
 genera sunt duo, unum fruticosius a terra statim, alterum
 unicaule crassius. utrius folia pauca, spinosa, muricatis
 cacuminibus, sed alter florem purpureum emittit inter me-
 10 dios aculeos celeriter canescensem et abeuntem cum aura;
 скόλυμον Graeci vocant. hic, antequam floreat, contusus 263
 atque expressus inlito suco alopecias replet. radix cuius-
 cumque ex aqua decocta potoribus sitim facere narratur.
 stomachum corroborat et vulvis si credimus, etiam
 15 conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. ita certe
 Glaucias scripsit, qui circa carduos diligentissimus vide-
 tur. mastiche e carduis odorem commendat oris.

24. (100) Et discessuri ab hortensiis unam composi- 264
 tionem ex his clarissimam subteximus adversus venenata
 20 animalia incisam in lapide versibus Coi in aede Aesculapi:
 serpylli duum denariorum pondus, opopanacis et mei tan-

§ 262: Th. H. VI 4, 3. cfr. Plin. XXII 86. XXI 94. — § 263:
 Gargil. p. 149, 11. 13. 11. 12. 14. 150, 1. 2. Th. H. VI 4, 9. —
 § 264: Gargil. p. 176, 10 sqq. Pl. iun. p. 111, 13—24. 112, 1—4.

1 IIII us VII F¹. quarta sexta septima dE(?) v. a. S. 9 emit-
 tit d. mittit rQv. 13 potioribus Vf. potatoribus T Gargil.
 v. a. G. 14 corroborat ad uenerem confert Q. | lacunam ego
 indicavi. excidisse videntur in cibo utilis est. cfr. Gargil.
 15 certe D cum U 446. et cereae FdT. et cerea E. enim ce-
 reae V(?). enim S. cherias (Chaereas G) atheniensis scripsit
 et v. an ita et serio? cfr. XVII 267. XXX 137. XXXVII 41.

16 glatias E. | scripsit S. adscripsit ll. J. scribit Gargil.
 del. v. | qui dTv. quid r. 17 mastiche e S. -tice Q Gargil.
 -teche V. -tethe FE. -tet haec dT. mastiche H. manducatus
 v. | carduorum Gargil. cardui H. -duus Verc. -duus hic v. |
 commendoris VE. (oris odorem commendat Q). 18 sed v. a.
 D. | discessuri G. -ssum ll. ante discessum v. om. f. 20 in-
 cisa dQ. | in dQS. om. rv. | Coi in aede S cum Q (coiine de).
 (cfr. coii Plin. iun.) et linede ll. in limine aedis v. 21 ·
 pullidium V. | opoponaces VE. -panicis d. | mei coni. Caf

tundem singulorum, trifolii seminis pondus denarii, anesi et feniculi seminis et ammi et apii denarium senum e singulis generibus, ervi farinae denarium XII. haec tusa cribrataque vino quam possit excellenti digeruntur in pastillos victoriati ponderum. ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. hac theriace Magnus Antiochus rex adversus omnia venenata usus traditur aspide excepta.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXI

10

- 1 1. (1) In hortis seri et coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maxime subtilitate, quando nulli potest facilius esse loqui quam rerum naturae pingere, lascivienti praesertim et in magno gaudio fertilitatis tam varie ludenti.
 2 quippe reliqua usus alimentique gratia genuit, ideoque sae- 15 cula annosque tribuit iis, flores vero odoresque in diem gignit, magna, ut palam est, admonitione hominum, quae spectatissime floreant, celerrime marcescere. sed ne pic-

§ 1: Cato 8, 2.

et Dal. e Galeni antidot. II 14. mii Q. mili ll. milii v. a. H.
 1 seminis dTQ. om. E v. a. S. seminis — 2 feniculi om. VF. |
 denari unius S ex Plin. iun. | anesi dE H. a.si Q. aneti v. a. H
ex Plin. iun. 2 fenum V. | e Q.S. et ll. del. C. ex v.
 3 denarium Q Plin. iun. S. om. ll. v. | hae tusa Q. extusa d T.
 4 possunt dQ S. potest Gargil. 5 pondere E v. a. S. |
 singuli Q Plin. iun. Gargil. v. -lis ll. | uino Plin. iun. Gargil.
cfr. § 204 extr. 260. 6 hac Q Gargil. Verc. haec ll. v. | the-
 riache Q. -reace V. -riaca Gargil. v. a. S. | magus d. 7 aspide
 excepta Q.S. om. ll. v. praeter aspidem Plin. iun. 11 in hor-
 tis — Cato om. R. 14 uarie v. uariae ll. G. cfr. IX 102.
 XI 123. | ludenti v. -tis d. iubenti V. uiuenti R. inuenti E.
 16 his VG ET D. 17 magna ut Gdv. -na aut RE. -nam
 | et monitione V. 18 celerius Vd TifS.

tura quidem sufficiet imagini colorum reddendae mixtura-
rumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se
nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in
oblicum, in ambitum quaedam coronae per coronas currant.

5 2. (2) Tenuioribus utebantur antiqui, stroppos appelle- 3
lantes, unde nata strophiola. quin et vocabulum ipsum
tarde communicatum est, inter sacra tantum et bellicos
honores coronis suum nomen vindicantibus. cum vero e
floribus fierent, serta a serendo serieve appellabantur, quod
10 apud Graecos quoque non adeo antiquitus placuit.

(3) Arborum enim ramis coronari in sacris certami- 4
nibus erat primum. postea variari coeptum mixtura versi-
colori florum, quae invicem odores coloresque accenderet,
Sicyone ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae corona-
15 riae dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imi-
taretur, illa provocans variaret, essetque certamen artis
ac naturae, quales etiam nunc extant artificis illius tabel-
lae atque in primis appellata stephaneplocos, qua pinxit
ipsam. idque factum est post Olympiada C. sic coronis 5
20 e floribus receptis paulo mox subiere, quae vocantur
Aegyptiae, ac deinde hibernae, cum terra flores negat,
ramento e cornibus tincto. paulatimque et Romae subrepsit
appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nomi-

§ 3: Festus s. v. stroppus. Varro de l. l. VI 64.

1 sufficiet *ego*. sufficienti VGdC. -nte rv. -ns Gronov. suf-
ficit *vet*. Dal. | reddenda et Vd. -dae est Gronov. 1. 2 mix-
turarum quaque dT. -rarum C. 3 nectuntur D e coni. J. |
priuati VG. | generis G. 4 ambitum. Quaedam v.a.J. | cur-
rant *ego*. currunt ll. v. 5 stroppos R. struppos dT Brot. stro-
phia v.a.H. 7 tarde dG. tarde de E. tarde inde v. tandem
de R. tandem rS. 8 uero e dC. uero se E¹. uero RE².
uere r. 9 serieue Salm. seriue RE. seriua G. seruiae r v. a.
Brot. seriuae f. sertiae *Lipsius*. 11 enim om. VGd. 12
postea Rv. om. r. | uariari dv. -iare rS. 12. 13 uersicolori
GdfBas. -ris V. -res rv. 14 sicyon ex R v. a. B. -onii ex B. |
ingeniis T. | Pausiae B. pausiae in RE. Pausiani v. paustae
dT. paste G. parte V. | glycerae REv. lycerae d. licerae r.
15 an eius hic? | picturae RE. 16 et illa v. a. S. 19 olym-
piadem Rdv. a. S. 20 subire VG. 21. 22 nec atramento
VG. 22 e om. VGd. | cincto RE. | surrexit dT.

natis, mox et corollariis, postquam e lamina tenui aerea inaurata aut inargentata dabantur.

6 3. (4) Crassus Dives primus argento auroque folia imitatus ludis suis coronas dedit, accesseruntque et lem-nisci, quos adici ipsarum coronarum honor erat, propter 5 Etruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. puri diu fuere hi; caelare eos primus instituit P. Claudius Pulcher bratteasque etiam philyrae dedit.

7 (5) Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum fuit. namque ad certamina in circum per ludos et ipsi 10 descendebant et servos suos equosque mittebant. inde illa XII tabularum lex: qui coronam parit ipse pecuniave eius, virtutis suae ergo duitor ei. quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici nemo dubita-vit. quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque eius, 15 dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset inposita. alias in usu promiscuo ne ludicrae quidem erant, 8 (6) ingensque et hinc severitas. L. Fulvius argentarius bello Punico secundo cum corona rosacea interdiu e per-gula sua in forum prospexit dictus ex auctoritate se- 20 natus in carcerem abductus non ante finem belli emissus est. P. Munatius cum demptam Marsuae coronam e floribus capiti suo inposuisset, atque ob id duci eum in vin- 9 cula triumviri iussissent, appellavit tribunos plebei, nec

§ 7: Cic. de leg. II 24, 60. — § 10: cfr. Plin. VII 50. Val.

1 lamna VfS. | tenui aerea tenui R. aerea tenui v. a. S.
 4 honos V v. a. D. 6 etruscos VG. 7 hic d. ii R v. a.
 D. 8 bratteasque v et S. bracteasque VC. brattiasque GE
 D. brati- r. 11 equosque S cum Salm. quosque ll. v. quis-
 que G. quiue Hack. 13 uirtutis suae Turnebus et P. -uti
 suae T. -utisue ll. J. -utis v. a. S. honoris uirtutisue RSchöll. |
 ergo om. E. | duitor H cum Gronovio. duitur V¹Gd²J. du-
 uitur T. diuiditur d¹f. arguitur rv. arduuitur RSchöll.
 14 pecuniam RE v. a. G. | partem Gd. | lege v. legem ll.
 16 intus REv. in rTf. 17 inpositas (-tus G) alia VGd. | er-
 rant RE. 18 huic T. his (iis) v. a. G. hic H. 19 e v.
 om. ll. 20 adductus v. a. H. missus dT. 22 marsiae V²
 " a Dal. 23 eum in dREv. cum r. 24 tribunos VdRv.
 | plebei ego. cfr. VII 101. XVIII 15. XXVIII 148.
 17. 18. plebi VdS. -bis Rv. pl. rD.

intercessere illi, aliter quam Athenis, ubi comissabundi iuvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia divi Augusti, cuius luxuria noc-
5 tibus coronatum Marsuam litterae illius dei gemunt.

(7) Florum quidem populus Romanus honorem Scipi-
10 pioni tantum habuit. Serapio cognominabatur propter si-
militudinem suarri cuiusdam negotiatoris. obierat in tri-
bunatu plebei admodum gratus dignusque Africanorum
10 familia, nec erat in bonis funeris impensa. asses ergo con-
tulit populus ac funus elocavit, quaque praeferebatur, flores
e prospectu omni sparsit.

(8) Et iam tunc coronae deorum honos erant et larum 11
publicorum privatorumque ac sepulchrorum et manium,
15 summaque auctoritas pactili coronae, ut in Saliorum sa-
cris invenimus sollemnes cenae. transiere deinde ad rosa-
ria, eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero
folio sutilibus, mox petitis ab India aut ultra Indos. lau-
tissimum quippe habetur e nardi folio eas dari aut veste

Max. IX 14, 3. — § 11: Ovid. Fast. V 360. Apicius I 4. Lucan.
Phars. X 162. Martial. XIII 51. IX 94. (91). V 65.

1 comissabundi RiS. commiss- rD. comess- v. 2 an
conuentus post doctrinae ponendum? 3 frequentabantur Rd.
4 luxoria ViR. 5 marsua R. | diei gemunt Uchrest. 211.
degemunt D. describunt v. a. G. cfr. VII 150. 7 quod se-
rapio d. quando serapio T. Suario v. a. G. an qui quidem Se-
rapio? 8 suarri dv. suari GED. suam V. sua R. | obierat
Freinshem. ad Flor. II 7, 14. ob id erat ll. v. a. S. 8. 9 tri-
bunatu ll. v. consulatu D cum U chrest. 212. 9 plebes Rd.
plebi VH. 10 inpensas V. immensas Gd. 11 praeterfere-
batur J. parte ferebatur v. a. G. 15 factili VG. fict- f. | ut
in Saliorum comi. Turnebus. utilis aliorum RE. ut his al- Vi
d1T. ut is al- Vi. uti sal- rJ. uti iis Sal- S. sutiles Sal- (al-
G)v. 16 cenae ego. cenas ll. v. coenis B. eas J. fortasse
distinguendum est ita: cenae transiere deinde. 16. 17 rosa-
ria v. rosalia VGdE. nos alia R. 17 eoque Rdv. eo r. |
luxoria V. | grata D cum Ul. l. 18 foliis V. filiu G. filius
d1. | sutilibus v. -ilis Gd2RE D. utilis r. utili S. de mendi ge-
nere haud infrequenti cfr. p. 376, 18. 377, 14. 154, 21. | peritis
VGd1. | indio VGd1.

Serica versicolori, unguentis madida. hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

12 (9) Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripserunt Mnesitheus atque Callimachus medici, quae nocerent capiti, quoniam et in hoc est aliqua validinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi subrepente fallaciter. scelerata Cleopatrae sollertia. namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente nec nisi praegustatos cibos sumente fertur pavore eius lusisse extremis coronaे floribus veneno 10 inlitis ipsaque capiti inposita; mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. quis ita timeret insidias? ergo concerptam in scyphum incipienti haurire opposita manu: en ego sum, inquit illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves; 15 adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest! inductam custodiam bibere iussit illico expirantem.

13 De floribus supra dictis scripsit Theophrastus apud Graecos; ex nostris autem inscripsere aliqui libros 20 anthologicon, flores vero persecutus est nemo, quod equi-

§ 13: Th. H. VI 6, 7.

1 uersicoloris REJ. -ores v. a. S. | unguenti VGd. | madidas dv. a. S. 2 luxuriaque RE. an exciderunt uoluptas diuitum? 4 scripserunt ego luc. 110 not. 64 (U 447). scripserem et R. -sere et rS. -sere v. an potius apud Graecos quidam .. scripsere et? 5 et Rv. om. r. 6 in hilaritate d.
 7 scelerata REG. -ratae VdTf. -rate G. -rata e S. (an -erata erat?). | dist. ego. | cleopathra E. cleosathra R. | sollertiae (sol- E) RE. 10 pauorem S. sed cfr. IX 139. XI 123. ab ore RE v. a. G. | coronae Rdv. -na et G. -nis E. -nis et V. 11 in-
 lictis R. | praecedente V. 12 quis RE v. om. r. 13 concerptam ego. -ta ll. v. 15 diligentias R. 17 adest v. a. G. (saltem nō deest). | inductum V²v (praemisso inde). eductam d (S). | custodia G. e cust- v. | uiuere R. 17. 18 expirante REG. 19 de coronis v. a. G. | lacunam ego indicavi; exciderunt fortasse generatim et diligentius (vel uberiorius): cfr. § 61. 64. | supra dictis VGTfRE. supra dictos d(?)H cum Gronovio. extra supra dictos v. conieceram super praedictos coll. XXIII 59. XXI 44. XIV 44. XVII 165. VII 98. VI 66,
 CFW Müller p. 19.

dem inveniam. nec nos nunc scilicet coronas nectemus — id enim frivolum est —, sed de floribus quae videbuntur digna memorabimus.

4. (10) Paucissima nostri genera coronamentorum in- 14
 5 ter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum. rosa nascitur spina verius quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angusti. germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente et in virides alabastros fastigato paulatim 10 rubescens dehiscit ac sese pandit, in calice medio staminis complexa luteos apices. usus eius in coronis prope minimus est. oleo maceratur, idque iam a Troianis tem- 15 poribus Homero teste. praeterea in unguenta transit, ut diximus. medicas per se artes praebet. emplastris atque 13, 9
 15 collyriis inseritur mordaci subtilitate, mensarum etiam de-
 liciis perunguendis, minime noxia carie.

Genera eius nostri secere celeberrima Praenestinam et 16 Campanam; addidere alii Milesiam, cuius ardentissimus colos, non excedentis duodena folia, proximam ei Trachi- 20 niam minus rubentem, mox Alabandicam viliorem, albican-
 tibus foliis, vilissimam vero plurimis, sed minutissimis, spiniolam. differunt enim multitudine foliorum, asperitate, levore, colore, odore. paucissima quina folia, ac deinde 17

§ 15: Homerus Ψ 186. — §§ 16 extr. 17: Th. H. VI 6, 4.

2 nec floribus R. 3 memorauimus R. 9 fastigiato
 V C. cfr. ad XIX 70. 10 calice ego. calices VGRE(S). -icis
 d(?)v. -icem D. 10. 11 staminis ego. sui stanti ll. sui stan-
 tis v. 11 complexum D. | uisus R. 12 nimius B coll. § 11. |
 maceratur dv.. -ceretur VRE. -cetur G. | id d. | iam v. tam ll.

14 modicas per se d. per se ut diximus medicas per se R.
 15 inseritur Vd Bas. insertitur G. inpellitur RE. an inter-
 ponitur? cfr. XX 163. imponitur v. | etiam om. dT. 16 ca-
 rie ego coll. Pausan. IX 41, 7. Blümneri technol. II 331. contra
 VdREv. om. GG. 17 celeberrimam VGT. | praenesticam d.

18 cuius ego. cui sit (ortum ex cuisu) ll. H. cuius sit v. |
 excedenti H. 19 folia proxima G. proxima folia RE.
 20 Alabandicam v. alb- ll. 21 filiis R. | sed VGdH. uel rv.
 22 spiniolam S. -neolam G. -nioiam GRE v. a. B. spinis
 iam V. spinosam d Ven. 23 leuiore VGE.

numerosiora, cum sit genus eius, quam centifoliam vocant, quae est in Campania Italiae, Graeciae vero circa Philippos, sed ibi non suae terrae proventu: Pangaeus mons in vicino fert numerosis foliis ac parvis; accolae transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. non autem talis 5 odoratissima nec cui latissimum maximumve folium, bre-
 18 viterque indicium est odoris scabritia corticis. Caepio Tiberii Caesaris principatu negavit centifoliam in coronas addi, praeterquam extremas velut ad cardines, nec odore nec specie probabilem. est et quae Graeca appellatur a 10 nostris, a Graecis lychnis, non nisi in umidis locis proveniens nec umquam excedens quina folia violaeque magnitudine, odore nullo. est et alia Graecula appellata, convolutis foliorum paniculis nec dehiscens nisi manu coacta
 19 semperque nascenti similis, latissimis foliis; alia funditur 15 e caule malvaceo folia oleae habente — mucetum vocant —, atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroniolam appellant, omnes sine odore praeter coroniolam et in rubo natam. tot modis adulteratur.

Et alias vera quoque plurimum solo praevaler. Cyre- 20 nis odoratissima est, ideoque ibi unguentum pulcherrimum, Carthagine Hispaniae hieme tota praecox. refert et caeli tempesies, quibusdam enim annis minus odorata provenit,
 20 praeterea omnis siccis quam umidis odoratior. seri neque pinguibus vult neque argillosis locis nec riguis, contenta 25

§ 18: Diosc. III 104. — § 19: Th. H. VI 6, 5. C. VI 18, 3.
Geop. XI 18, 3.

3 sine terrae d. 4 fert dG. fere r. fere est v. | an at paruis? cfr. Theophr. | unde accolae d(?) v. a. S. 5 consenserunt R. 6 odoratissima est R(?) v. 7 scabritiae RE.

11 lycinis VG. 12 quina ego. cfr. § 16. quinque ll. v.
 15 alii RE. 16 e om. VG. | maluaceo dRE v. -atio r.
 -acio S. | oleae VdT v. olea RE. oleo G. | habens v. a. G. |

mucetum Gd D (*non apte coll. Theophr. H. IV 14, 3, qui locus a Plinio exscriptus est XVII 223*). ucetum V. macetum RES. aceton codd. B. mosceuton vel moscheuton B. musceton v. no-
 men restitui vix poterit. 17. 18 coroneolam V v. a. S. (item v. 18). 21 id aequa d. 24 seri naeq: V. seri nec R v. a. S.

⁵ uult nec R v. a. S.

roribus, proprieque ruderatum agrum amat. praecox Campana est, sera Milesia, novissima tamen desinit Praenestina. fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est, sub ipso 5 flore, opertum lanugine. ob id potius caule conciso inseruntur. et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quinquefoliae, quae Graecis altera est. omnis autemrecisione atque 21 uestione proficit; tralatione quoque, ut vites, optime ocissimeque provenit surculis quaternum digitorum longitudine aut ampliore post vergiliarum occasum sata, dein per favonium translata pedalibus intervallis crebroque circumfossa. qui praecocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt germinare incipiente calice.

15 5. (11) *Lilium rosae* nobilitate proximum est et quadam cognatione unguenti oleique, quod *lilinum* appellatur. interpositum etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo et non sufficiente capit is oneri. candor eius eximus foris striati et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris tenuique pilo et

§§ 20. 21: Th. C. VI 18, 3. 5 extr. 6. Col. arb. 30, 2. (Varro I 35, 1). Pallad. III 21, 1. 3. (XII 11). Geop. XI 18, 5. — § 22: Diosc. III 106. (Th. de od. 27). — § 23: Col. X 99. (Th. H. I 13, 2).

1 roribus ego. cfr. *Pliniana* p. 33. ruribus **V B.** locis ruribus **G.** raribus **R E.** ribus **d T.** raribus **v.** ruderibus **D cum P.** | ruderaceum **VG dT.** 2 serra **R.** | nouissima **VG dT.** cfr. *XI* 92.

XVI 83. 102. *XVIII* 135. -sime **rv.** | tamen *om.* **VG d.**

4 cortice — *ipso om.* **VG.** 5 obit **R.** | inciso *d.* 5. 6 inferuntur **d v.** ut feruntur (ferunt **R**)*r.* 6 radicis *om.* **R E.** 9 optime **d v.** optima (-tuma **E**)*r.* 10 singulis **R.** 12 crebro **G R E D.**

12. 13 circumfossa **v.** circafossa **d.** circa fossam *r.* 13 qui *om.* **d T.** 16 *lilium J.* *lilium ll.* *lirinon C.* *lilion v.* 17 interpositum *coni.* **H.** et inpositum (et *om.* **d**) *ll. v.* 19 longido **R.** longitudo **V².** | non *om.* **R.** 20 foliis foris **v. a.** **H.** | stricti **d T.** striatis **V² R E v. a.** **H.** 21 latitudine **R.** | laxantibus **v. a.** **H.** | effigie **d v.** efficiae **VG.** efficaciae *r.* 22 filo **d(?) v. a.**

staminis stantibus in medio crocis. ita odor colorque duplex, et alius calicis, alius staminis, differentia angusta. in unguenti vero oleique usu et folia non spernuntur. est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvolum vocant, nascens per fructecta, nullo odore nec crocis intus, candorem tantum referens ac veluti naturae rudimentum lilia

24 *facere condiscendentis. alba lilia iisdem omnibus modis serruntur, quibus rosa, et hoc amplius lacrima sua, ut hippo-selinum, nihilque est fecundius una radice quinquagenos saepe emittente bulbos. est et rubens lily, quod Graeci 10 crinon vocant, alii florem eius cynorrhodon. laudatissimum in Antiochia ac Laudicea Syriae, mox in Phaselide. quartum locum optinet in Italia nascens.*

25 (12) *Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice maiorisque bulbi, sed unius; 15 narcissum vocant. huius alterum genus flore candido, calice purpureo. differentia a liliis et haec, quod narcissis in radice folia sunt, probatissimis in Lyciae montibus. tertio generi cetera eadem, calix herbaceus. omnes serotini, post arcturum enim florent ac per aequinoctium 20 autumnum.*

26 (13) *Inventa est in his et ratio inserendi monstrificis hominum ingeniis. colligantur namque mense Iulio scapi arescentis lili atque suspenduntur in fumo; dein nudan-*

§ 24: Th. H. II 2, 1. VI 6, 8. — § 25: Diosc. III 106. Th. H. VI 6, 3. 8. 9. Diosc. IV 158. — § 26: Geop. XI 20, 1 sqq.

1 staminis *vet.* *Dal.* semine *ll. v.* staminum *S e marg.* *Dal.* stamine *J cum P.* 2 et *dREG.* ut *rv.* | calicis alius *om.* *R.E.* | stamines *R.E.* | differentias *E.* | angusta *ll. v.* etiam gustu *D* (*saltem* et in gustu). *an* manifesta? 4 conuoluulum *dv.* conuoluorum *r.* 8 sua et (*pro ut*) *V.* 11 crimon *E.* crim *R.* | appellant *dT.* | cinorodon *V².* quin- *V¹.* 14 quando *VG* *d.* | gemine *Gd.* gemne *V.* 17 a *om.* *R.E* *v.* *a.* *B.* | est et *R* *E.v.* 22 in his et *v.* et in his *ll. G.* | inferendi *ll. v.* inficiendi *S cum P.* *malim* serendi monstrifica; *cfr.* § 24. XXXIII 129. XV 97. 23 colligantur Schneider (*ad Theophr. H. VI 6, 7*) e Geop. colliguntur *ll. v. a. S.* 24 arescentis *T.* -tes *VGdEv.* anascentes *R.* | lili atque *D.* liliaque (quae *V*) *VGRE* · liliique (qui *J*) *dTJ.*

tibus se nodulis in faece nigri vini vel Graeci mense Martio macerantur, ut colorem percipient, atque ita in scrobiculis seruntur heminis faecis circumfusis. sic fiunt purpurea lilia, mirumque tingui aliquid, ut nascatur in-
fectum.

6. (14) Violis honos proximus, earumque plura genera, 27
purpureae, luteae, albae, plantis omnes, ut olus, satae. ex
his vero, quae sponte apricis et macris locis proveniunt,
purpureae latiore folio, statim ab radice exeunti, carnosae
solaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae
ia et ab his ianthina vestis. e sativis maxima auctoritas
luteis; genera autem Tusculana et quae marina appellatur,
folio aliquanto latiore, sed minus odorata; in totum vero
sine odore minutoque folio Calatina, munus autumni, cete-
rae veris.

(15) Proxima ei caltha est et concolori . . . amplitu- 28
dine. vincit numero foliorum marinam quina non exce-
dentem; eadem odore superatur. est enim gravi caltha,
non leviore quam scopam regiam appellant, quamquam folia
eius olen, non flores.

(16) Baccar quoque radicis tantum odoratae est, a 29

§ 27: Col. arb. 30, 1. X 101. Th. H. VI 6, 7. Col. IX 4, 4.
— § 28: Col. X 97. 307. Diosc. IV 58. — § 29: Athenaeus XV
41 p. 690 d. Diosc. III 44.

3 circumseruntur fusis R. 7 satis d. 8 opacis B e
Diosc. | marinis locis G. 9 statis R. | exeunti, carnosae ego
coll. Theophr. carnosa (-ora R) exeunti RE. carnosae exeunt V
B. carnosa exeunt rv. 10 graeco om. dS. 11 ia B. ita
ll. v. | ianthina dB. iantina RE. iacinthina (hyac- v) rfv. | e
VGdT H. se r. sed v. 12 autem VdTfRS. om. G Salm. is E
D. iis v. 13 odorata ego. cfr. § 28 extr. -rato ll. v. (flore
pro folio coni. Dal.) 14 calatina VGdT. -tiana r Brot. -thiana
v. | munus VGv. minus dE Ven. mus R. 16 caltha dC. calth
V. cultha G. calta Ev. calta calta R. | et om. Rv. | concolori
REv. conculari d. conculari VG. conchulari J. colore (et add.
D) U 448. concolor Salm. | lac. ego indicavi. exciderunt fortasse
flore nec maiore. 16. 17 amplitudini RE. 17 et numero
Salm. | quina ego. quinque ll. v. 18 graui ego. grauis ll. v. |
caltha C. calta VdRE v. culta G. calthae H emarg. Dal.
19 leuiore VG. leuior ei d(?)REv. | scopum regium d. an flo-
rem regium? cfr. index. | quamque VG. 21 bacchar d(?)Dal.

quibusdam nardum rusticum appellatum. unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos Aristophanes, priscae comoediae poeta, testis est; unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. odor est cinnamomo proximus.

30 gracili solo nec umido provenit. simillimum ei combretum ⁵ appellatur, foliorum exilitate usque in fila adtenuata et procerius quam baccar. haec sutilia tantum. eorum quoque error corrigendus est, qui baccar rusticum nardum appellavere. est enim alia herba sic cognominata, quam 12, 47 Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus ¹⁰ in nardi generibus. quin immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

31 (17) Crocum silvestre optimum. serere in Italia minime expedit, ad scripula usque singula areis decoquentibus. seritur radicis bulbo. sativum latius maiusque et ¹⁵ nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique nec secundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. prima nobilitas Cilicio et ibi in Coryco monte, dein Lycio e monte Olympo, mox Centuripino Siciliae. aliqui Theræo 32 secundum locum dedere. adulteratur nihil aequa. probatio sinceri, si inposita manu crepitet veluti fragile; umi-

§ 30: Diosc. I 9. — § 31: (cfr. § 19). Th. H. VI 6, 5. C. VI 18, 3. Diosc. I 25. Col. IX 4, 4. Solin. 5, 13. 38, 6. — §§ 32. 33: Diosc. I 25. Th. H. VI 6, 10. Seneca ep. 90, 15. Lucret. II 416.

1 nandum R. 3 quidam dRv. quidem r. 3. 4 barbaricam ll. v. baccarida Salm. D. baccharicam U 449. 4 ea Salm. illam T. 5 ei v. et ll. | cobretum R. brentum U 450 coll. Athenaeo; sed cfr. § 133 et index. 7 baccara E. bacchar VGd Dal. | haec sutilia ego. haec sunt ll. S. nec haec sunt v. lacunam ante haec indic. J, tantum ad seqq. referens. nexui Salm. haec sunt unguenta D cum U 451; sed cfr. infra v. 12. | sed eorum RE v. a. S. 8 regendus VGdTf codd. Salm. | baccara R. 11 nardis R. | assaron V. 13 crocum — 14 ad om. RE. 15 laetius coni. H. 16 sed ubique nec RE. sed nec ubique v. a. H. 17 quirenis R. 18 Lycio e S. cfr. Diosc. lyciae VdTRE Brot. liciae G. Lycio v. 19 monte REv. om. rJ. (an Lyciae Olympio?). | centumpinos R. centauripinos d. | Theræo Salm. dhereo RE. hereo rTf. Phlegræo B. Aegæo Turæb. et P e Diosc. Heraeo Külb coll. IV 20. an et Aegæo? 21 sinceri si d Bas. -ceris r. -ceri v. | inpositu R. -tum S.

dum enim, quod evenit adulteratione, sentit. altera probatio, si manu relata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. est per se genus sativi blandissimum volgo, cum 33 sit mediocre, dialeucon vocant. contra Cyrenaico vitium, 5 quod omni croco nigrius est et celerrime marcescit. optimum ubicumque quod pinguissimum et brevis capilli, pessimum vero quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum atque ita degenerans renovari. usus eius in coro- 10 nis nusquam; herba enim est folio angusto paene in capillamenti modum. sed vino mire congruit, praecipue dulci, tritum ad theatra replenda. floret vergiliarum occasu pau- 34 cis diebus folioque florem expellit. viret bruma et colligitur; siccatur umbra, melius etiam hiberna. carnosa et 15 illi radix vivaciorque quam ceteris. gaudet calcari et atteri pereundoque melius provenit; ideo iuxta semitas ac fontes laetissimum. 7. Troianis temporibus iam erat honos ei; hos certe flores Homerus tris laudat loton, crocum, hyacinthum.

20 (18) Omnia autem odoramentorum atque adeo her- 35

§ 34: Th. H. VI 6, 10. (Varro I 35, 1. Pallad. III 21, 3). Geop. XI 26, 3. Homerus Μ 348. — § 35: Th. de od. 5. C. VI 16, 6. 7. 9, 4. 14, 5. 16, 5. 1. (18, 9). 17, 1. de od. 12.

crepitet *Salm.* crepiti VG. crepit *rī.* crepat *v. a.* S. an crepet? | ceu umidum (.. cedit) Müller emend. IV 11. 1 sentit ego. cfr. § 42. 134. XII 28. 129. XXII 63. XXXIV 143. XXXVII 176. sedit ll. cedit C. sedet *v.* silet S cum Turnebo. sedit *Salm.* sed est et *coni.* J. 2 post si in V errore iterata sunt imposita manueripui eluti fragile — sedit | manu om. VGdT. | praelata RE. prolata *v. a.* S. | odore Scaliger. 3 quod uulgo dT. 4 medio candidum B. | dileacon RE². (deli- *v. a.* B.) dilea E¹. 10. 11 capillamentis RE. 11 dulce R. dulcae E. 12 an odore replenda? | foret R. | uergiliarum — 13 florem om. R. 13 folio qui V. | floret Vd. | et dRv. om. r. 14. 15 est illi S e marg. Dal. sed respicitur fortasse ad § 25. conici possit et numerosa illi; cfr. Theophr. (πολλὴ) et § 43. 15 adteri GD. alterri RE. 16 paedoque E¹. paeudoque E². pede quo Brot. e marg. Dal. pede pereundoque *v. a.* G. 16. 17 fontesque (om. ac) dT. 17 troiani VGd. 18 ei *v.* et ll. | laudatur VG. | crocon dRE *v. a.* D.

barum differentia est in colore et odore et suco. odorato sapor raro ulli non amarus, e contrario dulcia raro odorata; itaque et vina mustis odoratiora et silvestria magis omnia sativis. quorundam odor suavior e longinquo, pro-
 36 pius admotus hebetatur, ut violae. rosa recens a longin- : quo olet, sicca propius. omnis autem verno tempore acrior et matutinis; quidquid ad meridianas horas dies vergit, hebetatur. novella quoque vetustis minus odorata; acerri-
 mus tamen odor omnium aetate media. rosa et crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur, et omnia in cali-¹⁰ dis quam in frigidis; in Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus et roscidus aer est a multo flumine.
 37 quorundam suavitati gravitas inest. quaedam, dum virent, non olent propter umorem nimium, ut buceras, quod est fenum Graecum. aquatis odor non omnino sine suco est,¹⁵ ut violae, rosae, croco; quae vero ex aquatis carent suco, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis. habrotonum et amaracum acres habent odores. quorun-
 dam flos tantum iucundus, reliquae partes ignavae, ut
 38 violae ac rosae. hortensium odoratissima quae sicca,²⁰ ut ruta, menta, apium, et quae in siccis nascantur. quaedam

§ 36: C. VI 14, 11. 17, 2. 3. 4. 5. 14, 8. 18, 1. 3. (H. VI 8, 5).
 — § 37: Th. C. VI 14, 2. 10. (18, 7). 14, 1. 2. 9. 11, 4. — § 38:
 Th. C. VI 14, 7. (17, 6). 14, 9. 10. de od. 12. 13. C. VI 9, 1.
 17, 8.

1 odoratus V G d. -atis T. 2 ulli — raro om. V G d.
 3 itaque — odoratiora om. V G d. 4. 5 proprius V G Ven.
 5 rosae d. 6 proprius V G Ven. | tempore f. 7 meridias d. |
 dies U. G. S. diei v. 8 hebebatur V G. | minus dv. nimis r.
 9 aetate U 452 e Theophr. aestate dv. a. D. aete V G. et
 e r. 11 quam frigidis d. 12 mamulto R. Nilo v. a. S. |
 flamine V²RE. (est tam multo flamine coni. S. sed fortasse a
 multo flumine delendum est; cfr. Theophr. et Plin. V 58).
 13 cum RE v. a. H. | uenirent RE. 14 buceras U 453 coll.
 XXIV 184 et Theophr. buceros ll. v. a. D. 15 foenum V v. a.
 H. | aquatis coni. J. -tus ll. J. acutus v. | omnino ego. omnium
 ll. v. omni modo coni. J. (omnium non U l. l.). 16 ut om.
 v. v. | aquatis V G d E J. -ticis T. acutis RE. | suco carent V v. a.
 20 hortensiorum H. 21 nascuntur dv. a. G.

vetustate odoratiora, ut cotonea, eademque decerpta quam in suis radicibus. quaedam non nisi defracta aut ex adtritu olen, alia non nisi detracto cortice, quaedam vero non nisi usta, sicut tura murraeque. flores triti omnes 5 amariores quam intacti. aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. quaedam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris, quin et arborem totam, cuiuscumque radices adtingat. hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris 10 quod dictum est credimus. 8, 62

(19) Illa quoque non omittenda differentia est, et odo- 40 ratorum multa nibil adtinere ad coronamenta, ut irim atque saliuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. sed iris radice tantum commendatur, unguentis nascens et medi- 15 cinae. laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drinonis et Naronae, proxima in Macedonia, longissima haec et candicans et exilis. tertium 41 locum habet Africana, amplissima inter omnes gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: rapha- 20 nitis a similitudine, quae et melior, rhizotomos. subrufa optima, quae sternumenta tractatu movet. caulem habet cubitalem, erectum; floret versicolori specie, sicut arcus

§ 39: Th. C. VI 14, 11. 17, 7. 3. 9. (cfr. Plin. XII 110). —
§ 40: Geop. XI 21. Th. H. IV 5, 2. C. VI 18, 12. H. IX 7, 4.
Diosc. I 1. Nicand. ther. 43. — § 41: Diosc. I 1.

4 ut tura d. | omnes triti dT. 5 intacti V²dEv. in-
stanti r. 6 melilotus Vd. 8 attingat d. -get rS. -git G.
-gunt v. 9 si om. R v. a. G. 10 quod G. quam quod ll.
quicquam v. | est d Bas. est si VGRv. est sic E. 11. 12 odo-
ramentorum dRE¹v. a. D. cfr. U 453. | nihil RE²v. nihi E¹. in
his rT. | pertinere Vd v. a. S. 13 salluricam R. | nobilissimis
R. -simi sit v. a. G. | utraque d v. a. G. 14 tantum radice
tantum R. | et VGd Bas. ut r. aut v. 16 sed VGdv. et r. |
arinonis V. Drilonis B e Nicandri ther. 43. cfr. III 144.
17 exilis dG. ex illis rv. 19 quoque ll. v. an Illyricaque?
20 et quae H. | mollior VG. | rhizotomos Rv. rhizothomos
E. rhizomo rS. | dist. ego coll. Diosc. 21 sternumenta
dR v. a. H. | tractatu dTS. -tum VG. tractu r. tactu v.
22 erectum TG. -tis r. et rectum v. | uersicolori Gronov.
VdT. -culoris G. diuersi coloris r v. a. S.

caelestis, unde et nomen. non inprobatur et Pisidica.

42 effossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa hoc veluti placemento terrae blandiuntur, circumscriptam mucrone gladii; orbe triplici cum legerunt, protinus in caelum adtollunt. natura est fervens, tractataque pusulas ambusti modo facit. praecipitur ante omnia, ut casti legant. tere-dines non sicca modo, verum et in terra celerrime sentit. — Optimum antea irinum Leucade et Elide ferebatur — iam pridem enim ei seritur —, nunc e Pamphylia, sed Cilicium maxime laudatur atque e septentrionalibus. — 10

43 (20) Saliunca folio quidem subbrevi et quod necti non possit, radici numerosae cohaeret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa breviterque caespes sui generis. Pannonia hanc gignit et Norici Alpiumque aprica, urgium Eporedia, tantae suavitatis, ut metallum esse coepe- 15 rit. vestibus interponi eam gratissimum, (21) sicut apud Graecos polium herbam, inclutam Musaei et Hesiodi laudibus ad omnia utilem praedicantium superque cetera ad famam etiam ac dignitates, prorsusque miram, si modo, ut tradunt, folia eius mane candida, meridie purpurea, 20 sole occidente caerulea aspiciuntur. duo genera eius: cam-

§ 42: Th. H. IX 8, 7. de od. 32. Diosc. I 1. 66. Th. H. IX 7, 4. — § 43: Diosc. I 7. — § 44: Th. H. I 10, 2. IX 19, 2. Diosc. IV 123. III 114.

2 effossuri **G d T S.** cfr. XXV 145. et fossuri (fosuri **E**) **r v.**

2. 3 hac uelut in **R E.** 3 circumscripta **B a s.** 4 gladii
orbe **G B a s.** -dio orbe **V.** -dio re d. -diorue **R.** -dioue **E v.** |
cum **S.** et cum **ll. v.** desunt fortasse aliqua. | legerunt **R S.** -rint
r v. addunt cum **R E.** eam **v. a. S.** an tum? 5 natura est
E v. -rae **V G R.** -ra d. | tracta quae **V G.** 6 modi **V G.**

7 uerum etiam in **d T.** | sensit **R E.** 8 rinum **V G.** | ferebatur
v. a. C. afferebatur **vet. Dal.** 9 e **R E v.** et **r.** 10 Cilicium
G. cilicum V d R E Verc. silicum **G.** elicum **v.** | e **T v.** om. r **Verc.**

11 folio **T H.** folia **r.** foliosa **v.** | subbreui **V G d T H.** sed
breui **r.** sed breuis **v.** | quae **v. a. H.** excidit fortasse post folio
adiectivum aliquod, ut lato (quidem, sed breui). 15 Eporedia
H. (eporre- **v.**) epoidia **ll.** | an feracitatis? | mel Atticum **Cor-**
narius. 16 sic d. sic et **v. a. S.** 17 herba **V.** | inclyta d.

21 aspiciuntur **V v.** -icitur **G E.** adspicitur **r.** 21. p. 395, 1
-tre maius om. **V G d.**

pestre maius; silvestre, quod minus est, quidam teuthrion vocant. folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

8. (22) Et de odoratis floribus satis dictum. in quibus unguento viciisse naturam gaudens luxuria vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur. hos animadverto tris esse principales: rubentem in cocco, qui a rosae nigrantis gratia *nitido* trahitur suspectu et in purpuras Tyrias dibaphasque ac Laconicas; amethystinum, qui a viola et ipse in purpureum, quemque ianthinum appellavimus. genera enim tractamus in species multas sese spargentia. tertius est, qui proprie conchylii intellegitur, multis modis: unus in heliotropio et in aliquo exilis, plerumque saturatior; aliis in malva ad puram inclinans; aliis in viola serotina conchyliorum vegetissimus. paria nunc componuntur, et natura atque luxuria depugnant. lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum feminis concessum, et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est communes mari bus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

(23) Amaranto non dubie vincimur. est autem spica purpurea verius quam flos aliquis, et ipse sine odore.

§ 45: cfr. Plin. IX 126. 134. 135. (XXXVII 123). Seneca nat. quaest. I 5, 12.

1 siluestre dv. -tri r. | dist. ego coll. Diosc. | teuthrion VdB. theutrion R. teutrition r Ven. D. 2 hominum RS.

7 rubentem H. ut rubentem VGdTJ. rub- ut S. om. r. unum codd. dett. v. an unum rubentem? 8 rosae nigrantis ego Plinian. p. 38. rosis migrante ll. H. in rosis micat v. | gratius v. a. H. | nitido ego ibid. nihil ll. v. idem H. del. S. nonnihil J. | traditur R v. a. H. 9 in om. R. | dibatasque d. | ad BE. | laconias d. 9. 10 amethystinum S. -thystum VdR. -thistum r. alium amethyston (in amethysto C)v. 10 qui a aTRH. quae VG. que E. qui v. qui in C. 10. 11 ianthinum dB. ianti- E. lanti- R. yacinthinum (iac- f. hyac- v) rv.

11 tractamus in om. R. 13 intellegitis E. -gis R. | heliotropio dv. -po r. 14 exilis ego. ex his ll. v. (et aliquando exilius vet. Dal.). 15. 16 uegetissimus fH. -ma ll. v. 18 an tantum feminis? 21 amaranthon VGd. -tho v. 22 flos VGdv. plus r. | sine mirum odorem in BE.

mirum in eo gaudere decerpi et laetius renasci. provenit Augusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus adservatur; mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit et hibernas coronas facit. summa natura eius in nomine est, appellati, quoniam non marcescat. (24) in nomine et cyani colos, item holochrysi. 5

48 Omnes autem bi flores non fuere in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proximi a morte eius auctores siluere de illis; quo manifestum est postea placuisse. a Graecis tamen repertos quis dubitet, non aliter Italia usurpante 49 nomina illorum? (25) at, Hercules, petellio ipsa nomen inposuit, autumnali circaque vepres nascenti. ei tantum color est commendatus, qui est rosae silvestris, folia parva, quina; mirumque in eo flore inflecti cacumen et e nodis 15 intorta folia nasci parvolo calice ac versicolori luteum semen includentia. luteo et bellio, pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis. coronant pratenses hi flore; at sine usu plerique et ideo sine nominibus, quin et his ipsis 50 alia alii vocabula inponunt. (26) chrysocome sive chrysitis non habet Latinam appellationem. palmi altitudine

§ 50: Diosc. IV 55.

1 decerpti VG. 2 palma dEv. -mam r. 3 adsignatur (assi- R)RE. | mirumque v. a. H. 4 et om. VGd. 5 naturae D cum Salm. | nomine dEv. -ina r. | appellati coni. S. de structura cfr. § 23 init. appellatio ll. S. -ato v. 6 est et d v. a. G. 7 holochrysi dv. -crisi VG. olochrosi r. 8 fuere Vdv. sicere G. fluere r. 9 maximi R. 12 petillio f. petillio v. a. D. cfr. index. 13 posuit VGf. | dist. ego. | ei VG. et rv. 14 color est ego. -ores VG. -orem REv. -ore dTB. | commendatus VGd. -atur TB. -at REv. -ato G. | est VGdv. et r. 15 cacumen et e ego. -mine et REv. -men rB. | nodis VdTfJ. modis G. nonnisi rv. 16 intorta ego. intorto VGdTfB. J. retorto rv. an in dorso? | uersicolore Vd. 17 includente v. a. J. | luteus v.a.J. alii B. 18 dist. ego. | coronant ego. -antur VGRB. -atur rv. | pratenses dv. -sis rD. | hi dv. hic rD. | flore at ego. flore et V. fios ac RED. flore G. flores d. flores ac v. 19 et his REv. et in et his VG. et metis dT. 20 chrysocone siue chrystus VG. 21 altitudine est Vv. -inem GRE. -ine dT.

est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

9. (27) Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, 51 transit ratio ad eas coronas, quae varietate sola placent. 5 duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio. florem esse dixerim genistas, namque et his decerpitur luteus; item rhododendron, item zizipha, quae Cappadocia vocantur; his odoratus similisque olearum floribus. in vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. 25, 114 sqq. 10 flos eius Colossinus in coronas admittitur.

(28) Folio coronantium milaces et hederae corymbique 52 earum optinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. sunt et alia genera nominibus Grae- 16, 144 cis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomen-^{sqq.} 15 claturalae defuit cura; et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

(29) Ergo in coronamenta folio venere melotrum, spi- 53 raea, origanum, cneorum, quod casiam Hyginus vocat, 20 et, quod cunilaginem, conyza, melissophyllum, quod apiastrum, melilotum, quod sertulam Campanam vocamus. est enim in Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio,

§ 53: Th. H. VI 1, 4. Diosc. III 41.

4 rasit R.E. transeat v. a. S. | oratio D cum U 455. sed cfr. Müller de stilo p. 154 n. 96. 5 flores constante alio VG. 6 an florum? | enim esse d.T. | genitas V. 7 rhododendron item om. R.E. | quae D. quia ll. quae et v. 8 vocatur R.E. | similis qui V.D. -ilis Dal. 11 folio VGdJ. folia rv. | coronantium J coll. § 54. 59. coronamentum (-tum d) ll. in coronamentis G. in coronamentum (vel -ta) se dedere v. | milaces J. -cis RD. miliacis G. -aci d. //iliacis V. malacis E. smilacis v. | coronbusque R. coronaque v. a. G. 14 quia d Ev. qui R. que G. quae V. 18 coronamento V.d. 18. 19 spirea VT. spira f. spireon v. a. H. 19 origanum coni. Dal. e Theophr. thiganum E. -granum R. trigamum d.T. thryganum rf. trygnon B coll. § 177. trigonon vel trigonon v. a. H. | casiam — 20 et quod om. R. 22 enim om. d. | italiae campania GdED. sed cfr. § 17. | laudatissima R.v. -ma a E. -mum a VG. -mum d.

mox Chalcidica et Cretica, ubicumque vero asperis et silvestribus nata. coronas ex ea antiquitus factitatas indicio est nomen sertulae, quod occupavit. odor est croco vicinus et flos, ipsa cana; placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

54 (30) Folio coronat et trifolium. tria eius genera: minyanthes vocant Graeci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii; alterum acuto oxytriphylon; tertium ex omnibus minutissimum. inter haec nervosi caulinuli qui busdam, ut maratho, hippomaratho, myophono; utuntur et ferulis, corymbis hederae et flore purpureo et in alio genere earum silvestribus rosis simili. sed in his quoque colos tantum delectat, odor autem abest. et cneori duo genera, nigri atque candidi; hoc et odoratum, ramosa ambo. florent post aequinoctium autumnum. 10. totidem et organi in coronamentis species, alterius enim nullum semen; id, cui odor est, Creticum vocatur.

56 (31) Totidem et thymi, candidum ac nigricans. floret autem circa solstitia; tum et apes decerpunt, ut augurium mellis sit; proventum enim sperant apiarii large florescente eo. laeditur imbribus amittitque florem. semen thymi non potest deprehendi, cum origani, perquam minutum, non tamen fallat. sed quid interest occultasse id naturam?

§ 54: Diosc. III 113. Th. H. VI 1, 4. — § 55: Th. H. VI 2, 2. — §§ 56. 57: Th. H. VI 2, 3. 4.

1 chaldaica d. Chalcedonica coni. *H e* *Diosc.* 2 ea *R.H.*
om. r. *hac v.* 3 odor est *R.E.S.* odores *V.G.* odor eius *d(?)v.*
 3. 4 uicinus est et *V.v.a.S.* fortasse odore suavi et colore croco uicinus est flos. 4 ipse. *Campana D.* 6 folia *R.E.* | coronat et *d.v.* -na et *R.E.* -ne et *G.* -na te *V.* 6. 7 minyanthes *B.* miniantes *V.G.* nimiantes *d.* insantes *r.* 7 asphaltion *v.* sphaltion (-lcion *d*) *ll.* 10 miophono *E.* myophonio *d.* myphio *V.G.* | *dist.* *D.* | *ei* *V.G.* *e B.* 11 ferculis *R.* | et corymbis *d.v.* | hederae et *ego.* et hederae *ll.* hederae *J.* | in *om. R.E.S.* 12 similis *d.v.a.S.* | *his dTS.* is *r D.* iis *v.* 13 ineori *V.G.* neori *d.* 17 ereticum *V.G.* 19 tum *ego coll.* *Th-ovhr.* cum *ll.v.* | ut *V.G.R.E.S.* aut *d.T.* et *v.* 20 sit *J.* „ 21 amittique *V.G.R.* | thymi *d.R.E.v.* tiui *V.* tui *G.* minuam *V.G.* minimum *d.* 23 id *V.G.d.v.* in *r.*

in flore ipso intellegitur satoque eo nascitur. quid non 57
temptavere homines? mellis Attici in toto orbe summa
laus existimatur; ergo translatum est ex Attica thymum
et vix flore, uti docemur, satum. sed alia ratio naturae
5 obstitit, non durante Attico thymo nisi in adflatu maris.
erat quidem haec opinio antiqua in omni thymo, ideoque
non nasci in Arcadia, cum oleam non putarent gigni nisi
intra CCC stadia a mari. thymo quidem nunc etiam lapi-
deos campos in provincia Narbonensi refertos scimus, hoc
10 paene solo reditu, e longinquis regionibus pecudum mili-
bus convenientibus, ut thymo vescantur.

(32) Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac 58
femina. differentia in folio: tenuius feminae et constric-
tius angustiusque, imbricatum. mas et ramosior. flos quo-
15 que magis splendet eius, serotinus utrique post arctu-
rum. mas odore gravior, femina acutior et ideo contra
bestiarum morsus aptior. folia feminae mellis odorem
habent, masculae radix a quibusdam libanotis appellatur,
de qua diximus. 20, 172

(33) Etiamnum folio coronant Iovis flos, amaracum, 59
hemerocalles, habrotonum, Helenium, sisymbrium, serpul-
lum, omnia surculosa rosae modo. colore tantum placet
Iovis flos, odor abest, sicut et illi, qui Graece phlox voca-
tur. et ramis autem et folio odorata sunt excepto ser-
25 pullo. Helenium e lacrimis Helena dicunt natum, et ideo

§ 58: Th. H. VI 2, 6. cfr. Diosc. III 126 (2). — § 59: Th. H.
VI 1, 1. 6, 2. C. VI 11, 8. Diosc. III 127. I 28.

1 sed quid VGdT. 4 uix ll. v. an in? | docemur GdTJ.
-mus rv. 5 obsistit VGdT. 7 cum D cum U 455. tunc
ll. v. tum cum S. | putabant v. a. S. 8 thymos RE. thimos
G. thymis v. a. S. 9 repertos RE. 10 reditu e v. redit-
que ll. | necdum R. 13 feminas RE. 14 imbricatus S
(puncto sublato). | mas dRES. maris Vv. maris mes (mas J)
GJ. | ramosius v. a. S. 16 acucior G. auctor RE. acrior v. a.
H. 20 etiamnum ego. et tantum ll. v. cfr. XVI 146. 149.
21 hemerocalles dv. hom- VGR. om- E. 22 omnia om.
R. 23 habet R. | flox E. flos VGd. 24 excepto serpullo
ll. v. fortasse excepto flore serpulum, helenium, sisymb-
rium. cfr. Theophr. 25 helene dRH. -nae r. -na v.

in Helene insula laudatissimum; est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, serpullo simili folio.

60 (34) Habrotonum odore iucunde gravi floret aestate; flos est aurei coloris. vacuum sponte provenit, cacumine suo se propagat. seritur autem semine melius quam radice aut surculo, semine quoque non sine negotio; plantaria transferuntur — sic et Adonium —, utrumque aestate. alsiosa enim admodum sunt, ut sole tamen nimis laedantur. sed ubi convaluere, rutaе vice fruticant. habrotono simile odore leucanthemum est, flore albo, foliosum.¹

61 11. (35) Amaracum Diocles medicus et Sicula gens appellavere, quod Aegyptus et Syria sampsucum. seritur utroque genere, et semine et ramo, vivacius supra dictis et odore mollius. copiosum amaraco aeque quam habrotono semen, sed habrotono radix una et alte descendens,¹⁵ ceteris in summa terra leviter haerens. reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non et vere quibusdam locis, umbraque gaudent et aqua ac fimo.

62 (36) Nyctegreton inter pauca miratus est Democritus, coloris hysgini, folio spinae, nec a terra se adtollen.²⁰

§ 60: Diosc. III 26. Th. C. I 4, 2. H. VI 7, 3. C. IV 3, 2. — § 61: Th. H. VI 7, 4. (Diosc. III 41). Athenaeus XV 27 p. 681^b. Th. H, VI 7, 6.

1 insulae R.E. 3. 4 floret aestate flos est *ego*. floret V.G. floret aestate R.E.S. aestate flos est d. floret aestate flos v. floret est autem flos H. fortasse odore .. graui, flore aurei coloris; *an* vero floret aestate aurei coloris corymbis? cfr. Diosc. 4 uacuum ll. v. *an* uagum? cfr. XVII 185.

5 se om. VGT. | propagatur T. 6. 7 plantari V.G.d. 8 ut D. et ll. v. 9 laeduntur d.v. a. D. | rutaе uitae R.E. ritu uitis v. a. H. | frutificant T. fructif. d.R. 12 samsucum E. -cum dici R. 14 mellius E. melius R.v. a. S. | amaro cho V.G. | eae quae V. eae G. 15 una est alte D. 16 tel-

lure d.T. | haerens VdRv. herens r. *malim* haerent (sc. radices, nam plures ceteris sunt; cfr. Theophr.). haerentibus D; contradixit CFW Müller p. 10, sed non toto Theophr. loco respecto. 17 locis R.E.v. in locis rTS. 18 umbraque ego. coll. Theophr. quae umbra ll. v. omnia umbra coni. Dal.

20 hysgini V.P. hisgini G. hygini R.E. hysgigni T. hisgigni d. ignei v. a. H. | folio hispinae V. folio his spinae G. foliis spinae v. a. H. | ad V.G.d. | terras d.

tem, praecipuam in Gedrosia. narrat erui post aequinoc-tium vernum radicibus siccarique ad lunam xxx diebus, ita lucere noctibus; Magos Parthorumque reges hac herba uti ad vota suscipienda. eandem vocari chenamychen, quo-niam anseres a primo conspectu eius expavescant, ab aliis nyctalopa, quoniam e longinquu noctibus fulgeat.

(37) Melilotos ubique nascitur, laudatissima tamen in Attica; ubicumque vero recens, nec candicans et croco quam simillima, quamquam in Italia odoratior candida.

(38) Florum prima ver nuntiat viola alba, tepidiori-bus vero locis etiam hieme emicat; post ea, quae ion appellatur et purpurea, proxime flammeum, quod phlox vocatur, silvestre dumtaxat. cyclaminum bis anno, vere et autumno; aestates hiemesque fugit. seriores supra dictis aliquanto narcissus et lily trans maria, in Italia quidem, ut diximus, post rosam. verum in Graecia tardius etiam-num anemone; est autem haec silvestrium bulborum flos, alia quam quae dicetur in medicis. sequitur oenanthe ac melanium et ex silvestribus heliochrysos, deinde alterum genus anemones, quae limonia vocatur, post hanc gladiolus comitatus hyacintho. novissima rosa, eademque prima deficit excepta sativa; e ceteris hyacinthus maxime durat et

§§ 64. 65: Th. H. VI 8, 1. 2.

1 dist. ego. | herbi (*pro erui*) VGd. 4 uti om. RE. | eadem VG. | chenamychen D. -chon v. chenamichen RE. cheramhycen G. -mbycen Vf. -mycen d. chenomychon C. -chen S. 9 si-millimam RE. | quamquam dv. quam r. 10 prima om. dT. | nuntiat ego. -anti (-nci- G) VGRE. -anthidT. -antium v. 11 ion R Salm. lilia VGdT. om. E v. a. H. 12 et del. v. a. H. | flam-meum Salm. -eam ll. -ea v. a. S. | phlox v. phloxsos R. floxos E. phlogion B e Theophr. 13 cyclaminum dH. chycl- V. clycl-T. clicl- f. coclyaminum R. codiaminon v. (*de GE non constat*). | in anno V. 15 marina dT. 16 post VC. per rv(S). | uerum D. uero ll. (in Graecia uero dT). nam v. fortasse ante uero exciderunt aliqua. 18 medicinis d v. a. S. 19 melanion B. meliancum RE. melianthum rH. melanthium v (*ex indice*). | et om. RE v. a. S. | heliochrysos B. helichrysos dv(S). hely-chrisos VG. -issos r. an eliochrysos? cfr. Theophr. et § 168 (R).

20 limonia dB. tim- rv. 21 hyacinthi RE. -this v. a. S. | nouissime VGdTf.

viola alba et oenanthe, sed haec ita, si devolsa crebro prohibeatur in semen ire. nascitur locis tepidis; odor idem ei, qui germinantibus uvis, atque inde nomen. hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum praferentis eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis crux editi, ita discurreribus venis, ut Graecarum litterarum figura Al legatur inscriptum. heliochrysus florem habet auro similem, folium tenui, caulinum quoque gracilem, sed durum. hoc coronare se Magi, si et unguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitae gloriamque pertinere arbitrantur.

67 Et verni quidem flores hi sunt; (39) succedunt illis aestivi, lychnis et Iovis flos et alterum genus lili, item tiphyon et amaracus, quem Phrygium cognominant. sed maxime spectabilis pothos. duo genera huius: unum, cui flos hyacinthi est, alter candidus, qui fere nascitur tumulis, quoniam fortius durat. et iris aestate floret. abeunt et hi marcescuntque. alii rursus subeunt autumno: tertium genus lili et crocum et orsini utraque genera, unum hebes, alterum odoratum, primis omnia imbribus emicantia. 68 coronarii quidem et spinae flore utuntur, quippe cum spinae albae caulinuli inter oblectamenta quoque gulæ condiantur. hic est trans maria ordo florum. in Italia

§ 66: Th. H. IX 19, 3. — § 67: Th. H. VI 8, 3.

2 semen ire nascitur *ego coll. Theophr. et XIX 149.* semine renascitur VGdS. seminibus renascitur (nascitur v) rv. semen abire nascitur G. seminibus renasci in D cum U 458.

4 praferentis Müller emend. IV 11. -rens ll. v. | quam GRE.

6 Al Bas. ac GdR. ea Ev. in V ras. 7 heliochrysos B. heliocrysus V. -crisus dE. helyocrysus R. -crisus G. helichrysos v(S). 8. 9 coronari R D cum U 458. 9 magis Vd.

12 quidem et flores RE. 13 aestiui GREv. aestiui. Et uerni quidem flores hii sint v. estiui. Sunt etiam uerni flores d.

14 tiphyon VdB. tiphon Rv. thiphon E. ipson G. iphyon (B) S. apud Theophr. variat scriptura. | sed VGdv. semel r. 15 post hos V. 16 hyacinthus R. iacintha V. | tumulis J coll. Theophr.

40. in tum- ll. v. ad tumulos B. 19 illi R. | orsini ni. J. (δρεινός Theophr.). orsim R. orsin in VGE. orsini orsinum d. orisin in v. in C. | utroque genere T v. a. S.

violis succedit rosa, huic intervenit lilyum, rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. nam vicapervica semper viret, in modum liniae foliis geniculatim circumdata, topiaria herba, inopiam tamen florum aliquando supplet. haec a 5 Graecis chamaedaphne vocatur.

(40) Vita longissima violae albae trimatu. ab eo tempore 69 degenerat. rosa et quinquennium perfert non recisa nec adusta. illo enim modo iuvenescit. diximus et terram 19 referre plurimum. nam in Aegypto sine odore haec omnia, 10 tantumque myrtis odor praecipuus; alioqui etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. rosaria a favonio fossa oportet esse iterumque solstitio, et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

12. (41) Verum hortis coronamentisque maxime al- 70 varia et apes conveniunt, res praecipui quaestus compendiique, cum favet. harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilyum, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. ea est autem folio candido, 20 incurvo, cubitalis, capite concavo mellis sucum habente. horum floris avidissimae sunt atque etiam sinapis, quod 71 miremur, cum olivae florem ab his non attingi constet; ideo hanc arborem procul esse melius sit, cum aliquas quam proxime seri conveniat, quae et evolantium examina 25 invitent nec longius abire patientur.

§ 69: Th. H. VI 8, 5 — § 70: cfr. Varro III 16, 13. Col. IX 4, 2. 5. 6. 8, 13. Pallad. I 37, 2. — § 71: cfr. Plin. XI 18.

1 rosam Vv. rosa r. 2 uincaperuinca v. a. J. | viret
VGdv. et r. 3 liniae Ev. liliae VGR. liliu dT. laureae U 460.
an milii? cfr. XVIII 52. 6 uita dv. ita r. | alba et RE.
albae est v. a. Brot. 7 rosam RE. 8 adusta v. adulta ll.

9 nam et in RG. 10 alioqui ego (cfr. XXII 76). aliqui RE. aliquis r. atqui D. alicubi v. 11 a om. Vd.
12 opoeriet B. opponi et E. 15. 16 compendio VdTf.
16 fauet VdTf. fauit rv. 18 eruiliam dH. -lium Rv. -illam
Vtf. -illum E. | cuniculam V. 19 cerinthen ea S. -then v.
-thea RE. -tha d. cyrintha V. | autem cerinthe v. a. S. | candido
om. d. 20 habente dv. -tem r. 21 florum dT v. a. G.
22 constat RE. 23 ideoque d v. a. S. 24 et om. Vd.

- 72 (42) Cornum quoque arborem caveri oporteat. flore eius degustato alvo cita moriuntur. remedium sorba contusa e melle praebere his vel urinam hominis vel boum aut grana punici mali Ammineo vino conspersa. at genistas circumseri alvariis gratissimum.
- 73 (43) Mirum est dignumque memoratu de alimentis quod conperi. Hostilia vicus adluitur Pado. huius inquiliini pabulo circa deficiente inponunt navibus alvos noctibusque ad quina milia passuum contrario amne subvehunt. egressae luce apes pastaeque ad naves cotidie remeant mutantes locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae 74 alvi intellegantur revectisque eximantur mella. 13. et in Hispania mulis provehunt simili de causa. (44) tantumque pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. Heracliae in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt ab iisdem apibus facta, nec dixerit auctores, e quibus floribus ea fierent! nos trademus quae conperimus. herba est ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum appellata aegolethron. huius flore concipiunt noxiun virus aquoso vere marcescentis. ita fit, ut non omnibus annis sentiatur malum. venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternumenta protinus movens, quod ponderosius innoxio. qui edere, abiciunt se humi refrigerationem quaerentes, nam 75 et sudore diffluunt. remedia sunt multa, quae suis locis dicemus; sed quoniam statim repraesentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optimo et

§ 74: Diosc. II 103. de fac. par. II 138. — §§ 75. 76: Diosc. II 103.

1 oportet d(?)v. 3 praebere om. Vd. | urina d. | hominum d v. a. S. 4 amineo V v. a. H. sed cfr. XX 153. 5 conseri VdTf. 6 memorato V¹R. 8. 9 noctibusque ad v. -bus quia RE. -busque rG. 9 amne S e cod. Divion. mane n. amne naues v. 10 remanent VR. 12 existimantur RE. in om. VR. 13 multis V. 13. 14 cantumque R. canumque E. 14 melle R. 14. 15 heracleae dC. 15 perniciosissimam R. 19 aegolethron dv. egolaethron V. -lephron r 21 sentiantur VRE. 22 densantur RE. 24 se dr quae se VR. que se E. 26 se statim V.

ruta, salsa menta etiam, si reiciantur, sumpta crebro. certumque est id malum per excrementsa ad canes etiam pervenire similiterque torqueri eos. mulsum tamen ex eo inveteratum innocuum esse constat, et feminarum cutem 5 nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloë.

(45) Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insania, quam gignit, maenomenon vocant. id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvae. gensque ea, cum ceram in tributa Romanis 77 10 praestet, mel, quoniam exitiale est, non vendit. et in Perside et in Mauretaniae Caesariensis Gaetulia, contermina Massaesylis, venenati favi gignuntur, quidamque a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. quid sibi voluisse naturam his arbitremur 78 15 insidiis, ut ab iisdem apibus nec omnibus annis fierent aut non totis favis? parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur? etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim et ipsis 20 apibus iam cuspides dederat et quidem venenatas, remedio adversus has utique non differendo? ergo malvae suco aut foliorum hederae perungui salutare est vel percussos eas bibere. mirum tamen est venena portantes ore fingentesque ipsas non mori, nisi quod illa domina rerum

§ 78: *malvae*: Geop. XV 6, 1. 5, 6. Plin. XX 223.

2 excrementsa Tf. 4 ueteratum RE. 4. 5 cute nullo V.
cutem ullo R. 5 casto R. | cum sale B e Diosc. (ἀλός). sed
cfr. XX 157, ubi item ἀλός et ἀλόντι inter se confusa sunt.
6 ponti VdTfv. potu r. Ponto (del. situ) G. 6. 7 sannonum
RE. (uiget ex) annona v. a. G. Suanorum Gronov. (cfr. XXXIII
52). 7 quam Vdv. que E. quod R. 8 qua RE. 9 ceram
dv. cera r. 10 praestet v. -ent ll. | pendit S cum Gronovio.
12 Massaesulis G. massasyllis RE. masyllis rTv. | a VREv.
ad (partem) dTJ. ex coni. S. an aliqua? 13 leuiore V.
13. 14 deprenduntur R. 15 nec — 20 apibus om. d.
16 parum erat enim V. parum erat H. an parumne ei erat?
20. 21 remedium ... differendum v. a. G. 21 malbae R.
22 hederis d. 23 ea TED. 24 moris R.

omnium hanc dedit repugnantiam apibus, sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

- 79 14. (46) Aliud in Creta miraculum mellis: mons est Carina ~~viii~~ passuum ambitu, intra quod spatium muscae non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. hoc experimento singulare medicamentis eligitur.
- 80 (47) Alvaria orientem aequinoctiale spectare convenit. aquilonem evitent, nec favonium minus. alvus optima e cortice, secunda ferula, tertia vimine; multi et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent circumlini alvos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiciant; id paulatim reduci fallente operis incremento. alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. cognatum hoc iis innascentes bestiolas necat araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitat. et araneorum quidem exitium facilius est; papilio, pestis maior, lucernis tollitur vere, cum maturescat malva, noctu interlunio caelo sereno accensis ante alvos. in eam flamam sese ingerunt.
- 82 (48) Si cibus sentiatur deesse apibus, uvas passas siccasve ficos tusas ad fores earum posuisse conveniat, item lanas tractas madentes passo aut defruto aut aqua

§ 80: Col. IX 7, 5. Geop. XV 2, 1. (Plin. XVIII 338). Varro III 16, 15. 16. Col. IX 6, 1. Pallad. I 38, 1. — § 81: Col. IX 14, 1. 2. 8. 9. Pallad. V 8, 7. — § 82: Varro III 16, 28. Col. IX 14, 15. Geop. XV 4, 4.

2 psyllis dv. phyllis v. hypsillis r. 3 mollis R.
 4 carma RE Brot. Carnia coni. H. Camara U 461. 6 exigitu
 VdTfS. sed cfr. XXIII 79. 7 albaria R. aluearia v. a. J
 8 aluus T. aluos rS. aluearia v. 9 optima e v. -im
 VdT. -ume r. -imas e S cum Gronovio (secundas . . . tertias)
 9. 10 et e VdTfS. estis et i R. estis et E. eas et H. es
 et v. 10 facere RE. | operantes v. sperantis ll. 12 pro
 feratur G. properatur VRE. prospiciatur dT. 16 necant v
 17 papilione redines R. 19 uere RH. uero rTv. | dis
 q. | maturescit d v. a. S. 22 sentiatur VGEv(S). -iantur E
 seatur dC. 23 ficus V²dT. 24 item conueniat R.
 as D. an lanae? | defruto V²dv. defrito r.

mulsa, gallinarum etiam *crudas carnes.* quibusdam et aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florū alimentum abstulit. alvorum, cum mel eximatur, inlini oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut 5 medias alba vite praecingi, ne apes diffugiant. vasa mella et favos lavari aqua praecipiunt, hac decocta fieri saluberrimum acetum.

(49) Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua 83 ac triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in 10 novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua excipitur que alia frigida, vasis melle circumlitis. optima quae Punica vocatur, proxima quam maxime fulva odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quod constare equidem miror inter venenata mella, dein Cretica, plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apium. 11, 16 post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: ventilatur 84 sub diu saepius cera fulva, dein fervet in aqua marina 20 ex alto petita addito nitro. inde lingulis hauriunt florem, id est candidissima quaeque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidae habeat, et rursus marina decocunt separatim, dein vas ipsum aut aquam refrigerant. et cum hoc ter fecere, iuncea crate sub diu siccant sole lunaque. 25 haec enim candorem facit, sol siccatur, et, ne liquefaciat,

§ 83: Col. IX 6, 1. Diosc. II 105. — §§ 84. 85: Diosc. II 105. Th. H. VII 9, 3.

1 *crudas dv. nudas rS.* 1. 2 *etiam aestatibus V v. a. S.*
 3 *alimentum om. d. | arborum VG. | melle d.* 5 *cungi*
ne om. R. 6 *et TfS. aut rv. an ac? | haec VG.* 8 *fit et*
R. fit ex v. a. C. | aqua — 9 siccatis om. RE. 9 *tenebris v.*
terebris VGd. | a quarto RE. 14 *quod ll. S. quam v. | con-*
staret RE. 14. 15 *et quidem VG.* 15 *uenena mel G.*
 16 *tropoli V.* 17 *corsicam VGd. | quandam G. quantam ll.*
aliquantam v. 19 *diuo V v. a. J. diual R. dio Dal. | deinde*
R v. a. D. | fruet R. feruent VG. -enti d. 23 *uase d. | ipsum*
REv. ipsu V². ipso r. | aut aquam ego. antequam ll. S. aqua J.
del. v. cfr. Diosc. an lente aqua? 24 *grate G. gratae E.*
gnatae R. 25 *sol siccatur et VGdT H. sic siccatur et r. siccans-*
tes G. si sic siccatur v. | liquefaciat TH. -iant ll. v.

protegunt tenui linteo. candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. 85 nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet; variosque in colores pigmentis trahitur ad reddendas similitudines et inumeros mortalium usus parietumque etiam et armorum tutelam. cetera de melle 11, 11 apibusque in natura earum dicta sunt.

Et hortorum quidem omnis fere peracta ratio est; 86 15. (50) secuntur herbae sponte nascentes, quibus pleraeque gentium utuntur in cibis maximeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit. tanta est ciborum ex herbis abundantia. in Italia paucissimas novimus, fraga, tamnum, ruscum, batim marinam, batim hortensiam, quas aliqui asparagum Gallicum vocant, praeter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta quam cibos.

87 (51) In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyanon aliqui vocant. hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis conparentur, ad similitudinem eorum, quae personata in nostris amnibus vocamus, adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut inplexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum potare gratissimum habeant. seritur iam haec in Italia.

88 (52) In Aegypto proxima auctoritas cichorio est, quod:

§ 87: cfr. Diosc. II 128. — § 88: Th. H. VII 11, 3. IV 8, 12.
(I 1, 7. 6. 11).

1. 2 insalationem Vd. 2 etiam V. 3 geinere E. genere R. | ancusa R. 4 rumba et RE. | traditur d Dal.
5 reddendas V²v(S). -da RE. edendas rH. 8 ratio peracta
d v. a. S. 9. 10 pleraeque dv. -raque rD. 10 frugus R.
11 fertilissimas et V. -ma et dT. 13 fragant RE¹. flagant E². | tannum d. tamnus R. | battim d. batim marinam
om. VT. 14 battim Vd. uatim R. | hortensianam RE v. a. H.
quam Vv. 15 has om. VG. | eamque RE. 16 obiectamenta
VGRE. 19 madendo VG. 20 spectabilis RE v. a. G.
22 amnibus B. manibus ll. v. | adeoque v. adeque VG. adaeque
RE. at aeque d. 25 cicori R. cicorio v. a. C. | quod TRES.
quam rv.

diximus intubum erraticum. nascitur post vergilias, floret 19, 129
 particulatim. radix ei lenta, quare etiam ad vincula utun-
 tur illa. anthalium longius a flumine nascitur, mespili
 magnitudine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio
 5 cyperi. mandunt igni comparatum. mandunt et oetum, cui
 pauca folia minimaque, verum radix magna. arachidne 89
 quidem et aracos, cum habeant radices ramosas ac multi-
 plices, nec folium nec herbam ullam aut quicquam aliud
 supra terram habent. reliqua volgarium in cibis apud eos
 10 herbarum nomina: *chondrylla*, *hypochœris*, *caucaſis*, *enthry-
 scum*, *scandix*, *come*, quae ab aliis *tragopogon* vocatur,
 foliis croco simillimis, *parthenium*, *trychnum*, *corchorus*
 et ab aequinoctio nascentes *aphace*, *achynops*. *epipetron*
 vocant quae numquam floret. at e contrario *aphace* sub-
 15 inde marcescente flore emittit alium tota hieme totoque
 vere usque in aestatem.

(53) Multas praeterea ignobiles habent, sed maxime 90
 celebrant cnecon Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non
 cibo gratam. hoc faciunt e semine eius. differentia prima:

§ 89: Th. H. I 6, 12. VII 7, 1. 3. 4. — § 90: Th. H. VI 4, 5. 3.
 Diosc. III 197. (IV 187).

2 particula eius R.E.S. | quare Vd.v. quar G. qua r.
 3 an non (*vel paulo*) longius? (οὐ πόρρω *Theophr.*). | a dT Ven.
 et r. om. v. | lumine R.E. 5 igne VdT. | comparatum (conp- V)
 ll. cfr. XI 22. paratum v. (mandunt in bryo paratum coni. S
 e *Theophr.*). | cetum G.R. 6 arachidna B. -chnide VRE². -ncde
 E¹. anachnide G. -cnide d. 7 aracos dv. -chos r. aracoides B.
 9 habeant VR. 10 chondrylla B. candryala (-rialia E)
 ll. Brot. (cfr. index). condriala v. | hypochœris B. hypocaris ll.
 hippocratis v. | caucalis B. caucaris ll. v. 10. 11 enthryscum
D cum J coll. XXII 81 et *Theophr.* entriscum G. anthriscum
 dREB. antr- V. 11 scandix dv. -drix V. -dryx R. scam-
 dryx E. sandix G. | come S cum B e *Theophr.* et coll. XXVII
 142. om. ll. v. (G. D). | tragopagon VGRE. 13 ab om. RE
 v. a. S. | aphace B. apace VGdT (an recte?). -cae v. apache r. |
 achynops Salm. prol. ad hylen p. 3 e *Theophr.* VII 11, 2 et coll.
 § 101. achynopos V. acynopos GdT index. acyno r. acinos v.
 cynops J cum B e *Theophr.* VII 7, 3. an ac cynops? 14 at
 e REv. adeo r. | apace ll. 17 multa RE. 18 necun VGd.
 cnicon v. a. S. 19 gratum VG.

silvestris et mitior. silvestrium duae species. una mitiori similis, caule tamen rigido; itaque et colu antiquae utebantur exili, quare quidam atractylida vocant. semen eius candidum et grande, amarum. altera hirsutior, torosiore caule et qui paene humi serpat, minuto semine. aculeatarum generis haec est, quoniam distinguenda sunt et genera.

91 (54) Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam sine spinis. spinosarum multae species. in totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habent. quaedam spinosa foliata sunt, ut carduus, erynge, glycyrrhiza, urtica; his enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus et anonis. quaedam in folio non habent et in caule habent, ut pheos, quod aliqui stoeben appellavere. hippophaes spinis geniculatum. tribulo proprietas, quod et fructum spinosum habet.

92 (55) Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. plures eius differentiae: sil-

§ 91: Th. H. VI 1, 2. 3. 4, 1. 1, 3. (I 10, 6). 4, 1. 5, 1. 1, 3. 5, 2. Diosc. IV 160. — § 92: Diosc. IV 92.

1 satiuae (*pro* mitior) *v. a. S.* | mitiori *codd. Salm. U* 463. mitior est *Vv. -ore r. S.* 2 similis *U* 463. -li *ll. v. a. D.* antiquae mulieres *B.* 3 exili *ego. ex illis ll. G. exilis v.* | quidem *R E v. a. B.* | atractylida *B. (-ctillida v.). atraylide V G d. atrailide r.* 4 torsiore *Vd.* 6 et *om. V G.* 9. 10 spinae sunt *coni. S.* 10 folium *d R E v. florum r. -rem T.* | habet *R E v. a. S.* (*asparagus scorpio pro una herba accipi voluit B.*) 11 hispinosa *V.* | candus *R.* | erynge *S cum B. -gion v. erunge ll. D.* glycyrrhiza *f H. -zon v. gliciriza R. glic- E. gelyzicyrici G¹.* gelycy- *G².* lycyricia *V.* licy- *d.* 12 inest *d R E v.* id est *r.* 13 spinam *v. -na R E Ven. -nia d. hispaniam G. -nia V.* 14 non *om. d R E v. a. S.* | caule habent *ll. S. caule v.* 15 phleos *v. a. H.* | sthoen *V G.* stheon *d.* | hippophaes *G d R E G. cfr. index et Diosc. hippohae V. hippophyes B. hippophes v. an hippopheos e Theophr.?* cfr. XXII 29. 16 tribulo *Cagnat.* -uto *R E.* -utu *V G.* -uti *d T.* -uta *v. a. H.* 18. 19 nascitur *V Ven.* ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ⁹⁹⁹

vestris, quam et feminam vocant, mitiorque; et silvestri
quae dicitur canina acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis
foliis; quae vero etiam odorem fundit Herculanea vocatur.
semen omnibus copiosum, nigrum. mirum sine ullis spi- 93
5 narum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam et tactu
tantum levi pruritum pusulasque confestim adusto similes
existere. notum est [et] remedium olei. sed mordacitas
non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus
roborata. incipiens quidem ipsa nasci vere non ingrato,
10 multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni
morbos. silvestrium quoque radix omnem carnem tene-
riorem facit simul cocta. quae innoxia est, morsu carens,
lamium vocatur. de scorpione dicemus inter medicas. 22, 39

16. (56) Carduus et folia et caules spinosae lanuginis 94

15 habet, item acorna, leucacanthos, chalceos, cnecos, poly-
acanthos, onopyxos, helxine, scolymos. chamaeleon in foliis
non habet aculeos. est et illa differentia, quod quaedam
in his multicaulia ramosaque sunt, ut carduus, uno autem
caule nec ramosum cnecos. quaedam cacumine tantum
20 spinosa sunt, ut erynge. quaedam aestate florent, ut
tetralix et helxine. scolymos quoque sero floret et diu. 95

§ 94: Th. H. VI 1, 3. 4, 3. 4. — § 95: Th. H. VI 4, 6.

1 et om. RE v. a. H. | in siluestri VGdv. an in siluestri
genere? 2 cania RE v. a. Brot. 3 funditur VG. 6 leni
RG. sed cfr. XI 279. XXIII 110. 7 uncos ego posui. ei
dT.S. | oleo VG. an ei remedio oleum (sc. esse)? 8 herba
om. dT. 9 ignato G. ignoto d. grato E. fortasse ingrata ...
religiosa in cibo; cfr. § 90. XI 106. XXX 45. XIX 73. X 168.
an in delendum est? 12 que R. | noxia VG. 13 lamium
VGd B. aonymium r. aononium v. a. Bas. 14 caules dTfRH.
caulae E. (-le v). cautelae V. cauteile G. 15 acorna v.
acora V. accora d. macora G. machora RE². -chyora E¹. | chal-
ceos B. chald VGd. om. rv. | cnecos S cum P. enecos VG.
onecos d. om. rv. a. B. cnidos B. cnicos Turneb. G. 15. 16
polyacanthos om. RE v. a. B. 16 onopyxos B. -pygos REv.
conopygos r. | helxine v. helsine VGd. elsine r. ixine Theophr.
17 haberet VG. 18 multiscaulia VGd. 19 nec v. a. B.
ne VGRE. om. dT B. 20 erynge B. -gel d. -geli V. cyyngeli
G. eryncae r. | ut om. RE. 21 tetralix RB. -lem E. -lism G.
-lismi V. -lisim d. | helxine B. helsine Gd. -syne V. elixine r.

acorna *a cneco* colore tantum rufo distinguitur et pinguiore suco. idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset et nisi sanguineum sucum funderet, qua de causa phonos vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero matuscante semine nec ante autumnum, quamquam id de omnibus spinosis dici potest. verum omnia haec et semine et 96 radice nasci possunt. scolymus carduorum generis ab his distat, quod radix eius vescendo est decocta. mirum, quod sine intervallo tota aestate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. aculei arescente folio desinunt pungere. helxine rara visu est neque in omnibus terris, a radice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat contextum sua fronde. huius vertex summus lacrimam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam.

97 (57) Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suae proprietatis et ipse. in terra serpunt caules a radice emissi, lato folio et spinoso. caules vocant cactos, nec fastidiunt in cibis inveteratos quoque. unum autem caulem rectum habet, quem vocant pternica, eiusdem suavitatis, sed vetustatis inpatientem. semen ei lanuginis, quam pap-

§ 96: Th. H. VI 4, 7. 8. 9. (Plin. XII 72). — § 97: Th. H. VI 4, 10. 11.

(ixine coni. *B* e Theophr.). 1 acorna d*B.* acrona *rv.* | a cneco *ego* e Theophr. *om. ll. v.* 2 atractyllis **VRE**. -tillis **G.** | nisi *om. RE.* | esse **RE.** 5 nec — 6 semine *om. VG.* 5 quamquam *dv.* quam **RE.** 6 *an* ceterum (*pro uerum?*) 7 radici **VG.** 8 *an* decocta et cruda? *cfr. Theophr.* 10 aliud parturit *om. RE.* 11 helxine *v.* helsine (-lisi- **E**) *ll.* ixine *B* e Theophr. 12 a **VGdTJ.** e **ES.** est e **R.** est a **H.** est *v.* qua **Ev.** aqua **R.** satiua *rT.* 13 contactum **RE.** -ta *v. a. B.* sua fronde **VGdB.** sua floret *r.* suaue olet *v.* 14 mastichen **C.** *cfr. XII 72.* -icen **VGREv(D).** -iten *d.* 16 et cactos *B.* ectatos (-tus *d*) *ll. v.* 18 missi **VGdT.** | cactos *v.* cactus **RE.** cattus **VG.** cattis *d.* 19 inueteratos quoque *v.* -ratosque *ll.* excidisse condint muria *coni.* *P* e Theophr. *an* recentes inueteratosque? | unum autem **VG S.** autem unum *dT.* unum cautem *r.* unum *v.* 20 habet Schneider. habent *ll. v. a. S.* *ternica B.* tunica **RE.** tinica *r.* tenica *v.* 21 *an* spinosae *msae* lanuginis (*cfr. § 94. 101.*) vel in lanugine (*cfr. XIX 119?*)

pum vocant, quo detracto et cortice teneritas similis cerebro palmae est. vocant ascalian.

(58) Tribulus non nisi in palustribus nascitur. dura 98 res alibi, iuxta Nilum et Strymonem amnes recipitur in 5 cibos, inclinatus in vadum, folio *lato* atque effigie ulmi, pediculo longo. at in reliquo orbe genera *II*, uni cicer- culae folia, alteri aculeata. hic et serius floret magisque saepa obsidet villarum. semen ei rotundius, nigrum, in siliqua, alteri harenaceum. spinosorum etiamnum aliud 10 genus anonis. in ramis enim spinas habet adposito folio rutae simili, toto caule foliato in modum coronae. sequitur arata, frugibus inimica vivaxque praecipue.

(59) Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, 99 ut eius, quam coronopum vocant. e diverso stat anchusa 15 inficiendo ligno cerisque radicis aptae, stant e mitioribus anthemis et phyllanthes et anemone et aphace. caule foliato est crepis et lotos.

(60) Differentia foliorum et hic quae in arboribus, 100

§ 98: Diosc. IV 15. Th. H. IV 9, 1. VI 5, 3. 4. — § 99: Th. H. VII 8, 3. — § 100: Th. H. VII 9, 1. 2. 10, 3. (Plin. XIX 100). Th. H. VII 3, 1. 10, 3. 5.

2 ascaliari **VGdRE**. (σκαλίαν *Theophr.*). 3 tribolus **V¹R.** | dura **V².** dira *rv.* (σκληρός *Theophr.* et *Diosc.*). *an* durior est alibi? 4 recipitur *vet.* *Dal.* excip- *ll. v.* *cfr.* XXII 20. 86 et XXI 128. 5 cibos *vet.* *Dal.* *D.* cibus **VG.** cibis *rv.* | in- clinatos **VG.** | *lato* *ego* e *Theophr.* *om.* *ll. v.* | atque effigie (-giem **G**) **VGdT.** ad effigiem (effug- **R**) *rv.* *cfr.* § 23. 117 extr. XIX 67. XXII 60. 6 *ii* uni *ego.* uicini **V.** uni *r.* duo uni **B.** tria *v.* 7 folia *dv.* folio *r.* 9 harenaceum *v.* (-cium **D**). -aculum **R.** -atulum **VGd.** heraenaculum **E.** 10 anoninus **R.** ononis *v. a.* *Brot.* | rarinis **R.** rariis **E.** | spinis **RE.** 11 foliato *ll. TD.* -ata *fH.* -atum *v.* *an delendum est?* 12 arata (ra- rata **Gd.** arra **V²**) frugibus **VGdS.** a frugibus aratro *rv.* | uix quae **VGd.** 14 corononum **VR.** | e **G.** et *ll.* et ex *v.* | stat *S cum Gronovio.* stant *ll. G.* stans *v.* 15 radice *v. a.* *S.* | aptae stant e *S cum Gron.* apta est ante **VGdRE.** apta et e **dG.** apta est autem *v.* | mitior iis *v. a. G.* 16 phyllanthes **B.** -thos *ll. D.* -thus *v.* | aphace *v.* apace (-cae **E**) *ll.* 16. 17 foliato est et **dT** *v. a. S.* -atae est **E.** -atae **R.** *an* foliatae sunt? 17 apate (*pro* lotos) **B.** · 18 *an his?* | quae et in **RES.**

brevitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folii, amplitudine, iam vero angulis, incisuris, odore, flore. diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. 17. multis inter haec aeterna folia, sicut quibusdam arborum, in primisque heliotropio, adianto, polio.

101 (61) Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est *achynops*, *alopecuros*, *stelephuros*, — quam quidam or-
25, 80 tygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas —, *thryallis*. ex his alopecuros spicam: habet mollem et lanuginem densam, non dissimilem vul-
pium caudis, unde et nomen. proxima ei est et stele-
phuros, nisi quod illa particulatim floret. *cichorion* et similia circa terram folia habent; germinant ab radice post vergilias.

102 (62) Perdicium et aliae gentes quam Aegyptii edunt. nomen dedit avis id maxime eruens. crassas plurimasque habet radices. item ornithogale caule tenero, candido, semipedali, molli, tribus aut quattuor agnatis, radice bulbosa; coquitur in pulte.

§ 101: Th. H. VII 11, 2. 3. (Plin. XXI 88). — § 102: (cfr. Plin. XIX 99). Th. H. I 6, 11. Diosc. II 173.

1 angustiis dv. -stis *rD.* | folii *G.* foliis *ll.* (ipsis) foliorum *v.* 2 *an* aut amplitudine? | iam uero *om.* RE *v. a. D.*
4 *aphacae* *dv.* *apacae* *V.* -ce *G.* -che *r.* | *onochili* *H.* -chite
VRE. -chitae *G.* -ciche *B.* onechite *dT.* 6 *polio* *Gronov.*
pholia VdR. folia *r. del. v. a. H.* 8 *achynops* *Salm. D.* cfr.
§ 89. *stanypsa* *d.* -nipsa VG. -nypi *r.* *cynops* *B.* *stannios* *v.* |
stelephuros *B.* -phyros VG. -phiros *d.* -pyros *r.* 10 *thryallis*
B. *phryallis* VG. *phria-* *d.* *pria-* *r.* 12 *ei* et R *v. a. D.* | pro-
xime *V.* | *ei* est et *S.* et est et RE. est et rf. est *ei J.* est
ei et *v.* 12. 13 *stelephyrus* (-elle- *G*) VG. -pyrus RE.
14 germinant *C.* -antibus *ll.* *G.* -antia *J.* -antes *v.* 16 aliae
gentes RG. *aeliae* (*aeoliae* *v*) gentes Ev. *aeliaegenes* VG. eli-
genes *d.* helig- T. 18 *ornithogalae* E. -gala *J e* *Diosc. sed*
cfr. index. | tenero *dv.* temero VG. tenedo *r.* 19 *semipedali* *v.*
-datu VdE. -data R. sempadatu G. sesquipedali U 464 e *Diosc.*
19. 20 radice bulbosa in *ll. v.* legitur post semipedali;
transposui cum U 464 coll. *Diosc.* an vero post *ornithogale* po-
ndum (μετ' ἀρτου κυνοπτῶμενον)?

(63) Mirum loton herbam et aegilopa non nisi post 103 annum e semine suo nasci. mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim florent, ab ima sui parte incipient.

5 (64) Notabile et in lappa, quae adhaerescit, quod in 104 ipsa flos nascitur non evidens, sed intus occultus, et intra se germinat velut animalia, quae in se pariunt. circa Opuntem est herba etiam homini dulcis, mirumque e folio eius radicem fieri ac sic eam nasci.

10 (65) Iasine unum folium habet, sed ita implicatum, 105 ut plura videantur. chondrylla amara est et acris in radice suci. amara et aphace et quae picris nominatur, et ipsa toto anno florens; nomen ei amaritudo inposuit.

15 (66) Notabilis et scillae crocique natura, quod, cum 106 omnes herbae folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in his caulis prior intellegitur quam folium. et in croco quidem flos inpellitur caule, in scilla vero caulis exit, deinde ex eo flos emergit, eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens. 18, 244

20 (67) Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, 107 hoc est gladioli, radicem. dulcis ea est et quae decocta panem etiam gratiorem faciat ponderosioremque simul

§ 103: Th. H. VII 13, 5. 14, 2. — § 104: Th. H. VII 14, 3. I 7, 3. — § 105: Th. H. I 13, 2. VII 11, 4. (cfr. XXII 91). — § 106: Th. H. VII 13, 5. 6. — § 107: Th. H. VII 12, 3.

1 mirum — 2 nasci *om.* Gd. 1 lothon VR. | aegilopa v. -lonpan VR. aegylonpan E. 3 flore VGE v. a. G. et H. sed cfr. index. 5 quod VGES. quoniam rv. 6 nonne uidens V.

7 se germinat v. cfr. XVI 94. seminat VGREH. -ina dT. se semen dat Salm. | circa om. dT. 8 opontem Vd. om. T. | est S. si ll. Opuntia est v (cfr. index). | mirum VGE. 9 sic eam VGdVerc. sim eam r. semina Ven. 10 iasine Salm. Lasine VGDv. L.asine r. iasione B (*T in indice*) e Theophr.

11 chondrylla B. achendrylla RE. -ylla Vd. achemd- G. cindrilla v. 12 apate GRE. apate cons. B. | pigris d. 15 emitunt R. 16 proprietor VGRE. 18 inde d. 20 cypri V. cypri RE. 22 an spongiosioremque? (γλυκὺν καὶ ἀσινὴ Theophr., et cfr. XXII 56. XVIII 76. 105).

subacta. non dissimilis est et quae thesum vocatur,
gustu aspera.

108 (68) Ceterae eiusdem generis folio differunt: asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. asphodelus manditur et semine tosto et bulbo, set hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito, praeterea tuso cum ficis, praecipua voluptate, ut videtur Hesiodo. tradunt et ante portas villarum satum remedio esse contra veneficiorum noxiam.

109 asphodeli mentionem et Homerus fecit. radix eius napis modicis similis est, neque alia numerosior LXXX simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus et fere Graeci princepsque Pythagoras caulem eius cubitalem et saepe duum cubitorum, foliis porri silvestris, anthericum vocare, radicem vero, id est bulbos, asphodelum. nostri illud albucum vocant et asphodelum hastulam regiam, caulis acinosi, ac duo genera faciunt. albuco scapus cubitalis, amplius, purus levisque, de quo Mago praecipit exitu mensis Marti et initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum findendosque scapos: et quarto die in solem proferendos, ita siccati manipulos 111 faciendos. idem oiston adicit a Graecis vocari, quam inter ulvas sagittam appellamus. hanc ab idibus Maiis usque in finem Octobris mensis decorticari atque leni sole

§ 108: Th. H. VII 13, 1. 3. 4. Hesiod. ἔργα κ. ἡμ. 41. —
§ 109: Homerus λ 538. ω 13. Th. H. VII 13, 2. Diosc. II 199.

1 est et dv. et est r. ei est D. 3 cetera Vd.
3. 4 aspodelus R. 5 nomine VGE. | aspodelus R. 5. 6 et
semine GREv. eo sem- r. 6 toto Dal. | toto V. 7 tosto
(pro tuso) d. 8 tradunt ut et RE. -ditur et v. a. S.
9 ueneficorum noxam dT v. a. G. 10 natis RE. 15 nostri
— 16 asphodelum om. R. 16 uocant om. d. | hastulam v. cfr.
index et Scribon. Larg. 254. assulam VdD. -lum G. asylam E¹.
assy- r. 17. 18 cubitalis Tv. -ali r. 18 amplius d v. a. C.
leuisque VGdT. leuis rv. 19 cum Vv. om. r. 21 et om.
VG. 22 oiston Osc. Weise in Fleckeis. ann. 1881 p. 512.
vistana V²RED. -nam v. tustana r. | adicit ego. dicit ll. v.
3 maiis dS. maii Vv. maius G. magis r. 24 usque VGdv.
18 R. quae E.

siccari iubet; idem et gladiolum alterum, quem cypiron vocant, et ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem tertioque die in sole siccari, donec candidus fiat, cotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

18. (69) Similia praecipit et de iunco, quem maris- 112 cum appellant, ad texendas tegetes et ipsum Iunio mense eximi ad Iulum medium praecipiens, cetera de siccando eadem, quae de ulva suo loco diximus. alterum genus 111 iuncorum facit, quod marinum et a Graecis oxyschoenon vocari invenio. tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem et oxyn Graeci vocant; reliqua feminini, ferentis semen nigrum: quem melancranum appellant, crassior hic 113 et fruticosior, magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschoenus. ex his melancranis sine aliis generibus nascitur, oxys autem et holoschoenus eodem caespite. utilissimus ad vitilia holoschoenus, quia mollis et carnosus est; fert fructum ovorum cohaerentium modo. nascitur autem et is, quem marem appellavimus, ex semetipso, cacumine in terram defixo, melancranis autem suo semine. alioqui 114 omnium radices omnibus annis intermoriuntur. usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso ventre inpleant paene unciarum latitudinem, in Aegypto vero cubitorum longitudinem non aliis utiliorem.

§§ 112. 113: Th. H. IV 12, 1. 2. 3. Diosc. IV 52.

1 quam d. | cypiran V¹d. 2 tosto d. om. v. a. G.
 3 die in REv. dein r. | secari V. 4 fit dT. 7 appellat
 dH. 11 acuti dv. acute VRE. -tae G. 12 oxyn dv. oxī
 G. oxim V. onxyn RE². onxym E¹. oxym S. 13 dist. ego. |
 melancranum v e Theophr. melacrantam VG. -cratam d. -cran-
 tan E. -cranran R. | appellant GdfeS. uocant rv. 14 ma-
 gis RS. 14. 15 holischoenus R. holoscenus d. oloschoenus
 V². olyscoenus V¹. 15 melanchnranis G. melacranis RE. |
 siue VGE. 16. 17 utilissimum d. 18. 19 et autem et VG.
 autem v. a. S. 19 hiis R. 22 uitilium nexus v. a. G. | ele-
 gantiam dG. -ium rv. 25 cubitorum ego. cimbrorum Vd.
 umbro- G. cribrorum rv. cymbiorum J. | longitudine J. | alias
 v. a. Brot. | uiliorem E. utiliore J.

115 quidam etiamnum unum genus faciunt iunci trianguli — cyperon vocant —, multi vero non discernunt a cypri vicinitate nominis. nos distinguemus utrumque.

107 Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo et postea in Phoenice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior. Phoenicio exiguum spirans, nullus Aegyptio, nam et ibi 116 nascitur. discutit duritias corporum; iam remedia enim dicemus, quoniam et florum odorumque generi est magnus usus in medicina. quod ad cypiron attinet, Apollo de rum quidem sequar, qui negat bibendum, quamquam professus efficacissimum esse adversus calculos. os eo foveat feminis quidem abortus facere non dubitat; mirumque tradit barbaros suffitum huius herbae excipientes ore lie nes consumere et non egredi domibus nisi ab hoc sufficiunt vegetiores enim firmioresque sic etiam in die fieri; inter triginum et alarum vitiis perfrictionibusque cum oleo il litum non dubie mederi.

117 (70) Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, 115 iuxta terram candidus, cacumine niger pinguisque. folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae semen est. radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. laus cyperi prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novis

§§ 115. 116: Diosc. IV 20. Scribon. 82. — §§ 117. 118
Diosc. I 4.

3 uicinitatem VGR. an ob uicinitatem? 4 cyperus V.
5 cretae d. | in RG. om. rv. 6 nardio d. 8 enim remedia d v. a. S. 9 dicimus VG. | quoniam et Vv. et quoniam r. | magnus om. d T. 10 cyperon BC. 11 an equidem? | sequimur v. a. G. | negat ego. negabat (ortum ex negotiis) ll. v. 12 calculos (cauc- R) os ll. H. -ulosos v. -ulosos hos D. | eos fouet RE. eo mouet D. an calculos et potu possunt etiam alia conici, ut uuluas eo foveat; sed dubia omnium
15 domibus ll. v. die omni H. | ab d Rv. ad r. | suffito V.
16 in die VG. in dies d TH. om. rv. in diem S. 21 quoniam raceis d. 21. 22 inter est quae RE. 24 rhodia R. | tenuis R. | theraeo VT Salm. thereon Gd. thechreon E. thaechreum R. Thracio v. a. H.

sima Aegyptio. qui et confudit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. sed cypiros *radice* durissima vixque spirans, *cyperis* odor et ipsis nardum imitans. est et per se Indica herba, quae cypira vocatur, zingiberis effigie; 5 commanducata croci vim reddit. cypero vis in medicina 118 psilotri. inlinitur pterygiis ulceribusque genitalium et quae in umore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. radix adversus serpentium ictus et scorpionum praesentis remedii est. vulvas aperit pota; largiori tanta vis, ut et expellat eas. urinam ciet et calculos, ob id utilissima hydropicis. inlinitur et ulceribus, quae serpunt, sed his praecipua, quae in stomacho sunt, e vino vel aceto inlita.

(71) Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad 119 tertias tussi medetur. semen tostum et in aqua potum sistit alvum et feminarum menses. capit dolores facit. qui vocatur holoschoenus quae proxima sunt radici, commanducantur adversus araneorum morsus. inventio etiamnum unum iunci genus quod Euripicen vocant; huius semine somnum alluci, set modum servandum, ne sopor fiat.

(72) Obiter et odorati iunci medicinae dicentur, quo- 120

§ 119: Diosc. IV 52.

1 qui *ego*. que **V G R E**. quod d(?)*G*. quae *v*. | confundit **R E v**. 2 cyperos **R**. | cyperos **V d R B**. | radice *ego*. *om*. *ll*. *v*.
 3 *cyperis ego*. ceteris *ll*. *v*. 4 *ginziberis V*. *ingiberis R*.
ging- *v. a. Dal.* 5 *cypirae dT*. 6 *illinitur V d v. a. S*. in-
 uenitur **R E**. | *ftyrgis R*. 7 in numero **V G**. 8 *serpentes*
d T. | *ictus V G f v*. cuius **R E**. *om*. *d T*. | *scorpionum ictus d T*. |
praesentis G d T S. -enti *r H*. -ertim *v*. | *remedii T E*. -di **G R S**.
 -dio *rv*. 9 tota *d*. | *ut et d T*. *ut V G G*. *om*. *rv*. | *expellit*
v. a. G. 10 *caculos R*. 11 *praecipue G*. 15 *sistit d v*.
sistit V G. *sistit et in r*. *sistit et S*. | *an menses, sed?* *cfr*.
Diosc. 16 qui *d T H*. *om*. *r S*. at qui *v*. at eius qui *coni*. *Dal*.
sed qui uocatur holoschoenus videtur ad initium § 119 post
iunci pertinere; *cfr. index et Diosc. an vero glossema est ex*
§ 113? | *lac. ego indicavi coll. Diosc.; exciderunt folia eius (eius*
quae v. a. S). 16. 17 *radici d T*. -icis *rv*. 18 *Euripicen B e*
Diosc. tripicen d. trepicen V G E. -cem **R**. *tropicen v*. 19 *al-*
luci et d. alios et R. dlio set E. | *in odum R*. | *serunt dum R E*.
 21 *obiter P. obit G. ob id r v. a. S*.

12, 104 niam et in Syria Coele, ut suo loco rettulimus, nascitur. laudatissimus ex Nabataea cognomine teuchitis, proximus Babylonius, pessimus ex Africa ac sine odore. est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam; sincerus in confricando odorem rosae emitit rubentibus fragmentis. discutit inflationes, ob id stomacho utilis bilemque reicientibus. singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. ad muliebres usus decoquitur. opis-
thotonicis cum resina arida inponitur excalfactoria vi.

121 (73) Rosa adstringit, refrigerat. usus eius dividitur in folia et flores, capita. foliorum partes, quae sunt candiae, unguis vocantur. in flore aliud est semen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calix. folium siccatur aut tribus modis exprimitur: per se, cum unguis non detrahuntur — ibi enim umoris plurimum —, aut cum detractis unguibus reliqua pars aut oleo aut vino mace-
122 ratur in sole vasis vitreis. quidam et salem admiscent, nonnulli et anchusam aut aspalathum aut iuncum odoratum, quia talis maxime prodest vulvae ac dysintericis. exprimuntur eadem folia detractis unguibus trita per lin-
teum spissum in aereum vas, lenique igni sucus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. ad haec eligi oportet odora-
123 tissima quaeque folia. 19. vinum quomodo fieret e rosa,
14, 106 diximus inter genera vini. usus suci ad aures, oris

§ 120: Diosc. I 16. — §§ 121—124: Diosc. I 130.

1 lac. ego indicavi; exciderunt remediis locum obtinet. in (Syria); cfr. XII 104. dicentur, qui in India et in Syria coni. S. unguentis nascitur coni. J. plura transponi voluit U 465.

2 teuchitis C. -tes G. theucitis V G d v. teucitis E. teuticis R.

4 uirosae D cum U 465. sed cfr. nov. luc. p. 19 n. 6. XIII 113. XXIII 106. XXVII 28. 6. 7 ibidemque RE. 7 sedat d v. sed et r. 8 mulieres G R E. -rum d. 9. 10 uirosa S. ut rosa V G f. ute rosa E. utros R. rosa d T Brot. ute-ros v. et rosa uteros B. et rosa H. 10 abstringit R.

11 capitata G. et capita H. sed cfr. Müller de stilo p. 69. dist. H. | partesque v. a. H. | sunt om. RE v. a. H. 17 sa-

"Tv. sale G R E. sal d. 18 et anchusam nonnulli R v. 22 mullis R E. 24 suci om. d T.

ulcera, gingivas, tonsillas gargarizati, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores — in febri per se vel cum aceto —, somnos, nausias. folia uruntur in calliblepharum, et siccis femina adsperguntur. epiphoras quoque arida 5 leniunt. flos somnum facit, inhibet flunctiones mulierum, maxime albas, in posca potus et sanguinis excreationes, stomachi quoque dolores, quantum . . . in vini cyathis tribus. seminis optimum crocinum nec anniculo vetustius 124 et in umbra siccatum; nigrum inutile. dentium dolori in-10 linitur, urinam ciet, stomacho inponitur, item igni sacro non veteri. naribus subductum caput purgat. capita pota ventrem et sanguinem sistunt. unguis rosae epiphoris salubres sunt; ulcera enim oculorum rosa sordescunt, prae-terquam initiis epiphorae ita, ut arida cum pane inponatur. 15 folia quidem intus stomachi rosionibus et [intus] ventris 125 aut intestinorum utilissima et praecordiis, vel inlita. cibo quoque lapathi modo coniduntur. cavendus in his situs celeriter insidens. et aridis aut expressis aliquis usus. diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos ita, ut a bali-20 neis inarescant corpori, dein frigida abluantur. silvestris pilulae cum adipe ursino alopecias emendant.

(74) Lilii radices multis modis florem suum nobilitant, 126

§ 125: Diosc. I 131. — §§ 126. 127: Diosc. III 106. (Celsus VI 18, 6).

1 gargarizati *P.* -tis *ll.* -tus *v. a. S.* 2 et 3 *dist. J.*
 2 febre *V v. a. S.* | per se *om. S.* 3 somnus *V.* | utuntur **R E**
v. a. B. 4 femina *v.* -ne d. phemina (phaem- **R**)*r.* 5 le-
 niunt **Vd v.** liniunt **G T.** ueniunt **R E.** 5 mulierum — 6 ex-
 creationes *om. R.* 7 quantum *d R E v.* tantum *r f.* cyathus
D (*saltem* cyatho). | *lac.* *indicavit S supplens* duobus digitis
 capiant (cfr. XX 242). *possit etiam cogitari* quattuor drach-
 mis (§ 175) *vel* quattuor obolorum pondere (§ 157. 160. 169). *an-*
leuantur vel haustus (cfr. XXII 51)? 8 semen his *d (?) v. a.*
D. 9 siccatur **R E** *v. a. S.* 10 ciet *v.* ciet **V² R E.** ciunt *r.*
 11 subditum *B.* 13 sunt *om. Vd H.* | *rosa se rosa R.*
 14 auida **R.** 15 intus *ll. S.* uitiis *v.* *an infusa vel* in-
 fusione? | *uncos ego posui.* uitiis *v.* | *uentri VG.* 21 pilulae
om. d v. a. H. | *alopetas R.* | *emendant Vf H.* -dat *rv.* 22 no-
 bilitate **R.** -auere *v. a. S.*

contra serpentium ictus ex vino potae et contra fungorum venena. propter clavos pedum in vino decoquuntur triduoque non solvuntur. cum adipe aut oleo decoctae pilos quoque adustis reddunt. e mulso potae inutilem sanguinem cum alvo trahunt, lienique et ruptis, vulsis prosunt et mensibus seminarum, in vino vero decoctae 127 inpositaeque cum melle nervis praecisis. medentur contra lichenas et lepras, et furfures in facie emendant, erugant corpora, cutem. folia in aceto cocta vulneribus inponuntur, si testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. semen inlinitur igni sacro, flos et folia ulcerum vetustati, sucus qui flore expressus est — ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium — ad emolliendas vulvas sudoresque faciendos et suppurationes concoquendas.

128 (75) Narcissi duo genera in usum medici recipiunt, purpureo flore et alterum herbaceum, hunc stomacho inutilem et ideo vomitorium alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem et a narce narcissum dictum, non a fabuloso puero. utriusque radix mulsei saporis est. 129 ambustis prodest exiguo e melle, sic et vulneribus et luxatis; panis vero cum melle et aerina farina, sic et in-

§§ 128. 129: Diosc. IV 158. (cfr. Th. H. VI 6, 9). Diosc. I 63 extr.

2 decoquuntur VRv. decoc- GE. coqu- T. coquitur d.
 3 triduo quoque d. | adipe anserino d¹T. 4 adustus V¹.
 -stos dT. 5 ruptis uulsi Rv. rupsis uulsi E. uulsi (ulsi V¹G. uulsi V²) ruptis r. 8 dist. J. | furfures (om. et) dT.
 9 cutem ego. cum ll. S. del. v. an in corpore cutem? | folio G. polio (coctae) Gronov. polio folia S. at cfr. Diosc. | an condita? cfr. Diosc. 10 si testium ll. fv(S). epiphoris testium B. (sed φλεγμονάς Diosc.). caestuum Gronov. | melius VGdTH. mellis r. in melle v. fortasse (set testium) tumori-
 bus. 12 qui dv. que r. | dist. J. 13 molliendas d.
 14 coquendas Rv. a. H. 15 usum GfS. usu VdTEv. uisu R.
 16 herbaceo vet. Dal. croceo Schneider e Diosc. fortasse plura exciderunt, ut herbaceum de odore dictum sit. 17. 18
 inamicum VGE. 19 utriusque VGdEv. uerius R. | radice diximus ei R. radix ut diximus mulsei v. a. B. 20 exiguo
 S. -gue R. -guo r. cum exiguo v. 21 aerina ego cum B
 nea) e Diosc. cfr. XXII 125. auenae ll. v.

fixa corpori extrahit. in polenta tritus oleoque contusis medetur et lapide percussis. purgat vulnera permixtus farinae, nigras vitiliges emaculat. ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calsacienda quae 5 alserint, auribus utilissimum, sed et capitis dolores facit.

(76) Violae silvestres et sativae. purpureae refrigerant. 130 contra inflammations inlinuntur stomacho, ardenti inponuntur et capiti in fronte, oculorum privatim epiphoris et sede procidente volvave et contra suppurations. crapulam 10 et gravedines capitis inpositis coronis olfactuque discutiunt, anginas ex aqua potae. id, quod purpureum est ex his, comitalibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. semen violae scorpionibus adversatur. contra flos albae 131 suppurata aperit, ipsa discutit. et alba autem et lutea 15 extenuat menses, urinam ciet. minor vis est recentibus, ideoque aridis post annum utendum. lutea dimidio cyatho in aquae tribus menses trahit. radices eius cum aceto inlitae sedant lienem, item podagram, oculorum autem inflammations cum murra et croco. folia cum melle purgant capitis ulcera, cum cerato rimas sedis et quae in umidis sunt, ex aceto vero collectiones sanant.

(77) Baccar in medicinae usu aliqui ex nostris per- 132 pressam vocant. auxiliatur contra serpentes, capitis dolores fervoresque, item epiphoras. inponitur mammis tumen- 25 tibus a partu et aegilopiis incipientibus ignibusque sacris. odor somnum gignit. radicem decoctam bibere spasticis,

§ 130: Diosc. IV 120. — § 131: Diosc. III 128. Pl. iun. p. 57, 2. — §§ 132. 133: (cfr. § 30 et Diosc. I 9). Diosc. III 44.

4 ad REv. eadam V. eadem G. ad easdem dT. | molliendas Gd. | et calefacienda dT. 5 utilissima RE. | et om. R v. a. H. 7 stomacho ardenti inponuntur om. V¹d. | dist. ego. cfr. § 132. XX 17. 8 priuatim om. V¹d T. 11 est om. Vd H. 15 extenuat Gd S. -ant rv. | urinam om. RE. | ciet RE S. et r. ciet v. | uisa RE. | est om. d T. 17 aquae v. aqua ll. 18 sedeant R. 21 mero VGd. 22 bacchar d Dal. 22. 23 perpensam RE v. a. H. 24 mammis Tv. in mammis r D. 25 incipientibusque v. a. B. | ignibus d v. a. B. et ignibus B.

133 eversis, convulsis, suspiriosis salutare est *et* in tussi veterem
rami eius tres quattuorve decocuntur ad tertias partes;
haec potio mulieres ex abortu purgat. laterum punctiones
tollit et vesicae calculos. tunditur *et* utiliter in diapasmata
vestibus odoris gratia inseritur. combretum, quod simile
so ei diximus, tritum cum axungia vulnera mire sanat.

134 (78) Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur
uncia sumpta in hemina mulsi mixti. alvum purgat elle-
bori modo, hydropicis prodest et praecordiis vulvisque ac
morbo regio. in mustum si addatur, facit vinum urinis
ciendis. effoditur cum folia mittit, siccatur et conditur.
in umbra situm celerrime sentit.

135 20. (79) Et quoniam quidam, ut diximus, nardum
₂₉ rusticum nominavere radicem baccaris, contexemus et Gal-
lici nardi remedia, in hunc locum dilata in peregrinis arbo-
12, 45 ribus. ergo adversus serpentes duabus drachmis in vino
succurrit, inflationibus coli vel ex aqua vel ex vino, item
iocineris et renium suffusisque felle et hydropicis, per se
vel cum absinthio. sistit purgationum mulierum impetus.

136 (80) Eius vero, quod phun eodem loco appellavimus,
radix datur potui trita vel decocta ad strangulatus vel
pectoris dolores vel laterum quoque. menses ciet. bibitur
cum vino.

§ 134: Diosc. I 9. — § 135: Diosc. I 7 extr. — § 136: Diosc.
I 10.

1 est et *ego* e *Diosc.* est *ll. v. dist. ego*. 2 rami **V G d T i J.**
radicem **R.** -ices **E v.** 4 et *om. RE.* | calculos **d v.** calculos
tollit **r.** | tunditur **V G RE.** tond- **d v.** cond- **C.** | et utiliter in
diapasmata *ego*. (*χρησιμεύει* *Diosc.*; utiliter ad *Salm.*) cum dili-
gentia paemata (pem- **d**) **V G d.** cum diapasmata **r.** cum dia-
pasmine **v.** et in diapasmata **H.** cum lilio in diap- **J.** 7 an-
serum **V G d.** 8 uncia **d v.** ungia **V¹.** ungas **G.** axungia **r.**

11 emittit **R v.** *an* amittit? | et conditur **E J.** et foditur
R V². effod- **V¹ G d².** effund- **d¹.** del. **v.** 12 umbris **R.** | *dist. ego*
coll. XII 47. 15 dilata **d v.** delata **RE.** deluta **r.** 17 in-
flammationibus **R C.** | colli **d.** 18 renum **V R v. a. S.** | felle
om. RE. | *dist. ego coll. Diosc.* 19 muliebrum **V¹.** -brium **f.**

20 phym **d.** phu **C.** 21 strangulatus **d (?) Gronov.** strangu-
is (string- **G.** strag- **E**) **r.** -lationes **v. a. H.** *an* strangurias?
nenses quoque **v. a. S.** | *an* contra uenena bibitur? *cfr. Diosc.*

(81) Crocum melle non solvitur nulloque dulci, facil- 137
lime autem vino aut aqua. utilissimum in medicina, ad-
servatur cornea pyxide. discutit inflammationes omnes
quidem, sed oculorum maxime ex ovo; item vulvarum quo-
5 que strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris et re-
nium, iocinerum, pulmonum vesicarumque, peculiariter
inflammationi earum vehementer utile, item tussi et pleu-
riticis. tollit et pruritus, urinas ciet. qui crocum prius 138
biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistant. coro-
10 nae quoque ex eo mulcent ebrietatem. somnum facit,
caput leniter movet, venerem stimulat. flos eius igni sacro
inlinitur cum creta Cimolia. ipsum plurumis medicamini-
bus miscetur, collyrio uni etiam nomen dedit. (82) faex 139
quoque expressi unguento crocino, quod crocomagma appel-
15 lant, habet suas utilitates contra suffusiones oculorum, uri-
nas. magis excalfacit quam crocum ipsum. optimum quod
gustatu salivam dentesque maxime inficit.

(83) Iris rufa melior quam candida. infantibus eam 140
circumligari salutare est, dentientibus praecipue et tussien-
20 tibus taeniarumve vitio laborantibus instillari. ceteri effec-
tus eius non multum a melle differunt. ulcera purgat
capitis, praecipue suppurationes veteres. alvum solvit dua-
bus drachmis cum melle, tussim, tormina, inflationes pota-
lienes ex aceto. contra serpentium et araneorum morsus 141
25 ex posca valet; contra scorpiones duarum drachmarum
pondere in pane vel aqua sumitur; contra canum morsus
ex oleo inponitur et contra perfrictiones. sic et nervorum

§§ 137. 138: Diosc. I 25. — § 139: Celsus VI 6, 36. Diosc.
I 26. — §§ 140. 141: (cfr. § 41). Diosc. I 1.

1 nos d. 4 item *ego*. in *ll. S.* illitum *C.* -tus *v.* intus
J. (*an* ex ouo, potu?) 7. 8 pleureticis *Vd v. a. G.* 9 bibe-
runt *R.S.* | sentiunt *R.S.* 13 uini *R.E.* | faex *VdT H.* fex *Gf.*
ex *r.* ex *eo v.* 14 expressit *d.* -sso *v. a. H.* | crocomagma
V²B. -gna *V¹d.* -gno *r.* -migma *v.* 15. 16 *an* urinae tor-
mina vel angustias? cfr. § 160. 17 maxime *R.E.D.* magis
rTJ. del. v. 19 dentibus *VTf.* | praecipua *R.E v. a. G.* (est
pro et v.) 20 taeniarumue uitio laborantibus *om.* *VdT.*
26 canis *d.* cfr. § 150.

doloribus, lumbis vero et coxendicibus cum resina inlinatur. vis ei concalfactoria. naribus subducta sternumenta 142 movet caputque purgat. dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis inlinitur. crapulas quoque et orthopnoeas discutit. vomitiones ciet duobus obolis sumpta. ossa fracta extrahit inposita cum melle. ad paronychia farina eius utuntur, in vino ad clavos et verrucas, triduoque nos solvit. halitus oris commanducata abolet alarumque vicia. suco duritias omnes emollit, somnum conciliat, sed genituram consumit. sedis rimas et condylomata omniaque in corpore excrescentia sanat. sunt qui silvestrem 143 xyrim vocent. strumas haec vel panos vel inguina discutit. praecipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur colligentesque dicant, cuius hominis vitiique causa eximant. 144 scelus herbariorum aperietur et in hac mentione: partem eius servant et quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis, et si parum mercedis tulisse se arbitrantur rursusque opus quaerunt, partem eam, quam servavere, eodem loco infodiunt, credo, ut vicia, quae sanaverint, faciant rebellare. saliunciae radix in vino decocta sistit vomitiones, conborat stomachum.

145 (84) Polio Musaeus et Hesiodus perungui iubent dignationis gloriaeque avidos, polium tractari....coli, polium contra venena haberí, contra serpentes substerni, uri, in

§§ 142. 143: Diosc. I 1. IV 22. Th. H. IX 8, 7. — § 145: Th. H. IX 19, 2. (cfr. § 44). Diosc. III 114.

2 sternumenta Vd v. a. S. 5 facta VG. 7 utuntur REv. utuntur teruntur rTf. an utuntur, terunt? | et GdTRES. uel Vv. 8 soluitur v. soluit ll. an soluunt? (cfr. XXII 61).
 8. 9 an uitia inlita? 12 syrin RE. sirim v. a. B. irin C. | uel panos dREv. panos r. 13 manu om. T. | usus ut G. eruatur TG. seruatur (seruetur V²v)r. 14 uitiique Se Murbac. utique ll. v. 15 aperietur GdTfH. -itur r. | et om. dRE v. a. D. | partes VGdf. 17 arbitrabantur R. an arbitrentur et quaerant? 18 eidem VGd. 22 polio v. pollio ll. 23 polium dTfv. pollum r. | lac. ego indicavi; exciderunt fortasse contra uitia (vel tormenta). tractare colere v. a. H. 24 contra uenena haberí om. R v. a. S. | substerni uri dTH. -nituri RE. -ni et uri V. -nit turi G. -nitur v. | post uri hapotari dT. portari VG S. portari (portam R) medici RE D.

vino decoqui recens vel aridum inlinique vel potari. medici splenicis propinant ex aceto, morbo regio in vino, et hydropicis incipientibus in vino decoctum; vulneribus quoque sic inlinunt. secundas mulierum partusque emortuos 146 pellit, item dolores corporis. vesicas inanit, epiphoris inlinitur. nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexipharmacum vocant. stomacho tamen inutile esse caputque eo inpleri et abortum fieri puto. aliqui negant et 147 religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones cavendumque, ne terram attingat. hi et folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt et lanatiore canitie. cum ruta silvestri et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare dicitur, et non secus atque cytinus adstringit et cohibet vulnera prohibetque serpere.

(85) Holochrysos medetur stranguria in vino, et oculorum epiphoris inlitu, cum faece vero vini cremata et polenta lichenas emendat. chrysocomes radix calfacit et adstringit. datur potui ad iocinerum vitia, item pulmonum, vulvae dolores in aqua mulsa decocta. ciet menstrua et, si cruda detur, hydropicorum aquam.

(86) Melissophyllo sive melittaena si perunguantur alvi, 149 non fugient apes; nullo enim magis flore gaudent. scopis

§ 146: Diosc. III 114. — § 148: Diosc. IV 55. — §§ 149.
150: Diosc. III 108.

potari medici *Brot.* uel portatur (portari *H*) medici *v.* 1 de quo qui *V.* decoquunt *v. a. H.* | inlinuntque *v. a. H.* | uel del. *H.* 1. 2 potari medici *huc transposui. om. ll. v.* medici *S.* 2 spleneticis *Vd v. a. H.* 4 emortuos *v.* et mort- *VE.* mort- *r.* 5 repellit *E v. a. H.* sep- *R.* | inanit *dv.* inani et *RE.* inant *G.* aniant et *V¹.* an et *V².* 8 puto *VG D.* poto *rv.* | *dist. D.* | et *VGdTfS.* ad *rv.* 9. 10 alligandum *VTf.* 11 attingat *v.* -gant *ll. D.* | simili *RE.* 12 lanatiora *d.* 12. 13 et si *VG Rv.* ad si *E.* si *dT.* 13. 14 et non *G.* ut non *ll.* at non *v.* 14 atque *dv.* aque *R.* aquae *GE.* aqua *V.* | cytinus *B.* cfr. *XXIII 111.* cyanus *ll. S.* cyamus *v.* 16 in uino pota *v. a. S.* 17 inlitu *ego.* -tū *d.* -tum *VG.* -tus *rD.* -ta *v.* 18 emendant *VG.* 20 ciet *VG* *dv.* e *r.* 22 melittaena *dfH.* -itenia *VG v.* -itiae *R.* -itide *G.* malitiaena *E.* 23 effugient *d.* fugiunt *E¹.* fugiant *R.* |

eius examina facillime continentur. idem praesentissimum est contra ictus earum vesparumque et similium, sicut araneorum, item scorpionum, item contra volvarum stru¹⁵⁰ gulationes addito nitro, contra tormina e vino. folia eius strumis inlinuntur et sedis vitiis cum sale. decoctae sa^c cus feminas purgat et inflammationes discutit et ulceras sanat. articularios morbos sedat canisque morsus. prae^{est} est dysintericis veteribus et coeliacis, orthopnoicis, lies bus, ulceribus thoracis. caligines oculorum suco cum mel inungui eximium habet.

151 (87) Melilotos quoque oculis medetur cum luteo aut lini semine. maxillarum quoque dolores lenit et capitis cum rosaceo, item aurium e passo quaeque in maxibus intumescant vel erumpant, stomachi dolores in re decocta vel cruda tritaque. idem effectus et ad vulnera ad testes vero et sedem prociduam quaeque et alia sint vitia . . . recentem ex aqua decoctam vel ex passo adiecto rosaceo inlinitur ad carcinomata. defervescit vino dulci. peculiariter et contra meliceridas efficax.

152 21. (88) Trifolium scio credi praevalere contra serpentum et scorpionum ictus ex vino aut posca, seminis granis xx potis vel foliis et tota herba decocta, serpentesque numquam in trifolio aspici; praeterea a celebratis auctoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere XI grana eius, quod minyanthes ex eo appellavimus, tra-

§ 151: Diosc. III 41. — §§ 152. 153: Diosc. III 113. (J. Scribonius 163).

uagis R.E. | topi R. cop E. copia v. a. S. 1 istius VRE r. S. 4 tormina e v. -ine V¹GRE. -ina r. 6 inflationes v. a. H. insufflationes R. 11 contra melilotos VGRES. cfr. § 171. 176. | lacte v. a. H. | oui d²TfH. cui Gd¹. cum del. v. 12 aut TH. autem ll. aut cum v. 14 rumpant 15 uel trita quae V. uel trita dT. | eidem VG. 16 G.J. om. rv. | et alia om. RE v. a. S. 16. 17 ibis instituit 17 lac. ego indicavi; exciderunt iubent inlini. | recente recens v. | aquam G. | decoctam VG. -ta rv. 19 dulci VGd. 22 grana Vd. | totam herbam decoctam VGRE. 23 a om. RE v. a. S. 24 xxxv dTf. 25 quod om. RE v. B. | tradi v. tradidi dRE. -idit r.

Multa alia praeterea in remediis eius adscribi. sed me 153
contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet,
Sophocles enim poeta venenatum id dicit, Simos quo-
que ex medicis, decocti aut contriti sucum infusum cor-
pori easdem uredines facere, quas si percussis a serpente
inponatur. ergo non aliter utendum eo quam contra ve-
rena censuerim. fortassis enim et his venenis inter se
contraria sit natura, sicut multis aliis. item animadverto
emen eius, cuius minima sint folia, utile esse ad custo-
liendam mulierum cutis gratiam in facie inlิตum.

(89) Thymum colligi oportet in flore et in umbra sic- 154
ari. duo autem sunt genera eius: candidum, radice li-
gnosa, in collibus nascens, quod et praefertur; alterum
nigrius florisque nigri. utraque oculorum claritati mul-
tum conferre existimantur et in cibo et in medicamentis;
tem diutinae tussi ecligmate faciles excreationes facere 155
cum aceto et sale, sanguinem concrescere non pati e melle,
ongas faucium destillationes extra inlita cum sinapi ex-
enuare, item stomachi et ventris vitia. modicis tamen
utendum est, quoniam excalfaciunt; qua vi sistunt alvum,
quae si exulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti
et mellis addi oporteat, item si lateris dolor sit, aut inter
scapulas aut in thorace. praecordiis medentur ex aceto
cum melle, quae potio datur et in alienatione mentis ac
melancholicis. datur et comitalibus, quos correptos olfactu 156

§ 154: Diosc. III 38. — §§ 156. 157: Diosc. III 38.

1 eius dRE v. et his r. 2 auctoritates E. -ate R.
3 postea R. | issimos VG. 4 e medicis VH. medicus d.v. |
decocti dEv. -cta VG. -cū R. | ut V. 4. 5 corporis RE. 5
6 quas si G. quasi ll. v. 6 inponatur del. B. 7 censuenum
R. -erunt v. a. G. 9 utilem VGRE. 10 mulierem VGd. |
gratia RE. | in om. VG. 11 floresque VGd. 16 dist. ego. |
ecligmate C. eligmate ll. v. 17 cum aceto — concrescere
om. d. 18. 19 extenuari VGd. 19 modice his G. modice
v. 20 quoniam VGd Verc. condilonam R. condylonam E. con-
dylomata v. | quamuis sistunt V v. a. S. 21 sit v. sint (sunt
E¹) ll. | denario V. | sestarium R. | ace R. 22 oporteat VG
RE. -tet d.v. 24 elationem VGT. 25 olfactu V²D. -ctu
V¹J. alfacto G. olfactus rv. -ctum S.

excitat thymum. aiunt et dormire eos oportere in mol
thymo. prodest et orthopnoicis et anhelatoribus mul
rumque mensibus retardatis vel si emortui sint in uter
partus, decoctum in aqua ad tertias, et viris vero contra
inflationes cum melle et aceto et si venter turgueat it
157 stesve aut si vesicae dolor exigat. e vino tumores et in
petus inpositum tollit, item cum aceto callum et verru
cas. coxendicibus inponitur cum vino, articulariis morbis
et luxatis tritum ac lanae inspersum ex oleo, ambustis
cum adipe suillo. dant et potionem in articulariis morbis
trium obolorum pondere in tribus cyathis aceti et mellis
in fastidio tritum cum sale.

158 (90) Hemerocalles pallidum e viridi et molle foliue
habet, *grandi* radice odorataque, bulbosa. cum melle in
posita ventri aquas pellit et sanguinem etiam inutilem
folia epiphoris oculorum mammarumque post partum in
linuntur.

159 (91) Helenium ab Helena, ut diximus, natum faver
⁵⁹ creditur formae, cutem mulierum in facie reliquoque cor
pore nutrire incorruptam. praeterea putant usu eius quan
dam vitae gratiam his veneremque conciliari. adtribuunt

§ 158: Diosc. III 127. — § 159: Homerus δ 221. Diosc. I
27. 28.

1 excitant J. | thymo VdJ. -mi v. a. S. | aiunt — 2 thymo
om. d. 2 anhelatoribus *H* cum *P.* -toriis VT. -tionis RE
-tioni v. -tionibus J. alenatoris G. de d non constat. 4 at
tentias R. | uiri RE. 5 urgeat df. 5. 6 testesque VdRS.
7 item — 8 uerrucas om. v. a. B. 8 uino om. v. a. B.
cum uino del. G. | morbus R. 9 et luxatis — 10 morbis om.
v. a. G. 9 ambustis cum adipe suillo VGdTfS. om. RE v.
10 potionem in ego. potionem ll. G. | morbis G. bonis ll. nouis
S cum Gronovio. 11 quiatis R. del. G. 12 et in fastidio
RE v. 13 hemerocalles Bas. (hemoro- v). Phemerocalles ll.
ephemero- coni. J. 14 grandi radice ego. cfr. Diosc. nec
(ne E. ex T) radice VGdTfE. radice RG. radicem v. | odorata
que ego. -ata quae ll. J. -ata atque G. -atam atque v. -ata
S. | bulbosam v. a. G. -osa quae S. 15 aqua R. aquam v. a.
H. | inugilem RE. 16 partum GdRE. cfr. Diosc. partum
doloribus V(?)v. 18 hebenium R. | eleria R. 19 reliquo
que Vd. 21 uitae S cum Gronovio. cfr. § 66. ita VGd

et hilaritatis effectum eidem potae in vino eumque, quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quod tristitia omnis aboleretur. est autem suci praedulcis. prodest et orthopnoicis radix eius in aqua iejunis pota. est autem candida intus et dulcis. bibitur et contra serpentium ictus ex vino. mures quoque contrita dicitur necare.

(92) Habrotonum duorum traditur generum, campestre 160 ac montanum. hoc feminam, illud marem intellegi volunt. amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum, ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, ruptis, convulsis, lumbis, urinae angustiis. datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes; ex his quaternis cyathis bibitur. datur et semen tusum in aqua 161 drachmae pondere. prodest et vulvae. concoquit panos cum farina hordeacia et oculorum inflammationi inlinitur cotoneo malo cocto. serpentes fugat; contra ictus earum 162 bibitur cum vino inliniturque, efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpiorum et phalangiorum; et contra venena alia pota prodest et quoquo modo algentibus. vis ei et extrahendi ea, quae inhaereant corporibus. pellit et interaneorum mala. ramo eius, si subiciatur pulvino, venerem stimulari aiunt,

§§ 160—162: Diosc. III 26. (cfr. Scribonius 188).

TitJ. tam r. del. G. datam v. (usu eius cotidiano coni. CFWMüller p. 21). 2 nepenthes d.v. nephentes r. | praecidatum V G. | quod V G d.v. quo r H. 3 aboleretur d T S. -letur V G. -letus R E. -leatur v. 4 radix V G d Verc. tradicio E. -itio R. (-itio radicis Ven.). 4. 5 pota est V G d v. potest r. 5 candida d C. -idus r v. 9 intelligentibus G d T. | uolumus E v. a. S. nolumus R. 11. 12 adest calfaciendum R. ad calf- v. a. G. 12. 13 ruptis conuulsis ego. cfr. § 126. XX 75. 146. 178. 243. XXII 40. 76. uulfis (uulfis R. uuluis V²) corruptis (ruptis d) U. conuulsis ruptis v. 15 bibitur R(?)v. bibuntur r. an quaterni cyathi bibuntur? 16 uulsa R E. | pani R E. (coquitur) panis v. a. Verc. 20 ut d R x v. et V G. 22 uis ei et ego. est et V x. est Q. et R. et ad d(?)v. | extrahenda v. | eas d x. 23 i haerent d(?)v. a. S. | inter araneorum V G.

efficacissimamque esse herbam contra omnia beneficia, quibus coitus inhibeatur.

163 22. (93) Leucanthemum suspiriosis medetur duabus partibus aceti permixtum. sampsuchum sive amaracum in Cypro laudatissimum et odoratissimum scorpionibus adversatur ex aceto ac sale inlitum. menstruis quoque multum confert inpositum. minor eidem poto vis. cohibet et oculorum epiphoras cum polenta. sucus decocti tormina discutit. et urinis et hydropicis utile. movet aridum sternumenta. fit ex eo et oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque nervos et vulvas calfacit. folia suggillatis cum melle et luxatis cum cera prosunt.

164 23. (94) Anemonas coronarias tantum diximus, nunc reddemus et medicas. sunt qui *phrenion* vocent. duo eius genera: prima silvestris, altera cultis nascens, utraque sabulosis. huius plures species: aut enim phoenicium florem habet, quae et copiosissima est, aut purpureum aut lacteum. harum trium folia apio similia sunt nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi flos numquam se aperit nisi vento spirante, unde et nomen accepere. silvestri amplitudo maior, latioribus durioribusque foliis, flore phoenicio. hanc errore ducti argentei monen putant multi, alii rursus papaver, quod rhoean

§ 163: Diosc. III 41^a (I 58). — §§ 164—166: Diosc. II 207. (208).

2 cohitus x. cohibitus R. | inhibetur x. 3 suspirioso R.
 4 samsucum Rx v. a. C. | in om. R. 6 et sale x v. a. G.
 7 minor eidem GdTxS. minore item R. in ore idem V.
 minor est eidem v. | cohebetet et R. 9 mouet et Rv.
 9. 10 sternutamenta dx v. a. S. 10 sampsuchinum C. sam-
 sucinum (-usinum V) ll. v. 12 et folia R v. a. Brot. 15 phre-
 nion H. fremion (-meon G) ll. phenion C. phemion v. phae-
 nion vet. Dal. cfr. schol. Theocr. 5, 92. 19 tria VG. | sunt
 om. x v. a. G. 20 semipedem dG. -pede Rx. -pide r.
 22. 23 latioribus durioribusque ego e Diosc. latioribusque ll. v.
 latioribus G. 24 alia VG. | rhoean C. rhyan VGv. ryan dx.
 R.

vocavimus. sed distinctio magna, quod utraque haec postea florent, nec aut sucum illarum anemonae reddunt aut calyces habent nec nisi asparagi cacumen. prosunt anemoneae capitum doloribus et inflammationibus, vulvis mulierum. lacte quoque et menstrua carent cum tisana sumptae aut vellere adpositae. radix commanducata pituitam trahit, 166 dentes sanat, decocta oculorum epiphoras et cicatrices. Magi occultum quiddam iis tribuere, quae primum aspi- ciatur eo anno tolli iubentes dicique colligi eam tertianis et quartanis remedio, postea adligari florem panno russeo et in umbra adservari, ita, cum opus sit, adalligari. quae ex his phoenicum florem habet, radice contrita cuicunque animalium inposita ulcus facit styptica vi; et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

24. (95) Oenanthe herba nascitur in petris, folio pasti- 167 nacae, radice magna, numerosa. caulis eius et folia cum melle ac vino nigro pota facilitatem pariendi praestant secundasque purgant, tussim e melle tollunt, urinam carent. radix et vesicae vitiis medetur.

25. (96) Heliochrysum alii chrysanthemon vocant, ra- 168 mulos habet candidos, folia subalbida, habrotono similia, ad solis repercussum aureae lucis in orbem veluti corym- bis dependentibus, qui numquam marcescunt; qua de causa deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus

§ 167: Diosc. III 125. — §§ 168. 169: Diosc. IV 57. (Th. H.

1 uocauimus **G T f x R S.** appellauimus *rv.* | haec **V G R v.** est
d **f x.** 2 florens f. floret *v. a. J.* 5 lacte *ego e* *Diosc.* lacti
ll. v. | *dist. ego.* | tisina **V.** ptisana **d v. a. S.** typsana **x.** | sumpta
ut **R.** 8 magi *v. magni (-nū R)* **ll.** | occultum *ego.* multum
ll. v. | quiddam **V G d R.** quidam **x T.** quidem *v.* | quae **C F W M ül-**
ler *p. 20.* quam **ll. v.** 9 eo **ll. v.** in *D cum U* 469. | eas *v. a.*
G. 10 *an ligari?* 11 alligari *v. a. G.* 13 ulcus **V G.**
ulcerum *rv.* *an ulcerosum?* *cfr. XVII 106.* | stipica **d T x.** sep-
tica *G.* (stipticam uim *v.*) | *an ideo et?* 17 potu **d x.**
18 *e om. R.* 20 heliochrysum **T B.** *cfr. § 66.* helichr- **d f v**
(**S.**) helychryssum (elychr- **R**) **V R.** helycrisum **G x.** | chrysanth-
mon *v e* *Diosc.* chrysanthon **V d T f.** chryssaton **R.** crysantron
G x. 22 aulae **R.** 24 ptolomaeus **V G D.** tholomeus **x.** *sed*
cfr. XII 76. XIII 70. 93.

Aegypti rex. nascitur in fructis. ciet urinas e viii.
169 pota et menses. duritias et inflammationes discutit, ar-
 bustis cum melle inponitur. contra serpentium ictus &
 lumborum vitia bibitur. sanguinem concretum ventris &
 vesicae absumit cum mulso. folia eius trita trium oblo-
 rum pondere sistunt profluvia mulierum in vino albo. ves-
 tuetur odore non ineleganti.

170 **26.** (97) Hyacinthus in Gallia maxime provenit. In
 ibi fuco hysginum tingunt. radix est bulbacea, mangon-
 cis venaliciis pulchre nota, quae e vino dulci inlita pub-
 tatem coercet et non patitur erumpere. torminibus &
 araneorum morsibus resistit. urinam impellit. contra ser-
 pentes et scorpiones morbumque regium semen eius con-
 habrotono datur.

171 (98) Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes
 et scorpiones et crabrones similiaque bibitur e vino
 mine trito. silvestris eadem stomacho inutilis. alvum
 vit, ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis
 scorpionibus tam contraria, ut omnino visa ea torpescat.
 radicem eius Asiani boliten vocant, qua adalligata oculi
 albugines tolli dicuntur.

172 **27.** (99) Et vicapervica sive chamaedaphne arida tus
 hydropicis datur in aqua coclearii mensura, celerrimeque

IX 19, 3). — § 170: (cfr. IX 140). Diosc. IV 63. — § 171: Dio-
 sc. III 104. 105. — § 172: Pl. iun. p. 96, 9.

1 e om. R. 2 meses x. messes R. 4 ac (pro aut¹)
 v. a. G. 5 folio GdTx. | trita TH. trito dx. om. rv(D).
 8 galliam exime R. Gallia eximie v. a. H. 9 fuko H cum
 Gronovio. loco ll. v. pro cocco B. an loci (cfr. VI 30) vel
 cocci loco vel colore? | tingunt VGdTxH. tinguit Rv. tingi-
 tur C. | eius (pro est) G. 9. 10 mangoni (mag- x) suis GdTx.
 10 ualde nota x. 12 et urinam dx. | an pellit? 13 mor-
 borumque GfR. 15 lychnis B. (lignys v). contra lychnis
 (lychinis G. lycinis x) ll. cfr. ad § 151. 16 scabrones R.
 e uino v e Diosc. uini R. lini VGf. om. r. 18 a duabus dx.
 19 uiso G. uisi R¹. | ea om. RdTx. 20 radicem — do-
 cant om. Gf. | boliten dv. -ter R. uoliten r. | alligata V² v. a.
 S. | oculo om. dTx. 23 cocleari GRv. -ari// V. cfr. XX 24
 -aris x. cochlearis dfH. cfr. XXIII 76. XXVI 104. XXI
 62. 68.

reddunt aquam. eadem decocta in cinere sparsa vino tumores siccatur. auribus suco medetur. alvi *vitiis* inposita plurimum prodesse dicitur.

(100) Rusci radix decocta bibitur alternis diebus in 173 calculorum valitudine et tortuosiore urina vel cruenta. radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui, ex eo sextario vini cyathis duobus misceri. sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant, et in totum ad virilia caulinulis eius ex aceto tritis nihil utilius putant.

(101) Batis quoque alvum mollit. inlinitur podagrericis 174 cruda et contunsa. acinon et coronarum causa et ciborum Aegyptii serunt, eademque erat quae ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset et admodum odorata. ciet et menses et urinas.

28. (102) Colocasia Glauca acria corporis leniri putavit et stomachum iuvari.

29. (103) Anthalii, quod Aegyptii edunt, nullum alium 175 reperi usum. sed est herba anthyllium, quam alii anthylum vocant, duorum generum: foliis et ramis lenticulae similis, palmi altitudine, sabulosis, apricis nascens, subsalsa gustanti; altera chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte inposita, et vulneribus. bibitur in stranguria reniumque harenis tri-

§ 173: Diosc. IV 144. — § 174: Diosc. III 43. — II 128. —
§ 175: Diosc. III 143. (cfr. XXVI 84).

1. 2 *an* umores? cfr. XXIII 3. XX 33. 2 alui uitiis
ego. aluminis x. aluinis rv. aluis codd. B. 3 multum produ-
esse dix v. a. S. | creditur x. 4 rusticis R. 5 toruosoire V
v. a. C. toruoslute x. 6 posterior R. 6 ea C. 7 sexta-
rium C. 8 tritas R. | et uirilia R. 9 eius ex VdTfxH.
uino ex R. eius in uino et v. 10 bactis dix v. a. B. beatis
R. 11 cruda VdTfxH. tura R. tosta v. 12 eademue dix.
13 odorato R. 14 et om. R v. a. S. | meses R. 17 an-
thalii VS. antali x. | aliud R. 18 sed est VdTfxH. et est R.
est et v. | quam dix. quem r. | anthillum dix H. -llium R. an-
thillum V. antillum xT. anticellion C ex indice. -llum v.
20 palmi VB. palme rv. 23 et ex R v. a. H. | uel lacte
dix. 24 arenis Gronov. anseris ll. doloribus v. a. H.

bus drachmis. altera bibitur in duritia vulvarum et i-
torminibus et in comitiali morbo cum melle et aceto qua-
tuor drachmis.

176 30. (104) Parthenium alii leucanthes, alii amaracum
vocant, Celsus apud nos perdicium et muralem. nascitur
in hortorum saepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro
ad insidendum decoctae in duritia vulvarum et inflamma-
tionibus . . . , sicca cum melle et aceto inposita detrahit
bilem atram; ob hoc contra vertigines utilis et calculosis
inlinitur et sacro igni, item strumis cum axungia inven-
tata. Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam ie-
bent dicique, cuius causa vellatur, nec respicere, deit
eius folium aegri linguae subicere, ut mox in cyatho aqua
devoretur.

177 31. (105) Trychno, quam quidam strychnon scripserunt
utinam nec coronarii in Aegypto uterentur, quos invita-
hederae foliorum similitudo in duobus eius generibus, que-
rum alterum, cui acini coccini, granosi in folliculis, halicacabon
vocant, alii callion, nostri autem vesicarium, que-
niam vesicae et calculis proposit. frutex est surculosus veriu-

§ 176: Diosc. III 145. (Celsus II 33). — § 177: Diosc. IV 72
(Th. H. IX 11, 5). 73.

4 contra (cocta T) parthenium (carthemiū x) VdTx v. a. G.
cfr. § 151. | leuchantes VTx. | amaracum S cum B e Diosc
amnacum ll. H. tamn- v. 5 uocant om. dx. | pellecum B
v. a. B. | muralem fH. cfr. index. -leum ll. -lium v. 6 odore
om. x. | malo margo Dal. sed cfr. Diosc. IV 144. | amaro om
dx. 7 insedendum VR v. a. C. | decoctae ll. G. -cta D. -cta
et S. -ctum v. 8 lac. ego indicavi; excidit usus est. | an ue-
aceto pota? cfr. Diosc. 8. 9 detrahit bilem dTxRS. bilem
detrahit Vv. 9 an ad hoc (= praeterea)? cfr. Diosc. | cau-
culosis R. 11 magi Rv. agi Vd. agit x. 12 euellatur x
dein eius dv. dein Vx. cuius R. 13 lingua dxR. 15 trychno
fB(H). -ne VR Verc. tricnum dT. Arycnū x. strychne v. a.
B. -no C. | strychnon fv(H). strycnum dTx. sthrynum V. strhy-
num R. trychnon C. 16 ne J e coni. S. | coronariis Vdx
17 foliorum ll. v (Brot.). florum C e coni. B. 18 cocci-
nei V v. a. S. | granos R. | in dTx Brot. om. rv. | folliculi B
v. a. Brot. 18. 19 halicacabon dS. -bum v. alii caccabon
-a- x. -bum R)r.

quam herba, folliculis magnis latisque et turbinatis grandi intus acino, qui maturescit Novembri mense. tertio folia 178 sunt ocimi, minime diligenter demonstrando remedia, non venena, tractantibus, quippe insaniam facit parvo quoque suco. quamquam et Graeci auctores in iocum vertere. drachmae enim pondere lusum furoris gigni dixerunt, species vanas imaginesque conspicuas obversari demonstrantes; duplicatum hunc modum legitimam insaniam facere; quidquid vero adiciatur ponderi, repraesentari mortem. hoc est venenum, quod innocentissimi auctores 179 simpliciter dorycnion appellavere ab eo, quod cuspides in proeliis tinguerentur illo passim nascente. qui parcus insectabantur, manicon nominavere; qui nequiter occultabant, erythron aut neurada *aut*, ut nonnulli, perisson, ne cavendi quidem causa curiosius dicendum. quin et alte- 180 rum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est atque etiam opio velocius ad mortem, ab aliis morion, ab aliis moly appellatum, laudatum vero a Diocle et Euenore, a Timaristo quidem etiam carmine. mira oblivious innocentiae — quippe praesentaneum remedium ad dentium

§ 178: Diosc. IV 71. (Th. H. VII 15, 4. IX 11, 5). 74. —

§ 179: Diosc. IV 75. 74. Th. H. IX 11, 6. — §§ 180. 181: Diosc. IV 73. Th. H. VII 7, 2.

1 latisque *v.* lacisque *R.* laxisque *r.* | turbitatis *R.* | grandi *v.* -dis *R.* drachmis (-gmis *x*)*r.* 5 *an* suci? 6 furoris *ego*. pudoris *d^f1Rv. om. rT^f2.* 7 uarias *x.* *an recte?* | obseruari *Vx.* 8 duplicari *R.* 9 repraesentare *dTx.* 10 innocentissimum *x.* 12 qui *B.* quo *ll. v.* | partius *x.* operius *J.* 13 insectabantur *Gronov.* (*H.*) inspect- *VdTx.* spect- *Rv.* spectauerant *B.* | magni (magi *v.*) cognominauere *Rv. a. B.* 14 neurada *VfH.* neruada *dx.* nexuada *T.* neurata *R.* -rita *v.* -rida *G.* | aut ut *J e coni. S.* ut *ll. v.* | perisson ne *B e Theophr.* -sone *VTxRv.* -son in *f.* -son *dH.* 15 quidem *Vv.* quid est *R. om. dTfxH.* 16 halicacabon *v.* alii cacabon (cacc- *Vd*) *ll.* 17 copio *R.* 18 moly *v.* moti *VxR.* mothi *d.* | a diocle *d Bas.* adnucle *x.* ad loclem *V.* ad locre *R.* a locro *v.* | euenore a *dxBas.* -nore *VH.* fruenda *R.* ad fruendum et *v.* 19 quidam *R.* quod ē *x.* | minora (-rem *v.*) obliuionem *Rv. a. Bas.* 19. 20 innocentiae *Bas.* -tia *dxR.* minus nocentia *V.* induentes *v.* 19— p. 438, 1 *dist. ego.*

mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo *in vino* — exceptionem addidere, ne diutius id fieret; delirationem enim gigni. *non* demonstranda remedia, quorum medicina
 181 maioris mali periculum adferat: commendetur ergo in cibis tertium genus licet ac paeferatur hortensiis saporibus et nil sit corporis malorum, cui non salutares trychnos Xeno-
 crates praedicet; non tamen auxilia earum tanti sunt ut ideo plura nos de iis commemorare fas putem, pae-
 182 sertim tanta copia innoxiorum medicaminum. halicacabi radicem bibunt qui vaticinari gallantesque vere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. remedio est — id enim libentius rettulerim — aqua copiosa mulsa calida potu. nec illud praeteribo, aspidum naturae halicacabum in tantum adversam, ut radice eius proprius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

183 32. (106) Corchorum Alexandrini cibi herba est convolutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis, ut ferunt, utilis alopeciisque et lentigini. boum quoque scabiem ce-

§. 182: Diosc. IV 73. 74. — § 183: Th. H. VII 7, 2. Nicand. ther. 626. Diosc. II 209.

1 siccoluerunt R. | halicacabo in P. -bo v. a. H. hauec-
 cabon V. alii (ali- T) cacabon r. | uino ll. P. uni v. a H.
 2 id Vd x v. sit R. | delirationi R. 3 dist. ego. | non ego. et
 ll. J. en H cum Gron. eo nec v. (eodem S). | dem monstranda
 dTx. monstr- S. demonstrando D cum U 471. 4 commen-
 detur dTx U 472. -datur r v. a. D. | ergo ll. H. et Bas. enim r.

5 an primum genus? cfr. Diosc. | dist. U l. l. | ac U l. l.
 a R. autem S. om. rv. | hortensiis S cum Gronovio. -sis VT
 Rv(D). -sium d x H. 6 nihil dT. 7 earum ego. eorum
 ll. v. 8 ideo plura coni. Dal. id pletura VdTfx. id pitura
 R. uel profutura v. a. S. laesura J cum P. | nos VdTfxJ. non
 Rv. del. Bas. | nefas v. a. Bas. 10 uaticinari VS (cum Salm.).
 -nare dTx. -nandi Rv. | gallantesque Salm. (U 472). -tes quo
 ll. callentes quod (que S) v. a. D. | uere ll. S. furere v.
 11 aspicere (om. se) R. 13 potui R. potui data v. a. S.
 14 aduersa VR. 14. 15 saporetur d. uap- x. | sapore d x.
 17 herba om. dTx. 18 mori v. muri d. -ris r. | ut Rv. om. r.
 19 utilem xT. | alopeciisque v. -pacisque R. -peciis x. -pi-

lerrime sanari ea invenio, apud Nicandrum quidem et serpentium morsus, antequam floreat.

(107) Nec de cneco sive atractylide verbosius dici par 184 esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia praeberet auxilium, item adversus fungos. constat a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

33. (108) Et pesolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. duo genera eius: femina ac mas; utraque subdita venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt.

34. (109) Et quoniam in mensuris quoque ac pon- 185 deribus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus: drachma Attica — fere enim Attica observatione medici utuntur — denarii argentei habet pondus, eademque VI obolos pondere efficit, obolus X chalcos. cyathus pendet per se drachmas X; cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam, id est drachmas XV. mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas C.

§ 184: Diosc. III 97. — § 185: Pl. iun. p. 9, 13—16.

1 inuenio v. -ento ll. 2 floreat v. -ret ll. S. 3 cneco
d S. cnico Vv. eneco x. gneco R. 4 aegyptiam herbam d
Tx. | ni om. xT. est et v. a. G. 5 praebere xT. -bet v. a. G.
6 eam herbam Rv. 8 pesolutam S (coll. ind.) -ta Vd x.
persoluta R. -tam v. 14 uere R. 16 pende R. | per se
om. V'd TxH. 17 acetabulis R. | emine x. minae R.
18 omnia quam R. 19 uocant pendet d v. uocant pendent
Vx. pendent uocant R.

6 3. (4) Corona quidem nulla fuit graminea nobilior in maiestate populi terrarum principis praemiisque gloriae gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae triumphales post hanc fuere suntque cunctae magno intervallo magnaque differentia. ceteras omnes singuli, duces ipsi imperatoresque, militibus aut aliquando collegi dedere, decrevit in triumphis senatus cura belli solute et populus otiosus, 4. graminea numquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. ceteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. eadem vocatur obsidionalis liberatis ob sidione abominandoque exitu totis castris. quod si civicos honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato praecellens sacerque habetur, quid tandem existimari debet universitatem servatus universus exercitus? dabatur haec viridariae gramine decerpto inde, ubi obsessos servasset aliquis namque summum apud antiquos signum victoriae erat herbam porrigere victos, hoc est terra et altrice ipsa humectum et humatione etiam cedere, quem morem etiam nunc dare apud Germanos scio.

9 5. (5) Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum civicas quattuordecim meruisse depugnassetque centiens

§§ 6—8: cfr. Plin. XVI 9. 7. Festus p. 190 (Paulus p. 191). — § 9: cfr. Plin. VII 101. XVI 14. Festus p. 190. Livius VI 37, 1—3. Valer. Max. I 7, 3.

1 an in delendum? 2 terrarumque principiis V x R. | prae-
miisque R v. praemissa (prem- x) ut r. an praemiis quoque
(ut iungantur populi praemiis quoque gloriae terrarum principis)?
cfr. XVI 10 extr. 3 geminatae x. | aureae R. | murales om.
R. 4 magno om. x T. 5 magna x. 6 ipsi duces d x.
collegis V x S. -giis rv. 8 graminea G. -neam ll. v. 10 ser-
uata (seua- x) V d x. 11 eademque x. | uocatus obsidione ma-
lis d x. | liberatus R. liberatis obsidione om. x. 12 exitu to-
tis V d T f x S. exitiitos R. exitio totis v. 13 ac om. d x.
13. 14 praecerus R. 15 uirtute V d x v. sunt ute R. | uiridi
V v. -dis rf. 16 e d T x v. om. r. | gramina R. | decrepto R.
decerpto x. | obsessus d x. 19 humanitione V d x. 22 me-
ruisse V. 22. p. 443, 1 centiens uiciens ego coll. VII 101 et
Festo. cxx x R. +++ V. cxx proeliis d(?)v.

ciens semper victor. tanto rarius est servatorem unum servatis donari. quidam imperatores et saepius donati sunt, veluti P. Decius Mus tribunus militum ab exercitu, tanta ab his, qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset ius honoris auctoritas, confessus religione, siquidem donatus bovem album Marti immolavit et centum fulvos, qui in virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. hic Decius ostea se consul Imperioso conlega pro victoria devovit. Ata est et a senatu populoque Romano, qua claritate 10 nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio li, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando; ec data, cum magistrum equitum exercitumque eius serasset, — tunc satius fuit nomine novo coronari appellatum patrem ab his, quos servaverat, — sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale Italia pulso, quae corona adhuc sola ipsius imperii manibus inposita est et, quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

6. (6) Praeter hos contigit eius coronae honos M. Cal- 11
turnio Flammae tribuno militum in Sicilia, centurioni vero
uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati Cimbrico bello.
Primum pilum is capessens sub Catulo exclusam ab hoste
legionem suam hortatus tribunum suum dubitantem per
castra hostium erumpere interfecit legionemque eduxit.
invenio apud auctores eundem praeter hunc honorem ad-
stantibus Mario et Catulo cos. praetextatum immolasse ad
tibicinem foculo posito. scripsit et Sulla dictator ab ex- 12
ercitu se quoque donatum apud Nolam legatum bello Mar-
sico, idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea
Ciceronis, pinxit. quod si verum est, hoc execrabiliorum

§ 10: Livius XXII 30, 2. — § 11: Livius XXII 60, 11.

3 P. om. Vdx. | decius unus dx. decumus V. Decius pri-
mus v. a. B. | una ab vet. Dal. | exercitu R. 4 alter R.
6 bobem albus V. 7 eis x. et R. | simul obressis R. | deci-
mus Vdx. 8 imperioso G. -rio ll. v. 11 humanam x.
12 et exercitum Rv. 13 noua R. 14 sed quod dx.
16 manibus Vv. manus R. manu dTx. | et om. Vdx. 20 pe-
treio fv. treio VR. creio r. Perreio Dal. 21 hoc (pro hoste)
R v. a. H. 22 suum om. x. 29 pincxit R. finxit xT.

eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptio
sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis quam
postea occisis. addat etiamnum huic gloriae superbiam
cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe pro
13 scriptis hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque
Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africam
Manilio consule, III cohortibus servatis totidemque ad ser-
vandas eas eductis, quod et statuae eius in foro suo divus
Augustus inscrisit. ipsum Augustum M. Cicerone filius
consule idibus Septembribus senatus obsidionali donavit.
adeo civica non satis videbatur. nec praeterea quemquam
invenimus donatum.

14 (7) Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore,
sed quaecumque fuerant in periculi sede, quamvis igno-
biles ignotaeque, honorem nobilem faciebant, quod later-
apud nos minus quidem miror cernens neglegi ea quo-
que, quae ad valitudinem conservandam cruciatusque ce-
poris propulsandos et mortem arcendam pertinent. sa-
quis non mores iure castiget? addidere vivendi pre-
deliciae luxusque; numquam fuit vitae cupido maior
15 minor cura. aliorum hanc operae esse credimus ac re-
mandato quidem nostro alios id agere, medicisque pro-
sum esse pro morbis. ipsi fruimur voluptatibus et, que-
nihil equidem probrosius duco, vivimus aliena fiducia

§ 13: cfr. Livius per. XLIX. Aurelius Victor 58.

3 gloria R. 5 hac G. haec (hec x) ll. v. | aemiliario R.
6 scipione R. | obsidioni alii dx. 7 III R. tribus G. om.
rifv. 8 suo om. dTx 9 inscrisit ego. cfr. XXXIV 17.
XXXV 154. XXXVI 64. 83. scripsit VdTfxv. om. R. adscrip-
sit G. subscr. Gronovius. | ipsum augustum om. R. | M. om. x.
cum M. v. a. H. 10 consulem v. a. H. 11 ciuitas VdTfx.
quemquam hac d(?)v. 15 letare V. 16 an equidem?
17 quae om. x. 18. 19 si quis x. 19 castigat R. | pretio RG.
20 lux quae V. 21 opere T. -ri dx. -ram v. a. G. | esse om.
RG. | ac Rv. om. rH. | ne Rv. de rJ. nec Dal. 22 man-
dato V²Txv. -ta V¹d. manducata R. 23 morbis ego. cfr.
XXI 157. bonis ll. f. (proh bonis v). nobis H cum Gronovio.
tatis R v. a. H. 24 et quidem V. | duci d. dici x.

mmo vero plerisque ultro etiam inrisui sumus ista commentantes atque frivoli operis arguimur, magno quamquam immensi laboris solatio, sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis docebimus et invisis quoque herbis inseruisse remedia, quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. haec enim proxime restant ex iis, quas priore 16 libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae satis mirari amplectique non est. dederat quas diximus molles cibisque gratas, pinxerat remedia in floribus visu- que ipso animos invitaverat etiam deliciis auxilia permissens: en, excogitavit aliquas aspectu hispidas, tactu tru- 17 ces, ut tantum non vocem ipsius singentis illas rationemque reddentis exaudire videamur, ne scilicet depascat avida quadripes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat, iis muniendo aculeis telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. ita hoc quoque, quod in iis odius, hominum causa excogitatum est.

7. (8) Clara in primis aculeatarum erynge est sive 18 eryngion contra serpentes et venena omnia nascens. ad-

§§ 18. 19: Diosc. III 21.

1 plerisque v. plerique (pleni- R) ll. an recte? | ultra xf. | inrisui (in risu v) sumus C. in re suibus (sumus R²) R. in ri- sum in usu V. in risum iu. usif f. in risum minus dx. an in- risui uenimus? cfr. XXVII 106. XXXI 16. 1. 2 commen- tantes dv. -tantis R.S. -tatis rf. 2 atque d(?)v. quae r. | arguuntur x. an quae friuoli operis (sc. esse) arguuntur? cfr. XXV 22. | magna R v. a. H. 3 solatia V¹ v. a. H. 4 in- uisi R. 6 his Vdx C. | priori x C. 8 mirari VdT x H. ad- admir- R v. | dedere et R. -rat et v. a. G. 9 et media in V. et medium d. et inedium x. et remedia in v. a. G. 9. 10 ui- sique R. 11 en ego. cfr. XXXVI 118. in R. om. r H. inde v. | aspectus V. | tractatu dTx. 11. 12 dulces x. 12 uoce R. uocemus dx. 12. 13 illam rationesque reddentes R. 13 ex- audire R v.. audire r. | uideamus R. | scilicet ego. se ll. v. de errore cfr. XXXIV 24, de dictione IX 105. 112. XXI 13. XXIII 112. XXXV 162. 14 neglecta (om. ne) Vdx. 15 obterant dxv. obtenerant V. obtegant R. | his G. has v. 16 tutae ac saluae vet. Dal. 17 his xfS. 17. 18 excogitati unus est R. 20 uenenata v. a. H. cfr. XXIX

versus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae prodere in vino aut, si plerumque tales iniurias comitet et febris, ex aqua. inlinitur plagis, peculiariter efficet contra chersydros ac ranas. omnibus vero contra toxi et aconita efficaciorem Heraclides medicus in iure a seris decoctam arbitratur. Apollodorus aduersus toxi cum rana decoquit, ceteri in aqua. ipsa dura, fruticos spinosis foliis, caule geniculato, cubitali et maiore aliquand alia albicans, alia nigra, radice odorata. et sativa quida est et sponte nascitur in asperis, saxosis, set in litoribus maris durior nigriorque, folio apii.

20 8. (9) Ex his candidam nostri centum capita vocal omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graec rum receptis utroque modo, sive coquere libeat sive crux vesci. portentosum est, quod de ea traditur, radicem ei alterutrius sexus similitudinem referre, raro invento, si viris contigerit mas, amabiles fieri; ob hoc et Phaedra Lesbium dilectum a Sappho, multa circa hoc non Mag rum solum vanitate, sed etiam Pythagoricorum. sed medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordiis aqua mulsa, lieni in posca, item ex mulsa renibus, straguriae, opisthotonis, spasmis, lumbis, hydropicis, comiti

§ 21: Diosc. III 21.

1 bibetur R. 2 si ut vet. *Dal.* | iniurias Rv. miseri rf. | comitatur Rv. a. J. 4 chersydros B e Nicandro. chridodos Rv. a. G. -sutidas V. -supidas d. erysupidas x. (chrysapidas coni. B). | omnibus uero v. uero omnibus ll. J. ue om. T. 6 decocta arbitrantur R. 7 videtur aut cum rai corruptum esse aut post rana intercidisse in aceto vel tale qui

8 aliquando Vxv. -anto r *Dal.* 9 et 10 dist. ego. 10 et Vdx. sed RJ. sed et v. | saxosis R. et sax- rv. | set ego. et in Rv. et r. 11 folia R. 14 modo Rv. in ot (ocio x)r. 15 de ea dxv. dea V. deta R. | radiutur R. dr

16 raram v. a. J. | inuento R. -tu rv. an inueniri (scriptu inuenin, dein -niu)? 17 phaonem v. phaeonem (pheo- Vd et ll. 18 dilectum Vv. -tos r. | multae RG. -taeque v.

19 sola x. | uanitates Rv. a. S. 20 medicinae (-ne x) dTx inflammationibus f. 21 iocinori R. 22 in posca om. x. 23 opisthotonis TfS. -tonos Rv. -tonicis d(?)v.

ibus, mulierum mensibus, sive subsidant sive abundant, vulvarumque omnibus vitiis. extrahit infixa corpori cum 22 nelle. strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa et cerato, item fracturas. crapulam praesumpta arcet, alvum sistit. aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere, ex aqua caelesti inponi omnibus cervicis vitiis. oculorum quoque albugines sanare adalligatam aliqui tradiderunt.

9. (10) Sunt qui et acanum eryngio adscribant, spinosam brevemque et latam herbam spinisque latioribus. nanc inpositam sanguinem mire sistere.

(11) Alii eryngen falso eandem putavere esse et glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus tactuque cumminosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci et hac tantum in usu. capitur ea vergiliarum occasu, longa, 25 sucosa ceu lycium, coloris buxei, melior quae nigra, quaeque lenta quam quae fragilis. usus in subditis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et

§ 23: cfr. Th. H. I 10, 6. VI 1, 3. — §§ 24—26: Diosc. III 5.

1 subdidant V. 4 exsungia V. | idem Vx. 5 crapulas R.S. | praesumptam Vdx. 6 solistitio Vf. 7 dist. ego. 8 adalligatam aliqui ego. -tamque VR. -tam rv. 9 quae R. | acanum S. (-non v). arcanum R. canum r. | eryngio v. eryngio (-ion R) ll. | adscribat R. 10 herbam et latam x. 12 eryngen dv. erygen r. | eadem VR. | putauerunt dv. a. S. om. x. | et om. Vdx. 12. 13 glycyrrizam v. glyzyrrizam VdR. Eli- cirizam x. 14 et inter x. | est om. dx. | ecinatis V. reci- dx. | pinnatis R. 15 tactuque om. R. | cumminosis S. cfr. XII 36. XIII 114. cumin- Vx. gummosis dv. gumminosis Brot. om. R. 16 floret R. | plantani V. -taginis dTx. | magni- tudine T. 17 Scylicia x. Scythia P. 18 hac RG. haec rTfv. | longe Vdx. 19 sucosa ceu lycium ego e Diosc. (cfr. XXV 117. XXVII 133). ceu uitium VRv. ceu uitui dx. ceu uiti G. ceu lycium D cum U 474 (ad longa relatum, at cfr. Diosc.). | quae ego. que ll. v. a. H. quam Gronov. | nigri dxS. 20 leta V. | quamque Vx. | decocta Rv. a. H. 21 uel ad x.

tusae, quo genere et vulneribus inponitur **et faucium**
 tuis omnibus, item voci utilissima suco sic, ut spissat
 11, 284 est, linguae subdito, item thoraci, iocineri. **hac dixit**
 26 sitim famemque sedari; ob id quidam adipson appellaver-
 eam et hydropicis dedere, ne sitirent. ideo **et commandata**
 cata stomatice est ulceribus oris; inspersa saepe et pte-
 giis. sanat et vesicae scabiem, renum dolores, condic-
 mata, ulcera genitalium. dedere eam quidam potui
 quartanis drachmarum duarum pondere et piper **ex herba**
 aquae. commanducata sanguinem ex vulnere **sistit**. **qui**
 et calculos ea pelli tradiderunt.

27 **10. (12)** Tribuli unum genus in hortis nascitur, ali-
 rum in fluminibus tantum. sucus ex iis colligitur ad eu-
 lorum medicinas; est enim refrigerantis naturae et id
 utilis contra inflammationes collectionesque. **ulcera per-**
erumpentia et praecipue in ore cum melle **sanat**, iter
 tonsillas. potus calculos frangit. Thraces, qui ad Stru-
 mona habitant, foliis tribuli equos saginant, ipsi nunc
 vivunt panem facientes praedulcem et qui **contrahabat** ver-
 trem. radix caste pureque collecta discutit strumas, **semen**
 adalligatum varicum dolores sedat, tritum vero in aqua
 sparsum pulices necat.

28 **11. (13)** Stoebe, quam aliqui pheon vocant, decocti
 in vino praecipue auribus purulentis medetur, item oculis
 ictu cruentatis, haemorrhagiae quoque et dysinteriae infusa.

(§ 25 extr.: Th. H. IX 13, 2). — § 27: Diosc. IV 15. cfr. XXI 98.

1 tusae (tunsa d S) quo d G. tusa et (e v) quo R v. tonsa
 equo x. tunsa aequo V. 2 utilissima ego. -simo ll. v.
 8 linguae v. in linguae R. in lingua r. 4 sedatur V. | qui-
 dam om. R. | adipsom x. ipro R. 5 sisterent Vd. | an item
 (pro ideo)? 6 est ego. est et ll. v. | dist. ego. 6. 7 ptery-
 cis R (v. a. B). ptericiis x. -icos V. 7 renum V v. a. S.
 9 et VxRv. ex d S. | piper ex ego. pipere ll. v. 11 qui et
 R v. et qui VHack. qui r. 12 triboli VR (ut semper).
 13 ex iis R v. ex his r G. eius T. 14 medicina V. remedia
 d Tx. 16 in ore Vdxv. odore R. 17 toraces x. thores d
 18 e foliis VdTfx. an et foliis? 19 bibunt R. 21 tri-
 tumque x. | uero om. x. | aqua Vdx. cfr. Diosc. aquam R v.
 ^ pheon d x Brot. cfr. XXI 91. phaeon V. peon R v. phleon B.

12. (14) Hippophaes in sabulosis maritimis, spinis 29
Ibis, hederae modo racemosa est, candidis, ex parte ru-
entibus acinis. radix suco madet, qui aut per se con-
titur aut pastillis farinae ervi. bilem detrahit oboli pon-
tere, saluberrime cum mulso. est altera hippophaes sine
aule, sine flore, foliis tantum minutis. huius quoque
ucus hydropicis mire prodest. debent adcommodatae esse 30
t equorum naturae neque ex alia causa nomen accepisse.
Quippe quaedam animalium remediis nascuntur locupleti
livinitate ad generanda praesidia, ut non sit mirari satis
ingenium eius disponentis auxilia in genera, in causas, in
tempora, ut aliis proposit aliud horis diesque nullus prope
sine praesidiis reperiatur.

13. (15) Urtica quid esse invisius potest? at illa 31
praeter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, vel 15, 30
plurimis scatet remediis. semen eius cicutae contrarium
esse Nicander adsfirmat, item fungis *vel* argento vivo,
Apollodorus et salamandris cum iure coctae testudinis,
item adversari hyoscyamo et serpentibus et scorpionibus.
quin ipsa illa amaritudo mordax uvas in ore procidentes-

§ 29: Diosc. IV 159. 160. — §§ 31—35: Diosc. IV 92.
Nicand. alex. 201. Diosc. de fac. par. II 142. 151. Pl. iun.
p. 91, 11. (§ 32: Pl. iun. p. 86, 7. 28, 9. 38, 26. — § 33: Pl. iun.
p. 46, 13. — § 34: Hippocr. de morb. mul. I 47. 88. II 67).

1 hippophaes *S e coni. Dal.* -ophes *R.* -opes *Vd f.* Iyp-
popes *x.* hippophyes *B e* *Diosc. an* hippopheos? *cfr. XXI* 91. |
maritimis *Vdx.* simaritudinis *R.* maritimisque nascitur *v.* -timis-
que *D. an* -timis nascens? *ut* § 43. *XXI* 175. *sed cfr. Müller*
de stilo p. 79. | spinis *om. x.* 2 sedere *R.* 4 erui bilem
S e Murbac. *cfr. Diosc.* eruibilem *R.* haec bilem *rv.* 4. 5 oboli
pondere *ego.* obolo ponderis *ll. v.* 5 altera *om. R.* | hippo-
phaes *S. -phyes H.* hippopes d. -ope *Vv.* hyppopes *x.* hae *R.*

8 alias causas *R.* | accepisset *V.* -ent *x.* 11 causa *R.*
12 proposit aliis *d T.* | aliud *Gronov.* ab *VdTfx.* *om. R.* atque
aliis ab *v. a. G.* (ab *del. G.*) *an* (prosint) alia? 14 inuisis
Vdx. | ad *Vdx.* 16 sicutae *V.* sicut et *R.* 17 uel *ego.*
in ll. v. et *Verc.* 18 salamandra *R.* 19 aduersarii *V.* |
serpentibus *v.* -tium *ll.* | et *Rv.* *om. r.* (serpentium scorpionum-
que morsibus *coni. J. malim* -onum ictibus). 20 que in *V.* |
ipsa illa *VdxJ.* illa ipsa *Rv.* ipsa *T.*

que vulvas et infantium sedes tactu resilire cogit, leth
 32 gicos expergisci tactis cruribus magisque fronte. ead
 canis morsibus addito sale medetur, sanguinem trita nari
 indita sistit et magis radice. carcinomata et sordida ulci
 sale admixto, item luxata sanat et panos, parotidas carni
 que ab ossibus recedentes. semen potum cum sapo
 vam strangulatis aperit. profluvia narium sistit inposito
 vomitiones in aqua mulsa sumptum a cena faciles praesi-
 duobus obolis, uno autem in vino poto lassitudines recra-
 33 vulvae vitiis tostum acetabuli mensura, potum in se
 resistit stomachi inflationibus. orthopnoicis prodest et
 melle et thoracem purgat eodem ecligmate et lateri
 detur cum semine lini. addunt hysopum et piperis
 quid. inlinitur lieni, difficilem ventrem tostum cibo emoll.
 34 Hippocrates vulvam purgari poto eo pronuntiat, dolentia
 levari tosto acetabuli mensura, dulci poto et inposito cum
 suco malvae, intestinorum animalia pelli cum hydromelita
 et sale, defluvia capitis semine inlito cohenestari. articu-
 lariis morbis et podagricis plurimi cum oleo vetere ac
 folia cum ursino adipe trita inponunt. ad eadem radicem
 tusa cum aceto non minus utilis, item lieni, et cocta in
 vino discutit panos cum axungia vetere salsa. eadem
 35 psilotrum est sicca. condidit laudes eius Phanias physicus
 utilissimam cibis coctam conditamve professus arteriae,
 tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus.

2 expergiscit tactis dT v. a. Bas. experiscit actis x. -sci
 actis R. 5 parotidas R. 6 sapo R. 6. 7 uuluas v. uuluas
 S cum Gron. 7 strangulatis dTJ. cfr. XXVIII 70. -ulatis x.
 -ulantis r. -tes v. -ulatus S cum Gron. | et profluua V v. a. S.

9 poto Vv. pota r. an potū? | creat dx. 12 ecligmate C.
 elig- x. et lecmate R. eclegm- v. elegm- d. -matae V. | alteri
 Vdx. 13 addunt et dTx. | hyssopum VdTc. 15 potu x
 puto R. 16 tusto V. 17 reppellit R. repelli Verc. an mira
 pelli? cfr. § 64. | hydromelitae V Ven. hydropice R. 18 co-
 honestari dv. cohenestari R. cohosiestari V. dehonestari x
 coercitari Gronov. an consistere? 18. 19 articularis V.
 -aribus v. a. H. 19 ueteri dx. -era R. 20 tritum dx. | at
 dR Dal. 21 lini Vdx. | et om. dx. 22 ueteri dx.
 23 exsiccat dx v. a. G. 24 conditam coctamue dTfx. | ana-
 -iae R. 25 uentris dv. uentri VTx. uentr R.

ernionibus, cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis iere alvum, cum tisana pectus purgare mulierumque ienses, cum sale ulcera, quae serpent, cohibere. suco 36 quoque in usu est. expressus inlitus fronti sanguinem arium sistit, potus urinam ciet, calculos rumpit, uvam argarizatus reprimit. semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. ad omnia haec et mitiores uidem teneraeque efficaces, sed praecipue silvestris illa, ut hoc amplius lepras e facie tollit in vino pota. si quadripes fetum non admittat, urtica naturam fricandam nonstrant.

14. (16) Ea quoque, quam lamium inter genera earum 37 appellavimus, mitissima et foliis non mordentibus, mede- 21, 93 tur cum mica salis contusis incussisque, ustis et strumis, humoribus, podagris, vulneribus. album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur.

Quidam e nostris tempore discrevere genera, et autum- 38 nalis urtcae radicem adalligatam in tertianis ita, ut aegri nuncupentur, cum eruatur ea radix, dicaturque cui et quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt; hoc idem et contra quartanas pollere. iidem urtcae radice

§ 35: cfr. Celsus IV 4, 4. — § 36: Pl. iun. p. 28, 10. 29, 5. Marc. Emp. 14, 22. — § 38: Pl. iun. p. 90, 4. 88, 4.

1 sudore cocta **Vdx.** | conquiliis **Vx.** conchulis **B.**
 2 cinere **R.** 3 meses **x.** messes **RV.** | serpunt **x.** | succo
VdTfxH. sucos **R.** succus **v.** 5 cauculos **R.** | uua **d.**
 6 gargarizatus **v.** -tur **d.** -tu **Vf.** -tū **x.** -issatur **R.** | mesibus **V.**
 mens- **x.** 8 siluestri **R.** 9 hoc *om.* **d v. a. S.** | in **VRv.**
 e **rT.** 10 fraetum **R.** | admittit **x.** | frigandam **R.** 12 quam
VdTfxv. numquam **R.** num quam **G.** (nunc quoque quam **v.**).
 an urticarum quam? | limium **R.** 13 imitissima **V¹.** inimit-
V². 14 inclusisque **R v. a. B.** | ustis *ego.* cfr. § 76. iustis
V²R. iuctis **V¹.** iuxta **d.** mixtis **x.** inustis **v.** fortasse delendum;
 cfr. index. 15 aluum **VR.** 16 quo **R.** cum **x.** 17 tota
 § 38 fortasse sedem mutavit cum § 37. | describere **R.** 18 ra-
 dice **Bas.** | adalligatam **x Gronov.** -ta **VdT Bas.** alligatam **v.**
 adalligatam — 21 radice *om.* **R.** | tertianas (t̄cia- **x**) **dTx.**
 19 non cupentur **V.** | dicaturque **d x H.** -quae **V.** et dicatur quae
 et **v.** 20 folio **Vx v. a. Bas.** | liberari **d v. a. H.** -ali **x.**
 21 radice **v.** -cem **Vd.** *om.* **x.**

addito sale infixa corpori extrahi, foliis cum axungia strumas discuti vel, si suppurraverint, erodi, compleri.

39 **15.** (17) Ex argumento nomen accepit scorpio herba. semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, folia pauca. valet adversus animal nominis sui. est et 5 alia eiusdem nominis effectusque, sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens et inde nomen.

40 **16.** (18) Leucacantham alii phyllon, alii ischada, alii polygonaton appellant, radice cypiri, quae commanducata dentium dolores sedat, item laterum et lumborum, ut 10 Hicesius tradit, semine poto drachmis octo aut suco. eadem ruptis, convulsis medetur.

41 **17.** (19) Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea praecipue vescantur, alii sideritem, nonnulli parthenium. folia habet mixtae similitudinis plantagini et 15 marruvio, caulinulos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhaerentia vestibus, unde et hel- 21, 96 xinen dictam volunt. sed nos qualis vera esset helxine 42 diximus priore libro. haec autem inficit lanas, sanat ignes sacros et tumores collectionesque omnes et adusta, panos. 20 sucus eius cum psimithio ignes sacros et guttura inci-

§ 39: (Th. H. VI 4, 2). Diosc. IV 192. 51. — § 40: Diosc. III 19. — §§ 41. 42: Diosc. IV 86.

2 discuti dv. -utit r. | suppurrauerit R. 3 scorpions R.
-ius v. a. H. 4 ad v. et ad Vd x. et R. 5 ualet ego. cfr.
Diosc. ualet et ll. v. | animal nominis x(?)v. nomen animalis ll.

6 effectusque Vd x B. -tus eius R v. | asperge R. 8 leu-
cachantham G. -tam R. leuchantham d. leucantam x. lecachan-
tem V. | phyllon B. pymon R. phimon x. phinion dv. phimum
V f. | ischada v. iscada R. schada Vd. scada x. ischiada B
e Diosc. 9 cypri dx. cypirit R. cyperi v. a. S. an recte? cfr.
Diosc. 11 semine poto ll. v. an e uino pota? cfr. Diosc.

13 helixinen R. 14 sidentem x. -erite R. -tin G. 16 den-
sos ll. v. an teneros (tenues)? cfr. Diosc. 17 adnerescentia R.

17. 18 elxinen x. helexineti R. 18 elxine x. helexine R.

19 priore v. -ori VR C. proximo rT. | inficit lanas ll. v.
an inlitis foliis? cfr. Diosc. 20 omnes — 21 sacros et om.
R. | dist. ego. 21 eius V x v. om. d H. | psimithio v. psinithio V.
psinthio d. psintio x. psimmythio C. | ignes sacros dx v. cfr.
Diosc. om. VT(?) R H. praeterea errore iteraverunt humores col-

entia turgescere, item veterem tussim cyatho hausto et
vicia vitia umida, sicut tonsillas et aures cum rosaceo.
ponitur et podagrī cum caprino sebo ceraque Cypria.

(20) Perdicium sive parthenium sive *etiam* sideritis 43
ia est; ab nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis
tercum; folio similis ocimo, nigror tantum, nascens in
gulis parietinisque. medetur cum mica salis trita iisdem
nnibus, quibus lamium, et eodem modo, item vomicae
lfacto suco pota, sed contra vulsa, rupta lapsusque et
aecipitia, ut vehiculorum eversiones, singularis. verna 44
rus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce tem-
um aedificaret repsissetque super altitudinem fastigii et
de cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli
omnio a Minerva, quare parthenium vocari coepit
signaturque ei deae. hic est vernula, cuius effigies ex
ere fusa est et nobilis ille splanchnoptes.

18. (21) Chamaeleonem aliqui ixian vocant. duo ge- 45
era eius: candidior asperiora habet folia, serpit in terra
chini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravi.

§ 44: Plutarch. Pericl. 13. — § 45: Th. H. IX 12, 1. Diosc.
II 8. 9 extr.

ectiones dx (quod appareat fuisse etiam in archetypo cod. R).
umores collectionesque v. om. VT(?) RH. | guttura del. H.

cyatho v. cyato R. ciato V. quiata r. 2 uitia umida ego.
fr. XXIV 110. XXXII 85. ut in umido (hum- x) VdTfx. in
umido Rv. | aures ego coll. Diosc. arietes Vdx Murbac. uari-
es Rv. 3 sepo x. seuo d v. a. S. 4 siue etiam ego. siue
iam R. nam rv. | dist. ego. cfr. index. 5 a nostris R v. a. S.

6 astercum xTS. altercum VfR. astericum dv. | ocimo Rv.
mis VfTx. -mus d. an ocimi? 7 mica v. medica Vdx. -cas
R. | aliis R. | tritam V. 10 praecipitia ut J. -ti aut VR.
tatus r. -tia aut v. | euersionis Vx. 11 periculi Vx. | his Vx.

12 repsissetque v. repsitque V. repsisque dx. reptisque R.
12. 13 et ante R. 13 haec V. | periculi V. -ulis dx.

14 omnino dx. 15 cui x. 16 fusa dv. effusa Vx. fussas
R. | et D del. cum U 477. | splanchnoptes (-octes x) dx. spacch-
Vf. 17 chamaeleon d. cameleon x. an chamaeleontem? cfr.
§ 85. XXX 30. XXIII 75; contra § 157. XXVII 64. XXVIII

162. | ixian C. ixion (yx- x) ll. v. 18 terra om. x. terr R.
19 ecinis R. | graui VdTfx. grauissimo Rv. cfr. Theophr.
et Diosc.

quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa canis ortum, quo modo tura nasci dicuntur, unde et *ixia* appellatur. hac mastiche utuntur mulieres. quare et *chamaeleon* vocetur, varietate foliorum evenit; mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, 5
 46 aliubi cyaneus, aliubi croceus atque aliis coloribus. ex his candidus *hydropicos* sanat suco radicis decoctae; bibitur drachma in passo. pellit et interaneorum animalia acetabuli mensura suci eiusdem in vino austero cum origani scopis. facit *ad* difficultatem urinae. hic sucus occidit et canes suesque in polenta addita aqua et oleo, contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. radicem eius aliqui concisam servari iubent funiculis pendentem decoquereque in cibo contra flunctiones,
 47 quas Graeci rheumatismos vocant. ex nigris aliqui marem 15 dixerunt, cui flos purpureus esset, et feminam, cui violaceus; set una nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. radicibus eorum lichenes curantur cum sulpure et bitumine una coctis, commanducatis vero dentes mobiles aut in aceto decoctis. suco scabiem et quadripedum sanant. 20 et ricinos canum necat, iuvencos quoque anginae modo, quare a quibusdam *ulophyton* vocatur, set et *cynozolon*

§ 46: Diosc. III 8. Th. H. IX 12, 1. — § 47: Diosc. III 9. 8.

1 in *om.* R. | suis cum **Vx**. 3 *ixia* v. *exia* (*hexia* **x**) ll. |
 hac fS. cfr. XX 263. XXI 96. haec R. has V. hac et **Tv**.
 has et d. hoc ut *B* e *Diosc.* 4 *an* et *delendum?* | uocatur
dx. 5 illic **VRv**. hic r. 6 alibi **dx**. | *craneus* **x** | aliubi
croceus Rv. *om.* r. 9 mensura **dxv**. *om.* r. 10 *scopiis* V. |
 facti R. | ad *B*. *om.* ll. v. 10. 11 occidit et panos **xT**.
 11 suesque in polenta **VRv**. suesque d. in polenta et canes
 suesque **xT**. | *dist. ego*. 12 aquam **dRv**. quam r. 14 de-
 coquereque *ego*. cfr. § 121. XXI 176. -quentque **VR**. -quiique
rTD. -quentque v. | fluxiones d v. a. S. fluctuationes **x**.
 16 esset et **dxv**. esset V. est ef R. *an* est et? | cuinam R.
 17 set *ego*. et **VdTfx**. *om.* Rv. | uno v. a. S. 18 eorum
ego. earum ll. v. 21 negat R. necant d v. a. S. | iuuencias R
v. a. H. 22 *ulophyton* *ego coll. ind.* -phiton **VTxv**. -philon d.
olopylon R. *ulophonon* *B*. | set *ego*. est ll. v. *del.* *B*. | *cynozia-*
lon (cin- **x**) **dx**. *cynosialon* **VI**.

propter gravitatem odoris. ferunt et haec viscum ulceris utilissimum. omnium autem generum eorum radices corporionibus adversantur.

19. (22) Coronopus oblonga herba est cum fissuris. 48 eritur interim, quoniam radix coeliacis paeclare facit in nere tosta.

20. (23) Et anchusae radix in usu est, digitali crassidine. finditur papyri modo manusque inficit sanguineo colore, praeparat lanas pretiosis coloribus. sanat ulcera cerato, praecipue senum, item adusta. liquari non test in aqua, oleo dissolvitur; idque sincerae experientum est. datur et ad renium dolores drachma eius 49 tui in vino aut, si febris sit, in decocto balani; item cinerum vitiis et lienis et bile subfusis. lepris et lentigini inlinitur ex aceto. folia trita cum melle et farina xatis inponuntur, et pota drachmis duabus in mulsum sistunt. pulices necare radix in aqua decocta additur.

(24) Est et alia similis pseudoanchusa ob id appellata, 50 quibusdam vero echis aut doris et multis aliis nominis, lanuginosior et minus pinguis, tenuioribus foliis, anguidioribus. radix in oleo non fundit rubentem sucum, hoc ab anchusa discernitur. contra serpentes efficacis- na potu foliorum vel seminis. folia ictibus inponuntur. virus serpentes fugat. bibitur et propter spinam. folium sinistra decerpi iubent Magi et, cuius causa sumatur, ci tertianisque febribus adalligari.

§§ 48. 49: Diosc. II 157. — ib. IV 23. — § 50: Diosc. IV 27.

5 celiacis ~~x~~ *Ven.* cocleacis V. coquiliacis R. 13 potum R.
v. a. Bas. | item in R. 14 lienis R C. lieni rTv. cfr. § 65. |
 14. 15 lentigini v. -ginis R. -gines r. 16 po-
 tur V²R. | drachmas R. | mulso Vdxv. fulgo R. 19 Et est
 | seudo anchusa x. pseudoancus R. 20 a Vdxv. et R.
Ven. | ethisa ut x. et his aut R. | odoris VxR. 22 et
 anguidioribus x (?) v. a. S. cfr. § 75. | in om. R v. a. H. |
 eo vet. Dal. oleum ll. | v. a. H. | sed rubentem v. a. H.
 potu dxv. potum r. | an et ictibus? 25 serpentium dx
a. S. (ante uirus excidit fortasse radicis; cfr. Diosc.). | spinam v.
 inae ll. an spinae dolorem? 26 magi et Vdxv. magici R.

- 51 21. (25) Est et alia herba proprio nomine onochilon,
quam aliqui anchusam vocant, alii archebion, alii onoche-
lim, aliqui rhexiam, multi enchyram, parvo frutice, flore
purpureo, asperis foliis et ramis, radice messibus sangu-
nea, cetero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra ser- 5
pentes maximeque viperas et radice et foliis, aequo cibo
ac potu. vires habet messibus. folia trita odorem cucu-
meris reddunt. datur in cyathis tribus vulva procidente.
52 pellit et taenias cum hysopo, et in dolore renium aut
iocineris ex aqua mulsa, si febris sit, sin aliter, e vino 10
bibitur. lentigini ac lepris radix inlinitur. habentes eam
a serpentibus feriri negantur. est et alia huic similis
flore rubro, minor, et ipsa ad eosdem usus, traduntque,
commanducata ea si inspuatur, mori serpentem.
53 (26) Anthemis magnis laudibus celebratur ab Ascle- 15
piade. aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum,
alii eranthemida, quoniam vere floreat; alii chamaemelon,
quoniam odorem mali habeat. nonnulli melanthion vocant.
genera eius tria fronde tantum distant, palmum non exce-
dentia, parvis foliis rutae candidis aut malinis aut 20
purpureis. in macro solo aut iuxta semitas colligitur vere
et in coronamenta reponitur. eodem tempore et medici

§ 51: Diosc. IV 24. — § 52: Diosc. IV 25. — §§ 53. 54:
Diosc. III 144.

1 et om. VdX v. a. G. | onochelos *B.* -chiles *G.* 2. 3 ono-
cholin *V.* nochelim *x.* 3 rexiam *Vx.* raxian *R.* | enchyram
H (-son *v*). *cfr. index.* enichrysam (-chrisam *f*) *Vf.* encrisam *T.*
enecrisam *d**x.* enchyram *R.* enchusam *B.* 4 foliis *VdXv.*
floris *R.* 7 odore *V.* 8 procedente *R.* 9 teneas *V.* tineas
v. a. S. | penium *dTx.* 10 si *d**xRv.* in *V.* 11 aut lepris
dTx. 14 inspuatur *v.* inspuat *VdX.* instra. at *R.* *an* inspu-
turi ori? *cfr. Diosc.* 16 leuchantemum *V.* leucantemum *x.*
17 eranthemida *B.* erathe- *dR.* erate- *x.* arathe- *V.* are-
the- *v.* | floreat *R.* | camemelon *x.* cheme- *V.* cume- *R.*
19 fronde *VxfRv(D).* flore *d(?)B coni.* *e* *Diosc.* 20 foliis
VTixRD. foliis ut *v. a. B.* floribus ut *d(?)B coni.* *e* *Diosc.* |
lac. ego indicavi; exciderunt floribus non maioribus quam foliis.
cfr. Diosc. et XXVII 97. 98. (foliis, floribus rutaes Müller
emend. *IV 14.* foliis rutaes similibus, floribus *U 478).* | can-
didi *R.* | melinis *v. a. S.* *cfr. XXXV 30.* (*XIII. 5. 11. XXIII*
103). 21 colligi *R.* 22 coronamentis *d**x.*

lia tusa in pastillos digerunt, item florem et radicem. 54
 antur omnia mixta drachmae unius pondere contra ser-
 entium omnium ictus. pellunt mortuos partus, item
 menstrua in potu et urinam calculosque, *inlita* inflationes,
 cinerum vitia, bilem subfusam, aegilopia, commanducata
 cicerum eruptiones manantes sanant. ex omnibus his
 eneribus ad calculos efficacissima est quae florem pur-
 ureum habet, cuius et foliorum et fruticis amplitudo
 maiuscula est. hanc proprie quidam eranthemim vocant.

(27) Loton qui arborem putant tantum esse, vel 55
 lomero auctore coargui possunt. is enim inter herbas
 ubnascentes deorum voluptati loton primam nominavit.
 glia eius cum melle oculorum cicatrices, argema, nube-
 ulas discutiunt.

(28) Est et lotometra, quae fit ex loto sata, ex cuius 56
 emine simili milio putri fiunt panes in Aegypto a pastori-
 us, maxime aqua vel lacte subacti. negatur quicquam
 illo pane salubrius esse aut levius, dum caleat. refrige-
 atus difficilius concoquitur fitque ponderosus. constat
 os, qui illo vivant, nec dysinteria nec tenesmo neque
 aliis morbis ventris infestari. itaque inter remedia eorum
 habetur.

(29) Heliotropii miraculum saepius diximus cum 2, 109
 sole sese circumagentis etiam nubilo die; tantus sideris 57
 18, 252

§ 55: Homerus Μ 348. δ 602. Diosc. IV 109. — § 56: Diosc.
 V 112. Herodot. II 92. Th. H. IV 8, 11. — §§ 57—59: Diosc.
 V 190. — Th. H. VII 8, 1. — Nicand. ther. 678.

2 omnia tusa mixta x. 3 omnium om. V x v. a. G. | pellit
 1(?) v. a. S. | an emortuos? 4 inlita ego. om. ll. v. | inflammations dx. 5 dist. U 479. | infusam x. 6 sanant U 479.
 sanat ll. v. 9 et maiuscula R. | eranthemum dx. -mon B.
 11 possint R. 12 dearum R. 13 cicatrices V dx v.

cicer R. 13. 14 nu//culas V. niculas R. 15 lothometra x.
 -tras R. 16 simili milio B. simillimi// V. -illimo d v (Brot.).
 simillo x. -illime R. simili mili S. | putri J coll. XIII 108.
 porri ll. v. a. B (Brot.). del. B. cibarrii S. an puri (vel parui)?

17 subacti ego. cfr. XVIII 105. 106. -tio VR. -to rv. an
 subacti et? | quiquam VR. 18 cum R. 21 uentri V.
 22 habetur v. habentur x R. bhtur d. habent VS. 24 sese v.
 saepe VR. om. r. se Verc. | tantum dx R v. a. C.

amor est. noctu velut desiderio contrahit caeruleum florem
 58 genera eius duo, tricoccum et helioscopium. hoc altius
 quamquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit.
 ab ima radice ramosum. semen in folliculo messibus co-
 ligitur. nascitur nonnisi in pingui solo cultoque maxime
 tricoccum ubique. si decoquatur, invenio cibis placere
 in lacte iucundius alvum molliri et, si decocti sucus
 bibatur, efficacissime exinaniri. maioris sucus excipit
 59 aestate hora sexta, miscetur cum vino, sic firmior. capiti
 dolores sedat rosaceo admixto. verrucas cum sale tollit
 sucus e folio, unde nostri verrucariam herbam appellaveremus
 aliis cognominari effectibus dignorem. namque et se-
 pentibus et scorpionibus resistit ex vino aut aqua mulsoque
 ut Apollophanes et Apollodorus tradunt. folia infar-
 tium destillationibus, quod siriasim vocant, inlita mede-
 tur, item contractionibus, etiam si id comitaliter accida
 decocto quoque foveri os saluberrimum est. potum in-
 pellit taenias et renium harenas. si cuminum adiciatur
 calculos frangit. decoqui cum radice oportet, quae cur-
 60 foliis et hircino sebo podagrnis inlinitur. alterum genus
 57 quod tricoccum appellavimus et alio nomine scorpiuro:
 vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terra
 vergentibus. semen ei est effigie scorpionis caudae, quare
 nomen. vis ad omnia venenata et phalangia, sed contra
 scorpiones praecipue inlita. non feriuntur habentes, et si
 terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant
 scorpionem egredi, inposita vero herba aut uda omnino

§§ 59–61: Diosc. IV 191. 190. 191.

1 amor est **VTR**v. -orem r. (et add. dTx). | uelut *om.* x
 contrahi **G.** 4 *ima* v e *Theophr.* una *ll. J.* | mensibus V.
 5 mulsoque **R.** 6 decoquantur **VR** *Ven.* 9 cumino d.x.
 14 apollophanes et *om.* V. 15 et destillationibus **R.** dist-
 d.x v. a. *Dal. fortasse corruptum;* cfr. XXX 135 (adustio). | quod
ll. v. quam *D* cum *U* 479. *an* quod uitium (*vel* malum)? | sy-
 riasin x. sisiasim **R.** 16 accident **Vx.** (*an* id uitium ...
 accidat? cfr. XXX 135). 17 eos **Vx** v. a. *H.* 20 seu d.B.
 v. a. *S.* 21 scorpion d.x. 24 uisa **R.** | uenena x. cfr. § 15.
 25 *an* praecipua inlita? 26 circumscrivant **R.** | negat *V.*
 27 uda **R** *G.* *om.* r. inde v.

espersum protinus mori. seminis grana quattuor pota
uartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis, vel si
erba ipsa ter circumlata subiciatur capiti. semen et 61
enerem stimulat, cum melle panos discutit. verrucas hoc
tique heliotropium radicibus extrahit et excrescentia in
edibus. spinae quoque ac lumborum sanguinem corrup-
um trahit inlitum semen et potum in iure gallinacei de-
octum aut cum beta et lente. cortex seminis liventibus
olorem reddit. Magi heliotropium *in* quartanis quater,
n tertianis ter adligari iubent ab ipso aegro precarie
um, soluturum se nodos liberatum, et iacere non exempta
erba.

(30) Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma 62
non marcescit, aquas respuit, perfusum mersumve sicco
simile est — tanta dissociatio deprehenditur —, unde et
nomen a Graecis alioqui frutici topiario. quidam callitri-
chon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. tinguit
enim capillum et ad hoc decoquitur in vino cum semine
ipii adiecto oleo copioso, ut crispum densumque faciat;
et defluere autem prohibet. duo genera eius: candidius 63
et nigrum breviusque. id, quod maius est, polytrichon,
aliqui trichomanes vocant. utrique ramuli nigro colore
nitent, foliis felicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca
sunt, omnia autem contrariis pediculis, densa ex adverso
inter se, radix nulla. umbrosas petras parietumque asper-

§§ 62. 63: Th. H. VII 10, 5. 14, 1. Diosc. 134. 135.

1 *an* respersa? cfr. XXIX 75. | semini R. semen x.
1 grana — 2 tertianis *om.* Vd x. 3 ipsa d(?)R G. *om.* rv. |
capi R. | semen et *om.* x. 4 uerricas R. 6 hispane quoquae V.
7 et ll. v. *an* uel? | potum dRv. potum inlitum (ill- x) Vx.
9 in CFW Müller p. 22. *om.* ll. v. cfr. § 38; contra § 50.
11 cum R. | se cum nodos V. | iacere ego. facere ll. S. ita
facere v. 17 polytrichon v. -icum VdR. poliotricum x. | ab
dR G. est ab rTsv. 19 copioso ego. cfr. XIX 94. XX 66.
-sum VxR. -se dv. 20 eius genera R(?)G. genera d. cfr. § 45.
21 ueriusque R. | politricon x. polycyon R. 23 nitent V¹
dx. item V²R. | filicis d v. a. S. ylicis x. | ac *om.* R. 24. 25
inter se ex aduerso Vd x v. a. S. *an* densa et aduersa inter se
contrariis pediculis? cfr. Theophr. et XXVII 138. XIII 55.

gines ac fontium maxime specus sequitur et saxa manantia, quod miremur, cum aquas non sentiat. **calculos** corpore mire pellit frangitque, utique nigrum, qua de causa potius quam quod in saxis nasceretur a nostris saxifragum appellatum crediderim. bibitur e vino **quantus** terti decerpserere digiti. urinam carent, serpentium et araneorum venenis resistunt, in vino decocti alvum **sistunt**: capitis dolores corona ex his sedat. contra **scolopendras** morsus inlinuntur, crebro auferendi, ne perurant; hoc in alopeciis. strumas discutiunt fufuresque in facie. **capitis manantia** ulcera. decoctum ex his prodest suspriosis et iocineri et lieni et felle subfusis et **hydropicis** stranguria inlinuntur et renibus cum absinthio. secundum carent et menstrua. sanguinem sistunt ex aceto aut rati suco poti. infantes quoque exulcerati perunguntur ex illis cum rosaceo et vino. — (*Virus solii in urina pueri in pubis tritum quidem cum aphronitro et inlitum ventri mlierum, ne rugosus fiat, praestare dicitur.*) — perlices gallinaceos pugnaciores fieri putant in cibum eorum additis, pecorique esse utilissimos.

66 22. (31) *Picris* ab insigni amaritudine cognominatur.
21, 105 ut diximus, folio rotundo. tollit eximie verrucas. thesium quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat alvum in quem usum teritur ex aqua.

67 (32) *Asphodelum* de clarissimis herbarum, ut quod:

§§ 64. 65: Diosc. IV 134. — § 66: Th. H. VII 12, 3. — § 67:
Nicand. ther. 534. — §§ 67—70: Diosc. II 199.

2 miramur d x. | sentiant R. 3 mire pellit d x R. //repellit
V. | frangique R. 5 quantum v. quam cum ll. 6 an decerpserint? | digiti V R v. dicit d. dicitur x. | an exciderunt utriusque ramuli ante urinam? | ciere x. 9 perurant *Gronor.*
perunt V R. pereant r v. a. H. 12 iocineris R. | et lieni dr.
lienis r. | et ante hydropicis om. V x. an recte? 13 absintho R
14 rubis d x. 16 virus ego. cfr. XXV 157. XIX 88.
prius ll. v. | dist. ego. | folium v. | in v. om. ll. (deest fortasse post
inpubis vitii alicuius significatio). 17 aphronitro v. -trio d.
aphonitro R. afonitrio (affo- x) r. 18 ne V d x v. e R. 21 ama-
ritudinis E v. a. G. 23 sed om. VT S. 25 ut om. d v. a. S.
annam E² v. a. S.

heroion aliqui appellaverint, **Hesiodus** et in silvis nasci lxit, **Dionysius** marem ac feminam esse. defectis corporibus et phthisicis constat bulbos eius cum tisana decoctos aptissime dari, panemque ex his cum farina subactis saluberrimum esse. **Nicander** et contra serpentes ac scorpiones vel caulem, quem anthericum vocavimus, 21, 109 vel semen vel bulbos dedit in vino tribus drachmis substravitque somno contra hos metus. datur et contra venenata marina et contra scolopendras terrestres. cocleae mire in Campania caulem eum persequuntur et sugendo refaciunt. folia quoque inlinuntur venenatorum vulneribus ex vino. bulbi nervis articulisque cum polenta tunsi inlinuntur. prodest et concisis ex aceto lichenas fricare, item ulceribus putrescentibus ex aqua inponere, mammorum quoque et testium inflammationibus. decocti in faece 69 vini oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. fere in quocumque morbo magis decoctis utuntur, item ad tibiarum taetra ulcera rimasque corporum quacumque in parte farina arefactorum. autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. sucus quoque ex tuis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori cum melle, idem odorem corporis iucundum affectantibus cum iri arida et salis exiguo. folia et supra dictis medentur et strumis, panis, 70 ulceribus in facie decocta in vino. cinis e radice alopecias emendat et rimas pedum sedisque, decoctae radicis in oleo sucus perniones et ambusta et gravitatem aurium;

1 heroion *v.* -oneon **dRE** *Brot.* hereneon **V.** heroum **T.S.** | appellauerunt **dT** *v. a. S.* | filuis **VE²** *v.* fuluis **E¹.** fluuiis **rT.S.**

2 dionysium **V.** 4 dari **ll. G.** mederi **E³** *v.* 10 campiam **V.** | caule **V.** calem **R.** 11 uenenatarum **VdR.** 12 articulosque **V².** | tussi **V.** 13 fricari *d.* 14 ponere **R.**

17 magis decoctis medici **d** *Brot.* magis medici nodis **T.** decoctis magis medici *v. a. H.* (*Magi U 480*). 19 arefactrum **R.** 20 ualenti **V.** | ex **TEv.** et **r.** | tussis **dTv.** tussis **VRE¹.** tirsis **E³.** 21 decoctus **V²** *v. a. Dal.* | aurium dolori *U 481.* sed cfr. *XXI 146. XXVI 107.* | odorem **dEv.** dolorem **r.** 22 defectantibus **V.** 25 pedum sedisque **J.** pedisque **ll.** pedis **S.** pedum *v.* an manus pedisque? | decocta **RE.**

26 sucu **E.** suco **R.** | ambustae **V.** | et om. **V.** et ad *v. a. S.* | dist. ego. | grauitatem **Vdv.** -ate **r.** -ati **S.**

infunditur a contraria aure in dolore dentium. prodes: et urinae pota modice radix et menstruis et lateris doloribus, item ruptis, convulsis, tussibus, drachmae pondere in vino pota. eadem et vomitiones adiuvat comman-
 71 ducata. semine sumpto turbatur venter. Chrysermus et parotidas in vino decocta radice curavit, item struma: admixta cachry ex vino. quidam aiunt, si inposita radice pars eius in fumo suspendatur quartoque die solvatur, una cum radice arescere strumam. Diocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est, ad perniones decocta ex oleo; dedit et suffusis felle in vino et hydro-
 picis. venerem quoque concitari cum vino et melle per-
 72 unctis aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, psoras, lepras radice in aceto decocta tolli dicit, item suco cum hyoscyamo et pice liquida alarum quoque et feminum vitia; et capillum crisiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur, Simos lapides renium in vino decocta potaque eximi. Hippocrates semine ad impetus lienis dari censem. iumentorum quoque ulcera at scabiem radix inlita aut decoctae sucus ad pilum reducit. mures eadem fugantur, caverna paeclusa moriuntur.
 73 (33) Asphodelum ab Hesiodo quidam halimon appellari existimavere, quod falsum arbitror; est enim suo nomine halimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. alii enim fruticem esse dicunt densem, candidum, sine spina, foliis oleae, sed mollioribus; coqui haec ciborum gratia, radice tormina discuti drachmae pondere in aqua

 § 73: Diosc. I 120.

5 chrysermus **V¹v.** -rinus **R.E.** -rimus **V².** cysermus **d.**
 8 eius si in fumo **R.E.** 9 Diocles **Gronov.** socles **V f.** socres
R.E. sophocles **d(?) v. a. S.** 10 perniones **V G E.** 11 de-
 coctam **d(?) R v.** | **dist. ego.** 12 concitare **R.E.** 13 tradide-
 runt **d v. a. H.** 14 et lepras **d T.** **om.** **v. a. H.** 15 suco cum
ego. si coccum **ll.** sicca cum **D.** si cocta sit cum **v.** 16 //capil-
 lus (**del.** et) **V.** 17 Simos **D.** -mus **v.** timon **ll. f.** 18 pota-
 que decoctaque **R.** | eximit **d v. a. S.** 20 decoctae **v.** -ta **ll.**
 22 halimon **f v.** -mum **VG.** alimon **r Dal.** 25 alii enim
R v. alieni **E¹.** elienem **VG.** alii **E².** 26 in mollioribus **R.**
 radix **d E² v. a. S.** | discutit **V² R E v. a. S.** | drachmae **E² v.** -mas **r.**

multa pota, item rupta, convulsa. alii olus maritimum esse 74
ixere salsum et inde nomen, foliis in rotunditatem longis,
audatum in cibis. duorum praeterea generum, silvestre
t mitius, utrumque prodesse dysintericis etiam exulceratis
um pane, stomacho vero ex aceto. ulceribus vetustis
alini crudum et vulnerum recentium impetus lenire et
laxatorum pedum ac vesicae dolores. silvestri tenuiora
olia, sed in iisdem remediis effectus maiores et in sananda
ominum ac pecorum scabie. praeterea nitorem corpori 75
ieri dentibusque candorem, si fricentur radice ea, semine
inguae subdito sitim non sentiri. hoc quoque mandi et
traque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus
radidit longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi,
asci sub hedera maxime, prodesse opisthotonis, con-
ractionibus nervorum tribus obolis in sextarium aquae.

(34) Acanthi, topiariae et urbanae herbae lato longo- 76
gue folio crepidines marginum adsurgentiumque pulvino-
um toros vestientis, duo genera sunt: aculeatum et
rispum, quod brevius, alterum leve, quod aliqui paede-
ota vocant, alii melamphyllum. huius radices ustis luxa-
isque mire prosunt, item ruptis, convulsis, et phthisin-
netuentibus, id coctae cibo, maxime tisana. podagrī quo-
que inlinuntur tritae et calefactae, *e sale calidis*.

(35) Bupleuron in sponte nascentium olerum numero 77
Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite

§ 74 init.: Th. C. VI 10, 8. — § 76: Diosc. III 17. — § 77:
Nicand. ther. 586.

1 *rupta conuulsa* VGdES. *conrupta* R. *conuulsa* (et C)
upta v. *cfr. XXI 160.* 2 *falsum* V. 4 *an* etiam *aluo*
exulceratis? *cfr. XXI 155.* 6 *crudum* V¹Gdv. *crurum r.*
laxatorum V¹dI. 8 *maiores* et REv. *maior* sed *r.* 9 *cor-*
bore RE. 12 *genus om.* VGd. 13 *foliis et hirsutioribus*
m. RE. 14 *opisthotonis* fH. (-onicis v). *epistotonis* (epi-
tonis d) ll. 15 *sextario margo Dal.* 16 *topariae* Vd. | *ur-*
bana herba R v. a. Brot. 16. 17 *longinquo d.* 18 *uestientes*
RE. -ens v. a. Brot. 19 *alioqui* VG. 19. 20 *paederota* d G.
paederotae (ped- GE) r. -ton v. 22 *id cocte* G. *ideo coctae*
-te E) ED. *incoctae* v. | *an e tisana?* 23 *e sale calidis*
Müller emend. IV 15. *calidis ll. v. del. D cum U 482.*
15 *cubitale* Vf.

aneti, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicis
Glaucone et Nicandro. semen contra serpentes val-
folia ad secundas feminarum vel sucum ex vino inlinu-
et strumis folia cum sale et vino. radix contra serpentem
datur in vino et urinae ciendae.

78 (36) Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus
ciborum etiam habuere, iidemque remedia tamquam con-
venenum prodiderunt. et ipsum nomen indicio est hoc
certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur
quapropter nec de hac plura dicemus. est vero causa
quare venena monstremus inter gramineas coronas! libidinis
causa expetenda alicui videtur, quam non alii
magis accendi putant quam pota ea.

79 (37) Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum dig-
crassitudine, semine corymbis dependentibus silis effi-
set non amaris, foliis olusatri. et hoc laudatum in —
— quippe etiam conditum prorogatur —, ad urinam ci-
dam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sanat
inflationes discutiendas colique tormenta, contra serp-
tium omniumque aculeatorum ictus, quippe fama est, i-
pabulo cervos resistere serpentibus. fistulas quoque ra-
nitro addito inlita sanat, siccanda autem in eo usu pre-
est, ne suco suo madeat, qui contra serpentium ictus
facit deteriorem eam.

§ 78: cfr. Diosc. II 66. — § 79: Diosc. III 73. (cfr. XXV)

1 incipitis d. | ab Hippocrate C (om. ab v). ab ipocrate
apo- G. apa- d. xipo- R. xipho- E. 2 a Glaucone G. Glau-
cia coni. H. cfr. § 98. an Glauciae? 5 urina eiiciendae
6 magnam V. 8 prodierunt R. 9 quod G. | dis-
RE. | gustata GdT. 10 dicimus RE. 11 dist. CFWI
ler p. 15. | ne si E². 13 pota ea RH. potae a E. poste
potu Verc. postea potu v. 14 an radice (vel dulci radice
digitum? cfr. Diosc. et § 48. 15 semine aneti S e Diosc.
lis VGREfv. filio d. simili C. 16 amari V. 17 qui
etiam — 20 ictus iteravit deinceps V. 17 dist. ego. 19
mentorum R. | contra — 20 aculeatorum om. R. 20. 21
uos hoc pabulo dT. 21 fistulas R. 22 eos REv. a. S. |
v. a. S. 23 mandeat V²R. | non del. H cum P et Grond
24 eam deteriorem v. a. S.

(38) Scandix quoque in olere silvestri a Graecis ponitur, ut Ophion et Erasistratus tradunt. item decoctum sistit, semine singultus confestim ex aceto sedat. inlinitur ambustis, urinas ciet. decoctae sucus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicae. haec est quam Aristophanes Euripidi poetae obicit ioculariter: matrem eius e olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. ea- em erat enthryscum, si teneriora folia et odoratiora aberet. peculiaris laus eius, quod fatigato venere corpori occurrit marcentesque iam senio coitus excitat. sistit rofluvia alba seminarum.

(39) Et iasine olus silvestre habetur, in terra repens, im lacte multo, florem fert candidum; conchylium vocant. huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. cruda aceto in cibis et mulieribus lactis ubertatem praestat. salutaris est phthisin sentientibus. infantium capiti inlita trit capillum tenacioremque eius cutem efficit.

(40) Estur et caucalis feniculo similis, brevi caule, ore candido, cordi utilis. sucus quoque eius bibitur, stomacho perquam commendatus et urinae calculisque et renis pellendis et vesicae pruritibus. extenuat et lienis, cineris reniumque pituitas. semen menses seminarum

§ 80: Diosc. II 167. Aristoph. Acharn. 455. (Valer. Max. [4 ext. 2]). — § 81: cfr. XXI 89. Th. H. VII 7, 1. — § 83: osc. II 168.

1 a om. R.S. 2 Ophion *Brunn.* p. 36. cfr. index et XX opion d v. a. D. opinion r. 7 holus E. bolus VG. enthryscum coni. J coll. *Theophr.* enthriscum (-tri- d) VGd. ntris ne cum (cu R) r. anthriscum S. -cus B. | teneriora E. auiora R v. a. S. 9 peculiari R. | eius REv. ei rTf. | corre Vf. 10 senio iam R v. a. J. 11 alui E. om. d. 12 iare D cum Salm. lasine (-nae G) ll. v. iasione B. cfr. XXI 5. 13 multa VG. | conchylium U 484. concy- VG R. conium r v. a. D. 14 cruda v. crudae (-de E) ll. 15 exacto f. 16 salutaris est v. -tare ll. an lac salutare? | capitii R. 17 tenerioremque VT. 18 estur Bas. eostur (co- VGd. -ture r. est v. | caucalidis RE. | breui d v. breue r. commendatus d T man. Dal. H. commodatus rv. an accommodatus? 21 uesicae (om. et) Vd. | cruritibus R. 22 re- imque Brot. -numque v. lieniumque (-num- RE) ll.

adiuvat bilemque a partu siccatur. datur et contra pro via geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus putat conferre multum. bibitur in vino iejunis. inlithum et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carnis suo significat.

84 (41) His adnumerant et sium latius apio, in nascens, pinguius nigriusque, copiosum semine, sapientia nasturtii. prodest urinis, renibus, lienibus mulierum mensibus, sive ipsum in cibo sumptum sive ius decisive semine in vino drachmis duabus. calculos ruris aquisque, quae gignunt eos, resistit. dysintericis prodinfusum, item inlithum lentigini et mulierum vitiis in noctu inlithum, lomentoque cutem emendat et ramices leprosum etiam scabiem.

85 (42) Sillybum chamaeleonti albo similem, aequos nosam, ne in Cilicia quidem aut Syria aut Phoenice, nascitur, coquere tanti est. ita operosa eius culina tratur. in medicina nullum usum habet.

86 (43) Scolymum quoque in cibos recipit oriens et nomine limoniam appellat. frutex est numquam cubilior altior tristisque foliorum aculeis, radice nigra, sed dulcis.

§ 84: Diosc. II 153. — § 85: Diosc. IV 156. — §§ 86.
Th. H. VI 4, 8. Diosc. III 14. Hesiod. Έργα κ. ἡμ. 582—587.

1 iuuat f. | bilemque v. hiis f. bilem (uilem RE) adiu-
que ll. 4 marinorum uenena VdT(G?). | sicut VGdv. |
r. | petrichus dTH. -icus rv. 6 et sium Brot. esium ll.
et sion H. sion v. 9 ipso VGdTf. | ius VGdv. eius r.
iure eius? 10 semen e uino v. a. S. 11 aquisque quae
aquis quaeque VG. aliquis quaeque (quae R) r. 12 lenti-
nis Vd. 13 illitum dR v. a. S. om. VG. | lomentoque D
U 485. momentoque d(?) REG. que r. momento v. sed
spectes cum lomentoque vel lomentoque adiecto (mixto),
XVIII 117. **XX** 127. **XXIV** 15. **XXX** 127. **XXXII**
162. **XXXVI** 133. an fouendoque? cfr. § 153. 15 si-
bum RB. cfr. Diosc. syllibum rv(D). | chamaeleoni RS.
17 cocere VGED. | an tam pro ita? 19 recepit Je coni-
sed cfr. XXI 128. 20 appellat dv. -ant VG. -auit rv.
nunc quam R. 21 tristisque V. -is quam E. tristis G.
-isque dv. -is quam R. cristis D. | aculeis ego coll. XXI
1 dR. ac rv. an acie?

ratotheni quoque laudata in pauperis cena. urinam
ere praecipue traditur, sanare lichenas et lepras ex aceto,
nerem stimulare in vino Hesiodo et Alcaeo testibus,
ui florente ea cicadas acerriini cantus esse et mulieres
bidinis avidissimas virosque in coitum pigerrimos scrip-
re, velut providentia naturae hoc adiumento tunc valen-
ssimo. item graveolentiam alarum emendat radicis eme- 87
ullatae uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad
artias et a balineo iejuno itemque post cibum cyathis
ngulis pota. mirum est, quod Xenocrates promittit
perimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

(44) Estur et soncos — ut quem Theseo apud Cal- 88
machum adponat Hecale — uterque, albus et niger.
actucae similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali,
nguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet.
ibus, cui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum
odo ex embammate. Erasistratus calculos per urinam
elli eo monstrat et oris graveolentiam commanducato cor-
igi. sucus trium cyathorum mensura in vino albo et oleo 89
alefactus adiuvat partus ita, ut a potu ambulent gravidae.
atur et in sorbitione. ipse caulis decoctus facit lactis
bundantiam nutricibus coloremque meliorem infantium,
tilissimus his, quae lac sibi coire sentiant. instillatur
uribus sucus, calidusque in stranguria bibitur cyathi men-

§§ 88—90: Diosc. II 158.

1 pauperis **Vv.** -eri rTS. 4 florentes d. | ea **Vv.** ex ea r.

7 item **TRv.** idem **E.** id est r. | grauioletiam **VGRE.**

uinis **V.** 9 a om. **VGd.** | post **VGdv.** poscit r. | quiatis **R.**

10 postea d. 11 alis **Vv.** aliis r. 12 sonchos d v. a.

13 yoncos **R.** 13 opponat **Vd.** | Hecale **B.** -atae v. hecalet
d. hae.calet **V.** hecaule **R.** haecaule **E.** 14 similis **R.**

5 cano d. 16 cui **J e coni.** **S.** qui **ll. v.** | nitro **RE.**

7 ex embammate d **H.** embambate r. om. v. | erasistratus df
om. r. | cauculos **VGRE.** 18 pelli **Murbac.** v. pellit **ll.** |
ommanducato **Tv.** -ta **VGd.** -tam r. 18. 19 corrigit dT.

19 triumque torum **V.** 20 a potu **coni.** **Dal.** a portu **G.**
partu **Vdv.** a. **S.** apud r. 21 detur **R.** | caulis om. **VGd.** | coc-
us **VGdT.** an recte? nam decoctus fere poni solet addito in
ex) aqua vel liquore alio. 23 isque **V.** his qui d.

sura et in stomachi rosionibus cum semine cucu
90 nucleisque pineis. inlinitur et sedis collectionibus.
tur contra serpentes scorpionesque, radix vero illi
eadem decocta in oleo *et* punici mali calyce, aurum
bis praesidium est. haec omnia ex albo. Cleemp
nigro prohibet vesci ut morbos faciente, de albo et
tiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri d
strat sucum eius, refrigeratoriam tamen vim esse co
nigro et hac causa inponendum cum polenta. Zen
dicem albi *in* stranguria suadet.

91 (45) Condron sive condrille folia habet intubi
cumrosis similia, caulem minus pedalem, suco mad
amaro, radice fabae simili, aliquando numerosa.
proximam terrae mastichen tuberculo fabae, quae a
seminarum menses trahere dicitur. tusa cum ra
tota dividitur in pastillos contra serpentes, argumen
habili, siquidem mures agrestes laesi ab his han
dicuntur.ucus ex vino coctae alvum sistit. eade
pebrarum pilos inordinatissimos pro cummi effica
regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utile
minibus suis pronuntiavit. alioqui feminis et oculis
rationique virorum contrariam putavere.

92 (46) Inter ea, quae temere manduntur, et bole
rito posuerim, opimi quidem hos cibi, sed inmenso e

§ 91: Diosc. II 160.

4 et ego. om. ll. v. cfr. XXIII 85. an cum? cfr. §
143. | calyce VGREv. et dT. 4. 5 praesidium morbis
8 sucum RG. sucu E. suco r. suco eius uti v. 9
9. 10 radice Vdv. a. S. 10 in S. om. ll. v. (an s
riae?) | stranguriam docet sanari v. a. S. (an -urias iuu
det? cfr. XXX 123). 11 condrille C. cfr. index et
-ile v. -ryle RE. chondrile r. chondrile D. -rylla S col
105. 12 pedale VG. -li v. a. G. 13 numerosam v
14 mastichen dv. -cen rD. 15 meses GRE. messes
16. 17 probabilis Vd. 17 iis R v. a. C. | hanc esse VGRI
cari dT. 19 gummi dR v. a. S. 21 alioqui VGfRED.
dv. cfr. § 76. XXI 69. 21. 22 generatioque RE.
om. RE v. a. H. 24 opimi RES. -mis VGT. optim
-mus v. | hos RG. os E. his r. est is v. | cibi sed REG.

crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per
c occasionem ab coniuge Agrippina dato, quo facto
terris venenum alterum sibique ante omnes Neronem
m dedit. quorundam ex iis facile noscuntur venena
ito rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa
a, pallido per ambitum labro. non sunt haec in qui- 93
dam, siccique et veris similes, veluti guttas in vertice
as ex tunica sua gerunt. vulvam enim terra ob hoc
us gignit, ipsum postea in vulva, ceu in ovo est luteum.
; tunicae minor gratia in cibo infantis boleti. rumpi-
haec primo nascente, mox incremente in pediculi cor-
absumitur, rarumque ut geminus ex uno pede. origo 94
ma causaque e limo et acescente suco madentis terrae
radicis fere glandiferae, initioque spuma lentior, dein
pus membranae simile, mox partus, ut diximus. illa 93
nicialia quot probandi alia aliis signa! si caligaris cla-
ferrive aliqua robigo aut panni marcior adfuerit na-
nti, omnem illico sucum alienum saporemque in vene-
n concoqui deprehendisse qui nisi agrestes possunt

§ 94: Th. H. III 6, 7. Diosc. IV 83.

(sed v)rv. 1 adductos G. -tus ll. v. | per G(?)RE v. po-
rim per r. 2 a dR v. a. D. | coniugi R. 3. 4 neroni suo
4 iis Rv. his rC. | facile d(?)v. facere r. 5 libido V.
7 siccique ll. v. an suntque? | ueris Salm. cfr. nov. luc. 26.
; i ll. D. nitri v. a. S. | simile VGd. 9 prius om. RE. | ce
10 miror VG. | infantes RE. 11 incremente om. RE G.
scente v. | peduculi R. -lo E. 12 rarumque ut ego. cfr.
XXVII 120. rarum umquam (numq- E'T) ll. D. raroque
ro S) umquam v. rarumque Gronov. (an rarum utique ut?). |
minus ego. -nis ll. v. 13 e om. GE v. a. C. 14 radices
t. | glandiferae v. cfr. XVI 31. 33. grandiferae (-re E)RE.
andis rD. 16 pernicialia Rv. -ali J. permitti (-ittit dT)
a r. | quot ego. quod VGdTE. om. R. quae D cum Grono-
v. iamque J. prorsus v. | prouandi G. improbanda v. a. J. |
a aliis signa ego. alia (ali G) alias GdT. alia r. alea J cum
Gronovio. del. v. | si caligaris S. (si enim cal- v). -gari RE.
aliguri V. sic alligari rT. 17 ferriue G. ferri uel ll.
tri uel chalybis v. | adfuit GED. affuit T. 19 concoqui
v. -quit ll. G. decoquit v. an concoqui id? | dist. ego. | qui
EH cum Gron. q; dv. quae r. | nisi — p. 470, 1 qui om. RE.

95 atque qui colligunt ipsi? alia vitia ne *hi* quidem, si pentis caverna iuxta fuerit, si patescentem primo ad verit, capaci venenorum cognatione ad virus accipien itaque caveri conveniat prius, quam se condant serp signa erunt tot herbae, tot arbores fruticesque ab ei earum ad latebram usque vernantes et vel fraxini u folia nec postea nascentia nec ante decidentia. et quidem ortus occasusque omnis intra dies septem

96 23. (47) Fungorum lentior natura et numero nera, sed origo non nisi ex pituita arborum. tutissi rubent callo, minus diluto rubore quam boleti; mo didi, velut apice flaminis insignibus pediculis; tertius suilli, venenis accommodatissimi. familias nupti teremere et tota convivia, Annaeum Serenum, praet 97 Neronis vigilum, et tribunos centurionesque. quae tam ancipitis cibi? quidam discrevere arborum gellico ferulave et cummim ferentibus, non item taxo aut 16, 81 cupresso, ut diximus. sed ista quis spondet in bus? omnium colos lividus; hic habebit veneni atum, quo similior fuerit arborum cortici. advers

§ 95: Nicand. alex. 523 sqq. Diosc. IV 83.

1 quae *J.* | colligunt **VGdJ.** nigunt **R.** ni dicunt ligunt. Ducunt *v.* | *dist.* Müller emend. IV 16. | ne *hi* Müller *l. l.* ne quidem *ll. i.* equidem **D.** ne quidam *J* dem *H.* nunc quidem *v.* *an* ne ipsi quidem? (*antea leto*). 2 patescentes **RE** *v. a. J.* 4 conueniet **V** *v.* 5 signauerunt **VGd.** | emerso **VG.** 8 infra **VGT.** **VGdv.** et *r.* | ex **Bv.** et **E.** e **Vd.** *om.* **G.** | tutissime 13 suillis **GRE** *v. a. C.* | ueneni **VGT.** | accommodatissi mis **E²RE.** -simum *v. a. H.* 13. 14 intemere **VGR** conuiuia *v.* -io *ll.* | annatum **RE.** 15 neronis **VGdv.** (-num **E¹**) *r.* | centurionesque quae **GE**(?) *H.* (et) -**G.** -nes quaeque **V.** -nes quoque **d Ven.** (et) -nes *v. a. G.* -nesque quaeque **R.** | uoluntas **VG.** 16 tanta *ll. v.* tanta tam *J.* | cibo **RE.** | arbori **VGd.** laue *ego.* -lae *ll.* -la *v.* | cummi **dB.** gummim *H.* -m item *v. a. S.* *an* noxios autem? | taxo aut **RE.** fago *r.* 18 aut cupresso *v. a. S.* 19 haberit **RE.** (his) *a. H.* 20 arborum cortici *ego.* -orum umor fici **M** -orum fici (ficiis **RE**) *ll. v.* -orum ut fici *J.* -orum. Pi

98

timus remedia dicemusque; interim sunt aliqua et ^{23,} ¹¹⁵ iis. Glaucias stomacho utiles putat boletos. siccان-
pendentes suilli, iunco transfixi, quales e Bithynia ve-
int. hi fluctionibus alvi, quas rheumatismos vocant, me-
ntur excrescentibusque in sede carnibus; minuant enim
et tempore absunt, item lentiginem et mulierum
facie vitia. lavantur etiam, ut plumbum, in oculorum
dicamenta. sordidis ulceribus et capitis eruptionibus,
cum morsibus ex aqua inlinuntur. libet et coquendi ⁹⁹
e aliquas communes in omni eo genere observationes,
ando ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum
um et cogitatione ante pascuntur sucinis novaculis aut
enteo apparatu comitante. noxii erunt fungi, qui in
quendo duriores fient; innocentiores, qui nitro addito
quentur, utique si percoquantur. tutiores fiunt cum
ne cocti aut cum pediculo piri; prosunt et pira con-
sumpta. debellat eos et aceti natura contraria iis.

(48) Imbribus proveniunt omnia haec, imbre et sil- ¹⁰⁰
um venit primo, ut dictum est. ex Syria nunc hoc ^{19,} ⁴¹
xime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius,
incto omni Cyrenaico, ut diximus. usus silphii in ^{19,} ³⁹
dicina foliorum ad purgandas vulvas pellendosque emor-
is partus; decocuntur in vino albo et odorato, ut biba-
mensura acetabuli a balineis. radix prodest arteriis

§ 99: Athenaeus II 59 p. 61de. Celsus V 27, 17. — § 100:
sc. III 84.

2 iis Rv. his rC. | Glaucias G. -citas VGd. -ciatas r.
udius v. 3 e VGd Bas. a rv. 4 alui Rv. albi GE.
is r. | rheumatismos dv. cfr. § 46. 138. -tisthon VR. reu-
tisthon (-ston G) r. 7 uitia in facie Vv. a. S. | in om. VG
I. 8 medicamento H. | sordis V. 10 ego R. eorum v.
G. 11. 12 solum cibum Vd. 13 argento VGd. | apparatus
lp- R E. | noxi V. noxia R. noxia E. 15 utique si d T.
que r D. si utique v. 16 periculo R. | pira d REv. piri r.
17 ageti R. agente E. | contra his VG. 18. 19 silphion
) v. a. S. 19 dist. U 489. | primo e Cyrenis v. a. D. | hoc
RE. quo d. quoque T. 20 deterior RE. | medicos R.
quireumatico Vd(G?). 22 ad VGdv. de r. 22. 28 mor-
os d. cfr. ad § 54.

exasperatis, collectionibus sanguinis inlinitur. sed in cibis concoquitur aegre, inflationes facit et ructus. urinae quoque noxia est, suggillatis cum vino et oleo amicissima et cum cera strumis. verrucae sedis crebriore eius suffitu cadunt.

⁵
¹⁰¹ ^{19, 43} (49) Laser e silphio profluens quo diximus modo inter eximia naturae dona numeratum plurimis compositionibus inseritur, per se autem algores excalsfacit, potum nervorum vitia extenuat. feminis datur in vino et lanis mollibus admoveatur vulvae ad menses ciendos. pedum ¹⁰ clavos circumscariphatos ferro mixtum cerae extrahit. uri-
¹⁰² nam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet copiosius sumptum nec inflationes facere et concoctioni plurimum conferre senibus et feminis, item hieme quam aestate utilius, et tum aquam bibentibus. cavendum, ne ¹⁵ qua sit exulceratio intus. ab aegritudine recreationi efficax in cibo; tempestive enim datum cauterii vim optinet,
¹⁰³ adsuetis etiam utilius quam expertibus. extera corporum indubitas confessiones habent: venena telorum et serpentium extinguit potum; ex aqua vulneribus his circum- ²⁰ linitur, scorpionum tantum plagis ex oleo, ulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacia vel fico sicca, carbunculis cum ruta vel cum melle vel per se visco superlitum, ut haereat; sic et ad canis morsus; excrescentibus circa sedem cum tegmine punici mali ex aceto de- ²⁵ coctum, clavis, qui volgo morticini appellantur, nitro mixto.

§ 101: Diosc. III 84. — §§ 103—106 init.: Diosc. III 84.

1 et collectionibus **V v. a. S.** 2 inflationibus **R E.** | facit et **V G d v.** faciet **r.** | ructus **v.** ruptus **V G d.** truncos **r.**
 3 noxia est *ego.* noxiae **R E.** -ia **r v.** 5 carent **E.** carent **R.**
 6 modia **V.** 8 inferitur **R.** infertur **E.** 11 extrahit urinam **V G d v.** -hitur **r.** 11 inam — 12 dilutum *om.* **R E.**
 12 Andreas *C.* andrias (-ia **E**) *ll. v.* 15 et tum **R E G.** et cum **r.** uerumtamen **v.** 17 cauterii uim **G.** -erium (cau-
 the- **G**) *ll. v.* 18 ad extera *C.* 19 habet **v. a. S.** 20 ex **d R E v.** et **r.** | iis **R v. a. C.** 22 hordeacea **d v. a. S.** 24 sic et **v.** sicut *ll.* an sicut et? *cfr.* § 117. 25 sedem **v.** semen *ll.* | tegmine **B** e *Diosc.* *cfr.* § 143. germine *ll. v(D).*

pecias nitro ante subactas replet cum vino et croco 104
 pipere ac murium fimo et aceto. perniones ex vino
 et ex oleo coctum; inponitur sic et callo, clavis pe-
 n superrasis; praecipuae utilitatis contra aquas malas,
 tilentes tractus vel dies; in tussi, uva; fellis veteri suf-
 fioni, hydropicis, rauicitatibus; confessim enim purgat
 ces vocemque reddit. podagras in spongea dilutum 105
 ca lenit. pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur,
 tractionibus, opisthotonicis ciceris magnitudine cera
 cumlitum. in angina gargarizatur. anhelatoribus et in
 si vetusta cum porro ex aceto datur; at ex aceto his,
 i coagulum lactis sorbuerint, praecordiorum vitiis syn-
 ticis, comitialibus cum vino, in aqua mulsa linguae
 ralysi. coxendicibus et lumborum doloribus cum de-
 cto melle inlinitur. non censuerim, quod auctores sua- 106
 nt, cavernis dentium in dolore inditum cera includi,
 agno experimento hominis, qui se ea de causa praecipi-
 vit ex alto. quippe tauros inflamat naribus inlitis, ser-
 entes avidissimas vini admixtum rumpit; ideo nec inungui
 naserim, cum Attico licet melle praecipient. quas habeat
 ilitates admixtum aliis, immensum est referre, et nos
 mplicia tractamus, quoniam in his naturam esse appareat,
 illis coniecturam saepius fallacem, nulli satis custodita
 mixturis concordia naturae ac repugnantia. qua de re
 10x plura.

117

(§ 104: Pl. iun. p. 29, 12. — § 105: Celsus V 27, 16).

1 alopecias nitro *om.* RE *v. a. H.* | subactum *B.* | carnes re-
 plet *v. a. H.* 2 aut murium RE *v. a. J.* 3 *dist. ego.* an-
 vero et *delendum* (ex uino fouet, ex oleo coctum inponitur;
 sic)? 4 *dist. D.* | contra — 6 rauicitatibus *om. RE.* 5 et in
G. D. | ueteris *Gd v. a. Bas.* 5. 6 suffusioni *ego.* -one *ll. v.*
 16 hydropisi *G.* (*vocabulum omnino inusitatum*). 7 podagris *d.* |
 in *om. RE.* 8 postea RE *v. a. Bas.* | pleureticis *d v. a. Bas.*
-ritis VG. 11 ex VR *v.* et *r.* | at *ego.* ad RE *om. r.* aequo
G. atque *v.* | *dist. ego.* 12. 13 syntheticis *R.* sinte/ticis *V.*
 13 uino RE *v.* cibo *r.* 14 coxendicum *D.* | et *om. RE*
v. a. Bas. 17 ea de *G.* eadem *ll. v.* 18 naribus *d v.* ma-
 ribus (*ina-* RE) *r.* | illitos *R.* 20 *dist. D.* | melle licet *v. a. D.*
 22 *iis R.* 24 *quae R.*

107 24. (50) Non esset mellis auctoritas in pretio mino
quam laseris, ni ubique nasceretur. illud ipsa fabrica
11, 11 est natura, sed huic gignendo animal, ut diximus, in
 numeros ad usus, si quotiens misceatur aestimemus. prima
11, 16 propolis alvorum, de qua diximus, aculeos et omnia in-
 fixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, di-
 lores nervorum mulcet ulceraque iam desperantia cicatri-
 108 cem cludit. mellis quidem ipsius natura talis est, ut pr-
 trescere corpora non sinat. iucundo saپore atque dulci-
 aspero, alia quam salis natura, faucibus, tonsillis, angina-
 omnibusque oris desideriis utilissimum aresentique in
 febribus linguae, iam vero peripneumonicis, pleuriticis de-
 coctum, item vulneribus, a serpente percussis et contri-
 venena, fungos, paralyticis in mulso, quamquam suae mul-
 dotes constant. mel auribus instillatur cum rosaceo, le-
 109 des et foeda capitis animalia necat. usus despumati ser-
 per aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium
 creat. et oculis per se inutile aliqui arbitrantur; rursum
 quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. mellis
 causas atque differentias nationesque et indicationem in
 11, 32. 21, 74 apium ac deinde florum natura diximus, cum ra-
 tio operis dividi cogeret miscenda rursus naturam rerum
 pernoscere volentibus.

110 (51) In mellis operibus et aqua mulsa debet tractari
 duo genera eius, subitae ac recentis, alterum inveteratae.
 repentina despumato melle praeclaram utilitatem habet in

§ 107: Diosc. II 106. — §§ 108. 109: Diosc. II 101. (§ 109
 extr.: Pl. iun. p. 17, 18). — § 110: cfr. Col. XII 11. 12. Diose.
 V 17.

2 nisi dT. 3 est coni. S. sit ll. v. 5 aluorum GdH
(-orum v). arborum r. 7 neruorum dolores Vd. 7. 8 in-
 cicatricem dTR Brot cicatrice v. 8 claudit dT. includit v. a.
 Brot. 9 iucunda G. -ioc- V. 11 omnibus G. | oris Vd.
 horis G. om. r. | desiderii RE. 12 pleureticis d v. a. Bas.
 12. 13 decoctum dEv. decoctū R. -ctura r. 13 dist. v. a. C.
 14 paralyticis v. -icos ll. | quamquam suae mulso om. R.
 17 inflat d v. infla VGE. inflant R. 18 russus V. 20
 indicationem B. iud- ll. v (S). 23 nolentibus R. 24 et aqua
 aqua E'D. et qua r. 26 despumatum VGD.

cibo aegrotantium levi, hoc est alica eluta, viribus recreandis, ore stomachoque mulcendo, ardores refrigerando. frigidam enim dari utilius ventri molliendo. invenio apud auctores, *decoctum* bibendum alsiosis, item animi humilis et praeparci, quos illi dixerunt *micropsychos*. ut est ratio 111 subtilitatis immensae a Platone descendens, corpusculis rerum levibus scabris, angulosis rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus, ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse; sic et in lassitudine proniores esse ad iracundiam et in siti. ergo et haec animi asperitas, seu potius animae, dulciore suco mitigatur lenito transitu spiritus et molliore facto meatu, ne scindat euntem redeuntemque. experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia et omnis animi impetus cibo molitur, ideoque observanda sunt quae non solum corporum medicinam, sed et morum habent.

(52) Aqua mulsa et tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones, contra venenum psimithii salutaris addito oleo, item contra hyoscyami cum lacte maxime asinino, et contra halicacabi, ut diximus. infunditur 21, 182 et auribus et genitalium fistulae. vulvis inponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis leniendisque omni-

§ 111: Seneca de ira III 9, 4. — § 112: Diosc. V 17.

1 alica eluta *U* 490. alicae elutae *ll. v.* 2 ori *S e coni.*
Dal. | ardore *R E v. a. J.* -ori *S e coni.* *Dal.* 3 uentri *d e.*
 -trē *r D.* | *dist. v. a. G.* 4 decoctum *ego coll.* *Diosc.* hoc po-
 tum *d.* hoc potu *r D.* hunc potum *v.* 5 praeparet *R E.* | mi-
 cropsychos *v.* -psycos *V G E Ven.* -psicos *R.* eropsycos *d.* | ut
 est *ego.* ut st *V G d.* et est *r H.* est et *v.* 7 aut minus *om. d.*
 8 ad *R E v.* aut *V d.* *om. G f.* | *naturas GTI.* | *accipientibus*
V GTI. 10 et institit *R E.* | *animis VRE.* 11 lenito *T S.* lenit
V d v. leni *G.* uenit *r.* | *dist. S.* 12 transitum *v. a. S.*
 13 redeuntemque *om. R E.* | *sperimenta VR.* spiram- *d.*
 14 luctusque *R E v.* luctus *r J.* an luctusque et? *cfr. Müller de*
stile p. 68. | *tristitiae omnis R v. a. Bas.* 16 habet *R.*
 17. 18 calefaciat *R E.* 18 inuita *R.* | *psimithi d(?)S.* -this
VE. -thiis *R.* primithis *G.* *psimythii (psimm- C)v.* 19 hyo-
 scyami *S.* -mum *ll. v.* 20 halicacabi *S (-bum v).* ballic- *d.*
hallicaccabi V G. alic- *R.* aliac- *E.* 21 fistulae *V G df.* -lis *rv.*
 22 luxa *V G.* | liniendisque *E.* lendisque *V G.* que *d.*

bus. inveteratae usum damnavere posteri, minus innocentem aqua minusque vino firmum; longa tamen vetusta transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho utilissimum nervisque contrarium.

113 (53) Semper mulsum ex vetero vino utilissimum, & cillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci non quam evenit. ex austero factum non inflat stomachum neque ex decocto melle, minusque implet, quod fere evenit; adpetendi quoque revocat aviditatem cibi. alvum mel-

114 frigido potu, pluribus calido sistit, corpora auget. misenectam longam mulsi tantum intrita toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romili exemplo. certissimum annum excedentem eum divus Augustus hospitum interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. at ille respondit: intus mulsum foris oleo. Varro regium cognominatum arquatorum morbum tradit, quoniam mulso curetur.

115 (54) Melitites quo fieret modo ex musto et melle, cuimus in ratione vini. saeculis iam fieri non arbitramur genus, inflationibus obnoxium. solebat tamen inventum alvi causa dari in febre, item articulatio morbus et nervorum infirmitate laborantibus et mulieribus vie abstemias.

§ 113: Diosc. V 16. — § 114: Geop. XV 7, 4. 5. 6. Atheneus II 26 p. 46^r. Celsus III 24 init. — § 115: Diosc. V 15.

1 inueteratae dv. inuenerate G. inuenta// v. inuenta r. | ad usum Vd. ut usum G. autem usum v. a. G. 1. 2 innocentem dB. -te rv. 2 aquam (aqua d) in usuque VGd

5 semper ll. v. an temperare? cfr. XXVII 52. | an vetero et austero? cfr. Diosc. 6 concorporatur dv. -porat VGBS. corporat E. 7 inflat ll. TfD. implet v. 8 implet VGR. RED. inflat Murbac. inflat d(?)v. cfr. Diosc. 9 appetendi B. cfr. XII 29. -dum d. adpetentum r. -tium v. an appetentiam (deleto auiditatem)? cfr. XX 186. XXIII 38. XXIV 106. 11 mulsis VGd. 12 cerebri V. | romuli V²d v. a. H.

14 quanam v. unam ll. an qua? | uigoremque d. 15 ad V. del. v. a. G. an et? 16 arquatorum TfES. marq- R. ad quartorum (quort- d) r. arquatum B. 18 melle et musto Vd.

21 febri T. 22 et om. VGd. | infirmitati VGRE. 23 abeis R.

(55) Mellis naturae adnexa cera est, de cuius origine, 116
 nitate, nationibus suis locis diximus. omnis autem ^{11, 18}
Ollit, calefacit, explet corpora. recens melior. datur
 sorbitione dysintericis, favique ipsi in pulte alicae prius
Stae. adversatur lactis naturae, ac milii magnitudine
Ecem grana cerae hausta non patiuntur coagulari lact in
Omacho. si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse
 medio est.

(56) Nec huius usus, quos mixta aliis praestat, enu- 117
 terare possit medicina, sicuti nec ceterorum, quae cum
Liis prosunt. ista, ut diximus, ingeniis constant. non fe- 106
It ceratum, malagmata, emplastra, collyria, antidota parens
lla ac divina rerum artifex; officinarum haec, immo verius
Varitiae commenta sunt. naturae quidem opera absoluta
Tque perfecta gignuntur, paucis ex causa, non ex con-
 ectura rebus adsumptis, ut suco aliquo sicca temperen-
 ur ad meatus aut corpore alio umentia ad nexus. scri- 118
 pulatim quidem colligere ac miscere vires non conjecturae
Humanae opus, sed inpudentiae est. nos nec Indicarum
Arabicarumque mercium aut externi orbis adtingimus me-
 dicinas. non placent remediis tam longe nascentia, non
Nobis gignuntur, immo ne illis quidem; alioqui non ven-
 derent. odorum causa unguentorumque et deliciarum, si
 placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam ture
 supplicamus et costo. salutem quidem sine istis posse
 constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui deli-
 cias pudeat.

§ 116: Diosc. II 105. Pl. iun. p. 51, 18. Celsus IV 19.

1 melli R. | originis Vd. 3 calefacit dC. calf- *rv*(D).
 5 lactis dE²v. lacti RE¹. latis r. | *an* ac *delendum?*
 6 nusta R. inusta E. | lac Vd v. a. D. 7 isstomacho R. sto-
 machum d. -am V. | inguen dv. ingen V¹G. unguen E. ungen r. |
 tumeat Gdv. tume//t V. tumet rS. 9 quod RE. 11 ita
VG. | constat VG. 12 ceratum ll. TfS. -ta v. cerotum H.
 16 ut *om.* R. 16. 17 temperatur R. 17 alio menti V. ali-
 mento d. | nixus R v. a. B(S). nixsus E. 20 externis R.
 22 nascuntur dTf. | alioquin dR v. a. H. 24 erimantur VG.
 rimantur d. 26 contrare V. -arem G. | ut VGdv. et r. | sui
 dv. suis r.

119 (57) Sed medicinas e floribus coronamentisque et hortensiis quaeque mandantur herbae persecuti quoniam modo frugum omittimus? nimirum et has indicare conveniat.
 25. in primis sapientissima animalium esse constat, quae fruge vescantur. siliginis grana combusta et trita in vino Ammineo, oculis inlita epiphoras sedant, tritici vero ferro combusta iis, quae frigus usserit, praesentaneo sunt re-
 120 medio. farina tritici ex aceto cocta nervorum contractio-
 nibus, cum rosaceo vero et fico sicca myxisque decoctis
 furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sex. Pomponius, praetorii viri pater, Hispaniae citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis praesideret, correptus dolore podagrae mersit in triticum super genua sese, levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum hoc postea
 121 remedio usus est. vis tanta est, ut cados plenos siccat paleam quoque tritici vel hordei calidam inponi ramicum incommodis experti iubent, quaque decoctae sint aqua fovere. est in farre vermiculus teredini similis, quo cavis dentium cera inclusa cadere vitiati dicuntur, etiam si fri-
 18, 92 centur. olyram arincam diximus vocari. hac decoctafit medicamentum, quod Aegyptii atheram vocant, infantibus utilissimum, sed et adultos inlinunt eo.

122 (58) Farina ex hordeo et cruda et decocta collectio-
 nes impetusque discutit, lenit concoquitque. decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca; at iocineris doloribus,

§ 119 extr.: Pl. iun. p. 21, 16. 87, 8. — § 121 extr.: Diosc. II 114. — § 122: Diosc. II 108.

2 mandantur f. S. -danter V. G. -duntur r. v. | prosecuti V. v.
 a. S. 3 omittemus v. a. G. | conueniet v. a. G. 5 fruges
 RE. cfr. X 199. 6 camineo RE¹. amineo r. v. a. Dal. cfr.
 XX 153. 7 isque V. | iusserit R. 9 myxisque d. missis-
 que G. misisque V. mixtisque E¹. mixti E². | decoctique E².
 12 correptum RE. 13 in om. V. G. 17 sunt d. v. a. S.
 18 fouere V. G. f. D. foueret R. -rit E. -ri d. v. cfr. § 46. XXI
 176. | est et V. d. T. H. | teredinis R. | cauis d. v. causis r.
 20 refricentur d. T. -igerentur V. G. f. 20 caricam E. cor-
 haec V. G. 21 ateram RE v. a. B. atharam B. 22 eo
 s. ll. 24 impetusque V. G. d. v. que RE¹. del. E². | conco-
 ue V. G. d. H. -quit r. S. et concoquit v. 25 sicca at D.

um pus concoqui opus est, in vino; cum inter coquen-
um discutiendumque cura est, tunc in aceto melius aut
1 faece aceti aut cotoneis pirisve decoctis; ad multipedae
torsus cum melle, ad serpentium in aceto et contra sup-
urantia, ad extrahendas suppurationes ex posca addita
esina Gallica; ad concoctiones vero et ulcera vetera cum 123
esina, ad duritias cum fimo columbarum aut fico sicca
ut cinere, ad nervorum inflammations aut intestinorum
el laterum dolores cum papavere aut meliloto, et quo-
iens ab ossibus caro recedit, ad strumas cum pice et in-
subis pueri urina, cum oleo. cum Graeco feno contra
braecordiorum tumores vel in febribus cum melle vel adipe
retusto. suppuratis triticea farina multo lenior. nervis 124
cum hyoscyami suco inlinitur, ex aceto et melle lentigini.
iae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hor- 18, 112
leacea videtur, trimenstris mollior, ex vino rubro ad scor-
ionum ictus tepida et sanguinem excreantibus, item arte-
iae, tussi cum caprino sebo aut butyro. ex feno Graeco, 125
nollissima omnium, ulcera manantia sanat et furfures cor-
poris, stomachi dolores, pedes et mammas cum vino et
nitro cocta. aerina magis ceteris purgat ulcera vetera et
gangraenas cum raphano et sale, ex aceto lichenas, lepras
cum sulphure vivo, et capitis dolores cum adipe anserino
inposita fronti. strumas et panos concoquit cum fimo
columbino et lini semine decocta in vino.

§ 123: Pl. iun. p. 35, 2. Diosc. II 108. — Marc. Emp. 15,
50. — § 124: Diosc. II 107. — § 125: Diosc. II 122.

siccatur **V.G.** sicca ut **E.** sicca **r.H.** sicca ad (dolores) **v.** 1 cum
pus **R.J.** compus **V.G.** cum pos **f.** cum bis **d.** cum pusca **E.**
cum posca **H.** eam cum posca **G.** eam in posca positam
v. | coqui **S.** | in **GdS.** eum **E.** cum **rJ.** aut cum **v.** | cum
ter **d.** 1. 2 concoquendum **v(S).** coqu- **ll.C.** 2 tunc et
in **V.G.** 3 cotoneis **ll.v.** in cot- **G.** | multitudine **RE.** 4 ac
Vd. 6 resine **V.** | galla **R.** galla **E.** et galla **v.a.S.** 9 la-
terum **B** e **Diosc.** aurum **ll.v.** 11 **an** ac cum oleo vel cera,
oleo? **cfr.** **Diosc.** et **Marc. Emp.** 15 ex aqua **V.G.** 18 bu-
turo **R.** 21 haerina **E.** herina **V.G** **v.a.C.** 22 ex **ego.** et
ll.v. | dist. **ego coll.** **Diosc.** 23 uino **GR.** | dolore **V.** 24 pal-
nos **R.** 25 decocta cum uino **R.**

126 (59) De polentae generibus in frugum loco sat
18, 72 diximus. medicorum ratione a farina hordei distat et
quod torretur, ob id stomacho utilis. alvum sistit imp-
tusque rubicundi tumoris; et oculis inlinitur et capiti
dolori cum menta aut alia refrigerante herba, item pe-
nionibus et serpentium plagis, item ambustis ex vino, in-
hibetque pusulas.

127 (60) Farina in pollinem subacta vim extrahendi um-
ris habet adeo, ut crux suffusis in fascias usque sa-
guinem perducat, efficacius in sapa. inponitur et peda
callo clavisque. nam cum oleo vetere ac pice decocto
polline condylomata et alia omnia sedis vitia quam maximam
calido mirabilem in modum curantur. pulte corpus augent
farina, qua chartae glutinantur, sanguinem excreantibus
datur tepida sorbenda efficaciter.

128 (61) Alica res Romana est et non pridem excogitata
alioqui non tisanae potius laudes scripsissent Graeci. ne-
dum arbitror Pompei Magni aetate in usu fuisse, et id
vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadi scholae
esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta de
ex aqua mulsa sive in sorbitione decocta sive in pul-
129 eadem in alvo sistenda torretur, dein favorum cera
116 quitur, ut supra diximus. peculiariter tamen longo morbo
ad tabitudinem redactis subvenit ternis eius cyathis
sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua con-
sumatur, postea sextario lactis ovilli aut. caprini addi-

§ 126: Diosc. II 108 extr. — § 127: Diosc. II 107. Pl. iu
p. 104, 15. 68, 2. 59, 4. 38, 15. — § 129: Diosc. II 118. Pl. iu
p. 42, 14.

2 dist. J. | medicorum VGdTfJ. locorum REv. 3
om. R. 3. 4 impetus R. 6. 7 inhibet quoque Rv.a.
8 totam § 127 farina — efficaciter om. VGd. 9 ad
D. ideo ll.v. | ut ED. et Rv. 9. 10 sanguinem E.v. sane
R. saniem S. 10 perducit v.a. D. 17 alioquin d.v.a.
18 in usu — 19 uix om. R. 19 eo E. eos R. 21
sorbitione — siue om. R. | sorbitione ego. cfr. § 89. 105. 11
V. 148. -nem Vd. -nes rv. | pulte V²d.v. polte V¹Gf. pu-
lube R. pultem C. 22 torretur — cera om. R. 24
v. aut r. 25 sextario margo Dal. cfr. § 75.

er continuos dies . . . , mox adiecto melle. tali genere **orbitonis** emendantur syntaxis.

(62) Milio sistitur alvus, discutiuntur tormina, in quem 130 **isum** torretur ante. nervorum doloribus et aliis fervens **a** sacco inponitur, neque aliud utilius, quoniam levissimum mollissimumque est et caloris capacissimum. itaque **alis** usus eius est ad omnia, quibus calor profuturus **est.** farina eius cum pice liquida serpentium et multipe-
lae plagis inponitur.

(63) Panicum Diocles medicus mel frugum appella- 131 **vit.** effectus habet quos milium. in vino potum prodest **lysintericis.** similiter his, quae vaporanda sunt, excalfac-
tum inponitur. sistit alvum in lacte caprino decoctum et **bis** die haustum. sic prodest et ad tormina.

(64) Sesima trita in vino sumpta inhibet vomitiones. 132 **aurium** inflammationi inlinitur et ambustis. eadem efficit **et** dum in herba est. hoc amplius oculis inponitur de-
cocta in vino. stomacho inutilis in cibis et animae gra-
vitatem facit. stellionum morsibus resistit, item ulceribus,
quae cacoëthe vocant, et auribus oleum, quod ex ea fit,
prodesse diximus. sesamoides a similitudine nomen ac- 133
cepit, grano amaro, folio minore. nascitur in glareosis.
detrahit bilem in aqua potum semen, inlinitur igni sacro,
discutit panos. est etiamnum aliud sesamoides, Anticyrae
nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant, cetera simile
erigeronti herbae, de qua dicemus suo loco, grano 25, 167

§ 130: Diosc. II 119. Pl. iun. p. 110, 12. — § 131: Diosc. II 120. Pl. iun. p. 47, 15. — § 132: Diosc. II 121. Celsus V 28, 2. — § 133: Diosc. IV 151. 150. (Th. H. IX 9, 2).

1 lac. indicavit S. excidit fortasse III. cfr. *Pliniana* p. 36 et *Plin. iun.* 6 mollissimumque REv. que VG. om. dT. | caloris Gdv. -ores V. doloris r. 10 melian frugem coni. *Dal.* e *Theophr.* melinen *Diosc.* 15 sessama R. sesama v. a. S. | in uino dv. in ouo VG. om. r. | sumpta om. RE. 18 in cibis RS. cibus dv. 21 sesamoidest R. -oides Vd.

22 folia minora (-nara E¹)RE. | glareosis v. glariosis RE. glor- r. 23 dist. ego coll. *Diosc.* 24 sesamoydes d. -oid- est R. | antiquire Vd. 25 antiquiricon Vd. | similia d.

sesamae. datur in vino dulci ad detractiones quantum tr. bus digitis capit. miscent ibi et ellebori albi unum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes max. insaniae melancholicae, comitialibus, podagr. et per drachmae pondere exinanit.

134 (65) Hordeum optimum quod candidissimum. su. decocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut inf. dantur exulceratis interanteis et vulvis. cinis eius ambus inlinitur et carnibus, quae recedunt ab ossibus, et erup. tionibus pituitae, muris aranei morsibus. idem adspers. sale ac melle candorem dentibus, suavitatem oris fac. 135 eos, qui pane hordeacio utuntur, morbo pedum temp. negant. novem granis furunculum si quis circumduc. singulis ter manu sinistra, et omnia in ignem abiciat, festim sanari aiunt. est et herba phoenice appellat. Graecis, nostris vero hordeum murinum; haec trita e. pota paeclare ciet menses.

136 (66) Tisanae, quae ex hordeo fit, laudes uno mi. mine condidit Hippocrates, quae nunc omnes in cam transeunt. quanto innocentior alic! Hippo^{crates} tamen sorbitio gratia laudavit, quoniam lubrica^s facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in ac. non intumesceret, quoniam facile redderetur et adsue^{ll}

§ 134: Diosc. II 108. Pl. iun. p. 83, 18. — § 135: Pl. iu. p. 82, 12. Diosc. IV 43. — § 136: Hippocr. de victu in mort. ac. II p. 30. Diosc. II 108.

2 an capiatur? | et om. V. ibi et om. v. a. S. 4 insanae
RE v. a. G. | melancholiae v. a. G. 5 exinanit RE Dal. -ceas
uit r Ven. G. -niunt Verc. 8 uuluis RE v. biblis VG. bilis d.

11 dentibus et d v. a. S. om. RE. 13 furunculis E.
15 phoenice S e Diosc. phynice (phin- R) Vd T f R. -cea E
phoenicea v. | appellatur Vdf. | a dfEv. ad V. om. RG.

16 nostris VdfRG. a nostris Ev. 18 tipsanae d. 18. 19
uolumine — quae om. V. 20 quanto VdTfS. contra quanto
rv. | innocentior VREH. -tiore dT (an recte?). -tior est v.
21 tamen ll. H. tantum v. | laudabit V. -abat dT. 22 arcere
v. arcet ll. 23 intumescere V.

ic cibus solus in febri bis die posset dari, tantum re-
otus ab istis, qui medicinam fame exercent. sorbitionem
men dari totam vetuit aliudve quam sucum tisanae; item
tuit, quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec po-
nonem dandam. fit et ex tritico glutinosior arteriaeque
kulceratae utilior.

(67) Amylon hebetat oculos, et gulae inutile, contra 137
iam creditur. item alvum sistit, epiphoras oculorum in-
bet et ulcera sanat, item pusulas et fluctiones sanguinis.
nas duras emollit. datur cum ovo iis, qui sanguinem
iecerint, in vesicae vero dolore semuncia amyli cum ovo
passi tribus ovis subservefacta a balineo. quin et ave-
icea farina decocta in aceto naevos tollit.

(68) Panis hic ipse, quo vivitur, innumeras paene con- 138
net medicinas. ex aqua et oleo aut rosaceo mollit col-
ctiones; ex aqua mulsa ad duritias valde mitigandas, ex
no ad discutienda aut quae praestringi opus sit et, si
agis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitae fluc-
tones, quas Graeci rheumatismos vocant, item ad percussa,
xata, ad omnia autem fermentatus, qui vocatur autopsy-
s, utilior. inlinitur et paronychiis et callo pedum in
eto. vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coc-
s sistit alvum. vocis studiosis et contra destillationes 139
ccum esse primo cibo utilissimum est. sitanius, hoc est

§ 137: Diosc. II 123. Pl. iun. p. 60, 10. 101, 4. — § 138:
osc. II 107. Pl. iun. p. 47, 17. Celsus II 30. — § 139: Pl. iun.
102, 6. (Celsus VI 6, 31). 72, 18.

1 solus cibus **Vd v. a. S.** | febri bis **dG.** -ribus **rv.** | possit
LG. 7 amyロン **v.** amoelon (amae- **E**)**RE.** hamoelon (-me-
1 d)r. 10 ouo his **dC** (iis **v.**). opto his **V.** opidiis **R.** opi-
, **E.** 12. 13 auenacea **G.** auenaeta **E.** auenetiaeta **R.** aue-
e **fv.** auinae **V.** anenae **d.** 14 qui **RE.** 16 ad **ego.** **om.**
v. | **dist.** **ego.** | **mitigat.** datur **v.** -gans. dant **S.** 17 dis-
tienda **fG.** (-enda ualens **v.**). -endam **ll.** 18 ex **dv.** **om.** **r.** |
utitas **Rv.** occultas **r.** 20 luxataque **dT.** 21 inlinuntur
li- **R****RE.** | pedum in **Vd v.** dentum in **E.** dentium **R.**
uetus aut **REG.** uetus **V.** ueteri **dTv.** | uticus **RE.** | atque
lv. accedit **r.** 24 utilissimus **RE.**

e trimestri, incussa in facie aut desquamata cum melle aptissime curat. candidus aegris aqua calida frigidave madefactus levissimum cibum praebet. oculorum tumor ex vino inponitur; sic et pusulis capitis aut adiecta arida myrto. tremulis panem ex aqua esse iejunis statim a balineis demonstrant. quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat et vini in saccos additus.

140 (69) Et faba auxiliatur. namque solida fricta servensque in acre acetum coniecta torminibus medetur. in cibo fresa et cum alio cocta contra deploratas tusses suppurationesque pectorum cotidiano cibo sumitur, et commanducata iejuno ore et ad furunculos maturandos discutie-
dosve inponitur, et in vino decocta ad testium tumores,
141 ad genitalia. lomento quoque ex aceto decocto tumores maturat atque aperit, item livoribus, combustis medetur. 15 voci eam prodesse auctor est M. Varro. fabalium etiam siliquarumque cinis ad coxendices, ad nervorum veteres dolores cum adipis suilli vetustate prodest. et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvum.

142 (70) Lens optima quae facillime coquitur et ea, quae maxime aquam absorbet. aciem quidem oculorum obtundit et stomachum inflat, sed alvum sistit in cibo magisque caelesti aqua discocta; eadem solvit minus percocta. pusulas ulcerum rumpit; ea, quae intra os sunt, purgat et adstringit. collectiones omnes inposita sedat maximeque 25 exulceratas et rimosas, oculorum autem epiphoras cum

§§ 140. 141: Pl. iun. p. 36, 18. 63, 19. Diosc. II 127. Pl. iun. p. 47, 18. — §§ 142. 143: Diosc. II 129. Pl. iun. p. 47, 19. 46, 14. 76, 12—17. 21, 17. 80, 14. 79, 2.

1 ed G. et r. ex D. om. v. | trimestris v. a. G. 4 aut om.
Vf. 5. 6 ab alienis V. 6 in cubiculis — 7 et om. R.
7 saccas additos R.E. (saccis vet. Dal. cfr. XX 185). 8 et
om. R.E. 9 acre G. hacre V. acro r. acri (aceto) v. 10
fressa d v. a. S. | &lio R. | tussi R. 12. 13 et discutiendosue
R.E. 13 decocta et testium R.E. 14 decocta V. 17 coxen-
dicens R.E.D. 18. 19 corticis R.E.D. 21 sorbet d. obsol-
bet R. 24 et ea f. eaque d E v. a. S. | hos V. ossa d.
25 abstergit f S.

meliloto aut cotoneo. contra suppurantia cum polenta in-
 onitur. decoctae sucus ad oris exulcerationes et geni- 143
 alium adhibetur, ad sedem cum rosaceo aut cotoneo, in
 s, quae acrius remedium exigant, cum putamine punici
 nelle modico adiecto. ad id demum, ne celeriter inare-
 cat, adiciunt et betae folia. inponitur et strumis, panis
 el maturis vel maturescientibus ex aceto discocta, rimis
 x aqua mulsa et gangraenis cum punici tegmine; item
 odagris cum polenta et vulvis et renibus, pernionibus,
 lceribus difficile cicatricem trahentibus. propter dissolu- 144
 ionem stomachi XXX grana lentis devorantur. in cholericis
 quoque et dysinteria efficacior est in tribus aquis cocta,
 n quo usu melius semper eam torrere ante et tundere,
 t quam tenuissima detur vel per se vel cum cotoneo
 nalo aut piris aut myrto aut intubo erratico aut beta
 nigra aut plantagine. pulmoni est inutilis et capitis dolori
 nervosisque omnibus et selli, nec somno facilis, at pusulis
 utilis ignique sacro et mammis in aqua marina decocta,
 n aceto autem duritias et strumas discutit. stomachi qui- 145
 lem causa polentae modo potionibus inspergitur. quae
 int ambusta, aqua semicocta curant, postea trita et per
 ribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito
 nelle. ex posca coquitur ad guttura. est et palustris lens,

§§ 144. 145: Diosc. II 129. Pl. iun. p. 98, 3. 35, 3. 83, 18.
 8, 14.

1 meliloto *v. e* *Diosc.* melito *R.E.* milito *r.* 2 odoris *V.*
 4 petamine *VdR.* 5 modico *Vv.* -icae *E.* -ce *dR.* *cfr.*
KX 131. *XXVIII* 195. 258. *XXIX* 42. *XXXII* 39, *contra*
XXI 155. *XXIII* 92. *XXV* 164. *XXVII* 22. *XXVIII* 223. |
 lenum *ll. v.* *an* remedium? 5. 6 inarescant *VdE.* 7 uel
 - rimis *om. R.E.* 8 punici — 9 cum *om. d.* 8 germine
tE v. a. C. 11 cholericis *v.* choloris *R.* choloris *E.* choris *r.*
 12 aquis *ll. v.* aquae cyathis *D.* at *cfr. Diosc.* 13 usum
om. quo) Vf. | eam *om. V.* | ante et *dTH.* et ante *V.* ante *r.*
 ut *v.* | tendere *R.E.* 14 quam *om. R.E.* 15 pyris *Vv. a.*
H. phyris *R.* 16 pulmoni est *v.* -onis *VE.* -oni *d.* | doloris
VE. 17 conno *E.* | at *D.* ad. *ll. v.* | pusulis *ED.* -las *VdV.*
 21 sint *V.* sunt *dEv.* | curant *ego.* curat *ll. v.* 22 cri-
 dum *V.* | aditum *V.*

per se nascens in aqua non profluenti, refrigeratori naturae, propter quod collectionibus inlinitur et male podagris et per se et cum polenta. glutinat et intere procidentia.

146 (71) Est silvestris elelisphacos dicta a Graecis, *sphacos* dicta, sativa lente leviore et folio minore atque sicciora et odoratiore. est et alterum genus eius silvestris odore gravi; haec mitior folia habet cotonei mali effusus minora et candida, quae cum ramis decocuntur. menses ciet et urinas, et pastinacae marinae ictus sanat, porem autem obducit percuesso loco. bibitur cum absinthio et dysinteriae. cum vino eadem commorantes metrahit, abundantes sistit decocto eius poto. per se insita herba vulnerum sanguinem cohibet. purgat et pentium morsus et, si in vino decoquatur, pruritus testiculatus sedat. nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacum Graecum salviam Latine vocant, mentae similem, canam, odoratam partus emortuos ea adposita extrahunt, item vermes rum auriumque.

148 (72) Cicer et silvestre est, foliis simile, odore si largius sumatur, alvus solvitur et inflatio contraria et tormina. tostum salubrius habetur. cicercula eius magis in alvo proficit. farina utriusque ulcera nantia capitis sanat, efficacius silvestris, item comitem

§ 146: Th. H. VI 2, 5. Diosc. III 35. — § 147: Diosc. III 111

— §§ 148. 149: Diosc. II 126.

1 fluenti E. fluente v. profili H. 5 est et T Verc. lisphacos Verc. (et eleli- v). etelispacus V. elisphacos dT. et lisph- E. | a del. S cum Salm. 6 sphacos H. cfr. index Theophr. facos d. faces V. faenacos E. phacos v. | dicta II del. S. est ea G. ea est v. aliis — dicta uncis inclusit II satim ualente E. | leuiore ll. -ior v. cfr. Theophr. ciore dv. -or r. | odoratiore v. -ior Vd. -ionē E. | silvestris ll. H. -ris v (an recte?). 8 dist. Salm. | haec minor Dal. 9. 10 menses d v. meses r. 10 marinae om. E

12 meses VE. 14 purgat Vd f S. pugna E. sanat v. 16 elelisphacum S (-con v). elelisphacum (-spacum E) ll. 18. 19 ulcera V. 20 satiuo simile v. a. J. cfr. § 154. 231. 24 sanant E.

iocinerum tumores et serpentium ictus. ciet menses 149 urinas, grano maxime. emendat et lichenas et testium flammationes, regium morbum, hydropicos. laedunt omnia iec genera exulceratam vesicam et renes. gangraenis siliora cum melle et his, quae cacoëthe vocantur. vermicarum in omni genere prima luna singulis granis similis tangunt, eaque grana in linteolo diligata post se obiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. nostri praecipiunt 150 ietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cathos binos in difficultatibus urinae; sic et calculos elli morbumque regium. eiusdem foliis sarmenisque dectis aqua quam maxime calida morbos pedum lenit, et sum calidum tritumque inlitum. columbini decocti aqua orrorem tertianae et quartanae minuere creditur. nigrum item cum gallae dimidio tritum oculorum ulceribus ex ipso medetur.

(73) De ervo quaedam in mentione eius diximus, 151 18, 139 ec potentiam ei minorem veteres quam brassicae tribuere intra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominemque morsum. si quis ervum cotidie ieiunus edit, lieiem eius absumi certissimi auctores adfirmant. farina eius ros, sed et maculas cutis toto corpore emendat. serpere cera non patitur, in mammis efficacissimum. carbun- 152 ilos rumpit ex vino. urinae difficultates, inflationem,

§ 150: Pl. iun. p. 60, 13. 97, 5. — §§ 151—153: Diosc. II 1. Pl. iun. p. 110, 13. 55, 18. 100, 22. 76, 17. 82, 22. 79. 3., 5. 16, 11.

2 emendant E. | licenas E. silicenas V. 7 easque V.
s quae E. | delicata posse obiciunt E. 9 aqua dEv. a V. |
m sale om. E. | discoquere om. Vd. | ex Vdv. ex aqua ex E.
11 pelli v. cfr. Plin. iun. pellit ll. G. | an eiusdem e fo-
s? 12 aquam V. | calidam V. | lenit VdTfS. mollit E G.
lli v. 15 dimidio v. -dium ll. 16 miscetur Vf. 18 ei
om. ll. | minores VE. | brasicae VE. 19 ex aceto om. d. |
| VEV. ac d. 20 morsus d. | edit VfEJ. edat (?) dv.
farinam VE. 22 uarro E. ut ait Varro v. a. H. | sed et
E H. sede V. sedem d. om. v. | maculas cutis VdTfS. -la eius
-las v. 23 ulcera Verc. cfr. Plin. iun. uulnera ll. v (J).
24 inflationis d.

vitia iocineris, tenesmon et quae cibum non sentiat
atrophia appellata, tostum et in nucis abellanae magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit; item immitigines ex aceto coctum et quarto die solutum. pa
153 in melle inpositum suppurrare prohibet. aqua decocti pene niones et pruritus sanat sovendo. quin et universo corpori, si quis cotidie ieunus biberit, meliorem fieri contum existumant. cibis idem hominis alienum. vomitionem movet, alvum turbat, capiti et stomacho onerosum; gen quoque degravat. sed madefactum pluribus diebus mit scit, bubus iumentisque utilissimum. siliquae eius viridiprius, quam indurescant, cum suo caule foliisque contatae capillos nigro colore inficiunt.

154 (74) Lupini quoque silvestres sunt, omni modo miseris praeterquam amaritudine. ex omnibus, quae eduntur sicco nulli minus ponderis est nec plus utilitatis. mitescuntur cinere aut aqua calidis. colorem hominis frequentiores cibo exhilarant, amari contra aspidas valent. ulceras aridi decorticatique triti supposito linteolo ad vivum cibos redigunt. strumas, parotidas in aceto cocti discutuntur. 155 sucus decoctorum cum ruta et pipere vel in febribus ad ventris animalia pellenda minoribus xxx annorum, prout vero etiam inpositi in ventrem ieunis prosunt, et alio genitoosti vel in defluto poti vel ex melle sumpti. iidem avidentem cibi faciunt, fastidium detrahunt. farina eorum ac subacta papulas pruritusque in balneis inlita cohabet per se siccatur. livores emendat, inflammationes cibos.

§ 154: Diosc. II 133. 132. — § 155: Pl. iun. p. 80, 14. 3. 55, 5. Diosc. II 132. Pl. iun. p. 100, 8. 76, 19.

1 tenesmos d. | sentiunt E G. 2. 3 magnitudine V. -inatus
3 melle om. E. an e melle? | colligit Vd. 4 an coctum
et inlitem? cfr. XXVIII 222. | quarta E. 7 si qui Vd.
8 existimat V. -tumat E. | alienus d. 12 succo caule
12. 13 contritae v. -itum ll. 14. 15 minores sativis
a. J. cfr. § 148. 17 calida v. a. Bas. | frequentatores d.
18 armari Vd. 21 ex pipere d T. | uel E v. ue Vd. | feb
v. v. an febribus? cfr. XXVII 97. 24 uel in VTS. e
idem d.

polenta sedat. silvestrium efficacior vis contra coxendi- 156
 cum et lumborum debilitatem. ex iisdem decocta lentigines et cutem foventium corrigunt, si vero ad mellis crassitudinem decoquantur, vel [sativi] vitiliges nigras et lepras emendant. sativi quoque rumpunt carbunculos inpositi, panos, strumas minuunt aut maturant cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt; si vero caelesti aqua discoquantur, sucus ille zmegma fit, quo fovere gangraenas, eruptiones pituitae, ulcerum manantia expedit, ad lienem bibere et cum melle haerentibus menstruis. lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto inponuntur. radix quoque in aqua decocta urinas pellit. medentur pecori cum chamaeleone herba decocti, aqua in potum colata. sanant et scabiem quadripedum omnium in amurca decocti vel utroque liquore postea mixto. fumus crematorum culices necat.

(75) Irionem inter fruges sesameae similem esse dixi- 158
^{18, 96}
 mus et a Graecis erysimon vocari, Galli velam appellant. est autem fruticosum, foliis erucae, angustioribus paulo, semine nasturtii, utilissimum tussientibus cum melle et in thoracis purulentis excretionibus. datur et regio morbo et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, coeliacis. inlinitur vero parotidum et carcinomatum malis, testium ardoribus ex aqua, alias cum melle, infantibus quoque utilissimum, item sedis vitiis et articulariis morbis cum

§ 156: Diosc. II 132. Pl. iun. p. 83, 2. 79, 5. 87, 2. —

§ 157: Diosc. II 132. — § 158: Diosc. II 187.

1. 2. coxendicum dv. -cium rD. 2 an decocto?
 4 uncos ego posui. 5 emendant v. -dat V om. r. 7 dist. H.
 cfr. Plin. iun. 8 zmegma S. (smegma v). zmegam Vd. -gan
 E. 9 ulcerum ViS. -era rv. cfr. XXIII 18. 9. 10 dist. J.
 10 expellat E. utilissimum. Expedit v. a. J. an expedit et?
 11 ficu VdTf. | sicca triti dv. sicca trici E. cicatrici Vf.
 13 chamaeleonte v. a. H. cfr. ad § 45. | decocta VdT.
 14 colata Scum man. Dal. collecta ll. f. collata v. 15 utro-
 que EB. nitro quo d. uitro V. nitro eo v. an nitroque (del.
 uel)? cfr. XXXI 109. | potestea E. 21 coracis Vd. 22 pleu-
 reticis Vd v. a. Bas.

melle et fico, contra venena etiam efficax potu. medetur
et suspiriosis, item fistulis cum axungia vetere ita, in-
intus addatur.

¹⁵⁹ ^{18, 96} (76) Horminum semine, ut diximus, cumino simili-
est, cetero porro, dodrantali altitudine, duorum generum
alteri semen nigrius et oblongum — hoc ad venerem simili-
mulandam et ad oculorum argema, albugines —, alterum
candidius semen et rotundius. utroque tuso extrahuntur
aculei ex corpore per se inlito vel ex aqua, folia ex acetum
inposita panos per se vel cum melle discutunt, item frun-
runculos, priusquam capita faciant, omnesque acrimonias

¹⁶⁰ (77) Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usque
infelix dictum est a Vergilio lolium, hoc tamen molitur
ex aceto coctum inpositumque sanat inpetigines celeriter
quo saepius mutatum est. medetur et podagras aliisque
doloribus cum oxymelite. ratio haec: aceti sextario diluuntur
mellis unciae duae. iustum est ita temperatus
sextariis tribus decoctae farinae lolii sextarios . . . usque
ad crassitudinem, calidumque inponi dolentibus membris
eadem farina extrahit ossa fracta.

¹⁶¹ (78) Miliaria appellatur herba, quae necat milia.
haec trita et cornu cum vino infusa podagras iumentorum
dicitur sanare.

(79) Bromos semen est spicam ferentis herbae. nasci-

§ 159: Diosc. III 135. — § 160: Verg. Geo. I 153. [Diosc. II 122 = XXII 125]. — § 161: Diosc. II 116.

1. *ficus d.* | contra *Vd v.* con*E.* | etiam — 3 addatur *om.* *I*.
2. *uteri ita d.* *G.* *uteri v.* 4 *orminum VE v. a. C.*
5. *an cetera?* 7 *altera E.* 8 *candidus V.* -idum *d T.*
9. *ex d v.* et *r.* | *in lito uel ego.* *cfr. Diosc. in litorum (illi- Vd*
ll. v. -ito H. 11 *faciunt E.* 12. 13 *sumptus uim felix V.*
13. *est om. d T.* | *lollium E.* 15 *mutata V.* 16 *oxyme-*
E. | *curatio v. a. S.* | *aceti VdTfS.* a *ceteris E.* a *ceteris di-*
fert. *Aceti v.* 17 *dilui v. a. J.* | *uncias duas v. a. J.* | *dist. J.*
temperatis Vd v. -ati *ED.* 18 *decoctae ll.* -ta *v.* *decoqui* |
cum P. | *farina v. a. J.* | *lolliis E.* | *sextariis v. a. J.* | *lacunas*
indicavit J. *duobus v.* II *D.* *an temperari (cfr. § 117)* .. de-
cta*e* *farinae lolii sextarium .. calidumque?* 21 *qua-*
. *E.* 22 *cum in uino E.* | *podagratis E.*

tur inter vitia segetis avenae genere, folio et stipula triticum imitatur; in cacuminibus dependentes parvolas veluti locustas habet. semen utile ad cataplasma, *ad quæ hordeum et similia.* prodest tussientibus sucus.

(80) Orobanchen appellavimus necantem ervum et ¹⁶²_{18, 155} legumina; alii cynomorion eam appellant a similitudine canini genitalis. caulinus est sine foliis, pinguis, rubens. estur et per se et in patinis, cum tenera est, decocta.

(81) Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae, ¹⁶³ quae manus pungunt et periculum vitae adferunt, solipugarum generis. adversus has omnia eadem medentur, quae contra araneos et phalangia demonstrantur. et frugum quidem haec sunt in usu medico.

(82) Ex iisdem flunt et potus, zythum in Aegypto, ¹⁶⁴ caelia et cerea in Hispania, cervesia et plura genera in Gallia aliisque provinciis, quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. nam quod ad potum ipsum attinet, praestat ad vini transire mentionem atque a vite ordiri medicinas arborum.

§ 162: Diosc. II 171. — § 164: Diosc. II 109. Col. X 116. Herodot. II 77. Diodor. I 34, 4. 2. Florus I 34, 12. Isidor. XX 3.

1 genere *om.* V. graecae genere *v. a.* G. | folia VTfS.
 2 imitantur VTfS. 3 semen *om.* Vd. | ad quae *vet.* Dal. 1 (J). atque *ll. v.* aeque ut *vet.* Dal. 2 (S). aeque atque coni. H (D). *an* ceu? (aeque ut *semel*, *sed* conjectura non certa, legitur XXXIV ¹⁶⁵, aeque ac XXX 9, plerumque aeque quam, *ut* II 180. 196. VIII 102. XXI 61. XXVII 144).
 5 orobachen VE. 6 cynomorion V. 7 sine Vdv. sine sanguine EH. | pinguis *om.* EH. 8 estur et dTv. est urens V. aestu et E. | et Tv(H). *om.* rG. | pastinis d. | tener VTS. | decoctus TS. 9 innascuntur v. nascuntur ll. 10 punguntur E.
 10. 11 solifugarum V² v. a. H. 14 zythum v. zytum E. gytum r. 15 celia dEC. | cerea dTES. ceria C. cereae V.-ea v. | ceruisia v. a. S. 18 praestet VfS. | a uite v. auide V. uite r.

APPENDIX

Vacuarum aliquot pagellarum opportunitate ita plati, ut ad locos paucos observationes quasdam proferam, quibus in commentario locus non erat.

LIBRI XVI § 51 ad *repertum*, quod ante *D* vulgo edebatur, cfr. XVII 53. XV 81. 132. XII 8, ad *reperio*, quod ei conieci, cfr. XXI 183, ubi similiter peccatum est (*inuenio p inuenio*). — § 119 tota *praecocia* fuit CFWMüller p. 17 p glossemate habet. — § 181 auctore *S* edi solet (*umor*) *lactens*. sed *lactentes* dicuntur *catuli* XXIX 58. XXX 42. suis XXXVII 46, *capri* VIII 200 aut *fructus* vel *herbae lac plena*e, ut *palmae* suco pingui *lactentes* XIII 44 et *lac meonis* XX 67; *sucus* vero *umorve natura* vel *colore lac* similis semper dicitur *lacteus*: II 91. V 16. XV 80. 109. XX 23. XXI 164. XXIII 117. XXV 108. XXVI 40. XXVII 141. XXX 88. XXXV 184. 194. XXXVII 91. — § 216 pro *non ae* (D) scripsi *non et*, spreto quod in d esse putatur *nonne*. mihi c sultius visum est non interpolando vindicare hanc for stilo Pliniano, a quo omnino aliena est. nam indubitate legitur nudum *non* VII 137. 138. XXVI 19; *quid?* *non* XI 169; *quid ergo?* *non* XVII 217. XXXVII 41; *non enim* II 15. XXI 78. XXXVI 102; *quid?* *non et* X 207. XIV 97. XVIII. XXVIII 17. XXXII 7; sed *nonne* nusquam. — § 226 *ac in cem* prioribus edidit *D*, etsi *D²* correxit *aut in*, idem II 174 coru R recepit *ac ardua* et XXIX 50 vel conjectura incerta scrips *ac una*. nullum igitur habemus locum, de quo non sit co troversia, ut mihi quidem in tanta contrariorum exemplorum multitudine incredibile videatur, a Plinio usquam *ac positi* esse ante vocalem, nam alieni generis sunt *ac iam* V 33. 6 XXXIII 26. 154. XXXVI 203, *ac iucundum* XIV 142, *ac ioc* neris XXVIII 42, *ac iuuanda* XXV 2, *ac Iudaeis* XXX 11, *iugorum* XXXIV 162, ubi *i consonantis vice fungitur* (cfr. *ieiuno* XXXIII 149). — § 246 *folia amittant* cum edit. Colo scripsi pro *mittant*, quia consentaneum est in vocabulis a rem proprie accommodatis sive technicis Plinium constante quendam usum secutum esse et evitasse ambiguitatem simplici verbi *mittendi*, quod librariorum culpa (post *a* vel *e* et *en* haud raro ita scriptum est, ut nesciamus sitne *mittere* a *mittere intellegendum*. ut *plumae* et *pinnae* X 72, *dentes* I 7. 168. 169, *flos* XVI 109 (bis). 110. XVII 247. XXI 56, co s XVI 248, *fetus* XVII 11, *fructus* XIII 121, sic *folia* que

ue amitti dilucide dicuntur XVII 233. 241. XIX 43. XXVI 46, interdum etiam *dimitti*, ut XII 11. XIII 64 (ubi *demittere D* ontra **M**). XVI 64. (cfr. XVII 165), praeterea *decidere* XVIII 24 (ut *dentes* XI 169). *semen demittere* legitur XXVI 76. ita-ue veri simile est etiam XII 47 et XXI 134 (ubi solus **R** mittit praebere fertur) *folia amittit* scribendum esse et XVII 34 *corticem amittunt*. contrarium significatur *emittendi* verbo, uod multa et varia nomina asciscit, velut *germen* XIII 58, *ramen* XVII 46, *segetem* XVIII 199 (ubi *omittunt ll.*), *bulbos* XI 24, *caulem* XVIII 57. XXI 97. XXIV 151, *florem* XXI 89, *olia* XII 72. XVI 152. XVII 12. XVIII 182. XXI 106. 134, *olliculos* XIII 54, *pampinos* XVI 153, *palmitem* XVII 161. 182, *irgam* XVII 129, *materias* XVII 183 (bis), *semen* XVII 73. XIX 66, *uvam* XVI 101, *arbores* XVI 242 (cfr. XVI 70. 174), praeterea *sucum* XII 56. XVII 253, *lac* XIII 58, *sudorem* XVI 23, *anguinem* XXV 56, *odorem* XXI 120, *halitum* XVII 39, *lienem* LX 166. XXVI 76, *scintillam* XVIII 358, *pulverem* XXV 53. taque mihi probatur scribendum esse XVIII 58 *folium ab raliice emittunt*, XII 24 *fructum cortice emittit*, XXIV 59 *florem mittit*, XXV 108 *sucum lacteum emittit*, XIX 103 *caulem emitunt et semen*. dubitari possit de XXV 81 *thyrsos seminis mittat inmittat E*), quamquam hic quoque *emittat* probabilius duco.

LIBRI XVII § 53 quod scripsi *recenti* pro *rettuli*, primo inspectu offensioni esse puto; sed cum litteris medii aevi scriptorum non ita magna est dissimilitudo, tum mihi certum est, in *rettuli*, non in *non invenio* (quod ut glossema **U** 313 sibi voluit) latere illud vitium, quo locum hunc varie temptatum apparet inquinatum esse. *non invenio* enim vel maxime Plinianum esse, *rettuli* vero alienissimum, elucet ex prudenti singularis et pluralis numerorum distinctione, quam de se ipso oquens Plinius per totum opus constanter observavit. ubicumque enim legentes reicit ad ea, quae iam antea dixit aut postea licturus est, plurali numero ita utitur, ut illos quasi secum coniungat et una complectatur; ubi vero se suasque sive opiniones sive observationes cum gravitate quadam effert alienisque opponit, singularem praefert numerum, ita tamen ut ne sic quidem a plurali omnino abstineat, velut non solum *vidi* et *invenio*, sed etiam *vidimus* et *invenimus*, non solum *cum haec proderem* (X 120) vel *haec prodente me* (X 124), sed etiam *rum commentaremur haec* (XVIII 209) et *condentibus haec nobis* (XXVI 5) promiscue dicit nec dubitat dicere *nos liquido affirnare possumus* (XXXVII 27) et similia. hoc non iniucundum est cognitu, sed ab hoc loco alienum ingentem omnium exemplorum copiam numeris exhaustire, quippe cum in 14 libris (II—XV) singularis 194, pluralis 294 exempla inveniantur. sufficiat praeter locos aliquot, qui aperta distinctione utrumque numerum coniungunt (VI 141. VIII 44. 193. XII 57. XXI

181. XXXV 163) hoc unum commemorasse: semper dicta esse *diximus* et *dicemus*, *docuimus* et *docebimus* exceptis II 216 XXIV 149 *dixi*, XVIII 332 *doceo*, causa non *occulta*, et, quae admiratione non carent, XXXIII 117 *dicam*, XVII 73 *docuimus* (cfr. XXX 12 *exposui*, ubi *exposuit* E), semper etiam *rettulimus* quod non plus tredecies inveni, excepto II 19 *retuli*, quae offendimur, nam *rettulerim* (XXI 182) alius est generis. itaque etiam XVII 53 *rettuli* vitiatum arbitratus corrigere non dubitavi; cetera quae correxi ipsius rei probabilitate interim defendantur. — § 81 recepi *oporteat*, quamquam CFW Müller p. 26 prorsus incredibile esse affirmavit; est enim pluribus locis, et XXI 72. 155. XXIX 103. XXX 58 et, ut suspicor (cfr. XXX 48), etiam aliis ita traditum, ut causa mendi ullius non sit perspicua, et amat Plinius huius modi coniunctivos potentiales.

LIBRI XVIII § 78 *nigriusque ex ll.* fortasse servari potuit: *opimo* autem, quod scripsi, planissime convenit cum Theophrasteo πολυάλφιτοι. — § 194 scripsi si *stercoretur* pro si *stercoratur* similemque correctionem aliis locis adhibui observatione nixus, quam nondum feceram, cum conieci XI 20 si *continent tectis*, nam in Pliniana elocutione falsum est si cum indicativo praesentis temporis coniunctum velle in enuntiatione condicionali notionis iterativa. indicativum enim praesentis Plinius non aliter ponit ac Graeci ei sequente indicativo, velut in enuntiationis huiusmodi: si *credimus* XVII res *mira*, si *vera est* XIX 135. XX 218, quod si *admonemus* sumus XVII 39, si *urinam movet*, ut Hippocrati placet XX 14. nisi si quis credit XIV 115, si modo minime *mirum est* III 1 (131). sed ubi Graece ἐὰν ponendum est, apud Plinium coniunctivo praesentis aut indicativo futuri (qui multo rarius invenitur) legitimus ac suus locus est. alia est ratio perfecti, cuius indicativus saepissime positus et interdum leni correctio restituendus est, ut X 47 si *contigit* et XXIX 65 si *attigit* (prae*contingit* et *attингит*). qua in ratione evidenti et certissimi Plinius adeo sibi constat, ut contrarios locos necesse sit confidenter corrigamus vel contra codicum memoriam et ratione illa indicio veri falsive utamur locis alioquin dubiis aut conjectura attractatis. quod ut me ipsum aliquamdiu, sic semper fugit editores omnes, qui qua patientia etiam intolerabili toleraverint, insigni documento est XVII 261 *vitium radicibus aquam salsam iubent adfundи*, si *sint lacrimosae*, si *vero fructu decidunt*, *cinerem aceto conspergi* . . si *putrescat uva*; si *vera fertiles non sunt*, *aceto* . . *rigari*, ubi vel in oratione obliqua comitantibus insuper tot coniunctivis, nemo ridiculum illumint mutare ausus est, donec monente Urlichsio D coniunctivum reposuit. plura de hac re dici ut non opus sit, facturam pergrata Frobenii opera, qui eundem usum observavitque p. 40 sqq. larga exemplorum copia; nec attine-

lic indicare, quot loci quaque ratione emendandi sint. — 231 pro cardinali numero aperte vitioso distributivi vocabulum (*bis septeni*), quoniam unius litterulae mutatione ieri poterat, correxi, aliis locis restitui notas numerorum, sed non omnibus, ne commentarium onerarem; ingens enim est multitudo locorum, quibus librarii has notas falso interpretantur, haud raro ita, ut in uno enuntiato eademque condicione cardinales et distributivi numeri promiscue varientur. quisquis osthac Plinii opus denuo editurus est, accurata numerorum aquisitione tollere debebit hanc perturbationem.

LIBRI XIX § 38 pro *medicamentisque* CFW Müller p. 23 coniecit *medicamentis quoque*; sed medicum laserpicii usum principalem, non secundum locum obtinuisse appetet. fortasse nihil mutandum: cfr. XXI 2 *usus alimentique gratia*. — § 108 ffensioni est *aequinoctio autumno*, quod apud nullum scriptorem inveniri videtur, apud Plinium praeter hunc non plus tribus locis traditum est: § 163. XXI 25. 55. differt constans 14 locorum usus: *autumnale* II 108. 151. 215. X 88. XVIII 224 temque apud Colum. XI 2, 66); *autumni* II 151. XI 41. XV 59. VIII 175. 202. XIX 105. 137. 156 (ubi ante *H* vulgo edebatur *utumno*). 170 (ubi in Q est *autumnali*), ut iure dubites analis quattuor locis a librariis peccatum sit. — § 110 servari fortasse potuit *in praepositio laudatissimum in Aegypto*; deativo cfr. XIX 65. — § 112 *antiscordon* (ANTICKΟΔΡΟΝ Q) nondum scio an recte se habeat, cum haec forma apud Theophr. quoque legatur H. I 10, 7. C. VI 4, 7. 10, 7. 11, 14. 12, 2. 19, 1. — 115 conieci *in palea servari*; cfr. etiam X 167. XXIV 148. XV 149. — § 118 structura non est Pliniana; debet esse ut *mirum in betae semine evenit: non enim .. gignit* aut, iudeo magis probatur, *mirum .. semine non statim totum .. gni* (οὐ πᾶν εὐθύς Theophr.). — § 147 ad *repentem* cfr. XV 25 *in Hispania repente* (= non pridem) *provenit*. — § 153 ad *dis placet* cfr. XIV 140. — § 154 e librorum scriptura *semen-ae (quae)* elici fortasse possit *semen aquave*. — § 159 *hoc nus habent libri omnes. an vocamus genus?* — § 161 an *machi usus magni*, ut XI 16. XXI 117. 116. XIV 125? — 183 inter *omnia autem et tralata excidit fortasse genera*.

LIBRI XX § 21 pro *urinae utile H* e Diosc. coniecit *reni* οἱ; sed dicendum erat *renibus*. fortasse *lieni* (πληνί). — 48 rectius erat non retinere vulgatae lectionis commentum *dropises*, quod nomen nusquam invenitur, sed ut hic a primis itoribus, ita XXII 104 a G, XX 237 a S in textum temere itum est. hoc loco *hydropes* praebet *man. Dal.*; fortasse post ultra aliqua exciderunt et erat scriptum olim *incipientibus tropicis*: cfr. XXIV 131. — ibid. de ellipsi *cum ruta* (suco) Müller de stilo Pl. p. 84 et XXXIV 29 (*cum*), XXVIII 60). — § 125 an *bestiolas .. necat* (pro *arcet*)? — § 129 nor-

